

**የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ጠቅላይ ፍርድ ቤት
ሰበር ሰሚ ችሎት ሰባት ዳኞች ተሰይመው የሰጧቸው
አስገዳጅ ውሳኔዎች**

**የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ጠቅላይ ፍርድ ቤት
የሕግ ጥናት እና ምርምር ዳይሬክቶሬት
ሚያዚያ 2017 ዓ.ም
አዲስ አበባ**

ድሀረ ገጽ:- www.fsc.gov.et

ስልክ +251-111-55-34-00/+251-111-73-30-31

ፋክስ:-+251-111-56-55-33

የመ.ሳ.ቁ.6166

ነፃ ስልክ መስመር:- 992

ክቡር የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ፕሬዚደንት መልዕክት

የውሳኔዎችን ወጥነትና ተገማችነት ለማረጋገጥ እንዲሁም በተመሳሳይ ጉዳይ ላይ ተደጋጋሚ ክርክር እንዳይቀርብ በማድረግ ክርክሮችን ወጪ ቆጣቢ በሆነ መንገድ እልባት እንዲያገኙ በማሰብ የፌዴራል ፍርድ ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 10(4) ከአምስት ያላነሱ ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት የሚሰጥ የህግ ትርጉም በየትኛውም ደረጃ በሚገኝ የፌዴራል እና የክልል ፍርድ ቤት ላይ አስገዳጅነት እንደሚኖረው ተደንግሏል። ይህ አሰራር ከተዘረጋ ሁለት አስርት ዓመታት የሆነው ቢሆንም አሰራሩ ተገምግሞ የሰጠው ጥቅም እና ተከትለው የታዩ ችግሮችና በረከቶች በስልታዊ መንገድ በጥልቀት የተገመገመበት ሁኔታ የሌለ ቢሆንም በተለያየ ጊዜ የሚሰጡ አዎንታዊና አሉታዊ አስተያየቶች አሉ። አሰራሩ ያስገኘው ጥቅም እውቅና የሚሰጠው ቢሆንም ሙሉ በሙሉ ውጤታማ ሆኗል ብሎ ለማጠቃለል የሚገድቡ እውነታዎች አሉ። አስገዳጅ የሆነውን ውሳኔም ሆነ የውሳኔ ክፍል ላይ የሚነሱ አስተያየቶችና በአንድ ጉዳይ ላይ ተቃራኒ አቋም የሚያዝበት አጋጣሚ መኖሩን ላስተዋለ በዚህ ረገድ ብዙ ስራ እንደሚጠበቅ ይረዳል። ችሎቱ የሐሳብ ለውጥ ሊያደርግ የሚችልበት አጋጣሚ መኖሩን ታሳቢ በማድረግ በአዋጅ ቁጥር 454/1997 መፍትሔ አስቀምጦ የነበረ ከመሆኑም በላይ አሁንም ጸንቶ ያለ አስገዳጅ ውሳኔ ማሻሻል ሲያስፈልግ ሰባት ዳኞች በሚሰየሙበት ችሎት እንዲቀየር ማድረግ እንደሚቻል በስራ ላይ ባለው ሕግም ተመላክቷል።

አስገዳጅ የሆነ ውሳኔ የፈጠረውን እውነታ ለማንበርና ተገማችነትን ለማረጋገጥ ጸንቶ መቆየት ያለበት መሆኑ ትክክል የሆነውን ያህል የነባራዊ እውነታ መለወጥን ጨምሮ ከዚህ በፊት የተያዘን አቋም መቀየር የግድ የሚል ሁኔታ ሲፈጠር ለተለዋዋጭ ሁኔታ ምላሽ መስጠትም ያስፈልጋል። እነዚህን ተገዳዳሪ ፍላጎቶች ማስታረቅ የሚቻለው ለውጥ የሚደረግበት አግባብ እጅግ አስፈላጊ፣ አሳማኝና በተጨማሪም ውጫዊ ሁኔታዎች ላይ ተመስርቶ ሲሆን ነው። ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት ቀድሞ በተሰጠ ትርጉም ላይ ለውጥ እየተደረገ ያለው በዋናነት ተቃራኒ የሕግ ትርጉም የተሰጠባቸው ሁለት አስገዳጅ ውሳኔዎች ሲኖሩ ገዢ የሆነውን እና መጽናት ያለበትን አተረጓጎም ለመበየን ነው። ይህ በሕጉ ታሳቢ ከተደረጉ በቂ ምክንያቶች ውስጥ የሚመደብ መሆኑ ላይ ጥያቄ የሚነሳበት አይደለም። ይልቅ ለውሳኔዎች መለያየት መሰረታዊ መነሻ መፍትሔ መስጠት አስፈላጊ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ተከስቶ ሲገኝ ግን በዚህ አግባብ ማረቁ ተጠባቂ እርምጃ መሆኑና እንደዚህ ዓይነት ውሳኔዎች የታለመላቸውን ግብ እንዲመቱ ወሳኝ መሆኑ መገንዘብ አያዳግትም።

በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 10 ንዑስ አንቀጽ 2 መሰረት አስገዳጅ የሆኑ ውሳኔዎች በዚሁ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 3 መሰረት በኤሌክትሮኒክና በሕትመት ሚዲያዎች የማሰራጨት ኃላፊነት በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ላይ ተጥሏል። በዚህ ረገድ የተደረገው ጥረት የሚጠበቀውን ያህል ባይሆንም እስከ አሁን ድረስ ሃያ ሰባት ቅጾችን ተደራሽ ለማድረግ ተችሏል። ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት የሚሰጠው ውሳኔ ከዚህ ቀደም የተሰጡ ውሳኔዎችን የማሻሻልና አሻሚ ትርጉሞችን የማስተካከል ግብ ያላቸው በመሆኑ የሚኖራቸው ፈይዳ ላቅ ያለ ነው። ይህን ታሳቢ በማድረግ ተገልጋዮች እነዚህን ውሳኔዎች በአንድ ላይ ማግኘት ባለመቻላቸው ተጠቃሎ የሚቀርብበት አማራጭ እንዲታይ ለነበረው ፍላጎት ምላሽ ለመስጠት ይህ ቅጽ ተዘጋጅቷል።

እነዚህ ውሳኔዎች አከራካሪ እና ዳኞች የተለያዩ አቋም በያዙባቸው ሐሳቦች፣ ጭብጦች ወይም ጉዳዮች ላይ የተሰጡ በመሆናቸው ለሕግ አስተምሮ እና ተዋስዶ አስተዋጽዋቸው ከፍተኛ እንደሆነ ይታመናል። ውሳኔዎቹ ከሚኖራቸው አስተዋጽዖ በተጨማሪም በሚያነሱባቸው ሐሳቦች፣ በሚያንጸባርቁት ሕሳቤ እና በሚይዙት አቋም ላይ በመመስረት በሚዘጋጁ ትንታኔዎች፣ አስተያየቶች እና ወይይቶች የሕግ እውቀት እየዳበረ ስለሚሄድ ለሕግ አስተምህሮ መዳበር ፋይዳው ከፍተኛ ነው። ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ እነዚህ ውሳኔዎች ቀደም ሲል አስገዳጅ የሆነ ውሳኔ የሚቀየርባቸው በመሆናቸው በዚህ መልክ ለተጠቃሚ ተደራሽ መደረጉ ለአጠቃቀም ቀላል ስለሚሆን ጠቀሜታው ከፍተኛ ያለ ነው። ይህን ታሳቢ በማድረግ ይህን መድብል እነሆ ብለናል።

መልካም ንባብ !!!

ቴዎድሮስ ምህረት ከበደ

የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ጠቅላይ ፍርድ ቤት

ፕሬዝደንት

የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ስሟ ችሎት በሰባት ዳኞች የህግ ትርጉም የሰጠባቸው የሰበር ውሣኔዎች ማውጫ

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
1.	29181	አመልካች፡- የኢትዮጵያ ንግድ ባንክ ተጠሪዎች፡- እነ አቶ ልየው ቸኮል (2 ሰዎች)	የፍ/ብ/ህ/ቁ. 2026 (1) ለባንኮችና ለደንበኞቻቸው መብት ልዩ ጥበቃ የሚያደርገው የፍ/ብ/ህ/ቁ. 2473(2) ድንጋጌ ዋጋ በሚያሳጣ መንገድ ተፈፃሚ ሊሆን የማይገባ ስለመሆኑ የፍ/ብ/ህ/ቁ. 2026(1) በባንኮችና በሌሎች አበዳሪ ተቋማት እና ደንበኞቻቸው መካከል ያለውን ግንኙነት በተመለከተ ተፈፃሚነት የሌለው የህግ ድንጋጌ ስለመሆኑ ባንኮች ለደንበኞቻቸው ያበደሩትን የብድር ወለድ ያልተከፈለ መሆኑን በሰው ምስክር፣ የሰነድና ሌላ ማስረጃ በማቅረብ በፍ/ብ/ህ/ቁ. 2024(1) ስር የተደነገገውን የህሊና ግምት ለማስተባበል የሚችሉ ስለመሆኑ	ታህሳስ 20 ቀን 2002 ዓ.ም	1
2.	43821	አመልካች፡- ወ/ሮ ትርሃስ ፍስሃዬ ተጠሪ፡-	ዳኝነት እንደገና እንዲታይ (Review of judgement) በሚል የሚቀርብ አቤቱታ አስቀድሞ በተሰጠ ውሳኔ ላይ ይግባኝ የተባለበት ነው	ጥር 05 ቀን 2002 ዓ.ም	10

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
		ወ/ሮ ዘነበች በሪሁን	በሚል ምክንያት ብቻ ውድቅ ሊደረግ የማይገባ ስለመሆኑ ከዚህ ቀደም በሰበር ችሎት የተሰጠው የህግ ትርጉም ተለውጧል። የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 6(1)(ሀ)(ለ)		
3.	36730	አመልካች፡- የኢትዮጵያ ኤሌክትሪክ ኃይል ኮርፕሬሽን ተጠሪ፡- አቶ አማረ ገለው	የዳኝነት ስልጣን ለሌለው አካል ክስ አቅርቦ ክርክር ማካሔድ የይርጋ ጊዜን የሚያቋርጥ ስለመሆኑ። -አዋጅ ቁ. 377/96 አንቀፅ 138 147 164(1) -የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ. 9 ፤23(1) (ለ) 2 ፤1(1)(ለ) 278(3) -የፍ/ብ/ህ/ቁ.1851 (ለ)1852(1) -አዋጅ ቁ. 454/97 አንቀፅ 2(4)	ሐምሌ 30/2002 ዓ/ም	16
4.	42239	አመልካች፡- ብሔራዊ ማዕድን ኮርፖሬሽን ኃ/የተ/የግ/ከብንያ ተጠሪ፡- ዳን ትሬዲንግ ኃ/የተ/የግ/ከብንያ	የሕግ ክርክሮችን በሰበር ማየት /ማስተናገድ/ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግስት ለፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት የተሰጠ ስልጣን (power) ስለመሆኑ በግልግል ዳኝነት (arbitration) የታየ ጉዳይ ጋር በተያያዘ ተዋዋይ ወገኖች የይግባኝ መብትን ለማስቀረት የሚያደርጉት ስምምነት ጉዳዩን በሰበር ችሎት ከመታየት የማያግድ ስለመሆኑ፤	ጥቅምት 20 ቀን 2003 ዓ.ም	23

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>ከዚህ ቀደም በሰበር ችሎት የተሰጠው የሕግ ትርጉም ተለውጧል።</p> <p>የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግስት አንቀጽ 80/3(ሀ), አዋጅ ቁጥር 454/97 አንቀጽ 2(4), አዋጅ ቁጥር 25/88, የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 350(2) 351 እና 356</p>		
5.	130704	<p>አመልካች፡-</p> <p>የፌዴራል ጠቅላይ ዐ/ሕግ (የኢትዮጵያ ገቢዎችና ጉምሩክ ባለስልጣን)</p> <p>ተጠሪዎች፡-</p> <p>እነ አቶ ያረጋል ይፍረደው (5 ሰዎች)</p>	<p>-በተሻረዘው ሕግ (አዋጅ) ስር ወንጀል ተብሎ የጥፋተኝነትና የቅጣት ወሳኔ ያስከትል የነበረው ድርጊት በአዲሱ ሕግ (አዋጅ) ስር ዝርዝር እንዳለ ቃል በቃል ባለመካተቱ የድርጊቱን ወንጀልነት መቅረት ወይም አለማስቀጣት አለመሆኑ።</p> <p>-ክስ ተመስርቶ በሂደት ላይ ባለበት ሁኔታ ክስ የማቅረብ ስልጣን ከአንዱ የመንግስት ተቋም ወደ ሌላኛው መዛወሩ ክሱን በአስተዳደራዊ መልኩ ስልጣን ወደ ተሰጠው አካል መዛወር እንጂ ክስ እንድ ወደ ማቋርጥ ምክንያት ሊሆን የማይችል ስለመሆኑ።</p> <p>አዋጅ ቁጥር. 859/2006 አንቀጽ(166-174)፤ 622/2001 አንቀጽ 90(ለ)፤ 93(1/መ)።</p>	ሚያዝያ 30 ቀን 2010 ዓ.ም	32

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			የኢ.ፌ.ዴ.ሪ በሕገ-መንግስት አንቀጽ 22(2) እና በወ/ሕ/አንቀጽ 5(3) በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚችሎት በሰ/መ/ቁ.90390 የሰጠው የህግ ትርጉም ተለውጧል።		
6.	49295	አመልካች፡- የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ተጠሪ፡- የቻይና ዋንቦ ኢንጂነሪንግ ኮርፕሬሽን /ሁለት ሰዎች/	በንግድ ህጉ ቁጥር 683 “ወኪልች” በሚል የተመለከተው የእቃ አስተላለፊነት ሥራን ለጥቅም የሚሰሩ ወገኖችን የማያካትት ስለመሆኑ፤ መድን ሰጪው ክስ ሊያቀርብባቸው የማይችላቸው ወገኖች ከመድን ገቢው ጋር የጠበቀ ግንኙነት ያላቸውና ለራሳቸው ጥቅም ሳይሆን ለመድን ገቢው ጥቅም የሚሰሩ ወገኖችን ስለመሆኑ። የንግድ ህግ ቁ. 683/3/	መጋቢት 22 ቀን 2003 ዓ/ም	43
7.	78629	አመልካች፡- የአቶ ካሣ አበበ ወራሽ አቶ ሰለሞን ካሣ ተጠሪ፡- ወ/ሮ አያልነሽ ባይለየኝ	ፍ/ብ/ሕ/ቁ 2143(1) የተመለከተው የይርጋ ዘመን አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀርቡ ክሶች ላይ ተፈፃሚነት የሌለው ስለመሆኑ እና ተፈፃሚነት ሊኖረው የሚገባው የአስር ዓመት የይርጋ ዘመን ስለመሆኑ፤	ጥር 14 ቀን 2005 ዓ.ም	53

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			የፍ/ብ/ሕ/ቁ 2143(1)፤1845		
8.	157560	እነ ወ/ሮ አለምሸዋ አባተ አበበ (አራት ሰዎች) እና እነ አቶ ሚሊዮን አባተ አበበ (ሁለት ሰዎች)	<p>ሥራ ላይ ባለ ህጎች መሰረት በየትኛውም ደረጃ በሚገኝ የክልል ፍርድ ቤት ታይተው የመጨረሻ ውሳኔ የተሰጠባቸው ጉዳዮች መሰረታዊ የህግ ስህተት አለባቸው በሚል ለክልል ጠቅላይ ፍ/ቤት አቤቱታ በክልል ሰበር ሰሚ ችሎት አልተቋቋመም፤ እንደሁም በክልል የሰበር ስርዓት በዝርዝር ህጎች አልተቀመጠም በሚል ምክንያት ጉዳዮች በቀጥታ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ሊቀርቡ የማይገባ ስለመሆኑና ሥራ ላይ ባሉት ህጎች አግባብ በክልል ሰበር ችሎት መታየት ያለባቸው ስለመሆኑ፡፡</p> <p>የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 80(3)(ለ)፣የሐረሪ ክልል ህገ መንግስት አንቀጽ 70(2)(ሀ)፣የሐረሪ ሕ/ብ/ክ/መ/ ፍርድ ቤቶችና የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 3/1988፤የሐረሪ ክልል የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 3/1988 እና ማሻሻያ አዋጆች ቁጥር 8/1991 እና17/1991</p>	መጋቢት 23 ቀን 2011 ዓ.ም	58

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			እንደገና ለማሻሻል የወጣው አዋጅ ቁጥር 68/1999 የ/ፌ/ፍ/ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(1) በፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁ 111887፣ 120858 እና ሌሎችም በርካታ መዛግብት ተሰጥቶ የነበረው የህግ ትርጉም በዚህ መዝገብ ውሳኔ ተለውጧል፡፡		
9.	119851	አመልካቾች፡- እነ ወ/ሮ ሶፋያ መሀመድ (ሶስት ሰዎች) ተጠሪ፡- አቶ እንድሪስ ጋሹ	አንድ ከሳሽ ክስ ሲያቀርብ ለክሱ ምክንያት የሆኑት ነገሮች በሙሉ አጠቃሎ ማቅረብ ሲችል ቀንሶ ባስቀረው ጉዳይ ላይ ድጋሚ ክስ ሊያቀርብ የማይችል ስለመሆኑ -የፍ/ብ/ሕ/ቁ 2143(1)፤1845	መጋቢት 26 ቀን 2011 ዓ.ም	63
10.	160792	አመልካቾች፡- የመንግስት ሰራተኞች ማህበራዊ ዋስትና ኤጀንሲ ተጠሪ፡- ተስፋዬ መብራቱ	በመንግስት ሰራተኞች ጡረታ አዋጅ ቁጥር 907/2007 አንቀጽ 5(2) የዘለቁታ ጡረታ አበል ለማግኘት ቢያንስ አስር አመት ማገልገል እና በአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀጽ 18 መሰረት የጡረታ እድሜ መድረስ ቅድመ ሁኔታ በመሆኑ ማንኛውም የመንግስት ሰራተኛ ቢያንስ አስር	መጋቢት 30 ቀን 2011 ዓ.ም	79

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>አመት ያለገለ እና በራሱ ፍቃድ ወይም በአዋጁ ከተጠቀሱት ውጪ በሆነ ምክንያት አገልግልት ካቋረጠ የጡረታ መውጫ እድሜው ሲደርስ የአገልግሎት ጡረታ አበል ለዘለቄታው የማያገኝ ስለመሆኑ</p> <p>የፌ/ፍ/ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው በአዋጅ ቁጥር 454/1997 መሰረት በፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁጥር 132861 ተሰጥቶ የነበረው የህግ ትርጉም ተለውጧል።</p>		
11.	165289	<p>አመልካች፡-</p> <p>ወ/ሮ ወሰኔ ገብረዮሀንስ</p> <p>ተጠሪ፡-</p> <p>የካ ክፍለ ከተማ ወረዳ 07 ቀበሌ</p> <p>11/12/08 የሸማቾች</p> <p>ኃላ/የተ/የኅብረት ስራ ማህበር</p>	<p>በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ዉስጥ የተቋቋመ የኅብረት ሥራ ማኅበራት ከሳሽ በመሆን የሚያቀርቧቸውን ክሶች በተመለከተ የመዳኘት የሥረ ነገር ሥልጣን የከተማ አስተዳደሩ ፍርድ ቤቶች ሥልጣን ሳይሆን የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ስለመሆኑ</p> <p>በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 11(1/ለ) እና 14(2)፤ የአዲስ አበባ ከተማ ቻርተር አዋጅ ቁጥር 361/1995 አንቀጽ 41(1/ረ)፤ በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ደንብ</p>	መጋቢት 29 ቀን 2012 ዓ.ም	86

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			ቁጥር 46/2004 የፌ/ፍ/ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 መሰረት በፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁጥር 90421 ተሰጥቶ የነበረው የህግ ትርጉም ውሳኔ ተለውጧል።		
12.	174501	አመልካች፡- የክለላ መድኃኒት ቤት ባለቤት ወ/ሮ ዘወድነሽ ገዱ ተጠሪ፡- ወ/ሪት ቤተልሔም ደገፋ	አሠሪ አንድን ሠራተኛ በሕግ መሰረት በቀን ወይም በሳምንት መስራት አለበት ተብሎ ከተደነገገው መደበኛ የሥራ ሰዓት ላነሰ ጊዜ ለማሰራት በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ወል መፈጸሙ ብቻ ግንኙነታቸው በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ እንዳይገዛ አያደርገውም፤ ይልቁንም እንዲህ አይነት ጉዳይ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ሊሸፈን የማይችለው ባለሙያው የሙያ ፈቃድ አወጥቶ ሥራውን ከአሠሪው ቁጥጥርና መሪነት ውጭ በሆነ ሁኔታ በራሱ የሙያ ኃላፊነት የሚሰራ መሆኑ ሲረጋገጥ ነው። በአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 3(2/ረ)፤ በደንብ ቁጥር 76/1994፤	መጋቢት 24 ቀን 2012 ዓ.ም	97

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ.101396 የሰጠውን አስገዳጅ የህግ ትርጉም ተሻሽሏል።		
13.	173079	አመልካች፡- ሲስተር ኮከብ በቀለ ተጠሪዎች- 1. አቶ ሰላም አስኮዳሾልፕ 2. ወ/ሮ እቴጌሽ ኪዳኔ 3. አቶ ክፍለማሪያም ኪዳኔ	ከፍርድ በፊት የሚንቀሳቀስም ሆነ የማይንቀሳቀስ ንብረትን አስመልክቶ የሚሰጥ የንብረት ማስከበር ወይም የእግድ ትዕዛዝ ከፍርድ የመነጨ መያዣን ብሎም የቅድሚያ መብትን የማያቋቅም ስለመሆኑ። በፍ/ሥ/ሥ/ህግ አንቀጽ 151፤152፤154፤403 እና 3044፤ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ 97206፤29269፤27808 የሰጠው የህግ ትርጉም ተለውጧል።	ሐምሌ 29 ቀን 2012 ዓ.ም	111
14.	161448	አመልካች፡- የፌዴራል ጠቅላይ ዐቃቤ ህግ ተጠሪ፡- የሺመቤት ጥላሁን	በወንጀል ህግ አንቀጽ 693(1) መሰረት የሚያገዝበት በቂ ገንዘብ ሳይኖር ቼክ ማውጣት ወንጀል የተከሰሰ ቼክ አውጪ ቼኩን ለመመንዘር ሳይሆን በግለሰቦች መካከል በነበረው የንግድ ግንኙነት መነሻነት ለመተማመኛ የሰጠ በመሆኑ ከወንጀል ኃላፊነት ነፃ ሊወጣ የሚችለው ቼኩን ለዋስትና ወይም ለመያዥያነት	ሐምሌ 29 ቀን 2013 ዓ/ም	125

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>የሰጠ ለመሆኑ እና የዋስትና ወይም የመያዥያ ውለም በንግድ ህግ እና በፍ/ብሔር ህግ በተመለከተው መመዘኛ መሰረት ስለመፈፀሙ በማስረዳት ከመሆኑ በቀር በሰው ምስክር የሚሰጥ ማረጋገጫ ተቀባይነት የሌለው ስለመሆኑ፡፡</p> <p>የንግድ ህግ አንቀፅ 952 እና የፍ/ብ/ሀ/ቁጥር 2864-2866</p> <p>(በፍ/ቤቶች ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 1234/2013 መሰረት በፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁ. 67947 ተሰጥቶ የነበረው የህግ ትርጉም ተሻሽሏል)፡፡</p>		
15.	182044	<p>አመልካች፡-</p> <p>ወ/ሮ ጠጂቱ ጎረምሶ</p> <p>ተጠሪ፡-</p> <p>ወ/ሮ ወርቅነሽ በሻ</p>	<p>ፍርድ ቤቶች ተከላሽ ሳይቀርብ ቀርቶ ጉዳዩ በሌለበት የሚታይ ወይም ተከላሹ ቀርቦ መቃወሚያውን ያላነሳው ቢሆንም ከላሽ ያቀረበው ክስ አስቀድሞ ፍርድ ባገኘ ጉዳይ ላይ የቀረበ መሆኑን በክርክሩ ሂደት ባረጋገጡ ጊዜ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 ድንጋጌ የተመለከቱት መስፈርቶች መሟላታቸው እስከተረጋገጠ ጊዜ ድረስ አዲስ የቀረበውን ክስ አስቀድሞ በፍርድ</p>	ሐምሌ 30 ቀን 2013 ዓ.ም	136

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረበ ነው በማለት ውድቅ የማድረግ ስልጣን ያላቸው ስለመሆኑ (የፍ/ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 1234/2013 መሰረት በፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁ 36780 እና 124660 መዝገቦች ላይ ተሰጥቶ የነበረው የህግ ትርጉም ተለውጧል፡፡)		
16.	193067	አመልካቾች፡- እነ መሰረት ወ/አማኑኤል (2 ሰዎች) ተጠሪዎች፡- እነ ጌታቸው ይልማ (3 ሰዎች)	የማይንቀሳቀስ ንብረት በስጦታ ለማስተላለፍ የተደረገ ውል በውል አዋዋይ ፊት ተረጋግጦ የተመዘገበ ከሆነ በስጦታ ውል ላይ በስጦታ ሰጪና በምስክሮች ፊት የመነበብ ስርዓት የተፈፀመበት ነው ተብሎ ባይፃፍም የመነበብ ስርዓት በሰነድ አረጋጋጪ እንደተፈፀመ ተቆጥሮ የስጦታ ውል ህጋዊ ውጤት እንዲኖረው ሊደረግ የሚገባ ስለመሆኑ (የፍ/ቤቶችን እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 1234/2013 መሰረት በፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁጥር 32337፣70057፣147331፣17429 እና 22712 ላይ እና በላልች መዝገቦች ላይ ከኑዛዜ እና	ሐምሌ 30 ቀን 2013 ዓ.ም	142

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			ከስጦታ ውል ፎርምና ከመነበብ ስርዓት ጋር በተያያዘ የተሰጠ የሕግ ትርጉም ተለውጧል፡፡)		
17.	190307	አመልካች፡- የካ ክ/ከተማ ዐቃቤ ሕግ ጽ/ቤት ተጠሪዎች፡- እነ አቶ አበበ በቀለ (9 ሰዎች)	በአንድ የመንግስት መዋቅር ሥር የሚገኙ ሁለት ራሳቸውን የቻሉና የህግ ሰወነት ያላቸው ተቋሞች ተመሳሳይ መብትና ጥቅም ለማስከበር ስልጣን ያላቸው በመሆናቸው ብቻ አንዱ አካል የክርክሩ ተሳታፊ በሆነበት ክርክር ተደርጎ ወሳኔ ከተሰጠ በኋላ ሌላኛው አካል እንደ አንድ በመቆጠር በፍ/ሥ/ሥ/ህግ አንቀጽ 358 መሠረት ሊቃወም የሚችልበት ህጋዊ ምክንያት የሌለው ስለመሆኑ፡፡ የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 358፤ አዋጅ 64/2011 አንቀጽ 5፡፡ በፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ቸሎት በሰ/መ/ቁ. 37502 በቅጽ 8 ላይ የሰጠው የህግ ትርጉም ተለውጧል፡፡	ህዳር 29 ቀን 2014 ዓ.ም	155
18.	190987	አመልካች፡- ወ/ሮ አገሬ ምህረት ተጠሪ፡- አቶ ምህረት የሻነህ	በህገ ወጥ መንገድ የተያዘ መሬት ነው በሚል አመልካች ያቀረበችውን ክስ የስር ፍርድ ቤቶች ተቀብለው በማስረጃ አጣርተው የሰጡት ወሳኔ ላይ አቤቱታ የቀረበለት የክልሉ ሰበር ሰሚ	መጋቢት 23 ቀን 2014 ዓ.ም	163

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>ችሎት ክሱ 10 ዓመት ይርጋ ጊዜ አልፎበታል በሚል ወድቅ ማድረጉ የክሱን ፍሬነገር እና የክልሉን የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/09 አንቀጽ 55 እንዲሁም በዚህ ሰበር ችሎት በመ/ቁ 179827 የተሰጠውን ወሳኔ የሚቃረን በመሆኑ በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 2/4/ሸ/ እና 10/1/ሐ መሰረት መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ ሊታረም ይገባል ተብሎ ተወስኗል፡፡</p> <p>- አዋጅ ቁጥር 252/09 አንቀጽ 55</p>		
19.	201692	<p>አመልካች፡- የመከላከያ ኮንስትራክሽን ኢንተርፕራይዝ ጣርማበር መለያ ሰፌድ ሜዳ መንገድ ሥራ ፕሮጀክት ተጠሪዎች፡- 1ኛ/ አቶ ይርጋ ጌታነህ 2ኛ/ አቶ አስገልል ተስፋዬ</p>	<p>በኮንስትራክሽን ስራ ዘርፍ የተሰማራ አሰሪ በቅነሳ የሚሰናበት ሰራተኛ የስንበት ክፍያ እንዳያገኝ የሚከለክል ልዩ ድንጋጌ የሌለ መሆኑ እና ጉዳዩ የህግ ትርጉም ያስፈልገዋል ቢባል እንኳን በዚህ መልክ በሰራተኛው ላይ ሊደርስ የሚችለውን የኑሮ መቃወስ ሊያስቀር በሚችል መልኩ ሊተረጎም የሚገባ በመሆኑ፤</p> <p>በኮንስትራክሽን የስራ ዘርፍ ላይ የተቀጠረ ሰራተኛ በቅነሳ ምክንያት የስራ ውሉ ሲቋረጥ</p>	ጥቅምት 3 ቀን 2014 ዓ.ም	179

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>የስራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብቱ በአሰሪና ሰራተኛ አዋጅ የተጠበቀለት ሆኖ እያለ ሰበር ችሎቱ በመ/ቁ/ 99799 እና ሌሎች መዝገቦች ላይ የሰጠው ወሳኔ በአብላጫ ድምጽ ተለወጧል።</p> <p>ስንብቱ የተደረገው ስራው እየተገባደደ እና የስራው መጠን እየቀነሰ በመሄዱ በቅነሳ ምክንያት መሆኑ ከተረጋገጠ በቅነሳ ለተሰናበቱት ሰራተኞች የስንብት ክፍያ በአዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 30 እና 39/1/ሐ ድንጋጌዎች መሰረት ይገባቸዋል።</p> <p>- አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 23፣ 30፣ 39/1/ሐ፣29፣40/1 እና 2፣</p>		
20.	191393	<p>አመልካቾች፡-</p> <p>1. አቶ ሰይፈ ላቀው</p> <p>2. ወ/ሮ አስካለ ላቀው</p> <p>ተጠሪዎች፡-</p> <p>አቶ አሸናፊ ተክሉ</p>	<p>ለውርስ ክርክር ተፈጻሚነት ያለው ሕግ ሚች በሞተበት እና ውርሱ በተከፈተበት ጊዜ የነበረው ህግ ሳይሆን ክርክሩ በቀረበ ጊዜ በሥራ ላይ ባለው ሕግ መሠረት ስለመሆኑ።</p> <p>አማራ ክልል የገጠር መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 133/1998 እና ደንብ</p>	ሚያዝያ 30 ቀን 2015 ዓ.ም	189

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			ቁጥር. 51/1999 አንቀጽ 11(7)(ለ)(ሐ) እና በአዋጅ ቁ. 252/2009 አንቀጽ 57 የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 86089፣ 99587፣ 121822 እና 183645 ላይ የሰጠው ትርጉም ተለውጧል።		
21.	220566	አመልካች፡- ሐጂ መሀመድ እስማኤል ተጠሪዎች፡- 1.የድሬዳዋ አስተዳደር ልማትና ማኔጅመንት ቢሮ 2. አቶ ጌታቸው ረጋሳ ካባ	በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደርም ሆነ በድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ውስጥ የሊዝ ወል ከሕግ ውጭ ተቋርጦብኛል በውሉ ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ እንዲወሰንልኝ በማለት ከሊዝ ወል አፈጻጸም ጋር የሚያያይዙትን ጉዳዮች መሰረት በማድረግ የሚቀርበውን ክስ ሰምቶ ለመወሰን የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያላቸው የፌዴራል ፍ/ቤቶች ስለመሆኑ። የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ቻርተር አዋጅ ቁጥር 361/95 አንቀጽ 41(1)(ሀ) እና (መ) እና የድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ቻርተር አዋጅ ቁጥር 416/1996 አንቀጽ 33(1)(ሀ) እና (መ) በአዋጅ ቁጥር 361/95 አንቀጽ 41(1)(ሀ) እና (መ)፣ በአዋጅ ቁጥር 416/1996 አንቀጽ 33(1)	መጋቢት 26 ቀን 2015 ዓ.ም	199

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>(ሀ) እና (መ) ኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 37(1)፣ 79(1) እና የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 4፤ (3131-3132)</p> <p>በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ.54697 የሰጠውን አስገዳጅ የህግ ትርጉም ቀሪ እንደሚሆን እና በሰ.መ.ቁ.150925 የተሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም ተፈጻሚነት የሚቀጥል ስለመሆኑ፡፡</p>		
22.	239711 እና 233141	<p>በሰ.መ.ቁ 239711 አመልካች፡- የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ፍትሕ ሚኒስቴር ተጠሪ፡- አቶ ካሳሁን ግዛቸው</p> <p>በሰ.መ.ቁ 233141 አመልካች፡- የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ፍትሕ ሚኒስቴር ተጠሪ፡- አቶ ኢሳያስ መኮንን</p>	<p>የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የጦር መሣሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 23(2) ስር አዋጁ ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ሕጎችና አሰራሮች ሳይመዘገቡ ወይም ፍቃድ ሳይሰጣቸው የጦር መሳሪያ የያዙ ወይም የሚጠቀሙ ሰዎች በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ ተቆጣጣሪው ተቋም በሚያወጣው የጊዜ ሰሌዳ መሰረት በአካል ቀርበው ፈቃድ መጠየቅ እና መስፈርቱን በማሟላት ፈቃድ መውሰድ እንዳለባቸው ሲደነገግ አንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ በወንጀል ተጠያቂ ሳይሆኑ ወደ ሕጋዊ ሥርዓት</p>	ሐምሌ 28 ቀን 2015 ዓ.ም	207

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሳኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>ለማስገባት ሕግ አውጪው ተቋምን እና ከአዋጁ መሰረታዊ አላማ ጋር ተገናዝቦ ሲታይ አንድ ዓመት ጊዜ የመጀመሪያው ቀናት ለማስመዝገብ ሂደቱን የጀመረም ሆነ በዓመቱ መጨረሻ ወር ባሉት ቀናት መዘጋቢው አካል ያወጣውን የጊዜ ሰሌዳ ተከትሎ መሳሪያውን ለማስመዝገብ ሂደት ውስጥ የገባ ሰው ወይም አንድ አመት ጊዜ ሳያልፍ በሰው ሊያዝ የሚችል የጦር መሳሪያ ይዞ የተገኘ ሰው በወንጀል የማይጠየቅ ስለመሆኑ።</p> <p>አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 4(2) እና 23(2)፤23(2)።</p> <p>በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግስት አንቀጽ 22(2)፤ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 2(2) አጣምሮ በመቶረጎም በፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ 205827፤205727 የሰጠው የህግ ትርጉም ተለውጧል።</p>		
23.	212110	<p>አመልካች፡-</p> <p>አፍሪካ ኢንሹራንስ ኩባንያ አ.ማ</p> <p>እና</p>	<p>የተቋረጠውን ጥቅምን (consequential loss) በተመለከተ በውል ወይም በህግ በግልጽ</p>	ታህሳስ 25 ቀን 2016 ዓ.ም	219

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
		<p>ተጠሪ:-</p> <p>ወ/ሮ እጸገነት ከበደ</p> <p>ጣ/ገብ:-</p> <p>አቶ አባይነህ ድንቁ</p>	<p>ካልተመለከተ በስተቀር መድን ሰጪው የመክፈል የህግም ሆነ የውል ግዴታ የለበትም።</p> <p>የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁ 197530፣ 196878፣ 204682 እና በተመሳሳይ ሌሎች መዛግብት ከሶስተኛ ወገን የመድሀን ሽፋን ጋር በተያያዘ የኢንሹራንስ ተቋማት የተቋረጠ ጥቅምን ለመክፈል ስለሚኖርባቸው ኃላፊነት የተሰጠው የህግ ትርጉም ተለውጧል።</p> <p>- የንግድ ህግ አንቀጽ 654(1)(2) እና (3)፣ ከአንቀጽ 675-684፣ ከአንቀጽ 685-688፣ ከአንቀጽ 691-710</p> <p>- የንግድ ህግ አንቀጽ 663(1)(2)፣ 666(2)፣ 666(3)፣ 668(2)፣ 672(1) እና 673(1)</p> <p>- የተሽከርካሪ አደጋ የሶስተኛ ወገን መድሀን አዋጅ ቁጥር 799/2005 አንቀጽ 2(8)፣ 4(1)፣ 6(1)(ሀ)፣ 7 እና 16(ሐ)</p> <p>- የፍ/ብ/ሕ/ቁ 1802(1)</p> <p>- የመድን ስራ አዋጅ ቁጥር 746/2004 አንቀጽ 2(16)</p>		

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
24.	235829	<p>አመልካቾች፡-</p> <p>1.የኢትዮጵያ መንገዶች አስተዳደር</p> <p>2.አጋርፋ ከተማ አስተዳደር</p> <p>ተጠሪ፡-</p> <p>ወ/ሮ አቤብ በቀለ</p>	<p>በፌዴራል ጠቅላይ ሰበር ችሎት በሰ/መ/ቁ 224864 እና ይህን ተከትለው በተወሰኑ ሌሎች ተመሳሳይ መዛግብት ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበት፣ ካሳ ሚክፈልበት እና ተነሿዎችን መልሶ ለማቋቋም የወጣውን አዋጅ መሰረት በማድረግ የሚነሱ ክርክሮችን በተመለከተ ተከራካሪ ወገኖች በክልል ይሁን በፌዴራል መንግስት ተመዝጋቢ መሆናቸው እና አለመሆናቸው ከግምት ሳይገባ፣ ጉዳዩም የክልል ወይም የፌዴራል የሚለውን መለየት ሳያስፈልግ፣ የተከራካሪዎችን ማንነትም ከግምት ማስገባት ሳያስፈልግ ጉዳዩን የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በሰበር ለማየት ስልጣን አለው ተብሎ የተሰጠው ትርጉም ተለውጧል።</p> <p>የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበትንና የንብረት ካሳ የሚክፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጡ</p>	ግንቦት 29 ቀን 2016 ዓ.ም	231

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>ህጎችን ተከትሎ የፌዴራል መንግስት አካላት ተከራካሪ በሆኑበት የፌዴራል ጉዳይ ላይ የሚሰጡ የመጨረሻ ውሳኔዎች ላይ በሰበር የማየት ስልጣን የለውም ተብሎ ተወስኗል።</p> <ul style="list-style-type: none"> - የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 80(3)(ለ) - የፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 5(1)(ረ)፣ 26 - ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ ሚስቶች በትግል ለንብረት ካላ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጣ አዋጅ ቁጥር 455/1997 - ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ ሚስቶች በትግል ለንብረት ካላ የሚከፈልበት፣ እና ተነሿች መልሰው የሚቋቋሙበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጣ አዋጅ ቁጥር 1161/2011 - የኦሮሚያ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ህገ መንግስት - የኦሮሚያ ክልል ፍርድ ቤቶች ስልጣንና ተግባር እንደገና ለመወሰን የወጣ አዋጅ ቁጥር 216/2011 አንቀጽ 26 		

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
25.	237423	<p>አመልካች:-</p> <p>የጦላ ነጋዴዎች አጠቃላይ ንግድ</p> <p>ስራ አ.ማ</p> <p>ተጠሪ:-</p> <p>የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ፍትህ ሚ/ር ዐቃቤ ህግ</p>	<p>የሕግ ሰውነት በተሰጣቸው ድርጅቶች ላይ ስለሚኖር የወንጀል ተጠያቂነት (Corporate Criminal Liability) በፌደራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 48850፣ 58008፣ 74237፣ 94913፣ 102640፣ 218957 እና በሌሎችም ተመሳሳይ በበርካታ መዝገቦች የተሰጠውን የህግ ትርጉም ለመለወጥ/ለማሻሻል የሚያስችል ህጋዊ ምክንያት ስላልተገኘ ጉዳዩ በሰባት ዳኞች ታይቶ የተለየ የህግ ትርጉም የሚያስፈልገው አይደለም ተብሎ በአብላጫ ድምጽ ፍርድ ተሰጥቷል።</p> <p>የፌደራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 132 ድንጋጌ ይዘት የሚያመለክተው አንድ የድርጅት ሥራ አስኪያጅ በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው እሱ የሚመራው ድርጅት ያለ ደረሰኝ ግብይት ማከናወኑ ሲረጋገጥ ይኸው ጥፋት ድርጅቱ በሚመራው ሥራ አስኪያጁ እንደ ተፈፀመ ተቆጥሮ ስራ አስኪያጁም ጭምር ተጠያቂ እንደሚሆን እንጂ ድርጅቱ ለፈፀመው ወንጀል ስራ አስኪያጁ ብቻ</p>	የካቲት 29 ቀን 2016 ዓ.ም	238

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሳኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			<p>ተጠያቂ በማድረግ ድርጅቱ የወንጀል ተጠያቂነት የለበትም ወደሚል ድምዳሜ የሚያደርስ አይደለም፡፡</p> <p>አመልካች በሆነው ድርጅት ላይ የፌደራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 120/1 ተጠቅሶ ያለደረሰኝ ግብይት በመፈፀም ወንጀል መከሰሱ፤ ድንጋጌው ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ ያለበት ታክስ ከፋይ ማለቱ በህግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ጭምር የወንጀል ተጠያቂ የሚያደርግ ስለመሆኑ መረዳት የሚቻል በመሆኑ፤ አመልካች በአዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 120(1) መሰረት ያለ ደረሰኝ ግብይት በመፈፀም ወንጀል መከሰሱ ከወንጀል ህጉ አንቀጽ 34(1) ድንጋጌ አንጻር ሲታይ የሕግ መሰረት የለውም ለማለት የሚያስችል ህጋዊ ምክንያት የለም፡፡</p> <ul style="list-style-type: none"> - የወንጀል ሕግ አንቀጽ 34፣ 2፣ 23 - የፌደራል የታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120፣ 132፣ 2(41)፣ 2(26) 		

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
26.	242695	<p>የሰበር አመልካች፡-</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ወ/ሮ ፋናዬ ዶሼ ነጋሽ 2. አቶ ኃይለማሪያም አባተ በቀለ <p>ተጠሪዎች፡-</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ወ/ሮ አባይነሽ ዲማ ሰልፈቆ 2. ም/ሳጅን ተስፋዬ ዶሼ ነጋሽ 3. አቶ መሰለ ዶሼ ነጋሽ 	<p>በአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 26(2) መሰረት በዳኞች አስተዳደር ጉባዔ ዳኞችን በጊዜያዊነት ከአንድ ደረጃ ፍርድ ቤት አዘዋውሮ ማሰራት የዳኝነት ሹመት ሳይሆን በህግ አውጪው በወጣና ፀንቶ ባለ ህግ ለዳኞች አስተዳደር ጉባዔ በተሰጠ ስልጣን መሰረት የሚከናወን ህጋዊ ተግባር በመሆኑ በዝውውር በጊዜያዊነት የተመደቡ ዳኛ በተሰየሙበት ችሎት የሚሰጥ ውሳኔ ባልተሟላ ዳኛ የተሰጠ ውሳኔ ነው ሊባል የሚችል አለመሆኑ፤</p> <p>የክርክሩ መነሳት ለተከራካሪ ወገኖች ፍላጎት ብቻ ሊተው በማይችልበት ሁኔታ ተከራካሪ ወገኖች ባያነሱትም የሚሰጠው ውሳኔ ዋጋ ሊያሳጣ የሚችል ወይም የህጋዊነትን መርህ መጣስ የሚያስከትል ከሆነ ፍርድ ቤቱ በመዝገቡ ያልተነሳ የህግ ጉዳይ አንስቶ ጭብጥ መያዝና ውሳኔ መስጠት የሚችል አለመሆኑ፤</p> <p>- አዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 2(7)፤ 26(1)(2)</p> <p>- የኢ.ፌ.ድ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 84(2)</p>	ጥቅምት 04 ቀን 2017 ዓ.ም	260

ተ.ቁ	የሰ/መ/ቁ	ተከራካሪ ወገኖች	የሕግ ትርጉም የተሰጠበት ጉዳይ	ውሣኔው የተሰጠበት ቀን	ገጽ
			- የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 242፣ 246፣ 247፣ 248፣ 251)1)፣ 343		
27.	243973	አመልካቾች፡- እነ ወ/ሮ ጦይባ መሀመድ (3 ሰዎች) ተጠሪ፡- አቶ አብዱልወሃብ መሀመድ	የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰበር መ/ቁ 205248 (መ/ቁ 44237፣38533 ...ወዘተ) የወራሽነት የምስክር ወረቀት የያዘ ሰው በማንኛውም ጊዜ የውርስ ንብረት ጥያቄ ማንሳት ይችላል በማለት የሰጠው ትርጉም ተለውጧል፡፡ በሌላ ልዩ ሕግ የተደነገገው እንደተጠበቀ ሆኖ የወራሽነት ጥያቄ በፍ/ብ/ህ/ቁ 1000 በተመለከተው የጊዜ ገደብ በይርጋ ይታገዳል፡፡ የውርስ ማጣራት ተጠናቆ ንብረቱ የጋራ ባልሆነበት ሁኔታ የወራሽነት ምስክር ወረቀት በመያዝ ብቻ የፍ/ህ/ቁ 1062 መሰረት በማድረግ ያለ ጊዜ ገደብ የክፍፍል ጥያቄ ሊነሳ አይችልም የሚል የህግ ትርጉም ተሰጥቷል፡፡ - የፍ/ብ/ህ/ቁ 942፣ 996-998፣ 999፣1000፣ 1001(1)(2)፣ 1053፣1060፣ 1062፣ 1083፣ 1124(1)(2)	ጥቅምት 06 ቀን 2017 ዓ.ም	276

ታህሳስ 20 ቀን 2002 ዓ.ም

ዳኞች፡- ተገኔ ጌታነህ

መንበረፀሐይ ታደሰ

ሐጎስ ወልዱ

ሂሩት መለስ

ታፈሰ ይርጋ

አልማው ወሌ

ዓሊ መሐመድ

አመልካች፡- የኢትዮጵያ ንግድ ባንክ

ተጠሪ፡-1. አቶ ልየው ቸኮል

2. አቶ ሚሊዮን መንግስቱ

መዝገቡን መርምረን ተከታዩን ፍርድ ሠጥተናል ።

ፍ ር ድ

በዚህ መዝገብ የቀረበው ጉዳይ በብድር የተሰጠን ገንዘብ የመክፈያ ጊዜ ጋር በተያያዘ ዕዳው እንደተከፈለ ሊቆጠር የሚችልበትን የሕግ አግባብና ትርጉም የሚመለከት ነው።

ክርክሩ የተጀመረው በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ሲሆን ከሣሽ የነበረው የአሁኑ አመልካች ባቀረበው አቤቱታ የአሁኑ አንደኛ ተጠሪ ለንግድ ስራቸው ማስፋፊያ የሚውል ታህሳስ 11 ቀን 1987 ዓ.ም በተባሉ የብድር ውል ብር 10,000.00 (አስር ሺህ ብር) የተበደሩ መሆኑን፣ ዋናውን ብድርና ልዩ ልዩ ወጪዎችን ጨምረው በዓመት 14% /አስራ አራት በመቶ/ ወለድ እየታሰበ ከታህሳስ 11 ቀን 1987 ዓ.ም ጀምሮ በየወሩ ብር 900.00 (ዘጠኝ መቶ) እየከፈሉ ሳያቋርጡ እስከ ታህሳስ 10 ቀን 1988 ዓ.ም ድረስ ባለው ጊዜ ውስጥ ከፍለው ለማጠናቀቅ መስማማታቸውን፣ ሁለተኛ ተጠሪ ደግሞ አንደኛ ተጠሪ ለተበደረው ለዚሁ የገንዘብ መጠን የአንድነትና የነጠላ ዋስ በመሆን መፈረማቸውን በመግለፅ ዋናውን ብድር ብር 10,000.00 (አስር ሺህ) እስከ ሐምሌ 24 ቀን 1992 ዓ.ም ድረስ የታሰበ ወለድ ብር 13,783.64 (አስራ ሦስት ሺህ ሠባት መቶ ሰማንያ ሦስት ብር ከስድሳ አራት ሣንቲም) እና ለኢንሹራንስ የተከፈለ ብር 1,813.80 (አንድ ሺህ ስምንት መቶ አስራ ሦስት ብር ከሰማንያ ሣንቲም) ስለመሆኑ በመዘርዘር በድምሩ ብር 25,097.54 (ሃያ አምስት ሺህ ዘጠና ሰባት ብር ከሃምሳ አራት ሣንቲም) ያልተከፈለ ዕዳ የመቀጫ ወለድ 3% ጨምሮ በድምሩ 17% ወለድ እየታሰበ ተጠሪዎች ባልተነጣጠለ ኃላፊነት እንዲከፍሉ ይወሰንለት ዘንድ ዳኝነት ጠይቋል።

አንደኛ ተጠሪ ቀርበው የቀረበባቸውን ክስ በመቃወም ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው፤ መክፈል ያልቻልኩት በደረሰብኝ ኪሳራ ስለሆነ ለመክፈል የማልችል ስለሆነ ባንኩ ተገንዝቦ ከአስር ዓመት በላይ ስለቆየ ክሱ ውድቅ ነው የሚሉትን ክርክሮች አንስተው ተከራክረዋል። ሁለተኛ ተጠሪ በበኩላቸው ባንኩ በተበዳሪው ላይ ክስ መስርቶ ሀብቱን ሣያጣራ በዋሱ ላይ ክስ መመስረቱ ያላገባብ መሆኑን፤ ባንኩ በአዋጅ በተሠጠው ሥልጣን መጠቀም ሲገባው ክስ መመስረቱም ከአዋጁ ዓላማ ውጪ መሆኑን ዘርዝረው ክሱ ውድቅ ሁኖ በነፃ ልሰናበት ይገባል በማለት ተከራክረዋል።

ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተው የፌዴራሉ መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤትም ጉዳዩን ከመረመረ በኋላ አመልካች ለአንደኛ ተጠሪ የሠጠው ብድር ክፍያ መጠናቀቅ የነበረበት በውላቸው መሠረት እስከ ታህሳስ 10 ቀን 1988 ዓ.ም ነው፤ አመልካች በዚህ ጊዜ ውስጥ አልጠየቀም በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) መሠረት አበዳሪው የተወሰነ ጊዜ ተበጅቶለት በዓመት ወይም ከዓመት በፊት የሚከፈለውን የገንዘብ ዕዳ ሣይጠይቅ እስከ ሁለት ዓመት ጊዜ ከቆየና ከሁለት ዓመት ጊዜ በኋላ ከጠየቀ ገንዘቡ በተበዳሪው እንደተከፈለ ወይም ዕዳው ምህረት እንደተደረገለት ሕግ ግምት ይወስዳል፤ ፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤትም በሰ/መ/ቁጥር 17068 በሰጠው ውሣኔ ላይ በሕግ ግምት የሚሸፈን የፍሬ ነገር ክርክር ተከላሽ ፍሬ ነገሩን ካደ አልካደ ፍርድ ቤቶች የሕግ ግምቱን ተፈፃሚ ማድረግ አለባቸው የሚል አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ሠጥቷል የሚል ምክንያት በመያዝ አመልካች በተጠሪዎች ላይ ያቀረበው ክስ ተቀባይነት የለውም፤ ገንዘቡ በጊዜ ማለፍ እንደተከፈለ የሚቆጠር ነው የተጠሪዎች ግዴታ ቀሪ ሆኗል በማለት ወስኗል። አመልካች በዚሁ ውሣኔ ባለመስማማት ይግባኙን ለፌዴራሉ ከፍተኛ ፍርድ ቤት አቅርቦ ይግባኙ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 337 መሠረት ተሠርዞበታል። የአሁኑ የሠበር አቤቱታ የቀረበውም በዚሁ የበታች ፍርድ ቤቶች ውሣኔ መሠረታዊ የሆነ የህግ ስህተት ተፈፅሟል በማለት ለማስቀየር ነው።

የአመልካች ነገረ ፈጅ የካቲት 22 ቀን 1999 ዓ.ም በፃፉት 3 (ሦስት) ገፅ የሰበር አቤቱታ በበታች ፍርድ ቤቶች ውሣኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ተፈፅሟል የሚሉበትን ምክንያት ዘርዝረው አቅርበዋል። ይዘቱም ባጭሩ የሥር ፍርድ ቤት ለጉዳዩ መሠረት ያደረገው ድንጋጌ አግባብነት የሌለው መሆኑን፤ በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2025 ስር የተመለከተውን ያላገናዘበ የሰበር ችሎት ለፍ/ህ/ቁጥር 2024 የሰጠው ትርጉምም አምኖ ለሚከራከር ተከራካሪ ተፈፃሚነት የሌለው መሆኑን በመጥቀስ ውሣኔው መሠታዊ የሆነ የሕግ ስህተት የተፈፀመበት ነው ተብሎ ተሽሮ ተጠሪዎች በሥር ፍርድ ቤት በቀረበባቸው ክስ መሠረት በብድር ዕዳ የሚፈለግባቸውን ብር 25,097.54 (ሃያ አምስት ሺህ ዘጠና ሰባት ብር ከሃምሳ አራት ሣንቲም) ተከፍሎ እስከሚያልቅ ድረስ 17% (አስራ ሰባት በመቶ) ወለድ እየታሰበ ከክርክሩ ወጪና ኪሣራ ጋር በአንድነትና በነጠላ እንዲከፍሉ ይወሰንለት ዘንድ ዳኝነት መጠየቁን የሚያሳይ ነው። ይህ የሠበር ሠሚ ችሎትም አመልካች በስር ፍርድ ቤት ያቀረበው ክስ በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ)

መሰረት እንደተከፈለ ይቆጠራል በሚል ውድቅ እንዲሆን የመወሰኑን አግባብነት ለመመርመር አቤቱታው ለሠበር ችሎት ቀርቦ እንዲታይ አድርጓል።

ለተጠሪዎች ጥሪ ተደርጎላቸው ሁለተኛ ተጠሪ መጥሪያ ደርሷቸው ያልቀረቡ ሲሆን አንደኛ ተጠሪ ቀርበው ሰኔ 28 ቀን 1999 ዓ.ም በዓፋት ማመልከቻ መልሣቸውን ሠጥተዋል። ይዘቱም ባጭሩ የፍ/ብ/ሀ/ቁጥር 2024(ፈ) ለጉዳዩ አግባብነት ያለው መሆኑን፣ የሰበር ችሎት በመ/ቁጥር 17068 የሠጠው የሕግ ትርጉም ለጉዳዩ አግባብነት ያለው መሆኑን ዕዳው አለመከፈሉን አምነው የተከራከሩት ሁኔታ አለመኖሩን ገልፀው የሥር ፍርድ ቤት ውሣኔ ሊፀና ይገባል በማለት የተከራከሩ ስለመሆኑ የሚያሳይ ነው። የአመልካች ነገረ ፈጅም ሐምሌ 25 ቀን 1999 ዓ.ም በተባፈለ የመልስ መልስ ማመልከቻ የሰበር አቤቱታቸውን በማጠናከር ባቀረቡት የሰበር አቤቱታ መሠረት ውሳኔ እንዲሠጥ ተከራክረዋል።

የጉዳዩ አመጣጥ ከላይ የተገለፀው ሲሆን ይህ ችሎትም የቀረበውን ክርክር ጉዳዩ ለሰበር ችሎት ቀርቦ ሊታይ ይገባል ሲባል ከተያዘው ጭብጥ አኳያ በሚከተለው መልኩ መርምሮታል።

ጉዳዩን እንደመረመርነው የበታች ፍርድ ቤቶች አመልካች ለተጠሪዎች ያበደረውን ብድርና ወለድ እንደተከፈለው ይቆጠራል በማለት ፍርድ ለመስጠት መሰረት ያደረጉት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2024(ፈ) ስር የተመለከተውን የሕግ ግምት በመሆኑ በዚህ አንቀፅ የተጠቀሰው የሕግ ግምት ለባንኮች የሚሰራ መሆን አለመሆኑ ይሰራል የሚባል ቢሆን አመልካች በምስክር፣ በሰነድና በሌሎች አግባብነት ባላቸው ማስረጃዎች ግምቱን ለማስተባበል ይችላል ወይስ አይችልም? የሚሉት ነጥቦች መፈታት ያለባቸው ጭብጦች ሆነው አግኝተናቸዋል። ለጉዳዩ እልባት ለመስጠት በቅድሚያ የሕግ ግምት ምንነት ባሕርያት በጠቅላላውና የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2024(ፈ) ድንጋጌን ይዘትና ባህሪን በትኩረት ማየትና መመርመር ያስፈልጋል።

የሕግ ግምት የሚለውን ጽንሰ ሀሳብ ስንመለከተው ሕግ አውጪውን ለግምት መነሻ ከሚሆኑ የተወሰኑ ፍሬ ጉዳዮች በመነሳት አንድ ድርጊት ተፈፅሟል ወይም አልተፈፀመም ብሎ የሚደርስበትን መደምደሚያ በሕግ የሚደነግጋቸውን ሁኔታዎች የሚያመለክት ነው። የሕግ ግምቶች ዳኞች አንድን ፍሬ ጉዳይ የተፈፀመ ወይም ያልተፈፀመ መሆኑን በማስረጃ በማረጋገጥ ረገድ የሚገጥማቸውን ክፍተት በመሙላትና የማስረዳት ሽክም ያለበትን ወገን ጫናውን በማቃለል በኩል የላቀ ጠቀሜታ ያላቸው መሆኑ ይታመናል። ጠቅላላ ባለመልኩ ሲታይም የሕግ (የህሊና) ግምት ዓይነተኛ ዓላማ የማስረዳት ሽክም ያለበትን ወገን ጫና የማቃለል፣ ውሳኔ ሠጪ አካልንም ተገቢና ግልፅ ሆኖ የሚታይ የጠራ ማስረጃ ካላገኘ ወደ ውሳኔ በአፋጣኝ እና በቀላሉ እንዲደርስ ከፍተኛ ጠቀሜታ የሚሠጥ መሆኑ ይታመናል።

በተያዘው ጉዳይ አከራካሪ ወደሆነው የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024 ስንመጣ ይህ ድንጋጌ በጠቅላላው ሲታይ በሕግ የሕሊና ግምት የሚሸፈን የፍሬ ነገር ነጥብን (legal Presumptions) የሚመለከት ሲሆን ዓይነቱም ከፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2025 እና 2026 ድንጋጌዎች ጋር ተዛምዶ ሲታይ ውስን የሆነ የማስተባበያ ማስረጃ የሚቀርብበት የሕግ የህሊና ግምት ነው። የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024 የተለያዩ የክፍያ አይነቶች የሚዘረዝር ሆኖ ድንጋጌው በጠቅላላው ሲታይ ግን በሁለት ዓመት ጊዜ ውስጥ ሊከፈሉ የሚገቡ ክፍያዎች (እዳዎች) በዚሁ የሁለት አመት ጊዜ ውስጥ ሳይጠየቁ የቀሩ እንደሆነ ክፍያውን (እዳውን) የመክፈል ኃላፊነት ያለበት ወገን የተባለውን ክፍያ (እዳ) እንደተከፈለ የሕግ ግምት እንደሚወሰድበት ያስገነዝባል።

ለተያዘው ጉዳይ ቀጥተኛ፣ አግባብነትና ተፈጻሚነት ያለው ድንጋጌ በተጠቀሰው ቁጥር በፊደል (ረ) ስር የተመለከተው ድንጋጌ ሲሆን ሙሉ ይዘቱም በሚከተለው መልኩ የተቀመጠው ነው።

ቁ 2024 በሁለት አመት የተወሰነ ጊዜ

እዳው እንዲከፈል መጠየቅ ከሚገባበት ቀን ጀምሮ እስከ ሁለት ዓመት ሳይከፈል የቀረ ገንዘብ እንደተከፈለ የሚቆጠረው

(ረ) በብድር ለተሰጠ የገንዘብ ወለድና በጠቅላላውም የዓመት ጊዜ ተወስኖለት በየዓመቱ ወይም ከዚህ ባነሰ የጊዜ ውሳኔ ውስጥ ሊከፈል የሚገባው ዕዳ የሆነ እንደሆነ ነው።

የዚሁ ድንጋጌ የእግሊዘኛው ቅጂም፡-

Art.2024 presumption of payment after two years

The following debts shall be deemed to have been paid where two years have elapsed since they fell due:

(f) interest on loans and generally any sum payable annually or at shorter periodical intervals በሚል ተቀምጧል። ከላይ ከተጠቀሰው ድንጋጌ ይዘት አቀራረብ እና መንፈስ መገንዘብ የሚቻለው የድንጋጌው መጀመሪያ ፓራግራፍ የመክፈያ ጊዜያቸው ከደረሰ ጊዜ አንስቶ ሁለት አመት ያለፋቸው እዳዎች (ክፍያዎች) እንደተከፈሉ ይቆጠራሉ የሚል ሲሆን በተከታይ የተዘረዘሩት ንዑስ ድንጋጌዎች ደግሞ የሕግ ግምት የሚወሰድባቸውን የክፍያ (እዳ) ዓይነቶችን የሚዘረዝር ነው። በድንጋጌው ፊደል (ረ) ስር የተመለከተው ሲታይ በብድር የተሰጠ ወይም ለማናቸውም የአከፋፈል ሁኔታ በየአመቱ ወይም ከአመት ባነሰ ጊዜ እየተከፈለ እንዲያልቅ ጊዜ ተቆርጦለት የተሰጠ ገንዘብ ላይ የሚታሰብ ወለድ እዳው ከበሰለበት ወይም በየተወሰነ ጊዜ የሚከፈል ገንዘብ ከሆነ ደግሞ ገንዘቡ ተከፍሎ ማለቅ ከነበረበት ጊዜ ጀምሮ ሁለት ዓመት ያለፈ እንደሆነ በእነዚህ ክፍያዎች (እዳዎች) ላይ ሊጠየቅ የሚችለው የወለድ ክፍያ እንደተከፈለ የሕግ ግምት የሚወሰድ መሆኑን ያሳያል።

ከላይ እንደተመለከትነው ይህ ድንጋጌ አስገዳጅ የሆነ የሕግ ግምት መሆኑ የመጀመሪያው ባህሪው ሲሆን ማናቸውም የተፈጥሮም ሆነ የሕግ ሰው (ባንክና ሌሎች አበዳሪ ተቋማት) የገንዘብ ብድር ካበደረ በኋላ ብድሩ ተከፍሎ የሚያልቅበትን የጊዜ ገደብ ካበቃ ከሁለት ዓመት በኋላ የብድሩ የወለድ ይከፈለኝ ጥያቄ በሕግ እንደተከፈለ የሚገመት መሆኑን የሚደነግግ ድንጋጌ ነው። በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) ስር የተመለከተው የሕግ ግምት ለዳኞች የሕሊና ሚዛን እድል የማይሰጥ ዳኞች የነገሩን ሁኔታ በማየት ሲፈልጉ የሚጠቀሙበት፣ ከነገሩ ሁኔታ አንፃር አስፈላጊ ሆኖ ካላገኙት የሚተውት ፈቃድ የሆነ የሕግ ግምት አይደለም። በአንጻሩ ይኸው ድንጋጌ የሚሸፍነው ጉዳይ ባጋጠማቸው ጊዜ ዳኞች ያለምርጫ ሊከተሉትና ሊፈፀሙት የሚገባ አስገዳጅ የሕግ ግምት ነው።

በዚህ ድንጋጌ ስር የሰፈረው የሕግ ግምት ሁሉንም አይነት ዕዳዎች በአጠቃላይ የሚያስቀምጥ በመሆኑ ባንኮች በሚሠጧቸው ብድሮችም ጋር ተያይዘው የሚነሱ ጉዳዮችን ጭምር የሚመለከት ነው። በመሆኑም አመልካች ይኸው አንቀፅ ባንኮች ለሚያቀርቡት ክስ አግባብነት የለውም በማለት ያቀረበው ክርክር ተቀባይነት ያለው አይደለም።

ከዚህ ጋር ተያይዞ መታየት ያለበት ሌላው ነጥብ ይኸው የህግ ግምት የሚመለከተው ወለዱን ብቻ ነው ወይስ ዋናውን ዕዳ ያጠቃልላል የሚለው ጥያቄ ነው። ጉዳዩን የተመለከተው የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ድንጋጌውን በመጠቀስ ወለዱ ብቻ ሳይሆን ዋናውን ዕዳ ጭምር ሁለት ዓመት ካለፈው እንደተከፈለ ይቆጠራል በማለት በማለት ወስኗል። አመልካች ባንክ ይህ ትክክለኛ ትርጉም አይደለም በማለት ይከራከራል።

በዚህ ረገድ የቀረበውን ቅሬታ ለመፍታት የድንጋጌውን አቀራረብ እና መንፈስ በጥንቃቄ መመርመር ይስፈልጋል። አከራካሪ የሆነው የሕግ አንቀፅ በብድር ለተሠጠ የገንዘብ ወለድና በጠቅላላውም የዓመት ጊዜ ተወስኖለት በየዓመቱ ወይም ከዚህ ባነስ የጊዜ ውሳኔ ውስጥ ሊከፈል የሚገባው ዕዳ የሆነ እንደሆነ ... (ሰረዝ የተጨመረ) በማለት የሚደነግግ ነው። ከዚህ የሕግ ድንጋጌ መገንዘብ እንደሚቻለው የድንጋጌው የመጀመሪያው ክፍል በብድር የተሠጠ የገንዘብ ወለድን በልዩ ሁኔታ ጠቅሶ በሁለት ዓመቱ የሕግ ግምት ውስጥ እንደሚካተት ያስቀምጣል። ሕግ አውጪው በዚህ አንቀፅ የሰፈረው የሕግ ግምት ዋናውንም ዕዳ እንደያጠቃልል ቢፈልግ ኖሮ ወለዱን ለይቶ ያስቀምጣል ተብሎ አይገመትም። ስለዚህ በድንጋጌው የመጨረሻ ክፍል የሚገኘውና “ሊከፈል የሚገባው ዕዳ” የሚለው ሐረግ ብድርን ለመመልከት የገባ ነው ለማለት የሚቻል ሆኖ አላገኘውም። በመሆኑም ድንጋጌው ወለዱንና ዋናውን ዕዳ ለይቶ በሕግ ግምት የሚሸፍነው ወለዱ ብቻ እንደሚሆን አድርጎ እያለ በመጀመሪያው ደረጃ ፍርድ ቤት ዋናው ዕዳ ጭምር ሁለት ዓመት ካለፈው በሕግ ግምት እንደተከፈለ ይቆጠራል ተብሎ የተሠጠው ውሳኔ ትክክል ሆኖ አላገኘውም።

በሁለተኛ ደረጃ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) ስር የተደነገገው የሕግ ግምት በማስረጃ ቀሪ ሊሆን የሚችለው በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2025 ድንጋጌ ስር በተመለከቱት መንገዶች ነው። ሆኖም በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024 ስር የተቀመጠውን የሕግ ግምት ለማፍረስ የሚያስፈልጉት ማስረጃዎች በጣም ውስንና በሕግ በግልጽ የተደነገጉ መሆናቸውን ማየትና በጥብቅ ሥርዓት እና በውስን የማስረጃ ዓይነቶች ብቻ ሊስተባበል የሚችል የሕግ ግምት መሆኑን መገንዘብ የግድ ይላል። በዚህም መሰረት በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) ስር የተደነገገው የሕግ ግምት ቀሪ ሊሆን የሚችለው በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2025 ስር እንደተመለከተው ባለዕዳው በፁሁፍ ዕዳውን ያመነ እንደሆነ በሕግ የተደነገገው የጊዜ ውሳኔ ሳይደርስ ባለገንዘቡ ገንዘቡን እንዲከፍለው ባለዕዳውን ከፍርድ ቤት አስጠርቶ የሆነ እንደሆነ ነው። ከዚህም በላይ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2026 ድንጋጌ ሲታይ በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) ስር የተመለከተው በሕግ የተሸፈነ የፍሬ ነገር የህሊና ግምት ከመሐላ ቃል በስተቀር በሌላ ማስረጃ ሊፈርስ እንደማይችል ደንግጓል። በመሆኑም በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) ስር የተመለከተው የሕግ ግምት በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2025 ስር በተመለከቱት ሁለት ዓይነት ማስረጃዎች ቀሪ የሚሆን ሲሆን በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2026 ንዑስ ቁጥር ሁለትና ሦስት ድንጋጌዎች መሰረት ደግሞ በመሐላ ቃል ካልሆነ በቀር በሌላ አይነት ማስረጃ ሊስተባበል የማይችል ማስረጃ መሆኑን የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2026 (1) ድንጋጌ በግልፅ ያስቀመጠው ጉዳይ ነው። ይህም በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) ስር የተመለከተውን የሕግ ግምት ለማስተባበል ያለው ዕድል ውስንና ጠባብ መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው። እንግዲህ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024 አስገዳጅ የሆነ እና በውስን መንገዶች ብቻ ሊስተባበል የሚችል የሕግ ግምት መሆኑ ሁለት ግልፅና የተለዩ ባሕርያት ያሉት ድንጋጌ መሆኑን ከላይ ከገለፅናቸው ህጋዊ ምክንያቶች መገንዘብ የምንችለው ነጥብ ነው።

በሌላ በኩል የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ረ) ድንጋጌ ስር የተደነገገውን የሕግ ግምት ባንኮች ለማስተባበል የሚችሉት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2025 እና 2026 ድንጋጌ ስር በተመለከቱት ማስረጃዎች ብቻ ነው ወይስ የሰው ምስክር የሰነድና ሌሎች ማስረጃዎችን በማቅረብ የሕግ ግምቱን ማፍረስና ማስተባበል ይችላሉ? በሌላ አገላለፅ በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2026 ንዑስ ቁጥር አንድ ድንጋጌ መሰረት ባንኮች ያበደሩትን ብድርና ወለድ ያልተከፈላቸው መሆኑን ለማስረዳት በሚያደርጉት እንቅስቃሴ ላይ ተፈጻሚነት አለው ወይስ የለውም? የሚለው ነጥብ ሊታይ የሚገባው ሆኖ ተገኝቷል።

ለጥያቄው ተገቢውን ምላሽ ለማግኘት ይቻል ዘንድም ባንኮችና ሌሎች ገንዘብ አበዳሪ ተቋማት ገንዘብ ያበደሩ መሆኑን ያበደሩት ገንዘብ ያልተከፈላቸው መሆኑን ለማስረዳት ሊያቀርቡ ስለሚገባው የማስረጃ አይነት እንደዚሁም በተመሳሳይ ሁኔታ የባንክና የሌሎች ገንዘብ አበዳሪ ተቋማት ደንበኞች ገንዘብ ያለመበደራቸውን ወይም ብድር መክፈላቸውን ለማስረዳት ሊያቀርቡ ስለሚገባው የማስረጃ አይነት በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2473 ንዑስ አንቀፅ ሁለት የተደነገገውን ማየትና ማገናኘብን ያስፈልጋል።

በመሰረቱ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2472(1) በብድር የተሰጠ ገንዘብ ከአምስት መቶ የኢትዮጵያ ብር በላይ ሲሆን የብድሩን ውል በፀሐፊው ወይም በፍርድ ቤት በተደረገ የእምነት ቃል ወይም መሐላ ካልሆነ በቀር ለማስረዳት የማይቻል መሆኑን በአስገዳጅ ኃይል ቃል የደነገገ ሲሆን የተጠቀሰው ድንጋጌ ንዑስ ቁጥር ሁለት ደግሞ በንዑስ ቁጥር አንድ ከተመለከተው ልዩ የሰነድ ማስረጃ በስተቀር ለብድር ውል ማናቸውም ሌላ ማስረጃ ለማቅረብ የማይቻል መሆኑን ደንግጓል።

ሆኖም በባንክ፣ በአበዳሪ ተቋማት እና በደንበኞቻቸው መካከል ያለውንና የሚኖረውን የጠበቀ እምነትና ግንኙነት፣ ባንኮችና አበዳሪ ተቋማት የዕለት ተዕለት የሥራ ተግባራቸው ብድር በመስጠትና ተክፋይ የብድር ገንዘብ በመሰብሰብ ቀልጣፋ የፋይናንስና የንግድ ግንኙነት እንዲኖር በማድረግ በኩል ከፍተኛ ድርሻ ያላቸው መሆኑን በማገናዘብ ሕግ አውጪው ባንኮችና ሌሎች አበዳሪ ተቋማት ደንበኞቻቸው ገንዘብ የተበደሩና የተበደሩትን ገንዘብ ያልከፈሉ መሆኑን ለማስረዳት በተመሳሳይ ሁኔታ የባንክ ተበዳሪ ብድር ያልወሰደ ወይም የወሰደውን ብድር የከፈለ መሆኑን ለማስረዳት በሰው ምስክር እና በሕሊና ግምት ለማስረዳት የሚችሉ ስለመሆኑ በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2473(2) ስር ተደንግጓል። ይህ ድንጋጌ ከፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2472 ድንጋጌ ጋር ተጣምሮ ሲነበብ በባለባንኮችና በደንበኞቻቸው መካከል ስላለ ግንኙነት ሊቀርብ የሚችለውን ማስረጃ አይነት በተመለከተ አመለካከት የሕግ ድንጋጌ በመሆኑ ባንኮችም ሆነ ተበዳሪዎች የሰነድ የሰው ማስረጃ እና ሌሎች አግባብነት ያላቸውን ማስረጃዎችን በማቅረብ ለማስረዳት የሚችሉ መሆኑን ያስገነዝባል። የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2473 ንዑስ ቁጥር ሦስት ድንጋጌ በተለየ ሲታይም በባለባንኮችና በደንበኞቻቸው መካከል ስላሉ ግንኙነቶች የብድርን ውል ወይም የተበደረውን ገንዘብ መልሶ መክፈልን በምስክሮች ወይም በአእምሮ ግምት ለማስረዳት የሚቻል ስለመሆኑ መደንገጉ ከላይ የተመለከተውን ምክንያት የሚያጠናክር ነው።

የባንክ ደንበኞች የተበደሩትን የብድር ወለድ የከፈሉ መሆኑን በሕሊና ግምት ለማስረዳት ከሚችልባቸው ሁኔታዎች በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ፈ) ድንጋጌ ስር የተመለከተው የሕግ ግምት አንደኛው ሲሆን ይህ ከሆነ አበዳሪው ባንክ ደንበኛው በህሊና ግምት ከፍጹዋለሁ በማለት ያቀረበበትን ክርክር ለማስተባበልና የብድሩ ወለዱ ያልተከፈለው መሆኑን ለማስረዳት በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2473(2) ስር በተደነገገው መሰረት የሰው ምስክር፣ የህሊና ግምት፣ የሰነድና ሌሎች ማስረጃዎችን በማቅረብ ግምቱን ማስተባበል የሚችል በመሆኑ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2026 ንዑስ ቁጥር አንድ ድንጋጌ ለባንኮችና ለደንበኞቻቸው መብት ልዩ ጥበቃ የሚያደርገውን የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2473 ንዑስ ቁጥር ሁለት ድንጋጌን ዋጋ በሚያሳጣ መልኩ ሊተረጎምና ተፈጻሚ ሊሆን አይገባም። በመሰረቱ የብድር አገልግሎት መስጠት፣ ከተሰጠውም ብድር በማትረፍ የተሻለ አገልግሎት መስጠት የባንክ እና አበዳሪ የፋይናንስ ተቋማት ዋና ተግባር ብቻ ሳይሆን ለእነዚህ ተቋማት ሕልውና መሰረት ሲሆን ተበዳሪዎች ብድሩን ለማንኛውም የኢኮኖሚ መስክ ለማዋል የሚችሉት ይኸው የአበዳሪ ገንዘብ ተቋማት ህልውና ሲጠበቅ ነው። ይህ ሊሳካ የሚችለው ደግሞ ህግ አውጭው ለእነዚህ ተቋማት ያደረገውን ልዩ ጥበቃ ግንዛቤ ውስጥ በማስገባት በሕጉ ሊፈፀም የሚችል

ውጤት የሚሰጥ ትርጉም በመስጠት መሆኑን አምነንበታል። ስለሆነም በእነዚህ ሕጋዊ ምክንያቶች በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2026(1) ስር የተመለከተው ድንጋጌ በባንኮች፣ በሌሎች አባዳሪ ተቋማት እና በደንበኞቻቸው መካከል ያለውን ግንኙነት በተመለከተ ተፈጻሚነት የሌለው የሕግ ድንጋጌ ሆኖ አግኝተነዋል።

ስለሆነም ባንኮች በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024(ፈ) ስር በተመለከተው የሕግ ግምት የሚገዙ ቢሆንም ለደንበኞቻቸው ያበደሩት የብድር ወለድ ያልተከፈለ መሆኑን የሰው ምስክር፣ የሰነድና ሌላ ማስረጃ በማቅረብ ይህን የህግ ግምት ለማስተባበል የሚችሉበት የፍርድ ሂደት መኖር ይገባዋል። በዚህ መሰረት በመሆኑ የበታች ፍርድ ቤቶች አመልካች የብድሩ ወለድ ያልተከፈለው መሆኑን ለማስረዳት እድሉ ሳይሰጡ፣ ያቀረባቸውንም ማስረጃዎችን ሳይመረመሩና ሳይመዝኑ ውሳኔ መስጠታቸው በፍ/ብ/ሕ/ቁ 2473(2) ስር የተመለከተውን ድንጋጌ መንፈስ ዓላማውን ባላገናዘበ መልኩ ሆኖ ስለአገኘነው ውሳኔው መሰታዊ የህግ ስህተት የተፈፀመበት ሆኖ አግኝተነዋል።

በስር ፍርድ ቤት በዋና ተበዳሪነት የተከሰሱት የአሁኑ አንደኛ ተጠሪ ክስር ጀምሮ ያቀረቡትን ክርክር በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 2024 ስር የሰፈረው የሕግ ግምት እና አመልካች ካቀረባቸው ማስረጃዎች አንፃር ስንመለከተው በአመልካች የተጠየቀው እዳ ያልተከፈለ መሆኑን ተገንዝበናል። ስለሆነም አንደኛ ተጠሪ የሕግ ግምት ተጠቃሚ ቢሆኑም አመልካች ይህንን የሕግ ግምት ሊያፈርስ የሚችል በቂ ማስረጃ ያቀረበ በመሆኑ በክርክሩ ሂደት በተረጋገጠው መሰረት አንደኛ ተጠሪ ዕዳውን የማይከፈሉበትን ህጋዊ ምክንያት አላገኘንም። የሁለተኛ ተጠሪ ክርክር ሲታይም አመልካች በአንደኛ ተጠሪ ክስ መስርቶ ሃብት ሳያጣራና በህጉ በተሠጠው ስልጣን መሰረት መብቱን ሳያስከብር ዋሱ ላይ ክስ መመስረት አይችልም በማለት የሚከራከሩ የነበረ መሆኑንና በዚህ ችሎትም ካለመቅረባቸውም በላይ የአንደኛ ተጠሪ ክርክር የሚጠቅማቸው አለመሆኑን ተገንዝበናል። ሁለተኛ ተጠሪ የገቡት የዋስትና ዓይነት የአንድነትና የነጠላ እንደመሆኑ መጠን አመልካች ተጠሪን ከዋናው ተበዳሪ ጋር በአንድ ላይ መክሰሱ ከፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1933(1) ድንጋጌ አንፃር ህጋዊ ሲሆን በአዋጅ ቁጥር 97/90 መሰረትም የተሠጠውን ሥልጣን ባንክ የሚጠቀመው መያዣ በአስያዣ ተበዳሪዎች ላይ ሆኖ በእነዚህ ተበዳሪዎችም ቢሆን ባንክ በአዋጁ የተሠጠውን ሥልጣን በመተው ፍርድ ቤት ክስ ከመመስረት የሚከለክልበት ህጋዊ ምክንያት አለመኖሩን ሕጎቹ ያሳያሉ። በመሆኑም ሁለተኛ ተጠሪም በገቡት ግዴታ አይነትና በክርክሩ ሂደት በተረጋገጠው መሰረት ለክርክሩ መነሻ የሆነውን ገንዘብ ለአመልካች የማይከፍሉበትን ህጋዊ ምክንያት አላገኘንም። በዚህም ምክንያት ተከታዩን ወስነናል።

ው ሣ ኔ

1. በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በመ/ቁ 09312 ሚያዝያ 26 ቀን 1998 ዓ.ም ተሰጥቶ በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 02227 ሕዳር 27 ቀን 1999 ዓ.ም በትዕዛዝ የፀናው ውሣኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 348(1) መሰረት ተሸሯል።
2. ተጠሪዎች በስር ፍርድ ቤት በቀረበባቸው ክስ መሰረት በብድር ዕዳ የሚፈለግባቸውን ብር 25,097.54 (ሃያ አምስት ሺህ ዘጠና ሰባት ብር ከሃምሳ አራት ሳንቲም) ተክፍሎ እስከሚያልቅ ድረስ 17% (አስራ ሰባት በመቶ) እየታሰበ በአንድነትና በነጠላ ለአመልካች እንዲከፍሉ በማለት ወስነናል ።
3. አመልካች ለዳኝነት ያወጣውን ወጪ ደረሰኝ በመሰከረው መሰረት ተጠሪዎች በአንድነትና በነጠላ ለአመልካች እንዲከፍሉ ብለናል ።
4. በክርክሩ የወጡትን ሌሎች ወጪዎችና ኪሳራዎችን የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል ።

ት ዕ ዛ ዝ

የዚህ መዝገብ ውሳኔ ግልባጭ በመ/ቁጥር 26363፣ 32196፣ 32199፣ 32202፣ 32203፣ 32205፣ 33222፣ 33282፣ 34329 እና 35605 ጋር ይያያዝ ብለናል።

መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ራ/ታ

ዳኞች፡- ተገኔ ጌታነህ

መንበረፀሐይ ታደሰ

ሐገሥ ወልዱ

ሂሩት መለሰ

ታፈሰ ይርጋ

አልማው ወሌ

ዓሊ መሐመድ

አመልካች፡- ወ/ሮ ትርሐስ ፍስሐዬ - ወኪል ዚርኡ ፍስሃዬ - ቀረበ

ተጠሪ፡- ወ/ሮ ዘነበች በሪሁን - ቀረበች

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ፍርድ ሰጥተናል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.6 መሰረት ዳኝነት እንዲታይ የቀረበውን አቤቱታ መሰረት በማድረግ የተደረገውን ክርክር የሚመለከት ነው፡፡ ዋናው ክርክር ሲጀመር ከሃሽ የነበረችው ተጠሪ ስትሆን፤ ለአርሲ ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት ጥያቄ ያቀረበችው የአመልካች ባል ከነበረው ሟች ወልጃቸዋለሁ የምትላቸውን ሁለት ልጆች ልጅነት እንዲረጋገጥላት ነው፡፡ በዚህ ጥያቄ ክስ መነሻነት ክርክር ከተካሄደ በኋላም ተጠሪ እንደ ጥያቄዋ ተወስኖላታል፡፡ ውሳኔው እስከ ፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ደርሶ እንደፀና በመዝገቡ ተመልክቷል፡፡ ይህ ሁሉ ከሆነ በኋላ ነው አመልካች ዳኝነት ይታይልኝ በማለት አቤቱታ ያቀረበችው፡፡ ተጠሪ ያስወሰነችው ሐሰተኛ ማስረጃ በማቅረብ ፍ/ቤቱን በማሳሳት በመሆኑ ጉዳዩ በኋላ በተገኘው እውነተኛው ማስረጃ ተረጋግጦ ሊወሰን ይገባል የሚል ምክንያት በመስጠት ክርክሩን በመጀመሪያ ደረጃ ለሰማው የአርሲ ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት አቤቱታዋን አቅርባለች፡፡ ፍ/ቤቱም የተጠሪንም መልስ ካየ በኋላ፤ ጉዳዩ እስከ ፌዴራል ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ደርሶ የተወሰነ በመሆኑ በዚህ ደረጃ ሊስተናገድ አይችልም የሚል ምክንያት በመስጠት አቤቱታውን ውድቅ አድርጎአል፡፡ ጉዳዩን በመጨረሻ ያየው የኦሮሚያ ብ/ክ/መ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎትም በዚህ ረገድ የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት የለም ብሎአል፡፡ የአሁኑ የሰበር አቤቱታ የቀረበው በዚህ ላይ ነው፡፡

አመልካች የካቲት 19 ቀን 2001 ዓ.ም በባፈችው ማመልከቻ ዳኝነት እንዲታይላት ያቀረበችው ጥያቄ በበቂ ምክንያት የተደገፈ እንደሆነ፤ የሥር ፍ/ቤቶች ሕጉ ሳይከለክል ጥያቄውን ውድቅ በማድረጋቸው

በሕጉ አተረጓጎም ረገድ መሰረታዊ የሆነ ስህተት መፈጸማቸውን ባቀረበችው ጥያቄ መሰረት ጉዳዩ እንደገና ቢታይ ተጠሪ ቀደም ሲል ያሰጠችው ውሳኔ እንደሚሻር በመግለጽ አቤቱታዋን አቅርባለች። ተጠሪም ለአቤቱታው በሰጠችው መልስ የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.6 “ን” መሰረት በማድረግ ዳኝነት እንዲታይ መጠየቅ የሚቻለው ቀደም ሲል በተሰጠው ውሳኔ ላይ ይግባኝ ከመባሉ በፊት ነው። የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በመ/ቁ 16624 በሰጠው ውሳኔ ይግባኝ ከተባለ በኋላ ድንጋጌው ተፈፃሚ እንደማይሆን በመግለጽ የሕግ ትርጉም ሰጥቶአል። አመልካች በኋላ አገኘሁ ያለችው ማስረጃም እኔን በወንጀል ሊያስቀጣ የማይችል ሆኖ ተገኝቷል። የሚሉት ነጥቦች በመከራከሪያነት አቅርባ አቤቱታው ውድቅ እንዲሆን ጠይቃለች።

እኛም ግራ ቀኝ ወገኖች ያሰሙትን ክርክር አቤቱታ ከቀረበበት ውሳኔ እና ከሕጉ ጋር አገናዝበን ተመልክተናል። አመልካች ያቀረበችው አቤቱታ በሰበር ችሎት እንዲታይ ተወስኖ ክርክሩ እንዲሰማ የተደረገው ቀደም ሲል ለተሰጠው ውሳኔ መሰረት የሆነው ማስረጃ በሐሰት ተዘጋጅቶ የቀረበ ነው እየተባለ ውሳኔው ይግባኝ ተብሎበታል በሚል ብቻ በፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 6 ሊስተናገድ አይችልም የመባሉን አግባብነት ለመመርመር ነው። ይግባኝ ከተባለ በኋላ ዳኝነት በድጋሚ ሊታይና አቤቱታው ሊስተናገድ ይገባል ወይስ አይገባም የሚለውን ጥያቄ በአግባቡ መመልስ የሚቻለው የድንጋጌው መንፈስ ምን እንደሆነ ትርጉም በመስጠት አንድ መደምደሚያ ላይ መድረስ ሲቻል ነው። ከዚህ ችሎት የሚጠበቀውም በዚህ ረገድ ተገቢ ነው የሚለውን የሕግ ትርጉም በመስጠት በተደጋጋሚ እየተነሱ ላሉት ተመሳሳይ ጥያቄዎች እልባት መስጠት በመሆኑ ጉዳዩን እንደሚከተለው በዝርዝር ተመልክተናል።

በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 6 የተቀመጠው ድንጋጌ አዲስ ክስ የሚስተናገድበት ሥርአት አይደለም። በቀረበው ክስ መሰረት ክርክር ተካሂዶ ውሳኔ ከተሰጠ በኋላ ዳኝነት በድጋሚ እንዲታይ ጥያቄ የሚቀርብበት ሥርአት የተዘረጋበት ነው። ጥያቄውን የሚያቀርበው ወገን ለጉዳዩ አዲስ ሳይሆን፤ ከመጀመሪያውም ተከራካሪ የነበረ በመሆኑ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.358 መሰረት መቃወሚያ ከሚያቀርበው ወገን በተለየ ሁኔታ የሚስተናገድ ነው። ይህም ሆኖ ጥያቄው የሚቀርበው ይግባኝን ለሚሰማው ፍ/ቤት ሳይሆን፤ ውሳኔውን ለሰጠው ፍ/ቤት በመሆኑ ይህም የድንጋጌውን የተለየ ባህርይ ሊያሳይ እንደሚችል አድርጎ ለማየት የሚያስችል ነው። እንግዲህ ከእነዚህ ሁኔታዎች መገንዘብ የሚቻለው ሕጉ በቁጥር 6 የተቀመጠውን ሥርአት በመዘርጋት ሊያሳካው የፈለገው አንድ ግብ እንዳለ ነው። ከዚህ በመነሳትም የድንጋጌው ዓላማ ምንድን ነው የሚለውን ነጥብ ማየቱ አስፈላጊ ይሆናል። በመሆኑም ድንጋጌው አግባብነት የሚኖረው መቼ ነው? ይግባኝ ከመባሉ በፊት ወይንስ ይግባኝ ከተባለ በኋላም ጭምር የሚለውን ለጊዜው አቆይተን ዓላማው ምንድን ነው? የሚለውን እንመለከታለን። በዚህ ረገድ ጠቃሚ ሆነው የምናገኛቸው በንዑስ ቁጥር. (1)(ሀ) እና (ለ) የተቀመጡት ድንጋጌዎች ስለሆኑ ለአጠቃላይ ግንዛቤ ይረዳ ዘንድ ሙሉ ይዘታቸውን እንመልከት፡-

ሀ. የመጨረሻው ፍርድ ወይም ውሳኔ ወይም ትእዛዝ የተሰጠው በሐሰት ተዘጋጅቶ የቀረበውን ሰነድ ወይም ሐሰተኛ የምስክርነት ቃልን ወይም መደለያን ወይም ወንጀል ጠቀስ የሆነ ተግባርን መሰረት በማድረግ ሲሆንና አቤት ባዩም ፍርድ ከመሰጠቱ በፊት አስፈላጊውን ትጋት አድርጎ ለማወቅ ያለመቻሉን ለማስረዳት የቻለ እንደሆነ በሚል የተደነገገ ሲሆን (ለ) ደግሞ

ለ. ከዚህ በላይ የተዘረዘሩት ተግባሮች መፈጸማቸው ቢገለጽ ኖሮ ለፍርዱ መለወጥ ወይም መሻሻል በቂ ምክንያት ሊሆኑ ይችሉ እንደነበር ለማስረዳት የቻለ እንደሆነ

ነው ይላል። ሁለቱን ድንጋጌዎች አጣምረን ስንመለከት ሕጉ አቤቱታ የቀረበበት ውሣኔ ያኔ (ውሣኔው ሲሰጥ) ሊደረስባቸው ባልተቻለ ሐሰተኛ እና ወንጀል ጠቀስ የሆኑ ተግባሮችን ወይም ድርጊቶችን መሰረት አድርጎ የተሰጠ ሆኖ ከተገኘ ሕገ ወጥ ነው። በመሆኑም በሕገ ወጥነቱ ሊቀጥል ወይም ተፈፃሚነት ሊያገኝ አይገባም እሚል መነሻ ይዞ ነው የተደነገገው ወደሚለው ድምዳሜ ነው የምንደርሰው። ይህ ደግሞ በክርክር ሂደት እውነትን አንጥሮ ማውጣት ዋነኛው የፍርድ አመራር ስርአቱ ግዴታ ነው የሚል መሰረት ያለው እንደሆነ መገመቱ አይከብድም።

ለተያዘው ክርክር መነሻ የሆነው ቁ. 6 በተካተተበት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕጉ ከሚከናወኑት አበይት ተግባራት አንዱ (ዋነኛው) ክርክሩን በተገቢው መንገድ መምራት እና በመጨረሻም እውነትን አንጥሮ በማውጣት ትክክለኛ ፍርድ መስጠት ነው። በዚህ አግባብ የሚሰጠው ፍርድ ፍትሐዊ እንደሚሆን የሚታመን ሲሆን፤ እውነትን ለማውጣት ወሳኝ ሚና የሚጫወተው ደግሞ ማስረጃ ነው። የክርክር ጭብጦች የሚነጥሩት በማስረጃ በመሆኑ ሕጉ በዚህ ረገድ ትልቅ ትኩረት የሚሰጠው ማስረጃ የሚቀርብበትን ብቻ ሳይሆን፤ የሚገኝበት ሁኔታም (መንገድም) የሕግ መሰረት ያለው ወይም ሕጋዊ ሊሆን ይገባል። የክርክሩ አመራርም እንደዚሁ ሕጋዊ እና ወደ እውነት የሚያደርስ መንገድ ሊከተል ይገባል ብሎ ሕጉ ያምናል።

የሥነ ሥርዓት ሕጉ ማስረጃ የሚቀርብበትን አግባብ እና የጊዜ ወሰን በመርህ ደረጃ በአንድ በኩል ሲያስቀምጥ፤ በሌላ በኩል ደግሞ ከመርሁ ወጣ ባለ ልዩ ሁኔታ ማስረጃ ሊቀርብ የሚችልበትን አግባብ ደንግጎ እናገኛለን። በመርህ ደረጃ ማስረጃ ማቅረብ ያለበት በማስረጃው እጠቀማለሁ የሚለው ተከራካሪ ወገን እንደሆነ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.223 እና 234 የተደነገገ ሲሆን፤ ፍ/ቤቱ እውነት ላይ ለመድረስ የሚቻለው በዚህ ብቻ አይደለም የሚል እምነት ከያዘ ግን በራሱ ተነሳሽነት ማስረጃ አስቀርቦ እንደሚሰማ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 264 እና በሌሎችም ድንጋጌዎች ተመልክቶአል። ማስረጃ የሚቀርብበት የጊዜ ወሰንም እንደዚሁ በቁ.137 የተቀመጠ ድንጋጌ ቢኖርም፤ ይህ ጊዜ ካለፈም በኋላ ማስረጃ ማቅረብ የሚቻልበት ሁኔታ እንዳለ በቁ.256 ተደንግጓል። ክሱን በሰማው ፍ/ቤት ያልቀረበን ማስረጃ በይግባኝ ደረጃ የሚሰማበት አግባብ እንዳለም በቁ.345 ከተቀመጠው ድንጋጌ እንመለከታለን። ከእነዚህ ሁኔታዎች እንግዲህ መገንዘብ የምንችለው አንዱና ዋነኛው ቁም ነገር ማስረጃ እውነትን አንጥሮ በማውጣት ረገድ

ካለው ወሳኝ ሚና በመነሳት ከዋናው የማስረጃ አቀራረብ መርህ ወጣ ባለ ሁኔታም የሚቀርብበትና የሚሰማበት አግባብ በሥነ ሥርዓት ሕጉ ተቀባይነት ማግኘቱን ነው። ዓላማውም የሚሰጠው ውሳኔ እውነት ላይ ብቻ የተመሰረተ እንዲሆን ለማስቻል ነው።

ወደ ያዘነው ጉዳይ ስንመለስ ለዳኝነት እንደገና ይታይልኝ ጥያቄው መሰረት የሆነው ምክንያት የቀድሞው ውሳኔ የተሰጠው በሐሰት ተዘጋጅቶ በቀረበው ማስረጃ ላይ በመመስረት ነው የሚል ነው። ይህ ደግሞ ውሳኔው እውነትን አንጥሮ ያወጣ አይደለም ወይም እውነት የሆነውን ነገር ሐሰተኛ (ሕገወጥ) በሆነ ማስረጃ ተደብስብሶ ቀርቶአል የሚል መነሻ ያለው ነው። በዚህ ረገድ አመልካች የያዘው እምነት ዳኝነቱ እንደገና ከታየ የቀድሞው ውሳኔ በእርግጥ ይሻራል የሚል ነው። ተጠሪ ደግሞ ዳኝነት እንደገና እንዲታይ ጥያቄ የሚቀርብበት አግባብ አክትሞአል ወይም በሩ ዝግ ነው የሚል መከራከሪያ ነው ያላት። ይህ በተጠሪ የተነሳው የመከራከሪያ ነጥብ ዳኝነቱ እንደገና ታይቶ ማስረጃ ከተሰማ በኋላ ሊገኝ የሚችለውን ውጤት ግምት ውስጥ ያስገባ አይደለም። የአመልካች ክርክር ግን እውነት የሚገኝበትን አግባብ መሰረት ያደረገ ነው። በመሆኑም የሕጉ ትርጉም ይህ ነው ወደሚለው ድምዳሜ ከመድረሳችን በፊት በድንጋጌው ዙሪያ ሊነሱ የሚችሉት ሁለት አማራጮችን አንድ በአንድ ማየት ተገቢ ሆኖ አግኝተነዋል።

የመጀመሪያው አማራጭ ለቀድሞው ውሳኔ መሰረት የሆነው ማስረጃ በሐሰት ተዘጋጅቶ የቀረበ መሆኑን በክርክሩ ሂደት አረጋግጦ ውሳኔውን መለወጥ ወይም ማሻሻል የሚቻልበት ሁኔታ እንደሚኖር ቢገመትም፣ ድንጋጌው ስለማይፈቅድ (ይግባኝ ስለተባለ) አቤቱታውን ከወዲሁ ውድቅ ማድረግ የሚለው ነው። የመጀመሪያውን አማራጭ ስንመለከት ክርክሩ በሕግ አግባብ ብቻ ተመርቶ እና በሕግ መሰረት ብቻ የተገኘውን ማስረጃ መሰረት አድርጎ የተሰጠው ውሳኔ እውነትን አንጥሮ ያወጣል የሚለው የሕጉን ዓላማ ስለሚያሳካ ውጤቱ መልካም ነው የሚል ግንዛቤ እንይዛለን። ሁለተኛው አማራጭ በሁለት መልክ ሊታይ ይችላል። አንዱ በእርግጥም ሕጉ የሚከለክል ከሆነ ሕጉን መጣስ በራሱ ክልክል በመሆኑ ሕጉን አክብሮ መቀበሉ ተገቢ ነው ወደሚል ድምዳሜ የሚያደርስ ነጥብ እንመለከታለን።

ቀደም ሲል እንዳየነው አከራካሪ የሆነው በንኡስ ቁ./1/ የተመለከተው ድንጋጌ በተለይም “...ይግባኝ ሊቀርብበት በሚችል ፍርድ ወይም ውሳኔ ወይም ትእዛዝ ላይ ቅሬታውን አቅርቦ ከማሰማቱ በፊት” የሚለው ሐረግ ነው ። “ቅሬታውን አቅርቦ ከማሰማቱ በፊት” የሚለውን ሐረግ ለብቻው ወስደን ቃል በቃል ብንተረጉመው በእርግጥም ዳኝነት እንዲታይ የሚቀርበው ጥያቄ አቤቱታ አቅራቢው በተሰጠው ውሳኔ ላይ ይግባኝ አቅርቦ ከማሰማቱ በፊት ነው ወደሚለው ድምዳሜ ያደርሳል ልንል እንችላለን። ይሁንና ድንጋጌው በአጠቃላይ ሊተረጎም የሚገባው በውስጡ ከያዛቸው ሌሎች ሐረጎች እና በንኡስ ቁ./1/ሀ/ እና /ለ/ ከተቀመጡት ሁኔታዎች እንዲሁም ከጠቅላላው የሥነ-ሥርዓት ሕጉ ዓላማ ጋር

ተገናዝቦ በመሆኑ በትርጉም የምንደርስበት መደምደሚያ አንድዋን ሐረግ ብቻ ወስደን ቃል በቃል በመተርጎም ከምንደርስበት የሰፋ ሊሆን እንደሚችል ይገመታል።

ሌላው ድንጋጌው ሲተረጎም ግምት ውስጥ መግባት ያለበት በድጋሚ ዳኝነት ይታይ ጥያቄ ከይግባኝ በፊት ይቅረብ የተባለበትን ምክንያት ነው። ውሳኔው በይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት ይታረማል (በድጋሚ ይታያል) በሚል እሳቤ ይግባኝ ተብሎበት በክርክር ሂደት ባለበት ጊዜ ውሳኔውን ለሰጠው ፍ/ቤት የዳኝነት እንደገና ይታይ ጥያቄ ማቅረብ አንድን ጉዳዩ በተመሳሳይ ጊዜ በበታች እና በይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት እንዲሰማ በማድረግ ወጪን፣ ጊዜን እና ጉልበትን ያለአግባብ ከማባከን እንደዚሁም ክርክሩ እንዲወሰሰብ ከማድረግ አልፎ የሚያስገኘው ጠቀሜታ የለም። ይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት ጉዳዩን ከፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁ.345 እንዲሁም ቁ.182 አንባር በማየትም ተገቢውን ማስተካከያ ያደርጋል የሚለውንም እንደ አንድ ታሳቢ ሁኔታ አድርጎ መውሰድ ይቻላል።

በሌላ በኩል ደግሞ ሕጉ በዚህ ደረጃ የተሻለውንና ምክንያታዊ የሆነውን አካሄድ ቢመርጥም፤ ጉዳዩ በይግባኝ ታይቶ ከተወሰነ በኋላ ለውሳኔው መሰረት የሆነው በቁ.6/1/ሀ/ ከተመለከቱት ተግባሮች (ወይም ሁሉም) ነው የሚል ጥያቄ ሊነሳ ይችላል ብሎ አላሰበም ማለት ግን የሚቻል አይደለም። ቀደም ሲል በዝርዝር ለማሳየት እንደሞከርነው ከሁሉም በላይ መታየት ያለበት ሕጉ ዓላማ አድርጎ የተነሳው እውነት ላይ መድረስ ነው የሚለው ነው። እውነት ላይ መድረስ መቻል በፍትሕ አሰጣጥ ረገድ ከፍተኛ ዋጋ ያለው ውጤታማ ሥራ ነው። ሕግ ሲተረጎም ተጨባጭ ውጤት ሊሰጥ በሚችል አኳኋን መሆን እንዳለበት ከአጠቃላይ የሕግ አተረጋጎም መርህ የምንገነዘበው ጉዳይ ነው። አከራካሪ ሆኖ የቀረበው የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.6 ተጨባጭ ውጤት ሊሰጥ በሚችል አኳኋን ሊተገበር የሚችለው ውሳኔው ሐሰተኛ እና ወንጀል ጠቀስ የሆኑ ተግባሮችን መሰረት በማድረግ የተሰጠ ነው የሚል አቤቱታ እስከቀረበበት እና በቂና አሳማኝ መሆኑን ፍ/ቤቱ እስካመነበት ድረስ ይግባኝ ይባልበትም አይባልበትም ያለልዩነት ሥራ ላይ እንዲውል በሚያስችል ሁኔታ ሲተረጎም ነው የሚል እምነት መያዙ ተገቢ ሆኖ አግኝተነዋል።

ከዚህ በመቀጠል የተመለከትነው በሰበር መ/ቁ. 16624 በተሰጠው ውሳኔ ለድንጋጌው የተሰጠው ትርጉም አሁን በያዝነው መዝገብ ከተሰጠው ትርጉም ጋር እንዴት ይጣጣማል? የሚለውን ነው። ድንጋጌውን እንደገና በስፋት ማየት ያስፈለገው የዳኝነት በድጋሚ ይታይ ጥያቄ በተደጋጋሚ እየቀረበ በመሆኑና የሚነሳው ክርክርም እውነት ሳይወጣ እየቀረ ነው የሚል ስለሆነ ከዚህ በላይ ደግሞ ጥያቄው የሚነሳው ጉዳዩ በይግባኝ ታይቶ ውሳኔ ካገኘ በኋላ እንደሆነ ግንዛቤ ስለተወሰደ ነው። በእርግጥም ጉዳዩ አሳሳቢ ሆኖ በመገኘቱ ከዚህ በፊት የተሰጠው ትርጉም እንደገና አይቶ በተደጋጋሚ እየተነሱ ላሉት ጥያቄዎች ምላሽ ሊሰጥ የሚችል እልባት ማድረግ አማራጭ ሆኖ አግኝተነዋል። ስለዚህ የፌዴራል ፍ/ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁ.454/97 አንቀጽ 2/1/ በተደነገገው መሰረት ቀደም ሲል ተስጥቶ የነበረውን ትርጉም ለውጠን በዚህ በያዝነው መዝገብ የተሰጠው ትርጉም ገዢ ይሆናል

ብለናል። በዚህም ምክንያት ተጠሪ በሰበር መ/ቁ. 16624 የተሰጠውን ውሣኔ መሰረት በማድረግ ያቀረበችውን ክርክር አልተቀበልንም። በመጨረሻም አመልካች ያቀረበችውን የዳኝነት ጥያቄ በመቀበል ተከታዩን ወስነናል።

ው ሳ ኔ

1. የአርሲ ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት በመ/ቁ. 01789 ኅዳር 5 ቀን 2001 ዓ.ም የሰጠው ብይን፣ የኦሮሚያ ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በመ/ቁ. 70413 ታህሣሥ 14 ቀን 2001 ዓ.ም የሰጠው ትእዛዝ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 348/1/ መሰረት ተሽረዋል።
2. በሰበር መዝገብ ቁጥር 16624 ተሰጥቶ የነበረው ትርጉም ከላይ በተመለከተው ሁኔታ ተለውጧል ።
3. አመልካች ያቀረበችው የዳኝነት ይታይልኝ አቤቱታ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.6 መሰረት ሊስተናገድ የሚገባው ነው ብለናል።
4. የአርሲ ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት አመልካች ያቀረበችውን አቤቱታ በመቀበል እና ተጠሪ የምትሰጠውን መልስ አይቶ ጉዳዩን በመመርመር ተገቢ ነው የሚለውን ውሣኔ እንዲሰጥ ይመለስለት ብለናል።
5. በዚህ ሰበር ችሎት በተደረገው ክርክር ግራ ቀኙ ወገኖች ወጪና ኪሣራቸውን ይቻቻሉ።

መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መ/ቤት ይመለስ ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ቤ/ኃ

ቀን ሀምሌ 30 ቀን 2002 ዓ.ም

ዳኞች፡- ተገኔ ጌታነህ

ሐጎስ ወልዱ

ሂሩት መለስ

ታፈሰ ይርጋ

ብርሀኑ አመነው

አልማው ወሌ

ዓሊ መሐመድ

አመልካች፡- የኢትዮጵያ ኤሌክትሪክ ኃይል ኮርፖሬሽን - አልቀረቡም

ተጠሪ፡- አቶ አማረ ገላው - አልቀረቡም

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ፍርድ ሰጥተናል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የቀረበው አመልካች የደሴ ከተማ ወረዳ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 27947 መጋቢት 8 ቀን 2000 ዓ.ም የሰጠው ብይንና የደቡብ ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 20224 መጋቢት 16 ቀን 2000 ዓ.ም የሰጠው ትዕዛዝ መሠረታዊ የህግ ስህተት ያለበት በመሆኑ በሰበር ታይቶ ይታረምልኝ በማለት መጋቢት 23 ቀን 2000 ዓ.ም የተፃፈ የሰበር አቤቱታ ስላመለከተ ነው፡፡

በዚህ መዝገብ ለሰበር ችሎቱ የቀረበው ክርክር በአዋጅ ቁጥር 377/96 አንቀጽ 164 ንዑስ አንቀጽ 1 እና ንዑስ አንቀጽ 2 መሠረት በአሠሪና ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ዕውቅና እና ጥበቃ የተሰጣቸውን መብቶች ለማስከበር የሚቀርብ አቤቱታ ወይም ጥያቄ በይርጋ ቀሪ የሚሆኑበትን ሁኔታ የሚመለከት ነው፡፡ የክርክሩ መነሻ ተጠሪ በደሴ ወረዳ ፍርድ ቤት ህዳር 21 ቀን 2000 ዓ.ም በተፃፈ የክስ ማመልከቻ ፍርድ ቤቱ ተከላሽ /አመልካች/ የደረጃ እድገት እንዲሰጠኝ ይወስንልኝ በማለት ያቀረበው ክስ ነው፡፡ የአሁን አመልካች ተጠሪ ያቀረበው ክስ ከዚህ በፊት በፍርድ ያለቀ ነው፡፡ የከላሽ /ተጠሪ/ ክስ በይርጋ ይቋረጣል የደረጃ እድገት በውድድር የሚሰጥ በመሆኑ ከላሽ ይገባኛል በማለታቸው የሚሰጥ አይደለም የሚል ክርክር ለወረዳው ፍርድ ቤት አቅርቧል፡፡

የወረዳው ፍርድ ቤት የአሁን ተጠሪ ቀደም ብሎ በአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ የደረጃ እድገት እንዲሰጣቸው ክስ አቅርበው የአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ ውጤት ከሰጠላቸው በኋላ የአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ ጉዳዩን የማየት ሥልጣን የሌለው መሆኑን በመግለፅ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር

ችሎት የቦርዱን ውሳኔ የሻረ በመሆኑ ጉዳዩ የመጨረሻ ፍርድ አልተሰጠበትም። ክሱ በይርጋ ይቋረጣል የሚለው የተከላሸ /የአሁን አመልካች/ መቃወሚያ በተመለከተ የአሁን ተጠሪ ለአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ ከአዋጅ ቁጥር 377/96 የተደነገገው የጊዜ ገደብ ሣያልፍ ክስ አቅርቦ የነበረና ክርክር ሕደት እስከ ፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ደርሶ ቦርዱ ጉዳዩን የማየት ሥልጣን እንደሌለው የተወሰነ በመሆኑ ተጠሪ ለቦርዱ ያቀረበው ክስና ክርክር የይርጋው ጊዜ የማያቋርጥ ነው በማለት የአመልካችን የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ውድቅ በማድረግ ተጠሪና አመልካች በዋናው ጭብጥ ላይ ያቀረቡትን ክርክርና ማስረጃ መርምሮ አመልካች ለተጠሪ የደረጃ እድገቱን ሊሰጣቸው ይገባል የሚል ውሳኔ ወስኗል። አመልካች በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለደቡብ ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት አቅርቧል። የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት የወረዳው ፍድ ቤት የሰጠው ውሳኔ ጉድለት የለበትም በማለት የአመልካችን ግይግባኝ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 337 መሠረት ሰርዞታል።

የአመልካች ነገረ ፈጅ መጋቢት 23 ቀን 2000 ዓ.ም የተፃፈ ሶስት ገፅ የሰበር አቤቱታ ያቀረቡ ስሆን የአቤቱታቸው ፍሬ ነገርም የወረዳው ፍርድ ቤት የተጠሪ ክስ በይርጋ ይቋረጣል በማለት ያቀረብነው የመጀመሪያ ደረጃ የክስ መቃወሚያ ያለፈብን አላግባብ ነው። የወረዳው ፍርድ ቤት ተጠሪ ጉዳዩን አይቶ ውሳኔ የመስጠት የሥረ ነገር ሥልጣን ለሌለው አካል ማለትም ለአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ ክስ ያቀረቡ በመሆኑ የይርጋው ጊዜ መቆጠሩን ያቋርጠዋል በማለት የሰጠው ብይን በአዋጅ ቁጥር 377/96 አንቀፅ 162፣ አንቀፅ 164 እና አንቀፅ 47 ድንጋጌዎች ያላገናዘበ ነው የወረዳው ፍርድ ቤት ብይን ስለ ይርጋ መቋረጥ በፍታብሔር ህግ ቁጥር 1851/ለ/ የተደነገገውን ያላገናዘበ መሠረታዊ የህግ ስህተት ያለበት ነው። ይኸም ቢታለፍ ያለ ውድድር ለተጠሪ የደረጃ እድገት እንድንሰጥ የወረዳው ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ ጉድለት የለበትም በማለት የደቡብ ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ይግባኞችንን መሠረዙ መሠታዊ የህግ ስህተት ያለበት ስለሆነ በሰበር ታይቶ እዲታረምልን በማለት አመልክተዋል። የአመልካች አቤቱታ ተመርምሮ በሰበር የሚጣራ ነጥብ ያለው በመሆኑ ተጠሪ መልስ እንዲያቀርቡ በተሰጠው ትዕዛዝ መሠረት ተጠሪ ግንቦት 1 ቀን 2000 ዓ.ም የተፃፈ ሶስት ገፅ መልስ አቅርበዋል። ተጠሪ ከአመልካች ጋር የሚያከራክራቸው ጉዳይ አመልካች ላወጣው የሥራ መደብ የትምህርት ማስረጃዩን ማለትም ለመወዳደር የሚያስችለኝን ድኝሎማ በማያያዝ ለውድድር ሳቀርብ ድኝሎማውን ሥራ ስትቀጠር ያላስመዘገብኸው ስለሆነ እንደማስረጃ አይያዝልህም ብሎ ስለከለከለኝ እየሠራሁ ተምራ በድኝሎማ የተመረከብኩ የፐርቸዚንግ ሙያ የወጣው የሥራ መደብ ብቸኛ ተወዳዳሪ ሆኝ ቀርቤ እድገት ሊሰጠኝ ሲገባ አላግባብ ሲከለክለኝ በወቅቱ አቤቱታየን ለአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ አቅርቤ ቦርዱ የሥራ መደቡ ሊሰጠኝ እንደሚገባ ወስኗል። አመልካች በውሳኔው ቅር ተሰኝተው ለአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ አቅርበው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ የሰጠውን ውሳኔ አፅንቶት ነበር። አመልካች ውሳኔው የህግ ስህተት አለበት በማለት ለዚህ ችሎት የሰበር አቤቱታ አቅርበው ችሎቱ የግራ ቀኞችን ክርክር ከሰማ በኋላ ጉዳዩ የግል የሥራ ክርክር

በመሆኑ የአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ ጉዳዩን አይቶ የመወሰን ስልጣን የለውም በሚል ምክንያት የቦርዱና የክልሉን ጠቅላይ ፍርድ ቤት ውሣኔ ሽርታል። ከዚህ በኋላ የሠራተኛ ማህበሩና አመልካች ባደረጉት ድርድር አመልካች የእኔንና የሌሎች ሠራተኞችን ዲፕሎማ ተቀብሎ መድቦልኛል። የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በወሰነው መሠረት ለወረዳው ፍርድ ቤት ያቀረብኩትን ክርክርና ማስረጃ መርምሮ የሰጠው ውሣኔ መሠታዊ የህግ ስህተት የለበትም ለቦታው ያቀረብኩት ብቸኛ ተወዳዳሪ በመሆኑ አመልካች ያቀረበው የይርጋ እና የፍሬ ጉዳይ ክርክር የህግ መሠረት የለውም በማለት መልስ ሰጥቷል። አመልካች በፅሁፍ የመልስ መልስ አቅርቧል።

ከሥር የክርክሩ አመጣጥና በስር አመልካችና ተጠሪ በፅሁፍ ያቀረቡት ክርክር ይዘት በአጭሩ ከላይ የተገለፀው ሲሆን እኛም መዝገቡን መርምረናል። ጉዳዩን እንደመረመርነው የወረዳው ፍርድ ቤትና የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት የተጠሪ ክስ በይርጋ አይታገድም በማለት የሰጡት ውሣኔ በአግባቡ ነው? ወይስ አይደለም? የሚለውን ጭብጥ አግባብነት ካላቸው የህግ ድንጋጌዎችና ይኸ የሰበር ችሎት በመዝገብ ቁጥር 16648 ከሰጠው የህግ ትርጉም ጋር በማገናዘብ ውሣኔ መስጠት አስፈላጊ ሆኖ አግኝተነዋል።

አመልካችና ተጠሪ ካቀረቡት ክርክር ለመገንዘብ እንደቻልነው በመጀመሪያ ተጠሪ አመልካች ሥራ ከተቀጠርኩ በኋላ ያገኘሁትን የትምህርት ማስረጃ /ድፕሎማ/ በመቀበል ብቸኛ ተወዳዳሪ በሆንኩበት የሥራ መደብ የደረጃ እድገት ሰጥቶ ሊመድበኝ ይገባል የሚል ክስ ለአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ አቅርበው ቦርዱ የአመልካችንና የተጠሪን ክርክር ከሰማ በኋላ ውሣኔ ሰጥቶ ነበር። አመልካች የአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ በሰጠው ውሣኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት አቅርቦ የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የቦርዱን ውሣኔ በማፅናቱ አመልካች ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት የሰበር አቤቱታ አቅርበው የሰበር ችሎቱ ጉዳዩ የወል የሥራ ክርክር ሣይሆን የግል የሥራ ክርክር በመሆኑ የአሠሪና ሠራተኛ ወሳኝ ቦርድ ጉዳዩን የማየት የሥረ ነገር ሥልጣን የለውም በማለት በሰበር መዝገብ ቁጥር 28696 ህዳር 10 ቀን 2000 ዓ.ም በዋለው ችሎት ውሳኔ ሰጥቷል። ተጠሪ ከዚህ በኋላ ለደሴ ወረዳ ፍርድ ቤት ህዳር 24 ቀን 2000 ዓ.ም በተፃፈ የክስ ማመልከቻ አመልካች ያደረጅ እድገት እንዲሰጠኝ ይወስንልኝ በማለት ክስ አቅርቧል። አመልካች የተጠሪ ክስ በይርጋ ይቋረጣል በማለት ያቀረበው መቃወሚያ ውድቅ በመደረጉ የሰበር አቤቱታ አቅርቧል። አመልካች በሥርና በሰበር የሚከራከረው ተጠሪ የመጀመሪያውን ክስ ያቀረበው ጉዳዩን አይቶ ውሳኔ ለመስጠት ሥልጣን ለሌለው አካል መሆኑ ይኸ የሰበር ችሎት በሰጠው ውሳኔ ተረጋግጧል። ተጠሪ ጉዳዩን አይቶ ለመወሰን ስልጣን ለሌለው አካል ያቀረበው ክስ የይርጋ ጊዜ መቆጠሩን አያቋርጠውም በማለት ሲሆን ይኸ አመልካች ክርክርና ይህ የሰበር ችሎት ጉዳዩን አይቶ ለመወሰን ስልጣን ለሌለው ፍርድ ሰጭ አካል ክስ ማቅረብ ይርጋ አያቋርጥም በማለት በሰበር መዝገብ ቁጥር 16648 የሰጠውን የህግ ትርጉም በአጠቃላይ በህግ በይርጋ የጊዜ ገደብ መደንገግ ካስፈለገበት መሠረታዊ ምክንያት ፍርድ ቤቶችና ሌሎች የዳኝነት ነክ ሥልጣን ያላቸው አካላት አንድ ጉዳይ ቢቀርብላቸው ሌላኛውን ተከራካሪ ከመጥራታቸው በፊት

ስላላባቸው ግዴታና ኃላፊነትና የይርጋ የህግ ድንጋጌዎች ይርጋ የሚቋረጥባቸው ሁኔታዎች መሠረታዊ አተረጋገጥም መርሆች በመመርመር ውሳኔ መስጠት አስፈላጊ ሆኖ አግኝተነዎል።

1. ጉዳዩን አይቶ የመወሰን ሥልጣን ለሌለው ፍርድ ቤት ወይም የዳኝነት ነክ ስልጣን ላለው አካል ክስ ማቅረብና ክርክር መካሄድ ይርጋን አያቋርጥም ለማለት አመልካች የሚያቀርበው ክርክር ህግ አውጭው በተለያዩ የህግ ማዕቀፎች መብት አለኝ ወይም መብቴ ተጥሶብኛል የሚል ማናቸውም የተፈጥሮ ወይም የህግ ሰውነት መብት ያለው አካል ክስ በማቅረብ መብቱን የሚጠይቁበትን የጊዜ ገደብ በህግ ከሚደነግግበት መሠረታዊ አላማ አንፃር መታየት ያለበት ነው። ህግ አውጭው ማናቸውም ሰው በህግ በተቀመጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ ክስን ለፍርድ ሰጭ አካላት ካላቀረበ ጥያቄው በይርጋ ቀሪ እንደሚሆን ለህግ የሚደነግግበት አንደኛው ምክንያት መብት አለኝ ወይም መብቴ ተጥሶብኛል የሚል ሰው ተገቢውን ትጋት በማድረግ በህግ በተደነገገው የጊዜ ገደብ ውስጥ መብቱን እንዲጠይቅ ለማድረግና መብቱን በህግ በተደነገገው የጊዜ ገደብ ውስጥ ያልጠየቀ ዳተኛ የሆነ ሰው ጊዜው ካለፈ በኋላ ክስ የማቅረብ መብቱን በመገደብና መብቱን ቀሪ በማድረግ የህግ ማዕቀብ መጣልና መቅጣት ነው። አሰሪና ሰራተኛ ጉዳይ በተመለከተ የአሠሪና ሰራተኛ የሥራ ክርክር ችሎትና የአሠሪና ሰራተኛ ወሳኝ ቦርድ በአዋጅ ቁጥር 377/96 የተሰጣቸው ሥልጣንና ኃላፊነት ያለ መሆኑን ከአዋጅ አንቀጽ 138 እና ከአዋጅ አንቀጽ 147 ድንጋጌዎች ለመገንዘብ ይቻላል። ተጠሪ መብቱን ለማስከበር ተገቢውን ጥረት በማድረግ የደረጃ እድገት አይቶ የመወሰን ስልጣን ያለው የአሰሪና ሰራተኛ ክርክር ወሳኝ ቦርድ ነው በሚል እምነት ክሱን ለቦርድ ያቀረበ ሲሆን ቦርዱም ጉዳዩን የማየት ስልጣን አለኝ በሚል ዕምነት ተከላሹ አለኝ የሚለውን ክርክር እንዲያቀርብ መጥሪያ ልኮ የከላሽና የተከላሽ ክርክር በመስማት ውሳኔ ሰጥቷል። የቦርዱን ውሳኔ በይግባኝ የተፈጸመ የህግ ስህተት ካለ መርምሮ የማረም ስልጣን ያለው የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የቦርዱ ውሳኔ የሰጠው በህግ በተሰጠው ስልጣን መሰረትና በአሰሪና ሰራተኛ ጉዳይ አዋጅ ድንጋጌዎች መሰረት መሆኑን በማረጋገጥ አፅንቶታል። የትኛው ጉዳይ የግል የስራ ክርክር ነው? የትኛው ደግሞ የውል የስራ ክርክር ባህሪ ይኖረዋል? የሚለውን በመተርጎም ይኸ ሰበር ችሎት በመዝገብ ቁጥር 28690 ቦርዱ ስልጣን የለውም በማለት መወሰኑ ተጠሪ ለአሰሪና ሰራተኛ ወሳኝ ቦርድ ክስ አቅርቦ እስከ ሰበር ድረስ በተከራከረበት ጊዜ ውስጥ ይርጋ ሊቋረጥለትና ጉዳዩ በፍታብሔር ህግ ቁጥር 1852 ንዑስ አንቀጽ 1 መሰረት ይርጋው እንደ አዲስ ሊቆጠር አይገባውም በማለት ተጠሪ የማያቀርበው ክርክር በህግ የይርጋ የጊዜ ገደብ መደንገግ ያስፈለገበትን አጠቃላይ መሰረታዊ ዓላማ ያላገናዘበ በመሆኑ አልተቀበልነውም።

2. በሁለተኛ ደረጃ አመልካች ተጠሪ የአሰሪና ሰራተኛ ወሳኝ ቦርድ ጉዳዩን አይቶ ውሳኔ የመስጠት ስልጣን የሌለው በመሆኑ ለቦርዱ ያቀረበው ክስ ይርጋው በአዋጅ ቁጥር 377/96 አንቀጽ 164 ንዑስ አንቀጽ 1 መሰረት አያቋርጥም በማለት ያቀረቡት ክርክር ክስ የቀረበለት ፍ/ቤት ወይም የዳኝነት ስልጣን በህግ የተሰጠው ሌላ አካል የከላሽ ክስ ከተቀበለ በኋላ ለተከላሹ መጥሪያ ከመላኩ በፊት በህግ

እንዲያደርግ ከተጣለበት ግዴታና ኃላፊነት አንፃር መታየት አለበት። አንድ ጉዳይ ዳኝነት አይቶ ውሳኔ እንዲሰጥ የክስ አቤቱታ የቀረበለት ፍ/ቤት ወይም በህግ ውሳኔ የመስጠት ስልጣን የተሰጠው አካል ለተከላሽ ክስ አቤቱታውን ከመጥሪያ ጋር በመላክ ከማከራከሩ በፊት የክስ ማመልከቻውን መመርመርና ጉዳዩን አይቶ የመወሰን የስረ ነገር ወይም የግዛት ክልል ስልጣን የሌለው መሆኑ ከተረዳ የቀረበለት የክስ አቤቱታ አይቶ የመወሰን ስልጣን የሌለው መሆኑን በመግለጽ ውሳኔ ሊሰጥ እንደሚገባው ከፍታብሔር ስነ ስርዓት ህግ ቁጥር 9 እና 231 ንዑስ አንቀጽ 1/ለ/ ድንጋጌዎች ለመገንዘብ ይቻላል።

ጉዳይ የቀረበለት ፍርድ ቤት ወይም ከህግ የዳኝነት ነክ ስልጣን የተሰጠው አካል የቀረበለትን አቤቱታ መርምሮ ጉዳዩን አከራክሮ ለመወሰን የሚችል መሆኑን በማመን ከላሽ ለተከላሹ መጥሪያ እንዲያደርስ ትዕዛዝ ከሰጠና ከላሽም የፍርድ ቤቱን መጥሪያ ወጭ በማድረግ ለተከላሹ በማድረስ አሳውቆ ከሆነ ይርጋው የሚቋረጥ መሆኑ ከፍታብሔር ህግ ቁጥር 1851(ለ) የተደነገገው ድንጋጌ ከላሽ ክስን ሰምቶ ለመወሰን ለሚችል አካል የማቅረብ ኃላፊነት ያለበት ቢሆንም ዋነኛው ኃላፊነት የክስ አቤቱታው የቀረበለት ፍርድ ቤት ለተከላሽ መጥሪያ ከመላኩና ክርክር መስማት ከመጀመሩ በፊት ጉዳዩን የማየት ሥልጣን ያለው መሆኑን ወይም አለመሆኑን መመርመርና መወሰን እንዳለበት የሚያመለክት ነው። በያዝነው ጉዳይ ክርክሩ ይህንን ያህል ጊዜ የፈጀው ተጠሪ ክስን ለአሠሪና ሰራተኛ ወሳኝ ቦርድ በማቅረቡ ምክንያት ብቻ አይደለም። የተጠሪን ክስ የተቀበለው ቦርድ ጉዳዩን ከማየቱ በፊት ጉዳዩን አይቶ የመወሰን ሥልጣን ያለው መሆኑን ወይም በፍትሐብሔር ሥነ ስርዓት ሕግ ቁጥር 231 ንዑስ አንቀጽ 1(ለ) መሠረት በመመርመር ጉዳዩን አይቶ ውሳኔ የመስጠት ስልጣን የለኝም በማለት ወስኖ ጉዳዩን ባለመዝጋቱ ምክንያት ነው። ስለሆነም ፍርድ ቤቶች ወይም በህግ የዳኝነት ነክ ሥልጣን የተሰጣቸው አካላት በህግ የተጣለባቸውን ግዴታና ኃላፊነት በአግባቡ ባለመወጣታቸው ወይም ጉዳዩን አይቶ የመወሰን ስልጣን ያላቸው ወይም የሌላቸው ስለመሆኑ የህጉ ድንጋጌ አሻሚ በጠቅላላ አነጋገር የተገለፁና ከፍተኛ ያለበት በመሆኑ ምክንያት አከራካሪና የህግ ትርጉም መስጠት የሚያስፈልገው በመሆኑ ምክንያት ጉዳዩን የመወሰን ሥልጣን እንዳላቸው በመተርጎም ክርክሩን ሲሰሙ ለቆዩበት ጊዜ ይርጋው አይቋረጥም በማለት ከላሽ ክስ የማቅረብ መብቱ ይርጋ እንዲታገድ የሚደረግበት ምክንያት የለም። በእነዚህ አይነት ሁኔታ የይርጋ ጊዜ መቆጠሩ መቋረጥና ከላሽ በፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1852 ንዑስ አንቀጽ 1 ድንጋጌ መሠረት ሥልጣን ላለው አካል ክስን ሲያቀርብ እንደ አዲስ ይርጋው ሊቆጠርለት የሚገባ በመሆኑ አመልካች ያቀረበውን ክርክር አልተቀበልነውም።

3. አመልካች የቀረበው ክርክር ማንኛውም ሰው በፍርድ ሊያልቁ የሚችሉ ጉዳዮችን ለፍርድ ቤት ወይም በህግ የዳኝነት ሥልጣን ለተሰጠው አካል የማቅረብ መብት ያለው መሆኑ በህገ መንግስቱ አንቀጽ 37 ከተደነገገው ጋር ማገናዘብ ያስፈልጋል። የይርጋ የህግ ድንጋጌዎች መብታቸውን ለመጠየቅ ተገቢውን ትጋት ያደረጉና ዳተኛ ያልሆኑ ሰዎች ፍትህ የማግኘት መብት በማያሳጣ ሁኔታ በጠባቡ ሊተረጎሙና ፍትህ የማግኘት መብትን በሚያረጋግጥ መንገድ ተግባራዊ ሊሆኑ ይገባቸዋል። መብታቸውን ለፍርድ

ቤት ወይም በህግ የዳኝነት ሥልጣን ለተሰጠው ሌላ አካል የህጉ የጊዜ ገደብ ከማለፍ በፊት ለማቅረብ ተገቢውን ትጋት ያደረጉ ሰዎች ላይ የይርጋ ጊዜ መቆጠሩ እንዲያቋረጥ የሚያደርግ የህግ አተረጓጎም በመጠቀም የይርጋ ጊዜ አላግባብ እንዲቆጠር በማድረግ የዜጎች ፍትህ የማግኘት መብት እንዳይሸራረፍና በዚህ ምክንያት የፍትህ መዛባት እንዳይደርስ ማድረግ ያስፈልጋል። ከዚህ አንጻር ስንመለከተው ተጠሪ በአዋጅ ቁጥር 377/96 የአሰሪና ሰራተኛ ክርክር ውስጥ የውል የስራ ክርክር አይቶ የመወሰን ስልጣን ባለው የአሰሪና ሰራተኛ ወሳኝ ቦርድ ክሱን አቅርቦ ክሱ በቦርዱና በይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት በአግባቡ የቀረበ መሆኑን አረጋግጠው ውሳኔ ሰጥተውበታል። ጉዳዩ የውል ስራ ክርክር ነው? ወይስ የግል የስራ ክርክር? የሚለው እስከሰበር ድረስ ያከራከረ ጭብጥ ሲሆን ጭብጡ ይህ በሰበር ችሎት የወሰነው አስገዳጅ የህግ ትርጉም በመስጠት ነው። በዚህ ሁኔታ ተጠሪ በመጀመሪያ ክሱን ያቀረበው ስልጣን ለሌለው አካል ስለሆነ ይርጋው ሊቋረጥ አይገባም በማለት አመልካች የሚያቀርበው ክርክር መብቱን ለማስከበር ተገቢውን ትጋት በማድረግ በህግ የዳኝነት ስልጣን በተሰጠው አካል ክስ ያቀረበውን የተጠሪን ሕገ-መንግስታዊ ፍትህ የማግኘት መብት በማያጣብብ ሁኔታ ችሎቱ የህግ ትርጉም እንዲሰጥ የሚጠይቅ በመሆኑ አልተቀበልነውም።

4. እያንዳንዱ የይርጋ ህግ ድንጋጌ በራሱና በጠበበ ሁኔታ መተርጎም አለበት የሚለው የህግ አተረጓጎም መርህ ከላይ የገለጽነውን የዜጎች ፍትህ እጦት ለማስቀረት በሚችል መንገድ ተግባራዊ መሆን ይገባዋል። ይህ አተረጓጎም እኛ ብቻ ሳንሆን የዳበረ የህግ ስርአት ያላቸው አገሮች "limitation periods are to be construed strictly so as not to take away the right of the plaintiffs" በሚል መንገድ የሚከተሉት አተረጓጎም ነው። ከዚህ አንጻር ስንመለከተው በሰበር መዝገብ ቁጥር 16648 የተሰጠውን ትርጉም ለማጠናከር የተጠቀሰው የፍትሕ-ብሔር ስነ-ስርዓት ሕግ ቁጥር 278 ንዑስ አንቀጽ 3 በጠባቡና በድንጋጌው ግልጽ በተመለከተው ገዳይ ብቻ እንዲያገለግልና ተፈጻሚነት በሚኖረው ሁኔታ መጠቀስና መተርጎም ይኖርበታል። የዚህ ድንጋጌ መልዕክትና ይዘት በስፋት በመተርጎምና የማመሳሰል የትርጉም ዘዴ /analogy/ በመጠቀም ስልጣን ለሌለው ፍርድ ሰጭ አካል የቀረበ ክስ ይርጋን አያቋርጥም በሚል መንገድ የተሰጠው ትርጉም ከላይ የዘረዘርናቸውን መሰረታዊ የይርጋ ህግ አተረጓጎም መርሆች የሚጥስ መሻሻል ያለበት ሆኖ አግኝተነዋል። ፍርድ ቤቶች የይርጋ ጊዜ ገደብ የሚቆጠርበት፣ የይርጋ የጊዜ ገደብ የሚረዝምበት፣ የይርጋ የጊዜ ገደብ መቆጠሩ የሚታገድበት የሚቋረጥበትን ሁኔታ ሲተረጉሙ ፍትህና ርትዕን መሰረት በማድረግና የይርጋው ድንጋጌ አላግባብ ተፈጻሚ እንዲሆን በማድረግ ምክንያት የሚደርሰውን የፍትህ መዛባት የሚቀንስ የአተረጓጎም ስልት መከተልና በህጉ በተገለጸው የጊዜ ገደብ ውስጥ መብታቸውን ለመጠየቅ ተገቢውን ትጋት ያላደረጉና ዳኞች የሆኑ ሰዎች ክስ የማቅረብ መብት ላይ ማዕቀብ በሚጥል መንገድ ብቻ ህጉን በሥራ ላይ በማዋል የይርጋ የህግ ድንጋጌዎች በህገመንግስቱ አንቀጽ 37 የተደነገገውን ፍትህ የማግኘት መብት በማያጣብብና

በማይሸራረፍ መንገድ መተርጎምና ተግባራዊ ማድረግ ያለባቸው በመሆኑ አመልካች ያቀረበውን ክርክር አልተቀበልነውም።

ከላይ ከተራ ቁጥር 1 እስከ 4 በዘረዘርናቸው መሠረታዊ ምክንያቶች ከዚህ በፊት አምስት ዳኞች ተሰይመው በመዝገብ ቁጥር 16648 የይርጋ ጊዜ አቆጣጠርና ስለ ይርጋ መቋረጥ የሰጡትን የህግ ትርጉም በአዋጅ ቁጥር 454/97 አንቀፅ 4 በሚደነግገው መሠረት በመለወጥና የህግ ትርጉም በመስጠት ወስነናል።

አመልካች ተጠሪ ያለ ውድድር ዕድገት ሊሰጠው አይገባም በማለት ያቀረበውን ክርክር በተመለከተ አመልካች ያቀረበውን ክርክር ለማስረዳት አለመቻሉንና በአንፃሩ ተጠሪ ክርክሩን ያስረዳ መሆኑን በማረጋገጥ የበታች ፍርድ ቤቶች ውሳኔ ሰጥተውበታል። አመልካች ለቦታው ብቁ የሆኑ ሠራተኞች እንዲወዳደሩ ማስታወቂያ ያወጣና ተጠሪ መስፈርቱን አሟልቶ ያቀረበ ብቸኛ ተወዳዳሪ መሆኑን ፍሬ ጉዳይ የማጣራትና ማስረጃ የመመዘን ሥልጣን ያላቸው የደሴ ወረዳ ፍርድ ቤትና የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ውሳኔ የሰጡበት በመሆኑ የአመልካች አቤቱታ በህገ መንግስቱ አንቀፅ 80 ንዑስ አንቀፅ 3(ሀ) እና በአዋጅ ቁጥር 25/88 አንቀፅ 10 ለሰበር ችሎት ከተሰጠው ሥልጣን ውጭ የፍሬ ጉዳይና የማስረጃ ምዘና ክርክር በመሆኑ አልተቀበልነውም። ስለሆነም የወረዳውና የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጡት ውሳኔ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 348(1) መሠረት አፅንተነዋል ።

ው ሳ ኔ

1. የአማራ ክልል የደሴ ወረዳ ፍርድ ቤትና የደቡብ ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጡት ውሳኔ ፀንቷል።
2. ሥልጣን የሌለው ፍርድ ቤት ወይም በህግ የዳኝነት ስልጣን ለተሰጠው አካል ክስ ቀርቦ ክርክር ሲደረግ መቆየቱ የይግጋ ጊዜ መቆጠሩን ያቋርጠዋል ብለናል።
3. የተጠሪ ክስ በይርጋ ቀሪ አይሆንም ብለናል።
4. በዚህ ፍርድ ቤት ሚያዚያ 8 ቀን 2000 ዓ.ም የተሰጠው የዕግድ ትዕዛዝ ተነስቷል።
5. በዚህ ፍርድ ቤት ያወጡትን ወጭና ኪሣራ ግራቶች ለየራሳቸው ይቻሉ።

ይኸ ፍርድ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት የሰበር ችሎት በሙሉ ድምፅ ተሰጠ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት።

የ/ማ

ጥቅምት 29 ቀን 2003 ዓ/ም

ዳኞች፡- ተገኔ ጌታነህ

ሓጎስ ወልዱ

ተሻገር ዝሥላሴ

በላቸው አንሺሶ

አልማው ወሌ

ዓሊ መሐመድ

ሠልጣን አባተማም

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቷል ።

አመልካች፡- ብሔራዊ ማዕድን ኮርፖሬሽን ኃላ.የተ.የግል ኩባንያ

ተጠሪ፡- ዳኒ ድሪሊንግ ኃላ.የተ.የግል ኩባንያ

ፍርድ

ጉዳዩ የወርቅ ማዕድን ፍለጋ የጉድጓድ ቁፋሮ ሥራ ውል ስምምነትን መሠረት ያደረገ ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው በግልግል ዳኝነት ጉባኤ ነው። በአመልካችና በተጠሪ የተቋቋመው የግልግል ዳኝነት ጉባኤ ግራ ቀኙን ካከራከረ በኋላ ሰኔ 10 ቀን 2000 ዓ/ም በሠጠው ውሣኔ አመልካች ለተጠሪ ብር 579,450.35 (አምስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ አራት መቶ ሃምሳ ብር ከሠላሣ አምስት ሣንቲም) እንዲከፍል ወስኗል። ይህንኑ ውሳኔ አመልካች በመቃወም በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 351 መሠረት ይግባኙን ለፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት አቅርቦ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 337 መሠረት ተሠርዞበታል። የአሁኑ የሠበር አቤቱታ የቀረበውም በዚሁ ውሣኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ተፈፅሟል በማለት ለማስቀየር ነው።

የአመልካች ጠበቃ ታኅሣስ 17 ቀን 2001 ዓ/ም በዓፋት አራት ገፅ የሠበር አቤቱታ በጉዳዩ ላይ በተሠጠው ውሣኔ በፍሬ ነገር እና በሕግ ረገድ ተፈፀሙ የሚሏቸውን ስህተቶች ዘርዝረው አቅርበዋል። ይዘቱም ባጭሩ፡- ተጠሪ በራሱ አነሳሽነት ውሉን ባቋረጠበትና ዉሉን ለማቋረጥ በቂ ምክንያት በሌለበት ሁኔታ ተጠሪ ስራ ለፈታበት ሰላሳ አምስት ቀናት ብር 700,000.00 ቅጣት አመልካች እንዲከፍል መወሰኑ የውልም ሆነ የሕግ መሠረት የሌለው መሆኑን፤ የግልግል ጉባኤ ዳኝነቱን የመራው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 317(1) ስር በተመለከተው ሣይሆን ከዚህ ውጪ ተገቢውን ጭብጥ ሣይዝ መሆኑን ውሣኔው በፍትሐብሔር ሕጉ የተመለከቱትን የውል አተረጓጓዥ ድንጋጌዎችን ግንዛቤ ውስጥ

ያላስገባ መሆኑን፤ ተጠሪ በወቅቱ ማስጠንቀቂያ ባልሰጠበት ሁኔታም ቅጣት መጠየቅ እንደማይችል፤ ተጠሪ ውሉ አልተፈፀመልኝም የሚል እንደመሆኑ መጠን ሊደርስ የሚችለውን ኪሣራ ለመቀነስ በሕጉ ግዴታ ያለበት ሲሆን ጉዳት ሳይደርስበት ቅጣት እንዲከፈለው መጠየቁ ያላግባብ መሆኑንና በውሉ ላይ ዓይነተኛ መጣስ የሌለ ስለሆነ ውል እንዲፈርስ ዳኞች ውሳኔ ማሳለፍ እንደማይችሉ፤ እንዲሁም በጉዳዩ የተሠጠው ውሳኔ የቀረቡትን ማስረጃዎችን በሚገባ ያልመዘነ መሆኑን በሰፊው በመዘርዘር የግልግል ዳኞችና ፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በጉዳዩ ላይ የሠጡት ውሳኔ በማስረጃ ምዘናም ሆነ በሕጉ አተረጓጎም እንዲሁም አፈጻጸም ረገድ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት የተፈፀመበት ነው ተብሎ ሊሻር ይገባል በማለት ዳኝነት መጠየቃቸውን የሚያሳይ ነው።

የአመልካች የሠበር አቤቱታ ተመርምሮም ተጠሪን ያስቀርባል ተብሎ ጠበቃው መጋቢት 01 ቀን 2001 ዓ/ም በተፃፈ አራት ገፅ ማመልከቻ መልሳቸውን ሠጥተዋል። የመልሱ ይዘትም የጉባኤው ውሳኔ የመጨረሻ መሆኑን 23-05-1998 ዓ/ም ግራ ቀኙ በፈፀሙት ውል የተስማሙ መሆኑን ገልፀው ለሠበር ችሎቱ የሠበር አቤቱታ ለማቅረብ የማይቻል ስለሆነ በዚህ ምክንያት ችሎቱ የአመልካችን አቤቱታ ውድቅ እንዲያደርግ፤ ይህን የሚያልፍ ከሆነም ለአቤቱታው መሠረት የሆኑት የፍሬ ነገርም ሆነ የሕግ ክርክሮች ተቀባይነት የሌላቸው በመሆኑ ውድቅ ሊደረጉ ይገባል በማለት መከራከራቸውን የሚያሳይ ነው። የአመልካች ጠበቃ በበኩላቸው የሠበር ችሎቱ ጉዳዩን ለማየት ሕገ-መንግስታዊ ሥልጣን ያለው መሆኑን በመዘርዘር የተጠሪ ጠበቃ መቃወሚያ የሕግ መሠረት የለውም በማለት የተቃወሙ ሲሆን ሌሎችን ነጥቦችን በተመለከተም የሠበር አቤቱታቸውን በማጠናከር መጋቢት 18 ቀን 2001 ዓ/ም በተፃፉት የመልስ መልስ ማመልከቻ ተከራክረዋል።

የጉዳዩ አመጣጥ አጠር ባለመልኩ ከላይ የተመለከተው ሲሆን ይህ ችሎትም የግራ ቀኙን ክርክር የሠበር አቤቱታ ከቀረበበት ውሳኔ እና አግባብነት ካላቸው የሕግ ድንጋጌዎች ጋር በማገናከብ በሚከተለው መልኩ መርምሮታል። እንደመረመረውም የችሎቱን ምላሽ የሚያስፈልጉት አበይት ጭብጦች፡-

1. ግራ ቀኙ ባደረጉት ስምምነት መሠረት አመልካች ቅሬታውን ለሠበር ችሎት ለማቅረብ ይችላል? ወይስ አይችልም?፤
2. አመልካች ለሰላሳ አምስት ቀናት የጉዳት ካሳ ለተጠሪ እንዲከፈል ተብሎ የተወሰነው የውሳኔ ክፍል በግራ ቀኙ መካከል በተደረገው ውል መሰረት አመልካች ግዴታውን ስለአለመወጣቱ ተጠሪ አስረድቶ ነው ወይስ አይደለም? የሚሉት ሲሆን ሌሎች ነጥቦች በዚሁ ጭብጥ ስር እልባት ሊያገኙ የሚችሉ ሆነው ተገኝተዋል።

1.የመጀመሪያውን ጭብጥ በተመለከተ፡- ይህን ጭብጥ ለመመለስ በአገራችን ውስጥ የሰበር ስርአት እና ስለአማራጭ ሙግት መፍቻ ዘዴዎች አላማና በሕጉ ያላቸውን ማእቀፍ መመልከቱ ተገቢ ነው።

የሰበር ስርዓት አይነተኛ አላማ ከሆኑት አንዱ በአንድ ሀገር ውስጥ ወጥ የሆነ የሕግ አተረጎም እና አፈጻጸም (Uniform interpretation and application of the law) መኖሩን ማረጋገጥ መሆኑ እሙን ነው። በዚህም መሰረት የሰበር ሥርዓት የሕግ የበላይነት ማረጋገጫ ዘዴ ነው ተብሎም ሊታሰብ የሚችል ነው። የሕግ የበላይነት በሰበር ሥርዓት ሊከበር ወይም ሊረጋገጥ የሚችለው ደግሞ ጥራት፣ ወጥነት ያለው ፍርድ/ውሳኔ ለመስጠት ሥልጣን በተሰጣቸው አካላት በሰጡት ውሳኔ ላይ የዳኝነት አካሉ በራሱ ዳኝነታዊ ቁጥጥር (Judicial Control) ሲኖረው መሆኑ ግልፅ ነው። ከዚህም በተጨማሪ ተመሳሳይ ጉዳዮች በተመሳሳይ መንገድና ሁኔታ ማየትን የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓት የግድ የሚለው ጉዳይ ነው። በሌላ አገላለጽ የፍትሕ መሰረቱ ተመሳሳይ ጉዳዮችን በተመሳሳይ መንገድ ማስተናገድ ነው ተብሎም ይታሰባል። ይህ የሚተገበረውም አዋጆች፣ ደንቦችና መመሪዎች እንዲሁም ፖሊሲዎች በትክክልና በወጥነት ሲተረጎሙና ሲፈጸሙ ነው። ወጥነትና ትክክለኛነት ያለው የሕጎች አተረጎምና አፈፃፀም መኖሩ የሚረጋገጠው ደግሞ በዳኝነት አካሉ በመጨረሻ ደረጃ በሚገኝ በሰበር ተቋም ነው።

ሌላው ጉዳይ የሕጎች ወጥነት ያለው አተረጎምና አፈፃፀም መኖር የዜጎችን በሕግ ፊት እኩል የመሆን መብት የሚጠበቅ መሆኑ የሚታመን ሲሆን የዳኝነት አካሉ የዜጎችን በሕግ ፊት እኩል የመሆን መብት የማክበርና የማስከበር ሕገ-መንግስታዊ ግዴታ የመወጣት ኃላፊነት ያለበት መሆኑን ደግሞ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግስት አንቀፅ 13(1)፣ 25 እና 85(1) ድንጋጌዎች ስር ከአሰፈረው ሁኔታ የምንገነዘበው ጉዳይ ነው። የሰበር ሥርዓት ይህንኑ ግዴታ የዳኝነት አካሉ የመወጣቱን ሁኔታ የሚቆጣጠርበት መሆኑም የሚታመን ነው። ሌላው በፅንሰ ሀሳብ ደረጃ ተቀባይነት ያለው ጉዳይ የሕግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ፀንቶ ሊቆይ የማይገባው ጉዳይ መሆኑ ነው። የሕግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ፀንቶ እንዲቆይ ማድረግ በዳኝነት አካሉ የራሱ የሆነ አሉታዊ ተጽእኖ ያስከትላል። ምክንያቱም የሕግ ስህተት ያለበትን ውሳኔ ጸንቶ እንዲቆይ ማድረግ ሕብረተሰቡ በዳኝነት አካሉ እምነት እንዳይኖረው የሚያደረግ ነው። በመሆኑም የሰበር ሥርዓት የሕግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ፀንቶ እንዳይቆይ በማድረግ የዳኝነት አካሉ በሕብረተሰቡ ዘንድ የሚታመን፣ ከበሬታ የተቸረው እንዲሆን ያደርጋል።

ከዚህ ሁሉ መገንዘብ የሚቻለው የሰበር ሥርዓት ለሕግ ስርዓቱ፣ ለዳኝነት አካሉና ለሕግ የበላይነት መረጋገጥ ተብሎ የሚቋቋም መሆኑን ነው። ይህ ስርዓት በኢትዮጵያ የህግ ስርዓት ውስጥ ተካቶ ለረዥም ጊዜያት ሲሰራበት የቆየ ሲሆን በ1987 ዓ/ም የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ-መንግስት በአንቀፅ 83 ስር ተመልክቶ ከመገኘቱም በላይ ዝርዝሩ በአዋጅ ቁጥር 25/1988 እና አዋጅ ቁጥር 454/97 የተደነገገለት ሥርዓት ነው። የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ፕብሊክ ሕገ መንግስት በአንቀፅ 80 ንዑስ ቁጥር አንድ ድንጋጌ ስር የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፌዴራል ጉዳዮች ላይ የበላይና የመጨረሻ የዳኝነት ሥልጣን እንዳለው ሲደነግግ በንዑስ ቁጥር ሁለት ድንጋጌ ስር ደግሞ የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በክልሉ ጉዳይ ላይ የበላይና የመጨረሻ የዳኝነት ስልጣን ይኖረዋል ሲል ደንግጓል። ሕገ-መንግስቱ በፌዴራልና በክልል ጉዳዮች የመጨረሻ የዳኝነት ስልጣን ያላቸውን ፍርድ ቤቶች ለይቶ ካስቀመጠ በኋላ መሰረታዊ የሆነ

የሕግ ስህተት ያለበትን ማናቸውንም የመጨረሻ ውሳኔ ለማረም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ስልጣን ያለው መሆኑን በአንቀጽ 80(3(ሀ)) ስር ደንግጓል። ሰበር ችሎት ይህ ስልጣን የተሰጠው ከላይ የተመለከቱትን አላማዎች ለማሳካት መሆኑ የሚታመን ነው። በተለይ አዋጅ ቁጥር 454/1997 ሲታይ ከአምስት ያላነሱት ዳኞች በተሰየሙት ችሎት የሚሰጥ የሕግ ትርጉም ይኸው ችሎት ራሱ በሌላ ጊዜ እስካልለወጠው ድረስ በየትኛውም እርከን የሚገኝ ፍርድ ቤት ላይ የአስገዳኝነት ኃይል (Precedence) ያለው ስለመሆኑ በአንቀጽ 2(4) ስር አስቀምጧል። ይህም የሰበር ስርዓት በዳኝነት ስልጣን ተዋረድ በመጨረሻ እርከን ላይ ሆኖ ሕጎች በትክክልና በወጥነት መተርጎማቸውንና መፈጸማቸውን ለማረጋገጥ የሚያስችል ለተከራካሪ ወገኖች ጥቅም ወይም መብት ብቻ ሳይሆን ለዜጎች ጥቅም ተብሎ የተዘረጋ ሥርዓት ወይም አሰራር መሆኑን ነው። በመሆኑም ሰበር ሕጋዊ ያልሆኑ ውሳኔዎች የሚሰበሩበት ወይም ጸንተው እንዳይቆዩ የሚደረግበት ሥርዓት ነው። በሌላ አገላለፅ ሰበር መደበኛ የይግባኝ ማቅረቢያ አሰራር ሳይሆን ፍርድ ቤቶች በውሳኔዎቻቸው ላይ መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ፈጽመዋል በሚባልበት ልዩ ሁኔታ ብቻ የሕጉ አተረጎም ወይም አተገባበር የሚቃናበት ወይም የሚታረምበት ሥርዓት ነው። በዚህም ሥርዓት የሕግ አንድ ወጥ አተረጎምና አፈፃፀም በፍርድ ቤቶች ሁሉ ይረጋገጣል።

ወደ አማራጭ የሙግት መፍቻ ዘዴዎች አላማ ስንመለስ ደግሞ ተከራካሪ ወገኖች ጉዳያቸውን ከፍርድ ቤት ውጪ በግልግል ዳኝነት ለመጨረስ የመስማማት መብት ያላቸው መሆኑን ያሳዩናል። የግልግል ዳኝነት የሚቋቋምበት አይነተኛ አላማ ተከራካሪዎቹ ወገኖች ወደ መደበኛ ፍርድ ቤት በመሄድ የሚያጠፉትን ጊዜና ገንዘብ ለማስቀረት መሆኑ የሚታመን ነው። ጉባኤው የሚቋቋመውም በተከራካሪ ወገኖች ስምምነት ሲሆን ተከራካሪዎቹ ባላቸው የመዋዋል ነፃነት ጉዳያቸውን ከፍርድ ቤት ውጪ በግልግል ዳኝነት ለመጨረስ የሚስማሙበት ሁኔታ መኖሩ በራሳቸው ፍላጎትና ምርጫ የተቋቋመው ጉባኤ በተገቢው ጊዜና በአነስተኛ ወጪ ጉዳያቸውን ለመወሰን ይችላል የሚል እምነት ኑራቸው ነው ተብሎ ይታሰባል። በፍ/ብ/ሕጉ ከቁጥር 3325 እስከ 3346 ድረስ የተመለከቱት ድንጋጌዎች እንዲሁም በፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ከቁጥር 315-319 ድረስ የተመለከቱት ድንጋጌዎች ይህንን የሚያስገነዝቡን ሲሆኑ የፍ/ብ/ሕ/ ቁጥር 350(2) በተለይ ሲታይ ደግሞ ተከራካሪ ወገኖች የግልግል ዳኝነት ጉባኤ የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ይሆናል በሚል ለመስማማት መብት ያላቸው ስለመሆኑ ያስረዳናል። በዚህ ሁኔታ ስምምነት ከተደረሰም በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 356 ስር በተመለከቱት ሁኔታዎች በስተቀር የጉባኤው ውሳኔ በፍርድ እንዲሻርላቸው ለመጠየቅ እንደማይችሉ ተደንግጓል። ይህ ተከራካሪ ወገኖች የግልግል ጉባኤው የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ስለመሆኑ ስምምነት ያላቸው ከሆነ የሚፈፀም ስነ ስርዓት ሲሆን ስምምነት ባይኖርም ይግባኝ የሚቻለው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ ቁጥር 351 ስር በተመለከቱት ውስን ምክንያቶች ብቻ ነው። የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ ቁጥር 351 "ም" ሆነ 356 ድንጋጌዎች ይዘትና መንፈስ ሲታይ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ያለው የግልግል ጉባኤ ውሳኔ በሰበር ስርዓት

የሚታይበት አግባብ ስለመኖሩ አይጠቁም። በሌላ አገላለፅ ድንጋጌዎች የሚያወሱት በግልግል ታይቶ የተወሰነ ጉዳይ በይግባኝ የሚታይበትን ሥርዓት ብቻ ነው። በፍ/ብ/ሕጉ ከቁጥር 3325 እስከ 3346 ድረስ በተመለከቱት ድንጋጌዎችና በፍትሐ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕጉ ተከራካሪ ወገኖች ጉዳያቸውን በግልግል ለመጨረስ መሰረቱ ሕጋዊ ውል መኖሩ ሲሆን ውል ደግሞ የተከራካሪ ወገኖች መብትና ጥቅም ማስገኛ ምንጭ ነው። በሌላ አገላለፅ ውሉ መብትና ጥቅም የሚሰጠው ለተዋዋይ ወገኖች ወይም መብትና ጥቅሙ በሕጉ አግባብ ለተላለፈላቸው ለሌሎች ሶስተኛ ወገኖች ነው (የፍ/ሀ/ ቁጥር 1731 እና 1957 ይመለከቷል)። እንዲሁም ተዋዋይ ወገኖች ጉዳያቸውን ከፍርድ ቤት ውጪ ለመጨረስ መብት ያላቸው መሆኑ በሕጉ ተቀባይነት ያለው ሲሆን ሕጉ ፍርድ ቤቶች በዚህ ረገድ ያላቸውን ሚናም ደንግጓል።

እነዚህ ድንጋጌዎች በ1952ቱ የፍትሐብሔር ሕግና በ1958ቱ የፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጎችን ውስጥ ያሉት ሲሆኑ ከእነዚህ ሕጎች በኋላ የወጡት የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስትና አዋጅ ቁጥር 25/1988 እንዲሁም አዋጅ ቁጥር 454/97 ስለሰበር ሥርዓት ደንግገው እናገኛለን።

የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት በማናቸውም የመጨረሻ ውሳኔ ላይ ስልጣን ያለውና የሚሰጠው የሕግ ትርጉምም በሕጉ በተዘረጋው ሥርዓት መሰረት እስካልተለወጠ ድረስ የፌዴራልንም ሆነ የክልል ፍርድ ቤቶችን የሚያስገደድ መሆኑ በሕጉ የተቀመጠና አላማው በአገሪቱ ወጥ የሆነ የሕግ አተረጎጥምና አፈጻጸም እንዲኖር ማረጋገጥ ነው ከተባለ ተከትሎ ሊነሳ የሚችለው ጥያቄ በአማራጭ የሙግት መፍቻ ዘዴዎች ከሆኑት አንዱ በሆነው በግልግል ዳኝነት (arbitration) ጉዳዩ ቢታይና ይኸው አካል በጉዳዩ ላይ የሚሰጠው ውሳኔ ይግባኝ የሌለው የመጨረሻ ስለመሆኑ (Arbitration Finality Clause) ተከራካሪ ወገኖች ገልፀው ስምምነት ቢያድርጉ ጉዳዩ በሰበር ሊታይ ይገባል? ወይስ አይገባም? የሚለው ነው። ይኸው ጥያቄም ስለሰበር ሥርዓት አላማና ከሕጎቻቸው አወጣጥ ቅደም ተከተል እንዲሁም በኢትዮጵያ የሕግ ሥርዓት ውስጥ ፍርድ ቤቶች በአማራጭ የሙግት መፍቻ ዘዴዎች ላይ ካላቸው ሚና አንፃር ታይቶ ምላሽ የሚሰጠው ነው። በዚህም መሰረት ከላይ እንደተመለከተው የሰበር ሥርዓት ዓላማ ወጥ ለሆነ የሕግ ትርጉም እና አፈጻጸም ከፍተኛ ሚና መጫወት ሲሆን ይህንንም በ1987ቱ ሕገ-መንግስትም ሆነ ይህንኑ ተከትለው ከወጡ አዋጆች (25/1988 እና 454/97) የምንገነዘበው ነጥብ ነው። እነዚህ አዋጆች ከ1958ቱ የፍትሐ ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ በሁዋላ የወጡ ሲሆን ተቀባይነት ባለው የሕግ አተረጎጥም ደንብ መሰረትም ከ1958ቱ የሥነ-ሥርዓት ሕግ ቅድሚያ ተፈጻሚነት ያላቸው ናቸው። አማራጭ የሙግት መፍቻ ዘዴዎች በኢትዮጵያ የሕግ ስርዓት ውስጥ ተካተው የሚገኙ ሲሆን እነዚህን የሙግት መፍቻ ዘዴዎች ፍርድ ቤቶች የሚያበረታቱበት ሁኔታ እንዳለ ሁሉ የሚቆጣጠሩበት አጋጣሚም ያለ መሆኑን ከላይ የተመለከቱት የፍትሐ ብሔር ሕጉም ሆነ የፍትሐ ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ድንጋጌዎች ይዘትና መንፈስ ያሳያል። በመሆኑም የአንድ ጉዳይ ለሰበር የመቅረብ ሁኔታ በሕገ መንግስቱ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የተሰጠ በመሆኑ ሥርዓቱ ሊጫወተው ከተፈለገው አቢይ

አላማ አንፃር ሲታይ ጉዳያቸው በግልግል ዳኝነት እንዲታይላቸው የተስማሙበት ወገኖች የግልግል ዳኝነቱ የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ነው በማለት ስለተስማሙ ብቻ ጉዳዩ በሰበር ሥርዓቱ እንዳይታይ ፍላጎት አሳይተዋል ተብሎ መሰረታዊውን የሕግ ስህተት ላለማረም ምክንያት ሊሆን የሚችል አይደለም። በዚህም ምክንያት ይህ ሰበር ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 21849 በቀረበው ጉዳይ ሁለት ተከራካሪ ወገኖች ጉዳያቸውን በግልግል ዳኝነት (Arbitration) ለመጨረስ ከተዋዋሉና የግልግል ዳኝነት ጉባኤው የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ይሆናል በማለት በውላቸው ላይ ከተስማሙ የግልግል ዳኝነት ጉባኤ ውሳኔ ለሰበር ችሎት ቀርቦ ሊታይ አይገባም በማለት የሠጠው ውሳኔ የፌዴራል ፍርድ ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2 (4) መሰረት መለወጥ ያለበት ሁኖ ተገኝቷል። ስለሆነም ተጠሪ የአመልካች አቤቱታ በሰበር ችሎት ሊቀርብና ሊታይ የሚገባ አይደለም በማለት ያቀረቡት ክርክር ተቀባይነት የለውም ብለናል።

2. ሁለተኛውን ጭብጥ በተመለከተ፡-

ተጠሪ ውሉን ማቋረጡን ሳይክድ የሰላሳ አምስት ቀናት ቅጣት አመልካች እንዲከፍለው ዳኝነት የጠየቀውንና የግልግል ዳኝነት ጉባኤ ብር 700,000.00 (ሰባት መቶ ሺህ) አመልካች ለተጠሪ እንዲከፍል ውሳኔ ያሳረፈው በአመልካችና በተጠሪ መካከል በጥር 23 ቀን 1998 ዓ/ም የወርቅ ጉድጓድ ቁፋሮ ውል ተፈፅሞ ቅድሚያ ክፍያ በየካቲት 09 ቀን 1998 ዓ/ም ተከፍሎ ስራው መጀመር ከሚገባበት ቀን ሰላሳ አምስት ቀናት በመዘግየት በ30-7-1998 ዓ/ም ለመጀመሩ ምክንያቱ አመልካች ስለመሆኑ ተረጋግጧል በሚል ነው። አመልካች በዚህ ረገድ ኃላፊነት የሌለበት መሆኑን ገልጾ የሚከራከረው የማዕድን ፍለጋ ጉድጓድ ቁፋሮ ወደሚካሄድበት ቦታ የሚያድረሰውን ለተሸከርካሪ እንቅስቃሴ አመቺ የሆነ መዳረሻ መንገድ የማዘጋጀት ኃላፊነት የራሱ መሆኑ በውሉ መገለጹን ሳይክድ ይህንኑ ግዴታ ለመወጣት ቡልዶዘሩን ከተጠሪ መከራየቱን፣ ሆኖም በሁለት ቀናት ውስጥ ቡልዶዘሩን ወደ መቀሌ ለማጓጓዝ የሚያስችል መኪና አዘጋጅቶ ለማስጫን በሚሄድበት ጊዜ የቀረበው ቡልዶዘር ለታቀደው ስራ ብቃት የሌለው መሆኑ በአመልካች ኤክስፐርት በመረጋገጡና ይህ ሁሉ ሲደረግ ተጠሪ የወሰዱት አንዳችም እርምጃ የለም በሚል ነው። ተጠሪ በዚህ ሰበር ችሎት ባቀረበው ክርክር የአመልካች ክርክር በሰበር የግልግል ዳኝነት ያልተነሳ ነው በማለት ከመከራከር ውጪ ከላይ የተመለከተው ግዴታ በግራ ቀኝ መካከል መገባቱን በግልፅ አይክድም። ይሁን እንጂ አመልካች በሰበር የግልግል ዳኝነት ጉባኤው ከላይ የተመለከተውን ክርክር ያነሳ መሆኑን የግልግል ጉባኤ ውሳኔ ግልባጭ በገጽ 3 እና 4 ያሰፈረው በመሆኑ ተጠሪ የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 329(1) መሰረት በማድረግ ያነሳው ተቃውሞ ተቀባይነት የሌለው ሆኖ ተገኝቷል።

በዚህ ረገድ የቀረበው የአመልካች ክርክር ውድቅ ሆኖ ለሰላሳ አምስት ቀናት የቅጣት ገንዘብ እንዲከፍል የመወሰኑን አግባብነት ስንመለከተው ደግሞ ምላሹ ከግራ ቀኙ ውል ክርክርና ስለውሎች አተረጓጎም በጠቅላላው በተመለከቱት ድንጋጌዎች መሰረት መታየት ያለበት ጉዳይ ነው።

በአመልካችና በተጠሪ መካከል ጥር 23 ቀን 1998 ዓ/ም የተደረገው ውል አመልካችን ለባከነ ጊዜ ክፍያ ኃላፊነት ያለበት ስለመሆኑ በአንቀጽ 4፣3.11 እና 9.1 ስር ካስቀመጣቸው ድንጋጌዎች እንገነዘባለን። በእነዚህ ድንጋጌዎች መሰረት አመልካች ለተጠሪ ኃላፊነት የሚኖረው የመቆፈሪያው መሳሪያ ከአመልካች ጋር በተያያዘ ኃላፊነት ያለስራ ቢቀመጥ ስለመሆኑ ተቀምጧል። ድንጋጌዎቹ በግልፅ እንደሚያሳዩት የባከነ ጊዜ ክፍያ (Idle time Payment) የመቆፈሪያው መሳሪያ በስራ ላይ እያለ ውል ሰጪ በሆነው አመልካች ምክንያት ቢቆም መሳሪያው ስራ ለመስራት እየቻለ ቁሞ ያላግባብ ለጠፋው ጊዜ አመልካች ኃላፊ የሚሆንበትን ሁኔታ የሚያሳዩ ናቸው። በሌላ አገላለፅ የመቆፈሪያ ማሽን (Rig) በስራው ቦታ ላይ ተገኝቶ በአመልካች ምክንያት ስራ ቢፈታ አመልካች ኃላፊነቱን የሚወስድ መሆኑን ያስገነዝባል። በተያዘው ጉዳይ ተጠሪ ለሰላሳ አምስት ቀናት ስራ ፈታሁ ይበል እንጂ በአመልካች ምክንያት ስራ መፍታቱን በፍሬ ነገር ደረጃ አልተረጋገጠም። ተጠሪ ስራውን የፈታሁ በአመልካች ምክንያት ነው ብሎ እስከተከራከረ እና አመልካችም ለመሳሪያው መቆም ምክንያት የሆነው ድርጊት በራሱ በኩል የተፈጸመ አለመሆኑን ገልጾ እስከተከራከረ ድረስ ክሱን የማስረዳት ሽክም ከላሽ የሆነው ወገን የተጠሪ ግዴታ ነው። የመቆፈሪያው መሳሪያ ከስራ ቦታ አለመድረሱ የተረጋገጠ ጉዳይ ነው። የግልግል ጉባኤው አመልካችን መሳሪያው ስራውን ለፈታበት ጊዜ ኃላፊነት አለበት በማለት ውሳኔ ላይ የደረሰው ከላይ የተጠቀሱትን የውሎች ድንጋጌዎች በመጥቀስና መቆፈሪያ መሳሪያ ወደ ስራ ቦታ ተጓጉዞ የሚሄድበትን መንገድ አመልካች ሊያዘጋጅ አልቻለም፤ የዶዘር ኪራይ ውልን መሰረት በማድረግ ክስ አልመሰረተም በሚል ነው። ሆኖም ተጠሪ ስራውን ከሚያዘድ 01 ቀን 1998 ዓ/ም ጀምሮ መስራት እንደሚችል በፀሐፍ ተነግሮት ሚያዝያ 12 ቀን 1998 ዓ/ም ስራው መጀመሩ፤ የሰላሳ አምስት ቀናት ጊዜ ባክኗል የተባለው ደግሞ ከየካቲት 24 ቀን 1998 ዓ/ም ጀምሮ እስከ መጋቢት 30 ቀን 1998 ዓ/ም ድረስ ስለመሆኑ በስር ክርክር የተረጋገጡ ፍሬ ጉዳዮች ናቸው። ከዚህም መገንዘብ የሚቻለው የመቆፈሪያ ማሽኑ ወደ ስራ ቦታው በመሄድ በአመልካች ምክንያት ስራውን መስራት ያልቻለ መሆኑን ሳይሆን ከመነሻውም መቆፈሪያ ማሽኑ ወደ ስራ ቦታ ያልተጓዘ መሆኑን ነው። በግራ ቀኙ ውል አንቀፅ 3.11 ስር የተቀመጠው ድንጋጌ የመቆፈሪያ መሳሪያ ከአሰሪው ጋር በተያያዘ ኃላፊነት ያለስራ ቢቆም በሚል ሐረግ የተቀመጠ ሲሆን ይህም ድንጋጌ በግልጽ መሳሪያው ከስራ ቦታ መድረሱንና ደርሶ ስራ መስራት እየቻለ በአመልካች ምክንያት ስራውን ሳይሰራ ቢቀር አመልካች ኃላፊነት ያለበት መሆኑን የሚያሳይ ነው። ግልፅ ውል ሊተርጎም የማይገባ መሆኑን ደግሞ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1733 ድንጋጌ ያስረዳል። የግልግል ጉባኤ ውሉ ግልፅ ሆኖ እያለ እና ተጠሪ አመልካች ለባከነው ጊዜ ምክንያት መሆኑን ባላስረዳበት ሁኔታ የተጠሪን የማስረዳት ሽክም ወደ አመልካች በማዞር አመልካች ከአቅም በላይ የሆነ

ምክንያት የደረሰበት መሆኑን አላስረዳም በማለት ለባክኑ ጊዜ ቅጣት እንዲከፍል ሲል የሠጠው የውሳኔ ክፍል የግራ ቀኙን ክርክርና የውል ይዘት በፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ድንጋጌዎች ስለማስረዳት ሽክም የተቀመጡትን ሥርዓቶች፤ በፍ/ብ/ሕጉ ከቁጥር 1732 እስከ 1738 ድረስ ስለውሎች አተረጎም ከተመለከቱት ደንቦች ጋር ያላገናዘበና መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ያለበት ሁኖ አግኝተናል። ስለሆነም አመልካች መቆፈሪያ ማሽኑ ስራ ሳይሰራ በመቆሙ ምክንያት ባክኑ ለተባለው ለሰላሳ አምስት ቀናት ብር 700,000.00 (ሰባት መቶ ሺህ ብር) የሚከፍልበት ሕጋዊ ምክንያት ስለሌለ በዚህ ረገድ የተሰሠጠው የውሳኔ ክፍል ሊለወጥ የሚገባው ሆኖ ተገኝቷል።

በሌላ በኩል አመልካች ለተጠሪ በውሉ መሰረት ለተከናወኑ ስራዎች መከፍል አለባቸው ተብለው የታሰቡት፤ የሞቪሊዜሽን ሂሳብ (ብር 90,000.00)፤ ለ661.77 ሜትር ጥልቀት ጉድጓድ ቁፋሮ ሂሳብ (ብር 704,124.00)፤ ለኬዚንግ ስራ (ብር 138,430.00)፤ ለቁፋሮ ስራ ከጉድጓድ ወደ ጉድጓድ ለተደረገ እንቅስቃሴ የሚታሰብ (ብር 4,150.00)፤ ስራ ላይ ለዋለ አምስት ከረጢት ሲሚንቶ የሚታሰብ (ብር 750.00)፤ ከውሃ ቦቴ ኪራይ የሚታሰብ (50,000.00) እና የዶዘር ኪራይ (ብር 3,818.40) በጠቅላላ ድምር ብር 991,272.40 (ዘጠኝ መቶ ዘጠና አንድ ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ሁለት ብር ከአርባ ሳንቲም) ተጨማሪ እሴት ታክስ ተጨምሮበት ብር 1,139,962.86 (አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ ዘጥ ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ ሁለት ብር ከሰማኒያ ስድስት ሳንቲም) እንዲከፍል የተወሰነውን የውሳኔ ክፍል ስንመለከተው በግራ ቀኙ መካከል የተደረገውን ውል፤ ክርክርና ማስረጃ መሰረት አድርጎ የተሰጠ ውሳኔ በመሆኑ መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ያለበት ነው ለማለት አልተቻለም ። በመሆኑም በዚህ ረገድ የቀረበው የአመልካች የሰበር ቅሬታ ተቀባይነት የሌለው ሆኖ ተገኝቷል። ከዚህም በተጨማሪ አመልካች ክፍያ ለዘገዩበት ብር 40,321.60 (አርባ ሺህ ሶስት መቶ ሃያ አንድ ብር ከስልሳ ሳንቲም) ለተጠሪ እንዲከፍል መወሰኑም ፍሬ ነገርን መሰረት ያደረገ በመሆኑ በዚህ ችሎት ሊታይ የሚገባው ባለመሆኑ በዚህ ረገድ አመልካች ያቀረበውን ቅሬታ አልተቀበልነውም።

ሌላው አመልካች ተጠሪ ውሉን በራሱ ጊዜ አቋርጦ መሄዱ ያላግባብ ነው በማለት በተከሳሽ ከሻስነት በግልግል ጉባኤው ያቀረበው ክርክር የታለፈው ባግባቡ አይደለም በማለት የሚከራከርበትን ነጥብ ስንመለከተውም ከፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1786 እና 1788 ድንጋጌዎች አንጻር ተቀባይነት ያለው ሁኖ አልተገኘም ።

በአጠቃላይ በግልግል ጉባኤ ታይቶ በሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ መሆኑን አንድ ተከራካሪ ወገን ቢስማማም ጉባኤው በሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት አለበት የሚል ወገን ቅሬታውን ለሰበር ችሎቱ ከማቅረብ የሚከለክል ባለመሆኑና ጉባኤው አመልካች የሰላሳ አምስት ቀናት መቆፈሪያው ያለስራ ለቆመበት አመልካችን ተጠያቂ ያደረገበት አግባብ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ያለበት ሆኖ በመገኘቱ እንዲሁም ጉባኤው ወጪና ኪሳራ ያሳለበት አግባብ ይህ ችሎት ለአመልካች የሚቀንሰውን

የገንዘብ መጠን መሰረት ባደረገ መንገድ የሚሰራ ሆኖ በሌሎች ነጥቦች ጉባኤው የሰጠው ውሳኔ ተገቢ ሆኖ ስለአገኘው ተከታዩን ወስነናል።

ውሳኔ

1. ይህ ስበር ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 21849 በቀረበው ጉዳይ ሁለት ተከራካሪ ወገኖች ጉዳያቸውን በግልግል ዳኝነት (Arbitration) ለመጨረስ ከተዋዋሉና የግልግል ዳኝነት ጉባኤው የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ይሆናል በማለት በውሳኛው ላይ ከተስማሙ የግልግል ዳኝነት ጉባኤ ውሳኔ ለስበር ችሎት ቀርቦ ሊታይ አይገባም በማለት የሠጠው ውሳኔ የፌዴራል ፍርድ ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀፅ 2(4) መሰረት ተለውጧል።
2. ሁለት ተከራካሪ ወገኖች ጉዳያቸውን በግልግል ዳኝነት (Arbitration) ለመጨረስ ከተዋዋሉና የግልግል ዳኝነት ጉባኤው የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ይሆናል በማለት በውሳኛው ላይ ከተስማሙ የግልግል ዳኝነት ጉባኤ ውሳኔ ለስበር ችሎት ቀርቦ ሊታይ የሚችል ነው ብለናል ።
3. አመልካች ለተጠሪ የሰላሳ አምስት ቀናት ቅጣት የተባለውን ብር 700,000.00 (ሰባት መቶ ሺህ ብር) ለተጠሪ ለመክፈል የሚገደድበት ሕጋዊ ምክንያት የለም በማለት በዚህ ረገድ የግልግል ጉባኤ የሰጠውን ውሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ ቁጥር 348 (1) መሰረት ሽረነዋል።
4. ወጪና ኪሳራን በተመለከተ የግልግል ጉባኤው የሰጠው የውሳኔ ክፍል አመልካች ብር 700,000.00 (ሰባት መቶ ሺህ ብር) ለተጠሪ ሊክፍል አይገባም ተብሎ በዚህ ችሎት የተሰጠውን ውሳኔ ግንዛቤ ባስገባና በጉባኤው ስሌት መሰረት የሚሰራ ሆኖ በወጪና ኪሳራ በጠበቃ አበል እንዲሁም በሌሎች ነጥቦች ላይ የግልግል ጉባኤው የሰጠው ውሳኔ ጸንቷል።
5. በዚህ ችሎት ለተደረገው ክርክር የወጣው ወጪና ኪሳራ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል ።

መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት ።

ቤ/ኃ

ሚያዝያ 30 ቀን 2010 ዓ.ም

ዳኞች፡- ዳኚ መላከ

ብርሃኑ አመነው

በዕውቀት በላይ

እንዳሻው አዳነ

ሸምሱ ሲርጋጋ

ኃይሉ ነጋሽ

እትመት አሠፋ

አመልካች፡- የፌዴራል ጠቅላይ ዐ/ሕግ

(የኢትዮጵያ ገቢዎችና ጉምሩክ ባለስልጣን) - የቀረበ የለም

ተጠሪዎች ፡- 1. ያረጋል ይፍረደው

2. አለማየሁ እንዳለ

3. ሳዳት ኢብራሂም

4. ፀጋዬ ኃ/ስላሴ

5. ተመስገን ቀፀላ

የቀረበ የለም

መዝገቡ የሰ/መ/ቁ 139062 ከሆነ መዝገብ ጋር ተጣምሮ ተመርምሮ የሚከተለው ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ለዚህ የሰበር ክርክር መነሻ የሆነው አመልካች በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት በተጠሪዎች ላይ የመሠረተው ክስ ነው፡፡ የሰበር አቤቱታው የሚመለከታቸው 1ኛ እና 2ኛ ክሶችን ሲሆን

1ኛ ክስ በሁሉም ተጠሪዎች ላይ ሆኖ ይዘቱ፡- የወ/ሕ/አንቀጽ 32(1/ሀ/ለ) እና የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93 (1/መ)ን በመተላለፍ 1ኛ አመልካች ምንም ዓይነት የባንክ ፈቃድ ሳይኖረው፤ ያለውጭ ምንዛሬ ወደ አገር ውስጥ እንዲገቡ ከተፈቀደላቸው ወጪ የቅየሳ መሳሪያ በሮያል ኤክስፕረስ በኩል ወደ አገር ውስጥ አስገብተው ዕቃው የገባበትን ኦርጅናል ሰነዶች ከሮያል ኤክስፕረስ ተረክበው በኤርፖርት ጉምሩክ በካርጎ ዕቃዎች ማስተናገጃ በኩል፤ ሕጋዊ የጉምሩክ ሥነ-ሥርዓት ለማስፈጸም ፈቃድ በተሰጠው ትራንዚተር በኩል ለዕቃው የጉምሩክ ሥነ-ሥርዓት ፈጽመው ተገቢውን ቀረጥና ታክስ ከፍለው ዕቃውን መውሰድ ሲገባቸው፤ ከሮያል ኤክስፕረስ ከተቀበሏቸው ሰነዶች ወጪ በሐሰተኛ

መንገድ የተሰናዳ ዕቃዉ የተገዛበትን ደረሰኝ እና የፍተሻ ወጤት ታሕሳስ 18 ቀን 2005 ዓ.ም ኤርፖርት ቅርንጫፍ ጽ/ቤት በማቅረብ ለዕቃዉ ተገቢዉን ቀረጥና ታክስ ሳይከፍሉ እንዲወጣ ለማድረግ ሲሉ የተደረሰባቸዉ በመሆኑ፤ 2ኛ ተጠሪ በሮያል ኤክስፕሪስ አማካይነት በ1ኛ ተጠሪ ስም የመጣዉን ሶኪያ ቶታል ስቴሽን በዕቃዉና በሰነዱ ላይ ተገቢዉን ፍተሻ አከናወኖ ወጤቱን ከገለጸ እና ዕቃዉን ወደ መጋዝን ካስገባ በኋላ እያወቀ አስቀድሞ ዕቃዉ ሲፈተሽ ከሰጠዉ ዋጋ የተለየ ዋጋ ሐሰተኛ ሰነድ አዘጋጅቶ በመስጠት ተገቢዉን ቀረጥና ታክስ እንዳይከፈል የሚያደርግ ተግባር በመፈጸሙ፤ 3ኛ ተጠሪ የመንገደኛ ጓዝ ቡድን አስተባባሪ ሆኖ እንዲሠራ ከመደበኛዉ ቡድን አስተባባሪ የወክልና ስልጣን ተሰጥቶት እያለ ምንም ዓይነት የትራንዚተርነት ፈቃድም ሆነ የአስመጪዉ ወክልና እንደሌለዉ ከሚያወቀዉ እና አስቀድሞ ከባለስልጣን መስሪያ ቤቱ በሥነ-ምግባር ጉድለት ከተባረረ አቶ ተመስገን ቀጸላ ከተባለዉ 5ኛ ተጠሪ ላይ ሰነድ ተቀብሎ የተቀበለዉም ሰነድም እርስ በርሱ ግልጽ የሆነ ልዩነት ያለዉ መሆኑን እያወቀ ታሕሳስ 18 ቀን 2005 ዓ.ም በቀረበዉ ሰነድ መሠረት ዋጋ ተሰርቶ እንዲቀርብ ሰነዱን ለዋጋ ትመና አፊስር በመምራቱ፤ 4ኛ ተጠሪ ከፍተኛ የዋጋ ትመና አፊስር ሆኖ ሲሰራ በወክልና ስልጣን ከተሰጠዉ እና የቡድን አስተባባሪ ሆኖ ከሚሠራዉ ሦስተኛ ተጠሪ በ1ኛ ተጠሪ ስም የመጣዉን የቅየሳ መሳሪያ በሰነዱ መሠረት ቀረጥና ታክሱን እንዲሠራ ትዕዛዝ የተሰጠዉ ቢሆንም የተመራለት ሰነድ አንዱ ከአንዱ ግልጽ ልዩነት ያለዉ፤ በሰነዱ መሠረት የተለያየ ዋጋ ስርቶ ማቅረብ ወይም ዕቃዉን አስቀርቦ ማየት ሲገባዉ እያወቀ አንዱ ሰነድ ላይ ያለዉን ዕቃ ብቻ በመወሰድ ለዚህም ዕቃ ከኢንተርኔት የተገኘ ዋጋ በመስጠት አነስተኛ ቀረጥና ታክስ ያቀረበ በመሆኑ፤ 5ኛ ተጠሪ የጉምሩክ ስነ-ስርዓት ለማስፈጸም የሚያስችል ምንም ዓይነት የትራንዚተርነት ፈቃድ ሳይኖረዉ እራሱን ትራንዚተር ነኝ በማለት፤ በ1ኛ ተጠሪ ስም ወደ አገር ውስጥ የገባዉን የቅየሳ መሳሪያ የጉምሩክ ሥነ-ሥርዓት ለማስፈጸም ከአስመጪዉ ጋር በብር 70,000 ክፍያ በቃል በመደራደር ሰነዶችን የተረከበ ቢሆንም ለባለስልጣን መስሪያ ቤቱ ከቀረበዉ የዋጋ ሰነድ እና ባለስልጣን መስሪያ ቤቱ ዕቃዉን ፈትሾ ወጤቱን ከገለጸበት (ሮያል ኤክስፕሪስ ለአስመጪዉ ከአስረከባቸዉ) ሰነዶች የተለየ ሀሰተኛ ሰነድ ይዘዉ በመቅረብ ዕቃዉ አነስተኛ ዋጋ ተሰጥቶት፤ በተሰጠዉም ዋጋም ተገቢዉን ቀረጥና ታክስ እንዳይከፈል በማድረጋቸዉ ለዕቃዉ ብር 21,035.65 በማስከፈል ዕቃዉ እንዲወጣ ሊያደርጉ ሲሉ የባለስልጣን መስሪያ ቤቱ የድንገተኛ ፈታሽ ቡድን የዕቃዉ ዋጋ እና የፍተሻ ወጤት ዕቃዉ በመጋዝን ከገባበት ሰነድ ጋር ግልጽ ልዩነት በማግኘታቸዉ እንዳይወጣ ተደርጎ በድጋሚ ዕቃዉ በአካል ታይቶ ቀረጥና ታክስ ሲሠላ ብር 213,325.88 ሆኖ በመገኘቱ ተጠሪዎች የዕቃዉ ተገቢዉ ቀረጥና ታክስ እንዳይከፈል የሚያደርግ ተግባር በመፈጸማቸዉ ሁሉም ተጠሪዎች በመተባበር በፈጸሙት በጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል ተከሰዋል የሚል ነው፡፡

2ኛ ክስ በ2ኛ፣ 3ኛ እና 4ኛ ተጠሪዎች ላይ የቀረበ ሲሆን የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(ለ)ን በመተላለፍ 2ኛ ተጠሪ የአዲስ አበባ ኤርፖርት ጉምሩክ ቅርንጫፍ ጽ/ቤት የመንገደኞች ጓዝ

የሥራ ሂደት የፍተሻ ኦፊሰር ሆኖ ሲሰራ፤ ጥቅምት 27 ቀን 2005 ዓ.ም ሮያል ኤክስፕሪስ በተባለ ፖስታ ቤት የሚመጡ ጥቅል ዕቃዎች አስተላላፊ በኩል በ1ኛ ተጠሪ ስም የመጣውን ዕቃ በአካል እና በሰነድ ፈትሾ ዕቃው ሶኪያ ቶታል ስቴሽን ቤት 550 ኤክስ የቅየላ መሳሪያ ዋጋውም 79,500 ድርሃም መሆኑን አረጋግጦ በፍተሻ ወጤቱ ላይ ዕቃው የተገባበትን ኢንቨይስ ቁጥር እና የእቃውን ዋጋ አስቀምጦ ዕቃው ወደ ኢንተርናሽናል ካርጎ አቪየሽን አገልግሎት የጉምሩክ መጋዘን እንዲገባ የፍተሻ ወጤቱም አስመጪው ቀረጥና ታክሱን እንዲከፈልበት ዕቃው ላመጣው ሮያል ኤክስፕሪስ ከተሰጠው በኋላ አስቀድሞ የዕቃው ዓይነት እና ዋጋ ከተገለጸበት የተለየ በሐሰተኛ መንገድ የተሰናዳና ተመሳሳይ ቁጥር የተሰጠውን ኢንቨይስ መሠረት በማድረግ ሐሰተኛ የፍተሻ ወጤት ሰነድ በማዘጋጀቱ እንዲሁም በፍተሻ ወጤቱ ላይ በሐሰተኛ ኢንቨይስ ላይ የተጠቀሰውን ዝቅተኛ ዋጋ አዲስ በአዘጋጀው የፍተሻ ወጤት ላይ በማስቀመጡ፤ 3ኛ ተጠሪ በአዲስ አበባ ኤርፖርት ጉምሩክ ቅርንጫፍ ጽ/ቤት የመንገደኞች የሥራ ንዝ የቡድን አስተባባሪ በመሆን በወክልና ሲሠራ ሮያል ኤክስፕሪስ በተባለ በፖስታ ቤት የሚመጡ ጥቅል ዕቃዎች አስተላላፊ በ1ኛ ተጠሪ ስም የመጣውን የቅየላ መሳሪያ ቀረጥና ታክስ ለማሰራት የትራንዚተርነት ፈቃድም ሆነ የጉምሩክ ሥነ-ሥርዓት ጉዳይ ለማስፈጸም ሆነ የአስመጪውንም ለመወከል ምንም ዓይነት የወክልና ስልጣን ከሌለው ከ5ኛ ተጠሪ ሰነዶች ሲቀርቡለት ለማስተናገድ እንደማይችል ነግሮ መመለስ ሲገባው በመቀበሉ፤ እንዲሁም የጉምሩክ ሥነ-ሥርዓት ለማስፈጸም ስልጣን ከሌለው 5ኛ ተከላሽ ከተቀበላቸው ሰነዶች የዕቃው ዋጋ ደረሰኝ እና የዕቃው ፍተሻ ወጤት ዕቃው መጋዘን ከገባበት የኢንተርናሽናል ካርጎ አቪየሽን አገልግሎት ደረሰኝ ጋር በማይጣጣም እና ግልጽ ልዩነት እያላቸው ምንም ዓይነት ማጣራት ሳያደርግ በቀረበው ሰነድ ይስተናገዱ በማለት ከፍተኛ የዋጋ ትመና ኦፊሰር ለሆነው 4ኛ ተጠሪ በመምራቱ፤ 4ኛ ተጠሪ ደግሞ የጉምሩክ ቅርንጫፍ ጽ/ቤቱ የመንገደኞች የሥራ ንዝ ከፍተኛ የዋጋ ትመና ኦፊሰር ሆኖ ሲሠራ ታሕሳስ 18 ቀን 2005 ዓ.ም በመንገደኞች ንዝ የቡድን አስተባባሪ ወክልና ከተሰጠው 3ኛ ተጠሪ፤ በ1ኛ ተጠሪ ስም ወደ አገር የገባውን ቶታል ስቴሽን የተባለ የቅየላ መሳሪያ በሰነዱ መሠረት ቀረጥና ታክስ እንዲሠራ ተመርቶለት እያለ ከቀረቡለት ሰነዶች ውስጥ የእቃው ዋጋ ደረሰኝ እና የዕቃው ፍተሻ ወጤት ዕቃው መጋዘን ከገባበት የኢንተርናሽናል ካርጎ አቪየሽን አገልግሎት ደረሰኝ ጋር ግልጽ የሆነ የዕቃው ዓይነት ልዩነት እያለው ምንም ዓይነት ማጣራት ሳያደርግ እና የትኛው ሰነድ ትክክል እንደሆነ ዕቃውን አስቀርቦ ሳይመለከት በ5ኛ ተጠሪ አማካይነት የቀረበለትን ሀሰተኛ የዕቃ ዋጋ እና የፍተሻ ወጤት መሠረት አድርጎ ከኢንተርኔት ባገኘው የዕቃው ዋጋ ቀረጥና ታክስ ሰርቶ በ5ኛ ተጠሪ አማካኝነት እንዲከፈል በማድረጉና ሦስቱም ተጠሪዎች የመንግስት ኃላፊነት ወይም የተሰጣቸውን ስልጣን በግልጽ ተግባር ወይም ግድፈት ያለአግባብ ተገልግለው ከፍተኛ የሆነ ቀረጥና ታክስ እንዳይከፈል ለማድረግ ሲሉ የተደረሰባቸው በመሆኑ በስልጣናቸው አለአግባብ መገልገል ወንጀል ተከሰዋል የሚል ነው።

በስር ፍ/ቤት ተጠሪዎች ላይ የቀረበው ክስ በመታየት ሂደት ላይ በነበረበት ወቅት ተጠሪዎች ባቀረቡት አቤቱታ በ1ኛ ክስ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) እና በ2ኛ ክስ የዚሁ አዋጅ አንቀጽ 90(ለ) ተጠቅሶ የቀረቡ ወንጀሎች በተሻሻለው የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 ወንጀልነታቸው የቀረ በመሆኑና የተጠቀሰው አዋጅ ሙሉ በሙሉ የተሻረ በመሆኑ በሕገ-መንግስቱ አንቀጽ 22(2) እና በወ/ሕ/አንቀጽ 5(3) መሰረት ክሱ ሊቋረጥ ይገባል በማለት ተከራክረዋል። አመልካች በበኩሉ ለአቤቱታው በሰጠው ምላሽ በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) በአዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 169(2) ተተካ እንጂ ወንጀልነቱ አልቀረም እንዲሁም አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(1) ደግሞ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 407 መሰረት ወንጀልነቱ ያልቀረና የቅጣት መጠኑ በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(ለ) የተመለከተው የሚቀልና ተጠሪዎችን የሚጠቅም በመሆኑ ክሱ ሊቋረጥ አይገባም በማለት ተከራክሯል።

የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ክርክሩን መርምሮ 1ኛ ክስን በተመለከተ የአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) በአዲሱ አዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 169ም ሆነ በሌሎች አንቀጾች የወንጀል ድርጊት ሆኖ ያልተቆጠረ በመሆኑ በተጠሪዎች ላይ የተመሠረተው ክስ እንዲቋረጥ፤ እንዲሁም 2ኛ ክስን በተመለከተ በቀድሞ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(ለ)ን የተሻሻለው የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 ያወጣው በመሆኑ የኢትዮጵያ ገቢዎችና ጉምሩክ ባለስልጣን ዐ/ሕግ የሙስና ወንጀልን አስመልክቶ የመክሰስ ስልጣኑ የተነሳ በመሆኑ ስልጣን ያለው አካል የሚያቀርበው የሙስና ክስ ካለ ክስ የማቅረብ መብቱ የተጠበቀ ነው በማለት 2ኛውን ክስ ቀሪ በማድረግ ብይን ሰጥቷል። አመልካች ይህን ብይን በመቃወም ባቀረበው ይግባኝ መነሻነት ጉዳዩን የተመለከተው የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት 1ኛ ክስን አስመልክቶ የቀረበውን ይግባኝ በትዕዛዝ ውድቅ ያደረገ ሲሆን 2ኛ ክስን በተመለከተ በቀረበው ይግባኝ ላይ ግራ ቀኙን ካከራከረ በኋላ መርምሮ በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(ለ) የተመለከተው በስልጣን ያለአግባብ መገልገል ወንጀል በተሻሻለው አዋጅ ቁጥር 859/2006 የወንጀል ኃላፊነትን የሚያስከትል ሆኖ ያልተደነገገ እና የቀረ በመሆኑ ክሱ ቀሪ መደረጉ አግባብ ቢሆንም ስልጣን ያለው አካል ክስ የማቅረብ መብቱን ጠብቅያለሁ የተባለው ስህተት ነው በማለት አሻሽሎ ወስኗል። አመልካች የሰበር አቤቱታ ያቀረበው ይህን ውሳኔ በመቃወም ለማስቀየር ነው።

አመልካች ያቀረበው የሰበር አቤቱታ ይዘት፡- በተጠሪዎች ላይ የቀረበው 1ኛ ክስ የቀድሞ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/01 አንቀጽ 93(1/መ) የተመለከተውን ተላልፈዋል ተብሎ ሲሆን የስር ፍ/ቤት በአዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 ወንጀል ሆኖ አልተደነገገም በሚል ብይን ውድቅ አድርጓል። ሆኖም በአዲሱ አዋጅ አንቀጽ 169(2) ተደብቆ የተገኘው ዕቃ ዋጋ በዲክላራሲዮን ላይ ከተገለጸው ጠቅላላ ዋጋ 50 በመቶ በላይ ሆኖ ከተገኘ በወንጀል እንደሚያስጠይቅ ተደንግጓል። ክስ በቀረበበት ጉዳይ ተደብቆ ወይም ከጉምሩክ ሥነ-ስርዓት የተሸሸገው በዋጋም ሆነ በቀረጥና ታክስ መጠኑ ከ50 በመቶ በላይ መሆኑ በስር ፍ/ቤት በቀረበ ማስረጃ በሚገባ ተረጋግጧል። የስር ፍ/ቤት በሰጠው ብይን ሀታታ ተከላሾች

የተከሰሱበት ክስ በድብቅ ገቡ የተባሉት ዕቃዎች ስለመኖራቸው፤ በድብቅ የገቡት ዕቃዎች ምን እንደሆኑ፤ በድብቅ የገቡት ዕቃዎች በምን ውስጥ የገቡ እንደሆኑ፤ የተደበቁ ዕቃዎች ካሉ ካልተደበቁት ዕቃዎች አንጻር ምን ያህል ዋጋ እንዳላቸው የሚያመለክት ነገር ባለመኖሩ አንቀጹ ለተያዘው ጉዳይ አግባብነት የለውም ከማለት ባለፈ ለዚህ ድምዳሜ መነሻ ያደረገውን ምክንያት አላስቀመጠም። ስለሆነም የስር ፍ/ቤት ብይን መሠረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ ይሻርልኝ የሚል ነው።

የአመልካች አቤቱታ ተመርምሮ በተጠሪዎች ላይ የቀረበው 1ኛ ክስ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) ተላልፏል የሚል ሲሆን ክሱ በአዋጅ ቁጥር 859/2006 በወንጀልነት ያልተቆጠረና የማያስቀጣ ነው በማለት በስር ፍ/ቤት ክሱ እንዲቋረጥ መደረጉ ከአዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 169(2) አንጻር አግባብነቱን ለመመርመር ሲባል ጉዳዩ ለሰበር ያስቀርባል የተባለ ሲሆን 1ኛ፣ 2ኛ እና 4ኛ ተጠሪዎች መልስ በጽሁፍ ያቀረቡ ሲሆን አመልካች የመልስ መልስ በማቅረብ ተከራክሯል። 2ኛ እና 5ኛ ተጠሪዎች ተጠርተው ባለመቅረባቸው በጽሁፍ መልስ የመስጠት መብታቸው የታለፈ መሆኑን ተገንዝበናል።

1ኛ፣ 3ኛ እና 4ኛ ተጠሪዎች በተናጠል መልስ ያቀረቡ ሲሆን ይዘቱ በአጭሩ፡- በቀድሞ አዋጅ አንቀጽ 93(1/መ) ስር ተመልክቶ የነበረው ድርጊት በአዲሱ አዋጅ ቀሪ የተደረገ ሲሆን በአዲሱ አዋጅ አንቀጽ 169(2) ስር የተገለጸው ድርጊት ፈጽሞ አሁን ለተያዘው ጉዳይ አግባብነት ያለው አይደለም። ምክንያቱም አዲሱ ድንጋጌ እንደወንጀል የቆጠረው ድርጊቱ ከተከለከለ፤ ከተደበቀ ዕቃ እና የዚሁ ዕቃ ቀረጥና ታክስ ከ50 በመቶ በላይ የሆነን የማጭበርበር ድርጊት ጋር የተያያዘ ድርጊት ስለመሆኑ በግልጽ አንቀጽ ያሳያል። በአዲሱ አዋጅ ንዑስ አንቀጽ 169(1) ከተከለከለ ዕቃ ጋር ተያይዞ ስለሚፈጸም ወንጀል ተግባር የደነገገ ሲሆን ንዑስ አንቀጽ ሁለትም በዚሁ በተከለከለ ዕቃ ከለላነት ስለሚፈጸም የወንጀል ድርጊት የሚመለከት ሆኖ ስለተደበቀው ዕቃ እና ስለዋጋው መጠን ከሚደነግግ በቀር በሕግ ማርቀቅ አሠራር እና ከሕግ አወጪው አሳብ ውጭ የተከሰሰበትን የቀድሞ አዋጅ አንቀጽ ተክቷል ሊባል አይችልም። በስር ፍ/ቤት የተደበቀ ዕቃ አለመኖሩና ለመደበቁያነት የዋለ ዕቃም አለመኖሩ በፍሬ ነገር ደረጃ ተረጋግጧል። የቀረጥ ልዩነቱ 50 በመቶ በታች በመሆኑ በተጠቀሰው አንቀጽ አይሸፈንም። ስለሆነም የተፈጸመ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ባለመኖሩ ይጽናልን የሚል ነው። አመልካች በበኩሉ በሰጠው የመልስ መልስ የሰበር አቤቱታውን በሚያጠናክር መልኩ ተከራክሯል።

የሰ/መ/ቁ 139062 በሆነው መዝገብ 2ኛ ክስን በተመለከተ አመልካች ያቀረበው ቅሬታ ይዘት፡- 2ኛ፣3ኛ እና 4ኛ ተጠሪዎች ላይ የቀረበው ክስ ለመንግስት ሊከፈል የሚገባውን ቀረጥና ታክስ እንዳይከፈል በማድረግ በስልጣናቸው አለአግባብ በመገልገል የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/01 አንቀጽ 90(ለ)ን ተላልፈዋል ተብለው ሲሆን፤ የድንጋጌው ይዘትም የወንጀል ሕግ አንቀጽ 407 (2እና3) የተደነገገው እንደተጠበቀ ሆኖ ማንኛውም የጉምሩክ ሹም የማይገባ ጥቅም ለማግኘት ወይም ለማስገኘት የተሰጠውን

ሹመት ወይም ስልጣን በግልጽ ተግባር ወይም ግድፈት ያለአግባብ የተገለገለ እንደሆነ የሚል በመሆኑ አዲሱ አዋጅ ቁጥር 859/2006 የሙስና ወንጀልን ሳያካትት የወጣ ቢሆንም በወንጀል ሕጉ ተደንግጎ የሚገኝ በመሆኑ ወንጀልነቱን ያስቀረ አይደለም። እንዲሁም በጉምሩክ አዋጁ ላይ በሰፈረው አገላለጽ ተመሳሳይ በሆነ መልኩ በአዋጅ ቁጥር 880/2007፣ 881/2007 እና 882/2007 ሰፍሮ ይገኛል። በሌላ በኩል የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት ይግባኞችን አስቀርቦ ካከራከረ በኋላ ከተያዘው ክርክር ጭብጥ በመወጣት የወንጀል ሥነ-ሥርዓት ሕግ መርህን ባልተከተለ መልኩ የቀድሞ አዋጅ አንቀጽ 90 ድንጋጌ በአዲሱ አዋጅ ቁጥር 859/2006 የተሻረ ነው። በማለት በስር ፍ/ቤት ክስ መቋረጡ ተገቢ ነው የሚል ድምዳሜ ላይ መድረሱ ስህተት ነው። ስለሆነም የስር ፍ/ቤቶች ውሳኔ ተሽሮ 2ኛ ክስ በወ/ሕ/አንቀጽ 407 መሠረት ወንጀልነቱ ጸንቶ ያለ በመሆኑ አመልካች ክሱን አቅርቦ የስር ፍ/ቤቶች አከራክረው እንዲወስኑ ይወስናል።

የአመልካች አቤቱታ ተመርምሮ አመልካች በአሁኑ ተጠሪዎች ላይ የወ/ሕ/ቁ 407 ጠቅሶ ያቀረበውን ክስ ከተሻሻለው የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 መሰረት ክስ የማቅረብ ስልጣን የላቸውም፤ ክሱን የማቅረብ ሥልጣን የስነ-ምግባርና ፀረ-ሙስና ኮሚሽን ዐ/ሕግ ነው፤ ውክልናም አልተሰጠውም በሚል ክሱ በስር ፍ/ቤት ወድቅ የተደረገበትን አግባብ ከአዋጅ ቁጥር 622/01 እና አዋጅ ቁጥር 881/2007 ጋር በማገናዘብ ለመመርመር ሲባል ለሰበር ያስቀርባል የተባለ ሲሆን 4ኛ ተጠሪ ፀጋይ ኃ/ስላሴ መልስ በማቅረብ የተከራከሩ ሲሆን 2ኛ እና 3ኛ ተጠሪዎች መልስ ባለማቅረባቸው መልስ የማቅረብ መብታቸው ታልፏል።

4ኛ ተጠሪ ያቀረቡት መልስ ይዘት፡- አዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 የቀድሞውን አዋጅ ቁጥር 622/2001 ከመሻሩም በላይ ተጠሪዎች የተከሰሱበት አንቀጽ 90 ላይ የተደነገገው ስልጣንን ያለአግባብ መገልገል ወንጀል በወንጀልነቱ እንዲቀጥል አልተደረገም። በሕገ-መንግስቱ አንቀጽ 22(2) እና በወ/ሕ/አንቀጽ 5(3) መሠረት ድርጊቱ ከተፈጸመ በኋላ የወጣው ሕግ ለተከሳሹ ወይም ለተቀጣዉ ሰው ጠቃሚ ሆኖ ከተገኘ ተፈጻሚነት የሚኖረው በመሆኑና በአዲሱ ሕግ ወንጀልነቱ በመቅረቱ ክሱ ወድቅ መደረጉ ተገቢ ነው። የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት ወንጀልነቱ ከቀረ የመክሰስ መብት በስር ፍ/ቤት መጠበቁ ስህተት ነው። ማለቱ የሚነቀፍ ባለመሆኑ የተፈጸመ መሠረታዊ የህግ ስህተት ስለሌለ ውሳኔው ይጽናል። አመልካች በሰጠው የመልስ መልስ የሰበር አቤቱታውን በሚያጠናክር መልኩ ተከራክሯል።

የግራ ቀኙ ክርክር በአጭሩ ከላይ የተመከተውን የሚመስል ሲሆን አቤቱታው ለሰበር ያስቀርባል ሲባል ከተያዘው ጭብጥ እና አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች ጋር በመገናዘብ መርምረናል። መርምረን እንደተረዳነው 1ኛ ክስ በሁሉም ተጠሪዎች ላይ የቀረበ ክስ ሆኖ የተጠቀሰባቸው የሕግ አንቀጽ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) የተመለከተውን በመተላለፍ በጉምሩክ ሥነ-ሥርዓት

አፈጻጸም ሂደት ቀረጥና ታክስ አሳንሰው ለመክፈል የማጭበርበር ተግባር ፈጽመዋል ተብሎ ሲሆን አዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 መወጣትን ተከትሎ ተጠሪዎች ክሱ እንዲቋረጥ ባቀረቡት አቤቱታ መነሻነት በአዲሱ አዋጅ ወንጀልነቱ ቀርቷል በሚል የተጠቀሰው ክስ ቀሪ እንዲሆን ብይን ተሰጥቷል። የስር ፍ/ቤት 1ኛ ክስን አስመልክቶ በሰጠው ብይን ላይ ግራ ቀኙን ያከራከረውና የዚህን ችሎት ምላሽ የሚሻው አብይ ጭብጥ በጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) የጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል ተብሎ የጥፋተኝነትና የቅጣት ወሳኔ ያስከትል የነበረው ድርጊት በአዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 የወንጀል ተጠያቂነት ያስከትላል? ወይስ አያስከትልም? የሚለው ነው።

በመሠረቱ በኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ-መንግስት አንቀጽ 22(2) አንድ ድርጊት ከተፈጸመ በኋላ የወጣ አዲስ ሕግ ለተከላሸ ወይም ለተቀጣው ሰው ጠቃሚ ሆኖ ከተገኘ ከድርጊቱ በኋላ የወጣው ሕግ ተፈጻሚነት እንደሚኖረው ሲደነግግ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 5(3) ደግሞ በተሻረው ሕግ የወንጀል ድርጊት የነበረ ድርጊት በአዲሱ ሕግ ወንጀልነቱ ቀሪ የሚሆን ከሆነ የተጀመረ ክስ ጭምር የሚቋረጥ መሆኑ በግልጽ ተመልክቷል። አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93 “ሌሎች የማጭበርበር ወንጀሎች” የሚል ርዕስ የተሰጠው ሆኖ በንዑስ አንቀጽ 1(ከሀ-መ) እና ንዑስ አንቀጽ 2 ሥር የወንጀሉ ዝርዝር ተመልክቷል። አዲሱ የጉምሩክ አዋጅ 859/2006 አንቀጽ 181(1) የቀድሞ አዋጅ መሻሩን በግልጽ የሚደነግግ ሲሆን የጉምሩክ ወንጀሎችንና ቅጣታቸውን የሚደነግጉ አንቀጾች ከ166 እስከ 174 ሆነው የቀድሞውን አዋጅ አንቀጽ 93 ቃል በቃል የያዘ አንቀጽ የለውም። ከዚህን ቀደም ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በለ/መ/ቁ 90390 እና በሌሎች መዛግብት በሰጠው አስገዳጅ ትርጉም አዲሱ አዋጅ የቀድመውን አዋጅ አንቀጽ 93 የተመለከተውን የጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል ዝርዝር የሚያካተት ባለመሆኑ የድርጊቱ ወንጀልነት ቀርቷል ተብሎ ትርጉም ተሰጥቶበታል። ሆኖም የአዲሱ አዋጅ አንቀጽ 169 ርዕሱ የማጭበርበር ወንጀል የሚል ሆኖ ቃል በቃል አገላለጽ የቀድሞውን አንቀጽ 93ን የማይተካ ቢሆንም በይዘት ደረጃ ድርጊቱን የሚሸፍን መሆን አለመሆኑ በጥንቃቄ ሊታይ ይገባል።

በተጠሪዎች ላይ የተጠቀሰው የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) ማንም ሰው... “በሌሎች ማናቸውም ሁኔታዎች ተገቢው ቀረጥና ታክስ እንዳይከፈል የሚያደርግ ተግባር የፈጸመ እንደሆነ...” በማለት የደነገገ ሲሆን የአዲሱ የጉምሩክ አዋጅ አንቀጽ 169(2) ደግሞ “ተደብቆ የተገኘው ዕቃ ዋጋ በዲክላራሲያን ላይ ከተገለጸው ጠቅላላ ዋጋ 50 በመቶ በላይ ሆኖ ከተገኘ ዕቃዎችን በመደበቅ ሕገ-ወጥ በሆነ መንገድ ወደ አገር ለማስገባት ወይም ከአገር ለማስወጣት የሞከረ ማናቸውም ሰው...” እንደሚቀጣ በወንጀልነት ደንግጓል። የቀድሞ አዋጅ አንቀጽ 93(1/መ) ሆነ አዲሱ አዋጅ አንቀጽ 169(2) የተለያዩ አገላለጽ ይጠቀሙ እንጂ ተገቢውን ቀረጥና ታክስ ላለመክፈል ሲባል በዴክላራሲያን ሀሰተኛ ዋጋ በመሙላት የሚፈጸምን የማጭበርበር ድርጊትን በወንጀልነት የሚያስቀጡ ናቸው። ልዩነታቸው የአገላለጽ ሆኖ በይዘት ረገድ አዲሱ አዋጅ የመደበቁ ወይም የማጭበርበር ተግባር የእቃውን ዋጋ በዲክላራሲያን ከተገለጸው ጠቅላላ ዋጋ 50 በመቶ በላይ በመቀነስ የተፈጸመ የማጭበርበር ድርጊት

መሆን ያለበት መሆኑን ሲገልጽ የቀደሞ አዋጅ አንቀጽ 93(1/መ) ሰፊ ሽፋን እንዲኖረው “በማናቸውም ሁኔታዎች” በሚል መገለጹ ነው። በማጭበርበር ድርጊቱ ምክንያት ተደብቆ የተገኘው ዕቃ ዋጋ በዴክላራሲዮን ላይ ከተገለጸው ጠቅላላ ዋጋ ከ50 በመቶ በታች ከሆነ የወንጀል ክስ የማይቀርብና አስተዳደራዊ ቅጣት የሚጣልበት ስለመሆኑ የአዲሱ አዋጅ አንቀጽ 157(1) እና 169(2) ጣምራ ንባብ ያስገነዝበናል። በተያዘው ጉዳይ የቀረጥና ታክስ ልዩነቱ 50 ከመቶ ብቻ ሳይሆን 10 እጥፍ ገደማ የሚደርስ ከፍተኛ ልዩነት ያለው መሆኑን አመልካች በክሱ ላይ ያሳየ ሲሆን በንዑስ አንቀጽ መሠረት የጠቅላላ ዋጋው ልዩነት ከ50 በመቶ በላይ መሆኑን በክርክር ሂደት አመልካች የማስረዳት ግዴታ ከሚኖርበት በቀር ወንጀልነቱ ቀርቷል ተብሎ የክስ መቋረጥን የሚያስከትል አይደለም።

ከላይ ለመግለጽ እንደተሞከረው ዴክላራሲዮን ላይ የእቃውን ጠቅላላ ዋጋ አሳንሶ በማቅረብ ቀረጥና ታክስ አሳንሶ ለመክፈል የሚፈጸም የማጭበርበር ድርጊት በአዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 169(2) በወንጀልነት ተደንግጎ የሚገኝ በመሆኑ በኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ-መንግስት አንቀጽ 22(2) እና በወንጀል ሕግ አንቀጽ 5(3) መሠረት ለተጠሪዎች የሚጠቅመው ሕግ የትኛው እንደሆነ ተለይቶ ከሚስተናገድ በቀር የክስ መቋረጥን የሚያስከትል አይደለም። ስለሆነም ሰበር ችሎት ከዚህን ቀደም በሰ/መ/ቁ 90390 እና በሌሎች መዛግብት በቀድሞ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93 የተመለከተው የጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል በአዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 የወንጀሉ ዝርዝር እንዳለ ቃል በቃል ባለመካተቱ የድርጊቱን ወንጀልነት መቅረት ወይም አለማስቀጣት ከይዘቱ በመመልከት እንደየድርጊቱ ሁኔታ ሊታይ የሚገባው በመሆኑ ሰበር ሰሚ ችሎቱ በጥቅሉ ወንጀልነቱ ቀርቷል በማለት የሰጠው ትርጉም አግባብ ሆኖ ባለመገኘቱ በአዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(2) መሠረት መለወጥ ያለበት ሆኖ ተገኝቷል። በመሆኑም የስር ፍ/ቤቶች የዕቃውን ጠቅላላ ዋጋ በዴክላራሲዮን ላይ ከ50 በመቶ በላይ በመቀነስና በማጭበርበር ቀረጥና ታክስ አሳንሶ የመክፈል ድርጊት በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) ሆነ በአዲሱ አዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 169(2) በወንጀልነት ተደንግጎና ተሸፍኖ የሚገኝ በመሆኑ የስር ፍ/ቤት በአዲሱ አዋጅ የድርጊቱ ወንጀልነት ቀርቷል በማለት 1ኛ ክስ እንዲቋረጥ የሰጠው ብይን መሰረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ነው።

2ኛ ክስ 2ኛ፣ 3ኛ እና 4ኛ ተጠሪዎችን የሚመለከት ሆኖ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(ለ) የተመለከተውን በመተላለፍ በስልጣን ያለአግባብ መገልገል ፈጽመዋል ተብለው የተከሰሱበት ሲሆን ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተው የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት አዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 181(1) የቀድሞ አዋጁን የሻረ መሆኑንና በአዋጁ በስልጣን ያለአግባብ መገልገል ወንጀል አለመካተቱን በመግለጽ አመልካች የሙስና ወንጀሉን አስመልክቶ የመክሰስ ስልጣኑ የተነሳ መሆኑን በመጥቀስ ስልጣን ያለው አካል የመክሰስ መብትን በመጠበቅ ክስን አቋርጧል። ይህን ብይን በመቃወም አመልካች ይግባኝ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት ቢያቀርብም ፍ/ቤቱ የጉምሩክ ሠራተኞች የሚፈጽሙት በስልጣን ያለአግባብ መገልገል ወንጀል በአዲሱ አዋጅ ያልተካተተ በመሆኑ ወንጀልነቱ

ቀሪ ስለተደረገ የስር ፍ/ቤት ክስን በማቋረጥ ብቻ ማብቃት ሲገባዉ የመክሰስ መብት መጠበቁ ስህተት ነዉ በማለት አሻሽሎ ወስኗል። እዚህ ላይ ግራ ቀኙን ያከራከረዉና የዚህን ችሎት ምላሽ የሚያሻዉ በጉምሩክ ሠራተኞች የሚፈጸም በስልጣን አለአግባብ መገልገል ወንጀል በአዲሱ አዋጅ ወንጀልነቱ ቀሪ ተደርጓል? ወይስ አልተደረገም? ቀሪ ካልተደረገ ክስ ተመስርቶ በሂደት ላይ በነበረበት ወቅት የመክሰስ ስልጣኑ ከገቢዎችና ጉምሩክ ባለስልጣን ተነስቶ ወደ ሌላ የመንግስት አካል መዛወሩ የክስ ማቋረጥን ያስከትላል? ወይስ አያስከትልም? የሚሉት ናቸዉ።

በመሠረቱ በጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(ለ) “በስልጣን አላግባብ ስለመጠቀም” በሚል ርዕስ ስር በወንጀል ሕግ አንቀጽ 407 ንዑስ አንቀጽ 2 እና 3 የተደነገገዉ እንደተጠበቀ ሆኖ ማንኛዉም የጉምሩክ ሹም ወይም የፌዴራል ፖሊስ አባል ወይም በባለስልጣኑ ሥራ በመተባበር የተሳተፈ ሰዉ የማይገባ ጥቅም ለማግኘት ወይም ለማስገኘት ወይም በሌላ ሰዉ መብት ላይ ጉዳት ለማድረስ በማሰብ ወይም በቸልተኝነት የተሰጠዉን ሹመት ወይም ስልጣን በግልጽ ተግባር ወይም ግድፈት ያለአግባብ የተገለገለ እንደሆነ በስልጣን አለአግባብ መገልገል ወንጀል ጥፋተኛ ተብሎ እንደሚቀጣ ተደንግጓል። በስልጣን አለአግባብ መገልገል ወንጀል በወንጀልነት የተደነገገዉ በማንኛዉም የመንግስት ሠራተኛ እና ባለስልጣን ማለትም የጉምሩክ ሠራተኛ እና ባለስልጣንን ጨምሮ ተደንግጎ የሚገኘዉ በወንጀል ሕግ አንቀጽ 407 ላይ ሲሆን የጉምሩክ ሠራተኛና ባለስልጣን ወይም በባለስልጣኑ ሥራ ላይ በመተባበር በስልጣን አለአግባብ የተገለገለ ሰዉ በወንጀል ሕግ አንቀጽ 407(1) የተመለከተዉን ወንጀል ፈጽሞ ሲገኝ በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90 መሠረት ጥፋተኛ እንዲባል በቅጣት መጠን ላይ መጠነኛ ልዩነትና በይዘት ደረጃ ሰፊ ሽፋን እንዲኖረዉ ተደርጎ የተደነገገ እንጂ መሠረታዊ ለዉጥ ያለዉ አይደለም። የጉምሩክ ሠራተኞች ከሌሎች የመንግስት ሠራተኞች የተለዩ ባለመሆናቸዉ የስልጣን አለአግባብ መገልገል ወንጀል ፈጽመዉ ሲገኙ በተለዩ ሕግ ድንጋጌ ተጠያቂ ማድረግና የተለዩ ከሳሽ አካል እንዲኖር ማድረግ አስፈላጊ ሆኖ ባለመገኘቱ በአዋጅ ቁጥር 859/2006 ስር በስልጣን አለአግባብ መገልገል ወንጀል ሳይካተት ቀሪ እንጂ ወንጀልነቱን ቀሪ ለማድረግ ታስቦ የተደረገ አይደለም። ስለሆነም የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90 የተመለከተዉ በስልጣን አለአግባብ መገልገል ወንጀል በአዋጅ ቁጥር 859/2006 አለመካተቱንና የቀድሞ አዋጅ መሻሩን ብቻ መሠረት በማድረግ ወንጀልነቱ ቀርቷል የሚል ድምዳሜ ላይ በመድረስ የሰጠዉ ዉሳኔ ስህተት የተፈጸመበት ነዉ።

በሌላ በኩል አዋጅ ቁጥር 622/2001 በመሻሩ ምክንያት የትኛዉ ሕግ ተፈጻሚ ይሆናል የሚለዉን በተመለከተ በስልጣን ያለአግባብ መገልገል ወንጀል በወ/ሕ/አንቀጽ 407፣ በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 90(ለ) እና የሙስና ወንጀሎችን ለመደንገግ በኃላ በወጣዉ አዋጅ ቁጥር 881/2007 አንቀጽ 9 ስር ተደንግጎ የሚገኝ በመሆኑ በኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ-መንግስት አንቀጽ 22 እና በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 5 በተደነገገዉ መርህ መሠረት ወንጀሉ ከተፈጸመበት ጊዜ አኳያ ለተጠሪዎች የበለጠ የሚጠቅመዉን በመዉሰድ ይሆናል። ይህንም ክስ ማቋረጥ ሳያስፈልግ ክርክሩ እንደሚገኝበት ደረጃ ዐ/ሕግ ክስ

እንዲያሻሽል በማድረግ ወይም ፍ/ቤቱ በወ/መ/ሕ/ሥ/ሥ/ቁ 113(2) መሠረት አንቀጽን በመለወጥ ሊስተካከለው የሚችለው ነው።

ሌላው በአዋጅ ቁጥር 622/2001 ለገቢዎችና ለጉምሩክ ባለስልጣን የአዋጁን አንቀጽ 90 በመተላለፍ የተፈጸመ በስልጣን ያለአግባብ መገልገል ወንጀል የመክሰስ ስልጣን አዋጁ በመሻሩና ወንጀሉ በአዲሱ አዋጅ ሳይካተት በመቅረቱ የተጀመረው ክስ ይቋረጣል ተብሎ በስር ፍ/ቤት የተሰጠው ብይን ተገቢነት በተመለከተ ክስ ተመስርቶ በሃይት ላይ ባለበት ሁኔታ ክስ የማቅረብ ስልጣን ከአንዱ የመንግስት ተቋም ወደ ሌላኛው መዛወሩ ክስ ሊያቋርጥ የሚችል ምክንያት ሆኖ በወንጀል ሕግም ሆነ በሥነ-ሥርዓት ሕግ ተደንግጎ አይገኝም። የመክሰስ ስልጣን ወደ ተሰጠው ተቋም ክስ መዛወር ቢያስፈልግ እንኳ አስተዳደራዊ በሆነ መልኩ የሚፈጸም እንጂ የተመሠረተው ክስ ተቋርጦ አዲስ ክስ እንደገና እንዲመሰረት የሚያስገድድ የሕግ አግባብ የለም። በተለይ በአሁኑ ወቅት የሙስና ወንጀሎችም ሆነ የጉምሩክ ወንጀሎችን የመክሰስ ስልጣን ተጠቃልሎ ለፌዴራል ጠቅላይ ዐ/ሕግ በአዋጅ ቁጥር 943/2008 የተሰጠ በመሆኑና የሰበር አቤቱታውን በማቅረብ እየተከራከረ የሚገኝ በመሆኑ የመክሰስ ስልጣን ከአንዱ የመንግስት ተቋም ወደ ሌላኛው ተቋም መዛወሩ ችግር የማይፈጥር ከመሆኑም በላይ ክስ እንዲቋረጥ የሚያደርግ አይሆንም።

ሲጠቃለል በስር ፍ/ቤቶች በ1ኛ ክስ የተመለከተው የጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል ድርጊትም ሆነ በ2ኛ ክስ የተመለከተው በስልጣን አለአግባብ መገልገል ወንጀል አዋጅ ቁጥር 622/2001 በአዲሱ አዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 181(1) በመሻሩ ምክንያት የድርጊቶቹ ወንጀልነት ቀርቷል በማለት ክሶቹ እንዲቋረጡ መወሰኑ የአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) እና 90(ለ)ን፣ የአዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 169(2)፣ የወ/ሕ/አንቀጽ 407 እና የሙስና ወንጀሎች አዋጅ ቁጥር 881/2007 አንቀጽ 9 እንዲሁም የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ-መንግስት አንቀጽ 22 እና የወ/ሕ/አንቀጽ 5 ድንጋጌዎችን ያላገናዘበና መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ ሊሻርና የጉዳዩ መታየት ቀጥሎ ተገቢው ወሳኔ ይሰጥበት ዘንድ ጉዳዩ ለስር ፍ/ቤት ተመላሽ ሊደረግ የሚገባው ሆኖ ተገኝቷል። በመሆኑም የሚከተለው ወሳኔ ተሰጥቷል።

ወ. ሳ ኔ

1. የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት በመ/ቁ 208546 የካቲት 17 ቀን 2008 ዓ.ም ተሰጥቶ በፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት በኮ/መ/ቁ 178194 ግንቦት 2008 ዓ.ም በተሰጠ ትዕዛዝ እና ሕዳር 28 ቀን 2009 ዓ.ም በተሰጠ ወሳኔ የጸናው ብይን በወ/መ/ሕ/ሥ/ሥ/ቁ 195(2/) መሠረት ተሸሯል።
2. በሰበር ሰሚ ችሎት ከአሁን ቀድሞ በሰ/መ/ቁ 90390 እና በሌሎች ተመሳሳይ መዛግብት በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) ሥር የጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል ተብሎ የተደነገገው

ተግባር ወይም ድርጊት በጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 ስር የጉምሩክ ወንጀል መሆኑ ቀርቷል ተብሎ በጥቅሉ የተሰጠው የሕግ ትርጉም በአዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(2) መሠረት ተለዉጦ በአዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 93(1/መ) የጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል መሆናቸው የተደነገጉ ተግባራት ወይም ድርጊቶች በአዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 169(2) ስር የሚሸፈኑ እስከሆነ ድረስ የጉምሩክ ማጭበርበር ወንጀል መሆናቸው ቀሪ አልተደረገም ተብሏል።

3. በተጠሪዎች ላይ በ1ኛ እና በ2ኛ ክሶች የተገለጹ የወንጀል ድርጊቶች በአዲሱ የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 859/2006 ወንጀልነታቸው ቀሪ እንዲሆን የተደረጉ ባለመሆናቸው ክሶቹ ሊቋረጡ አይገባም ተብሎ ተወስኗል። ከላይ በፍርድ ሀተታው በተገለጸው አግባብ ጉዳዩን ማየት በመቀጠል ተገቢውን ይወስን ዘንድ ጉዳዩ ለፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ይመለስለት ተብሎ ተወስኗል። ይጻፍ።
4. በዚህ መዝገብ የተሰጠው ውሳኔ ቅጅ ከዚህ መዝገብ ጋር ተጣምሮ ከተወሰነው ክስ/መ/ቁ 139062 ጋር ይያያዝ። መዝገቡ ተዘግቷል፤ ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ቅ/ሀ

ዳኞች:- 1- ተገኔ ጌታነህ

2- ሐጎስ ወልዱ

3- ዳኝ መላክ

4- ተሻገር ገ/ስላሴ

5- በላቸው አንሺሶ

6- አልማው ወሌ

7- ዓሊ መሐመድ

አመልካች:- የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ነ/ፈጅ ናሆም ሽዋንግዛው ቀረቡ

ተጠሪ:- 1- የቻይና ዋንቦ ኢንጂነሪንግ ኮርፖሬሽን ጠበቃ ዱቺ ፈለቀ ቀረቡ

2- ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ጠበቃ መኮንን ሽፈራው ቀረቡ

የሰ/መ/ቁጥር 49321 የሆነ መዝገብ ከዚህ መዝገብ ጋር ተጣምሮ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ

ተሰጥቷል።

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የመድን ውልን መሠረት ያደረገ ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው የአሁኑ 1ኛ ተጠሪ በሰ/መ/ቁጥር 49295 በአመልካች በ2ኛ ተጠሪና በአቶ ዮናስ ተስፋዬ ላይ በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመሰረተው ክስ መነሻ ነው። የክሱ ይዘትም ባጭሩ:- በአሁኑ አመልካች የመድን ዋስትና የተሰጠው የ1ኛ ተጠሪ ኤሌክትሪክ ትራንስፎርመር ንብረትነቱ የአቶ ዮናስ ተስፋዬ በሆነ በተሽከርካሪ በአሁኑ 2ኛ ተጠሪ አስጫኝነት ከጅቡቲ ወደብ ተጭኖ ወደ ደብረ ብርሃን ሲሄድ መኪናው የመገልበጥ አደጋ ደርሶበት በትራንስፎርመሩ ላይ ከባድ ጉዳት መደረሱን ገልጾ የአሁኑ አመልካች በመድን ውሉ መሠረት የአሁኑ ሁለተኛ ተጠሪ ደግሞ ወኪል ሁኖ በማስጫኑ የስር ሶስተኛ ተከሣሽ የነበሩት ግለሰብ /አቶ ዮናስ ተስፋዬ/ ደግሞ አንገር በመሆኑ ኃላፊነት እንደአለባቸው ጠቅሶ ለደረሰው ጉዳት ብር 2,223,293.80 /ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃያ ሶስት ሺህ ሁለት መቶ ዘጠና ሶስት ብር አስማኒያ ሳንቲም/ በአንድነትና በነጠላ እንዲከፍሉ ይወሰንለት ዘንድ ዳኝነት መጠየቁን የሚያሳይ ነው። የኢትዮጵያ መድን ድርጅት በስር ከሣሽ በኩል ለቀረበበት ክስ በሰጠው መከላከያ መልስ:- ከከሣሹ ጋር የመሰረተው የመድን ዋስትና ውል የባህር መድን ዋስትና ውል በመሆኑ ጉዳዩ የሚገዛው በባሕር ሕጉ እንጂ በንግድ ሕጉ አለመሆኑን በትራንስፎርመሩ ላይ ጉዳት የደረሰው ተሽከርካሪው መጫን ከሚችለው አቅም በላይ በመጫኑ ይህም የተደረገው በከሣሹ ወኪል በሆነው

ታብትራ ኃ/የተ/የግ/ማህበር በመሆኑና ወኪል ያደረገው ወካዩ እንዳደረገው ስለሚቆጠር እንዲሁም በመድን ውሉ ላይ በግልፅ መድን ሰጭውን ከኃላፊነት ነፃ የሚያደርገው እንደሆነ ገልጾ ኃላፊነት የለብኝም በንግድ ሕጉ መሠረትም የእምቢታ ማስታወቂያ በሰባት ቀናት ውስጥ ለመድን ሰጪው ያለመገለፁ የመዳረግ መብቱን ያሳጣው መሆኑም መድን ሰጪውን ኃላፊነት የሌለበት መሆኑን እንዲያሳይ እንዲሁም የኃላፊነት መጠኑም ሲሆን የተጋነነ እና በተገቢው ማስረጃ ያልተደገፈ መጠኑን ጠቀሶ ክሱ ውድቅ ሊሆን ይገባል በማለት ተከራክሯል። በስር ፍርድ ቤት ሁለተኛ ተከሣሽ የነበረው ታብትራ ኃላ.የተ.የግል ማህበር በበኩሉ ከተከሣሾች ጋር ተጣምሮ መከሰስ የሌለበት መሆኑን በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያነት አንስቶ የተከራከረ ሲሆን በኃላፊነት ረገድ ደግሞ በተሰጠው የውክልና ስልጣን መሠረት በውሉና በሕጉ አግባብ ግዴታውን የተወጣ መሆኑን ገልጾ ክሱ ውድቅ ሊሆን ይገባል ሲል ተከራክሯል። የስር ሶስተኛ ተከሣሽ የነበሩት ግለሰብ /አቶ ዮናስ ተስፋዬ / በበኩላቸው ከአንድ አንዥ በሚጠበቅ መልኩ ትራንስፎርመሩን ጭነው ለስር ከሣሽ ያስረከቡ መሆኑንና በጊዜውም በሕጉ አግባብ መሠረት የእቢታ ማስታወቂያ /Protest/ ሳይፃፍላቸው ከስምንት ወራት በሁዋላ ጉዳቱ ደርሷል በማለት ጥያቄ መቅረቡ ሕጋዊ አለመሆኑን ገልፀው ክሱ ውድቅ ሊሆን ይገባል በማለት ተከራክረዋል። ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተው ፍርድ ቤትም የግራ ቀኙን ክርክርና ማስረጃ ከመረመረ በሁዋላ ለጉዳዩ አግባብነት ያለው የባሕር ሕጉ መሆኑን ጠቅሶ የኢትዮጵያ መድን ድርጅትንና አቶ ዮናስ ተስፋዬን ከኃላፊነት ነጻ ሲያደረጋቸው ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበርን ለጉዳዩ ኃላፊ በማድረግ በከሣሽ የተጠየቀውን ገንዘብ ያህል እንዲከፍል ወስኗል። በዚህ ውሣኔ የስር ከሣሽ የኢትዮጵያ መድን ድርጅትና አቶ ዮናስ ተስፋዬ ከኃላፊነት ነፃ መባላቸው ያለአግባብ ነው በማለት ታብትራ ኃ/የተ/የግ/ማህበር ደግሞ በማለት ነፃ መባላቸው ያላግባብ ነው በማለት ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ደግሞ ኃላፊነት የለብኝም በማለት በየፊናቸው ይግባኛቸውን ለፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት አቅርበው ግራ ቀኙ ከተከራከሩ በሁዋላ መዛግብቱ ተቀምጠው ታይተዋል። ፍርድ ቤቱ ጉዳዩን መርምሮም ለጉዳዩ አግባብነት ያለው ሕግ የንግድ ሕጉ ሁኖ የስር ፍርድ ቤት የኢትዮጵያ መድን ድርጅትን ከኃላፊነት ነፃ መደረጉ ያላግባብ ነው ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ከመድን ሰጪና ከአቶ ዮናስ ተስፋዬ ጋር ተጣምሮ መከሰሱም ያላግባብ ነው በማለት የስር ፍርድ ቤትን ውሣኔ ሽሮ የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ለክሱ መሠረት የሆነውን ገንዘብ ለከሣሽ /ቻይና ወንዞ ኢንጂነሪንግ ኮንስትራክሽን /እንዲከፍል መድን ሰጪው ገንዘቡን ለከሣሽ ከፍሎ የስር ሁለተኛ እና ሶስተኛ ተከሣሾችን የመክሰስ መብቱ የተጠበቀ መሆኑ ተገልጾ ተወስኗል። የአሁኑ የሰበር አቤቱታ የቀረበውም በዚህ ውሣኔ ላይ ሲሆን የሰበር አቤቱታ የቀረበው በሁለት መዛግብት ነው። በሰ/መ/ቁጥር 49295 አመልካች የሆነው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ሲሆን የሰበር ተጠሪ የሆኑት የስር ከሣሽና የስር ሁለተኛ ተከሣሽ ናቸው። በሰ/መ/ቁጥር 49321 አመልካች የሆነው የስር ከሣሽ ሲሆን የሰበር ተጠሪ የሆነው ደግሞ የስር ሁለተኛ ተከሣሽ የነበረው ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ነው።

የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ነገረ ፈጅ መስከረም 11 ቀን 2002 ዓ/ም በጻፉት ስምንት ገፅ የሰበር አቤቱታ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ውሳኔ ላይ የተፈፀመ መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት አለ የሚሉባቸውን ምክንያቶችን ዘርዝረው አቅርበዋል። ይዘቱም ባጭሩ ፦ ለጉዳዩ አግባብነት ያለው የባህር ሕግ ሁኖ እያለ ከውሉ መሠረታዊ ይዘት ውጪ የንግድ ሕጉ ተፈጻሚነት አለው መባሉ ያላግባብ ከመሆኑም በተጨማሪ መድን ድርጅቱ የስር ሁለተኛና ሶስተኛ ተከሣሾችን በመክሰስ የመዳረግ መብቱን ሊያስከብር ይችላል ተብሎ መወሰኑ ከስነ ሥርዓት ውጪ ከመሆኑም በላይ በውጤት ደረጃ የመድን ድርጅቱን መብት ሊያስጠብቅ የሚችልበት ከሕግም ሆነ ከውል የመነጨ ምክንያት የሌለ መሆኑን ጠቅሰው ውሳኔው ሊታም ይግባው ነው በማለት መከራከራቸውን የሚያሳይ ነው። በዚህ ረገድ የቀረበው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት የሰበር አቤቱታ ተመርምሮም ለጉዳዩ ተፈጻሚነት ያለው የባህር ሕጉ ሳይሆን የንግድ ሕጉ ነው ተብሎ መወሰኑ ባግባቡ ነው? ወይስ አይደለም? የሚለውን ነጥብ ለመመረር ሲባል ጉዳዩ ለሰበር ችሎት እንዲቀርብ የተደረገ ሲሆን ተጠሪ የሆኑት የስር ከሣሽና የስር ሁለተኛ ተከሣሽ ቀርበው የፅሁፍ መልሳቸውን ሰጥተዋል። የስር ከሣሽ የሆነው ድርጅት ያቀረበው የሰበር አቤቱታ መስረከረም 18 ቀን 2002 የተፃፈ ሁኖ መሰረታዊ ይዘቱ የስር ሁለተኛ ተከሣሽ የነበረው ድርጅት /ታቭትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር/ በስር ተከሣሾች ጋር ተጣምሮ መክሰስ የለበትም ተብሎ የተሰጠው ውሳኔ ያለግባብ ነው የሚል ሲሆን ይኸው አቤቱታ ተመርምሮም በሰበር ችሎቱ ሊታይ የሚገባው ነው ተብሎ በመታዘዝም ግራ ቀኙ የጽሁፍና የቃል ክርክር እንዲያደርጉ ተደርጓል።

የጉዳዩ አመጣጥ አጠር አጠር ባለመልኩ ከላይ የተገለጸው ሲሆን ይህ ችሎትም የግራ ቀኙን ክርክር ለሰበር አቤቱታው መነሻ ከሆነው ውሳኔ እና አግባብነት ካላቸው የህግ ድንጋጌዎች እንዲሁም ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 37799 ከሰጠው የሕግ ትርጉም ጋር በማገናዘብ በሚከተለው መልኩ መርምሮታል።

1. በኢትዮጵያ መድን ድርጅትና በቻይና ዋንዶ ኢንጂነሪንግ ኮንስትራክሽን መካከል ያለውን የመድን ዋስትና በተመለከተ ተፈጻሚነት ስላለው ሕግ፦

መድን ሰጪ የሆነው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ከቻይና ዋንዶ ኢንጂነሪንግ ኮንስትራክሽን ጋር የመድን ውል ያለው ስለመሆኑ ሳይክድ ጉዳዩ ሊገዛ የሚባበትን ሕግ ለይቶ ክርክር አቅርቧል። በመድን ሰጪ በኩል ለጉዳዩ አግባብነት አለው ተብሎ የተጠቀሰው ሕግ የባህር ሕጉ ነው። መድን ገቢ የሆነው የቻይና ዋንዶ ኢንጂነሪንግ ኮንስትራክሽን ደግሞ በንግድ ሕጉ ጉዳዩ ሊገዛ የሚችል ነው በማለት ምክንያቶችን ጠቅሷል። ይህ ችሎትም ግራ ቀኙ ያደረጉትን የመድን ውል እንደተመለከተው የባህር ጉዞ ፖሊስ የሚባል መሆኑን ከሰነዱ የተገነዘበ ሲሆን በኢንሹራንስ ውል ላይ በተራ ቁጥር 1.4 እስከ 7 ከተዘረዘሩት የአደጋ መንስኤዎች በስተቀር የጉዞው ሽፋኑ እቃው ከሚመጣበት የቻይና ሀገር እስከ እቃው

የሚደርስበት የኢትዮጵያ ግዛት ደብረ ብርሃን ድረስ ለሚደርስ ማንኛውም ጉዳት ስለመሆኑ በውሉ አንቀጽ 1 በግልጽ ተደንግጓል። በፍሬ ነገር ደረጃ የተረጋገጠው ጉዳይ ደግሞ እቃው በሰሌዳ ቁጥር 3-26454 ኢት ተሳቢ ቁጥር 3-02979 ኢት የጭነት መኪና ከጅቡቲ ወደብ ተጭኖ በመሬት ሲጓጓዝ በአፋር ብሔራዊ ክልል ኤሊዳር ከተማ መኪናው ተገልብጦ የመድን ዋስትና በተገባለት እቃ ላይ ጉዳት መድረሱ ሲሆን የመድን ውሉ በአንቀጽ 19 ስር ኢንሹራሱ የሚገዛው በኢትዮጵያ ሕግና ልማድ ስለመሆኑ ይደነግጋል። የኢትዮጵያ መድን ድርጅት የመድን ውሉ ይዘት ከላይ በተመለከተው መልኩ ስለመሆኑ ግልፅ ማስተባበያ ክርክር ሳያቀርብ የውሉን ርዕስና የባህር ኢንሹራንስ መሰረታዊ ባህሪያትን እንዲሁም የዓለም አቀፍ ልምድን መሠረት አድርጎ ክርክር አቅርቧል። በእርግጥ የባህር ኢንሹራንስ መሠረታዊ ባህርይ ሲታይ ኢንሹራንሱ የሚገዛው በባህር ላይ ለሚደርስ አደጋ ላይ። የባህር ሕጉ አንቀፅ 292/1/ ሲታይም ግባቸው ሕጋዊ ለሆነው የገንዘብ ግምት ዋጋ ላላቸውና ሊደርስ የሚችል የባህር አደጋ ለሚያስፈራቸው ነገሮች ሁሉ ኢንሹራንስ ሊደረግላቸው እንደሚችል የተደነገገ ሲሆን የዚሁ አንቀፅ ንዑስ ቁጥር ሁለት ድንጋጌ ደግሞ በባህር አደጋ በደረሰበት ጉዳት ምክንያት ካልሆነ በቀር ማንም ሰው በኢንሹራንስ የሚገኘውን ጥቅም ለመጠየቅ አይችልም በማለት ይገልጻል። የባህር ሕጉ ስለኢንሹራንስ ውል የተደነገጉትን ድንጋጌዎች የሚያስቀምጠው አንቀጽ ሰባት ምዕራፍ አንድ በቁጥር 288 ስር ዋናው ዓላማ በባህር የሚደርሰውን አደጋ ወይም ከዚሁ ጋር ተጨማሪ የሆኑትን አደጋዎችም ለማረጋገጥ ቢሆን እንኳ ማንኛውም የኢንሹራንስ ውል በዚሁ ክፍል በተደነገጉት ውሣኔዎች ይመራል በማለት ደንግቷል። ከእነዚህ ድንጋጌዎች ይዘት መገንዘብ የሚቻለው የባህር ሕጉ ተፈጻሚነት የሚኖረው በባህር አደጋ ሲደርስ ስለመሆኑ ነው። የባህር አደጋ የሚባለው ደግሞ በባህር ላይ ዘርፋ እና የመሳሰሉ ሁነው የባህር ክልል ውስጥ የሚደርሱ አደጋዎች ናቸው። የባህር ሕጉ ከመግቢያው ጀምሮ ሲታይ የባህርን ጉዳይ የሚመለከቱ ጉዳዮችን የሚገዛ መሆኑን ያስገነዝባል። በመሆኑም ከላይ የተጠቀሱት የባህር ሕጉ ድንጋጌዎችና የሕጉ መግቢያ ይዘትና መንፈስ ሲታይ የባህር ሕግ የተፈጻሚነት አድማሱ የባህርን ጉዳይ ለሚመለከቱ ጉዳዮች ነው። ለክርክሩ አግባብነት ያላቸው የባህር ሕጉ ድንጋጌዎች ይዘታቸውና መንፈሳቸው ከላይ የተመለከተው ሲሆን የንግድ ሕጉ አንቀጽ 655 ድንጋጌ ይዘትና መንፈስ ሲታይም ለጉዳዩ ጭብጥ አወሳሰን ምላሽ የሚሰጥ ሁኖ ይገኛል። ይህ ድንጋጌ ስለኢንሹራንስ የተመለከቱት የንግድ ሕጉ ድንጋጌዎች የተፈጻሚነት ወሰንን የሚያሳይ ሲሆን በንዑስ ቁጥር አንድ በንግድ ሕጉ ስለኢንሹራንስ የሚደነግገው አንቀጽ ሶስት ተፈጻሚ የሚሆነው በመሬት ፣ በወንዝና በአየር ለሚደርሱ አደጋዎች መሆኑን ሲጠቅስ የድንጋጌው ንዑስ ቁጥር ሁለት ደግሞ በንግድ ሕጉ ስለኢንሹራንስ የተመለከተው አንቀጽ በባሕር ሕግ የሚተዳደረውን የባህር ኢንሹራንስን የማይመለከት ስለመሆኑ አስገዳጅነት ባለው መልኩ ይደነግጋል። ከዚህ ድንጋጌ መገንዘብ የሚቻለው የውሉ አርዕት የባህር ኢንሹራንስ ነው ተብሎ በተዋዋይ ወገኖች መገለጹ ውሉ በባህር ሕጉ እንዲገዛ ፍላጎት ስላላቸው በዚሁ መልኩ ሙሉ መገዛት ያለበት ሳይሆን የውሉ ይዘትና አደጋው የደረሰበት ቦታ በራሱ ውሉ የሚገዛበትን የሕግ አግባብ ለመለየት የሚያስችል መሆኑን ነው። በመሆኑም የተዋዋይ ወገኖች ፍላጎት ከውሉ

አጠቃላይ ይዘት ታይቶ ውላቸው የሚገዛበት ሕግ መለየቱ የውል አተረጓጎም ደንቦች የግድ የሚሉት ጉዳይ ነው። በተያዘው ጉዳይም የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ለቻይና ዋንዶ ኮርፖሬሽን የሠጠው የመድን ውል በአርስት ደረጃ የባህር ጉዞ ፖሊሲ /Marine insurance / በሚል የተጠቀሰ ቢሆንም የውሉ አንቀጽ 1 እና 19 ይዘት ሲታይ ግን በውሉ በግልፅ ከተገለሉት አደጋዎች ውጪ በመሬት ላይ ለሚደርሱ ሌሎች አደጋዎች ሁሉ መድኑ የተገባ በመሆኑ በባህር ሕጉ ቁጥር 288 ፤ 292 እና በመግቢያው ላይ እንዲሁም በን/ሕ/ቁጥር 655 ድንጋጌ መንፈስ እና ይዘት ሲታይ ለጉዳዩ ተፈጻሚነት ያለው ሕግ የኢትዮጵያ ንግድ ሕግ ሁኖ ስለአገኘው በዚህ ረገድ የቀረበው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ክርክር ተቀባይነት የሌለው በመሆኑ ፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በዚህ ረገድ የሰጠው የሕግ ትርጉም መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ያለበት ነው ለማለት አልተቻለም።

2. ኃላፊነትን በተመለከተ፡-

የቻይና ዋንዶ ኮርፖሬሽን የኢትዮጵያ መድን ድርጅትን ሊከስ የቻለው በመድን ውሉ መሠረት ሲሆን ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበርን ደግሞ የእቃ ማጓጓዝ ውልን መሠረት በማድረግ ነው። በቻይና ዋንዶ ኮርፖሬሽንና በታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር የተደረገው ውል እቃውን በማጓጓዝ ደብረ ብርሃን ከተማ ለማድረስ ሲሆን በውሉ አንቀጽ 3.6 ላይ እቃው ሲጓጓዝ በመንገድ ላይ ለሚደርስበት ማንኛውም ጉዳት ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ኃላፊነት ለመውሰድ ስለመሆኑ ቻይና ዋንዶ በዚህ ሰበር ችሎት ባቀረበው ክርክር ላይ ጠቅሷል። ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ባቀረበው ክርክርም ከቻይና ዋንዶ ጋር የመጓጓዣ ውል መፈራረሙን ሳይክድ ስራውን በስር ፍርድ ቤት ሶስተኛ ተከሣሽ ለነበረው ለአቶ ዮናስ ተስፋዬ የሰጠ መሆኑን ይህም ግለሰብ በራሱ አሽከርካሪ እቃውን አስጭኖ ሲያመጣ ጉዳቱ የደረሰ መሆኑን ጠቅሶ ተከራክሯል። እንግዲህ የቻይና ዋንዶ ኮርፖሬሽን ከታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ጋር ያደረገው ስምምነት ሲታይ የትራንዚት አገልግሎትና የትራንስፖርት ስምምነት የሚል ስለመሆኑ የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በውሣኔው ላይ ያረጋገጠው ጉዳይ ነው። እንዲህ ከሆነ ግንኙነቱ የሚገዛውም በደንብ ቁጥር 37/1990 ነው። በዚህ ደንብ አንቀጽ 2/1/ ስር እቃ አስተላላፊ በአገር ውስጥ ወይም በአለም አቀፍ ደረጃ እቃ ተቀባይነት ወይም እቃ ላኪነት በመወከል የጉምሩክ የወደብ ወይም ሌሎች ስርዓቶች አስፈፅሞ ገቢ ወይም የወጪ እቃዎችን ወደብ እንዲገቡ ወይም እንዲወጡ የሚያደርግ ሲሆን እቃን የማጓጓዝና የማስረከብን ስራም እንደሚጨምር ተቀምጧል። የዚህ ድንጋጌ ጠቅላላ ይዘት ሲታይም እቃ አስተላላፊው ስራውን የሚያከናውነው እቃ ላኪዎችን ወይም ተቀባዮችን በመወከል ስልጣን መሆኑን የሚያስገነዝብ ቢሆንም በደንቡ አንቀጽ 3/6/ እና 7 ድንጋጌዎች ስር ያሉት ሁኔታዎች ሲታዩ ደግሞ የእቃ መጓጓዝ ተግባሩ እንዴት ሊከናወን እንደሚገባ ያመለክታሉ። በደንቡ አንቀጽ 3/6/ ድንጋጌ ስር እቃ አስተላላፊ የራሱን የትራንስፖርት አገልግሎት ካለው የእቃ ማጓጓዙን ተግባር የሚያከናውነው እንደ አጓጓዥ ሁኖ እንጂ በውልክና አለመሆኑን በግልፅ ያሳያል። በሌላ በኩል ግን የራሱ ትራንስፖርት ከሌለው ወይም ባለእቃው የራሱን ማጓጓዣ ካላቀረበ እቃ አስተላላፊው ማጓጓዣ

ተከራይቶ እቃውን እንደሚያጓጉዝ በደንቡ አንቀጽ 3 ንዑስ ሰባት ድንጋጌ ስር ተመልክቷል። ይህ ድንጋጌ በአንቀጽ ንኡስ ስድስት እንደተመለከተው የማንንዝ ስራውን እንደ አንጓዥ ሆኖ እንደሚሰራ አያስቀምጥም። ከፍ ሲል እንደተመለከተው እቃ አስተላላፊ ስራውን ሁሉ የሚያከናውነው በውክልና ነው። በያዘው ጉዳይ ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር የማንንዝ ተግባሩን ያስፈጸመ በአቶ ዮናስ ተስፋዬ ስለመሆኑ በበታች ፍርድ ቤቶች የተረጋገጠ ፍሬ ጉዳይ ሲሆን ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር የማንንዝ ተግባሩን ያከናውነው በውክልና ተግባሩ እንጂ ራሱ በስራው የማንንዝ ስራ አይደለም። እንዲህ ከሆነ ታብትራ ኃላፊነቱ የሚኖረው በደንብ ቁጥር 37/1990 አንቀጽ 12 ስር በተመለከተው ሁኔታ ነው። በዚህ ድንጋጌ ንዑስ አንቀጽ ሁለት ስር እቃ አስተላላፊ ወይም የመርከብ ወኪል ተግባሩን ባለማከናወኑ ጥፋት ቢፈጽም በተለይም እቃው ቢጠፋት ቢጎድልበት ወይም እቃውን በወቅቱ ባያስረክብ ተጠያቂ የሚሆን መሆኑ የተቀመጠ ሲሆን የዚህ ድንጋጌ የእንግሊዝኛው ቅጂም፡ “ the Frieght forwarder shall be liable for defaults in the performance of his duties, in particular he shall be liable for loss of or shortage of or damage to the goods or delay in delivery of the goods.” የሚል ነው። የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የኢትዮጵያ መድን ድርጅትን ለጉዳቱ በመድን ውሉ መሠረት ኃላፊ በማድረግ ካላውን ለቻይና ዋንዶ ኮርፖሬሽን ከፍሎ ታብትራን ኃ.የተ.ግል ማህበር ወይም አቶ ዮናስ ተስፋዬን በን/ሕ/ቁጥር 683/3/ መሠረት እንዲጠይቅ መብቱን የጠበቀለት መሆኑን ውሳኔው ይገልጻል። ይሁነ እንጂ በቻይና ዋንዶ ኮርፖሬሽንና በታብትራ ኃ.የተ.ግል ማህበር መካከል ያለው የእቃ ማንንዝ ተግባር የሚፈጸመው በውክልና ግንኙነት /እቃ አስተላላፊነት ነው።/ በዚህ መልኩ ለሚፈፀም ተግባር እቃ አስተላላፊ የሚጠየቀው ደግሞ በደንቡ አንቀጽ 12/2/ ስር በተመለከተው ሁኔታ ነው። በዚህ ድንጋጌ መሠረት እቃ አስተላላፊ ተግባሩን በጥንቃቄ ማከናወን እንደአለበት የተቀመጠ ሲሆን የጥንቃቄው መለኪያ ሲታይም እቃ አስተላላፊው በገባው ውል ግዴታ መሠረት እቃውን በማንንዝ ለባለንብረቱ የማስረክብ ኃላፊነትን የሚሸፍን መሆኑ በድንጋጌው ከሰፈሩት አመላካች ነጥቦች የምንገነዘበው ጉዳይ ነው። አንድ እቃ አስተላላፊ እቃዎችን አንጉዞ ለባለንብረቱ ካስረከበ በሕጉ አግባብ ኃላፊነቱን የሚያስቀሩ ሁኔታዎችን እስካላስረዳ ድረስ ጥፋት እንደፈፀመ የሚቆጠር መሆኑን የተጠቀሰው ድንጋጌ ይዘትና መንፈስ ያሳያል። በን/ሕ/ቁጥር 683/3/ ስር ወደ ተመለከተው ድንጋጌ ስንመለስ ደግሞ፡- ሌላ ተቃራኒ የውል ቃል ቢኖርም በክፋት ያደረጉት ካልሆነ በቀር ኢንሹራንስ ሰጪው በኢንሹራንስ ገቢው ወደ ታች የሚቆጠሩ ተወላጆች ወደ ላይ የሚቆጠሩ ወላጆች ወኪሎች ፣ ሰራተኞች ወይም ከእርሱ ጋር ዘወትር አብረው በሚኖሩት ሰዎች ላይ ኢንሹራንስ ሠጪው በምትክነት ክስ ለማቅረብ እንደማይችል ተቀምጧል። የድንጋጌው የእንግሊዝኛ ቅጂም “Notwithstanding any provision to the contrary, the insurer may not claim against the ascendants, descendants, agents or employees of the insured person nor against persons living with him, unless such persons have acted maliciously..” በማለት ይደነግጋል።

የዚህ ድንጋጌ አቀራረጽና ይዘት ሲታይ ኢንሹራንስ ሰጪ ክስ ሊያቀርብባቸው የማይቻላቸው ወገኖች ከኢንሹራንስ ገቢው ጋር የጠበቀ ግንኙነት ያላቸውና ለራሳቸው ጥቅም ሳይሆን ለኢንሹራንስ ገቢው ጥቅም ለሚሰሩ ወገኖች ላይ መሆኑን የሚስገነዝብ ነው። ስለሆነም እነዚህ ወገኖች ከወካዩ ጋር ካላቸው የጠበቀ ግንኙነቱና ስራቸውን የሚያከናውኑት ደግሞ ለወካዩ ጥቅም እስከሆነ ድረስ በደንብ ቁጥር 37/90 ስለእቃ አስተላለፊ ከተሰጠው ትርጉም ጋር እኩል ተደርገው ሊወሰዱ የሚገባ አይደለም። ምክንያቱም የእቃ አስተላለፊ ተግባር የሚከናወነው በውክል ስልጣን መሠረት ቢሆንም እቃ አስተላለፊው ለእራሱ ጥቅም የሚሰራ ነውና። በመሆኑም እቃ አስተላለፊነት በን/ሕ/ቁጥር 683/3/ ስር “ወኪሎች” በሚል ከተዘረዘሩት ወገኖች ስር ሊካተት የሚችል አይደለም። በን/ሕ/ቁጥር 683/3/ ስር የተመለከቱት ወገኖች የሚፈፀሙት ተግባር የመድን ሰጪውን በምትክነት እንዲገባና ሃላፊነቱን እንዲወስዱ የሚያደርገው ተግባሩ በክፋት የተደረገ/Have acted maliciously/ መሆኑ ከተረጋገጠ ይህም የጥፋቱ አፈፃፀም መለኪያው በደንብ ቁጥር 37/1990 አንቀጽ 12 ስር ከተመለከተው የወኪሎች ተግባር ጥፋት ጋር ሲነጻጸር የጠበቀ መሆኑን የድንጋጌው አቀራረብ ያሳያል። ይኸውም አንድ ድርጊት በክፋት የተፈጸመ ነው የሚባለው ምንም ሕጋዊ ምክንያት ሳይኖር በአንድ ሰው መብት እና ጥቅም ላይ ጉዳት ለማድረስ ሆነ ተብሎ ሲፈፀም መሆኑ ታዋቂው የሄኔሪ ስላክ የሕግ መዝገብ ቃላት “Malicious Act is an intentional, wrongful act performed against another without legal justification .” በማለት ከሰጠው ትርጉም የምንገነዘበው ሲሆን ከደንብ ቁጥር 37/90 አንቀጽ 12 ጋር ተያይዞ የሚነሳው ጥፋት ደግሞ ከውል አፈጻጸም ጋር ተያይዞ ግዴታ ሳይፈጸም ሲቀር የሚነሳና ኃላፊነት የሚያስከትል፣ ሕጉም ምክንያቶችን አመልካችነት ባለው ሁኔታ የጠቀሰ በመሆኑ ጥፋቱ የሚፈፀሙ ሰፋ ባሉ አጋጣሚዎች መሆኑን የሚያሳይ ነው። ከላይ የተጠቀሰው መዝገብ መዘገብ ቃላት ጥፋትን ሲተረጎም “Default is the omission or failure to perform a legal or contractual duty.” በማለት ያስቀመጠው ሲሆን ይህም ትርጉም ጥፋቱ ከውል አፈጻጸም ጋር ተያይዞ መታየት ያለበት ነው በማለት የገለፅነው አባባል የሚያጠናክር ነው በመሆኑም የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የኢትዮጵያ መድን ድርጅት በን/ሕ/ቁጥር 683/3/ መሠረት ታብትራ ኃ/የተ/የግ ማህበርን ለመጠየቅ ይችላል ብሎ ሲወሰን መሰረት ያደረገው ሕግ ለጉዳዩ አግባብነት የሌለው ሲሆን ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 37799 ላይ የእቃ አስተላለፊ በክፋት ለፈጸመው ተግባር ካልሆነ በስተቀር የሚጠየቅበት አግባብ የለውም በማለት የን/ሕ/ቁጥር 683/3/ “ን” መሠረት በማድረግ የሰጠው ትርጉምም ለጉዳዩ አግባብነት የሌለውን ሕግ መሠረት በማድረግ የተሰጠ ሁኖ ስለአገኘው በአዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2/2/ መሠረት መለወጥ ያለበት ነው።

ሌላው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ካሣውን ከፍሎ ታብትራ ኃ/የተ/የግ ማህበር እንዲጠይቅ ውሣኔ የተሠጠበትን የክርክር ሂደት አግባብነቱን መመልከቱ ተገቢ ነው። ከላይ እንደተገለፀው በእነዚህ ወገኖች መካከል የሚነሳው ክርክር የሚገዛው በአዋጅ ቁጥር 37/90 ሲሆን የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ለቻይና

ዋንቦ ኮርፖሬሽን በሰጠው የመድን ውል መሠረት በእቃ አስተላላፊው ላይ የሚያቀርበው ክርክር እቃው አቅም በሌለው መንገድ ላይ በመጫኑ ላይ በመጫኑ ጉዳቱ መድረሱን የሚያሳይ ሲሆን ታብትራ ኃላፊነቱ የተወሰነ የግል ማህበር ደግሞ በክሱ ውስጥ ተሳታፊ የሚሆንበት ወይም በጣምራ የሚከሰስበት አግባብ የሌለ መሆኑን ጠቅሶ በመከራከሩ ይህንኑ የእቃ አስተላላፊ ክርክር የይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት እንዳለ ተቀብሎ በስር ፍርድ ቤት ክሱ መሰራረትም ሆነ የክርክሩ አመራር ስነ ሥርዓቱን የተከተለ አይደለም በማለት ወስኗል። ታብትራ ኃ/የተ/የግ/ማህበር በዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት ባቀረበው መልስም የመከራከር መብቱ መጣበቡን ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት ተገንዝቦ የሰጠው ውሳኔ ተገቢ መሆኑንና በጭብጥ አመሰራረትም ሆነ ለጉዳዩ ተፈጻሚነት ካለው ድንጋጌ አንጻር አንድ ተከሣሽ ሌላ ተከሣሽ ለሰጠው መከራከሪያ መልሱን የሚሰጥበት አግባብ በኢትዮጵያ የሙግት አመራር ሥርዓት ውስጥ የሌለ መሆኑን ዘርዘሮ ተከራክሯል። እኛም እንደተመለከትነው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት በቻይና ዋንቦ ኮርፖሬሽን ላይ የሚያነሳው ክርክር የመድን ውሉንና የንግድ ሕጉን መሠረት ያደረገ ቢሆንም ቻይና ዋንባ ከእቃ አስተላላፊው ጋር የሚያቀርበውን ክርክር ደግሞ መድን ድርጅቱ በውሉ በሚያገኘው የመዳረግ መብት በእቃ አስተላላፊው ላይ ከማቅረብ የሚከለክለው ሕግ የለም። የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎትም መድን ድርጅቱ እቃ አስተላላፊውንና አንገቱን የመጠየቅ መብቱ የተጠበቀለት ነው ያለው በእነዚህ ወገኖች የቻይና ዋንቦ ኮርፖሬሽን ሊያነሳ የሚችለውን ክርክር ሁኖ እነዚህ ወገኖች ደግሞ ለመድን ድርጅቱ ጥያቄ ኃላፊነት የሌለባቸው መሆኑን የሚያሳይ ክርክር ሊያቀርቡ የሚችሉት በቻይና ዋንቦ ላይ ወይም ታብትራ ከአቶ ዮናስ ተስፋዬ ላይ ፣ ወይም ዮናስ ተስፋዬ ደግሞ በታብትራ ላይ ሊያነሱ የሚችሉትን ክርክር ነው። ለጉዳዩ አወሳሰን ደግሞ ከመድን ውሉ ጀምሮ ሁሉም ወገኖች በመካከላቸው ያደረጉት ስምምነት አግባብነት የሚኖረው ይሆናል። የመዳረግ መብት አጠቃላይ ፅንሰ ሀሳብ ሲታይም የመጨረሻ ኃላፊነት ያለውን ወገን በመለየት ካሳውን የከፈለው ወገን ገንዘቡ እንዲተካለት ማድረግ ነው ። ፍርድ ቤቶች በመድን ውሉ መሠረት ኃላፊነት ያለው ወገን ኃላፊ የማሆንበት ምክንያት ገልጾ የሚከራከር ከሆነ ይህንኑ እንዲያስረዳ እድል መስጠት አለባቸው። እንዲሁም በክርክሩ ውስጥ የሚገባ ወገን ካለና ኃላፊነቱ የማን እንደሆነ እንዲለይ ከሣሽ ጥያቄ ከአቀረበም ይህንኑ በተገቢው መንገድ በመመራት ተገቢውን ውሳኔ መስጠት ይገባቸዋል። የፍ/ብ/ሥ/ሥሕ/ቁጥር 36/5/ ፣ 39 ፣ 40 ፣ እና 43 ድንጋጌዎች ይዘትና መንፈስም ይህንኑ የሚያሳይ ነው። ግልፅ የሆነ ክርክር ቀርቦ ባለበት ሁኔታ እነዚህ ድንጋጌዎች በአግባቡ ሳይተገበሩ የሚሰጠው ውሳኔ በክርክር አመራር ስርዓት ተቀባይነት አለው ሊባል የሚችል አይደለም። ከላይ እንደተመለከተው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት የመድን ውሉ መኖሩን ሳይክድ ኃላፊነት የሌለበት መሆኑን ጠቅሶ የሚከራከርው መድን የተገባለት እቃ ጉዳት የደረሰው ከአቅም በሌለው መኪና ላይ በመጫኑ ምክንያት ነው የሚል ክርክር ሲሆን ይኸው ተግባር እቃ አስተላላፊውን በደንብ ቁጥር 37/1990 አንቀፅ 12/2/ መሠረት ሊያስጠይቅ የሚችል መሆኑን ያለመሆኑ ፣ እቃ አስተላላፊው አንገቱ/አቶ ዮናስ/ ኃላፊነት ያለው መሆኑን ያለመሆኑን ሊያስረዳ የሚችል መሆኑን ያለመሆኑ አንዝፍ የተባሉት አቶ ዮናስ ተስፋዬ ለጉዳቱ

የማይጠየቁበት የህግም ሆነ የፍሬ ነገር ክርክር ያለ መሆን ያለመሆኑ እና ሌሎች አግባብነት ያላቸው ጭብጦች መለየት ያለባቸው የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ካሣውን ለቻይና ዋንዶ ኮርፖሬሽን ከከፈለ በኋላ ሳይሆን አሁን በቀረበው ክርክር መሆኑን የክርክሩ ይዘት ያስገነዝባል። የታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ጠበቃ አንድ ተከሣሽ ላቀረበው ክርክር ሌላው ተከሣሽ መልስ እንዲሰጥበት የሚያስችል የክርክር ስርዓት በኢትዮጵያ የሙግት አመራር ሥርዓት የለም፤ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሠጠው ውሣኔም ይህንኑ ያገናዘበ ነው በማለት ለሰበር ችሎት በሰጡት መልስ ላይ ተከራክረዋል። ይሁን እንጂ በኢትዮጵያ የፍትሐ ብሔር ክርክር ላይ በክርክር አመራር እና እውነትን በማውጣት ረገድ የፍርድ ቤት ሚና ሲታይ እጅጉን ከፍተኛ መሆኑን የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቀጥር 39፣ 40፣ 91፣ 136፣ 241፣ 246፣ 247፣ 248፣ 256፣ 265፣ 266፣ 272 እና ሌሎች በርካታ በዋቢነት የሚጠቀሱ ድንጋጌዎች ያሉ በመሆኑ አንድ ተከሣሽ በሚያቀርበው ክርክር ላይ ሌላው ተከሣሽ መልስ /ክርክር/ እንዲያቀርብበት ማድረግ ሥርዓቱ የሚደግፈው አይደለም ሊባል የሚችል አይሆንም። ዋናውና ቁልፉ ነገር የተከራከሪ ወገኖች የመከራከር መብት መጠበቅ ነው። በመሆኑም በዚህ ረገድ የታብትራ ጠበቃ ያቀረቡትን ክርክር የምንቀበለው ሁኖ አልተገኘም። ስለሆነም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ስር ፍርድ ቤት የኢትዮጵያ መድን ድርጅት ባቀረበው ክርክር ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበርም ሆነ አቶ ዮናስ ተስፋዬ ክርክር እንዲያቀርቡ አድርጎ ሙግቱ አለመመራቱን በማረም ጉዳዩን እንደገና እንዲመለከተው ማድረግ ሲገባው መድን ድርጅቱን ከወዲሁ ለጉዳቱ ኃላፊ በማድረግ ሌላ ክስ አቅርቦ መብቱን ሊያስከብር ይችላል በማለት የሰጠው ውሣኔ የመድን /ድርጅቱ የመድን ውሉንም ሆነ በደንብ ቁጥር 37/920 እንዲሁም አግባብነት ባላቸው ሌሎች ሕጎች መሠረት የሚያቀርበውን ክርክር ከወዲሁ ዋጋ ሊያሳጣ የሚችልበት ሁኔታ መኖሩን ለክርክሩ ይዘት ተገዝበናል። በዚህም ምክንያት ኃላፊነቱን በተመለከተ የተሰጠው ውሣኔ የክርክር አመራር ስርዓቱ በአግባቡ ሳይከናወን የተሰጠ በመሆኑ መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት የፈፀመበት ሁኖ አግኝተናል።

ጉዳዩ ሲጠቃለልም ከላይ በተመለከቱት ክርክር ምክንያቶች መሠረት በጉዳዩ ላይ የተሰጠው ውሣኔ ተሽሮ ክርክሩ እንደገና መመራት ያለበት ሁኖ ስለተገኘ ተከታዩን ወስነናል።

ው ሣ ኔ

1. በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 39888 ሰኔ 25 ቀን 2001 ዓ/ም የተሰጠው ውሣኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቀጥር 348/1/ መሠረት ተሽሯል።
2. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጠው ውሣኔም ተገቢነት የለውም ብለናል።
3. ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 37799 ላይ በደንብ ቁጥር 37/1990 መሠረት በራሱ ማንኛውም እቃ የማያስተላለፍ ሰው ለመድን ሰጪ ሊጠይቅ የሚችለው ን/ሕ/ቁጥር 683/3/ መሠረት የክፋት ተግባር የፈፀመ መሆኑ ሲረጋገጥ ነው በማለት የሰጠው የህግ ትርጉም በአዋጅ

ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2/2/ መሠረት ተለውጦ እንደዚህ አይነት ግንኙነት ሊገዛ የሚገባው በደንብ ቁጥር 37/1990 አንቀጽ 12/2/ በተመለከተው ሁኔታ ነው ብለናል።

4. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ጉዳዩን እንደገና ተመልክቶ የስር 2ኛ እና 3ኛ ተከሣሾች/ታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር እና አቶ ዮናስ ተስፋዬ/ በኢትዮጵያ መድን ድርጅት በቀረበው ክርክር ተገቢ ነው የሚሉትን ክርክር እንዲያቀርቡ አድርጎ እንዲሁም እነዚህ ተከሣሾች እርስ በራሳቸው የሚያቀርቡት ክርክር ካለም በመቀበል እና ማስረጃ ካላቸውም ከሰማ በሁዋላ ጉዳዩን ከደንብ ቁጥር 37/1990 አንቀጽ 12 እንዲሁም አቶ ዮናስ ተስፋዬ ከታብትራ ኃ/የተ/የግል ማህበር ጋር ያላቸውን ግንኙነት የሚገዛውን ውልና ሕግ በመለየት ተገቢውን ውሣኔ እንዲሰጥበት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 343/1/ መሠረት ጉዳዩን መልሰንለታል።

5. በዚህ ችሎት ለተደረገው ክርክር ወጣውን ወጪና ኪሣራ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል።

መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ሃ/ዲ

ጥር 14 ቀን 2005 ዓ/ም

ዳኞች፡- ተገኔ ጌታነህ

ተሻገር ገ/ሥላሴ

አልማው ወሌ

ዓሊ መሐመድ

ረታ ቶሎሳ

አዳነ ንጉሴ

ሙስጠፋ አህመድ

አመልካች፡- የአቶ ካሣ አበበ ወራሽ አቶ ሰለሞን ካሣ ከጠበቃ አስናቀ ስፍራ ጋር ቀረቡ

ተጠሪ፡- ወ/ሮ አያልነሽ ባይለየኝ ጠበቃ ሰለሞን ተሾመ ቀረቡ

መዝገቡ ተመርምሮ የሚከተለውን ፍርድ ተሰጥቶአል፡፡

ፍ ር ድ

በዚህ መዝገብ የቀረበው ክርክር በሌላ ሰው ሃብት አላግባብ መበልፀግ የሚመለከት ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው የአሁኗ ተጠሪ በፌ/የመ/ደ/ፍ/ቤት ባቀረቡት ክስ መነሻ ነው፡፡ የክሱ ይዘትም ባጭሩ የስር ተከሣሽ (የአሁኑ ተጠሪ አውራሽ) አቶ ካሣ አበበ ገዳሙ ንብረትነቱ የከሣሽ የሆነ የሰ.ቁ. 3-16729 የሆነ የጭነት ተሽከርካሪ ወስደው ባለመመለሳቸው ቀደም ሲል በመ.ቁ 03016 በተደረገ ክርክር ተከሣሽ ተሽከርካሪውን አንዲመልሱና አስከ 12/11/92 ዓ.ም ላለው ጊዜ ከተሽከርካሪው ያገኙትን ጥቅም ብር 366,000 ለከሣሽ እንዲከፍሉ መወሰኑን በውሣኔው መሠረት ከሣሽ መኪናውን በ01/10/98 ዓ.ም መረከባቸውን የተከሣሹን ንብረት በአፈፃፀም አሸጠው ብር 497,000 በእጃቸው መግባቱን ከዚህ ገንዘብ ላይ ከልዩ ልዩ ወጭ ጋር ተከሣሽ የሚከፍሉትን ገንዘብ ብር 413,580 ሲቀነስ ብር 83,470 በትርፍነት በእጃቸው የሚገኝ መሆኑንና በቀድሞው ክስ እና ውሣኔ ውስጥ ያልካተተውን የመኪናውን የገቢ ጥቅም በክስ መጠየቅ እንደሚችሉ በቀድሞው ውሣኔ ላይ መብት የተጠበቀላቸው መሆኑን በዝርዝር የሚገልጽ ሆኖ ተሽከርካሪው የሚያስገኘው ወርሀዊ የተጠራ ገቢ ብር 3000 (ሶስት ሺህ) መሆኑ በቀድሞው ክርክር ጊዜ በማስረጃ በተረጋገጠው መሠረት ከ30/10/92 ዓ.ም እስከ 01/10/98 ዓ.ም ድረስ ላለው የ71 ወር ጊዜ ብር 213,000 (ሁለት መቶ አስራ ሶስት ሺህ) የሚመጣ በመሆኑ በትርፍ በእጃቸው የሚገኘው የተከሣሽ ገንዘብ ተቀናሽ ተደርጎ ተከሣሽ ብር 129,530 (አንድ መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ ሰላሣ) እንዲከፍሉ ይወሰንልኝ የሚል ነው፡፡

የሥር ተከሣሽ በበኩላቸው ክሱ በፍ.ሀ.ቁ. 2143(1) መሠረት በሁለት አመት ይርጋ እንደሚታገድ እና ክስ የማቅረብ መብት የሚመነጨው ከሕግ እንጂ ከፍ/ቤቱ ውሣኔ እንዳልሆነ በመግለጽ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ አቅርበው በአማራጭም በፍሬ ነገሩ ተከራክሯል።

ጉዳዩ የቀረበለት ፍ/ቤትም ከውሉ ውጭ ኃላፊነት ክስን አስመልክቶ በፍ/ሀ/ቁ 2143(1) የተደነገገው የሁለት አመት የይርጋ ጊዜ አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀርብ ክስ ጉዳዩ ተፈጻሚነት እንደሌለው ከፍ/ሀ/ቁ 2143(3) ድንጋጌ መገንዘብ የሚቻል በመሆኑ የይርጋ መቃወሚያ ተቀባይነት የለውም በማለት ብይን ከሰጠ በኋላ በቀጣይ ቀጠሮዎችም የፍሬ ጉዳይ ክርክሩን መርምሮ ከ12/11/92 ዓ.ም ጀምሮ ከሣሽ መኪናውን እስከተረከቡበት 01/10/98 ዓ.ም ድረስ ያለው ገቢ በወር በብር 3000 /ሶስት ሺህ/ ተሰልቶ በትርፍነት በከሣሽ እጅ የሚገኘው ገንዘብ ተቀናሽ ከተደረገ በኋላ ቀሪውን ብር 129,530 (አንድ መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ ሰላሣ) ከወለድና ልዩ ልዩ ወጪዎች ጋር ተከሣሽ ለከሣሽ እንዲከፍሉ ውሣኔ ሰጥቷል። የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤትም የአሁኑ አመልካች ያቀረቡለትን ይግባኝ ዘግቶ አሰናብቶአል።

አመልካች የሰበር አቤቱታ ያቀረቡትም በሥር ፍ/ቤቶች የተሰጠው ውሣኔ እና ትእዛዝ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ያለባቸው በመሆኑ ሊሻሩ ይገባል በማለት ሲሆን ግራ ቀኙ የጽሑፍ ክርክር ተለዋውጠዋል።

የጉዳዩ አመጣጥ እና የክርክሩ ይዘት ባጭሩ ከላይ የተመለከተው ሲሆን እኛም ይርጋውንም ሆነ ፍሬ ነገሩን አስመልክቶ በሥር ፍ/ቤቶች የተሰጠው ውሣኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ያለበት ነው ወይስ አይደለም የሚል ጭብጥ መሠረት በማድረግ ጉዳዩን መርምረናል።

በዚህም መሠረት የይርጋ ጉዳይን በተመለከተ አመልካች አጥብቀው የሚከራከሩት በፍ.ሕ.ቁ 2143(1) ሥር የተደነገገው የሁለት አመት የይርጋ ጊዜ አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀርቡ ክሶች ላይ ተጨማሪ ተፈጻሚነት እንደሚኖረው የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ቀደም ሲል በመ.ቁ 34406 በ07/08/2000 ዓ.ም የትርጉም አስገዳጅነት ያለው ውሣኔ ሰጥቶ እያለ የሥር ፍ/ቤቶች ይህንን ውሣኔ ወደ ጉን በመተው በፍ/ሕ/ቁ 2143(1) የተመለከተው የሁለት አመት የይርጋ ጊዜ ለክርክር በቀረበው ጉዳይ ላይ ተፈጽሟል የለውም ሲሉ የሰጡት ውሣኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ያለበት ነው በማለት መሆኑ እና ተጠሪው የሚከራከሩት ደግሞ በፍ.ሕ.ቁ 2143(1) የተመለከተው የይርጋ ዘመን ለጉዳዩ ተፈጻሚነት ሊኖረው አይገባም በማለት መሆኑ ተገንዝበናል።

እኛም አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ ለሚቀርቡ ክሶች አግባብነት ሊኖረው የሚገባው የይርጋ ዘመን ለመለየት ያስችለን ዘንድ የግራ ቀኙን ክርክር እና የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በመ.ቁ 34406 የሰጠውን ውሣኔ አግባብነት ካላቸው የፍ.ሕ.ጉ ድንጋጌዎች ጋር አገናዝቦ ማየቱን ተገቢ ሆኖ አግኝተነዋል። በዚህም መሠረት የፍ.ሕ.ቁ 2143

በን.ቁ (1) ሥር “ተበዳዩ ክስ ማቅረብ የሚችለው ካሣ የሚጠይቅበት ጉዳት ከደረሰበት ጊዜ ጀምሮ እስከ 2 አመት ድረስ ነው” በማለት

በን.ቁ (2) ሥር “ስለሆነም ጉዳቱ በወንጀል የሚያስቀጣ ሆኖ የይርጋ ዘመኑ ርዝመት የበለጠ እንደሆነ የካሣው ጉዳይ ክስ የይርጋ ዘመን ልክ በዚህ መሠረት ይሆናል” በማለት እና

በን.ቁ (3) ሥር ደግሞ “ተበዳይ የራሱ የሆኑትን ነገሮች የሚጠይቅበትና ያለአግባብ ስለመበልፀግ በተነገሩት ድንጋጌዎች መሠረት የሚከራከርበት መብቱ የተጠበቀ ነው” በማለት ድንግግ ይገኛል። የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በመ.ቁ 34406 የሰጠው ውሳኔ ደግሞ “..... ያለአግባብ ስለመበልፀግና የሚናገረው ምእራፍ የካሣ ጥያቄ የሚቀርብበት የጊዜ ገደብ አይናገረም” ነገር ግን አለአግባብ ስለመበልፀግና ከውል ውጭ ስለሚደርሱ ኃላፊነት የሚናገሩት ድንጋጌዎች በአንድ አንቀጽ ውስጥ ተካተው መገኘታቸው እንዲሁም ያለአግባብ መበልፀግም ከውል ውጪ የሚደርስ ኃላፊነት በመሆኑ ከውል ውጭ በሚደርስ ኃላፊነት ስር የተመለከተው የይርጋ ዘመን በተመሳሳይ አላግባብ መበልፀግን በሚመለከቱ ጉዳዮች ላይ ተፈፃሚነት ሊኖረው ይገባል።” የሚል ነው።

በሰበር ችሎቱ ውሳኔ ውስጥ አንደተገለፀው ከውል ውጭ ስለሚደርስ ኃላፊነት እና አላግባብ ስለመበልፀግ የሚናገሩት ድንጋጌዎች የሚገኙት በአንድ አንቀጽ ስር ነው። ይሁን እንጂ በፍትሐብሔር ሕጎችን ውስጥ የተለያዩ የይርጋ ዘመንን የሚያቋቁሙ ድንጋጌዎች በአንድ አንቀጽ ውስጥ ተካትተው የሚገኙባቸው አጋጣሚዎች በመኖራቸው ድንጋጌዎቹ የሚገኙት በአንድ አንቀጽ ስር የመሆኑ ጉዳይ ብቻውን ተፈፃሚነት ሊደርግባቸው የሚገባው የይርጋ ዘመን ተመሳሳይ መሆኑን አለበት ወደሚል ድምዳሜ መድረስ የሚያስችል አይሆንም።

ከውል ውጪ የሚደርስ ኃላፊነት እና አላግባብ መበልፀግን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች በአንድ አንቀጽ ውስጥ እንዲካተቱ የተደረገው የሚጋሯቸዋው ተመሳሳይ ባህሪያት ስላሏቸው እንደሆነ ይታመናል። ይርጋን በተመለከተ ግን የፍ.ሕ.ቁ 2143(3) ጉዳዩን በተለየ ሁኔታ እና በግልጽ የደነገገ በመሆኑ በፍ.ሕ.ቁ. 2143(1) የተመለከተው የሁለት አመት የይርጋ ዘመን አላግባብ መበልፀግ አስመልክቶ በሚቀርቡ ክሶች ጉዳይ ተፈፃሚነት እንደማይኖረው ተገንዝበናል።

ይህ ከሆነ ደግሞ አላግባብ ስለመበልፀግ የሚቀርቡ ክሶችን አስመልክቶ በፍ.ሕ.ጉ የተመለከተ የይርጋ ዘመን አለ ወይስ የለም ካለ ምን ያህል ወይም ስንት ነው የሚል ጥያቄ መነሣቱ የማይቀር ነው። ይህን ጥያቄ ለመመለስ በቅድሚያ መታየት የሚገባቸው አላግባብ በመበልፀግን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች ሲሆኑ ከእነርሱ መካከል ይርጋን የሚመለከት ድንጋጌ የለም። ክርክር የቀረበበትን ጉዳይ የሚገዛው የሕግ ክፍል ይርጋን አስመልክቶ በተለይ የሚያስቀምጠው የጊዜ ገደብ በሌላ ጊዜ በፍ.ሕ.ቁ. 1677(1) የተመለከተውን መርህ በመከተል ተፈፃሚ ሊደረግ የሚገባው በፍ.ሕ.ቁ 1845 የተመለከተው የአስር አመት የይርጋ

ዘመን ስለመሆኑ የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ቀደም ሲል በመ.ቁ 31748 በ18/06/2000 ዓ.ም የትርጉም አስገዳጅነት ያለው ውሣኔ ሰጥቶአል።

በሌላ በኩል አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀርቡ ጉዳዮች ላይ ተፈጻሚነት ያለው የሁለት አመት የይርጋ ጊዜ ስለመሆኑ የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ውሣኔ ሰጥቶ የነበረ መሆኑን ቀደም ሲል ተገልጽአል። የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ከአምስት ያላነሱ ዳኞች የተሰየመበት በሰበር ችሎት የሚሰጠው የሕግ ትርጉም በየትኛውም ደረጃ ላይ በሚገኝ የፌዴራል ወይም የክልል ፍ/ቤት ላይ አስገዳጅነት እንደሚኖረው ሆኖም የሰበር ችሎቱ በሌላ ጊዜ በተመሳሳይ ጭብጥ የተለየ ትርጉም ሊሰጥ እንደሚችል የፌዴራል ፍ/ቤቶች አዋጅን አንደገና ለማሻሻል ባወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(1) ስር ተደንግጎአል። እኛም ይህንኑ ድንጋጌ መሠረት በማድረግ በዚህ መዝገብ የተያዘውን ክርክር ጨምሮ አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀርቡ ጉዳዮች ላይ ተፈጻሚነት ሊኖረው የሚገባው የአስር አመት የይርጋ ዘመን መሆኑ ተገንዝበናል።

በመሆኑም ከላይ በዝርዝር በተገለጹት ምክንያቶች በፍ.ሕ.ቁ 2143(1) የተመለከተው የይርጋ ዘመን አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀርቡ ክሶች ላይ ተፈጻሚነት የለውም በማለት የሥር ፍ/ቤቶች የሰጡት ውሣኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ያለበት ሆኖ አልተገኘም።

በፍሬ ጉዳይ ረገድ የቀረበውን ክርክር በተመለከተ አመልካች የተጠሪ ንብረት በሆነ ተሽከርካሪ ገቢ አላግባብ የበለፀጉ መሆኑ እና የተሽከርካሪው የወር የተጠሪ ገቢ በቅዳሚው ክርክር ጊዜ ተረጋግጦ ውሣኔ አርፎበታል። ተሽከርካሪው በመሐል በሌላ ግለሰብ እጅ ገብቶ ነበረ በማለት አመልካች ያቀረቡትን ክርክር በተመለከተ የሥር ፍ/ቤት በውሣኔው ላይ እንደገለፀው ግለሰቡን በክስ መጠየቅ የሚችሉ ከመሆኑ ውጪ ጉዳዩ በተጠሪ መብት ላይ ለውጥ ማስከተል የሚችል አይደለም።

በዚህም ሁኔታ የሥር ፍ/ቤቶች የተሰጠው ውሣኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈፀመበት ሆኖ ስላልተኝ የሚከተውን ውሣኔ ተሰጥቷል።

ው ሣ ኔ

1. በፍ.ሕ.ቁ. 2143(1) በተመለከተው የይርጋ ዘመን አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀረቡ ክሶች ላይ ተፈጻሚነት የለውም በማለት የፌ/የመ/ደ/ፍ/ቤት በመ.ቁ. 184727 በ24/10/03 ዓ.ም የሰጠው ብይን እና ፍሬ ነገሩን አስመልክቶ በዚህ በመ.ቁ. 184727 በ17/04/04 የሰጠው ውሣኔ እንዲሁም የፌ/ከ/ፍ/ቤት በመ.ቁ. 118043 በ27/07/04 ዓ.ም የሰጠው ውሣኔ በፍ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ. 348/1 መሠረት ፀንቷል።
2. አላግባብ መበልፀግን አስመልክቶ በሚቀርቡ ጉዳዮች ላይ ተፈጽሟል። ስለሚኖረው የይርጋ ዘመን የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሠበር ችሎት በመ.ቁ. 34406 ሰጥቶት የነበረው የሕግ ትርጉም በአዋጅ

ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(1) መሠረት በመለወጥ አላግባብ መበልፀግን አስምልክቶ በሚቀርቡ ጉዳዮች ላይ ተፈጻሚነት ያለው የይርጋ ዘመን አስር አመት ነው በማለት ወስነናል።

3. በሰበር ደረጃ ክርክሩ ያስከተለውን ወጪና ኪሣራ ግራ ቀኙ የየራሳቸውን ይቻሉ።
4. ውሳኔ ያገኘ ስለሆነ መዝገቡ ተዘግቷል።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ፋ/ዘ

መጋቢት 23 ቀን 2011 ዓ.ም.

ዳኞች፡- መዓዛ አሸናፊ

ሰለሞን አረዳ

ተክሊት ይመስል

ተፈሪ ገብሩ (ዶ/ር)

ቀነሐ ቂጣታ

ተሾመ ሽፈራው

ፀሐይ መንክር

አመልካቾች፡ - 1ኛ. ወ/ሮ አለምሸዋ አባተ አበበ

2ኛ. ወ/ሮ ስንታየሁ አበራ መኮንን

3ኛ. አቶ አንተነህ አበራ መኮንን

4ኛ. አቶ በሐይሉ አበራ መኮንን

ጠበቃ መታሰቢያ ሐይልዬ ቀረቡ

ተጠሪዎች፡ - 1ኛ. አቶ ሚሊዮን አባተ አበበ

1ኛ ተጠሪ በራሳቸውና ስለ 2ኛ ተጠሪ ቀረቡ

2ኛ. ወ/ሮ ፍሬህይወት ፀጋ

መዝገቡን መርምረን ተከታዩን ወስነናል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የቀረበው የሐረሪ ክልል ከፍተኛ ፍ/ቤት በመ/ቁ 15897 ህዳር 15 ቀን 2010 ዓ.ም የሰጠውን ውሳኔ የሐረሪ ክልል ጠቅላይ ፍ/ቤት በይ/መ/ቁ 04236 መጋቢት 11 ቀን 2010 ዓ.ም በዋለ ችሎት በመሻር ባሳለፈው ውሳኔ ላይ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመ በመሆኑ ጉዳዩ በዚህ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ታይቶ በክልሉ ይግባኝ ሰሚ ችሎት ውሳኔ የተፈፀመው ስህተት ይታረምልን በማለት አመልካቾች የሰበር አቤቱታ በማቅረባቸው ነው፡፡

ከመዝገቡ መረዳት እንደሚቻለው የአሁን አመልካቾች በተጠሪዎች ላይ በክልሉ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ባቀረቡት ክስ በሐረር ከተማ ቀበሌ 09 ውስጥ የሚገኘውንና በይዞታችን ባቆየነው ቦታ ላይ የሰራነውን ግምቱ ብር 60,000.00 (ስድሳ ሺህ) የሆነ ሶስት ክፍል ሰርቪስ ቤቶች ተጠሪዎችን አስጠግተናቸው እንደ ኪራይ የሚታሰብ ብር 500.00 (አምስት መቶ) እየከፈሉ ይኖሩበት ነበር፤ ይሁን እንጂ በይዞታችን ላይ በገንዘባችን የሰራነውን ይህን ሶስት ክፍል ቤት ስመ ሃብት ወደራሳቸው ለማዞር እንቅስቃሴ እያደረጉ

መሆኑን ስለደረሰንባቸው ቤቱን ለቀው እንዲያስረክቡን ይወስንልን በማለት ዳኝነት ጠይቀዋል። ተጠሪዎች ለክሱ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ እና የበኩላቸውን መከራከሪያ አቅርበዋል።

ጉዳዩን በቅድሚያ የተመለከተው የከፍተኛው ፍርድ ቤት መቃወሚያውን ውድቅ በማድረግ የግራቀኝን ክርክርና ማስረጃ መርምሮ አከራካሪውን ቤት አመልካቾች በራሳቸው ይዞታ በህጋዊ የግንባታ ፈቃድ መሰረት የሰሩት ስለመሆኑ በሰውና በሰነድ ማስረጃ የተረጋገጠ በመሆኑ ተጠሪዎች በቤቱና ቤቱ በተሰራበት ይዞታ ላይ ምንም ዓይነት መብት የላቸውም በማለት ተጠሪዎች ቤቱን ለቀው ለአመልካቾች እንዲያስረክቡ ወስኗል።

ተጠሪዎች ይህን ውሳኔ በመቃወም የይግባኝ ቅሬታቸውን ለሐረሪ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ያቀረቡ ሲሆን ፍርድ ቤቱ ጉዳዩ በክልሉ ከተማ ልማትና ኮንስትራክሽን ቢሮ የመሬት ልማትና ማኔጅመንት ባለስልጣን ተጣርቶ እንዲቀርብ ካደረገና የግራቀኝን የይግባኝ ክርክር ከሰማ በኋላ ውሳኔ ሰጥቷል። በሰጠው ውሳኔ ክርክር ያስነሳው ቤትና ቦታ ከአሁን አመልካቾች ህጋዊ ይዞታ ውጪ በመሆኑና ይኸው ቦታም በመንግስት ይዞታነት ሥር ያለ በመሆኑ አመልካቾች በህጋዊ መንገድ ካርታ ሰጥተውበት ካለው ይዞታ ውጪ በሆነ የመንግስት ይዞታ ላይ በጨረቃ ቤትነት ተገንብቶ ባለው ሰነድ አልባ ቤት ላይ ክስ የማቅረብ መብት የላቸውም በማለት የስር ፍርድ ቤት ያሳለፈውን ውሳኔ ሽሯል።

የሰበር አቤቱታው በቀጥታ ለዚህ ፍርድ ቤት የቀረበው ይህን በመቃወም ነው። አመልካቾች ሚያዝያ 26 ቀን 2010 ዓ.ም በተጻፈ የሰበር ማመልከቻ የሐረሪ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት የሰጠው ውሳኔ ተሸሮ የከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሳኔ እንዲፀና ጠይቀዋል።

ጉዳዩ ለሰበር ችሎት እንዲቀርብና ተጠሪዎች መልስ እንዲሰጡበት የተደረገ ሲሆን ተጠሪዎች ሰኔ 21/2010 ዓ.ም በተጻፈ መልስ ውሳኔው በህጉ አግባብ የተሰጠ ነው ተብሎ እንዲፀና ተከራክረዋል። አመልካቾችም ክርክራቸውን በማጠናከር የመልስ መልስ አቅርበዋል። መዝገቡም ለምርመራ የተቀጠረው በዚህ ሁኔታ ነው።

የጉዳዩ አመጣጥ አጠር ባለ መልኩ ከላይ የተመለከተው ሲሆን ይህ ችሎትም ጉዳዩን መርምሯል። እንደመረመርንው ጉዳዩ የፌዴራል ጉዳይ ነው የሚባልበት ምክንያት የሌለ ሲሆን የክልል ጉዳይ መሆኑ ግራቀኝን አላከራከረም። የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት ያለበትን በክልል ጉዳዮች የተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔ ለማረም በሰበር ችሎት የማየት ስልጣን ያለው መሆኑም ይታወቃል። ነገር ግን የተያዘው ጉዳይ በክልሉ ሰበር ችሎት ሳይታይ በቀጥታ ለዚህ ፍርድ ቤት የቀረበው ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት አስቀድሞ በተመሳሳይ ጉዳዮች በሰጠው ትርጉም ምክንያት መሆኑን መገንዘብ ይቻላል። ስለሆነም የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት አስቀድሞ ያሳለፋቸው ገዢ ትርጉሞች በአዋጅ ቁጥር 454/1997 መሰረት በድጋሚ ሊታዩ የሚገባ ሆኖ ተገኝቷል።

ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ 111887 ሚያዚያ 25/2008 ዓ.ም በዋለው ችሎት በሰጠው ውሳኔ የሰበር ችሎት በህግ አግባብ ሳይቋቋም የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤቶች ጉዳዩን በሰበር አቤቱታ ስርዓት ሊያስተናግዱ የሚችሉበት አግባብ ሊኖር እንደማይችል፤ በሐረሪ ክልል የሰበር ስርዓት በዝርዝር ህጎች በግልጽ ያልተቀመጠና ያለው አሰራርም በክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ያለመኖሩን የሚያስገነዝብ በመሆኑ፤ በውስን ጉዳዮች ላይ ብቻ በክልሉ ሰበር ችሎት ተቋቁሟል እየተባለ የሰበር ስርዓት ተግባራዊ የሚሆንበት አግባብ ተገቢ ሆኖ አልተገኘም በማለት የክልሉ ሰበር ችሎት ሰጥቶት የነበረውን ውሳኔ በመሻር የክልሉ ይግባኝ ሰሚ ችሎት በሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት ያለበት ነው የሚል ወገን አቤቱታውን ሊያቀርብ የሚገባው በቀጥታ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ነው በማለት ወስኗል። በተመሳሳይም በሰ/መ/ቁ 120858 ህዳር 8/2009 ዓ.ም በተሰጠ ውሳኔ በሐረሪ ፍርድ ቤቶች ማቋቋሚያ አዋጅ በክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ያልተቋቋመ መሆኑን፤ በሐረሪ ክልል የሰበር ስርዓት በዝርዝር ህጎች ያልተቀመጠና ያለው አሰራርም በክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ያለመኖሩን የሚያስገነዝብ መሆኑን በመግለጽ የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ጉዳዩን ተቀብሎ መወሰኑ ተቀባይነት የለውም በማለት ጉዳዩ ሊቀርብ የሚገባው በቀጥታ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ስለመሆኑ ተወስኗል። በነዚህና በመሰል መዛግብት በተሰጠው አስገዳጅ ትርጉም ምክንያት የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ጉዳዮችን በሰበር ማየቱን እንዳቆመ ተገንዝበናል። በተያዘው ጉዳይም የሰበር አቤቱታው ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ሳይቀርብ በቀጥታ ለዚህ ፍርድ ቤት የቀረበው በዚህ ምክንያት ነው።

ስለ ፍርድ ቤቶች ጣምራነት እና ስልጣን በሚደነግገው የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 80 ንዑስ አንቀጽ 3(ለ) ሥር እንደተመለከተው የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት መሰረታዊ የህግ ስህተት ያለበትን በክልል ጉዳዮች የተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔ ለማረም በሰበር ችሎት የማየት ስልጣን እንደሚኖረውና ዝርዝሩ በህግ እንደሚወሰን ይደነግጋል። በተመሳሳይ የሐረሪ ክልል ህገ መንግስት አንቀጽ 70(2)(ሀ) በማንኛውም የክልሉ ፍርድ ቤት የተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት ያለበት ሲሆን የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በሰበር የማየት ሥልጣን እንዳለውና ዝርዝሩ በህግ እንደሚወሰን ይደነግጋል።

በዚህ መልኩ በህገመንግስታቱ የተቋቋመው እና ሥልጣኑ የተለየውን የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት የተመለከቱ ዝርዝር ህጎች መውጣታቸውን ከክልሉ ፍርድ ቤቶች የማቋቋሚያ አዋጆችና ማሻሻያቸው መገንዘብ ይቻላል። የሐረሪ ሕዝብ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ፍርድ ቤቶችና የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 3/1988 ምዕራፍ ሁለት ስለመደበኛ ፍርድ ቤቶች መቋቋምና ስለዳኝነት ስልጣናቸው የሚደነግግ ሲሆን በአንቀጽ 3(1) ሥር የሐረሪ ህዝብ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ጠቅላይ ፍርድ ቤት መቋቋሙ ተመልክቷል። የችሎቶቹን አሰራር በሚደነግገው አንቀጽ 7(1) ሥር ደግሞ በማንኛውም ደረጃ የሚገኙ የክልሉ ፍርድ ቤቶች ለሥራቸው አስፈላጊ የሆኑ ችሎቶች

እንደሚኖራቸው ተመልክቷል። የክልሉን ጠቅላይ ፍርድ ቤት የዳኝነት ሥልጣን የሚዘረዝረው የአዋጁ አንቀጽ 15 በንዑስ ቁጥር 3 ስር ደግሞ መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት ያለበትን በየትኛውም ደረጃ በሚገኝ የክልሉ ፍርድ ቤት የተሰጠን የመጨረሻ ፍርድ ወይም ውሳኔ በሰበር ችሎት የማየት ሥልጣን እንዳለው ይደነግጋል።

ከዚህም በቀር የሐረሪ ህዝብ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ፍርድ ቤቶችና የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 3/1988 እና ማሻሻያ አዋጆች ቁጥር 8/1991 እና 17/1991 እንደገና ለማሻሻል የወጣው አዋጅ ቁጥር 68/1999 ማሻሻያ ካደረገባቸው ጉዳዮች አንዱ የክልሉን ሰበር ችሎት የተመለከተ ነው። በዚህ መሰረት በቀዳሚው አዋጅ ቁጥር 3/1988 አንቀጽ 15(3) የተመለከተው ተሰርዞ የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት “መሰረታዊ የህግ ስህተት ያለበትን በየትኛውም ደረጃ በሚገኝ የክልሉ ፍርድ ቤት የተሰጠን የመጨረሻ ፍርድ ወይም ውሳኔ በሰበር ችሎት የማየት ስልጣን ይኖረዋል። የሰበር አቤቱታ አቀራረብ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት እና በመንጀላኛ መቅጫ ህግ ሥነስርዓት ስለ ይግባኝ አቀራረብ በተደነገጉት መሰረት ነው” በሚል ተተክቷል።

ከፍሲል የተጠቀሱት የፌዴራሉም ሆነ የክልሉ ህገመንግስቶች እንዲሁም የሐረሪ ህዝብ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ፍርድ ቤቶችና የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ማቋቋሚያ አዋጅ እና ማሻሻያዎች ሁሉ የክልሉ ሰበር ችሎት መቋቋሙን፤ የሰበር ችሎቱን ሥልጣን እና ለሰበር ችሎቱ አቤቱታ የሚቀርብበትን ስርዓት ሁሉ በህግ መደንገጉን የሚያሳዩ ናቸው። የሰበር ችሎቱን ዝርዝር አደረጃጀትና አሰራር ሥርዓት መደንገጉ ለክልሉ ህግ አውጭ አካል የተተወ በመሆኑ በዚህ መልኩ ዝርዝር ህጎች እንዲወጡ ማድረግ ተገቢ ሲሆን እስካሁን በክልሉ ህግ አውጭ አካል በወጡት አዋጅ መሰረት የክልሉ ሰበር ችሎት በአግባቡ ተደራጅቶ አገልግሎት የማይሰጥበት የህግ ምክንያት የለም። ሥራ ላይ ባሉት ህጎች አግባብ ችሎቱ እንዲደራጅና አገልግሎት እንዲሰጥ ማድረግም ከፍርድ ቤቱ ኃላፊዎች የሚጠበቅ ነው።

ይህ ከሆነ ደግሞ ሥራ ላይ ባሉት ህጎች መሰረት በክልሉ ሰበር ችሎት ታይተው ውሳኔ የተሰጠባቸው ጉዳዮች ላይ ለዚህ ሰበር ችሎት አቤቱታ ሲቀርብ በክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት አልተቋቋመም፤ እንዲሁም በክልሉ የሰበር ስርዓት በዝርዝር ህጎች አልተቀመጠም በማለት ውድቅ መደረጉና የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ጉዳዩን ተቀብሎ እንዳይወሰን መደረጉ፤ እንዲሁም ጉዳዩ ሊቀርቡ የሚገባው በቀጥታ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ስለመሆኑ የተሰጠው ትርጉም ከፍሲል የተጠቀሰውን የህገመንግስቱንና የፍርድ ቤቱን ማቋቋሚያ አዋጆች የተከተለ ባለመሆኑ አስቀድሞ የተሰጠው ትርጉም ሊለወጥ ይገባል ብለናል።

ስለሆነም የፌዴራል ፍርድ ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(1) መሰረት ቀደም ሲል በዚህ ፍርድ ቤት በሰ/መ/ቁ በሰ/መ/ቁ 111887 ሚያዚያ 25/2008 ዓ.ም፤

በሰ/መ/ቁ 120858 ህዳር 8/2009 ዓ.ም እንዲሁም በሌሎች ተመሳሳይ መዛግብት ሰጥቶት የነበረውን ትርጉም ለውጠናል። በዚህ መዝገብ የተሰጠው ውሳኔ ለጉዳዩ ገዢ ይሆናል ብለናል።

በዚህ ምክንያት አመልካቾች የሐረሪ ክልል ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት የሥር ፍርድ ቤት ውሳኔን በመሻር ባሳለፈው ውሳኔ ላይ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመ በመሆኑ በሰበር ችሎት ታይቶ ይታረምልን በማለት ያቀረቡትን የዳኝነት ጥያቄ በቅድሚያ በክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ሊያቀርቡ ይገባል በማለት ተከታዩን ወስነናል።

ው ሳ ኔ

1. በዚህ ፍርድ ቤት በሰ/መ/ቁ በሰ/መ/ቁ 111887 ሚያዝያ 25/2008 ዓ.ም፤ በሰ/መ/ቁ 120858 ህዳር 8/2009 ዓ.ም እንዲሁም በሌሎች ተመሳሳይ መዛግብት ሰጥቶት የነበረው ትርጉም የፌዴራል ፍርድ ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(1) መሰረት ከላይ በፍርዱ በተመለከተው መሰረት ለውጠናል።
2. አመልካቾች የሐረሪ ክልል ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት የሥር ፍርድ ቤት ውሳኔን በመሻር ባሳለፈው ውሳኔ ላይ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመ በመሆኑ በሰበር ችሎት ታይቶ ይታረምልን በማለት ያቀረቡት አቤቱታ በሐረሪ ህዝብ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ሊስተናገድና ውሳኔ ሊሰጥበት የሚገባ ነው ብለናል።
3. መስከረም 7/2011 ዓ.ም የተሰጠው የዕግድ ትዕዛዝ ተነስቷል። ይጻፍ።
4. በዚህ ፍርድ ቤት ስለተደረገው ክርክር ወጪና ኪሳራ ይቻቻሉ።

መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ብ/ግ

መጋቢት 26 ቀን 2011 ዓ.ም.

ዳኞች- መዓዛ አሸናፊ

ሰለሞን አረዳ

ተክለት ይመስል

ተፈሪ ገብሩ (ዶ/ር)

ቀነአ ቂጣታ

ተሾመ ሽፈራው

ፀሐይ መንክር

አመልካቾች - 1ኛ. ወ/ሮ ሶፊያ መሐመድ

2ኛ. አቶ አህመድ መሐመድ

3ኛ. ወ/ሮ ዘበይዳ መሐመድ

ተጠሪ - አቶ እንድሪስ ጋሹ

መዝገቡን መርምረን ተከታዩን ውሳኔ ሰጥተናል።

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የቤት ሽያጭ ውልን መሠረት ያደረገ ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው ተጠሪ በፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በአመልካቾች ላይ ባቀረቡት ክስ ነው።

1. ተጠሪ ያቀረቡት ክስ ይዘት፡- ከሚኞች ሐጂ መሐመድ ሰይድ እና ወ/ሮ ፋጡማ መሐመድ (የአሁን አመልካቾች ወላጆች) ጋር ሚያዝያ 21 ቀን 1974 ዓ.ም በተባሉ የቤት ሽያጭ ውል በቀድሞው ወረዳ 24 ቀበሌ 09 የቤ/ቁጥር 312 የሆነ ቤት በብር 20,000.00 (ሃያ ሺህ) ገዝተው በውሉ መሰረት ባለመፈፀሙ ምክንያት ስም እንዲዛወርላቸው በተዋዋዩ ላይ ነሃሴ 23/1983 ዓ.ም ክስ መስርተው በክልል 14 መስተዳደር ወረዳ 24 ፍርድ ቤት በትዕዛዝ መ/ቁ 742/83 ታህሳስ 25/1986 ዓ.ም ስም እንዲዛወር ውሳኔ ተሰጥቷል፤ ይህን ውሳኔ ለማስፈፀም በቀድሞ ተከላሾች ወራሾች (የአሁን አመልካቾች) ላይ አቤቱታ አቅርበው በፍ/ብ/መ/ቁ 1422 በ15/03/97 ዓ.ም በተሰጠ ትዕዛዝ ሊፈጸም የማይችል ውሳኔ ነው ተብሎ መዝገቡ መዘጋጠሙ፤

ስለሆነም ተከላሾች የሻጮች ወራሾች ስለሆኑ ቤቱን እና ለስም ማዛወር የሚጠቅሙ የቤቱን ሰነዶች እንዲያስረክቡኝ ይወስንልኝ በማለት ዳኝነት መጠየቃቸውን የሚያሳይ ነው።

2. አመልካቾች ለክሱ ባቀረቡት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ጉዳዩ ከዚህ በፊት ውሳኔ ያገኘ በመሆኑ ክሱ በድጋሚ የቀረበ ነው ተብሎ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 5 መሰረት ውድቅ እንዲደረግ፤ ውሉን መሰረት በማድረግ በሚችሉ ላይ መስርተውት በነበረው ክስ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 217(3) እና 218 ሁሉንም ጥያቄ አጣምረው ሊያቀርቡ ይገባ ነበር፤ እንዲሁም ጉዳዩ በፍ/ብ/ህ/ቁ 1845 መሰረት በ10 ዓመት ይርጋ እና በፍ/ብ/ህ/ቁ 2892(3) መሰረት በአንድ ዓመት ይርጋ የታገደ ነው እንዲባል ጠይቀዋል። በፍሬ ጉዳዩም በሰጡት መልስ በአዋጅ ቁጥር 47/1967 አንቀጽ 12(1) ላይ በግልጽ እንደሰፈረው የከተማ ቤት በሽያጭ የሚተላለፍ ከሆነ መንግስት የግዥ ቀዳሚነት መብት አለው፤ ይህም በመሆኑ በ1974 ዓ.ም የሚደረግ የቤት ሽያጭ ፍጹም አልነበረም፤ ከላሽ ውልን አደረኩ ባሉበት ጊዜ አውራሻችን በሚኒስቴሩ የፀደቀ ንብረት የላቸውም፤ በዚህም መሰረት የተከላሾች አውራሽ ንብረቱን ለማስተላለፍ መብት አልነበራቸውም፤ ስለሆነም ውሉ ሐሰተኛ ወይም ህገወጥ ነው፤ በአጠቃላይ የቀረበው ክስ በህጉ አግባብ ተቀባይነት የለውም ተብሎ ውድቅ ይሁንልን በማለት ተከራክረዋል።
3. ጉዳዩ በዚህ መልኩ የቀረበለት የሥር ፍርድ ቤት በአመልካቾች የቀረበውን የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ እና ዝርዝር ክርክር ውድቅ በማድረግ ለክርክሩ ምክንያት የሆነውን ቤት እና ሰነዶችን እንዲያስረክቡ ወስኗል። አመልካቾች መቃወሚያዎቹ መታለፋቸውን እና በፍሬ ጉዳዩ የተሰጠውን ውሳኔ በመቃወም ጉዳዩን በይግባኝ ለፌዴራሉ ከፍተኛ ፍርድ ቤት አቅርበው ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት የግራ ቀኙን ክርክር ከሰማ በኋላ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎችን በተመለከተ የሥር ፍርድ ቤት ያሳለፈው ውሳኔ ተገቢ መሆኑን፤ ነገር ግን ፍሬ ጉዳዩ ባግባቡ ተጣርቶ አለመወሰኑን በመጥቀስ በድጋሚ አጣርቶ እንዲወስን ወደ ስር ፍርድ ቤት ጉዳዩን መልሷል።
4. በዚህ መልኩ የተመለሰለት የሥር ፍርድ ቤት ማስረጃዎችን ተመልክቶ የቀደመ ውሳኔውን በድጋሚ አሳልፏል።
5. ይህ ውሳኔ ከተሰጠ በኋላ አመልካቾች መቃወሚያዎቹ የታለፉት አላግባብ መሆኑን እና በፍሬ ጉዳዩ የተሰጠውን ውሳኔ በመቃወም ይግባኝ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት አቅርበዋል። ፍርድ ቤቱም መቃወሚያዎችን በተመለከተ አስቀድሞ ውሳኔ የሰጠባቸው በመሆኑ በጊዜው ይግባኝ ለጠቅላይ ፍርድ ቤት ሊጠይቁባቸው ይገባ እንደነበር፤ በፍሬ ጉዳዩ ተጣርቶ የተሰጠው ውሳኔም ግድፈት እንደሌለበት ወስኗል።
6. የሰበር አቤቱታው የቀረበው ይህን በመቃወም ነው። አመልካቾች ህዳር 8/2008 ዓ.ም በተባፈ የሰበር ማመልከቻ መቃወሚያዎቹ በመታለፋቸውም ሆነ በፍሬ ጉዳዩ ተፈፀሙ የሚሏቸውን የህግ ስህተቶች ዘርዝረው አቅርበዋል።

7. አቤቱታው በሰበር አጣሪ ችሎት ተመርምሮ አከራካሪው ቤት በአመልካቾች እጅ ስለመኖሩ ባልተካደበት የቤት ሽያጭ ገንዘቡም አልተከፈለም ተብሎ ቀደም ሲል በመ/ቁ 742/83 በተሰጠ ፍርድ ላይ በተመለከተበት እና በአፈፃፀም መዝገብ ቁጥር 1422 ስመሃብት ይዛወር ተብሎ የተሰጠው ውሳኔ ሊፈፀም የማይችል ነው ተብሎ አፈፃፀሙ በተዘጋበት የስር ፍርድ ቤቶች ክስን ዳግም በ2004 ዓ.ም በተከፈተ መዝገብ አስተናግደው የቤት ሽያጭ ውሉ ህጋዊ ስለሆነ አመልካቾች ቤቱን እና ኦሪጅናል ካርታውን ለተጠሪ ያስረክቡ በማለት የመወሰናቸውን አግባብነት ለመመርመር ሲባል አቤቱታው ለሰበር ችሎት እንዲቀርብ እና ተጠሪ መልስ እንዲሰጡበት ተደርጓል።
8. ተጠሪ በሰጡት መልስ በቅድሚያ የሰበር አቤቱታውን አቀራረብ በተመለከተ መቃወሚያዎችን አቅርበዋል። የመቃወሚያው ይዘት አመልካቾች ለሰበር አቤቱታ መነሻ ያደረጉት ቀደም ሲል የከፍተኛው ፍርድ ቤት በመ/ቁ 126113 በ26/06/2005 ዓ.ም ክርክር አድርጎ ውሳኔ የሰጠባቸው ነጥቦች ላይ ማለትም በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 5 መሰረት ቀረበውን መቃወሚያ፤ የይርጋ ክርክሩን፤ የሽያጩን ገንዘብ ክፍያ እንዲሁም በህግ የታወቀ መብት እና የሥም ዝውውር ጥያቄን በተመለከተ ያቀረቡት የሰበር አቤቱታ ስለሆነ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህጉ አግባብ በወቅቱ ይግባኝ አልተባለበትም (የሰበር አቤቱታ አልቀረበበትም) ተብሎ ውድቅ እንዲደረግ ጠይቀዋል። ይህ ከታለፈም በጉዳዩ ላይ ፍርድ የተሰጠው በመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በመ/ቁ 23018 በ22/09/04 ዓ.ም እና በከፍተኛው ፍርድ ቤት በ26/06/2005 ስለሆነ አቤቱታ የማቅረቢያ ጊዜ ያለፈበት ነው ተብሎ ውድቅ እንዲደረግ ብለዋል። በፍሬ ጉዳዩም ዝርዝር መልሳቸውንም አቅርበዋል።
9. አመልካቾች ባቀረቡት የመልስ መልስ ቅሬታቸውን በማጠናከር ለሰበር ችሎቱ ከተሰጠው ስልጣን አንፃር በተለይም የህግ ድንጋጌዎችን ወጥነት ባለው መልኩ እንዲተረጎሙ ከማድረግ አኳያ የህግ ጥያቄዎች ለችሎቱ መቅረባቸው የሚነቀፍበት ምክንያት ሊኖር እንደማይገባ በመግለፅ በሰበር አቤቱታው አቀራረብ ላይ የተነሳው መቃወሚያ ተቀባይነት የለውም እንዲባል ጠይቀዋል። በሌሎች ነጥቦች ላይም የሥር ክርክራቸውን በማጠናከር አቅርበዋል።
10. የጉዳዩ አመጣጥ አጠር ባለ መልኩ ከላይ የተመለከተው ሲሆን በበኩላችን ጉዳዩን መርምረናል። እንደመረመርነው ተጠሪ የሰበር አቤቱታው አቀራረብ በተመለከተ ያነሱት መቃወሚያ ይህ ሰበር ችሎት በጉዳዩ ላይ አስቀድሞ የሰጣቸውን አስገዳጅ ትርጉሞች መሰረት በማድረግ የቀረበ በመሆኑ ከዚህ አንፃር ሰበር ችሎቱ አስቀድሞ በተመሳሳይ ጉዳዮች ያሳለፋቸው ገዢ ትርጉሞች በአዋጅ ቁጥር 454/1997 መሰረት በድጋሚ ሊታዩ የሚገባ መሆኑን አለመሆኑን መመልከቱ ተገቢ ሆኖ ተገኝቷል።
11. ተጠሪ ባቀረቡት መልስ አመልካቾች ለሰበር አቤቱታ መነሻ ያደረጉት ቀደም ሲል የከፍተኛው ፍርድ ቤት በይግባኝ አይቶ ፍሬ ጉዳዩ በአግባቡ ተጣርቶ እንዲወሰን ወደስር ፍርድ ቤት

ሲመልስ በመቃወሚያዎቹ ላይ የመጨረሻ ውሳኔ ሰጥቶበት የነበረውን በመሆኑ በመቃወሚያዎቹ ላይ በዚህ መልኩ በተሰጠው የመጨረሻ ውሳኔ ላይ በወቅቱ የሰበር አቤቱታ አልቀረበበትም ተብሎ ውድቅ እንዲደረግ ተከራክረዋል። አመልካቾች በበኩላቸው ለሰበር ችሎቱ ከተሰጠው ስልጣን አንፃር የህግ ጥያቄዎች ለችሎቱ መቅረባቸው የሚነቀፍበት ምክንያት ሊኖር እንደማይገባ በመግለፅ መከራከሪያው ውድቅ እንዲደረግ ጠይቀዋል።

12. ስለሆነም ውሳኔ የሚሻው ጉዳይ በእንዲህ አይነቱ ክርክር በመቃወሚያው ላይ የተሰጠውን ውሳኔ መነሻ ያደረገ የሰበር ቅሬታ መቅረብ ያለበት መቼ ነው? የሚለው ነው። ይህም ማለት ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በመቃወሚያው ላይ የሰጠውን ውሳኔ በመቃወም ይግባኝ/የሰበር አቤቱታ ለበላይ ፍርድ ቤቶች ለማቅረብ ወደታች ፍርድ ቤት የተመለሰውንና በፍሬ ነገሩ ላይ ውሳኔ እንዲሰጥበት የተመለሰውን ክርክር ውጤት መጠበቅና የተጠቃለለ ቅሬታ ማቅረብ ይገባል? ወይስ ወደስር ፍርድ ቤት የተመለሰው ክርክር እንደተጠበቀ ሆኖ የሚሰጠውን ውሳኔ መጠበቅ ሳያስፈልግ በመቃወሚያው ላይ በተሰጠው ውሳኔ ላይ ያለውን ቅሬታ ወዲያውኑ/በቀጥታ ማቅረብ ይገባል? የሚለው ነው።

13. ይህንኑ ነጥብ በፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት አስቀድሞ ከተያዘው አቋም እና ከተሰጠው ትርጉም፤ ከሰበር ስርዓት መሰረታዊ አላማና ከሰበር ችሎት ኃላፊነት፤ እንዲሁም ከፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህግ የክርክር አመራር እና የቅሬታ አቀራረብ መሰረታዊ መርሆዎች አንፃር መመርመሩ ተገቢ ይሆናል።

14. ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በተመሳሳይ ጉዳይ አስቀድሞ በሰጠው ትርጉም ለክሱ በሚቀርቡ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎች ላይ በይግባኝ ሰሚ ችሎት የተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔን በመቃወም የሰበር አቤቱታ መቅረብ የሚገባው ወዲያውኑ ማለትም ውሳኔው ከተሰጠበት ቀን ጀምሮ በህግ በተደነገገው የሰበር ማቅረቢያ ጊዜ ውስጥ ከሚሆን በቀር በፍሬ ጉዳዩ ረገድ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ወደ ሥር ፍርድ ቤት በመለሰው ክርክር ላይ የሚሰጠውን ውሳኔ ውጤት ጠብቆ የሚቀርብበት ህጋዊ ምክንያት እንደሌለ፤ ስርዓቱን ጠብቆ በጊዜው የይግባኝ (ሰበር) ክርክሩን መቀጠል ሲገባ በዚህ መልኩ አቤቱታ የማቅረብ መብታቸውን በራሳቸው ጊዜ በመተው ወደስር ፍርድ ቤት ጉዳዩ ተመልሶ በፍሬ ነገሩ ውሳኔ ከተሰጠ በኋላ በመቃወሚያው ላይ አስቀድሞ በተሰጠው ውሳኔ ላይ አጠቃለው የሚያቀርቡት አቤቱታ የህግ መሰረት እንደሌለው በሰ/መ/ቁ 90810፣ 76963፣ 125165 እና ሌሎችም በርካታ መዛግብት አስገዳጅ ትርጉም ሰጥቷል።

15. ለዚህ መደምደሚያ እና ትርጉም መሰረት የተደረገው ከመቃወሚያው ጋር በተያያዘ በይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤቶች የሚሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ውሳኔ እንጂ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 320(3) መሰረት ጊዜያዊ አገልግሎት ያለው ብይን/ትዕዛዝ ነው የሚባል አይደለም፤ እንዲሁም በዚህ መልኩ በበላይ ፍርድ ቤቶች የሚሰጠው ውሳኔ በህግ በተዘረጋው ስርዓት መሰረት በበላይ ፍርድ

ቤት እስካልተለወጠ ድረስ በግራቶች ላይ አስገዳጅነት ይኖረዋል በሚል ምክንያት ነው። በአጠቃላይ የሰበር ችሎቱ የቀደመ አቋም በይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤቱ ውሳኔ ቅሬታ ያለው ወገን ወደ ስር ፍርድ ቤት በፍሬ ነገሩ ረገድ ተጣርቶ ውሳኔ እንዲሰጥበት የተላከውን ጉዳይ ውጤት ሳይጠብቅ በመቃወሚያው ላይ በተሰጠው ውሳኔ ላይ የሰበር ቅሬታውን/ይግባኙን ማቅረብ ይኖርበታል፤ ይህን ሳያደርግ ከቀረ የፍሬ ነገር ክርክሩን ውጤት ጠብቆ መጀመሪያ ያልተጠቀመበትን የሰበር አቤቱታ/ይግባኝ የማቅረብ መብት እንደገና በማንሳት ሊጠቀምበት አይችልም የሚል ነው። ይህ ትርጉም የሰበርን አላማ ከግንዛቤ ባስገባ መልኩ በጥንቃቄ ሊታይ ይገባል።

16. በመሰረቱ የሰበር ስርዓት የመዘርጋት አላማ በአንድ ሀገር ውስጥ ወጥ የሆነ የህግ አተረጎም እና አፈጻጸም መኖሩን በማረጋገጥ የህግ የበላይነትን ማስፈን ነው። ይህን ማድረግ ከሚያስችሉ መንገዶች አንዱ የህግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ፀንቶ ሊቆይ የማይችልበትን ሁኔታ መፍጠር ነው። የህግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ጸንቶ እንዲቆይ ማድረግ ህብረተሰቡ በዳኝነት አካሉ እምነት እንዳይኖረው የሚያደርግ በመሆኑ የህግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ፀንቶ እንዲቆይ መፍቀድ በዳኝነት አካሉ ላይ አሉታዊ ተጽእኖ ያስከትላል። በመሆኑም የሰበር ሥርዓቱ የህግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ፀንቶ እንዳይቆይ በማድረግ የህግ የበላይነት እንዲረጋገጥ እና የዳኝነት አካሉ በህብረተሰቡ ዘንድ የሚታመን እንዲሆን ማድረግ ይጠበቅበታል።

17. በዚህ መሰረታዊ ምክንያት ህገ-መንግስቱ የመጨረሻ የዳኝነት ስልጣን ያለው የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት መሆኑንና ፍርድ ቤቱ መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት ያለበትን ማናቸውንም “የመጨረሻ ውሳኔ” ለማረም የሰበር ችሎቱ ስልጣን ያለው መሆኑን በአንቀጽ 80(3(ሀ)) ስር ደንግጓል። በተለይ አዋጅ ቁጥር 454/1997 ከአምስት ያላነሱ ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት የሚሰጥ የህግ ትርጉም ይኸው ችሎት ራሱ በሌላ ጊዜ እስካልለወጠው ድረስ በየትኛውም እርከን የሚገኝ ፍርድ ቤት ላይ የአስገዳጅ ስለመሆኑ በአንቀጽ 2(4) ስር ደንግጓል። ይህም የሰበር ስርዓት በዳኝነት ስልጣን ተዋረድ በመጨረሻ እርከን ላይ ሆኖ ህጎች በትክክልና በወጥነት መተርጎማቸውንና መፈጸማቸውን ለማረጋገጥ የሚያስችል ሲሆን በውጤቱም ሰበር ህጋዊ ያልሆኑ ውሳኔዎች ጸንተው እንዳይቆዩ የሚደረግበት ሥርዓት ነው።

18. ከዚህም ሌላ ሰበር መደበኛ የይግባኝ ማቅረቢያ አሰራር ሳይሆን ፍርድ ቤቶች በመጨረሻ ውሳኔዎቻቸው ላይ መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት ፈጽመዋል በሚባልበት ልዩ ሁኔታ ብቻ የህጉ አተረጎም ወይም አተገባበር የሚቃረኑበት ነው። በመሆኑም የበታች ፍርድ ቤቶች በተሳሳተ መልኩ የሰጧቸውን ውሳኔዎች ሰበር ችሎቱ ሊያስተካክል የሚችልበት ወይም በማናቸውም ሁኔታ ስህተት የተፈፀመባቸው ውሳኔዎች ቀሪ ሊሆኑ የሚችሉበት መንገድ እንዲጠብ የሚደረግበት ህጋዊ ምክንያት አይኖርም።

19. በሌላም በኩል ከፍሲሉ እንደተገለፀው የሰበር ችሎቱ የተቋቋመው መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት ያለበትን ማናቸውንም “የመጨረሻ ውሳኔ” ለማረም ነው። በእጃችን ካለው ጉዳይ ጋር በተያያዘ በክርክሩ ላይ “የመጨረሻ ውሳኔ” ተስጥቷል ሊባል የሚችለው መቼ ነው? የሚለው በአግባቡ ሊታይ ይገባል። ከፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 343 ንዑስ ቁጥር (1) እና (2) ግልጽ ድንጋጌ መገንዘብ እንደሚቻለው ይግባኝ የተባለበትን ፍርድ የወሰነው የበታች ፍርድ ቤት ጠቃሚ የሆነውን ጭብጥ ሳይዝ ወይም ጉዳዩን ሳይመረምርና ሳይረዳ ያለፈው መሆኑን ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ካረጋገጠ የተዘለለበትን ጭብጦችና ፍሬ ነገሮች ለይቶ እንደገና እንዲመረምርና እንዲያጣራው ለመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት መልሶ ይልክለታል፤ በዚህ መልኩ እንደገና እንዲያይ የተላከለት ፍርድ ቤትም በትዕዛዙ መሰረት ዳኝነቱን ካየ በኋላ ያጣራውን ነገር ለይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት መልሶ ይልካል በማለት ይደነግጋል። ከድንጋጌው መገንዘብ እንደሚቻለው በይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 343 መሰረት ጉዳዩ ለመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ተመልሶ የሚላከው ተጣርቶ ለይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት እንዲመለስ በመሆኑ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት የተዘለለበትን ጭብጦችና ፍሬ ነገሮች ለይቶ እንደገና እንዲመረምርና እንዲያጣራው ሲመልስ በጉዳዩ ላይ የመጨረሻ ውሳኔ ሰጥቷል የሚባልበት የህግ አግባብ አይኖርም። የመጨረሻ ውሳኔ ባልተሰጠበት ጉዳይ ላይ ደግሞ የሰበር አቤቱታ እንዲቀርብ ማድረግ ከፍሲሉ የጠቀስናቸውን የህጉን ድንጋጌዎች መሰረት ያደረገ ባለመሆኑ ተቀባይነት የለውም።

20. ከዚህም ሌላ መቃወሚያውን መሰረት ያደረገ የይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ውሳኔ ላይ የሚኖረው ቅሬታ ተከራካሪው ወገን ወደስር ፍርድ ቤት በተመለሰው ክርክር አሸናፊ ከሆነ ቀሪ ሊሆን የሚችልበት እድል በመኖሩ ስህተቱ ሊታረም የሚገባው ወዲያውኑ በሚቀርብ የሰበር አቤቱታ ብቻ ነው ሊባል የሚችልበት ምክንያት አይኖርም።

21. በተጨማሪም ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት የስር ፍርድ ቤት በመቃወሚያው ላይ የሰጠውን ብይን በማጽናት ነገር ግን በፍሬ ነገሩ ላይ የተሰጠውን ውሳኔ ሽሮ ተጣርቶ እንዲወሰን ጉዩን ሲመልስ በመቃወሚያው ላይ የተሰጠውን ውሳኔ የሚመለከት የሰበር/ይግባኝ ቅሬታ ወዲያውኑ ካልቀረበ ተቀባይነት ሊኖረው አይገባም የተባለበት አግባብ በአንድ በኩል በስረ ነገሩ ላይ የመጨረሻ ውሳኔ ያልተሰጠበት ከመሆኑ ጋር ተያይዞ የሰበር ችሎቱ ተያያዥነት ያላቸውንና ተጠቃለው ቢቀርቡ በአንድ መዝገብ ውሳኔ ሊያገኙ የሚችሉ ጉዳዮችን በተነጣጠለ መልኩ ውሳኔ እንዲሰጥባቸው ያደርጋል። ይህም በተከራካሪዎች ላይ ተጨማሪ እንግልትና ወጪን እንዲሁም በችሎቱ ላይ አላስፈላጊ የሥራ ጫናን የሚፈጥር ነው። በተለይ እንዲህ አይነት ክርክሮች ከክልል ፍርድ ቤቶች የሚነሱ ሲሆን ተከራካሪዎች በአንድ መዝገብ በተነሱ ክርክሮች ሁለት እና ከዚያ በላይ ለሆነ ጊዜ ወደ ፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት መመላለስ እንዲኖርባቸው የሚያድርግ ነው። ይህም ብቻ ሳይሆን ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ተጣርቶ እንዲወሰን ወደስር

ፍርድ ቤት ጉዳዩን መመለሱን ተቀብለው የጉዳዩን መጠናቀቅ በቅን ልቦና ሲጠባበቁ በመቃወሚያው ላይ በተሰጠው ውሳኔ የተፈፀመ የህግ ስህተትን ወዲያውኑ አላቀረባችሁም በሚል በሰበር ለማሳረም እንዳይችሉ የተደረጉት ባለጉዳዮች በርካቶች መሆናቸውንና በዚህ ምክንያት ፍትህ መጓደሉን መገንዘብ ይቻላል። ስለሆነም አስቀድሞ በሰበር ችሎቱ የተያዘው አቋም የሥነ ሥርዓት ህጉን መንፈስ በተለይም የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 343 እና 320 ድንጋጌዎችን ይዘት እና የሰበር ስርዓቱን አላማ የተከተለ ሆኖ አላገኘውም።

22. በእነዚህ ምክንያቶች ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ወደ ሥር ፍርድ ቤት በመለሰው ክርክር ላይ የሚሰጠውን ውሳኔ ውጤት ጠብቆ በፍሬ ነገሩ ውሳኔ ከተሰጠ በኋላ በመቃወሚያውም ሆነ በፍሬ ነገሩ ላይ የተጠቃለለ የሰበር አቤቱታ መቅረቡ ህጉን የተከተለ ከመሆኑም በላይ በአንድ ጉዳይ በተለያዩ ፍርድ ቤቶች በተበታተነ ሁኔታ ክርክር እንዳይካሄድ የሚያደርግ፤ የተከራካሪዎችን መብት በተሻለ የሚያስከብር እና የህግ ስህተት የተፈፀመበት ውሳኔ ፀንቶ እንዳይቀር የሚያደርግ በመሆኑ አስቀድሞ የተሰጠው ትርጉም ሊለወጥ ይገባል ብለናል።

23. ስለሆነም የፌዴራል ፍርድ ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2(1) መሰረት ቀደም ሲል በዚህ ፍርድ ቤት በሰ/መ/ቁ 90810 ፣ 76963፣ 125165 እና ሌሎችም በርካታ መዛግብት ተሰጥቶ የነበረውን ትርጉም ለውጠናል። ይኸውም፡- ጉዳዩ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 343 መሰረት ወደስር ፍርድ ቤት በተመለሰበት ሁኔታ ለክሱ በቀረበው የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ በይግባኝ ሰሚ ችሎት የተሰጠ ውሳኔን በመቃወም የሰበር አቤቱታ መቅረብ የሚገባው ወዲያውኑ ማለትም ውሳኔው ከተሰጠበት ቀን ጀምሮ በህግ በተደነገገው የሰበር ማቅረቢያ ጊዜ ውስጥ ከሚሆን በቀር በፍሬ ጉዳዩ ረገድ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ወደ ሥር ፍርድ ቤት በመለሰው ክርክር ላይ የሚሰጠውን ውሳኔ ውጤት ጠብቆ ተጠቃሎ የሚቀርብበት ምክንያት የለም ተብሎ የተሰጠው ትርጉም ተለውጧል። ወደስር ፍርድ ቤት ጉዳዩ ተመልሶ በፍሬ ነገሩ ውሳኔ ከተሰጠ በኋላ በመቃወሚያው ላይ አስቀድሞ በተሰጠው ብይን ላይ ተጠቃሎ የሚያቀርበው አቤቱታ ህጉን መሰረት ያደረገ በመሆኑ ተቀባይነት የለውም ሊባል አይገባም ብለናል።

24. በተያዘውም ጉዳይ አመልካቾች ለክሱ ያቀረቡት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በሥር ፍርድ ቤቶች ውድቅ በመደረጉ የህግ ስህተት ተፈጽሟል በማለት ለዚህ ሰበር ችሎት ያቀረቡት ቅሬታ በወቅቱ የሰበር አቤቱታ አልቀረበበትም ተብሎ ውድቅ እንዲደረግ በተጠሪ በኩል የቀረበው መከራከሪያ ተቀባይነት የለውም ብለናል።

25. ከፍሲል እንደተገለፀው ተጠሪ ባቀረቡት ክስ ከአመልካቾች ወላጆች ጋር ሚያዝያ 21 ቀን 1974 ዓ.ም በተደረገ የቤት ሽያጭ ውል አከራካሪውን ቤት ገዝተው በውሉ መሰረት ባለመፈፀሙ ምክንያት ስም እንዲዛወርላቸው ክስ መስርተው በትዕዛዝ መ/ቁ 742/83 ታህሳስ 25/1986 ዓ.ም ስም እንዲዛወር ውሳኔ አሰጥተው እንደነበር፤ ይህን ውሳኔ ለማስፈፀም አቤቱታ አቅርበው

በፍ/ብ/መ/ቁ 1422 በ15/03/97 ዓ.ም በተሰጠ ትዕዛዝ ሊፈጸም የማይችል ውሳኔ ነው ተብሎ ውድቅ መደረጉን በመጥቀስ አመልካቾች የተዋዋሩት (የሻጮች) ወራሾች ስለሆኑ ቤቱን እና ለስም ማዛወር የሚጠቅሙ የቤቱን ሰነዶች እንዲያስረክቡኝ ይወሰንልኝ በማለት ጠይቀዋል። አመልካቾች በበኩላቸው ለክሱ ባቀረቡት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ጉዳዩ ከዚህ በፊት ውሳኔ ያገኘ በመሆኑ ክሱ በድጋሚ የቀረበ ነው ተብሎ ውድቅ እንዲደረግ፤ ውሉን መሰረት በማድረግ በሚችሉ ላይ መስርተው በነበረው ክስ ሁሉንም ጥያቄ አጣምረው ሊያቀርቡ ይገባ ነበር፤ እንዲሁም ጉዳዩ በይርጋ የታገደ ነው እንዲባል የተከራከሩ ሲሆን በፍሬ ጉዳዩም በህጉ አግባብ የተደረገ ውል ባለመኖሩ ቤቱንም ሆነ ሰነዶችን ልናስረክብ አይገባም የሚሉበትን መከራከሪያ በማንሳት ተከራክረዋል።

26. በበኩላችን አመልካቾች ካቀረቧቸው መቃወሚያዎች መካከል ለክሱ መቅረብ ምክንያት የሆኑት ነገሮች ላይ ሁሉ በሙሉ ተጠቃሎ መቅረብ ይገባው ነበር በሚል የቀረበውን ክርክር መርምረናል። በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 216(2) እንደተደነገገው ከሳሽ ክስ ሲያቀርብ ለክሱ ምክንያት የሆኑትን ነገሮች በሙሉ በክሱ ማመልከቻ ላይ አጠቃሎ ማቅረብ እንደሚገባው የሚደነግግ ሲሆን የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 216(3) ደግሞ ከሳሽ ሊከሰበት ሲችል ሆነብሎ በመቀነስ ባስቀረው ነገር እንደገና ሌላ ክስ ለማቅረብ እንደማይችል ይደነግጋል። የማይንቀሳቀስ ንብረትን ለማስመለስ ተጣምረው ስለሚቀርቡ ክሶችም በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 218 ሥር ተደንግጓል። በመሆኑም ከሳሽ ክስ ሲያቀርብ ክሱን ለማቅረብ ምክንያት የሆኑት ነገሮች በሙሉ አጠቃሎ ማቅረብ የሚጠበቅበት ሲሆን ማቅረብ ሲችል ቀንሶ ባስቀረው ጉዳይ ላይ ድጋሚ ክስ ሊያቀርብ እንደማይችል ከድንጋጌዎቹ መገንዘብ ይቻላል።

27. በተያዘው ጉዳይም ተጠሪ የሽያጭ ውል ነው ያሉትን መሰረት በማድረግ የቤቱ ስም እንዲዛወርላቸው ክስ መስርተው በትዕዛዝ መ/ቁ 742/83 ታህሳስ 25/1986 ዓ.ም ስም እንዲዛወር ውሳኔ አሰጥተው ነበር። በሌላ በኩል ለአሁኑ ክርክር ምክንያት የሆነውን ክስ በማቅረብ አመልካቾች የተዋዋሩት (የሻጮች) ወራሾች ስለሆኑ ቤቱን እና ለስም ማዛወር የሚጠቅሙ የቤቱን ሰነዶች እንዲያስረክቡኝ ይወሰንልኝ በማለት መጠየቃቸውን ተገንዝበናል። በሁለቱም ክስ የዳኝነት ጥያቄ የቀረበው ውሉን መሰረት በማድረግ እንደውሉ ተፈጽሞ ስመሃብቱ እንዲዞርና ቤቱንና የቤቱን ሰነዶች ለመረከብ ነው። ስለሆነም ተጠሪ የቀደመው ውሳኔ በአፈጻጸም ውድቅ ሲደረግባቸው እንደገና በሁለተኛው ክስ ያቀረቡት ጥያቄ በመጀመሪያው ክስ ተጠቃሎ ሊጠየቅ የሚገባው ነበር። በመጀመሪያው ክስ አጠቃለው ሊያቀርቡት ሲገባ ሁለተኛ ክስ ማቅረባቸው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 216 አንጻር የማይቻል በመሆኑ የሥር ፍርድ ቤቶች የአመልካቾችን የክስ መቃወሚያ ተቀብለው ክሱን ውድቅ ሊያደርጉት ሲገባ ይህን አልፈው ፍሬ ጉዳዩን በመመልከት አመልካቾች ለክርክሩ ምክንያት የሆነውን ቤት እና ሰነዶችን እንዲያስረክቡ

በማለት ያሳለፉት ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ሆኖ አግኝተነዋል። ስለሆነም ተከታዩን ወስነናል።

ው ሳ ኔ

1. በዚህ ሰበር ችሎት በሰ/መ/ቁ 90810 ፣ 76963፣ 125165 እና ሌሎችም ተመሳሳይ መዛግብት በይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ወደ ስር ፍርድ ቤት የተመለሰው ፍሬ ጉዳይ የመጨረሻ ውሳኔ ከማግኘቱ በፊት በመቃወሚያዎቹ ላይ በተሰጠ ውሳኔ የሰበር አቤቱታ ወዲያውኑ ካልቀረበ የፍሬ ጉዳዩን የመጨረሻ ውሳኔ ጠብቆ የሚቀርበው አቤቱታ ተቀባይነት አይኖረውም ተብሎ የተሰጠው አስገዳጅ ትርጉም የሰበር ችሎቱ የተቋቋመበትን ዓላማ ዳር የሚያደርስ ሆኖ ስላላገኘውና ህጉንም መሰረት ያደረገ ባለመሆኑ አስቀድሞ የተሰጠው ይህ ትርጉም የፌዴራል ፍርድ ቤቶችን አዋጅ እንደገና ለማሻሻል በወጣው አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀፅ 2(4) መሰረት ተለውጧል። በዚህ መዝገብ የተሰጠው ውሳኔ ለጉዳዩ ገዢ ይሆናል ብለናል።
2. በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 343 መሰረት ጉዳዩ ወደስር ፍርድ ቤት ተመልሶ በፍሬ ነገሩ ውሳኔ ከተሰጠ በኋላ በመቃወሚያው ላይ አስቀድሞ በተሰጠው ብይን ላይ ተጠቃሎ የሚቀርበው የሰበር አቤቱታ ህጉን መሰረት ያደረገ በመሆኑ ተቀባይነት የለውም ሊባል አይገባም ብለናል።
3. ተጠሪ በመጀመሪያው ክስ አጠቃለው ሊያቀርቡት ሲገባ ሁለተኛ ክስ ማቅረባቸው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 216 አንጻር የማይቻል በመሆኑ የሥር ፍርድ ቤቶች የአመልካቾችን የክስ መቃወሚያ ተቀብለው ክሱን ውድቅ ሊያደርጉት ሲገባ ይህን አልፈው ፍሬ ጉዳዩን በመመልከት አመልካቾች ለክርክሩ ምክንያት የሆነውን ቤት እና ሰነዶችን እንዲያስረክቡ ያሳለፉት ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ የፌዴራሉ የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በኮ/መ/ቁ 23018 ሚያዚያ 29/2006 ዓ.ም እንዲሁም የፌዴራሉ ከፍተኛ ፍርድ ቤት በኮ/መ/ቁ 153710 ጥቅምት 15 ቀን 2008 ዓ.ም የሰጡት ውሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ 348(1) መሰረት ተሽሯል።
4. ከሥር ፍርድ ቤቶች የተላኩት መዛግብት በመጡበት አግባብ ይመለሱ።
5. በዚህ ፍርድ ቤት ስለተደረገው ክርክር ግራቀኝ ወጪና ኪሳራ ይቻቻሉ።
6. በዚህ ፍርድ ቤት መጋቢት 14 ቀን 2008 ዓ.ም የተሰጠ የእግድ ትእዛዝ ተነስቷል።

መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የስድስት ዳኞች ፊርማ አለበት።

የልዩነት ሀሳብ

እኔ ስሜ በተራ ቁጥር አምስት ላይ የተጠቀሰው ዳኛ የአብላጫው ድምጽ ከሰጠው ወሳኔ በሚከተሉት ምክንያቶች በመለየት የልዩነት ሀሳብ አስቀምጫለሁ፡፡

የጉዳዩ አመጣጥ ሲታይ በክልል 14 መስተዳደር ወረዳ 24 ፍርድ ቤት በመ.ቁ.742/83 ታህሳስ 25 ቀን 1986 ዓ.ም በሰጠው ወሳኔ በአሁን ተጠሪ (ከሳሽ) እና በሚቻች ሐጂ መሐመድ ሳይድ እና ወ/ሮ ፋጡማ መሐመድ (ተከሳሾች) መካከል ሚያዝያ 21 ቀን 1974 ዓ.ም በተደረገው የቤት ሽያጭ ወል በቀድሞ ወረዳ 24 ቀበሌ 09 ክልል ውስጥ የሚገኘውን የቤት ቁጥር 312 ሆነው ስመ ሀብቱ ወደ ከሳሽ እንዲዛወር በማለት ወስኗል፡፡ የአሁን ተጠሪ ይህ ወሳኔ እንዲፈጸምላቸው የአፈጻጸም ክስ ያቀረቡት ቢሆንም በመ.ቁ.1422 በ15/3/1997 ዓ.ም በተሰጠ ወሳኔ ወሳኔው ሊፈጸም አይችልም ተብሎ ተወስኗል፡፡ ከዚህ በኋላ የአሁን ተጠሪ (የሥር ከሳሽ) በአሁን አመልካቾች (በሥር ተከሳሾች) ላይ በፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ባቀረበው ክስ ተከሳሾች በቤት ሽያጭ ወሎ መሰረት ቤቱን እና ቤቱን የሚመለከቱትን ሰነዶች እንዲያስረክቡ እንዲወስንልኝ በማለት ዳኝነት ጠይቋል፡፡

የአሁን አመልካቾች (የሥር ተከሳሾች) በዚህ ክስ ላይ በሰጡት መልስ ይህ ጉዳይ ከዚህ ቀደም ታይቶ ወሳኔ ያገኘ በመሆኑ አሁን የቀረበው ክስ ድጋሚ የቀረበ በመሆኑ ተቀባይነት የለውም፤ ከሳሽ ከዚህ ቀደም ክስ ሲያቀርቡ ጉዳያቸውን በአንድ ላይ አጠቃልሎ ማቅረብ ሲገባቸው በመከፋፈል አሁን ያቀረቡት ክስ ተቀባይነት የለውም፤ ክሱ በይርጋ የሚታገድ ነው በማለት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎችን በማንሳት የተከራከሩ ሲሆን፤ በዋናው ጉዳይ ላይ ክርክራቸውን አቅርቧል፡፡

ከዚህ በኋላ የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ጉዳዩን በመመርመር በሰጠው ወሳኔ አመልካቾች ያቀረቡትን የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎችን ወድቅ በማድረግ፤ በፍሬ ጉዳይ አመልካቾቹ ቤቱን እና ቤቱን የሚመለከቱትን ሰነዶች ለተጠሪ እንዲያስረክቡ በማለት ወስኗል፡፡

የአሁን አመልካቾች በዚህ ወሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት ያቀረቡ ሲሆን ፍ/ቤቱም ግራ ቀኛቸውን በማከራከር በሰጠው ወሳኔ የሥር ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎችን ወድቅ በማድረግ የሰጠ ወሳኔ በሕጉ አግባብ ነው በማለት በማጽናት፤ ዋናውን ጉዳይ በተመለከተ ግን በአግባቡ ተጣርቶ ወሳኔ የተሰጠበት ባለመሆኑ ጉዳዩን ድጋሚ ተጣርቶ ወሳኔ ሊሰጥበት ይገባል በማለት ለሥር ፍ/ቤት መልሶታል፡፡

በዚህ ወሳኔ መሰረት የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት በዋናው ጉዳይ የግራ ቀኛቸውን በማከራከርና በማጣራት የቀደመውን ወሳኔ በማጽናት ወስኗል፡፡

ከዚህ በኋላ የአሁን አመልካቾች በዚህ ወሳኔ ቅር በመሰኘት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎች መታለፋቸው ተገቢ እንዳልሆነ በመግለጽ እና በዋናው ጉዳይ ላይ የተሰጠውንም ወሳኔ በመቃወም

ይግባኝ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት ያቀረቡ ሲሆን፤ ፍ/ቤቱም ግራ ቀኝቸውን በማከራከር በሰጠው ወሳኔ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎች ስለመታለፋቸው የቀረበውን ቅሬታ በተመለከተ ይህ ፍ/ቤት አስቀድሞ ወሳኔ የሰጠባቸው በመሆኑ በጊዜው ይግባኝ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሊጠይቁባቸው ሲገባቸው አሁን ያቀረቡት ቅሬታ ተቀባይነት የለውም፤ የሥር ፍ/ቤት በፍሬ ጉዳይ የሰጠው ወሳኔ ሲታይ ተጣርቶ የተወሰነ በመሆኑ ግድፈት የለውም በማለት በማጽናት ወስኗል። የአሁን የሰበር አቤቱታ የቀረበው ይህን ወሳኔ በመቃወም ለማስለወጥ ነው።

የአሁን አመልካቾች ባቀረቡት የሰበር አቤቱታ የሥር ፍ/ቤቶች አመልካቾች ያነሷቸውን የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎች ማለፋቸው ተገቢ አይደለም እና በዋናው ጉዳይ ዝርዝር ቅሬታቸውን በማቅረብ የሥር ፍ/ቤቶች ወሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ነው ተብሎ እንዲሻርልን በማለት አመልክቷል። ይህ ችሎት የሰበር አቤቱታው ያስቀርባል በማለት ተጠሪ መልስ እንዲሰጥ ባዘዘው መሰረት ተጠሪ ባቀረበው መልስ የአሁን አመልካቾች የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎችን በተመለከተ የተሰጠውን ወሳኔ አሁን ለዚህ ችሎት ቅሬታ ሊያቀርቡ እንደማይችሉ እና በዋናው ጉዳይም የሥር ፍ/ቤት መሰረታዊ የህግ ስህተት ያልተፈጸመበት ስለሆነ እንዲጸናልኝ በማለት በዝርዝር ተከራክሯል። አመልካቾች የሰበር አቤቱታቸውን በማጠናከር የመልስ መልስ አቅርቧል።

እኔ ይህ ጉዳይ በሚከተለው አግባብ መታየት አለበት ብዬ የልዩነት ሀሳቤን አስቀምጣለሁ።

ሀ. አስገዳጅ ሕግ ትርጉም የሚለወጥበት አግባብ በተመለከተ፡

ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት ከዚህ ጉዳይ ጋር ተመሳሳይ የሆኑትን ጉዳዮች በተመለከተ በሰ.መ.ቁ.90810፣ 76963፣ 125165 እና በሌሎች በርካታ መዛግብት ላይ አስቀድሞ በሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም የይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የቀረበለትን ይግባኝ ተክተሎ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎች ላይ የሰጠው ወሳኔ የመጨረሻ ወሳኔ በመሆኑ ወሳኔውን በመቃወም የሰበር አቤቱታ መቅረብ የሚገባው ወሳኔው ከተሰጠ ቀን ጀምሮ በሕጉ በተቀመጠ የሰበር አቤቱታ የሚቀርብበት ጊዜ ገደብ ወስጥ መሆኑን አለበት እንጂ በፍሬ ጉዳይ ወደ ሥር ፍ/ቤት የተመለሰውን ወሳኔ ወጤት ጠብቆ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ቅሬታ ማቅረብ እንደማይቻል ወሳኔ ሰጥቶበታል። በዚህ አስገዳጅ የሕግ ትርጉም መሰረት ፍ/ቤቶች የዳኝነት ሥራቸውን ሲያከናውኑ መቆየታቸው ግልጽ ነው። በመሆኑም በዚህ አስገዳጅ የሕግ ትርጉም መሰረት በርካታ ባለጉዳዮች ባለመብት ሆነው ሌሎች ደግሞ በክርክሩ መሸነፋቸው የማይካድ ሀቅ ነው። እንግዲህ አሁን በተያዘው ጉዳይ ይህ አስገዳጅ የህግ ትርጉም መለወጥ አለበት ወይስ የለበትም? የሚለው ነጥብ ነው መታየት ያለበት ጉዳይ ነው።

እንደሚታወቀው የፌዴራል ፍ/ቤቶች አዋጅን እንደገና ለማሻሻል የወጣ አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2 (4) መሰረት ፣የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ከአምስት ያላነሱ ዳኞች በተሰየሙበት የሰበር ችሎት የሚሰጠው የህግ ትርጉም በየትኛውም ደረጃ ላይ በሚገኝ የፌዴራል ወይም የክልል ፍ/ቤት ላይ

አስገዳጅነት ይኖረዋል። ሆኖም የሰበር ችሎቱ በሌላ ጊዜ በተመሳሳይ ጭብጥ የተለየ ትርጉም ሊሰጥ ይችላል፤ በማለት ደንግንታል። ከዚህ መገንዘብ እንደሚቻለው የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት አምስት ያላነሱ ዳኞች ተሰይመው የሚሰጡት የህግ ትርጉም በማናቸውም ፍ/ቤት ላይ የአስገዳጅነት ወጤት እንዳለው፤ ሕግ እንደሆነ የሚያመለክት ሲሆን፤ ችሎቱ ግን በሌላ ጊዜ በተመሳሳይ ጭብጥ ላይ የቀደመውን አስገዳጅ የህግ ትርጉም መለወጥ እንደሚችል ነው። ችሎቱ በዚህ ድንጋጌ አግባብ የዳኝነት ሥራውን እያከናወነ የሚገኝ ቢሆንም አስገዳጅ የህግ ትርጉም ማለት ምን ማለት እንደሆነ? እና ይህ ትርጉም ደግሞ የሚለወጥበት አግባብ ግልጽ የሚያደርግ ዝርዝር መመሪያ ቢዘጋጅለት ተገቢ መስሎ ይታያል። ምክንያቱም ችሎቱ አስገዳጅ የህግ ትርጉም ከሰጠ በኋላ እና ፍ/ቤቶች በዚህ አግባብ የዳኝነት ሥራቸውን እያከናወኑ እና ባለጉዳዮች ደግሞ ክርክራቸውን እያቀረቡ ባሉበት ሁኔታ በቀለሉ ተነስቶ ይህን አስገዳጅ የህግ ትርጉም የሚለወጥ ከሆነ ወጥነት ያለው የህግ ትርጉም ከመስጠት አንጻር አሉታዊ ተጽዕኖ እንደሚኖረው መገመት አያደግጉም። ከፍ ሲል በተጠቀሰው የህግ ድንጋጌ አስገዳጅ የህግ ትርጉም የሚለወጥበት አግባብ በግልጽ ባይመለከትም በወቅቱ የነበሩት የማህበራዊ ሁኔታዎች መለወጥ፤ ወይም የሕጉ አካባቢያዊ ሁኔታ ሲለወጥ፤ የቀደመው ወሳኔ ከወቅታዊ ፖሊሲዎች ጋር የሚጣጠሙትን ወሳኔዎች ማመንጨት ሲያቅተው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም መለወጥ አስፈላጊ እንደሆነ መገመት ይቻላል። ይህ ችሎት የቀደመው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ባጠቃላይ ካለው ነበራዊ ሁኔታ ወይም እዉነታ ጋር የማይሄድ መሆኑን የተገነዘበ እንደሆነ ይህን የህግ ትርጉም መለወጥ ይችላል ተብሎ ይታመናል።

በዚህ አግባብ አሁን ወደ ተያዘው ጉዳይ ስንመለስ ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የቀረበለትን ቅሬታ ተከትሎ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ወሳኔ የሰጠ እና ዋናውን ጉዳይ ወደ ሥር ፍ/ቤት የመለስ እንደሆነ፤ ፍ/ቤቱ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በተመለከተ የሰጠው ወሳኔ ላይ ቅሬታ ያለው ተከራካሪ ወገን ወሳኔው እንደተሰጠ የሰበር አቤቱታ በሕጉ በተቀመጠ ጊዜ ገደብ ውስጥ ማቅረብ እንዳለበት አስገዳጅ የህግ ትርጉም የሰጠ በመሆኑ፤ አሁን ባለው ሁኔታ ይህን አስገዳጅ የህግ ትርጉም ለመለወጥ የሚያስችል የተለወጠ ማህበራዊ ሁኔታ፤ የሕጉ አካባቢያዊ ሁኔታ መለወጥ ወይም ወቅታዊ የፖሊሲ ሁኔታ መለወጥ፤ እንዲሁም ባጠቃላይ ያለው ነበራዊ ሁኔታ መለወጥን የሚያሳይ ነገር የለም። ስለሆነም ይህ ችሎት በዚህ ጉዳይ አስቀድመው የተሰጡትን አስገዳጅ የህግ ትርጉም ለመለወጥ የሚያስችለው በቂ ምክንያት የለም።

ለ. ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ የሰጠው ወሳኔ የመጨረሻ ወሳኔ ስለመሆኑ፡

እንደሚታወቀው በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ቁ 244(2) ሥር የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎች ተዘርዝረው እናገኛለን። ፍ/ቤት ማስረጃ ተቀብሎ ከመርመሩ ወይም ምስክሮችን ከመስማቱ በፊት ከተከራካሪ ወገን የቀረበለትን የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ወሳኔ መስጠት እንዳለበት የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 244(1)

ሥር ተመልክቷል። አንድን ክርክር ተቀብሎ እያያ ያለው የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት በዚህ አግባብ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ውድቅ በማድረግ፣ ተከራካሪ ወገኖችን በዋናው ጉዳይ ማከራከርና ማጣራት የቀጠለ እንደሆነ፣ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 320 (3) መሰረት በዚህ ጉዳይ ላይ ይግባኝ ለይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ማቅረብ እንደማይቻል እና በዋናው ጉዳይ ላይ ውሳኔ ሲሰጥ አንድ ላይ አጠቃልሎ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ በተሰጠውን ውሳኔ ላይ ቅሬታውን ማቅረብ እንደሚችል ተመልክቷል።

ነገር ግን አንድን ጉዳይ መጀመሪያ ያየው ፍ/ቤት የቀረበለትን የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በመቀበል የቀረበውን ክስ ውድቅ ያደረገ እና ከሳሽ ይህን ውሳኔ በመቃወም ይግባኝን ለይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ያቀረበ እንደሆነ፣ ፍ/ቤቱ ግራ ቀኛቸውን በማከራከር የቀረበው ክስ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ውድቅ መሆን የለበትም በማለት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያውን ውድቅ በማድረግ እና በሥረ ነገር ላይ የሥር ፍ/ቤት ውሳኔ እንዲሰጥበት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.341 (1) መሰረት የሚመልስበት አግባብ እንዳለ ያመለክታል። በሌላ በኩል አንድ ጉዳይ መጀመሪያ የቀረበለት ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያውን ባለመቀበል ውድቅ በማድረግ፣ በዋናው ጉዳይ ግራ ቀኛቸውን አከራክሮ ውሳኔ የሰጠ እንደሆነ፣ ተከሳሽ ይህን ውሳኔ በመቃወም ይግባኝ ለይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ያቀረበ እንደሆነ እና ፍ/ቤቱም ግራ ቀኛቸውን በማከራከር የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በተመለከተ የሥር ፍ/ቤት የሰጠውን ውሳኔ በመቀበል በማጽናት እና የሥር ፍ/ቤት በዋናው ጉዳይ ላይ ግራ ቀኛቸውን በማከራከርና በማጣራት ውሳኔ እንዲሰጥበት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.343 (1) መሰረት ሊመልስበት እንደሚችል መገንዘብ ያስፈልጋል። ከእነዚህ ሁለት ውሳኔዎች መገንዘብ የሚቻለው የይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ የሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ውሳኔ መሆኑን ነው። ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ የሰጠው ውሳኔ የመጨረሻ ውሳኔ ነው። ስለሆነም በዚህ ውሳኔ ላይ ቅሬታ ያለው ተከራካሪ ወገን ይግባኝን ወይም የሰበር አቤቱታውን በሕግ በተቀመጠ ጊዜ ገደብ ውስጥ ለይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ወይም ለሰበር ሰሚ ችሎት ማቅረብ እንደሚገባው ነው።

ከፍ ሲል እንደተመለከተው የይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ የሰጠው ውሳኔ ለዛ ፍ/ቤት በዛ ጉዳይ ላይ ውሳኔው የመጨረሻ ውሳኔ እስከሆነ ድረስ እንደአግባብነቱ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.6 ወይም 358 ውሳኔውን ለሰጠ ፍ/ቤት በሚቀርብ አቤቱታ ወይም ፣ይግባኝ ወይም የሰበር አቤቱታ ስልጣን ላለው ፍ/ቤት ካልቀረበ፣ ውሳኔው እንደጸና የሚቆይ እና በተከራካሪ ወገኖች ላይ አስገዳጅነቱ እንደሚቀጥል ግልጽ ነው። ይህ ውሳኔ በሕግ አግባብ ስልጣን ባለው ፍ/ቤት እስካልተሻራ ድረስ በተከራካሪ ወገኖቹ ላይ አስገዳጅነቱን የሚያስቀር ነገር አይኖርም።

ከፍ ሲል በፊደል «ለ» ላይ በተመለከቱት ሁለት ጉዳዮች ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት በዋናው ጉዳይ ላይ ግራ ቀኛቸውን አከራክሮ ውሳኔ እንዲሰጥበት ለሥር ፍ/ቤት መልሶለት እንደሆነ፣ የሥር ፍ/ቤት የሚያየው

ጭብጥ ተይዞ የተመለሰለትን የፍሬ ጉዳይ ክርክር እንጂ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያን የሚያይበት አግባብ አይኖርም። የሥር ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በተመለከተ ድጋሚ አይቶ ወሳኔ የሚሰጥበት አግባብ ስለማይኖር በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.328 መሰረት የይግባኝ ምክንያት ተደርጎ ለይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ቅሬታ የሚቀርብበት አግባብ ሊኖር አይችልም። የሥር ፍ/ቤት እንደጭብጥ በመያዝ ወሳኔ ያልሰጣበትን ጉዳይ የይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ደግሞ የሚያይበት አግባብ እንደማይኖር በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.329 (1) ያስገነዝባል። ስለሆነም ይግባኝ ባይ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 327 መሰረት በዚህ ጉዳይ ላይ የይግባኝ ቅሬታ ሊቃቀርበት አይችልም ማለት ነው። እንዲሁም ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ከዚህ ቀደም የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ወሳኔ በመስጠቱ ድጋሚ የሚያይበት አግባብ ስለማይኖር የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ምንም ዓይነት ወሳኔ ስለማይሰጥ ቅሬታው ለሚቀጥለው ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ወይም ለሰበር ሰሚ ችሎት የሚቀርብበት አግባብ ሊኖር አይችልም።

በዚህ አግባብ የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያን በተመለከተ ድጋሚ አይቶ ወሳኔ ባልጠበት እና ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤትም በዚህ ጉዳይ ላይ ወሳኔ መስጠት በማይችልበት ሁኔታ፤ ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በተመለከተ የሚቀርበውን ቅሬታ ተቀብሎ የሚያይበት አግባብ የለም። የይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ እና የሥር ፍ/ቤት በዋናው ጉዳይ ግራ ቀኛቸውን አከራክሮ ወሳኔ እንዲሰጥ አስቀድሞ ከሰጠው ወሳኔ ላይ በወቅቱ በሕግ በተቀመጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ ይግባኝ ለይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ወይም የሰበር አቤቱታ ለሰበር አቤቱታ ያልቀረበ እንደሆነ፤ ዋናው ጉዳይ ወደ ሥር ፍ/ቤት ተመልሶ ወሳኔ ካገኘ በኋላ፤ ይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት አስቀድሞ በሰጠው ወሳኔ ላይ ቅሬታ ስልጣን ላለው ፍ/ቤት ለማቅረብ፤ በማስፈቀጅ እስካልሆነ ድረስ፤ የይግባኝ ማመልከቻ ወይም የሰበር አቤቱታ የሚቀርብበት ጊዜ ስለሚያልፍበት ተቀባይነት ሊኖረው አይችልም ማለት ነው።

ተከራካሪ ወገኖች ላይ ከሚደርሰው እንግልት እና ክርክሩ ከሚያስከትለው ወጪ አንጻር ሲታይ እንደሚታወቀው የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ወሳኔ የሚሰጠው ፍ/ቤቱ ወደ በፍሬ ነገር ላይ ማስረጃ ከመቀበሉ ወይም የሰው ምስክሮችን ከመስማቱ በፊት ወይም ወደ ዋናው ክርክር ሳይገባ ከጅምሩ ለመቋጨት የሚያስችል በመሆኑ የተከራካሪ ወገኖችን እንግልት እና ለወጪ የመጋለጥ ሁኔታን የሚቀንስ እንደሆነ ይታመናል። ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ የሰጠው ወሳኔ በተመለከተ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.320 (3) ሥር የተመለከተው እንደተጠበቀ ሆኖ ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ወሳኔ በመስጠት በዋናው ጉዳይ የሥር ፍ/ቤት ጉዳዩን አጣርቶ ወሳኔ እንዲሰጥ የመለስ እንደሆነ፤ ወደ ሥር ፍ/ቤት ተመልሶ በዋናው ጉዳይ ላይ ሙሉ ክርክር በማካሄድ ማስረጃ በማቅረብ፤ ምስክሮች በመስማት፤ ጉዳዩን ለማጣራት ከሚፈጀው ወጪ እና ጊዜ ከመቀነስ አንጻር ወደ ሥር ፍ/ቤት ሄዶ ከመከራከር ይልቅ አንድ ጊዜ እስከተጀመረ ድረስ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ከሰጠው ወሳኔ ላይ ይግባኝ ወይም የሰበር አቤቱታ ስልጣን ላለው ፍ/ቤት አቅርቦ

ጉዳዩ መቋጫ እንዲያገኝ ማድረጉ ተገቢ ነው። ስለሆነም ተከራካሪ ወገኖች በዋናው ጉዳይ በመከራከር ጊዜያዊነቱንና ገንዘባቸውን ከመጨረስ ይልቅ ክርክሩ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ የሚያልቅ ከሆነ ይግባኝ ወይም የሰበር አቤቱታ ስልጣን ላለው ፍ/ቤት በማቅረብ ውሳኔ እንዲሰጥበት ማድረጉ ተገቢ ነው። ከዚህ አንጻርም ሲታይ ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ በሚሰጠው ውሳኔ ይግባኝ ወይም የሰበር አቤቱታ ማቅረቡ ተገቢ እንደሆነ የሚያስገነዝብ ነው።

ሌላው መታየት ያለበት ጉዳይ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.343 (1) ድንጋጌ መሰረት ዋናው ጉዳይ ወደ ሥር ፍ/ቤት ተመልሶ ተጣርቶ እንዲወሰን ተብሎ የተሰጠ ውሳኔ፣ የመጨረሻ ውሳኔ ያገኘ ጉዳይ ባለመሆኑ የሰበር አቤቱታ ሊቀርብበት አይገባም ወይ? የሚለው ነጥብ ነው። በእርግጥ በዚህ ድንጋጌ አግባብ ውሳኔ የተሰጠ እንደሆነ ግራ ቀኛቸው ዋናውን ጉዳይ በተመለከተ ወደ ሥር ፍ/ቤት ተመልሶ ጉዳዩ ተጣርቶ ውሳኔ የሚሰጥበት መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው። ነገር ግን አንድ ጉዳይ በዚህ ድንጋጌ አግባብ ወደ ሥር ፍ/ቤት ስመለስ ከናካቴውም ሙሉ በሙሉ የሰበር አቤቱታ ሊቀርብበት የሚችል አይደለም ብሎ መደምደም ተገቢ አይሆንም። ምክንያቱም ይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት ግልጽ ሕግን በመጣስ ጉዳዩ ወደ ሥር ፍ/ቤት ተመልሶ ድጋሚ ተጣርቶ ውሳኔ እንዲሰጥበት በማለት በመለሰው ጉዳይ ላይ ወደ ሥር ፍ/ቤት ተመልሶ ከመከራከር ይልቅ ይግባኝ ወይም የሰበር አቤቱታ ስልጣን ላለው ፍ/ቤት ማቅረቡ ተገቢ ነው ብዬ አምናለሁ። ስለዚህ በዚህ ድንጋጌ መሰረት በተሰጠ ውሳኔ ሁሉ ላይ ይግባኝ ወይም የሰበር አቤቱታ ማቅረብ አይችልም ብሎ መደምደም ተገቢ ሆኖ አይታየኝም።

ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በእነዚህ ሁሉ ምክንያቶች አሁን ከተያዘው ጉዳይ ጋር ተመሳሳይ የሆኑትን ጉዳዮች በተመለከተ በሰ.መ.ቁ.90810፣ 76963፣ 125165 እና በሌሎች በርካታ መዛግብት ላይ የሰጠውን አስገዳጅ የህግ ትርጉም አሁን ባለው ሁኔታ መለወጡ ተገቢ መስሎ አላገኘሁኝም።

የአሁን አመልካቾች ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በተመሳሳይ ጉዳይ አስገዳጅ የህግ ትርጉም ሰጥቶበት እያለ የይግባኝ ሰሚ ፍ/ቤት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ውድቅ በማድረግ ውሳኔ እንደሰጠ በሕግ በተቀመጠ የጊዜ ገደብ ውስጥ የሰበር አቤቱታቸውን ለሰበር ሰሚ ችሎት ማቅረብ እየቻሉ፣ በዚህ ረገድ ግልጽ የሆነ የሰበር ውሳኔ እያለ ቅሬታቸውን በወቅቱ አለማቅረባቸው ወይም የተወሰኑ በቅን ልቡና ነው የሚያስብ ምንም ነገር ስለሌለ ያቀረቡት ቅሬታ ተቀባይነት የለውም።

በዚህ አግባብ አሁን ወደ ተያዘው ጉዳይ ስንመለስ የአሁን አመልካቾች የፌዴራል የከፍተኛ ፍ/ቤት አስቀድሞ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ የሰጠውን ውሳኔ በመቃወም በሕግ በተቀመጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ የሰበር አቤቱታ ባላቀረቡበት፣ የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት አሁን ዋናውን ጉዳይ አከራክሮ ውሳኔ ከመስጠት በስተቀር የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያን ድጋሚ አይቶ ውሳኔ ባልሰጠበት፣ የሰበር አቤቱታ ለዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት የሚያቀርቡበት የህግ አግባብ የለም። ስለሆነም የአሁን አመልካቾች የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በተመለከተ ያቀረቡት ቅሬታ ተቀባይነት የለውም፣ የሥር

ፍ/ቤቶች የሰጡት ወሳኔ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ መነሻ በማድረግ የሚሻርበት አግባብ አይኖርም፡፡ ስለዚህ የሥር ፍ/ቤቶች በዚህ ጉዳይ የሰጡት ወሳኔዎች በእነዚህ ሁሉ ምክንያቶች መሰረታዊ የህግ ስህተት ያልተፈጸመባቸው በመሆኑ ሊጸኑ ይገባል ብዬ የአብላጫው ድምጽ ከሰጠው ወሳኔ በመለየት የልዩነት ሀሳቤን አስቀምጣለሁ፡፡

መዝገቡ ተዘግቷል፡፡

የማይነበብ የአንድ ጻፋ ፊርማ አለበት፡፡

ፋ/ዘ

መጋቢት 30 ቀን 2011 ዓ/ም

ዳኞች- መዓዛ አሸናፊ

ሰለሞን አረዳ

አልማው ወሌ

ሙስጠፋ አህመድ

አብርሃ መሰለ

ፈይሳ ወርቁ

ጳውሎስ ኦርሺሶ

አመልካች፡- የመንግስት ሰራተኞች ማህበራዊ ዋስትና ኤጀንሲ ነ/ፈጅ ፈርተውሃል ኃ/ጊዮርጊስ፡- ቀረቡ

ተጠሪ፡- ተስፋዬ መብራቱ፡- ቀረቡ

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቶአል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ በመንግስት ሰራተኞች የጡረታ መብት አከባበር ጋር ተያይዞ የተነሳውን ክርክር የሚመለከት ነው፡፡

ክርክሩ የተጀመረው የአሁኑ ተጠሪ ለማህበራዊ ዋስትና ኤጀንሲ የዘላቂ ጡረታ መብት ይከበርልኝ ጥያቄ በማቅረባቸው ነው፡፡ አቤቱታው የቀረበለት ኤጀንሲውም የተጠሪ አገልግሎት ከሃያ አመት በታች ነው፤ የተሰናበትከውም በጡረታ ሳይሆን በሌላ ምክንያት ነው፤ በመሆኑም የሚወሰንልህ የዘላቂታ የጡረታ አበል የለም፤ ሊወሰንልህ የሚገባው ከጡረታ መዋጮ ተመላሽ ብቻ ነው፡፡ በሚል ለተጠሪ በ26/07/2008 ዓ/ም ውሳኔውን ያሳወቃቸው ሲሆን ይህንኑ የኤጀንሲውን ውሳኔ ተከትሎ የአሁኑ ተጠሪ ይግባኛቸውን ለማህበራዊ ዋስትና ይግባኝ ሰሚ ጉባኤ አቅርበዋል፡፡

የአሁኑ ተጠሪ ለማህበራዊ ዋስትና ይግባኝ ሰሚ ጉባኤ ባቀረቡት ይግባኝም የዘላቂታ ጡረታ አበል እንዲወሰንላቸው አሰሪ መስሪያ ቤቱ ቢጠይቅላቸውም አገልግሎትህ ከሃያ ዓመት በታች፤ ከሰራ የተሰናበቱትም በሌላ ምክንያት ስለሆነ የሚወሰን የዘላቂታ ጡረታ አበል የለም ተብሎ መወሰኑ በተለያዩ መስሪያ ቤቶች ለ17 አመታት ከ11 ወራት አገልግለው በመስሪያ ቤቱ አደረጃጀት ለውጥ ምክንያት በእጩነት በእውነት ከቀረቡት ውስጥ ሳይታቀፉ በመቅረታቸው የተሰናበቱ ከመሆኑም በላይ ስራውን በለቀቁበት ጊዜ ስራ ላይ በነበረው የአዋጅ ቁጥር 22/23 1955 መሰረት የጡረታ መብታቸው ሊከበርላቸው የሚገባ መሆኑንና ከዚህ በኋላ በወጣው ህግ ደግሞ ጉዳዩ ሊገዛ የማይችል መሆኑን ዘርዝረው የኤጀንሲው

ውሳኔ ተሽሮ የዘለቂታ ጡረታ መብታቸው እንዲከበርላቸው ይወሰን ዘንድ ዳኝነት መጠየቃቸውን የሚያሳይ ነው።

የአሁኑ አመልካች በበኩሉ በሰጠው መልስ፡- ተጠሪ አገልግሎታቸው ከ20 ዓመት በታች በመሆኑ ከስራ የተሰናበቱት በጡረታ ሳይሆን በሌላ ምክንያት ስለሆነ ሊያገኙ የሚገባቸው የአንድ ጊዜ የጡረታ መዋጮ ተመላሽ ብቻ ነው በማለት ተከራክሯል። ጉዳዩን በይግባኝ የተመለከተው የማህበራዊ ዋስትና ይግባኝ ሰሚ ጉባኤም የአሁኑ ተጠሪ አገልግሎታቸው ከ10 ዓመት በላይ በመሆኑ በቀድሞው የጡረታ አዋጅ መሰረት የዘለቂታ ጡረታ መብት እንዲከበርላቸው ያቀረቡት ጥያቄ በአዋጅ ቁጥር 22/23/1955 መሰረት ቢያንስ 10 ዓመት ካገለገለ እና እድሜው ለጡረታ የደረሰ ከሆነ የጡረታ መብት እንዲከበርለት ቢደነግግም አመልካች ከስራ በሚሰናበቱበት ወቅት እድሜያቸው ለጡረታ ያልደረሰ ስለሆነ በዚህ አዋጅ መሰረት ሊስተናገዱ የሚችሉ አይደሉም፤ ጉዳያቸው መታየት የሚገባው በአዋጅ ቁጥር 714/2003 መሰረት ሲሆን በዚህ አዋጅ አንቀጽ 19/2/ ድንጋጌ ስር ደግሞ ቢያንስ 20 ዓመት የአገልገለ የመንግስት ሰራተኛ በራሱ ፈቃድ ወይም በሌላ ምክንያት አገልግሎት ካቋረጠ የጡረታ እድሜው መውጫ ሲደርስ የአገልግሎት ጡረታ አበል እስከ እድሜ ልኩ ይከፈለዋል በማለት ደንግጓል፤ አመልካች 17 አመት ከ11 ወር አገልግለው በሌላ ምክንያት የስራ ውላቸው የተቋረጠ በመሆኑ እና የአገልግሎት ዘመናቸው ከ20 ዓመት በታች መሆኑ ተረጋግጦአል የሚሉ ምክንያቶችን በማስፈር ተጠሪ ሊኖራቸው የሚችለው መብት የጡረታ መዋጮ ተመላሽ ማግኘት እንጂ ዘላቂ የጡረታ መብት ተጠቃሚነት አይደለም በማለት ደምድሞ የአሁኑ አመልካች የሰጠውን ውሳኔ በማጽናት ወሰኗል። በዚህ ውሳኔ የአሁኑ ተጠሪ ቅር በመሰኘት ይግባኛቸውን ለፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት አቅርበው ፍርድ ቤቱም ግራ ቀኙን ከአከራከረ በኋላ የአሁኑ ተጠሪ የዳኝነት ጥያቄ መስተናገድ የሚገባው በየትኛው ህግ ነው? የሚለውን ጭብጥ በመያዝ ጉዳዩን መርምሮ ጉዳዩ መስተናገድ የሚገባው ጉዳዩ በቀረበበት ጊዜ በስራ ላይ በአለው ህግ በአዋጅ ቁጥር 714/2003 በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ ነው፤ ይህ አዋጅ ደግሞ ቢያንስ 10 ዓመት ያገለገለ የመንግስት ሰራተኛ ይህ ማሻሻያ ከፀናበት ቀን አንስቶ በራሱ ፈቃድ ወይም በዚህ አዋጅ ከተጠቀሱት ውጪ በሆነ መንገድ አገልግሎት ያቋረጠ የጡረታ እድሜው ሲደርስ የአገልግሎት የጡረታ አበል እስከ እድሜ ልኩ ይከፈለዋል በማለት ደንግጓል፤ የአሁኑ ተጠሪ በዳኞች ምርጫ አልታቀፉም ተብለው ከስራ የተሰናበቱት 17 ዓመት ከ11 ወር ካገለገሉ በኋላ ቢሆንም ስራውን የለቀቁት አዋጅ ቁጥር 714/2003 በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ) ስራ ላይ ከመዋሉ በፊት ቢሆንም በዚህ ድንጋጌ መሰረት ተጠቃሚ ሊሆኑ የሚገባቸው ናቸው፤ የአሁኑ አመልካች መስሪያ ቤት ይህ አዋጅ ተፈፃሚ መሆን የሚገባው አዋጁ ከፀናበት ጊዜ ጀምሮ ከስራ በተሰናበቱ ሰራተኞች ላይ ነው ብሎ የአቀረበው ክርክርም የተጠሪ ጉዳይ የቀረበው ይህ አዋጅ ፀንቶ ባለበት ወቅት ስለሆነ ለጉዳዩ ተፈፃሚነት ያለው ነው የሚሉ ምክንያቶችን አስፍሮ የማህበራዊ ዋስትና ይግባኝ ሰሚ ጉባኤ በመ/ቁጡ/ይ/1/1/16/2008 ሐምሌ 29 ቀን 2008 ዓ.ም የሰጠውን ውሳኔ የህግ ስህተት የተፈፀመበት

ነው በማለት በአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀጽ 56/4/ መሰረት መሻሩን ገልጾ የአሁኑ ተጠሪ ዘላቂ የጡረታ መብት ተጠቃሚ መሆን ይገባቸዋል ሲል ውሳኔ ሰጥቷል።

የአሁኑ የሰበር አቤቱታ የቀረበውም ይህንኑ ውሳኔ በመቃወም ለማስለወጥ ነው። የአመልካች መስሪያ ቤት ነገረ ፈጅ ሐምሌ 03 ቀን 2010 ዓ/ም ዕፈው ባቀረቡት የሰበር አቤቱታ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ውሳኔ ላይ መሰረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ተፈፅሟል የሚሉባቸውን ምክንያቶችን ዘርዝረው አቅርበዋል። የአቤቱታው መሰረታዊ ይዘትም፡- ለጉዳዩ ተፈፃሚነት ያለው የአዋጅ ቁጥር 714/2003 በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ በአንቀፅ 19(2) ድንጋጌ ቢያንስ 10 ዓመት ያገለገለ የመንግስት ሰራተኛ ይህ ማሻሻያ ከፀናበት ቀን አንስቶ በራሱ ፈቃድ ወይም በዚህ አዋጅ ከተጠቀሱት ውጪ በሆነ መንገድ አገልግሎት ያቋረጠ የጡረታ እድሜው ሲደርስ የአገልግሎት የጡረታ አበል እስከ እድሜ ልኩ ይከፈለዋል በማለት በግልጽ በደነገገበትና ተጠሪ ስራውን በለቀቁበት ጊዜ ስራ ላይ የነበረው 205/55 በአዋጅ ቁጥር 5/1967 እንደተሻሻለ በአንቀፅ 4(1) ስር የዘለቁታ ጡረታ መብት ተጠቃሚ ለመሆን የሚቻለው ቢያንስ አስር አመት ያገለገለና በስራ ላይ እያለ የመጠሪያ እድሜው በመድረሱ ከስራ ሲሰናበት ስለመሆኑ ደንግጎ እያለ ተጠሪ ከስራቸው የተሰናበቱት እድሜያቸው ለጡረታ ደርሶ ሳይሆን ስራ ላይ ባለመመደባቸው ምክንያት ስለመሆኑ በተረጋገጠበት ሁኔታ ለጉዳዩ አግባብነት የአላቸው የሕግ ማእቀፎች ከደነገጉት ውጪ ተጠሪ የዘላቂ ጡረታ መብት ተጠቃሚ እንዲሆኑ ተብሎ መወሰኑ ያላግባብ ነው በማለት መከራከራቸውን የሚያሳይ ነው። አቤቱታቸው ተመርምሮም ተጠሪ የመንግስት ሰራተኛ ሁኔታው 17 አመት ከ11 ወር አገልግለው ሰኔ 01 ቀን 1988 ዓ/ም ከስራ የተሰናበቱ ሲሆን የተጠሪ የጡረታ መብት ጉዳይ የቀረበው አዋጅ ቁጥር 714/2003 በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ ፀንቶ ባለበት ወቅት ስለሆነ ተጠሪ የዘላቂ ጡረታ መብት ተጠቃሚ ሊሆኑ ይገባል ተብሎ የተወሰነበትን አግባብ ከአዋጅ ቁጥር 907/2007 አንቀፅ 5(2) ድንጋጌ ጋር አገናዝቦ ለመመርመር ተብሎ ነው። በዚህ መሰረት ተጠሪ ቀርበው ግራ ቀኙ በፅሁፍ እንዲከራከሩ ተደርጎአል።

የጉዳዩ አመጣጥ አጠር አጠር ባለመልኩ ከላይ የተገለፀው ሲሆን ይህ ችሎትም የግራ ቀኙን ክርክር ለሰበር አቤቱታው መነሻ ከሆነው ውሳኔ፣ አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች እና በሰ/መ/ቁጥር 132861 ከተሰጠው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ጋር በማገናዘብ ጉዳዩን ለዚህ ችሎት ሲቀርብ ከተያዘው ጭብጥ አንጻር እንደሚከተለው ተመልክተናል።

ከክርክሩ ሂደት መገንዘብ የተቻለው ተጠሪይ ከስራ በተሰናበቱበት ወቅት በስራ ላይ የነበረው አዋጅ ቁጥር 22/23/1955 መሰረት የዘላቂ ጡረታ መብት ተጠቃሚ መሆን የሚችሉ መሆኑን ጠቅሰው የሚከራከሩ መሆኑን፣ አመልካች በበኩሉ ተጠሪ ስራ በለቀቁበት ጊዜ ስራ ላይ የነበረው ተጠሪ የጠቀሱት ሳይሆን አዋጅ ቁጥር 209/55 በአዋጅ ቁጥር 5/67 እንደተሻሻለ ሁኖ በአዋጅ ቁጥር 5/67 አንቀጽ 4(1) ድንጋጌ ስር ደግሞ የጡረታ መብት ተጠቃሚ ለመሆን ቢያንስ 10 ዓመት ያገለገለና በስራ ላይ እያለ

የመጠሪያ እድሜው በመድረሱ ከስራ የተሰናበት የመንግስት ሰራተኛ መሆኑን ጠቅሶ ተጠሪው ከስራ የተሰናበቱበት እድሜያቸው ለጡረታ ደርሶ ሳይሆን ስራ ላይ ባለመመደባቸው ምክንያት በመሆኑ በዚህ አዋጅ መሰረት ጥያቄአቸው የሚስተናገድበት አግባብ የሌለ መሆኑን፤ ጉዳዩ መታየት የሚገባው ተጠሪ ስራ በለቀቁበት ጊዜ በስራ ላይ በነበረው አዋጅ ቁጥር 209/55 በአዋጅ ቁጥር 5/67 እንደተሻሻለ አንቀጽ 9(2) ድንጋጌ መሰረት ሁኖ በዚህ ድንጋጌ መሰረትም ተጠሪ አገልግሎታቸው ከ20 ዓመት በታች በመሆኑ መብታቸው የጡረታ መዋጮ ተመላሽ ብቻ ስለመሆኑ፤ አዋጅ ቁጥር 714/2003 በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ አንቀጽ 19 (2) ቢያንስ 10 ዓመት ያለገለ የመንግስት ሰራተኛ ይህ ማሻሻያ አዋጅ ከፀናበት ጊዜ ጀምሮ በራሱ ፈቃድ ወይም በዚህ አዋጅ ከተጠቀሱት ምክንያቶች ውጪ በሆነ ምክንያት አገልግሎት ካቋረጠ የጡረታ እድሜው ሲደርስ የአገልግሎት ጡረታ አበል እስከ እድሜ ልኩ ይከፈለዋል ተብሎ የተደነገገ ቢሆንም በዚሁ አዋጅ ማሻሻያ መሰረት እድሜው ሲደርስ የዘለቁታ የጡረታ አበል ተጠቃሚ ለመሆን የሚቻለው ከ10 ዓመት አገልግሎት በኋላ ሰራተኛው ስራውን ያቋረጠው ማሻሻያ አዋጅ ከፀናበት ከሐምሌ 03 ቀን 2007 ዓ.ም ጀምሮ ነው፤ ተጠሪ ግን አገልግሎታቸውን ያቋረጡት በ1988 ዓ.ም በመሆኑ በዚህ አዋጅ መሰረት ተጠቃሚ ሊሆኑ አይችሉም በማለት የሚከራከር መሆኑን ነው። እንዲሁም ለጉዳዩ ተፈጻሚነት ሊኖረው ስለሚገባው ህግ ግራ ቀኙ ክርክር አቅርበው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በዚህ ረገድ ጭብጥ ይዞ የተጠሪ ጉዳይ መስተናገድ የሚገባው ጉዳዩ በቀረበበት ጊዜ በስራ ላይ በነበረው ህግ መሰረት ነው፤ ምክንያቱም በወቅቱ ስራ ላይ ያለው ህግ እያለ ስራ ላይ ያልነበረ ህግ ወደ ኋላ በመሄድ ተግባራዊ የሚደረግበት አግባብ ባለመኖሩ ነው፤ ጉዳዩ (ክርክሩ) የቀረበው ደግሞ በ2008 ዓ.ም ነው፤ በዚህ ጊዜ በስራ ላይ ያለው ህግ ደግሞ አዋጅ ቁጥር 714/2003 በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ ነው ወደሚል ድምዳሜ የደረሰ መሆኑንና ተጠሪ በበኩላቸው አመልካች መስሪያ ቤት ለዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት የአዋጅ ቁጥር 209/55 (በአዋጅ ቁጥር 5/67 እንደተሻሻለ) ድንጋጌዎችን መሰረት አድርጎ ቅሬታ ማቅረቡ አመልካቹ መስሪያ ቤት ራሱ ቀድሞኑ የአዋጅ ቁጥር 714/2003 ዓ/ም አንቀፅ 19 (2) ድንጋጌን መሰረት በማድረግ ጉዳዩን አይቶ ሰኔ 25 ቀን 2008 ዓ/ም አስተዳደራዊ ውሳኔ የሰጠ በመሆኑ ተቀባይነት ስለሌለው ጉዳዩ ስራ ላይ ባለው ሕግ መታየቱ የሚነቀፍበት አግባብ የለም በማለት የሚከራከሩ መሆኑንም ተገንዝበናል። ከዚህ አንጻር ለጉዳዩ ቀጥተኛ ተፈጻሚነት ያለው ህግ ክርክሩ በሚታይበት ጊዜ በስራ ላይ ያለው አዋጅ ቁጥር 714/2003 በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ መሆኑን ተገንዝበናል። ይህንኑ መሰረት በማድረግ የተጠሪን የዘላቂ ጡረታ አበል ተጠቃሚነት ጥያቄ የሕግ መሰረት ያለው መሆን ያለመሆኑን እንደሚከተለው ተመልክተናል።

በመሠረቱ የአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀፅ 19(2) ድንጋጌ ሙሉ ይዘት ሲታይ ቢያንስ አስር አመት ያለገለ የመንግስት ሰራተኛ በራሱ ፈቃድ ወይም በዚሁ አዋጅ ከተጠቀሱት ውጭ በሆነ ምክንያት አገልግሎት ካቋረጠ የጡረታ መውጫ እድሜው ሲደርስ የአገልግሎት ጡረታ አበል እስከ እድሜ ልኩ

ይከፈለዋል የሚል መሆኑን የሚያስገነዝብ ሲሆን በዚህ ድንጋጌ መሰረት የዘለቂታ ጡረታ አበል ለማግኘት ቢያንስ አስር ዓመት ማገልገል እና በአዋጁ አንቀጽ 18/1/ መሠረት የጡረታ እድሜ መድረስ ቅድመ ሁኔታዎች መሆናቸውን የድንጋጌዎቹ ይዘትና መንፈስ የሚያስገነዝቡን ጉዳይ ነው። ይሁን እንጂ ይህ የአዋጁ ድንጋጌ የአዋጁ ማሻሻያ በሆነው አዋጅ ቁጥር 907/2007 አንቀጽ 5(2) የተተካ ሲሆን የዚህ ድንጋጌ ሙሉ ይዘት ሲታይ ደግሞ ቢያንስ አስር አመት ያገለገለ የመንግስት ሰራተኛ ይህ ማሻሻያ አዋጅ ከፀናበት ቀን አንስቶ በራሱ ፈቃድ ወይም በዚህ አዋጅ ከተጠቀሱት ውጪ በሆነ ምክንያት አገልግሎት ካቋረጠ በዚህ አዋጅ በአንቀጽ 18 ንዑስ አንቀጽ አንድ በተደነገገው መሰረት የጡረታ መውጫ እድሜው ሲደርስ የአገልግሎት ጡረታ አበል እስከ ዕድሜ ልኩ ይከፈለዋል የሚል መሆኑን ያስገነዝባል። ይህ ማሻሻያ ድንጋጌ በአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀጽ 19(2) ስር ተጠቀሰው ከነበሩት መስፈርቶች የጨመረው የሥራ ውሉ የሚቋረጥበት ጊዜ አዋጁ ከፀናበት ጊዜ አንስቶ የሚለውን ሐረግ መሆኑን ከድንጋጌው ይዘት መረዳት የምንችለው ጉዳይ ነው። በመሆኑም የሥራ ውሉ የሚቋረጠው አዋጁ ከጸደቀበት ጊዜ ከሆነና ሌሎች በሕጉ የተመለከቱ ቅድመ ሁኔታዎች አንድ ላይ ተሟልተው ከተገኙ ቢያንስ አስር አመት ያገለገለ የመንግስት ሰራተኛ የመብቱ ተጠቃሚ እንደሚሆን ሕጉ የደነገገው ጉዳይ ነው። በአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀጽ 60(2) ድንጋጌ መሰረት በተሰጠው ስልጣን መሰረት የመንግስት ሰራተኞች ማህበራዊ ዋስትና ኤጀንሲ የመንግስት ሰራተኞች ጡረታ አዋጅ ማስፈፀሚያ መመሪያ ቁጥር 1/2008 የአወጣ ሲሆን በዚህ መመሪያ አንቀጽ 4 ስር በራሱ ፈቃድ ወይም በሌላ ምክንያት ከስራ ማቋረጥ ምክንያት ለሚቀርብ የጡረታ አበል ጥያቄ የሚል አርዕስት ተሰጥቶ በአንቀጽ ፊደል (ሐ) ስር ደግሞ በአዋጅ ቁጥር 714/2003 (በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ) አንቀጽ 19 ንዑስ ቁጥር ሁለት መሰረት ማሻሻያ አዋጁ ለፀደቀበት ጊዜ ጀምሮ አገልግሎቱ ከ10 አመት ያላነሰ 25 አመት ያልሞላ ከሆነ እድሜው በሕግ የተወሰነ የጡረታ መውጫ እድሜ ከደረሰበት ከሚቀጥለው ወር አንስቶ የአገልግሎት የጡረታ አበል እስከ እድሜ ልኩ እንደሚከፈለው መደንገጉ ሲታይም ከአስር አመት ያላነሰ 25 አመት ያልሞላው የመንግስት ሰራተኛ የዘላቂ ጡረታ አበል ተጠቃሚ የሚሆነው እድሜው የጡረታ መውጫ እድሜ የደረሰ ሁኖ በተጨማሪም ስራውን የለለቀው አዋጁ ከፀደቀበት ከሐምሌ 01 ቀን 2007 ጀምሮ መሆኑ ሲረጋገጥ ብቻ መሆኑን ግልፅ የአደረገው መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው። ስለሆነም የአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀጽ 19(2) ማሻሻያ የሆነው የአዋጅ ቁጥር 907/2007 አንቀጽ 5(2) ድንጋጌ የዘለቂታ ጡረታ አበል ለማግኘት ቢያንስ አስር ዓመት ማገልገል እና በአዋጁ አንቀጽ 18/1/ መሠረት የጡረታ እድሜ መድረስ ቅድመ ሁኔታዎች ከመሆናቸውም በላይ የሥራ ውሉ መቋረጥ ያለበት ግን የአዋጅ ቁጥር 714/2003 ማሻሻያ የሆነው አዋጅ ቁጥር 907/2007 ከፀናበት ከሐምሌ 01 ቀን 2007 ዓ/ም ጀምሮ መሆን የአለበት መሆኑን ሕጉ አስገዳጅነት ባለው ሁኔታ የደነገገ መሆኑን በግልፅ የሚያሳይ እና የመንግስት ሰራተኞችን በሚመለከት በወጣው አዋጅ ስር ያሉትን ድንጋጌዎችን ለማስፈፀም የሚያስችል መመሪያ እንዲያወጣ በሕግ አውጪው የውክልና ስልጣን የተሰጠው አካል የአወጣው የመንግስት ሰራተኞች ጡረታ አዋጅ ማስፈፀሚያ መመሪያ ቁጥር 1/2008

አንቀፅ 4(ሐ) ድንጋጌም ይህንኑ የሚያጠናክር ሁኖ አግኝተናል። ስለሆነም የአሁኑ ተጠሪ በዳኞች ምርጫ አልታቀፉም ተብለው ከስራ የተሰናበቱት 17 ዓመት ከ11 ወር ካገለገሉ በኋላ በ1988 ዓ/ም በመሆኑና በዚህ ጊዜ ደግሞ እድሜያቸው ለጡረታ ያልደረሰ የነበረ በመሆኑ፤ እንዲሁም አዋጅ ቁጥር 714/2003 (በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ) ተፈፃሚ መሆን የሚገባው አዋጁ ከፀናበት ጊዜ ጀምሮ ከስራ በተሰናበቱ ሰራተኞች ላይ በመሆኑ በተጠሪ ጉዳይ አዋጁ ተፈፃሚ ሊሆን የሚችልበት የሕግ አግባብ የለም። ይህ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 132861 ሀምሌ 28 ቀን 2010 ዓ/ም በዋለው ችሎት አዋጅ ቁጥር 907/2007 ከመፀናቱ በፊት በመንግስት መስሪያ ቤት ከአስር አመት በላይ አገልግሎት በመስጠት ስራውን በራሱ ፈቃድ ወይም በሌላ ምክንያት ለለቀቀ ሰራተኛ እድሜው ስልሳ አመት የሞላው እስከሆነ ድረስ የዘላቂ ጡረታ ተጠቃሚነት መብት አለው በማለት ለአዋጁ ማሻሻያ አንቀጽ 5 (2) የሰጠው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ከላይ በተመለከቱት ሕጋዊ ምክንያቶች የሕጉን ይዘትና መንፈስ ያልተከተለና ስህተት ሁኖ ስለአገኘው ይህ ችሎቱ ራሱ የሰጠውን አስገዳጅ የሕግ ትርጉም በሌላ ጊዜ መቀየር የሚችል መሆኑን የአዋጅ ቁጥር 454/97 አንቀፅ 2(1) ድንጋጌ የአስቀመጠ በመሆኑ በሰ/መ/ቁጥር 132861 በዚህ ረገድ የተሰጠው የሕግ ትርጉም ሊለወጥ የሚገባው ሁኖ አግኝተናል። ስለሆነም የአዋጅ ቁጥር 714/2003 ማሻሻያ የሆነው አዋጅ ቁጥር 907/2007 ከመፀናቱ በፊት በመንግስት መስሪያ ቤት ከአስር አመት በላይ አገልግሎት በመስጠት ስራውን በራሱ ፈቃድ ወይም በሌላ ምክንያት ለለቀቀ ሰራተኛ እድሜው ስልሳ አመት የሞላው እስከሆነ ድረስ የዘላቂ ጡረታ ተጠቃሚነት መብት በአዋጁ አንቀፅ 5(2) ድንጋጌ የተጠበቀ አይደለም። ሲጠቃለልም ከላይ በተጠቀሱት ዝርዝር ሕጋዊ ምክንያቶች ተከታዩን ወስነናል።

ውሳኔ

1. በተሻሻለው የመንግስት ሰራተኞች ጡረታ አዋጅ ቁጥር 907/2007 አንቀጽ 5(2) የዘላቂታ ጡረታ አበል ለማግኘት መሰረቱ ቢያንስ አስር አመት ማገልገል እና በአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀጽ 18 መሰረት የጡረታ እድሜ መድረስ በመሆኑ ማንኛውም የመንግስት ሰራተኛ ቢያንስ አስር አመት ያገለገለ እና በራሱ ፈቃድ ወይም በአዋጁ ከተጠቀሱት ውጪ በሆነ ምክንያት አገልግሎት ካቋረጠ የጡረታ መውጫ እድሜው ሲደርስ የአገልግሎት ጡረታ አበል ለዘላቂታው የማግኘት መብት አለው ተብሎ በሰ/መ/ቁጥር 132861 በ28/11/2009 ዓ/ም ተሰጥቶ የነበረው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም በአዋጅ ቁጥር 454/97 አንቀጽ 2 (1) መሰረት ተለውጧል።
2. በፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 131833 በ22/09/2010 ዓ/ም የተሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 348(1) መሰረት ተሽሯል።
3. የማህበራዊ ዋስትና ይግባኝ ሰሚ ጉባኤ በመ/ቁጥ/ይ/1/1/16/2008 ሐምሌ 29 ቀን 2008 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 348 (1) መሰረት ፀንቶአል።

4. በተሻሻለው የመንግስት ሰራተኞች ጡረታ አዋጅ ቁጥር 907/2007 አንቀጽ 5(2) ድንጋጌ መሰረት የዘለቂታ ጡረታ አበል ለማግኘት ቢያንስ አስር አመት ማገልገል እና በአዋጅ ቁጥር 714/2003 አንቀጽ 18 መሰረት የጡረታ እድሜ መድረስ ብቻ ሳይሆን ማንኛውም የመንግስት ሰራተኛ ቢያንስ አስር አመት ያገለገለ እና በራሱ ፈቃድ ወይም በአዋጁ ከተጠቀሱት ውጪ በሆነ ምክንያት አገልግሎቱን ያቋረጠው አዋጁ ከፀናበት ከሐምሌ 01 ቀን 2007 ዓ/ም ጀምሮ ሊሆን ይገባል ብለናል።
5. በአዋጅ ቁጥር 714/2003 (በአዋጅ ቁጥር 907/2007 እንደተሻሻለ) አንቀጽ 19(2) መሰረት ተጠሪ ዘላቂ የጡረታ መብት ተጠቃሚ መሆን አይችሉም ብለናል።
6. በዚህ ችሎት ለተደረገ ክርክር የወጣውን ወጪና ኪሳራ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል።

መዝገቡ ተዘግቶአል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ ብለናል።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ሳ/ፀ

መጋቢት 29 ቀን 2012 ዓ/ም

ዳኞች፡- ሰለሞን አረዳ

ብርሃኑ አመነው

ተሾመ ሽፈራው

ደረጀ አያና

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግሥቱ

ነጻነት ተገኝ

አመልካች፡-ወ/ሮ ወሰኔ ገብረዮሐንስ

ተጠሪ፡- የካ ክፍለ ከተማ ወረዳ 07 ቀበሌ 11/12/08 የሽማግሌ ኃላ/የተ/የኅብረት ሥራ ማኅበር

መዝገቡ ተመርምሮ ከዚህ የሚከተለው የፍርድ ውሳኔ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የሥረ ነገር ዳኝነት ሥልጣን የሚመለከት ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ሆኖ በዚህ ፍርድ ቤት የአሁን ተጠሪ ከሳሽ አመልካች ደግሞ ተከሳሽ በመሆን ተከራክረዋል፡፡ ተጠሪ በአሁን አመልካች ላይ በመሰረተው ክስ አመልካች በየካ ክፍለ ከተማ ወረዳ 16 ቀበሌ 08 ክልል ውስጥ የሚገኝ የቤት ቁጥር 915/ለ የሆነ ቤት በወር 15 ብር ኪራይ ተከራይታ ከ1998 ዓ/ም ጀምሮ የቤት ኪራይ መክፈል አቋርጣለች፡፡ ቤቱን ሰርቶ የሚያከራየውና የሚያስተዳድረው የሕዝብ ሱቅ መዝናኛ ክብብ ሲሆን በኋላ የቀበሌው ባለአደራ ቦርድ ሲያስተዳድረው የነበረውን በደንብ ቁጥር 46/2004 የወረዳው ሽማግሌ ኃላ/የተ/የኅብረት ሥራ ማኅበር ተረክቦ እንዲያስተዳድር የተደረገ ሲሆን ተከራይ በቤት ኪራይ ውሉ መሰረት የቤት ኪራይ ገቢ ባለመክፈል የያዙትን ቤት እንዲያስረክቡና ያለባቸውን ወዝፍ ኪራይ ብር 1320.00፣ የውሉን መቀጮ ብር 5000.00 እና ቤቱን እስኪያስረክቡ ድረስ በቀጣይ የሚኖረውን ኪራይ እንዲትከፍል ይወስንልኝ በማለት ዳኝነት ጠይቋል፡፡

አመልካች ለክሱ ባለማቸው ክርክር ለክርክሩ መነሻ የሆነውን ቤት ላገኝ የቻልኩት በ1982 ዓ/ም በወቅቱ የነበሩት የቀድሞ ከፍተኛ 16 የቀበሌ 08 አመራሮች የነበረውን የመኖሪያ ቤት ችግር ለመፍታት በማሰብ ባዶ ቦታዎችን በመምረጥና በሂደት ባለቤቶች የምንመልሰውን ብር 29,000.00 ከቀድሞ ከፍተኛ 16 ቀበሌ 08 ሕብረት ሱቅ ወጭ ሆኖ ለሌሎች ሰዎች ጭምር እንዲሰጠን አድርገው በግምት 5 በ6 በሆነ ቦታ ላይ የነበረውን ቤት ሙሉ ለሙሉ አፍርሰን የወሰድነውን ብር በኪራይ መልክ ከፍለን ጨርሰናል፡፡ ለዚህ ቤት ካርታ ሊሰራልኝ በመጨረሻ ሂደት ላይ ይገኛል፡፡ ተጠሪ ያቀረባቸው ማስረጃዎች ይህንን ቤት

መረከቡን አያሳዩም። በመሀከላችን ምንም አይነት የቤት ኪራይ ወል ሳይኖር ተጠሪ ለክሱ ምክንያት የሆነውን መኖሪያ ቤት በባለቤትነት የሚያስተዳድር መሆኑን ማስረጃ ሳያቀርብ በደፈናው በአሁን ሰዓት በሥራ ላይ የሌለና ለ6 ወራት ብቻ በሥራ ላይ የነበረ ደንብ ቁጥር 46/2004 በመጥቀስ ያልተገባ ጥቅም ለማግኘት በማሰብ ያቀረበው ክስ የሕግና ማስረጃ ድጋፍ የለውም ተብሎ ወድቅ እንዲደረግ በመጠየቅ ተከራክራለች።

የሥር የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 40079 ላይ ግራ ቀኙን አከራክሮና ማስረጃዎችን መርምሮ በቀን 20/01/2010 ዓ/ም በዋለው ችሎት በሰጠው ውሳኔ ለክርክሩ መነሻ የሆነውን ቤት የቀድሞ ሕብረት ሱቅ ሲያስተዳድረው የነበረና የአሁን ተጠሪ የማስተዳደር ሥልጣን ያገኘው በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ደንብ ቁጥር 46/2004 መሰረት ሆኖ በቀን 28/01/2005 ዓ/ም በተዘጋጀ መረከብ ሰነድ በመረከብ እንደሆነ ተጠሪ በማስረጃ ያስረዳውን ተጠሪ ታቃራኒ ማስረጃ በማቅረብ አለማስተባበሏን፤ አመልካች በዚህ ቤት ላይ በቀን 24/05/2003 ዓ/ም ከየካ ክፍለ ከተማ ቀበሌ 11/12/08 የህ/ሰ/መ/ተ/ጽ/ቤት ጋር የኪራይ ወል ማድረግን ከማስረጃዎቹና ከቤቱ ማኅደር ማረጋገጡን እንዲሁም አመልካች ከተጠሪ ጋር የኪራይ ወሉን አለማደሻ የቀድሞውን የኪራይ ወል ቀሪ የሚያደርገው ሳይሆን በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2968/1 መሰረት የቀድሞውን የኪራይ ወል ላልተወሰነ ጊዜ እንዲራዘም የሚያደርግ እንደሆነ፤ አመልካች የኪራይ ወሉን ሳያስፈረሱ የቤቱ ባለይዞታ ነኝ በማለት ያቀረበችው ክርክር በሰ/መ/ቁጥር 46947 ላይ በተሰጠው ትርጉም መሰረት ተቀባይነት እንደሌለው፤ በአንጻሩ ተጠሪ ያቀረባቸው ማስረጃዎች የተጠሪ ቤቱን የማከራየት መብት ከሕግ የመነጨ እንደሆነና አመልካች ወሉን አለማደሻ ተከራይታ የነበረውን ቤት እንድትወስድና ኪራይ ሳትከፍል እንድትገለገል የሚፈቅድ የሕግ ድጋፍ የለም፤ አመልካች ቤቱ የራሷ መሆኑን ከተጠሪ የተሻለ ማስረጃ በማቅረብ አላረጋገጠችም በማለት አመልካች አከራካሪውን በየካ ክፍለ ከተማ ወረዳ 16 ቀበሌ 08 ክልል ውስጥ የሚገኘውን የቤት ቁጥር 915/ለ የሆነ ቤት ለተጠሪ እንድታስረክብ ወስኖ ተጠሪ ወዝፍ ኪራይ እንዲከፈለው የጠየቀውን ዳኝነት በይርጋ ታግዷል በማለት ወድቅ በማድረግ ወስኗል።

እንዲሁም አመልካች በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ያቀረበች ቢሆንም ፍርድ ቤቱ በመ/ቁጥር 205269 ላይ ግራ ቀኙን አከራክሮ በቀን 16/02/2011 ዓ/ም በሰጠው ውሳኔ ክሱ ከቤት ኪራይ ወል ጋር የተያያዘና አልተከፈለም የተባለውን ኪራይ ለማስከፈልና ቤቱን ለማስለቀቅ የቀረበ በመሆኑ የስር ፍርድ ቤት ጉዳዩን የመዳኘት ስልጣን አለው በሚል ከዚህ አኳያ የቀረበውን ይግባኝ ወድቅ በማድረግ ፍሬ ነገሩን የሚመለከተውን የይግባኝ ቅሬታ መርምሮ አመልካች የቤት ባለቤትነትን የመፋለም ክስ ማቅረብ እንደምትችል በመግለጽ አመልካች ቤቱን እንድታስረክብ በሥር ፍርድ ቤት የተወሰነውን ውሳኔ በማጽናት ወስኗል። በዚህ መሰረት በተሰጡ ውሳኔዎች መሰረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል በሚል አመልካች በቀን 04/03/2011 ዓ/ም ጽፋ ያቀረበችው የሠበር አቤቱታ ይዘት በአጭሩ የሚከተለው ነው።

የሥር የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በሌሎች መዝገቦች ላይ የቀረቡትን ተመሳሳይ ጉዳዮችን በተመለከተ ጉዳዩን የመዳኘት ስልጣን የለኝም በማለት ክስን ወድቅ ቢያደርግም ይህንን ጉዳይ በተመለከተም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 90421 በሰጠው አስገዳጅ ትርጉም መሰረት ጉዳዩን የመዳኘት ሥልጣን እደሌለው በማወቅ ሥልጣን የለኝም በማለት ወድቅ ማድረግ ሲገባው ሥልጣን አለው ቢባል እንኳን ያለው ስልጣን የኪራይ ጉዳይን በተመለከተ ብቻ በመሆኑ ይህም ቢሆን የተጠሪ ኪራይ የመጠየቅ መብት በይርጋ ቀሪ ሆኗል ሲል በወሰነበት ክስ ጋር ግንኙነት የሌለውን ነጥብ በማንሳት የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ጉዳዩን ተመልክቶ አመልካች ቤቱን ለተጠሪ ታስረክብ ብሎ ወሳኔ መስጠቱና ጉዳዩን በይግባኝ አይቶ እንዲያርም ይግባኝ የቀረበለት የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ስህተቱን ሳያርም ወሳኔውን ማጽናቱ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ነው። ፍሬ ነገርን በተመለከተ በሰጠው ወሳኔ በሥራ ላይ የሌለውን ደንብ ቁጥር 47/2004 በመጥቀስ ወሳኔ መስጠቱ፤ ተጠሪ ከንግድና ኢንዱስትሪ በቀን 28/01/2005 ዓ/ም በተጻፈ መረካከቢያ ቅጽ 17 ክፍሎችን ተረክቤያለሁ ከሚል በስተቀር የትኞቹን ቤቶች እንደሆኑ የቤት ቁጥሮች ባልተጠቀሰበት፤ ማን አስረካቢና ተረካቢ እንደሆነ በአግባቡ ሳይገለጽ፤ አመልካች ከተጠሪ ጋር ምንም አይነት የቤት ኪራይ ውል ስምምነት ባልፈጸምኩበትና ተጠሪም በቀን 06/10/2006 ዓ/ም ይህንኑ ባረጋገጠበት ማስረጃ በአግባቡ ሳይመረመርና ከሚመለከተው አካል ማስረጃ እንዲጣራልኝ በጠየኩት መሰረት ሳይፈጸም ምስክሮቹን ሳይሰማ የሰጠው ወሳኔ በመሆኑ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ነው ተብሎ እንዲታረምልኝና ለክሱ መነሻ የሆነው ቤት የአመልካች የግል ቤት ነው ተብሎ እንዲወሰን እንዲሁም አመልካች ቤቱን ለተጠሪ እንድታስረክብና ኪራይም እንድትከፍል የተሰጠው ወሳኔ እንዲሻርላት በመጠየቅ አቤቱታዋን አቅርባለች።

የሰበር አጣሪ ችሎት አቤቱታውን መርምሮ ተጠሪ ያቀረበውን ክስ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች አይተው የወሰኑበትን አግባብ የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር በየወረዳው የሚገኙ የሕዝብ ሱቆችና ሌሎች ገቢ ማስገኛ ተቋማትን ወደ ሽማግሌት የህብረት ሥራ ማኅበር ለማስተላለፍ ካወጣው ደንብ ቁጥር 46/2004 ድንጋጌዎች እና የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 190421 ከሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም ጋር በማገናዘብ መጣራት ያለበት በመሆኑ ጉዳዩ ለሰበር ሰሚ ችሎት ያስቀርባል ብሎ ትዕዛዝ በመስጠቱ ተጠሪ በቀን 17/04/2011 ዓ/ም የተፃፈ በአጭሩ የሚከተለውን መልስ አቅርቧል።

አመልካች የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ጉዳዩን የመዳኘት ሥልጣን የለውም በሚል በሥር ፍርድ ቤት በመቃወሚያነት ያላነሳችውን ክርክር በሰበር ደረጃ እንድታነሳ የፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 182/2 እና 329 አይፈቅድላትም። ክሱ የቤት ኪራይ ለማስከፈልና ቤቱን ለማስለቀቅ የቀረበ በመሆኑ በአዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 5 መሰረት ጉዳዩን የመዳኘት ስልጣን ያላቸው የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ናቸው። በመሆኑም ክሱ በሰበር የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ታይቶ በመወሰኑ የተፈጸመ ስህተት የለም።

የፍሬ ነገር ክርክር በተመለከተ አመልካች ለክሱ መነሻ የሆነው ቤት ባለቤት መሆኗን የሚያስረዳ ምንም አይነት ማስረጃ አላቀረበችም። አመልካች በማስረጃነት ያቀረበችው ሰነዶች አመልካች ለክሱ መነሻ በሆነው ቤት ላይ የባለቤትነት መብት እንዳላት የሚያስረዳ አይደለም። በአንጻሩ ተጠሪ ለክሱ መነሻ የሆነውን ቤት ከቀበሌ የሕዝብ ሱቅና መዝናኛ ተቋም ጋር ስለመከራየቷ የሚያስረዳ ማስረጃ በማቅረብና በአንጻሩ አመልካች የቤቱ ባለቤት መሆኗን የሚያሳይ ማስረጃ በማቅረብ ባለማስረዳቷ ክርክሯ የሕግ መሰረት የለውም ተብሎ በስር ፍርድ ቤቶች በማስረጃ ምዘና ነጥሮ የተረጋገጠ ፍሬ ነገር ነው። ስለሆነም ከቀረበው የክስ ምንያት አንጻር አመልካች ቤቱን እንድትለቅ በመወሰኑ በስር ፍርድ ቤቶች የተፈጸመ ስህተት የለም ተብሎ አመልካች ያቀረበችው የሰበር አቤቱታ ወድቅ ይደረግልኝ በማለት ተከራክሯል።

አመልካች በተጠሪ በቀረበ መልስ ላይ በቀን 17/05/2011 ዓ/ም የተጻፈ የመልስ መልስ በማቅረብ ተከራክራለች።

ከዚህ በላይ የተመዘገበው የግራ ቀኝ ክርክርና በስር ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ወሳኔዎች ይዘት ሲሆን እኛም የሰበር አጣሪ ችሎት ጉዳዩ ለሰበር ችሎት ያስቀርባል ሲል ከያዘው ጭብጥ አንጻር እና አመልካች በኪራይ የያዘችውን አከራካሪውን ቤቱ ለተጠሪ ታስረክብ ተብሎ በስር ፍርድ ቤቶች በመወሰኑ የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን አግባብነት ካለው ሕግ ጋር በማገናዘብ እንደሚከተለው መርምረናል።

በመጀመሪያም ጉዳዩን የመዳኘት የሥረ ነገር ስልጣን የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ፍርድ ቤቶች ነው ወይስ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ነው? የሚለውን ጭብጥ መርምረናል። ተጠሪ ክሱን ያቀረበው አመልካች ተከራይታ የያዘችውን በየካ ክፍለ ከተማ ወረዳ 16 ቀበሌ 08 ክልል ውስጥ የሚገኝ የቤት ቁጥር 915/ለ የሆነ በመዝናኛ ክብብነት የሚያገለግል ቤት ኪራይ ለመክፈል ፈቃደኛ ባለመሆኗ ወዝፍ ኪራይ ከፍላ ቤቱን እንዲታስረክበኝ ይወሰንልኝ በማለት ዳኝነት በመጠየቅ ነው። እንዲሁም ቤቱን የማስተዳደር ስልጣን ያገኘው የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ባወጣው ደንብ ቁጥር 46/2004 መሰረት ቀደም ሲል በባለአደራ ቦርድ ሲተዳደሩ የነበሩ መሰል ቤቶችን ተረክቦ እንዲያስተዳድር በተሰጠው መብት መሰረት እንደሆነ በመግለጽ ደንቡን ጠቅሶ መከራከሩን የስር ፍርድ ቤቶች ወሳኔዎች ይዘት ያሳያል።

በፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 9/1 እና 231(1/ለ) ስር በተደነገገው መሰረት የክስ አቤቱታ የቀረበለት ፍርድ ቤት ጉዳዩን የመዳኘት የሥረ ነገር ዳኝነት ስልጣን ያለው መሆኑን አለመሆኑን የክስ አቤቱታውን በመመርመር የሥረ ነገር ዳኝነት ሥልጣን የሌለው መሆኑን ሲያረጋግጥ ተከሳሹን ሳይጠራ የክስ አቤቱታው ተቀባይነት የለውም በማለት መመለስ ይጠበቅበታል። የሥረ ነገር ሥልጣን ያለው መስሎት ተከሳሹ መልስ እንዲሰጥ አድርጎ ተከሳሹ ፍርድ ቤቱ ጉዳዩን ለመዳኘት የሚያስችል የዳኝነት ሥልጣን የለውም የሚል መቃወሚያ በፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 244(2/ሀ) ሲያቀርብ ወይም በዚህ አግባብ በተከሳሹ መቃወሚያ ባይቀርብም እንኳ ፍርድ ቤቱ በራሱ አነሳሽነት ጉዳዩን የመዳኘት ስልጣን እንደሌለው

በተረዳበት ጊዜ ሥልጣን የለኝም በማለት መወሰን እንዳለበት በፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 9/2 ስር በግልጽ ተደንግጓል። በዚህ አግባብ በአስገዳጅነት የተደነገገበት ምክንያት የሥረ ነገር ዳኝነት ስልጣን የሌለው ፍርድ ቤት ትክክለኛ ፍትህ ለመስጠት የሚያስችል ብቃት የለውም የሚል አጠቃላይ ግንዛቤ ሕግ አወጭዉ በመያዙ ምክንያት እንደሆነ ይታመናል።

በተያዘው ጉዳይ አመልካች የስር የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ጉዳዩን የመዳኘት ስልጣን የለውም የሚል መቃወሚያ ካለማቅረቧም በተጨማሪ ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ ዳኝነት ሥልጣን ያየው የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤትም ጉዳዩን የመዳኘት የስረ ነገር ሥልጣን እንዳለው በመቁጠር ተጠሪ ያቀረበውን ክስ ተቀብሎ ወሳኔ መስጠቱን ከክርክሩ ተረድተናል። አመልካች ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ባቀረበችው ይግባኝ የስር ፍርድ ቤት በጉዳዩ ላይ ወሳኔ የሰጠው ሥልጣን ሳይኖረው ነው የሚል ቅሬታ ያቀረበች ቢሆንም ፍርድ ቤቱ ከዚህ አንጻር የተነሳውን ቅሬታ መርምሮ የስር ፍርድ ቤት ከኪራይ ወል ጋር በተያያዘ ኪራይ ለማስከፈልና ቤት ለማስለቀቅ የቀረበውን ክስ የመዳኘት ስልጣን አለው በማለት የአመልካችን ቅሬታ ወድቅ በማድረግ መወሰኑን ከወሳኔው ተመልክተናል። አመልካች ከዚህ አኳያ ለሰበር ሰሚ ችሎት ያቀረበችውን ቅሬታ በስር ፍርድ ቤቶች ያልተነሳ አዲስ ክርክር በመሆኑ በፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 182/2 እና ቁጥር 329 ስር በተደነገገው አግባብ በሰበር ደረጃ ሊነሳ የሚገባ ክርክር አይደለም በማለት ተጠሪ የተከራከረ ቢሆንም አመልካች ከዚህ አኳያ ያነሳችው ክርክር የስረ ነገር ዳኝነት ሥልጣንን የሚመለከት እንጂ ፍሬ ነገርን የሚመለከት አዲስ ክርክር ባለመሆኑ ከላይ እንደተገለጸው የፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 9/2ን መንፈስና ዓላማ ከግምት በማስገባት እንዲህ አይነት መከራከሪያ በሰበር ደረጃም ሊነሳ የሚችል ነው በማለት በዚህ ረገድ ተጠሪ ያቀረበውን ክርክር ባለመቀበል የስር የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ጉዳዩን የመዳኘት ስልጣን ያላቸው መሆን አልመሆኑን ከዚህ ቀደም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 53551፣ በሰ/መ/ቁጥር 65706 እና በሰ/መ/ቁጥር 90421 ላይ ከሰጠው አስገዳጅ ትርጉም አንጻር መርምረናል።

የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 53551 እና በሰ/መ/ቁ 65706 ላይ በሰጠው ትርጉም በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ሥር ባሉት ቀበሌያት የተደራጀ ባለአደራ ቦርድ ሕጋዊ ሰውነት ያለው ሆኖ የቀበሌ የሕዝብ ሱቆች ተብለው የሚታወቁ ቤቶችን እንዲያስተዳድር በከተማ አስተዳደሩ የተቋቋመ በመሆኑ ከከተማው የቀበሌ አስተዳደር አንድ አንዱ አስፈጻሚ አካል የሚቆጠር በመሆኑ በአዲስ አበባ ከተማ ቻርተር አዋጅ ቁጥር 361/1995 አንቀጽ 41(1/ረ) መሰረት የከተማ አስተዳደሩ ከሚያስተዳድራቸው የመንግስት ቤቶች ጋር የተያያዙ ክርክሮችን የመዳኘት ስልጣን የተሰጠው ለከተማ ፍርድ ቤቶች በመሆኑ የሕዝብ ሱቅ የከተማ አስተዳደሩ የሚያስተዳድረው እንደመሆኑ ከሕዝብ ሱቁ ጋር በተያያዘ የሚነሳ ክርክር የመዳኘት ስልጣን ያለው የከተማ አስተዳደሩ ፍርድ ቤቶች ናቸው በማለት ወስኖ እንደነበር ከወሳኔው ተመልክተናል።

እንዲሁም በሰ/መ/ቁጥር 90421 በተሰጠው ትርጉም በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር በየወረዳው የሚገኙ የሕዝብ ሱቆችና ሌሎች ገቢ ማስገኛ ተቋማትን ወደ ሽማግሌት የሕብረት ሥራ ማኅበራት ለማስተላለፍ በከተማ አስተዳደሩ ሐምሌ 05 ቀን 2004 የወጣው ደንብ ቁጥር 46/2004 ሥራ ላይ ከመዋሉ በፊት የሕዝብ ሱቅ የሚተዳደረው በቀበሌ የሕዝብ መዝናኛ ማእከላት ባለአደራ ቦርድ በመሆኑ ባለአደራ ቦርዱ የሕዝብ ሱቆችንና ሌሎች መዝናኛ ማእከሎችን በተመለከተ የሚያቀርበውን ክስ ተቀብለው የማየት ሥልጣን ያላቸው የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደሩ ፍርድ ቤቶች ነው ተብሎ በሰ/መ/ቁጥር 65706 ላይ ትርጉም መሰጠቱን በመጥቀስ የከተማ አስተዳደሩ በየወረዳው የሚገኙ የሕዝብ ሱቆችንና ሌሎች ገቢ ማስገኛ ተቋማትን ባወጣው ደንብ ቁጥር 46/2004 ወደ ሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበራት አስተላልፏል። በዚህ ደንብ አንቀጽ 5 መሰረት ለሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበራት የተላፉትን ንብረቶችና ገንዘብ ማኅበራቱ ለሕዝብ በሚጠቅም መንገድ የሚያስተዳድሩ መሆኑን የመቆጣጠርና የእርምጃ እርምጃ የመወሰድ ሥልጣን ለአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ንግድና ኢንዱስትሪ ቢሮ ሰጥቷል። እንዲሁም በደንብ ቁጥር 46/2004 ድንጋጌዎች መሠረታዊ ባህሪያትም ሆነ በአሰራሩ የሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበራት በባለአደራ ቦርድ ሲተዳደሩ የነበሩትን የሕዝብ ሱቆችና ሌሎች ገቢ ማስገኛ ተቋማት፣ ንብረት፣ የሠራተኞችንና መብትና ግዴታ በመረከብ በሚጠቅም መንገድ የማስተዳደር ኃላፊነት ስላለበት በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ቁጥጥርና ክትትል የሚደረግበት የሕዝብ አገልግሎት ሰጭ ተቋም በመሆኑ በሰ/መ/ቁጥር 65706 ላይ በተሰጠው አስገዳጅ ትርጉም መሰረት ባለአደራ ቦርዱ በከተማ አስተዳደሩ ፍርድ ቤቶች ክስ ለማቅረብ ይችላል የተባሉ ጉዳዮችን በተመለከተ የሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበር ክስ የማቅረብ መብት አለው። የከተማ አስተዳደሩ ፍርድ ቤቶችም በዚህ አግባብ የሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበር የወረዳውን የሕዝብ ሱቆችና ሌሎች የገቢ ማስገኛ ተቋማት የኪራይ ወል አፈጻጸም በተመለከተ የሚቀርብ ክስ መርምሮ የመወሰን የዳኝነት ሥልጣን አለው በማለት መወሰኑን የወሳኔው ይዘት ያሳያል።

ከላይ ከተጠቀሱት የሰበር ሰሚ ችሎት ወሳኔዎች እና በተያዘው ጉዳይ ተጠሪ ካቀረበው ክስ ላይ በግልጽ እንደተመለከተው ቀደም ሲል በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደሩ የቀበሌ የሕዝብ መዝናኛ ማእከላት ባለአደራ ቦርድ ሲተዳደሩ የነበሩት የሕዝብ ሱቆች፣ ሌሎች የመዝናኛ ማእከሎች እና ንብረቶች በከተማ አስተዳደሩ ሐምሌ 05 ቀን 2004 ዓ/ም የወጣውን ደንብ ቁጥር 46/2004ን ተከትሎ በየወረዳው ለተቋቁሙት ለሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበራት መተላለፋቸውን ነው። በደንቡ አንቀጽ 11 ስር የባለአደራ ቦርድ መብትና ግዴታዎች ለሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበራት እንደተላለፉ መደንገጉም የሚያሳየው ይህንኑ ነው። እንዲሁም በዚሁ ደንብ አንቀጽ 12 ስር እንደተደነገገው ከባለአደራ ቦርድ ጋር የተደረጉ ውሎች ደንቡ ከወጣበት ቀን ጀምሮ በሁለት ወር ውስጥ ከሽማግሌት ሕብረት ሥራ ማኅበር ጋር መታደስ እንዳለበት በግልጽ ተመልክቷል።

ከላይ እንደተመለከተው በሰ/መ/ቁጥር 53551 እና በሰ/መ/ቁ 65706 ላይ በተሰጠው አስገዳጅ ትርጉም መሰረት በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ሥር ባሉት ቀበሌያት ተደራጅቶ የነበረው የቀበሌ የሕዝብ መዝናኛ ማእከላት ባለአደራ ቦርድ እንደ ከተማው የአስፈጻሚ አካል ሊቆጠር የሚችል መሆኑ አከራካሪ አይደለም። አከራካሪው ጉዳይ የቀበሌ የሕዝብ መዝናኛ ማእከላት ባለአደራ ቦርድ መብትና ግዴታ በደንብ ቁጥር 46/2004 የተላለፈላቸው የሽማቸው የኅብረት ሥራ ማኅበራት እንደ ከተማው አስተዳደር አስፈጻሚ አካል ሊቆጠሩ የሚችሉ መሆን አለመሆኑ ነው።

እንደሚታወቀው የኅብረት ሥራ ማኅበራት በአዋጅ ቁጥር 147/1991 (ይህ አዋጅ በአዋጅ ቁጥር 985/2009 ተተክቷል) በተደነገገው መሰረት በነጻ ገበያ የኢኮኖሚ ሥርዓት ውስጥ ተመሳሳይ ፍላጎት ባላቸው ሰዎች መካከል በፈቃደኝነት ላይ የተመሰረተ ሕብረት በመፍጠር ገንዘብን፣ ዕውቀትን፣ ንብረትንና ጉልበትን በማስተባበር ኢኮኖሚያዊ፣ ማኅበራዊ፣ ባህላዊና ሌሎች ፍላጎቶቻቸውን አርስ በአርስ በመደጋገፍ ለማሟላትና ሌሎች በአዋጁ የተዘረዘሩትን ዓላማዎች ከግብ ለማድረስ በፌዴራል ደረጃ ወይም በክልል ደረጃ ኃላፊነቱ የተወሰነ ሆነው የመሥራቾች ስብሰባ ቃለ ጉባኤ፣ መተዳደሪያ ደንብ፣የአባላት ስም ዝርዝርና ፊርማቸውን፣ የማኅበሩን ሥራ አመራር ኮሚቴ አባላት ስምና ፊርማቸውን፣ የማኅበሩን ዕቅድ፣ የመነሻ ካፒታሉን...ወዘተ የሚሉ በአዋጁ የተዘረዘሩትን ሌሎች ሰነዶችን በማቅረብ በመመዝገብ የሚቋቋሙ ሕጋዊ ሰዉነት ያላቸው ድርጅቶች እንደሆኑ በአዋጅ ቁጥር 147/1991 በአንቀጽ 9 እና 10 ወይም በአዋጅ ቁጥር 985/2009 አንቀጽ 10 እና 11 የተደነገገው ያሳያል። ከዚህም መረዳት የሚቻለው ምንም እንኳን የኅብረት ሥራ ማኅበራት የተቋቋሙበት ዓላማ የንግድ ሥራ በመስራት ለአባላቱ ጥቅም ከማስገኘት ባሻገር ለሕብረተሰቡ የሚጠቅሙ ሌሎች ተግባራትን በመፈጸም ማኅበራዊ ችግሮችን መፍታት ጭምር ቢሆንም የተቋቋሙት ግን እንደአስተዳደር አካል በመሆን ሳይሆኑ ኃላፊነቱ የተወሰነ ሕጋዊ ሰዉነት ያላቸው ድርጅቶች ወይም የኅብረት ሥራ ማኅበራት ሆነው አንደሆነ ነው።

እንዲሁም በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ውስጥ የተቋቋሙ የሽማቸው ኅብረት ሥራ ማኅበራት የከተማውን ነዋሪዎች ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ችግሮች ከመቀነስ አንጻር ያላቸውን ፋይዳ ከግምት በማስገባት የከተማ አስተዳደሩ ደንብ ቁጥር 46/2004ን በማዉጣት ቀደም ሲል በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደሩ የቀበሌ የሕዝብ መዝናኛ ማእከላት ባለአደራ ቦርድ ሲተዳደሩ የነበሩትን የሕዝብ ሱቆች፣ ሌሎች የመዝናኛ ማእከሎች እና ንብረቶች ከሐምሌ 05 ቀን 2004 ዓ/ም ጀምሮ በየወረዳው ለተቋቋሙት ለሽማቸው ኅብረት ሥራ ማኅበራት አስተላልፏል። በሌላ አነጋገር እነዚህ ማኅበራት በዚህ ደንብ የቀበሌ አስፈጻሚ አካል ሆኖ ተቋቁሞ በነበረው ባለአደራ ቦርድ ሲተዳደሩ የነበሩ ንብረቶችን የማስተዳደር መብት (በቦርዱ ሲተዳደሩ የነበሩ ቤቶችን የማከራየትና የማስተዳደር መብት ጨምሮ) መወረሳቸው (በሕግ ማግኘታቸው) ከላይ እንደተመለከተው ሕጋዊ ሰዉነት ኖሯቸው ኃላፊነቱ የተወሰነ የኅብረት ሥራ ማኅበራት ሆነው የተቋቋሙበትን ህልውናዊ ማንነታቸውን (identity of legal personality) የሚቀይር

አይደለም። እንዲሁም ከዚህ ጉዳይ ጋር በተያያዘ የከተማ አስተዳደሩ ያወጣው ደንብ ቁጥር 46/2004 ዓ/ማም ባለአደራ ቦርዱ የነበረው መብትና ግዴታ በከተማ አስተዳደሩ ለሚገኙ የሽማግሌት ጥቅም ማህበራት የሚተላለፍበትንና በቀጣይ ማህበራቱ ከባለአደራ ቦርዱ የተረከቡትን ገንዘብና ንብረት የከተማ አስተዳደሩን ነዋሪዎች በሚጠቅሙ ተግባራት ላይ የሚያውሉበትን ሁኔታ መደንገግ እንጅ በከተማ አስተዳደሩ የሚገኙትን የሽማግሌት ጥቅም ማህበራትን የከተማ አስተዳደር አስፈጻሚ አካል የማድረግ ወይም የማህበራቱን የባለቤትነት መብት ለከተማ አስተዳደሩ በማስተላለፍ ማህበራቱን በከተማ አስተዳደር ባለቤትነት የሚተዳደሩ የልማት ድርጅቶች (enterprises) የማድረግ ዓላማ ደንቡ የለውም።

በተጨማሪም በደንብ ቁጥር 46/2004 አንቀጽ 5 ሥር የሽማግሌት ጥቅም ማህበራት በደንቡ መሰረት የተረከቡትን ገንዘብና ንብረቶች ለሕዝብ በሚጠቅም መልኩ እያስተዳደሩ የሚገኙ መሆን አለመሆኑን የመቆጣጠርና የእርምጃ እርምጃ የመውሰድ ሥልጣን ለከተማ አስተዳደሩ ንግድና ኢንዱስትሪ ቢሮ ተሰጥቷል። የዚህ ድንጋጌ ዓላማም የሚያመለክተው የሽማግሌት ጥቅም ማህበራት የሚያስተዳድሩትን ንብረትና ገንዘብ ለሕዝብ ጥቅም ማዋላቸውን ማን ቁጥጥር እንደሚያደርግባቸውና ማን የማስተካከያ እርምጃ አንደሚወስድባቸው ለአንድ ተለይቶ ለሚታወቅ አስተዳደር አካል ኃላፊነትና ተግባር መስጠት እንጂ የሽማግሌት ጥቅም ማህበራት የሚያስተዳድሩትን ቤቶች በተመለከተ ከተፈጸሙ ውሎች ጋር በተያያዘ ኪራይ ለማስከፈልና ቤቶችን በሕግ አግባብ ክስ መስርቶ ለማስለቀቅ በቢሮው በኩል ካልሆነ በራሳቸው ምንም መፈጸም እንዳይችሉና ማህበራቱን የቢሮው ተቀጽላ ተቋም የማድረግ ዓላማ ያለው ድንጋጌ እንዳልሆነ ተገንዝበናል። እንዲሁም በዚህ ድንጋጌ መሰረት በቢሮው ቁጥጥርና ክትትል እንዲደረግባቸው መደረጉ በቀጥታ የሽማግሌት ጥቅም ማህበራት ኃላፊነታቸው የተወሰነ የኅብረት ሥራ ማህበራት ሆነው የተደራጁትን ማህበራት በሕግ ያሳካሉ ተብሎ የታቀደውንና የተቋቋሙበትን ዝርዝር ዓላማዎች በማስቀረት እንደ ሕዝብ አገልግሎት ሰጭ አስተዳደር አካል የሚያስቆጥራቸው አይደለም።

ከዚህ በላይ በደረሰነው ድምዳሜ መሰረት በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ውስጥ የሚገኙት የሽማግሌት ጥቅም ማህበራት እንደ ከተማ አስተዳደሩ አስፈጻሚ አካል ወይም በከተማ አስተዳደር ባለቤትነት የሚተዳደር የልማት ድርጅቶች (enterprises) የሚቆጠሩ አይደሉም። ባለአደራ ቦርዱ ሲያስተዳድር የነበረውን ንብረትና ገንዘብ የማስተዳደር ሥልጣን የተላላፈላቸው የሽማግሌት ጥቅም ማህበራት በተለይም የሕዝብ ሱቆች፣ ሌሎች የመዝናኛ ማእከሎች እና ንብረቶች በተመለከተ በተፈጸሙ የኪራይ ውሎች የሚመነጩ መብቶችን ከመጠየቅ እና ቤቶችን ከተከራዮቹ አስለቅቆ ተረክቦ ከማስተዳደር ጋር በተያያዘ ዳኝነት በመጠየቅ የሚያቀርቧቸውን ክሶች በተመለከተ የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ፍርድ ቤቶች የመዳኘት ሥልጣን ይኖራቸዋል ተብሎ በተጠቃሽ ደንብ ቁጥር 46/2004 ላይ በግልጽ አልተደነገገም። እንዲሁም በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ውስጥ የተቋቋሙ የኅብረት ሥራ ማህበራት የሚያስተዳድሩትን ቤቶች እና እነዚህን ቤቶች በማከራየት ከሚፈጽሙት ውሎች ጋር በተያያዘ ወይም

በጠቅላላው በከተማ አስተዳደሩ ውስጥ የተቋቋሙ የኅብረት ሥራ ማኅበራት ከሳሽ በመሆን የሚያቀርቧቸውን ክሶች በተመለከተ የመዳኘት ሥልጣን የከተማ አስተዳደሩ ፍርድ ቤቶች ሥልጣን ነው ተብሎ በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ቻርተር አዋጅ ቁጥር 361/1995 (በማሻሻያ አዋጅ ቁጥር 408/1996) ስር በግልጽ አልተደነገገም፡፡

በሌላ በኩል በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 11(1/ለ) እና 14(2) ስር እንደተደነገገው በሌላ ሕግ ለሌሎች አካላት የተሰጠው የዳኝነት ሥልጣን እንደተጠበቀ ሆኖ በዚህ አዋጅ አንቀጽ 3 እና 5 ሥር በፌዴራል ፍርድ ቤቶች የሚዳኙ ጉዳዮች ናቸው ተብለው ከተዘረዘሩት ጉዳዮችና ከተዘረዘሩት ሕጎች ከሚመነጩ ጉዳዮች ውጭ ሆነው በአዲስ አበባ ከተማ እና በድሬ ዳዋ ከተሞች ውስጥ የሚነሱ ሌሎች የፍትሐብሔር ጎዳኖችን የመዳኘት ሥልጣን ግምታቸው እስከ ብር 500,000.00 ድረስ የሆኑት በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ግምታቸው ከዚህ በላይ የሆኑት ደግሞ በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት እንደሚዳኙ ተገልጾ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች የሥራ ነገር ሥልጣን ሆኖ በግልጽ ተለይቶ ተደንግጓል፡፡

በተያዘው ጉዳይ ከሳሽ የሆነው የየካ ክፍለ ከተማ ወረዳ 07 ቀበሌ 11/12/08 የሽማግሌች ኃላፊነቱ የተወሰነ የኅብረት ሥራ ማኅበር (የአሁኑ ተጠሪ) ምንም እንኳን ለክሱ መነሻ የሆነውን ቤት የማስተዳደር ሥልጣን ያገኘው የከተማው አስፈጻሚ አካል ከነበረው የቀበሌ ባለአደራ ቦርድ ቢሆንም ይህ ማኅበር የከተማ አስተዳደሩ አስፈጻሚ (አስተዳደር) አካል ካለመሆኑም በተጨማሪ ይህ ማኅበር የሚያስተዳድረውን የቀድሞ የሕዝብ ሱቆች፣ ሌሎች የመዝናኛ ማእከሎች እና ንብረቶች ኪራይ ወል ጋር በተያያዘ ኪራይ ለማስከፈልና በኪራይ ወል ተይዘዋል ያላቸውን ቤቶች ለማስለቀቅ የሚቀርበውን ክስ የመዳኘት ስልጣን ለአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ፍርድ ቤቶች አልተሰጣቸውም፡፡ በአዋጅ ቁጥር 361/1995 አንቀጽ 41(1/ረ) ስር የአዲስ አበባ ከተማ ፍርድ ቤቶች የዳኝነት ሥልጣን ሆኖ የተደነገገው በከተማ አስተዳደሩ መዋቅር ሥር በሚገኙ አስተዳደር አካላት የሚተዳደሩ የመንግስት ቤቶች ጋር በተያያዘ የሚነሱ ጉዳዮችን የሚመለከት እንጂ ንብረትነታቸው የመንግስት የሆኑ ቤቶች ሆነው በሕግ የማስተዳደር ሥልጣን ለሽማግሌች ኅብረት ሥራ ማኅበራት የተሰጡትን ቤቶች ጋር በተያያዘ በማኅበራትና በግለሰቦች መካከል የሚነሱ ክርክሮችን የሚመለከት ድንጋጌ አይደለም፡፡

ከዚህ በመቀጠል የተመለከትነው በሰበር/መ/ቁጥር 90421 ላይ በተሰጠው ወሳኔ ለድንጋጌው የተሰጠው ትርጉም አሁን በያዘነው መዝገብ ከተሰጠው ትርጉም እንዴት ይጣጣማል? የሚለውን ነው፡፡ ከላይ በሰፊው እንደተገለጸው የሽማግሌች ኃላፊነቱ የተወሰነ የኅብረት ሥራ ማኅበራት የአሁኑን ተጠሪ ጨምሮ የአስተዳደር አካል አለመሆናቸው፣ ከባለአደራ ቦርዱ የተላለፉለትን የቀድሞ የሕዝብ ሱቆች፣ ሌሎች የመዝናኛ ማእከሎች እና ንብረቶች ኪራይ ወል ጋር በተያያዘ እና በኪራይ ወል የተያዙ ቤቶችን ለማስለቀቅ የሚቀርቡ ክሶች በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ፍርድ ቤቶች ይዳኛሉ በሚል በከተማ

አስተዳደሩ ደንብ ቁጥር 46/2004 ላይ በግልጽ አልተደነገገም። እንዲሁም በጠቅላላው በከተማ አስተዳደሩ ውስጥ የተቋቋሙ የንበረት ሥራ ማንበራት ከሳሽ በመሆን የሚያቀርቧቸውን ክሶች በተመለከተ የመዳኘት ሥልጣን የከተማ አስተዳደሩ ፍርድ ቤቶች ሥልጣን ነው ተብሎ በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ቻርተር አዋጅ ቁጥር 361/1995 (በማሻሻያ አዋጅ ቁጥር 408/1996) ላይ በግልጽ አልተደነገገም። ይልቁንም በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 11(1/ለ) እና 14(2) መሰረት የተያዘውን አይነት ጉዳይ (የአከራካሪው ንበረት ግምት መጠን እየታየ) የመዳኘት የሥራ ነገር ስልጣን ያላቸው የፌዴራል ከፍተኛ እና መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤቶች እንደሆኑ በግልጽ ተደንግጓል።

ስለሆነም አሁን ባለን ሥርዓት በተለይም የአዲስ አበባ ከተማ የፍርድ ቤቶች ሥልጣን ከሕግ የሚመነጭ በመሆኑ የተያዘውን አይነት ጉዳይ የመዳኘት ስልጣን በሕግ ለአዲስ አበባ ከተማ ፍርድ ቤቶች አልተሰጠም። ይልቁንም ጉዳዩን የመዳኘት ሥልጣን የፌዴራል ፍርድ ቤቶች በመሆኑ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 (በአዋጅ ቁጥር 454/1997 አንደገና እንደተሻሻለው) አንቀጽ 10/4 ስር በተደነገገው መሰረት ቀደም ሲል በሰበር/መ/ቁጥር 90421 ላይ እንዲህ አይነት ጉዳይ የመዳኘት ሥልጣን የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ፍርድ ቤቶች ነው ተብሎ ተሰጥቶ የነበረውን ትርጉም ለወጠን በዚህ በያዝነው መዝገብ ላይ የተሰጠው ትርጉም ገዥ ይሆናል ብለናል። በዚህ መሰረት አመልካች በሰበር/መ/ቁጥር 90421 ላይ የተሰጠውን ትርጉም መሰረት በማድረግ ጉዳዩን የመዳኘት ሥልጣን የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር ነው ይባላልኝ በማለት ያቀረበችውን ክርክር አልተቀበልንም። ክርክሩ በስር የፌዴራል ፍርድ ቤቶች በመዳኘቱ የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት የለም ብለናል።

በመቀጠልም አመልካች ለክርክሩ መነሻ የሆነውን ቤት ወዝፍ ኪራይ ክፍላ ታስረክብ ተብሎ መወሰኑ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው ተብሎ ይታረምልኝ በማለት አመልካች ያቀረበችውን ቅሬታ በተመለከተ እንደመረመርነው የአንድን ፍሬ ነገር መኖርና አለመኖር በተመለከተ የቀረቡትን ማስረጃዎች በመመርምርና በመመዘን በሕግ የተሰጣቸውን ሥልጣን ተጠቅመው የማረጋገጥ ኃላፊነት የተጣለባቸው ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ እና በይግባኝ ባዩት የሥር ፍርድ ቤቶች ላይ ነው። ለክርክሩ መነሻ የሆነው ቤት በአመልካች ባለቤትነት የሚታወቅ ሳይሆን አመልካች በኪራይ ወል መነሻ ይዛ የኪራይ ወሉ ጊዜ ተጠናቆ ወሉ ላልተወሰነ ጊዜ ቢራዘምም የኪራይ ክፍያ ለመክፈል ፈቃደኛ ባለመሆን ይዛ የቆየችው ቤት እንደሆነ የስር ፍርድ ቤቶች አረጋግጠዋል። እንዲሁም ቤቱን የማስተዳደርና በቀጣይ የኪራይ ወሉን የመዋዋል መብት ለተጠሪ በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር በወጣው ደንብ ቁጥር 46/2004 እንደተሰጠው ከግራ ቀኝ ክርክርና ማስረጃዎች በማረጋገጥ ላልተወሰነ ጊዜ ተራዝሞ የነበረው የኪራይ ወል ቀሪ ሆኖ አመልካች ወዝፍ ኪራይ ክፍላ ቤቱን ለተጠሪ እንዲታስረክብ ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ እና በይግባኝ ያዩት የሥር ፍርድ ቤቶች ማስረጃዎችን መዝነው ወሳኔ ሰጥተዋል። እንዲሁም አመልካች አከራካሪውን ቤት በኪራይ ወል ሳይሆን የቤቱ ባለቤት በመሆን እንደያዘች የሚያሳይ ከተጠሪ የተሻለ ማስረጃ በማቅረብ ካለማስረዳቷም በተጨማሪ የፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 223(1/ሀ) እና 145 ስር በተደነገገው አግባብ

የቤቱ ባለቤት መሆኑን የሚያሳይ አግባብነት ያለው ማስረጃ ምን እንደሆነና ማስረጃው የሚገኝበትን ቦታ በማመልከትና በመዘርዘር ከመልሷ ጋር ባቀረበችው የማስረጃ መግለጫ ላይ ገልጻ ተከራክራ እያለች የታለፈበት መሆኑን በቦታች ፍርድ ቤት ያስማችውና በዚህ ችሎት ያቀረበችው ክርክር አያሳይም። በተጨማሪም የተጠሪ ዳኝነት ጥያቄ የኪራይ ውሉን መሰረት ያደረገ በመሆኑና የኪራይ ውሉ መኖሩ በተረጋገጠበት በሕጉ አግባብ የተቋቋመው የኪራይ ውል በሕጉ አግባብ እስካልፈረሰ ድረስ በተዋዋይ ወገኖች መካከል አስገዳጅነት ያለው በመሆኑ አመልካች የኪራይ ውሉን ሳታስፈርስ ተጠሪ የኪራይ ውሉን መሰረት በማድረግ ባስከፈተው መዝገብ ላይ የቤት ባለቤትነትን የመፋለም ክርክር ማቅረቧ ተገቢ አይደለም ተብሎ በሥር ፍርድ ቤቶች የተያዘው አቋምም የሚነቀፍ አይደለም።

ስለሆነም አመልካች የአከራካሪው ቤት ባለቤት ነኝ በማለት ያቀረበችው ክርክርም ሆነ ማስረጃዎችን በሚመለከት ያቀረበው የሰበር አቤቱታ የፍሬ ነገርና የማስረጃ ምዘናን የሚመለከት በመሆኑ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ. ሕገ መንግስት አንቀጽ 80(3/ሀ) እና በአዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 10 መሰረት ይህ ችሎት የፍሬ ነገርና የማስረጃ ምዘና ክርክር የመዳኘት ስልጣን ስላልተሰጠው ከዚህ አኳያ ያቀረበውን ክርክር አልተቀበልነውም። በመሆኑም ተከታዩን ውሳኔ ሰጥተናል።

ዉ ሳ ኔ

1. የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 40079 ላይ በቀን 20/01/2010/ም የሰጠው ውሳኔ እና የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 205269 ላይ በቀን 16/02/2011 ዓ/ም የሰጠው ውሳኔ በፍ/ሥ/ሥ/ሀ/ቁ 348/1/ መሰረት ፀንተዋል።
2. ጉዳዩን የመዳኘት የሥረ ነገር ሥልጣን የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ነው ብለናል።
3. በዚህ ችሎት ለተደረገው ክርክር የወጣውን ወጪና ኪሳራ ግራ ቀኙ የየራሳቸውን ይቻሉ።

ት ዕ ዛ ዝ

- የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለሥር ፍርድ ቤቶች ይተላለፍ።
- ውሳኔው ይታተም ዘንድ ለሕግና ጥናት ክፍል ግልባጩ ይተላለፍ።
- መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ም/ቶ

መጋቢት 24 ቀን 2012 ዓ/ም

ዳኞች፡- ስለሞን አረዳ

ብርሃኑ አመነወ

ተሾመ ሸፈራው

ደረጀ አያና

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግሥቱ

ነጻነት ተገኝ

አመልካች፡- የከለላ መድኃኒት ቤት ባለቤት ወ/ሮ ዘወድነሽ ገዱ

ተጠሪ፡- ወ/ሪት ቤተልሔም ደገፋ

መዝገቡ ተመርምሮ ከዚህ የሚከተለው የፍርድ ወሳኔ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የጤና ባለሙያ የሥራ ቅጥር ወል ፈጽሞ በሚሰራበት ጊዜ የአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ስለሚኖረው ተፈጻሚነት የሚመለከት ሲሆን ጉዳዩ የተጀመረው በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ሆኖ ተጠሪ ከሳሽ አመልካች ደግሞ ተከሳሽ በመሆን ተከራክረዋል፡፡ ከክርክሩ እንደተረዳነው ተጠሪ በአመልካች ላይ በመሰረተችው ክስ በአመልካች መድኃኒት ቤት ከቀን 28/12/2008 ዓ/ም ጀምሮ በወር ብር 4,000.00 ደመወዝ እና ብር 1,000.00 የኃላፊነት አበል እየተከፈላት በጁኒየር ፋርማሲስት የሥራ መደብ በማገልገል ላይ እያለች የተቀጠረችው ለትርፍ ሰዓት ስራ ባልሆነበት የተቀጠረችው ለትርፍ ሰዓት ሥራ ስለሆነ ሥራው አዋጭ ስላልሆነ የስራ ወልሽ ተቋርጧል በሚል ተጠሪ እንዳሰናበተች በመግለጽ የስራ ወሌ የተቋረጠው ከሕግ ውጭ ነው በማለት ካሣ፣ የማስጠንቀቂያ ጊዜ ክፍያ፣ የስንብት ክፍያ እና የአመት እረፍት ወደ ገንዘብ ተለወጦ ይከፈላል በማለት ዳኝነት ጠይቃለች፡፡

አመልካች ለክሱ ባሰማችው ክርክር ተጠሪ ተቀጥራ ስትሰራ የነበረው በትርፍ ሰዓት ሠራተኛነት ሲሆን ፈወስ መድኃኒት ቤት ውስጥ በቋሚነት ተቀጥራ የሚትሰራ በመሆኑ በሁለት ቦታ በአንድ ጊዜ መስራት ስለማይቻል በሌላ ቦታ መስራቷ አመልካች ጋር ያላት የቅጥር ወል የትርፍ ጊዜ ሥራ ወል መሆኑን ያስረዳል፡፡ የትርፍ ሰዓት ሠራተኛን በማንኛውም ጊዜ የማሰናበት መብት ያለኝ በመሆኑ ተጠሪ የተሰናበተችው በሕጋዊ መንገድ ነው ተብሎ ተጠሪ የጠየቀችው ክፍያዎች ሊከፈላት አይገባም ተብሎ ወድቅ እንዲደረግ በመጠየቅ መልስ በመስጠት ተከራክራለች፡፡

ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ ዳኝነት ሥልጣን ያየው የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት የግራ ቀኝን ክርክር ስምቶና ማስረጃዎችን መርምሮ በመ/ቁጥር 48912 በቀን 20/06/2010 ዓ/ም በዋለው ችሎት በሰጠው ውሳኔ አሠሪ በአዋጅ ቁጥር 377/1996 ላይ ከተቀመጠው መደበኛ የሥራ ሰዓት ለበለጠ ጊዜ የማሰራት መብት የለውም እንጂ በአዋጁ ላይ ከተቀመጠው የጊዜ ገደብ አሳንሶ መቅጠሩ ሠራተኛውን ከሚጠቅም በስተቀር የሥራ ወል ይዘት መለኪያ ባለመሆኑ ተጠሪ በቀን ለ3 ሰዓት ብቻ ለመሥራት መቀጠሯ የትርፍ ሰዓት ተቀጣሪ አያደርጋትም፡፡ ተጠሪ በቀን 28/12/2008 ዓ/ም የፈጸመችው የቅጥር ወል ተጠሪ በቀን ለ3 ሰዓታት እንድትሰራ እና 45 ቀን የሙከራ ጊዜ ሥራዋ ውጤታማ ከሆነ ቋሚ ሠራተኛ ሆና ሥራዋን እንደምትቀጥል የተገለጸበት እንደሆነ ማረጋገጡን በመግለጽ የቅጥር ወላቸው በአዋጁ አንቀጽ 10 ላይ ከተመለከቱት ሁኔታዎች በአንዱ የተፈጸመ ስለመሆኑ በወሉ ላይ ስላልተገለጸ የተጠሪ ቅጥር የተከናወነው በአዋጁ አንቀጽ 9 መሰረት ነው፡፡ ተጠሪ በአመልካችና በሌላ ቦታ የምትሰራው በተመሳሳይ ሰዓት ባለመሆኑ በትርፍ ሰዓት መስራት በቅጥር ወሉ ባህሪያ ላይ የሚያሳድረው ውጤት የለም፡፡ ተጠሪ የተቀጠረችው ለጊዜያዊነት ስለመሆኑ አመልካች ያቀረበችው ማስረጃም የለም በማለት ተጠሪ የተቀጠረችው ላልተወሰነ ጊዜ ነው በማለት ወስኗል፡፡አመልካች ተጠሪን ባሰናበተችበት ደብዳቤ ላይ የማታ ክፍለ ጊዜ ሥራ መስራት ባለማስፈለጉ የሥራ ወሉ መቋረጡን የገለጸች ቢሆንም ይህ ሁኔታ ስለመፈጠሩ በአመልካች የቀረበ ማስረጃ ካለመኖሩም በተጨማሪ አመልካች ያለምንም ጥፋት ተጠሪን የሥራ ወል በማቋረጥ ማሰናበቷ ከሕግ ውጭ ነው በማለት ካሣ ብር 24,000.00፣ የሥንብት ክፍያ ብር 4,000.00፣ የማስጠንቀቂያ ጊዜ ክፍያ ብር 4,000.00 ተጠሪ ያልተጠቀመችበትን የ14 ቀን የዓመት እረፍት ወደ ገንዘብ ተቀይሮ ብር 1,866.66 በድምሩ ብር 33,866.66 አመልካች ለተጠሪ እንድትከፍልና የሥራ ምስክር ወረቀት እንዲትሰጣት መወሰኑን የወሳኔው ይዘት ያሳያል፡፡

አመልካች በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለፌዴራሉ ክፍተኛ ፍርድ ቤት ያቀረበች ቢሆንም ፍርድ ቤቱ በመ/ቁጥር 191627 ላይ ግራ ቀኝን አከራክሮ በቀን 25/06/2011 ዓ/ም በዋለው ችሎት በሰጠው ፍርድ ተጠሪ የራሷ መሣሪያ የሌላትና በአሠሪው ቁጥጥር ውስጥ ሆና የምትሰራ ሠራተኛ እንጂ በራሷ የንግድ ፈቃድ ወይም በራሷ የሙያ ኃላፊነት ያለአሠሪው ቁጥጥር የሙያ ግልጋሎት ለመስጠት የተቀጠረች አይደለችም፡፡ በመሆኑም የሥር ፍርድ ቤት ተጠሪ የተቀጠረችው ላልተወሰነ ጊዜ ነው፤ ወሉም የተቋረጠው ያለበቂ ምክንያትና ያለማስጠንቀቂያ በመሆኑ ስንብቱ ከሕግ ውጭ ነው በሚል በደረሰበት ድምዳሜ ይህንን ተከትሎ ለተጠሪ በወሰነላት ክፍያዎች የፈጸመው ስህተት የለም በሚል የስር ፍርድ ቤትን ውሳኔ በማጽናት ወስኗል፡፡ በዚህ መሰረት በተሰጡ ውሳኔዎች መሰረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል በማለት አመልካች በቀን 27/07/2011 ዓ/ም ጽፋ ያቀረበችው የሠበር አቤቱታ ይዘት አጭሩ የሚከተለው ነው፡፡

ተጠሪ በአመልካች ድርጅት ውስጥ ከ11:00- 2:00 ሰዓት በቀን ለ3 ሰዓታት ብቻ በትርፍ ሰዓት ሠራተኛነት መቀጠራቸው ግራ ቀኝን ባላከራከረበት የሥራ ሰዓት በአሠሪና ሠራተኛ ግንኙነትን ለመወሰን መሰረታዊ ጉዳይ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 101396 ላይ አስገዳጅ ትርጉም በሰጠበት ሁኔታ የሥር ፍርድ ቤቶች የሥራ ሠዓት የሥራ ወል ይዘት መለኪያ አይደለም በማለት መወሰናቸው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው።በዚህ ውሳኔው ላይ ሰበር ሰሚ ችሎት የአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 61 እስከ 64 የተደነገገውን በመጥቀስ አሠሪ ሠራተኛውን በራሱ ቁጥጥር ስር በቀን እስከ 8 ሰዓት የማስራት መብት የማይሰጠው በመሆኑ የአሰሪና ሠራተኛ ግንኙነት ለመመስረት አያስችልም ሲል በሰጠው ትርጉም መሰረት የሥር ፍርድ ቤቶች ለጉዳዩ እልባት መስጠት ሲገባቸው አዋጅ ቁጥር 454/1997ን በመጣስ የግራ ቀኝ የሥራ ግንኙነት በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ የሚገዛ ነው በማለት መወሰናቸው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው።እንዲሁም የተጠሪ የሥራ ወል የተቋረጠው ተጠሪ በሌላ መሥሪያ ቤት ተቀጥራለች በሚል ባልሆነበት ከክርክሩ ጭብጥ በመወጣት ለጉዳዩ አግባብነት የሌለውን በሠ/መ/ቁጥር 42818 ላይ የተሰጠውን ትርጉም በመጥቀስ የሥር ፍርድ ቤቶች ስንብቱ ሕገወጥ ነው በማለት መወሰናቸው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ነው ተብሎ እንዲታረምላቸው በመጠየቅ አቤቱታዋን አቅርባለች።

የሰበር አጣሪ ችሎት አቤቱታውን መርምሮ የሥር ፍርድ ቤቶች የአሁን ተጠሪ በቀን 3(ሦስት) ሠዓት ብቻ እንድትሰራ መዋዋሏ የትርፍ ሠዓት ሠራተኛ አያስብላትም በማለት ስንብቱ ሕገወጥ ነው በማለት ክፍያ የወሰነበትን አግባብነት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 101396 ላይ ከሰጠው አስገዳጅ ትርጉም አንጻር መጣራት ያለበት በመሆኑ ጉዳዩ ለሰበር ሰሚ ችሎት ያስቀርባል ብሎ ትዕዛዝ በመስጠቱ ተጠሪ በቀን 06/10/2011 ዓ/ም የተፃፈ በአጭሩ የሚከተለውን መልስ አቅርባለች።

በግራ ቀኝ መካከል የተደረገው የሥራ ቅጥር ወል አዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 9 ላይ የተደነገገውን መሰረት ያደረገ መሆኑን የስር ፍርድ ቤቶች አረጋግጠዋል።አመልካች በሰጠችኝ የቅጥር ደብዳቤ መሰረት ከሙከራ ጊዜ በኋላ ቋሚ ሠራተኛ እንደምሆን ባሳወቀችኝ እና የሥራ ሠዓቱን በወሰነችው መሰረት እየሠራሁ በሕግ ያልተደነገገ ሁኔታ የትርፍ ሰዓት ሰራተኛ ናት በማለት ያሰማችውን ክርክር አመልካች ለተጠሪ ከሰጠችው የቅጥር ደብዳቤና ሕጉን አገናዝበው የሥር ፍርድ ቤቶች የተደረሱበትን መደምደሚያ በመቃረን በራሷ የፈለገችውን ትርጉም ለመስጠትና በራሷ ፈቃዳ ለተጠሪ የሰጠችውን የሥራ ሰዓት ብቻ መሠረት አድርጋ በፈለገች ጊዜ ከሥራ ማሰናበት እንደምትችል አድርጋ ያቀረበችው መከራከሪያ የሕግ መሰረት የለውም። አመልካች በይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ተጠሪ በሌላ ድርጅት በቋሚነት እንደምሰራ አድርጋ ቢትከራከርም ፍርድ ቤቱ ባስቀረበው ማስረጃ አመልካች ከተጠቀሰው ድርጅት መልቀቂያ ወስጄ መቀጠራን አረጋግጦ ወስኗል።እንዲሁም ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በሥር ፍርድ ቤት ያልተነሳውን በራሱ አጣራለሁ ብሎ ከጤና ጥበቃ ሚኒስቴር ባስቀረበው ማስረጃ ተጠሪ የባለሙያ ፈቃድ እንደሌለኝ

አረጋግጧል።በመሆኑም አመልካች በሰ/መ/ቁጥር 101396 የተጠቀሰውን መሰረት አድርጋ ያቀረበችው ክርክር አዲስና ለተያዘው ጉዳይ ግንኙነት የሌለው በመሆኑ በተጠቀሰው የሰበር ወሳኔ የተሰጠው ትርጉም ለዚህ ጉዳይ አግባብነት ያለው አይደለም። ስለሆነም ተጠሪ በሌላ ድርጅት የማልሰራና የባለሙያ ፈቃድ የሌለኝ እንዲሁም የሥራ ወሌ ከሕግ ውጭ መቋረጡ ተረጋግጦ በስር ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ወሳኔዎች ተገቢ ስለሆኑ የአመልካች አቤቱታ ወድቅ ይደረግልኝ በማለት ተከራክራለች።

አመልካች በተጠሪ በቀረበ መልስ ላይ በቀን 27/10/2011 ዓ/ም የተጻፈ የመልስ መልስ በማቅረብ ተከራክሯል።

ከዚህ በላይ የተመዘገበው የግራ ቀኝ ክርክርና በስር ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ወሳኔዎች ይዘት ሲሆን እኛም የሰበር አጣሪ ችሎት ጉዳዩ ለሰበር ችሎት ያስቀርባል ሲል ከያዘው ጭብጥ አንጻር በስር ፍርድ ቤቶች በተሰጡ ወሳኔዎች የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን አግባብነት ካለው ሕግ ጋር በማገናዘብ እንደሚከተለው መርምረናል።

እንደተመረመረውም ተጠሪ በአመልካች መድኃኒት ቤት ከቀን 28/12/2008 ዓ/ም ጀምሮ በወር ብር 4,000.00 ደመወዝ እና ብር 1,000.00 የኃላፊነት አበል እየተከፈላት በጁኒየር ፋርማሲስትነት የሥራ መደብ በማገልገል ላይ እያለች የተቀጠረችው ለትርፍ ሰዓት ስራ እንደሆነና የተቀጠረችበት ሥራም አዋጭ እንዳልሆነ በመግለጽ የስራ ወልሽ ተቋርጧል በሚል አመልካች ከሕግ ውጭ የሥራ ወላን በማቋረጥ እንዳሰናበተችት ገልጿ የተከራከረች ሲሆን አመልካች ደግሞ ተጠሪ ፈወስ መድኃኒት ቤት ውስጥ በቋሚነት ተቀጥራ የምትሰራ በመሆኑና በአመልካች ዘንድ ተቀጥራ ስትሰራ የነበረው በትርፍ ሰዓት ሠራተኛነት ስለነበር የትርፍ ሰዓት ሠራተኛን በማንኛውም ጊዜ የማሰናበት መብት ስላለኝ ተጠሪ የተሰናበተችው በሕጋዊ መንገድ ነው በማለት ተከራክራለች። ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ ዳኝነት ሥልጣን ያየው የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በሠጠው ወሳኔ አመልካች ከተጠሪ ጋር በቀን 28/12/2008 ዓ/ም በፈጸመችው የሥራ ወል በመድኃኒት ቤቷ ከቀን 28/12/2008 ዓ/ም ጀምሮ በወር ብር 4,000.00 ደመወዝ እና ብር 1,000.00 የኃላፊነት አበል ለተጠሪ እየከፈለች ተጠሪ በጁኒየር ፋርማሲስትነት የሥራ መደብ ላይ በቀን ለ3 ሰዓታት እንድትሰራ ለ45 ቀን የሙከራ ጊዜ እንደቀጠረችት እና ተጠሪ በሥራዋ ውጤታማ ከሆነች ቋሚ ሠራተኛ ሆና ሥራዋን እንደምትቀጥል ግራ ቀኝ ስምምነት አድርገው የሙከራ ቅጥር ወል እንደፈጸሙና የ45 ቀን የሙከራ ጊዜ ከተጠናቀቀ በኋላም ተጠሪ በተቀጠረችበት የስራ መደብ መሥራቷን እንደቀጠለች የግራ ቀኝ ክርክርና ማስረጃ መርምሮ ማረጋገጡን በመግለጽ ተጠሪ በቀን ለ3 ሰዓት ብቻ ለመሥራት መቀጠሯ የትርፍ ሰዓት ሠራተኛ ሆና እንደተቀጠረች እንደማያስቆጥራት በአዋጅ ቁጥር 377/1996 ላይ ከተቀመጠው መደበኛ የሥራ ሰዓት ለበለጠ ጊዜ ማሰራት የተከለከለ ቢሆንም በአዋጁ ላይ ከተቀመጠው የጊዜ ገደብ ላነሰ ሰዓት ለማሰራት መቅጠር ሠራተኛውን ከሚጠቅም በስተቀር የሥራ ወል ይዘት መለኪያ አይደለም በማለት በግራ ቀኝ መካከል

የተደረገው የሥራ ወል በአዋጁ አንቀጽ 9 መሰረት ላልተወሰነ ጊዜ የተደረገ የሥራ ወል ነው በማለት ወስኗል።

አመልካች በዚህ ችሎት ደረጃ አጥብቃ የተከራከረቸው ከዚህ በፊት በሰበር/መ/ቁጥር 101396 ላይ የተሰጠውን አስገዳጅ ትርጉም መሰረት በማድረግ ጉዳዩ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 377/1996 መሰረት የሚገዛ አይደለም በማለት ነው። በተጠቀሰው የሰበር መዝገብ ላይ ከአሠሪ ጋር ሠራተኛ ነኝ በማለት የሚከራከረው ሰው ሠራተኛ የራዲዮሎጂ ሙያ አገልግሎት የሚሰጥ በመሆኑ በሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ ቁጥር 76/1994 መሰረት እንደጤና ባለሙያ የሚቆጠርና በዚሁ ድንብ አንቀጽ 20 መሰረት የሙያ ብቃት ማረጋጫ የምስክር ወረቀት የተሰጠው ባለሙያ መሆኑን፤ በአሠሪና በባለሙያው መካከል በተደረገ ወል ባለሙያው በቀን ለሁለት ሰዓት ብቻ ለአሠሪው አገልግሎት እንደሚሰጥ የተደረገው ስምምነትና ባለሙያው ሥራውን ለሁለት ሰዓት ብቻ የሚሰራ መሆኑ በአዋጅ ቁጥር 377/1996 ከአንቀጽ 61-65 ስለመደበኛ የስራ ሰዓት የተደነገገውን ያላገናዘበ እንደሆነ፤ ባለሙያው በአሠሪው መሪነት የሚሰራ ሳይሆን በአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 3(2/1) መሰረት በራሱ የሙያ ኃላፊነት የሙያ አገልግሎት የሚሰጥ እንጂ ሠራተኛ አይደለም በማለት ጉዳዩ በአዋጅ ቁጥር 377/1996 መሰረት የሚመራ ሳይሆን በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2638/1 ስር በተደነገገው መሰረት የእውቀት ግልጋሎትና ሥራ ወል ነው በማለት አስገዳጅ ትርጉም የያዘ ወሳኔ ወስኖ እንደነበር ከወሳኔው ተመልክተናል።

የዚህን ችሎት ምላሽ የሚሻውና ግራ ቀኙን ያከራከረው ጭብጥ ተጠሪ የጤና ባለሙያ መሆኗ፤ በመድኃኒት ቤቱ በቀን ለ3 ሰዓት ብቻ እንድትሰራ አመልካች ከተጠሪ ጋር የሥራ ወል መዋዋሏና ተጠሪም በዚህ መሰረት እየሰራች መቆየቷ አከራካሪ ባይሆንም በመካከላቸው ያለው ግንኙነት በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 377/1996 የሚሸፈን መሆን አለመሆኑን የሚመለከት ነው። በዚህ መሰረት አስቀድሞ በሰ/መ/ቁጥር 101396 ላይ ከሰጠው ትርጉም እና አግባብነት ካለው ሕግ አንጻር በስር ፍርድ ቤት የተረጋገጠውን ፍሬ ነገሮች መሰረት በማድረግ ጉዳዩን መርምረናል።

በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 2/3 እና በአዋጁ አንቀጽ 4 ሥር በተመለከተው መሰረት ከአሰሪው ጋር በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ግንኙነት ያለው ግለሰብ የአሠሪው ሠራተኛ እንደሆነ ተደንግጓል። በአዋጁ አንቀጽ 4/1 ስር ላይ ደግሞ ማንኛውም ሰው ደመወዝ እየተከፈለው በአሠሪ መሪነት በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ ለተወሰነ ወይም ላልተወሰነ ጊዜ ወይም የተወሰነ ሥራ ለአሠሪው ለመሥራት በሚያደርገው ስምምነት የሥራ ወል እንደሚመሰረት ተደንግጓል። ከእነዚህ የአዋጁ ድንጋጌዎች የምንረዳው በአሠሪው ቁጥጥር ስር ሁኖ በአሠሪው በሚከፈለው ደመወዝ በራሱ የጉልበት ሥራ የሚሰራ ወይም የእውቀት አገልግሎት (ሥራ) ለተወሰነ ጊዜ ወይም ላልተወሰነ ጊዜ ለአሠሪው የሚሰጥ (የሚሰራ) ሰው ሠራተኛ እንደሚባል ነው። እንዲሁም በአዋጁ አንቀጽ 2/1 ስር

በተደነገገው አግባብ አንድ ወይም ከአንድ በላይ የሆኑ ሰዎችን በአዋጁ አንቀጽ 4 ስር በተደነገገው አግባብ ቀጥሮ የሚያሰራ ግለሰብ ወይም ድርጅት አሠሪ ይባላል።

ከላይ እንደተመለከተው በአዋጁ አንቀጽ 2(1 እና 3) እና 4 መሰረት አንድ ሰው ሠራተኛ ተብሎ በአዋጁ የተደነገገ መብቶችን ለማግኘት የሚችለው እና አዋጁ የሚጥልበትን ግዴታ ለመወጣት የሚገደደው እንዲሁም በአዋጁ ለሠራተኛው የተፈቀዱለትን ዝቅተኛ (minimum) መብቶች አሠሪው ለመስጠትና ለመጠበቅ የሚገደደው በመካከላቸው በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ግንኙነት ኖሯቸው በተለይም ከሠራተኛው አንጻር ሲታይ ሠራተኛው አገልግሎት ለመስጠት (ሥራ ለመሥራት) ተስማምቶ ግዴታ መግባቱ ሲረጋገጥና በአንጻሩም ሠራተኛው ሊሰጥ የሚገባውን አገልግሎት (ሊሰራ የሚገባውን ሥራ) አይነት፣ የት አገልግሎቱን መስጠት (ሥራውን መስራት) እንዳለበት፣ አገልግሎቱን ወይም ሥራውን መቼ ሊያከናውን እንደሚገባና እንዴት ማከናወን እንደሚኖርበት ለአሠሪው የመቆጣጠር ሥልጣን የሚሰጥ ግንኙነት በመካከላቸው መፈጠሩ ሲረጋገጥ ነው። እንዲሁም በቅጥር ላይ ከተመሰረተ የሥራ ግንኙነት ባህሪያት መካከል አንዱ ሠራተኛው ሥራውን በአሠሪው መሪነት እንዲሰራ የሚያደርግ ግንኙነት መሆኑ ነው። በዚህ መሰረት በአሠሪው መሪነት ሥራ መሠራት አለበት ሲባል አሠሪው ሁሉንም አይነት ሠራተኛው መያዝ ወይም እውቀቱን ተጠቅሞ የሚሰራውን ሥራ ጠንቅቆ አወቆ ሁል ጊዜ ሙያዊ ትእዛዝ እየሰጠ ሠራተኛውን ያሰራል ለማለት ብቻ ሳይሆን አሠሪው ሠራተኛው ያለው የሙያ እውቀት ባይኖረውም በሥራ ውሉና በሥራ ደንቡ መሠረት ሠራተኛውን በማዘዝ እንደሚያሰራ፣ የሠራተኛውን የሥራ ሠዓት በመቆጣጠር እንደሚያሰራ፣ ሠራተኛው ከሥራው ጋር በተያያዘ ጥፋት ፈጽሞ ሲገኝ ሕግን መሰረት ያደረገ አስተዳደራዊ እርምጃ እንደሚወስድ፣ የሥራ እቅድ አዘጋጅቶ በእቅዱ መሰረት ሠራተኛው ሥራውን እንዲሰራ የመምራት እና በእቅዱ መሰረት ሠራተኛው ሥራውን በወጤታማነት መስራቱን መገምገምን ጨምሮ ለሠራተኛው የሥራ አፈጻጸም ወጤቱን የመመላትና መሰል የመሪነት ተግባርን ጭምር የሚያካትት እንደሆነ የሚያመለክት ነው።

በመሆኑም እንደዚህ አይነት የሥራ ግንኙነት ሲኖር ጉዳዩ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ የሚገዛ ሲሆን በተቃራኒው በአዋጁ አንቀጽ 3/2 ስር ከተዘረዘሩት መካከል ለምሳሌ በንኡስ አንቀጽ "ረ" ሥር እንደተመለከተው ግንኙነቱ በቅጥር ላይ የተመሰረተ ቢሆንም ወሳኝ በሆኑ ጉዳዮች ላይ የአሠሪው መሪነት ተሳትፎ ሳይኖር አንድ ተዋዋይ ወገን ዋጋ እየተከፈለው በራሱ የንግድ ሥራ ወይም በራሱ የሙያ ኃላፊነት ሥራውን እንዲያከናውን ስምምነት ከተደረገ ውል የመነጨ ግንኙነት ከሆነና በአጠቃላይ ግንኙነታቸው ከላይ በዘርዘር በተጠቀሰው መሠረት በሕጉ የተመለከተውን የማያሟላ ሆኖ አሠሪና ሠራተኛ የማያሰኛቸው ከሆነ ደግሞ የአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ተፈጻሚ ስለማይሆን እንደ ነገሩ ሁኔታ ጉዳዩ በሌሎች አግባብነት ባላቸው ሕጎች ሊገዛ እንደሚችል መገንዘብ ይቻላል።

እንዲሁም በአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 4(2 እና 3) ስር በተደነገገው መሠረት ማንኛውም የሥራ ውል የተዋዋሩትን መብትና ግዴታ በማያጠራጥር አኳኋን በግልጽ የሚያሳይ፣ ሥራውን አይነትና ቦታ፣ ለሥራው የሚከፈለውን ደመወዝ መጠን፣ የስሌቱን ዘዴ፣ የአከፋፈሉን ሁኔታና ጊዜ እና ውሉ ጸንቶ የሚቆይበትን ጊዜ የያዘ መሆን አለበት። ስላልተወሰነ ጊዜ የሚደረግ የሥራ ውልን እና ለተወሰነ ጊዜ ወይም ለተወሰነ ሥራ የሚደረግ የሥራ ውል በተመለከተ በአዋጁ አንቀጽ 9 እና 10 የተደነገገው የሚመለከተው የሥራ ውልን የቆይታ ጊዜ እና ይህንኑ የሚያመለክቱ ሁኔታዎች እንጂ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ የሚሸፈነውንና የማይሸፈነውን የሥራ ግንኙነት ለመግለጽ የተደነገጉ ድንጋጌዎች እንዳልሆኑ ከድንጋጌዎቹ ይዘት መገንዘብ የሚቻል ነው።

አንድ አሠሪ ሠራተኛው የተቀጠረው ላልተወሰነ ጊዜ ሳይሆን ለተወሰነ ጊዜ ወይም ሥራ መሆኑን በማስረዳት በአዋጁ አንቀጽ 9 ሥር የተመለከተውን ላልተወሰነ ጊዜ የሚደረግ የሥራ ግንኙነት የሕግ ግምት ማፍረስ ይችላል። ከዚህም የምንገነዘበው በቅድሚያ የማስረዳቱ ግዴታ የሚወድቀው የስራ ውሉ ለተወሰነ ጊዜ ወይም ስራ የተደረገ ነውና በአንቀጽ 10 የሚሸፈን ነው ሲል በሚከራከረው አሰሪ ላይ እንደሆነና አሠሪ ማስረዳት የሚችለው አንድም የሥራ ቀጥር ውሉ ይዘት መነሻ በማድረግ ሲሆን ከዚህ በተጨማሪ ውሉ በአዋጁ አንቀጽ 10 ስር በተዘረዘሩት ሁኔታዎች አግባብ መደረጉን ሌላ የጽሁፍም ሆነ የሰው ማስረጃ በማቅረብ በማረጋገጥ ነው። በተጠቀሰው መሰረት አሠሪው እንዲያስረዳ ከተደረገ በኋላ አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ ደግሞ ሰራተኛው ቅጥሩ በአሰሪው እንደተባለው ሳይሆን በሌላ በአንቀጽ 10 ሊሸፈን በማይችል የተለየ ሁኔታ መፈፀሙን በማስረዳት በአሠሪው የቀረበውን ክርክርና ማስረጃ እንዲያስተባብል በማድረግ እውነቱን መፈለግ ይገባል። ውሉ መስፈርቶቹን አሟልቶ ከተገኘና ለተወሰነ ጊዜ የተደረገ ከሆነ ጊዜው እስከሚያልቅ ብቻ የሚቆይ ሲሆን ለተወሰነ ስራ የተደረገ ከሆነ ደግሞ ስራው እስከሚያልቅ ድረስ ብቻ የሚቀጥል በመሆኑ በአዋጁ አንቀጽ 24/1 መሰረት በውሉ የተወሰነው ጊዜ ወይም ሥራ ሲያልቅ ውሉ በሕግ ይቋረጣል ማለት ነው። በሌላ በኩል ውሉ በአዋጁ አንቀጽ 10 ስር የተደነገጉትን መስፈርቶች አሟልቶ ካልተገኘ በአዋጁ አንቀጽ 9 መሰረት በአሠሪውና በሠራተኛው መካከል ያለው የሥራ ግንኙነት ላልተወሰነ ጊዜ እንደተደረገ ተቆጥሮ ውሉን የሚያስቀር በሕጉ የተደነገገ ምክንያት እስከሚከሰት የሥራ ውሉ ጸንቶ ይቀጥላል።

እንዲሁም የሥራ ውል የሚቆይበት ጊዜ ላልተወሰነ ጊዜም ሆነ ለተወሰነ ጊዜ ወይም ለተወሰነ ሥራ የተደረገ ቢሆንም አንድ ሰው በሥራ ውሉ መሰረት ሊመደብበት ለታቀደው ቦታ ተስማሚ መሆኑን ለመመዘን ከ45 ተከታታይ ቀናት ሊበልጥ ለማይችል ለሙከራ ጊዜ ሊቀጠር እንደሚችል፣ ሠራተኛው ለሥራው ተስማሚ አለመሆኑ ሲረጋገጥ አሰሪው ያለማስጠንቀቂያና የሥራ ስንበት ክፍያና ካሳ ሳይከፈለው የሠራተኛውን የሥራ ውል ሊያቋርጥ እንደሚችል፣ በሙከራ ላይ ያለ ሠራተኛው ያለማስጠንቀቂያ ሥራውን ሊለቅ እንደሚችል፣ በሌላ በኩል የሙከራ ጊዜ ካለቀ በኋላ ሠራተኛው

ሥራውን ከቀጠለ ለሙከራ ከተቀጠረበት ጊዜ ጀምሮ በወሉ ለታቀደው ጊዜ ወይም ሥራ እንደተቀጠረ እንደሚቆጠር በአዋጁ አንቀጽ 11(1፣3፣5-7) ስር በግልጽ ተደንግጓል።

በሌላ በኩል የትርፍ ሰዓት ሥራ (overtime) በአዋጁ አንቀጽ 66 እስከ 68 ባሉ ድንጋጌዎች የሚመራ ሆኖ ፍሬ ሀሳቡም አንድ አስቀድሞ በቅጥር ላይ በተመሰረተ የሥራ ወል ሠራተኛ የሆነን ሠራተኛ አሠሪው በአዋጁ አንቀጽ 61፣63 እና 64 ሥር በተደነገገው መሰረት በቀን ለስምንት ሠዓት ወይም በሳምንት ለአርባ ስምንት ሰዓት ካሰራ በኋላ አሠሪው ሠራተኛውን የትርፍ ሰዓት ሥራ ካላሰራ በስተቀር በሌላ አማራጭ መንገድ ለማሰራት የማይችልባቸው በአዋጁ አንቀጽ 67 ሥር የተጠቀሱት ሁኔታዎች ሲገጥሙት ሠራተኛው በቀን ከሁለት፣ በወር ከሃያ እና በዓመት ከአንድ መቶ ሰዓት ለማይበልጥ ጊዜ የሚያሰራበትን ሁኔታ የሚመለከት ነው። ይህ የትርፍ ሠዓት ሥራ ወይም ሠራተኛው የትርፍ ሠዓት ሥራ እንዲሰራ የማድረግ ጉዳይ አስቀድሞ የሥራ ቅጥር ወል ፈጽሞ እየሰራ ያለው ሠራተኛ በተጠቀሰው መሰረት ለተጨማሪ ጊዜ እንዲሰራ የሚደረግበትን የሚመለከት በመሆኑ በአዋጁ አንቀጽ 10 ሥር ለተወሰነ ጊዜ ወይም ለተወሰነ ሥራ እንደ አዲስ ከሚፈጸም የሥራ ወል ጋር በቀጥታ ግንኙነት ያለው አይደለም።

ሌላው ለተያዘው ጉዳይ ምላሽ ለመስጠት ግልጽ መሆን ያለበት ጉዳይ ዝቅተኛ የሥራ ሁኔታዎችን እና ዝቅተኛ የአሰሪውን እና የሠራተኛውን መብቶችና ግዴታዎችን ስራ የሚወሉበትን ሁኔታ የሚመለከት ነው። እንደሚታወቀው የአሠሪና ሠራተኛ ግንኙነት የሚገዛ ሕግ አስፈላጊ ከሆነበት ምክንያቶች መካከል አንዱ በአሠሪና ሰራተኛ መካከል የሚኖረው የሥራ ግንኙነት የሚመራባቸውን ዝቅተኛ የሥራ ሁኔታዎች/መመዘኛዎችን (minimum working conditions) እና ዝቅተኛ የአሰሪውን እና የሠራተኛውን መብቶችና ግዴታዎችን (minimum employer-employee rights and obligations) የሚመለከቱትን ዋና ዋና ጉዳዮች መደንገጉ ነው። እነዚህም መደበኛ የቀን እና ሳምንታዊ የሥራ ሰዓት፣ በሥራ ላይ ስለሚደረግ ጥንቃቄና ምቹ የሥራ አካባቢ የሚመለከት ሁኔታ፣ የተለያዩ ለሠራተኛው የሚሰጡ ፈቃዳችን የሚመለከቱ ሁኔታዎች፣ ለሠራተኛው የሚከፈል ዝቅተኛ የደመወዝ መጠን እና የመሳሰሉትን የሚመለከቱ ናቸው። እነዚህ ሁኔታዎችም ሆኑ መብቶች ዝቅተኛ(minimum) በመሆናቸው አንድ አሠሪ የአሠሪና ሠራተኛ ግንኙነት በሚመለከተው ሕግ የተደነገጉትን ዝቅተኛ የሥራ ሁኔታዎች/መመዘኛዎችን እና ለሠራተኛ የተጠበቁ ዝቅተኛ መብቶች ሳይቃረንና ሳይጥስ ለአሠሪው ጥቅም ከተቀመጡት ሁኔታዎች በመቀነስ ወይም በሕጉ ከተደነገገው የተሻለ/የበለጠ/ ለሠራተኛው የሚጠቅሙ የሥራ ሁኔታዎችን እና መብቶችን ለሠራተኛው ለመስጠት በሥራ ወል፣ በሥራ ደንብ ወይም በሕብረት ሥምምነት ላይ እንዳይስማማ የአሠሪና ሠራተኛ ሕግ አይከለክለውም። ከዚህ ጋር በተያያዘ በአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 61/1 ሥር የማንኛውም ሠራተኛ መደበኛ የሥራ ሰዓት በቀን ከስምንት ወይም በሳምንት ከአርባ ስምንት ሠዓት እንደማይበልጥ ተደንግጓል። ከዚህ ድንጋጌ አነጋገር መረዳት እንደሚቻለው አሠሪ ሠራተኛውን ከተጠቀሰው ሰዓት በላይ በቀንም ሆነ በሳምንት

ወስጥ ማሰራት እንደማይችል ሲሆን እንደድንጋጌው አንጋግርና በዚሁ አንቀጽ ንኡስ አንቀጽ 2 ስር እንደተደነገገው አሰሪው ሠራተኛው ሥራውን የሚያከናውንበትን ወይም ለሥራ የሚገኝበትን በቀን ከስምንት ሰዓት ወይም በሳምንት ከአርባ ስምንት ሰዓት ያነሰ ጊዜ እንዲሆን አድርጎ መደበኛ የሥራ ሰዓት መወሰን ወይም መስማማት ይችላል። በዚህ አግባብ አሠሪ በሥራ ቅጥር ውሉ ላይ ለመቅጠር የፈለገው ሠራተኛ የሚሰጠውን አገልግሎት በመፈለግ ወይም ሠራተኛው ውጤታማ ሥራ ይሰራል ብሎ በማመን ወይም በሌላ ምክንያት ሠራተኛው በቀን ከስምንት ሰዓት ወይም በሳምንት ከአርባ ስምንት ሰዓት ያነሰ ጊዜ እንዲሰራለት በመስማማት የሥራ ወል ከፈጸመ ሠዓቱ በሕጉ ከተደነገገው መደበኛ የሥራ ሰዓት ማነሱን ብቻ በማየት ሠራተኛው ለትርፍ ሰዓት ሥራ የተቀጠረ ነው ብሎ ለመደምደም የሚያስችል የሕግ ድጋፍ የለም።

በተጨማሪም በአዋጁ አንቀጽ 65 "ተፈጻሚነቱ ስለማይመለከታቸው ሰዎች" በሚል ርእስ ሥር የተደነገገውን ድንጋጌ ይዘትና ዓላማ ከላይ ከተገለጸው ጋር አያይዞ ማየት ያስፈልጋል። የድንጋጌው ሙሉ ይዘት "በሥራ ወል ወይም በኅብረት ስምምነት በሌላ አኳኒን ካልተወሰነ በስተቀር በዚህ አዋጅ ከአንቀጽ 61-64 ስለመደበኛ የሥራ ሰዓት የተመለከቱት ድንጋጌዎች በንግድ መልእክተኞችና በንግድ ወኪሎች ላይ ተፈጻሚነት አይኖራቸውም።" የሚል ሲሆን ድንጋጌው ከርእሱ ጀምሮ በግልጽ እንደተመለከተው በሥራ ወል ወይም በኅብረት ስምምነት በአዋጁ ከአንቀጽ 61-64 ስለመደበኛ የሥራ ሰዓት የተመለከቱት ሁኔታዎች በንግድ መልእክተኞችና በንግድ ወኪሎች ላይ ተፈጻሚ እንዲሆኑ በስምምነት መወሰን እንደሚቻልና በዚህ አግባብ ካልተወሰነ ግን በአዋጅ ከአንቀጽ 61-64 ስለመደበኛ የሥራ ሰዓት የተመለከቱት ሁኔታዎች በንግድ መልእክተኞችና በንግድ ወኪሎች ላይ ተፈጻሚ እንደማይሆን የሚገልጽና የንግድ መልእክተኞችና የንግድ ወኪሎችን የስራ ሰዓት በተመለከተ ብቻ ተፈጻሚነት ያለው ድንጋጌ ነው። ይህም የሆነበት ምክንያት የንግድ መልእክተኞችና የንግድ ወኪሎች የሥራ ባህሪ ሠዓት እየተቆጣጠሩ ለማሰራት የማይመች በመሆኑ ጥብቅ የሆነ መደበኛ የሥራ ሰዓት የሚመለከት ሁኔታ በሕግ መደንገጉ ከሥራው ባህሪ ጋር ስለማይጣጣምና ማስፈጸሙም ስለሚያስቸግር ሕጉ የተከተለው የተለየ ስልት እንደሆነ ይታመናል። በመሆኑም ይህ ድንጋጌ አንድ አሠሪ በሥራ ውሉ ላይ ወይም በኅብረት ስምምነት ላይ በመስማማት በቀን ወይም በሳምንት ወስጥ ከመደበኛ የሥራ ሠዓት ላነሰ ጊዜ ሠራተኛ ቀጥሮ እንዳያሰራ ለመከልከል ታስቦ የተደነገገ ድንጋጌ አይደለም።

ወደያዘነው ጉዳይ ስንመለስ ተጠሪ ፋርማሲስት በመሆኗ የኢትዮጵያ ጤና ባለሙያዎች መማክርት ጉባኤ ማቋቋሚያ የሚኒስትሮች ቤት ደንብ ቁጥር 76/1994 አንቀጽ 2/1 ስር በተደነገገው ትርጓሜ መሠረት እንደ ጤና ባለሙያ የምትቆጠር ናት። አመልካች ከተጠሪ ጋር በቀን 28/12/2008/ም የፈጸመችው ወል በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ውሳኔ ላይ እንደተመለከተው ርእሱ የ45 ቀን የሙከራ ጊዜ ቅጥርን ይመለከታል የሚል ሆኖ ይዘቱ፡- "... ከቀረቡት ተወዳዳሪዎች ብልጫ አግኝተው የተመረጡ

በመሆኑ በክለሳ መድኃኒት ቤት በጁኒየር ፋርማሲስትነት የሥራ መደብ ከቀኑ 11:00 ሠዓት እስከ ምሽት 2:00 ሰዓት እንዲሰሩ ከቀን 02/01/2009/ም ጀምሮ መመደባቸውንና የወር ደመወዛቸውም ያልተጠራ ብር 4000.00 እና የኃላፊነት ብር 1000.00 እየተከፈሉት ለ45 ቀን የሙከራ ጊዜ እንዲሰሩ የተቀጠሩ መሆኑን እናስታውቃለን።" የሚል ይዘት ያለው ነው። በዚህ መሰረት አመልካች ተጠሪን በጁኒየር ፋርማሲስትነት የሥራ መደብ ላይ ተስማሚ መሆኗን ለመመዘን ለሙከራ ጊዜ ለ45 ቀን በመቅጠር ይህ የሙከራ ጊዜ ከተጠናቀቀ በኋላም አመልካች እስካሰናበተችበት ጊዜ ድረስ ተጠሪን ማሰራጸን እንደቀጠለች በሥር ፍርድ ቤቶች የተረጋገጠ ፍሬ ነገር ነው። እንዲሁም የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ማስረጃ አስቀርቦ እንዳጣራው ተጠሪ በአመልካች ዘንድ ለሙከራ ጊዜ ከመቀጠሯ በፊት ስትሰራ ከነበረችበት ፊደል መድኃኒት ኃላ/የተ/የግ/ማኅበር ከተባለ ድርጅት እስከ ነሐሴ 30 ቀን 2008/ም ድረስ ሰርታ ከዚህ ድርጅት ጋር ያላት የሥራ ቅጥር ወል ከተቋረጠ በኋላ ከአመልካች ዘንድ ለሙከራ ጊዜ ልትቀጠር እንደቻለች አረጋግጧል። በዚህ መሰረት የተረጋገጡትን ፍሬ ነገሮች እና የሙከራ ጊዜ ቅጥር ደብዳቤ ይዘት መሰረት በማድረግ እንዲሁም አመልካች ከዚህ የተለየ ማስረጃ አለማቅረቧን ከግምት በማስገባት ተጠሪ የተቀጠረችው በአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 9 መሰረት በቋሚነት ነው በማለት የስር ፍርድ ቤቶች ወስነዋል። በዚህ ረገድ አመልካች በመጀመሪያ ተጠሪን ለ45 ቀን ሙከራ ጊዜ የቀጠረች መሆኑንና የሙከራ ጊዜ ካለቀ በኋላም ተጠሪን ማሰራጸን ቀጥላለች ሲሉ የግራ ቀኙን ክርክርና ማስረጃ መርምረውና መዝነው የሥር ፍርድ ቤቶች የደረሱበት ድምዳሜ ስህተት ያለበት አይደለም።

ሆኖም በግራ ቀኝ መካከል የነበረው በተጠቀሰው አግባብ የተፈጠረ በቅጥር ላይ የተመሰረተ ግንኙነት መሆኑ ግራ ቀኝ ያልተካካዱበትና በስር ፍርድ ቤቶችም የተረጋገጠ ቢሆንም ግንኙነታቸው በአዋጅ ቁጥር 377/1996 የሚገዛና ተጠሪ በአዋጁ አንቀጽ 9 መሰረት በቋሚነት መቀጠሯን የሚያሳይ ነው ሲል የስር ፍርድ ቤቶች የደረሱበት ድምዳሜ ግን ከላይ በዝርዝር በተመለከተው የሕጉ አቋምና አመልካች ጠቅላ በምትከራከርበት የሀበር መዝገብ ላይ ከተሰጠው ትርጉም እና ተጠሪ የጤና ባለሙያ ከመሆኗ አንጻር ተገናዝቦ ግራ ቀኝ ውሉን ሲዋወሉ ሀሳብና ፍላጎታቸው ምን እንደነበር ከላይ በዝርዝር ከገለጽናቸው የአዋጁ አቋም አኳያ ሊመረመር የሚገባ ነው።

ተጠሪ የጤና ባለሙያ ብትሆንም የጤና ባለሙያ የሚመለከት የሥራ ቅጥር ግንኙነት ላይ የአሠሪና ሠራተኛ ሕግ ተፈጻሚነት የለውም በሚል በደንብ ቁጥር 76/1994 ላይም ሆነ በአዋጅ ቁጥር 377/1996 ላይ በግልጽ አልተደነገገም። በግራ ቀኝ መካከል የነበረውን በቅጥር ላይ የተመሰረተ ግንኙነት በአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 3(2/ረ) ስር አንድ ተዋዋይ ወገን ዋጋ እየተከፈለው በራሱ የንግድ ሥራ ወይም በራሱ የሙያ ኃላፊነት ሥራውን እንዲያከናውን ከተደረገ ውል ጋር በተያያዘ ግንኙነቱ በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ግንኙነት ቢሆንም አዋጁ ተፈጻሚነት እንደሌለው ተደንግጓል። እንዲህ አይነት የሥራ ግንኙነት አለ ሲባል የሚችለው የአሠሪ የመሪነት ተሳትፎ ሳይኖር የንግድ ሥራውን

ሰራተኛው በራሱ እንዲሰራ ወይም በራሱ የሙያ ኃላፊነት እንዲሰራ የሚደረግ በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ግንኙነት ሲሆን እንደሆነ ከድንጋጌው ይዘትና ከአዋጁ አጠቃላይ መንፈስ የምንገነዘበው ነው። በተያዘው ጉዳይ ግን ተጠሪ የራሷን የሙያ ፈቃድ አወጥታ በራሷ የሙያ ኃላፊነት ለመስራት የተስማማች መሆኑን በመግለጽ አመልካች ካለመከራከሯም በተጨማሪ ይህንን ፍሬ ነገር የሚያስረዳ ማስረጃ ለስር ፍርድ ቤቶች አቅርባ አላስረዳችም። የወላቸው (የሙከራ ጊዜ ቅጥር ደብዳቤው) ይዘትም ተጠሪ ሥራውን የምትሰራው በአመልካች መሪነት ሳይሆን በራሷ የሙያ ኃላፊነት እንደሆነ የሚያመለክት የሥምምነት ቃል ያለው አይደለም። አመልካች ማስረጃ የመመዘን ስልጣን ባላቸው በሥር ፍርድ ቤቶች ዘንድ አግባብነት ያለውን ማስረጃ በማቅረብ እስካላስረዳች ድረስ በሥራ ውሉና በሥራ ደንቡ መሠረት ተጠሪን በማዘዝ እንደምታሰራ፣ የተጠሪን የሥራ ሠዓት በመቆጣጠር እንደምታሰራ፣ ተጠሪ ከሥራው ጋር በተያያዘ ጥፋት ፈጽማ ብትገኝ ሕግን መሰረት ያደረገ አስተዳደራዊ እርምጃ የመውሰድ፣ የሥራ እቅድ አዘጋጅታ በእቅዱ መሰረት ተጠሪ ሥራዋን እንድትሰራ የመምራት እና በእቅዱ መሰረት ሥራዋን በወጤታማነት መስራቷን መገምገምን ጨምሮ ተጠሪ ለሥራ መደቡ ተስማሚ አፈጻጸም እያስመዘገበች መሆኑን በመቆጣጠር ወይም የሥራ አፈጻጸም ወጤቱን የመመዘን የመሪነት ሥልጣን ወይም መብት ኖሯት በሙከራ ጊዜም ሆነ ከዛ በኋላ ተጠሪን እያሰራች እንደቆየች ከወላቸው ይዘትና ከሥራው ባህሪይ ተገንዝበናል።

በተጨማሪም በወሉ (በሙከራ ጊዜ ቅጥር ደብዳቤው) ላይ ተጠሪ በጁኒየር ፋርማሲስትነት የሥራ መደብ ላይ ከቀኑ 11:00 ሰዓት እስከ ምሽት 2:00 ሰዓት እንድትሰራ አመልካች መስማማቷን ያሳያል። ይህም በአዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 61/1 ሥር የማንኛውም ሠራተኛ መደበኛ የሥራ ሰዓት በቀን ከስምንት ወይም በሣምንት ከአርባ ስምንት ሠዓት ሊበልጥ አይችልም ተብሎ ከተደነገገው አንጻር ሲታይ በሕጉ መደበኛ የሥራ ሰዓት ነው ተብሎ ከተደነገገው ያነሰ ጊዜ ቢሆንም ከላይ የሕጉን አቋም በገለጽንበት የፍርዱ ክፍል ላይ አንደተመለከተው ሕግ አወጭው የዚህን አንቀጽ ይዘት "...አይበልጥም።" የሚል ቃል ተጠቅሞ ከቋጨበት ዓላማ አንጻር፣ በዚሁ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 2 ስር ...አሠሪው ሠራተኛው ሥራውን የሚያከናውንበትን ወይም ለሥራ የሚገኝበትን በቀን ከስምንት ሰዓት ወይም በሳምንት ከአርባ ስምንት ሰዓት ያነሰ ጊዜ እንዲሆን አድርጎ መደበኛ የሥራ ሰዓት መወሰን ወይም መስማማት እንደሚችል በሚያመለክት አኳኋን ዝቅተኛ የሥራ ሁኔታ (minimum working condition) መደንገጉ እንዲሁም በአንቀጽ 61/1 ሥር የተደነገገው የመደበኛ የሥራ ሠዓት ሁኔታ አሠሪ ለምን ያህል ጊዜ በቀን ወይም በሳምንት የማሰራት መብት እንዳለው የሚያሳይ ቢሆንም ከሰራተኛው መብት አንጻር ሲታይ ደግሞ ሠራተኛው በሕጉ መደበኛ የሥራ ሰዓት ነው ተብሎ ከተደነገገው ላነሰ ጊዜ ስርቶ ወጤታማ ያደርገኛል ብሎ አሠሪው አስቦ/አምኖ/ በቀን ከስምንት ሰዓት ላነሰ ጊዜ ሠራተኛውን ለማሰራት ተስማምቶ ከቀጠረ በዚህ መሰረት የተፈጠረው በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ግንኙነት በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ እንዳይሸፈን የሚያደርግ ድንጋጌ ካለመሆኑም በተጨማሪ አጠቃላይ የአሠሪና

ሠራተኛ ሕግ ዓላማም እንዲህ አይነት ስምምነት የሚከለክል አይደለም። ስለሆነም በግራ ቀኝ መካከል የነበረው ግንኙነት በአዋጅ ቁጥር 377/1996 መሰረት የሚገዛ በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ግንኙነት ነው ተብሎ በሥር ፍርድ ቤቶች የተያዘው አቋም ሕግን መሰረት ያደረገ ነው ብለናል።

ቀጥለን አመልካች ተጠሪ የተቀጠረችው ለትርፍ ሰዓት ሥራ ለተወሰነ ጊዜ እንደተቀጠረች በመግለጽ ካሰማችው ክርክር አንጻር ከላይ ከዚህ አኳያ ሕጉ ስለሥራ ውል ቆይታ ጊዜ ከደነገገው አንጻር መርምረናል። አመልካች ከተጠሪ ጋር ያለኝ የቅጥር ውል የትርፍ ጊዜ ሥራ ውል በመሆኑ የትርፍ ሰዓት ሠራተኛን በማንኛውም ጊዜ የማሰናበት መብት ያለኝ በማለት የተከራከረች በመሆኑ ተጠሪ የተቀጠረችው በአዋጁ አንቀጽ 9 መሰረት ላልተወሰነ ጊዜ ሳይሆን ለተወሰነ ጊዜ ወይም ሥራ መሆኑን ማስረዳት እና በአዋጁ አንቀጽ 9 ሥር የተመለከተውን የሕግ ግምት ማፍረስ ይጠበቅባታል። በዚህ አግባብ አመልካች ማስረጃ በማቅረብ ከተጠሪ ጋር የፈጸመችው የስራ ቅጥር ውል በአዋጁ አንቀጽ 10 ስር በተዘረዘሩት ሁኔታዎች በአንዱ ምክንያት ለተወሰነ ጊዜ ወይም ለተወሰነ ሥራ የተደረገ መሆኑን አላስረዳችም። በዚህ ችሎት ደረጃ ያቀረበችው ክርክር ላይም በአዋጁ አንቀጽ 10 ስር ከተዘረዘሩት ሁኔታዎች መካከል በየትኛው ሁኔታ ጋር በተያያዘ ከተጠሪ ጋር የቅጥር ሥራ ውሉን እንደተዋወለች ገልጻል ያሰማችው ክርክር የለም። ተጠሪ የተቀጠረችው በትርፍ ሰዓት ሠራተኛነት ነው በማለት የተከራከረች ቢሆንም ከላይ እንደተመለከተው ተጠሪ በቀን የምትሰራው መደበኛ የሥራ ሰዓት ከስምንት ሰዓት ማነሱ ወይም ሦስት ሰዓት መሆኑ ተጠሪ ለትርፍ ሰዓት ሥራ ተቀጥራለች ወደሚል ድምዳሜ የሚያመራ አይደለም። እንዲሁም ከላይ እንደተመለከተው በአዋጁ ከአንቀጽ 66 እስከ 68 ባሉ ድንጋጌዎች ስለየትርፍ ሰዓት ሥራ (overtime) አዲስ ከሚፈጸም የሥራ ውል ጋር በቀጥታ ግንኙነት ያለው ባለመሆኑ አመልካች ከዚህም አንጻር ያቀረበችው ክርክር የሕግ መሰረት ያለው አይደለም። በተጨማሪም በወሉ (በሙከራ ጊዜ ቅጥር ደብዳቤው) ላይ የተመለከተው የፋርማሲስትነት ሥራ በባህሪው ዘላቂነት ያለው መሆኑ ግልጽ ነው። በመሆኑም በወሉ ላይ የተመለከተው የ45 ቀን የሙከራ ጊዜ ከተጠናቀቀ በኋላ ግራ ቀኝ ወሉ ጸንቶ የሚቆይበትን ጊዜ የሚገልጽ ውል ሳይፈጸሙ አመልካች ተጠሪን ማሰራጩን መቀጠሏ ከላይ በዝርዝር ከተገለጹ ምክንያቶች ጋር በድምሩ ሲታይ በግራ ቀኝ መካከል የነበረው የሥራ ግንኙነት በአዋጁ አንቀጽ 9 ስር በተመለከተው መሰረት ላልተወሰነ ጊዜ የተደረገ የሥራ ውል የመነጨ የሥራ ግንኙነት በመሆኑ አመልካች ላልተወሰነ ጊዜ የተቀጠረችውን ተጠሪ በአዋጅ ቁጥር 377/1996 ሥር የስራ ውል ለማቋረጥ በቂ ምክንያቶች ናቸው ተብለው ከተደነገጉ ምክንያቶች ውጭ በፈለኩት ጊዜ ማሰናበት እችላለሁ በማለት ያሰማችውን ክርክር ባለመቀበል የሥር ፍርድ ቤቶች አመልካች የተጠሪን የስራ ውል ከሕግ ውጭ አቋርጣለች በማለት የደረሱበት ድምዳሜ ሕግን መሰረት ያደረገ ነው ብለናል።

ሲጠቃለል አንድ አሠሪ በሕግ አንድ ሠራተኛ በቀን ወይም በሳምንት ውስጥ መስራት አለበት ተብሎ ከተደነገገው መደበኛ የሥራ ሠዓት ላነሰ ጊዜ አንድን ባለሙያ የሆነ ሰው ለማሰራት በቅጥር ላይ

የተመሰረተ የሥራ ዉል መፈጸሙ ብቻ ግንኙነታቸው በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ እንዳይገዛ አያደርገውም። ይልቁንም እንዲህ አይነት ጉዳይ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ሊሸፈን የማይችለው ባለሙያዉ የሙያ ፈቃድ አዉጥቶ ሥራዉን ከአሠሪዉ ቁጥጥርና መሪነት ዉጭ በሆነ ሁኔታ በራሱ የሙያ ኃላፊነት የሚሰራ መሆኑ ሲረጋገጥ ነዉ። ከዚህ አኳያ ተጠሪ በሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ ቁጥር 76/1994 ትርጓሜ መሰረት ፋርማሲስት በመሆኗ እንደጤና ባለሙያ የምትቆጠር ቢሆንም በደንቡ አንቀጽ 20 መሰረት የሙያ ብቃት ማረጋገጫ የምስክር ወረቀት በመዉሰድ በራሷ የሙያ ኃላፊነት ብቻ በመመራት ያለአመልካች መሪነት ትሰራ አመልካች ያላስረዳች በመሆኑ፤ ተጠሪ የጤና ባለሙያ ብትሆንም ከላይ የተገለጹ ሁኔታዎች ሳይሟሉ የጤና ባለሙያ የሚመለከት የሥራ ቅጥር ግንኙነት ላይ የአሠሪና ሠራተኛ ሕግ ተፈጻሚነት አይኖረዉም በሚል በደንብ ቁጥር 76/1994 ላይም ሆነ በአዋጅ ቁጥር 377/1996 ላይ ያልተደነገገ በመሆኑ፤ አመልካች ከተጠሪ ጋር በፈጸመችዉ ዉል ተጠሪን በቀን ከስምንት ሰዓት ላነሰ ጊዜ ወይም ለሦስት ሰዓት ለማሰራት መስማማቷ ጉዳዩ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ እንዳይሸፈን ስለማያደርገዉ አመልካችና ተጠሪ አሠሪና ሠራተኛ መሆናቸዉና የሥራ ዉላቸዉም በአዋጁ አንቀጽ 9 መሰረት ላልተወሰነ ጊዜ የተደረገ የሥራ ዉል መሆኑ ስለተረጋገጠ ከዉጤት አኳያ ሲታይ የሥር ፍርድ ቤቶች በሰጡት ዉሳኔዎች የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት አልተገኘም። ስለሆነም ከዚህ በፊት በሰበር/መ/ቁጥር 101396 የተሰጠዉን አስገዳጅ ትርጉም አፈጻጸም በተመለከተም አንድ አሠሪ ከጤና ባለሙያ ጋር በቅጥር ላይ የተመሰረተ የሥራ ዉል በመፈጸም በራሱ መሪነት ባለሙያዉን የሚያሰራ ከሆነና ባለሙያዉ በቀን ዉስጥ የሚሠራዉ የሥራ ሰዓት ከስምንት ሰዓት በላይምን ደግሞ ከአርባ ስምንት ሰዓት ያነሰ እንዲሆን ቢስማሙም በመካከላቸዉ የሚኖረዉ ግንኙነት በአሠሪና ሠራተኛ ሕግ የሚገዛ በመሆኑ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 (በአዋጅ ቁጥር 454/1997 አንደገና እንደተሻሻለዉ) አንቀጽ 10/4 ስር በተደነገገዉ መሰረት ቀደም ሲል በሰበር/መ/ቁጥር 101396 ላይ እንዲህ አይነት ጉዳይ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ እንደማይገዛ ተገልጾ ተሰጥቶ የነበረዉን ትርጉም በማሻሻል በዚህ በያዝነዉ መዝገብ ላይ የተሰጠዉ ትርጉም የተሻሻለዉን የትርጉሙን ክፍል በተመለከተ ገዥ ይሆናል ብለናል። በዚህ መሰረት አመልካች በሰበር/መ/ቁጥር 101396 ላይ የተሰጠዉን አስገዳጅ ትርጉም መሰረት በማድረግ የግራ ቀኙ የሥራ ግንኙነት በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ የሚገዛ አይደለም ይባልልኝ በማለት ያቀረበችዉን ክርክር ባለመቀበል የሚከተለዉን ወስነናል።

ዉ ሳ ኔ

1. የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 48912 ላይ በቀን 20/06/2010ዓ/ም የሰጠዉ ዉሳኔ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 191627 ላይ በቀን 25/06/2011 ዓ/ም የሰጠዉ ዉሳኔ በፍ/ሥ/ሥ/ሀ/ቁ 348/1/ መሰረት ፀንተዋል።

2. ከዚህ በፊት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰበር/መ/ቁጥር 101396 ላይ የሰጠው አስገዳጅ ትርጉም ተፈጻሚነት የጤና ባለሙያ የሙያ ብቃት ማረጋገጫ የምስክር ወረቀት ኖሮት በአሠሪው መሪነት ሳይሆን በራሱ የሙያ ኃላፊነት በቅጥር ላይ የተመሰረተውን ሥራ የሚሰራ መሆኑ በተረጋገጠባቸው ተመሳሳይ ጉዳዮች ላይ ነዉ በማለት በማሻሻል ወስነናል።
3. በዚህ ችሎት ለተደረገው ክርክር የወጣውን ወጪና ኪሳራ ግራ ቀኙ የየራሳቸውን ይቻሉ።

ት ዕ ዛ ዝ

- የዚህ ወሳኔ ግልባጭ ለሥር ፍርድ ቤቶች ይተላለፍ።
- በዚህ መዝገብ ላይ የፍርድ አፈጻጸም ታግዶ እንዲቆይ በቀን 07/09/2011 ዓ/ም የተሰጠው እግድ ተነስቷል። ይጻፍ።
 - ወሳኔው ይታተም ዘንድ ለሕግና ጥናት ክፍል ግልባጪ ይተላለፍ።
 - መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ሐምሌ 29 ቀን 2012 ዓ.ም

ዳኞች፡- ሰለሞን አረዳ

ብርሀኑ አመነው

ተሾመ ሽፈራው

ደረጃ አያና

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሀኑ መንግስቱ

ነፃነት ተገኝ

አመልካች- ሲስተር ኮኮብ በቀለ

ተጠሪዎች- 1. አቶ ሰላም እስኮዳሾልፕ

2. ወ/ሮ እቴጌሽ ኪዳኔ

3. አቶ ክፍለማሪያም ኪዳኔ

የሟች ወ/ሮ አፀደ ማሞ ወራሾች

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ ከፍርድ በፊት ሁለት እና ከሁለት በላይ በሆኑ ሰዎች ጠያቂነት በተለያዩ ጊዜ በአንድ ንብረት ላይ የሚሰጥ የዕግድ ትዕዛዝ የቀደምትነት መብትን የሚያጎናጽፍ መሆን አለመሆኑን የሚመለከት ነው፡፡ ክርክሩ የጀመረውም በፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ሲሆን፤ አመልካች እና 3ኛ ተጠሪ በቅደም ተከተል የፍርድ ባለዕዳ እና የፍርድ ባለመብት ሲሆኑ ተጠሪዎች ደግሞ የመቃወም አመልካች በመሆን ተከራክረዋል፡፡

1. መዝገቡን መርምረን እንደተረዳነው፤ በአመልካች እና በ3ኛ ተጠሪ መካከል በነበረው ክርክር መነሻነት የፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁ. 99848 ላይ የሰጠው ውሳኔ እንዲፈጸም አመልካች የአፈፃፀም ክስ ማቅረባቸውን ተከትሎ፤ ከፍተኛ ፍርድ ቤቱ በመ/ቁ. 125020 በቀን 25/11/2004 ዓ.ም በዋለው ችሎት ንብረትነቱ የ3ኛ ተጠሪ የሆነውንና በቦሌ አያት ሳይት 1 የህንፃ ቁጥር 458 የቤት ቁጥር BAY B58/23 የሆነው ኮንዶሚኒየም ቤት ተሽጦ በፍርዱ ላይ የተመለከተውን ገንዘብ ለአመልካች እንዲከፈል ትዕዛዝ ሰጥቷል፡፡ ለተጠሪዎች የመቃወም አቤቱታ መሰረት የሆነውም ይሄው ትዕዛዝ ሲሆን፤ በአቤቱታቸው የጠየቁት ዳኝነት ይዘትም

ትዕዛዝ የተሰጠበትን ቤት በፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በቀን 13/01/2007 ዓ.ም አሳግደን እግዱም በሚመለከተው አካል ዘንድ የተመዘገበ ሲሆን፤ በአንፃሩ አመልካች አሰጥተው የነበረ የእግድ ትዕዛዝ ያልተመዘገበ በመሆኑ በቤቱ ላይ የቅድሚያ መብት ስላለን ቤቱ በሐራጅ ተሸጦ ለ3ኛ ተጠሪ ዕዳ ማስፈጸሚያ እንዲወል የተሰጠ ትዕዛዝ እንዲነሳ ይታዘዝልን የሚል ነው።

2. አመልካች በበኩሉ እግድ በፍርድ ቤት ለጊዜው የሚሰጥ ትዕዛዝ ሲሆን ግራ ቀኛችንም በተለያዩ መዝገቦች እግድ ያሰጠን በመሆኑ ከቅድሚያ መብት አኳያ የሚኖረው ፋይዳ ተመሳሳይ በመሆኑ የ1ኛ እና የ2ኛ ተጠሪዎች አውራሽ ያቀረቡት ክርክር ውድቅ ይደረጋል፤ ፍርድ ቤቱ በቀን 10/09/2003 ዓ.ም የሰጠውን የእግድ ትዕዛዝ በቀን 16/10/2003 ዓ.ም ወጪ አድርገን ለሶሌ ክፍለ ከተማ የቤት ማስተላለፊያ አስተዳደር ጽ/ቤት በ06/10/2003 ዓ.ም አስፈርመን አስረክበናል፤ የ1ኛ እና 2ኛ ተጠሪዎች አውራሽ እግድ አሰጥቻለሁ ቢሉም በማስረጃ ያላስደገፉ ሲሆን አሰጥተዋል እንኳን ቢባል እግድ ያሰጡት ከአመልካች በኋላ በመሆኑ የቅድሚያ መብት የላቸውም፤ ተጠሪዎች እግድ ያሰጡበት መዝገብም ክሱ ውድቅ ተደርጎ የተዘጋገባቸው በመሆኑ ያቀረቡት የእግድ ጥያቄ ህግን ያልተከተለ በመሆኑ ውድቅ ሊደረግ ይገባዋል በማለት ተከራክሯል።
3. የስር ከፍተኛ ፍርድ ቤትም በዚህ መልኩ ከግራ ቀኝ የቀረበውን ክርክር ከሰማ በኋላ የአሁን አመልካች በ10/09/2003 ዓ.ም በፍርድ ቤት የተሰጣቸውን የእግድ ትዕዛዝ ቆንጂት ለምትባል ለሶሌ ክ/ከተማ የቤት ማስተላለፍና አስተዳደር ጽ/ቤት ሠራተኛ መስጠቱ የተረጋገጠ መሆኑን፤ ይህም አመልካች በፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 154 መሠረት ከፍርድ ቤት ትዕዛዝ የመነጨ የመያዣ መብት ማቋቋማቸውን የሚያሳይ ሲሆን፤ በአንፃሩ ተጠሪዎች እግዱን ያስመዘገቡት በ2007 ዓ.ም አመልካች ካስመዘገቡ በኋላ መሆኑ መረጋገጡን ጠቅሶ አመልካች የቀዳሚነት መብት አላቸው በማለት የተጠሪዎችን አቤቱታ ወድቅ በማድረግ ወስኗል። ጉዳዩን በይግባኝ የተመለከተው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በበኩሉ አመልካች በቅድሚያ በፍርድ ቤት የእግድ ትዕዛዝ ማስጠታቸው የማያከራክር ቢሆንም የተሰጠው የእግድ ትዕዛዝ ለጽ/ቤቱ ገቢ ስለመደረጉ ተመዝግቦ ከማህደሩ ውስጥ እስካልተያያዘ ድረስ የእግድ ትዕዛዙ በጽ/ቤቱ ተመዝግቧል ለማለት እንደማይቻል፤ በአንፃሩ የ1ኛ እና 2ኛ ተጠሪዎች አውራሽ በቀን 13/01/2007 ዓ.ም ያሰጡት የእግድ ትዕዛዝ በሚመለከተው አካል የተመዘገበ ስለመሆኑ በግራ ቀኝ የታመነና በስር ፍርድ ቤት በቀረበ ማስረጃ የተረጋገጠ በመሆኑ 1ኛ እና 2ኛ ተጠሪዎች የቅድሚያ መብት አላቸው በማለት የስር ከፍተኛ ፍርድ ቤትን ውሳኔ በመሻር ወስኗል።
4. ይህ የሰበር አቤቱታ የቀረበውም ይህንኑ ውሳኔ በመቃወም ለማስለወጥ ነው። አመልካች በቀን 09/07/2011 ዓ.ም በተፃፈ 03 ገፅ የሰበር አቤቱታ፤ በቤቱ ላይ ከ1ኛ እና 2ኛ ተጠሪዎች አውራሽ በፊት የእግድ ትዕዛዝ አውጥቼ እና ይህም በማስረጃ ተረጋግጦ እያለ እኔ የእግዱን

ትዕዛዝ ካስወጣው ከ5 ዓመት በኋላ እግድ ያወጡት 1ኛ እና 2ኛ ተጠሪዎች የቅድሚያ መብት አላቸው መባሉ፤ የአሁን 1ኛ እና 2ኛ ተጠሪዎች ላሰጡት እግድ መነሻ የሆነው ክስ የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ውድቅ በመደረጉ ያቀረቡት የእግድ ይነሳልን ጥያቄ ተገቢነት የለውም በሚል ያቀረብኩት ክርክር መታለፉ፤ ተጠሪዎች በቀን 10/04/2011 ዓ.ም ለጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በሰጡት የመልስ መልስ በስር ከፍተኛ ፍርድ ቤት ያላቀረቡትን መከራከሪያ አቅርበው ይኸው ክርክር ተቀባይነት አግኝቶ የስር ከፍተኛ ፍ/ቤት ውሳኔ እንዲለወጥ መደረጉ መሠረታዊ የህግ ስህተት ስለሆነ ታርሞ ይወሰንልኝ በማለት ዳኝነት ጠይቀዋል።

5. ጉዳዩ በአጣሪ ችሎቱ ተመርምሮ አመልካች በስር ፍርድ ቤት አሳግደው እያለና ንብረቱም ባልተሸጠበት ሁኔታ ተጠሪዎች የቀዳሚነት መብት አላቸው የተባለበት አግባብ ከፍ/ብ/ስ/ስ/ህ/ቁ. 403 አንባር መጣራት ያለበት መሆኑ ስለታመነበት ያስቀርባል በመባሉ ተጠሪዎች ቀርበው መልስ እንዲሰጡ ጥሪ ተደርጎላቸዋል።

6. በዚህም መሠረት በቀን 26/01/2011 ዓ.ም በተባፈ መልስ አመልካች የቅድሚያ መብት ያላቸው መሆኑን አስመልክቶ ክርክር ቢያቀርቡም ይህንኑ ለማስረዳት ያቀረቡት ማስረጃ ከፍርድ ቤቱ በ2003 ዓ.ም በመሸኛ የእግድ ትዕዛዝ ያወጡበትንና ይህንኑ ሰናይት ለምትባል ግለሰብ ያስፈረሙ መሆናቸውን የሚያሳይ ሰነድ ሲሆን በመሸኛ ፎርሙ ላይ የተመለከተው 2008 ዓ.ም የሚል ነው። በ2003 ዓ.ም በምንም ዓይነት ሁኔታ 2008 ዓ.ም ሊሆን እንደማይችል በስር ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ክርክር አቅርበናል። ከዚህም ባለፈ የእግድ ትዕዛዝ ብቻ ማውጣት በቤቱ ላይ የመያዣ መብት የማያቋቁም ሲሆን ትዕዛዙ በሚመለከተው አካል ቀርቦ መመዝገብ የሚገባ ሲሆን በዚህ ረገድ እኛ ያሳገድንበትን ማስረጃ ለፍርድ ቤቱ አቅርበናል። አመልካች ግን እግዱን ስለማስመዝገባቸው ማስረጃ አላቀረቡም በማለት ተከራክረዋል። አመልካችም የሰበር አቤቱታቸውን በማጠናከር የመልስ መልስ ሰጥተዋል።

7. የጉዳዩ አመጣጥ እና የግራ ቀኝ ክርክር ይዘት አጠር አጠር ባለ መልኩ ሲታይ ከፍ ሲል የተመለከተውን ሲመስል፤ ይህ ችሎትም የሰበር አቤቱታውን ለማስቀረብ የተያዘውን ጭብጥ ከግራ ቀኝ ክርክር እና ለጉዳዩ አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ መዝገቡን እንደሚከተለው መርምሮታል። ከክርክሩ ሂደት መገንዘብ እንደሚቻለው አመልካች ለክርክሩ መነሻ የሆነው ቤት ባለንብረትና በስር የአፈፃፀም ተከላሽ በሆኑት በአቶ ክፍለማርያም ገዛህኝ ላይ አስፈርደው የፍርድ ባለመብት መሆናቸው እና ፍርዱን ለማስፈጸም በቀረበው የአፈፃፀም ክስ መነሻነትም ንብረቱ በሐራጅ ተሸጦ ለዕዳው ማስፈጸሚያ እንዲወልድ ትዕዛዝ የተሰጠበት መሆኑ በግራ ቀኝ የታመነ ጉዳይ ሲሆን፤ ተጠሪዎች የቅድሚያ መብት ይገባናል በማለት የሚከራከሩት፤ በቤቱ ላይ በ13/01/2007 ዓ.ም የእግድ ትዕዛዝ አወጥተው ትዕዛዙንም በሚመለከተው አካል ዘንድ ማስመዝገባቸውንና በአንፃሩ አመልካች ግንቦት 10 ቀን 2003 ዓ.ም

አሰጥተው የነበረውን የእግድ ትዕዛዝ በሚመለከተው አካል ዘንድ አለማስመዝገባቸውን መነሻ በማድረግ ነው።

8. ከአንድ በላይ የሆኑ ሰዎች በአንድ ሰው ላይ ባለገንዘብ ሊሆኑ የሚችሉባቸው ሁኔታዎች እንደሚኖሩ የሚታወቅ ነው። ባለዕዳው ለሁሉም ባለገንዘቦች ዕዳ ለመክፈል የማይችልበት ሁኔታ ከተፈጠረ ወይም የመክፈል አቅም የሌለው መሆኑ ከታወቀ ባለገንዘቦች የሚኖራቸው የህግ መፍትሔ የባለዕዳው ንብረት ተሽጦ ለዕዳው ማስፈጸሚያ እንዲወልድ ማድረግ እንደሆነ እሙን ነው። የባለዕዳው ንብረት የሁሉም ባለገንዘቦች ንብረት ነው የሚለው (the property of the debtor is the property of all his creditors) የሚለውም የህግ ብሂል (legal maxim) በዚሁ መሠረት ሃሳብ መነሻነት ነው። ይሁንና ባለዕዳው ያለው ንብረት የሁሉንም ባለገንዘቦች ዕዳ ለመሸፈን በቂ የማይሆንበት ሁኔታ እንደሚኖር ይታመናል። ከባለዕዳው ንብረት ጋር በተያያዘ የቅድሚያ መብት ጉዳይ የሚመጣውም እንደዚህ ዓይነት ሁኔታ ሲያጋጥም ነው። በመርህ ደረጃ ከባለዕዳው ገንዘብ የሚጠይቁት ባለገንዘቦች ሁሉ በእኩል ደረጃ የሚታዩ በመሆኑ የባለዕዳው ንብረት በሚሸጥበት ጊዜ ከሽያጩ የሚገኝ ገንዘብ ለሁሉም ባለገንዘቦች ተነፃፃሪ ድርሻ (rateable distribution) በመክፈል የሚፈጸም መሆኑንም መገንዘቡ ተገቢ ነው። (ለምሳሌ የፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉን አንቀጽ 403 መመልከት ይቻላል)። ከባለዕዳው ገንዘብ የሚጠይቁት ባለሀብቶች ውስጥ አንዱ ከሌላው የቀዳሚነት መብት የሚኖረው በህግ በልዩ ሁኔታ የተመለከተ ሲሆን ነው። በህግ የቅድሚያ መብት ከሚያገናጸፍባቸው መንገዶች ውስጥ አንዱ የባለዕዳውን ንብረት በዋስትና መያዝ ነው። በዚህም መሠረት የባለዕዳውን ንብረት በዋስትና የያዘ ሰው በዋስትና ካልያዙት ሌሎች ባለገንዘቦች ወይም ሁሉም ባለገንዘቦች የባለዕዳውን ንብረት በዋስትና የያዙት ሆኖ ነገር ግን መያዣውን ያስመዘገቡት በተለያዩ ጊዜ ከሆነ አስቀድሞ ያስመዘገበው ባለገንዘብ ከሌሎቹ ባለገንዘቦች በንብረቱ ላይ የቅድሚያ መብት የሚኖረው ስለመሆኑ በፍትሐብሔር ህጎችን አንቀጽ 1641፣ 2857፣ 3059፣ 3076 እና 3081 ላይ ከተመለከቱት ድንጋጌዎች መገንዘብ ይቻላል።

9. በተያዘው ጉዳይ የስር ከፍተኛ እና ጠቅላይ ፍርድ ቤቶች በተለያዩ ድምዳሜ ላይ የደረሱት ከግራ ቀኝ በፍርድ ቤት የተሰጠውን ትዕዛዝ ቀድሞ ያስመዘገበው ማን ነው? የሚለውን በጭብጥነት በመያዝ ነው። ከፍተኛ ፍርድ ቤቱ በቤቱ ላይ አመልካች የቀዳሚነት መብት አላቸው በሚል ድምዳሜ ላይ የደረሰው አመልካች በ2003 ዓ.ም ከፍርድ ቤት የተሰጣቸውን የእግድ ትዕዛዝ በወቅቱ ጉዳዩ ለሚመለከተው የቦሌ ክ/ከተማ አስተዳደር አካል ሠራተኛ ለሆኑት ግለሰብ መስጠታቸውን ሲሆን፤ ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ በበኩሉ የቅድሚያ መብት ያላቸው ተጠሪዎች ናቸው በሚል የወሰነው ለተጠሪዎች የተሰጠ የእግድ ትዕዛዝ ንብረቱ በተመዘገበበት መዝጋቢ ክፍል ቀርቦ የተመዘገበ ሲሆን በአንፃሩ አመልካች ከፍርድ ቤቱ የወሰደውን የእግድ ትዕዛዝ ንብረቱ በተመዘገበበት ማህደር ላይ መመዝገቡ አልተረጋገጠም በማለት ነው። በመሠረቱ

ስለማይንቀሳቀስ ንብረት ምዝገባ የሚደነገገው የፍትሐብሔር ህጋችን አንቀጽ 10 (Title 10) በመሠረታዊነት ሁለት የምዝገባ ዓይነቶች እንዳሉ የሚያስነገብ ነው፤ አንደኛው የህጋዊያን ተግባራት ምዝገባ (registration of juridical acts) ሲሆን ሁለተኛው የባለቤትነት ምዝገባ (registration of ownership) ናቸው። የመጀመሪያው ዓይነት ምዝገባ መያዣን ጨምሮ የማይንቀሳቀስ ንብረትን አስመልክቶ የሚቋቋሙበትን የተለያዩ መብቶችና ግዴታዎችን የሚመለከት ሲሆን (በህጉ አንቀጽ 1567-1574 ይመለከታል)፤ ዓይነተኛ ዓላማውም ንብረቱን የሚገዛ ወይም በንብረቱ ላይ ማናቸውንም መብት ማቋቋም የሚፈልግ ሦስተኛ ወገን ንብረቱ ያለበትን ሁኔታ ወይም በንብረቱ ላይ አስቀድሞ የተቋቋመ መብትና ግዴታ መኖር አለመኖሩን እንዲያወቅ ለማድረግ ነው። የፍትሐብሔር ህጉ በአንቀጽ 1561 ላይ የማይንቀሳቀስ ንብረት መዝገቦች ለህዝብ ግልጽ መሆን እንዳለባቸው የደነገገውም በዚሁ ምክንያት እንደሆነ ይታመናል። ስለሆነም የማይንቀሳቀስ ንብረት የተመዘገበ መሆን አለመሆኑን በተመለከተ ክርክር ሲኖር፤ ምዝገባው ይህንኑ ዓላማ ማሳካት በሚችል መልኩ የተከናወነ መሆን አለመሆኑ አጽንዖት ተሰጥቶት መጣራት የሚገባው ጉዳይ ይሆናል። የተያዘውን ጉዳይ ስንመለከት፤ ተጠሪዎች ከፍርድ ቤቱ የተሰጣቸውን የእግድ ትዕዛዝ በሚመለከተው አካል ዘንድ ማስመዝገባቸው በንብረቱ ላይ የቅድሚያ መብት የሚያጎናጽፋቸው መሆን አለመሆኑን ቀጥሎ የምናየው ሆኖ አመልካች ከፍርድ ቤቱ የተሰጣቸውን ትዕዛዝ ተጠሪዎችን ጨምሮ ማንኛውም ሦስተኛ ወገን ንብረቱ ያለበትን ሁኔታ እንዲያወቅ በሚያስችል መልኩ አስመዝግቧል ለማለት የሚቻለው የሚመለከተው የአስተዳደር አካል የዘረጋውን የምዝገባ ሥርዓት ተከትሎ ንብረቱ በተመዘገበበት መዝገብ ላይ የተመዘገበ መሆኑ ሲረጋገጥ ነው (የፍትሐብሔር ህጉ አንቀጽ 1573 ይመለከታል)። ይህም ማለት የእግድ ትዕዛዙ ንብረቱ በተመዘገበበት መዝገብ ላይ መመዝገቡ እስካልተረጋገጠ ድረስ አመልካች ትዕዛዙን ለሚመለከተው መስሪያ ቤት ሠራተኛ መስጠቱ መረጋገጡ እግዱ ተመዝግቧል ለማለት አይቻልም። ከዚህ አንፃር ሲታይ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት አመልካች በፍርድ ቤቱ የተሰጣቸውን የእግድ ትዕዛዝ ለሚመለከተው መስሪያ ቤት ሠራተኛ መስጠታቸው ተረጋግጧል የሚል ምክንያት በመጥቀስ የቅድሚያ መብት አላቸው በሚል የደረሰበት ድምዳሜ ስህተት ሲሆን በዚህ ረገድ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት የያዘው አቋም የምዝገባን አስፈላጊነት እና ዓላማን ያገናኘበ ሆኖ አግኝተነዋል።

10. ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ፤ ሁለቱም ፍርድ ቤቶች ከግራ ቀኝ አንዱ ከሌላው የቅድሚያ መብት ያለው መሆን ያለመሆኑን በጭብጥነት ይዘው የመረመሩት ንብረትን አስመልክቶ ከፍርድ ቤት የሚሰጥ የእግድ ትዕዛዝ ከፍርድ የመነጨ መያዣን (judicial mortgage) ያቋቁማል በሚል እሳቤ ስለመሆኑ ከመዝገቡ መረዳት ይቻላል። የዚህን ችሎት ምላሽ የሚያሻው መሠረታዊ ጭብጥም፤ ንብረትን አስመልክቶ ከፍርድ ቤት የሚሰጥ የእግድ ትዕዛዝ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ መብትን የሚያጎናጽፍ መሆን ያለመሆኑ ነው። ለዚህ ጭብጥ እልባት ለመስጠት ይቻል

ዘንድም፣ የዋስትናን መሠረታዊ ሃሳብ አስቀድሞ በአጭሩ መመልከቱ አስፈላጊ ሆኖ አግኝተነዋል።

11. ከጽንሰ ሃሳቡ ስንሳ፣ ዋስትና ባለዕዳዉ ግዴታውን ያልተወጣ እንደሆነ ይህን ግዴታ ለመወጣት በባለዕዳዉ ለባለገንዘቡ የሚሰጥ ማረጋገጫ ነው። ዋስትና በአጠቃላይ የሰው (personal security) እና የንብረት (real security) ተብሎ በሁለት የሚመደብ ሲሆን፣ የማይንቀሳቀስ ንብረትን መያዣ በማድረግ የሚሰጥ ዋስትና (mortgage) በንብረት ዋስትና ስር የሚመደብ ነው። በእኛ አገር የማይንቀሳቀስ ንብረት ዋስትና ምንጩ ወል፣ ህግ አሊያም ደግሞ የፍርድ ቤት ወሳኔ ሊሆን እንደሚችል ከፍትሐብሔር ህጋችን አንቀጽ 3041 ቀጥተኛ ንባብ መገንዘብ እንችላለን። የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ እንደማንኛውም ዓይነት ዋስትና ደባል ግዴታን (accessory obligation) የሚጥል ነው። በመሆኑም በህግ ፊት ተፈጻሚነት ይኖረዉ ዘንድ፣ ቅቡልነት ያለዉን ዋና ግዴታ (valid principal obligation) መሠረት ያደረገ፣ አመሠራረቱም ግልጽና የማያሻማ እንዲሁም የገንዘብ መጠኑን የሚገልጽና ከዋናዉ ግዴታ ያልከበደ ሊሆን እንደሚገባ በፍትሐብሔር ህጉ አንቀጽ 1923፣ 1924፣ 1926 እና 3045 ላይ ከተመለከቱት ድንጋጌዎች የምንገነዘበዉ ነው። ምንም እንኳ እነዚህ ድንጋጌዎች ጠቅላላ እና በወል የሚቋቋሙትን ዋስትናዎች የሚመለከቱ ቢመስሉም፣ ከላይ እንደተገለጸዉ ከዋስትና አስፈላጊነት እና መሠረታዊ ዓላማ አኳያ በህግ ወይም በፍርድ የሚቋቋሙትን ዋስትና መኖሩን እና ህጋዊ ዉጤቱን ከመወሰን ጋር በተያያዘ ክርክር ሲኖር እንደየአግባብነታቸዉ ተፈጻሚነት ይኖራቸዋል። በህግ አግባብ የተቋቋመ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ ዉጤቱ ለዋስትናዉ ምክንያት የሆነዉ ዕዳ እስከሚከፈል ድረስ ንብረቱን የመከታተል መብት (right in rem) ንብረቱን በመያዣ ለያዘዉ ሰዉ የሚሰጥ ሲሆን፣ ከዚህም ዉስጥ አንዱ ከሌሎች ባለገንዘቦች የቅድሚያ መብት እንዳለዉ በህጉ አንቀጽ 3059(1) ላይ በግልጽ የተመለከተዉ ነው። የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ ህጋዊ ዉጤት ያስከትል ዘንድ ንብረቱ በተመዘገበበት መዝገብ ላይ መመዝገብ እንዳለበት በፍትሐብሔር ህጉ አንቀጽ 3052 ላይ የተመለከተዉ ድንጋጌ እንዲሁም በሦስተኛ ወገን ላይ መቃወሚያ ይሆን ዘንድ ብሎም ከቀዳሚነት መብት ጉዳይ ጋር በተያያዘ ክርክር ሲኖር የምዝገባን ቅደም ተከተል መሠረት በማድረግ መወሰን እንዲቻል ምዝገባን አስመልክቶ በፍትሐብሔር ህጉ ከአንቀጽ 1641 እስከ 1643 ድረስ የተመለከቱት ድንጋጌዎችም በፍርድ በሚቋቋም የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ ላይም ተፈጻሚነት ያላቸዉ ስለመሆኑም ልብ ይሏል።

12. የፍትሐብሔር ህጋችን አንቀጽ 3044 “በፍርድ የሚሰጥ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ” በሚል ርዕስ መያዣ በፍርድ ወሳኔ ሊቋቋም የሚችልበትን ሁኔታ የሚደነግግ ሲሆን፣ እንዲህ በማለትም ያስቀምጣል፡-

በፍርድ የሚሰጥ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ

1. ዳኞች በዳኝነት የሰጡት ፍርድ ሽማግሌዎች በሽምግልና ዳኝነት የሰጡት ብይን ወይም የሰጡት ትዕዛዝ ተፈፃሚነት እንደሚያገኝ ለማረጋገጥ አንዱ ወገን ለሌላው ወገን የማይንቀሳቀስ በአንድ ወይም በብዙ ንብረቶች የመያዣ መብት እንዲኖረው ለመወሰን ይችላሉ።
2. ይህም የፍርድ ውሳኔ ወይም የሽምግልና ዳኝነት ብይን የዋስትና መያዣ የተሰጠበት የዕዳ ልክና ስለዚህም ዕዳ በመያዣ የተሰጠውን ንብረት ወይም ንብረቶች ለይቶ ያመለክታል።

የእንግሊዝኛው ቅጂም፡-

Art. 3044 — Judicial Mortgage

1. A Court or arbitration tribunal may secure the execution of its judgments, orders or awards by granting one party a mortgage on one or more immovables the property of the other party.
2. The judgment or award shall specify the amount of the claim secured by mortgage and the immovable or immovables to which such mortgage applies.

በማለት ያስቀምጠዋል።

13. በዚህ አግባብ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ በፍርድ ቤት ተቋቁሟል ሊባል የሚችለው መቼ ነው? የሚለውን በአግባቡ ለመረዳት ይቻል ዘንድም "ፍርድ" ወይም "ብይን" በሚል በድንጋጌዎቹ ለተገለጹት ትርጓሜ መስጠት ያስፈልጋል። የፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጎችን በአንቀጽ 3 ላይ "ፍርድ ማለት የትዕዛዝ ወይም የውሳኔ ወይም የብይን መሠረት ሆኖ በፍርድ ቤት የተሰጠ የፍርድ ቃል ማለት ነው" በማለት ይገልጻል። ይሁንና ህጉ "ብይን" የሚለውን ቃል በተለያዩ ድንጋጌዎቹ የሚጠቅስ ቢሆንም (ለምሳሌ አንቀጽ 3 እና 351 መመልከት ይቻላል) ለቃሉ ትርጓሜ አይሰጥም። "ፍርድ" ለሚለው ቃል የተሰጠው ትርጓሜም ቢሆን ቁንጽል በመሆኑ ስለ ፍርድ ምንነት የተሟላ መረጃ የሚሰጥ ሆኖ አላገኘነውም። ስለሆነም "ፍርድ" እና "ብይን" በሚል በአማርኛው የተገለጸው በእንግሊዝኛው ቅጂ "judgment" እና "award" በሚል የተገለጸ በመሆኑ ለእነዚህ ሃሳቦች ታዋቂው የህግ መዝገበ ቃላት (Black's Law Dictionary) በአማርኛው "ፍርድ" በእንግሊዝኛው "judgment" የሚለውን እንደሚከተለው ይተረጎማል፡

Judgment is the official and authentic decision of a court of justice upon the respective rights and claims of the parties to an action or suit therein litigated and submitted to its determination.... The determination or sentence of the law, pronounced by a competent judge or court as the result of an action or proceeding instituted in such courts, affirming that, upon the matters submitted for its decision, a legal duty or liability does or does not exist.

14. ይህም በግርድፉ ሲተረጎም ፍርድ ማለት ፍርድ ቤቶች የቀረበላቸውን ጉዳይ ተቀብለው እና አከራክረው የተከራካሪዎችን መብትና ግዴታ ወይም ኃላፊነትን በማረጋገጥ የሚሰጥ ውሳኔ ማለት ነው። ከላይ የተመለከተው መዝገበ ቃላት “Award” ለሚለው ቃል እንዲህ በማለት ትርጓሜ ይሰጣል፡- “A written decision for court that must be followed. The decision or determination re-rendered by arbitrators or commissioners, or the private or extra judicial deciders upon controversy submitted to them.” ሲተረጎምም ብይን ማለት በፍርድ ቤት ወይም በሽምግልና ወይም በኮሚሽነሮች ወይም ፍርድ ቤት ባልሆኑ ሌሎች አካላት በጽሑፍ የሚሰጥ እና አስገዳጅ የሆነ ውሳኔ ነው የሚል ይዘት ያለው ነው። ከፍ ሲል በተገለጸው የፍትሐብሔር ህጉ አንቀጽ 3044 ላይ “ብይን” በሚል የተመለከተው የፍርድ ባለዕዳ የማይንቀሳቀስ ንብረት በመያዣነት እንዲያዝ በግልግል ዳኝነት አካል የሚሰጥ ውሳኔን ለመግለጽ ጥቅም ላይ የዋለ ቃል መሆኑንም መገንዘብ ያስፈልጋል።
15. በአጠቃላይ ከላይ በዚህ መልኩ የተመለከቱትን ትርጓሜዎች፣ የፍትሐብሔር ህጋችን አንቀጽ 3044 ንዑስ ቁጥር 1 እና 2 ላይ ከተመለከቱት ድንጋጌዎች ጣምራ ንባብ አንፃር ስንመለከት፣ በፍርድ የሚሰጥ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ የፍርድ ባለገንዘቡ በፍርድ ያገኘውን መብት ማስፈጸም እንዲችል ዋስትና የመስጠት ዓላማ ያለው ሊሆን፣ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ በፍርድ ተቋቁሟል ለማለት የሚቻለውም የሚከተሉት ሁኔታዎች ተሟልቶ ሲገኙ እንደሆነ መገንዘብ ይቻላል። እነዚህም ሁኔታዎች አንደኛ ተከላሽ ለከላሽ ያለው ኃላፊነት፣ የኃላፊነቱ ዓይነትና መጠን በመለየት በፍርድ ቤት ወይም በግልግል ዳኝነት ጉባኤ የተሰጠ ፍርድ/ውሳኔ መኖር አለበት። ሁለተኛ የፍርድ ባለዕዳው የተለየ ንብረት በመያዣነት ተይዞ በፍርድ ቤቱ ወይም በግልግል ዳኝነቱ ለተሰጠ ፍርድ ወይም ውሳኔ ማስፈጸሚያ ይወልድ ዘንድ በፍርድ ባለመብት ዳኝነት የተጠየቀበት ሊሆን ይገባል። ሦስተኛ በፍርድ ቤት ወይም በግልግል ዳኝነት የተሰጠው ፍርድ/ውሳኔ ተፈጻሚነት ያገኘ ዘንድ መያዣ እንዲሆን የተለየ የተከላሽ ንብረት፣ ንብረቱ መያዣ የሚሆንበት የገንዘብ መጠን ወይም የዕዳ ልክ ተለይቶ የመያዣ መብቱን ባቋቁመው ፍርድ ላይ የተገለጸ ሊሆን ይገባል።
16. በሌላ በኩል በፍትሐብሔር ሥ/ሥርዓት ህጉ መሠረት ከፍርድ በፊት የሚሰጥ የንብረት ማስከበር እና የእግድ ትዕዛዝ የፍትሐብሔር ጉዳዮችን በማየት ላይ ያለ አንድ ፍርድ ቤት በጉዳዩ ላይ ፍርድ ከመስጠቱ በፊት ከሚሰጣቸው የተለያዩ ጊዜያዊ ትዕዛዞች (interlocutory orders) ውስጥ አንዱ ነው (የህጉ አንቀጽ 147-159 ይመለከቷል)። ስለሆነም ከፍርድ በፊት የሚሰጥ የንብረት ማስከበር ወይም የእግድ ትዕዛዝ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣን የሚያቋቁም መሆን አለመሆኑን አስመልክቶ ለተያዘው ጭብጥ አልባት ለመስጠት ይቻል ዘንድ ከንብረት ጋር በተያያዘ የሚሰጡ ትዕዛዞችን እና የሚያስከትሉትን ህጋዊ ውጤት መመልከቱ አስፈላጊ ነው። ከፍርድ በፊት ከንብረት ጋር በተያያዘ እግድ የሚሰጥባቸው ሁኔታዎች የሚመለከቱት

ድንጋጌዎች በፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 151-158 ያሉ አንቀጾች ናቸው። በእነዚህ ድንጋጌዎች መሠረት የሚሰጥ ትዕዛዝ በዋነኝነት በሁለት ተከፍሎ የሚታይ ሲሆን፤ ንብረት ተከብሮ እንዲቆይ እና በጊዜያዊነት የሚሰጥ እግድ ናቸው። ከፍርድ ቤት ንብረት ማስከበርን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች ከአንቀጽ 151 እስከ 153 ድረስ የተመለከቱ ሲሆኑ፤ መሠረቱ በአንቀጽ 151 ላይ የተመለከተው አንቀጽ ነው። ይህ አንቀጽ የተከላሸ የሆነ ማንኛውም ንብረት (ለክሱ ምክንያት ያልሆነ ወይም ከክሱ ጋር ተያያዥነት የሌለው ንብረት) የሚከበርበትን ሁኔታ የሚደነግግ ሲሆን፤ ይህም ድንጋጌ ተከላሽ ክስን ለማሰናከል ያቀደ መሆኑ ወይም የተሰጠው ትዕዛዝ እንዳይፈጸም ዘዴ መፍጠሩ ከላሽ ለፍርድ ቤቱ በሚያቀርበው ቃለ መሃላ ከተረጋገጠ እና ተከላሽ ንብረቱን በሙሉ ወይም በከፊል ለማሸሽ ወይም ለማባከን ማቀዱን ወይም ንብረቱን በሙሉ ወይም በከፊል ክስ ከቀረበበት ፍርድ ቤት የዳኝነት ስልጣን ክልል ውጪ ለማሸሽ ማቀዱን ፍርድ ቤቱ የተረዳ እንደሆነ እና የሚጠየቀውን ዋስትና ያላቀረበ እንደሆነ ንብረቱ ተከብሮ እንዲቆይ ፍርድ ቤቱ ትዕዛዝ መስጠት የሚችል መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው። በዚህ መልኩ የሚሰጥ የንብረት ማስከበር ትዕዛዝ ህጋዊ ውጤት በህጉ አንቀጽ 153 ላይ የተመለከተው ነው። ውጤቱንም ህጉ በአራት ከፍሎ የሚያስቀምጥ ሲሆን፤ አንደኛ ንብረቱ ከመያዙ ወይም ከመከበሩ በፊት በንብረቱ ላይ መብት የነበራቸውና በክርክሩ ውስጥ የሌሉ የሦስተኛ ወገኖችን መብት አይነካም። ሁለተኛ በተከላሽ ላይ የፍርድ መብት የተሰጠው ሌላው ወገን የተያዘው ወይም የተከበረው ንብረት ተሸጦ ፍርዱ እንዲፈጸምለት የመጠየቅ መብቱን አያስቀርም። ሦስተኛ በንብረቱ ላይ መብት አለኝ የሚል ሦስተኛ ወገን መብት ያለው መሆኑ የሚመረመረው በፍርድ አፈፃፀም ላይ ያለውን ንብረት የሦስተኛ ወገን መብት ያለበት መሆኑ በሚመረመርበት ዓይነትና ሁኔታ ነው። አራተኛ ለከላሽ የተፈረደለት እንደሆነ፤ ከላሹ ለፍርዱ አፈፃፀም ንብረት እንዲከበር ሌላ ማመልከቻ ማቅረብ ሳያስፈልግ አፈፃፀሙ በተያዘው ንብረት ላይ እንዲቀጥል ማድረግ ነው።

17. በፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 154 ላይ የተመለከተውን ስንመለከት፤ ክርዕሱ መገንዘብ እንደሚቻለው ይህ ድንጋጌ ስለ እግድ የሚያወራ ሲሆን፤ በዚህ ድንጋጌ እና በተከታዩ አንቀጽ 155 ላይ ከተመለከቱት ድንጋጌዎች መገንዘብ እንደሚቻለው ክርክሩ በማንኛውም ደረጃ ላይ ባለበት ጊዜ ሌላውን ተከራካሪ ወገን ሊጎዳ የሚችል አንድ የተወሰነ ተግባር እንዳይፈጸም በፍርድ ቤት የሚሰጥ ትዕዛዝ ነው። በእነዚህ ድንጋጌዎች መሠረት እግድ የሚሰጠው አንደኛ በንብረቱ ላይ የሚፈጸመው ተግባር ሌላውን ተከራካሪ የሚጎዳ ሲሆን (አንቀጽ 154)፤ ሁለተኛ ክርክሩ ከወል ጋር የተያያዘ እንደሆነ ወል እንዳይፈርስ ወይም አንድ ተግባር እንዳይፈጸም የሚያስጋ ሆኖ ሲገኝ (አንቀጽ 155) ስለመሆኑ ከየድንጋጌዎቹ ይዘት የምንገነዘበው ነው። ንብረትን በተመለከተ የሚሰጥ የእግድ ትዕዛዝም ነገሩ በፍርድ እስኪወሰን ወይም ሌላ ትዕዛዝ እስኪሰጥ ድረስ ንብረቱ እንዳለ እንዲቆይ፤ ከመጥፋት እንዲድን ወይም እንዳይበላሽ፤ ለሌላ ሰው ተላልፎ

እንዳይሰጥ፣ ወደ ሌላ ስፍራ እንዳይዛወር ወይም እንዳይባክን የሚሰጥ ነው። በዚህ መልኩ የሚሰጥ እግድ ለክርክሩ ምክንያት የሆነውን ወይም ለክሱ ምክንያት ከሆነው ጉዳይ ጋር ተያያዥነት ያለውን ንብረት የሚመለከት መሆኑንም ልብ ይሏል። በህጉ አንቀጽ 154(ለ) ላይ “ተከላሽ የባለገንዘቦችን ጥቅም ለመጉዳት ሲል ንብረቱን ለማጥፋት፣ ለሌላ ሰው አሳልፎ ለመስጠት ያቀደ፣ የዛቱ፣ ወይም ያሰበ መሆኑ የተረጋገጠ እንደሆነ ነገሩ በፍርድ እስኪወሰን ድረስ ንብረቱ እንዳለ እንዲቆይ.....” በሚል የተገለጸው ላይ ላዩን ሲታይ፣ የተከላሽን ማንኛውንም ንብረት ማሳገድን የሚመለከት ይመስላል። ይሁንና የተከላሽ ማንኛውም ንብረት ሊከበር የሚችልበት ሁኔታ በህጉ አንቀጽ 151 ላይ ተመልክቶ እያለ፣ ህግ አወጪው ለተመሳሳይ ዓላማ ተመሳሳይ ይዘት ያለው ሌላ ድንጋጌ በዚህ አንቀጽ ስር በድጋሚ ይደነግጋል ተብሎ አይታሰብም። ይልቁንም በተጨማሪም ዓለም ሲታይ፣ አንዳንድ ባለዕዳዎች የሚጠበቅባቸውን ዕዳ አለመክፈላቸውን ተከትሎ ገና ለገና ንብረታቸው ለዕዳ ማስፈጸሚያ ይወላል በሚል ሃሳብ ወይም በሌላ ምክንያት ንብረቶቻቸውን ሊያጠፉ፣ ለሌላ አካል አሳልፎ ሊሰጡ የሚችሉባቸው ሁኔታዎች ይኖራሉ። ይህም ሲሆን፣ ባለገንዘቦች ያላቸው የህግ መፍትሔ (legal remedy) ባለዕዳው ከዚህ ድርጊቱ እንዲታቀብ ለፍርድ ቤት ክስ በማቅረብ እግድ እንዲሰጣቸው ዳኝነት መጠየቅ ነው። ይሁንና የቀረበው የእግድ ዳኝነት ጥያቄ ታይቶ ወሳኔ እስኪሚሰጥ ድረስ ንብረቱን የማሸሹ ወይም ለማጥፋት የመሞከሩ ስጋት የሚቀጥል ከሆነ በከላሽ ላይ ከፍተኛ ወይም የማይመለስ ጉዳት ሊደርስ ይችላል ወይም እግድን አስመልክቶ የቀረበውንም ዳኝነት ወጤት አልባ ያደርገዋል። በህጉ አንቀጽ 154(ለ) ላይ የተመለከተው ድንጋጌም ተከላሹ የባለገንዘቡን (የከላሹን) ጥቅም ለመጉዳት ሲል ንብረቱን ለማጥፋት ለሌላ ሰው አሳልፎ ለመስጠት አቅዶ ከሚያደርገው እንቅስቃሴ እንዲታቀብ/እንዲታገድ እግድ እንዲሰጥ በሚል የቀረበው ክስ ታይቶ ወሳኔ እስኪያገኝ ድረስ ተከላሽ ከድርጊቱ እንዲታቀብ ለጊዜው እግድ እንዲሰጥ የሚቀርበውን ጥያቄ የሚመለከት እንደሆነ መገንዘቡ ተገቢ ነው። በአጠቃላይ በህጉ አንቀጽ 154 መሠረት የሚሰጥ እግድ ከክሱ ጋር ተያያዥነት ባላቸው ንብረቶች ወይም ጉዳዮች ላይ ሲሆን፣ እግዱ የሚሰጠውም ከላሽ በቂ ምክንያት ያለው መሆኑ በቀረበው ክስ መብቱ እስኪረጋገጥ ድረስ ሊካስ የማይችል ጉዳት እንዳይደርስበት ጥበቃ የሚያስፈልገው መሆኑንና እግድ ካልተሰጠ የበለጠ ጉዳት የሚደርስበት መሆኑ የተረጋገጠ እንደሆነ እንዲሁም የተጠየቀው የእግድ ትዕዛዙ ካልተሰጠ ከላሹ በክሱ የጠየቀውን ዳኝነት ያጣል፤ የክስ ዓላማም ዋጋ ያጣል የሚል እምነት ፍርድ ቤቱ ሲኖረው ስለመሆኑ በአንቀጹ ላይ እንደ ቅድመ ሁኔታ ከሰፈሩት ድንጋጌዎች ይዘትና መንፈስ መገንዘብ ይቻላል። በዚህ መልኩ የሚሰጥ እግድ የሚያስከትለውም ወጤት፣ በህጉ አንቀጽ 156 ላይ እንደተመለከተው፣ እግዱ የተሰጠው ሰው ትዕዛዙን ካላከበረ አንደኛ ንብረቱ ከአንድ ዓመት ላልበለጠ ጊዜ እንዲያዝ ወይም እንዲከበር ይደረጋል፤ ነገር ግን የእግድ ትዕዛዙን መጣሱን የቀጠለ እንደሆነ ንብረቱ ተከብሮ የሚቆይበትን ጊዜ አስመልክቶ

የተወሰነ ጊዜ ቢያልፍም፤ ፍርድ ቤቱ የተከበረው ንብረት ተሸጦ ከሽያጭ ገንዘብ ውስጥ ለሚገባው ባለመብቶች ቦታየው መጠን ወስኖ እንዲከፈላቸው ትዕዛዝ ይሰጣል። ሁለተኛ እንደ ሁኔታው የፍርድ ቤትን ትዕዛዝ ባለማክበር በወንጀል ይጠየቃል። ከዚህም የምንረዳው፤ በህጉ አንቀጽ 151 መሠረት ከሚሰጥ ንብረትን የማስከበር እግድ ውጤት በተለየ ሁኔታ፤ በህጉ አንቀጽ 154 መሠረት የሚሰጥ እግድ ንብረትን የመከታተል መብት (right in rem) የማይሰጥ መሆኑንና ይልቁንም ግለሰባዊ ውጤት የሚያስከትል (right in personam) መሆኑን ነው። እግዱ ከመሰጠቱ በፊት ወይም ከተሰጠ በኋላ (እግዱን በመጣስ ሊሆን ይችላል) ለእግዱ ምክንያት በሆነው ንብረት ላይ መብት ያገኙ ሦስተኛ ወገኖችን አስመልክቶ ህጉ የሚለው ነገር የለም።

18. በአጠቃላይ ከምክንያት፤ በትዕዛዞቹ ከሚፈጠሩት መብትና ግዴታ አድማስ እና ዓይነት እንዲሁም ከሚያስከትሉት ውጤት አንፃር በህጉ አንቀጽ 151 እና 154 መካከል የጎላ ልዩነት መኖሩ እንደተጠበቀ ሆኖ፤ በዚህ መዝገብ ከተያዘው ጭብጥ አንፃር በሁለቱም ድንጋጌዎች ከፍርድ ቤት የሚሰጡትን ትዕዛዞች መሠረታዊ ባህርያት እንደሚከተለው አጠቃሎ ማስቀመጥ ይቻላል። አንደኛው የንብረት ማስከበር ወይም የእግድ ትዕዛዝ የሚሰጠው ተከላሽ ንብረቱን እንዳያሸሽ፤ እንዳያጠፋ ወይም ለሌላ ሰው አሳልፎ እንዳይሰጥ በማድረግ ለወደፊት ለሚሰጠው ፍርድ አፈፃፀም ዋስትና ለመስጠት ነው። ሁለተኛው ለእግዱ ምክንያት የሆነው ጉዳዩ በክርክር ላይ ያለ በመሆኑ ተከላሽ ለከላሽ ኃላፊነት የሚኖርበት መሆን ያለመሆኑ እንዲሁም ተከላሽ ኃላፊ ሊሆን የሚችልበት የዕዳ (የገንዘብ) መጠን ሳይታወቅ የሚሰጥ ነው። ሦስተኛ እግዱ ወይም የማስከበር ትዕዛዙ የተሰጠው ሰው ንብረቱን አስመልክቶ ከሌሎች ባለገንዘቦች የቅድሚያ መብት ያለው ስለመሆኑ በሁለቱም ድንጋጌዎች አልተመለከተም። ይልቁንም በህጉ አንቀጽ 153 (2) ላይ “ንብረቱ ከመከበሩ ወይም ከመያዙ በፊት በንብረቱ ላይ መብት የነበራቸውና በክርክሩ ውስጥ የሌሉ የሦስተኛ ወገኖች መብት የተጠበቀ ነው። እንዲሁም በተከላሹ ላይ የፍርድ ባለመብት የሆነው ሌላው ወገን የተያዘው ወይም የተከበረው ንብረት ተሸጦ በፍርዱ መሠረት እንዲፈጸምለት የመጠየቅ መብቱን አያስቀርም” በሚል የተመለከተው ድንጋጌ፤ ከፍርድ ቤት ንብረት ያስከበረ ሰው ንብረቱን አስመልክቶ ከሌሎች ባለገንዘቦች የተለየ መብት የሌለው ለመሆኑ አመላካች ነው። ከላይ እንደተመለከተው፤ በህጉ አንቀጽ 154 መሠረት የሚሰጥ እግድ ተጥሶ ንብረቱ ወደ ሦስተኛ ወገን ከተላለፈ ከላሹ ያለው መብት የተከላሽ ወይም እግዱን የጣሰው ሰው ንብረት ለጊዜው እንዲከበር መጠየቅ ነው።

19. ከዚህ ሁሉ መገንዘብ የሚቻለው፤ የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣን በፍርድ ማቋቋም ስለሚቻልበት ሁኔታ የሚደነግገው የፍትሐብሔር ህጋችን አንቀጽ 3044 ዋስትና የዋና ግዴታ ደባል መሆኑንና የዋስትና ኃላፊነትም ከዋናው ግዴታ ሊበልጥ የማይገባ መሆኑን ከግምት ውስጥ በማስገባት፤ በፍርድ ቤት የሚሰጥ ዋስትና በፍርድ ተለይቶ ለታወቀ ዕዳ መሆን

እንዳለበት እና ንብረቱ በመያዣ የተያዘበት ዕዳ ልክም በግልጽ መያዣ በሚያቋቋመው ፍርድ ወይም የግልግል ዳኝነት ወሳኔ መመልከት እንዳለበት የሚያሳይ ነው።

20. በአንፃሩ ከፍርድ በፊት ከንብረት ጋር በተያያዘ የሚሰጡ የንብረት ማስከበር እና የጊዜያዊ እግድ ትዕዛዞች ተከላሽ ለከላሽ ኃላፊነት የሚኖርበት መሆን ያለመሆኑ እና የኃላፊነት መጠኑም ገና ሳይታወቅ ነው። ስለሆነም በፍ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 151 እና 154 መሠረት ከፍርድ በፊት ንብረትን አስመልክቶ የሚሰጡት ትዕዛዞች፣ የፍርድ ባለ ገንዘቡ ክርክሩን የረታ እንደሆነ ፍርዱን ለማስፈጸም የሚያስችል ንብረት እንዳያጣ ወይም እግዱ የተሰጠው ለክርክሩ ምክንያት በሆነው ንብረት ላይ ፍርዱ ውጤት አልባ እንዳይሆን ቅድመ ጥንቃቄ ከማድረግ በዘለለ፣ የመያዣ መብትን ለማቋቋም ዓላማ ሲባል የሚሰጡ ትዕዛዞች ናቸው ለማለት አይቻልም።

21. በዚህ ረገድ ከፍርድ በፊት ንብረትን ያስከበረ ወይም ያሳገደ ሰው ይህን በማስደረጉ ንብረቱን አስቀድሞ ካላሳገዱ ሌሎች ባለገንዘቦች ያለው የተለየ መብት ምንድን ነው? የሚል ጥያቄ ሊነሳ ይችላል። ይህንንም አስመልክቶ የእግዱን ዓይነት መሠረት በማድረግ በሁለት መንገድ ማየት ያስፈልጋል። አንደኛ በህጉ አንቀጽ 154 የሚሰጠው እግድ ለክርክሩ ምክንያት የሆነውን ወይም ለክሱ ምክንያት ከሆነው ጉዳይ ጋር ተያያዥነት ያለውን ንብረት የሚመለከት በመሆኑ ግለሰባዊ (personal effect/right in personom) እንጂ ንብረትን የመከታተል (real right/right in rem) መብት የመስጠት ባህርይ የሌለው በመሆኑ፣ ከመነሻውም እግዱን ያስሰጠው ሰው ያለውን መብት ሌሎች ባለገንዘቦች ከንብረቱ ጋር በተያያዘ ካላቸው መብት ጋር ማነፃፀር ስለማይቻል የቀዳሚነት መብት ጉዳይ ሊነሳ የሚችልበት ሁኔታ አይኖርም። ሁለተኛው በህጉ አንቀጽ 151 መሠረት የሚሰጠው እግድ በባህርዉ እግዱን ያሰጠው ወይም ንብረቱን ያስከበረው ሰው ንብረቱን የመከታተል (real right/right in rem) መብት ያገኛል። ይሁንና ከፍ ሲል በተመለከቱት ምክንያቶች በንብረቱ ላይ የመያዣ ወይም የቅድሚያ መብት አይኖረውም። ይልቁንም ንብረቱን አስቀድሞ በማስከበሩ የሚኖረው መብት አንደኛ ወሳኔው የተሰጠው እንደሆነ የፍርድ ባለመብቱ በፍ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 404 እና ተከታዮቹ መሠረት ንብረቱን በድጋሚ ማስከበር ሳያስፈልገው አፈፃፀሙ በተከበረው ንብረት ላይ እንዲቀጥል መጠየቅ ይችላል። ሁለተኛው በማስከበሩ ምክንያት ንብረቱን የመከታተል መብት ስለሚያገኝ ያለ እርሱ እዉቅና ንብረቱ ወደ ሦስተኛ ወገን ሊተላለፍ አይችልም ተብሎ ስለሚታመን በሌሎች የፍርድ ባለገንዘቦች ጠያቂነት ንብረቱ በአፈፃፀም ከተሸጠ በፍ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 403 መሠረት ከሽያጩ ከሚገኝ ገንዘብ ከሌሎች ባለገንዘቦች ጋር ተነፃፃሪ ድርሻ (reteable share) የማግኘት መብት ነው።

22. ሲጠቃለል፣ ከፍርድ በፊት የሚሰጡ የንብረት ማስከበር ወይም የጊዜያዊ እግድ ትዕዛዞች ከሚሰጡበት ዓላማ እና ከሚያስከትሉት ውጤት አንፃር ሲታይ በፍትሐብሔር ህጉ አንቀጽ 3044 መሠረት የማይንቀሳቀስ ንብረት መያዣ መብትን (mortgage right) የሚፈጥሩ

አይደለም። እግዱን ያሰጠው ወገን እግዱ በተሰጠበት ንብረት ላይ ከሌሎች ባለገንዘቦች የቅድሚያ መብት እንዳለውም በየድንጋጌዎቹ አልተመለከተም። ስለሆነም ንብረትን አስመልክቶ ከፍርድ በፊት የሚሰጡ የእግድ ትዕዛዞች የቅድሚያ መብትን የማጎናጸፍ ውጤት አይኖራቸውም። ከዚህ አንፃር ሲታይ የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የተጠሪዎችን የቅድሚያ መብት ይገባኛል ጥያቄ ወድቅ ማድረግ ሲገባው በታገደው ንብረት ላይ አመልካች የቅድሚያ መብት አለው በማለት የሰጠው ወሳኔ፣ እንዲሁም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት አመልካች ዕግዱን በአግባቡ አላስመዘገቡም በሚል ተጠሪዎች የቅድሚያ መብት አላቸው በማለት የሰጠው ወሳኔ ከፍርድ በፊት የሚሰጥ የእግድ ወይም የንብረት ማስከበር ትዕዛዝ ዓላማ እና የሚያስከትለውን ህጋዊ ውጤት ያላገናዘበ በመሆኑ መሠረታዊ የሆነ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ሆኖ ተገኝቷል።

23. በእርግጥ ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ/ 97206 ላይ ገንዘብ ታግዶ እንዲቆይ ከፍርድ በፊት በፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 154(ለ) መሠረት የሚሰጥ እግድ የቅድሚያ መብት እንደማያቋቁም አስገዳጅ ወሳኔ የሰጠ ሲሆን ነገር ግን የወሳኔው አስገዳጅነት የሚንቀሳቀስ ንብረትን አስመልክቶ በፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 154(ለ) መሠረት በተሰጠ እግድ ላይ ብቻ መሆኑን ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁጥር 29269 እና 27808 ላይ የማይንቀሳቀስ ንብረትን አስመልክቶ ከፍርድ በፊት የሚሰጥ የእግድ ትዕዛዝ በፍርድ የመያዣ መብትን እንደሚያቋቁም እና በዚህም የቀዳሚነት መብትን እንደሚፈጥር ከተሰጠው ወሳኔ ጋር በማገናዘብ ከድምዳሜ ላይ ስለመድረሱ ከወሳኔው ይዘት መገንዘብ ይቻላል። ይሁንና ከፍ ሲል በዝርዝር ከተመለከቱት ምክንያቶች አንፃር ሲታይ ከፍርድ በፊት የሚንቀሳቀስም ሆነ የማይንቀሳቀስ ንብረትን አስመልክቶ የሚሰጥ የእግድ ወይም ንብረት የማስከበር ትዕዛዝ የመያዣ መብትን የማያቋቁም በመሆኑ የቅድሚያ መብትን ሊፈጥር አይችልም። በዚህ ሁሉ ምክንያት ተከታታይ ወሳኔ ተሰጥቷል።

ወ ሳ ኔ

1. የፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅን እንደገና ለማሻሻል በወጣ አዋጅ ቁጥር 454/97 አንቀጽ 2(1) መሠረት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት፡-
 - 1.1. በሰ/መ/ቁጥር 97206 በቀን 28/11/2006 ዓ.ም በዋለው ችሎት በአቶ አማረ መልካሙ እና በአቶ ካሌፍ ህሉፍ መካከል በተደረገው ክርክር መነሻነት የሰጠው የህግ ትርጉም ተሻሽሏል።
 - 1.2. በሰ/መ/ቁጥር 29269 ጥቅምት 15 ቀን 2000 ዓ.ም በዋለው ችሎት በኢትዮጵያ ንግድ ባንክ እና በእነ አቶ ዋለልኝ አያለው (2-ሰዎች) መካከል በተደረገው ክርክር መነሻነት የሰጠው የህግ ትርጉም ተለወጧል።

2. ከፍርድ በፊት የሚንቀሳቀስም ሆነ የማይንቀሳቀስ ንብረትን አስመልክቶ የሚሰጥ የንብረት ማስከበር ወይም የእግድ ትዕዛዝ ከፍርድ የመነጨ መያዣን ብሎም የቅድሚያ መብትን አያቋቋምም ተብሎ ተወስኗል።
3. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁ/ 125020 በቀን 22/10/2010 ዓ.ም በዋለዉ ችሎት የሰጠዉ ወሳኔ እንዲሁም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 162454 በቀን 30/04/2011 ዓ.ም በዋለዉ ችሎት የሰጠዉ ወሳኔ፤ በፍ/ሥ/ሥ/ህጉ አንቀጽ 348(1) መሠረት ተሸረዋል።
4. ተጠሪዎች ያቀረቡት የቅድሚያ ይገባናል ጥያቄ የህግ መሠረት የሌለዉ በመሆኑ ተቀባይነት ሊኖረዉ አይገባም።
5. ተጠሪዎች ንብረቱን በማሳገዳቸዉ ምክንያት በህግ መሠረት ያላቸዉን መብት ለማስከበር የሚያቀርቡትን የመብት ጥያቄ ይህ ወሳኔ አይከለክልም።
6. በዚህ ችሎት የተደረገዉ ክርክር ያስከተለዉን ወጪ እና ኪሳራ ግራ ቀኝ የየራሳቸዉን ይቻሉ ብለናል።

መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ሠ/ኃ

ሐምሌ 29 ቀን 2013 ዓ.ም

ዳኞች፡- መዓዛ አሸናፊ

ሰለሞን አረዳ

እትመት አሰፋ

ፀሐይ መንክር

ኑረዲን ከድር

መላኩ ካሳዬ

እስቲበል አንዱዓለም

አመልካች፡- የፌዴራል ጠቅላይ ዐቃቤ ህግ

ተጠሪ፡- የሺመቤት ጥላሁን

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍርድ

ጉዳዩ የሚያዝበት በቂ ገንዘብ ሳይኖር ቼክ ማውጣት ወንጀልን የሚመለከት ነው፡፡ የሰበር አቤቱታው የቀረበው የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የአሁን አመልካች የወንጀል ህጉ አንቀፅ 693(1) ተጠቅሶ በተጠሪ ላይ ባቀረበው ስድስት የወንጀል ክስ ላይ የግራ ቀኙ ክርክር እና ማስረጃ ከሰማ በኋላ በአራተኛ ክስ ውስጥ ከተጠቀሰው ቼክ ውጭ ሌሎች የተሰጡት በተጠሪ እና ተበዳይ ተብለው በተጠቀሱት ግለሰቦች መካከል በነበረው የንግድ ግንኙነት መነሻነት ለካፒታል መዋጮ መተማመኛነት እንጂ ለምንዛሪ አለመሆኑን አረጋግጫለሁ በማለት ክስ የቀረበበትን አንቀፅ ወደ አንቀፅ 693(2) በመቀየር የሰጠው ውሳኔ በይግባኝ ሰሚው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤትም ተቀባይነት ማግኘቱ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈፀመበት ነው በሚል ለማስለወጥ ነው፡፡

የጉዳዩ አመጣጥ እንዲህ ነው፡፡ አመልካች በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በአሁን ተጠሪ ላይ የወንጀል ህጉን አንቀፅ 693(1) ድንጋጌን ጠቅሶ የሚያዘቡበት በቂ ገንዘብ ሳይኖራቸው ለተለያዩ አራት ሰዎች የተለያየ የገንዘብ መጠን የተፃፈባቸውን በጠቅላላው ስድስት ቼኮችን ሰጥተዋል በሚል ስድስት የወንጀል ክስ አቅርቧል፡፡

በዚሁ ክስ ላይ መልስ እንዲሰጥ በታዘዘው መሰረት ተጠሪ ቀርበው ቼኮቹ ለተበዳዮች የተሰጡት ለሚያቋቁሙት የጠጠር ማምረቻ አክሲዮን ማህበር የአባላትን ድርሻ ለማረጋገጥ ለመተማመኛ እንዲሆን እንጂ ለመመንዘር እንዳልሆነ በመግለፃቸው ፍርድ ቤቱ የተከሰሸነት ቃሉን በክህደት መዝግቦ የግራ ቀኙን ክርክር እና ማስረጃ ሰምቷል፡፡ በመጨረሻም በአራተኛ ክስ ውስጥ ከተጠቀሰው ቼክ ውጭ

ቀሪዎቹ ለካፒታል መዋጮ መተማመኛነት እንጂ ለምንዛሪ ያልተሰጡ መሆናቸውን በሰው እና በሰነድ ማስረጃ ማረጋገጡን ጠቅሶ ከአራተኛ ክስ ውጭ ያሉትን አምስቱን ክሶች በተመለከተ ክስ የቀረበበት አንቀፅ በወንጀል ህግ ሥነ ሥርዓት ፍጥር 113(2) መሰረት ወደ አንቀፅ 693(2) በመለወጥ አራተኛ ክስን በተመለከተ ደግሞ ክስ በቀረበበት አንቀፅ ስር ጥፋተኛ በማለት ለአራተኛ ክስ የእስራት ቅጣትን፤ ለተቀሩት ደግሞ የገንዘብ መዋጮ ቅጣትን መርጦ በጠቅላላው በ1(አንድ) ዓመት ከ8(ስምንት) ወር ፅኑ እስራት እና ብር 3,500(ሶስት ሺህ አምስት መቶ) እንዲቀጡ ከወሰነ በኋላ የእስራት ቅጣቱን አፈፃፀም በሁለት ዓመት የፈተና ጊዜ እንዲቆይ አሟሏል።

በዚሁ ውሳኔ ላይ በአሁን አመልካች አቤቱታ አቅራቢነት ጉዳዩ የቀረበለት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በወ/ይ/መ/ቁ/156522 ላይ ሚያዝያ 29/2010 ዓ.ም በዋለው ችሎት ተጠሪን መጥራት ሳያስፈልገው በወንጀል ህግ ሥነ ሥርዓት ፍጥር 195(1) መሰረት አቤቱታው በአብላጫ ድምፅ ሰርዟል።

የአሁን የሰበር አቤቱታ የቀረበውም ይህንኑ ውሳኔን በመቃወም ነው። አመልካች ሐምሌ 18/2010 ዓ.ም በተፃፈ የሰበር አቤቱታ በስር ፍርድ ቤት ውሳኔ ላይ ተፈፅሟል ያለውን መሰረታዊ የህግ ስህተት ጠቅሶ በዚህ ችሎት እንዲታረምለት ጠይቋል። ፍሬ ቃሉም ክስ የቀረበበት የወንጀል ህጉ አንቀፅ መሰረታዊ ዓላማ ቼክ አውጪው ቼክ ከማውጣቱ በፊት በባንክ ሂሳቡ ውስጥ በቂ ገንዘብ መኖሩን እንዲያረጋግጥ በማድረግ ለገንዘብ እንቅስቃሴ ጥበቃ ማድረግ ሆኖ እያለ ከድንጋጌው ዓላማ ውጭ በዋስትና የተሰጠ ነው ተብሎ ድርጊቱ ወደ ቸልተኝነት መቀየሩ ከህግ አግባብ ውጭ ነው፤ የተወሰነው ቅጣትም ከተፈፀመው የወንጀል ድርጊት ጋር የማይመጣጠን ከመሆኑም በላይ ተጠሪ ከግል ተበዳዮች ጋር ታርቀው ገንዘቡንም ባልከፈሉበት የእስራት ቅጣት ውሳኔውን አፈፃፀም መገደቡ አግባብ አይደለም የሚል ነው።

የአመልካች የሰበር አቤቱታ ከተመረመረ በኋላ የግራ ቀኙ የንግድ ግንኙነት መሰረት ተደርጎ ክስ የቀረበበት አንቀፅ ወደ አንቀፅ 693(2) የተቀየረበት እና ቅጣቱም የተገደበበት የህግ አግባብ ለዚህ ችሎት ቀርቦ እንዲመረመር በአጣሪ ችሎት በመታዘዙ ተጠሪ የፅሁፍ መልስ እንዲሰጡበት ተደርጓል።

በዚሁ አግባብ ተጠሪ ጥር 03/2011 ዓ.ም በተፃፈ መልስ ክስ ከቀረበባቸው ስድስት ቼኮች ውስጥ በአራተኛ ክስ ውስጥ ከተጠቀሰው ቼክ ውጭ ቀሪዎቹ የተሰጡት ከተበዳዮች ጋር በጋራ ላቋቋሙ ከባንያ በተበዳዮቹ በኩል ለተደረገው የካፒታል መዋጮ ማረጋገጫነት እንጂ ለምንዛሪ አይደለም፤ ቼክን ጨምሮ የገንዘብ መጠየቂያ ሰነዶች በዋስትና ሊሰጡ የሚችሉ ስለመሆናቸው የፍ/ብ/ህ/ቁጥር 2863 የሚደነግግ በመሆኑ ድርጊቱ ወንጀል አይደለም፤ ለንግድ ድርጅት ማቋቋሚያ ተብሎ የሚዋጣው መዋጮ የውል ግዴታን ከማቋቋም አልፎ የወንጀልም ሆነ ከውል ውጭ ኃላፊነትን የማያስከትል ስለመሆኑ በፍ/ብ/ህ/ቁጥር 2037 ላይ ተመልክቷል፤ የስር ፍርድ ቤትም ቼኮቹ በንግድ ግንኙነት ውስጥ ለካፒታል መዋጮ እንጂ ለምንዛሪ አለመስጠታቸውን አረጋግጦ የወሰነ በመሆኑ በውሳኔው ላይ የተፈፀመ መሰረታዊ የህግ ስህተት የለም፤ ቅጣቱም ቢሆን የወንጀል ህጉን እና የቅጣት መሰረታዊ

ዓላማን ያገናከበ ነው፡፡ ከሚባል በቀር የሚነቀፍ ባለመሆኑ የአመልካች የሰበር አቤቱታ ውድቅ ሊደረግ ይገባል የሚል ነው፡፡ አመልካችም የሰበር ቅሬታውን የሚያጠናክር የመልስ መልስ በማቅረብ ሞግቷል፡፡ የጉዳዩ አመጣጥ እና የክርክሩ ይዘት አጠር ባለ መልኩ ከላይ የተመለከተውን ሲመስል ችሎቱም የግራ ቀኙን ክርክር ጉዳዩ ለዚህ ችሎት ሲቀርብ ከተያዘው ነጠብ አኳያ አግባብነት ካለው ህግ ጋር በማገናከብ መርምሯል፡፡

እንግዲህ ከክርክሩ ይዘት መረዳት እንደሚቻለው የግራ ቀኙ ክርክር የሚያጠነጥነው ቼክ በዋስትና ሊሰጥ የሚችል መሆን አለመሆኑ እና ከወንጀል አኳያ በሚኖረውን ውጤት ላይ ነው፡፡ ይህንን ነጥብ አስመልክቶ ይኸው ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁ/67947 ላይ ሰኔ 15/2003 ዓ.ም በዋለው ችሎት “የሚያዝበት ገንዘብ ሳይኖር ቼክ ማውጣት በሚል በወንጀል ህጉ አንቀፅ 693(1) ውስጥ የተመለከተውን የወንጀል ድርጊት ለሚቋቋም ቼኩ ለክፍያ ባንክ በቀረበበት ጊዜ በቂ ስንቅ የሌለው መሆኑን/ያለመኖሩን/ ማረጋገጥ ብቻ በቂ ነው” የሚል የህግ ትርጉም ሰጥቷል፡፡ እናም ከወንጀል ተጠያቂነት አኳያ ቼክን ለዋስትና አልያም ከምንዛሪ ውጭ ለሆነ ሌላ ዓላማ ሰጥቻለሁ የሚለው የወንጀል ክስ መከላከያ ሊሆን አይችልም ማለት ነው፡፡

ሆኖም ይኸው ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ/166392 ላይ ሚያዝያ 26/2012 ዓ.ም በዋለው ችሎት ቼክ እንደማንኛውም ሊተላለፍ እንደሚችል የንግድ ሰነድ በመያዥያነት ወይም በዋስትና ሊሰጥ የሚችል መሆኑን፤ ይህ ሲሆንም በንግድ ህጉ አንቀፅ 952 እና በፍ/ብ/ሀ/ቁጥር 2864-2866 ላይ በተመለከቱት ጥብቅ መመዘኛዎች አግባብ መመራት እንዳለበት አስገዳጅ የህግ ትርጉም ሰጥቷል፡፡ በእርግጥ ይህ የህግ ትርጉም የተሰጠው በፍትሐ ብሔር ጉዳይ ላይ ነው፡፡ ቢሆንም ከዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት የሚሰጠው የህግ ትርጉም በማናቸውም ደረጃ ላይ በሚገኙ ፍርድ ቤቶች ላይ የአስገዳጅነት ባህሪ ያለው በመሆኑ በወንጀልም ሆነ በፍትሐ ብሔር ጉዳይ ላይ የሚሰጠው የህግ ትርጉም አንዱ ሌላውን እንዳያፋልስ እና ውጤትም እንዳያሳጣ ወጥነት ሊኖረው ይገባል፡፡ ከዚህ አንፃር ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁ/67947 ላይ የተሰጠው የህግ ትርጉም ባለበት በኋላ ላይ የተሰጠው ትርጉም በወንጀል ጉዳይ ተፈፃሚ ሊሆን አይችልም፡፡ በውጤት ደረጃም ሲታይ አንድ ቼክ አውጪ በፍትሐ ብሔር ክስ ቼኩን ለዋስትና አልያም ለመያዥያነት የሰጠ ስለመሆኑ አረጋግጦ ከክስ ነፃ ቢባል እንኳን በወንጀል ጉዳይ በቼክ ማጭበርበር ወንጀል ጥፋተኛ ተብሎ ይቀጣል ማለት ነው፡፡ ይህ ደግሞ ከወንጀል እና ፍትሐ ብሔር ጉዳዮች ተፈጥሮዊ ባህሪ እና ከሚያስከትሉት ውጤት አኳያ ተቀባይነት ያለው አይደለም፡፡

እናም ቀደም ሲል የወንጀል ህጉ አንቀፅ 693(1) አተረጋጎምን አስምልክቶ በሰ/መ/ቁ/67947 ላይ ተሰጥቶ የነበረው የህግ ትርጉም ትርጉሙ የተሰጠበትን ድንጋጌ መሰረት አድርገው የሚቀርቡትን የወንጀል ክሶችን ተግባራዊ አፈፃፀም መሰረት በማድረግ የድንጋጌው አተረጋጎም እና አተገባበር አጠቃላይ ከወንጀል ህግ መሰረተ ሀሳብ እንዲሁም በዚሁ ችሎት በሰ/መ/ቁ/166392 ላይ ከተሰጠው ትርጉም አኳያ ማስተካከያ ሊደረግበት የሚገባው ሆኖ ተገኝቷል፡፡ በዚሁ አግባብ ቀድሞ የተሰጠው የህግ ትርጉም “በወንጀል የተከሰሰ ቼክ አውጪ ቼኩን ለዋስትና ወይም ለመያዥያነት የሰጠ ለመሆኑ እና የዋስትና

ወይም የመያዥያ ውሉም በንግድ ህግ ቁጥር 952 እና በፍ/ብ/ህግ ቁጥር 2864-2866 በተመለከተው አግባብ የተፈፀመ ስለመሆኑ ማስረዳት ከቻለ በወንጀል ጥፋተኛ ሆኖ ሊቀጣ አይገባም” በሚል በተሻሻለ ትርጉም ተተክቷል።

በዚህ መዝገብ ላይ የቀረበው ጉዳይም ከዚሁ ከተሻሻለው የህግ ትርጉም አንፃር ተቃራኒነት ተጠሪ አጥብቀው የሚከራከሩት ክስ ከቀረበባቸው ስድስት ፔኮች ውስጥ አምስቱ ለምንዛሪ ሳይሆን ለካፒታል መዋጮ የተሰጡ በመሆኑ በወንጀል ልጠየቅ አይገባም በሚል ነው። ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተው የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤትም ክስ የቀረበበትን አንቀፅ ወደ ቸልተኝነት አንቀፅ የለወጠው አምስቱ ፔኮች በተጠሪ እና የግል ተበዳዮች መካከል በነበረ የንግድ ግንኙነት ለካፒታል መዋጮ የተሰጡ ስለመሆናቸው አረጋግጫለሁ በሚል ምክንያት ነው። በእርግጥ ፍርድ ቤቱ በዚህ መልኩ ሲወስን ከላይ የተመለከተው የህግ ትርጉም ያልተሰጠ በመሆኑ ተፈፃሚነት ያለው በሰ/መ/ቁ/67947 ላይ ተሰጥቶ የነበረው ነው። በዚህ ትርጓሜ መሰረት ደግሞ ፔክን ለዋስትናም ሆነ ለሌላ ከምንዛሪ ውጭ ለሆነ ዓላማ ሰጥቻለሁ የሚለው ጉዳይ ለወንጀል ክስ መከላከያነት ሊውል የሚችል አይደለም። እናም የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ይህንን ምክንያት ጠቅሶ ድርጊቱን ወደ ቸልተኝነት አንቀፅ መቀየሩ ከድንጋጌው አፈፃፀም እና አተረጓጎም አኳያ የተሰጠውን አስገዳጅ የህግ ትርጉም የተላለፈ ነው። ከፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የተሰጠን አስገዳጅ የህግ ትርጉም የተላለፈ ውሳኔ ደግሞ መሰረታዊ የህግ ስህተት ስለመሆኑ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀፅ 2(4(ሸ)) የሚደነግግ በመሆኑ ውሳኔው በእርግጥም ሊነቀፍ የሚገባው ነው።

ሆኖም ጉዳዩ በክርክር ላይ እያለ ቀድሞ ከተሰጠው የህግ ትርጉም የተለየ ትርጉም የተሰጠ በመሆኑ የተጠሪ መከራከሪያ ተሻሽሎ ከተሰጠው የህግ ትርጉም አኳያ ስለሚኖረው ውጤት ማየቱ ተገቢ ይሆናል። እንግዲህ ተሻሽሎ በተሰጠው የህግ ትርጉም መሰረት በቂ ስንቅ የሌለው ፔክ ሰጥቷል ተብሎ በወንጀል የተከሰሰ ሰው ከወንጀል ኃላፊነት ነፃ ሊወጣ የሚችለው ፔኩ የተሰጠው በዋስትና ወይም በመያዥያነት መሆኑን እና የዋስትናው አልያም የመያዥያ ውሉም በተቀመጠው መመዘኛ መሰረት የተፈፀመ ስለመሆኑ ማስረዳት ከቻለ ነው። አሁን በቀረበው ጉዳይ ተጠሪ ፔኩን ለካፒታል መዋጮ ማረጋገጫነት ስለመስጠታቸው ያረጋገጡት በሰው ምስክር ነው። ከዚህ ውጭ በተሰጠው የህግ ትርጉም መሰረት ፔኮቹ ስለመስጠታቸው የተረጋገጠ ነገር ባለመኖሩ የተሻሻለው ትርጉም በተጠሪ የወንጀል ኃላፊነት ላይ የሚያመጣው ለውጥ የለም።

በመሆኑም የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በሰ/መ/ቁ/187459 ላይ ጥር 22/2010 ዓ.ም የሰጠው የጥፋተኝነት ፍርድ እና ይህንኑ ፍርድ በማፅናት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁ/156522 ላይ ሚያዝያ 29/2010 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ በወንጀል ህግ ቁጥር 195(2(ለ(2))) መሰረት ተሻሽሎ ተጠሪ በ1ኛ፣ 2ኛ፣ 3ኛ፣ 5ኛ እና 6ኛ ክሶች በወንጀል ህግ አንቀፅ 693(1) ስር ጥፋተኛ ናቸው ተብሏል።

ቅጣትን በተመለከተ የጥፋተኝነት ፍርድ ለተሰጠበት የወንጀል ህጉ ድንጋጌ በቅጣት አወሳሰን መመሪያ ቁጥር 2/2006 ደረጃ እና እርከን የወጣለት ነው። ተጠሪ በአምስቱ ክሶች ውስጥ በቂ ስንቅ ሳይኖራቸው ሰጥተዋል በተባሉት ቼኮች ላይ ያለው የገንዘብ መጠን እንደቅደም ተከተላቸው ብር 5,000,000 (አምስት ሚሊዮን ብር)፣ ብር 1,000,000 (አንድ ሚሊዮን ብር)፣ ብር 240,000 (ሁለት መቶ አርባ ሺህ ብር)፣ 100,000 ዩሮ (አንድ መቶ ሺህ ዩሮ) ወይም ብር 2,205,000 (ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ አምስት ሺህ ብር) እና ብር 500,000 (አምስት መቶ ሺህ ብር) ነው። በዚህ አግባብ በቅጣት አወሳሰን መመሪያው መሰረት 1ኛ ክስ ደረጃ 10፣ የእስራት ቅጣት እርከን 23 እና መቀጮ እርከን 6፣ 2ኛ ክስ ደረጃ 8 የእስራት ቅጣት እርከን 19 እና መቀጮ እርከን 6፣ 3ኛ ክስ ደረጃ 6 የእስራት ቅጣት እርከን 15 እና መቀጮ እርከን 4፣ 5ኛ ክስ ደረጃ 10 የእስራት ቅጣት እርከን 23 እና መቀጮ እርከን 6፣ 6ኛ ክስ ደረጃ 7 የእስራት ቅጣት እርከን 17 እና መቀጮ እርከን 5 ይሆናል።

የእስራት ቅጣትን በተመለከተ በቅጣት እርከኖች ስር በተቀመጠው ፍቅድ ስልጣን ውስጥ መነሻ ቅጣታቸው ብቻ ተወስዶ ሲደመሩ 22 ዓመት ፅኑ እስራት ይሆናል። የገንዘብ ቅጣትን በተመለከተ እርከን 4 እስከ ብር 5,000 (አምስት ሺህ ብር)፣ እርከን 5 እስከ ብር 7,000 (ሰባት ሺህ ብር) እና እርከን 6 እስከ ብር 10,000 (አስር ሺህ ብር) የሚደርስ ነው። በእነዚህ እርከኖች ስር አማካይ ቅጣት ተወስዶ ሁሉም ሲደመሩ በጠቅላላው እስከ ብር 35,500 (ሰላሳ አምስት ሺህ ብር) የሚደርስ የገንዘብ ቅጣት ይሆናል። የእስራት እና የገንዘብ አማካይ ቅጣቱ ተጠሪ በ4ኛ ክስ ስር ጥፋተኛ ከተባሉበት ጋር ሲደመር የእስራት ቅጣቱ 24 ዓመት ከ9 ወር ፅኑ እስራት እና እስከ ብር 39,500 (ሰላሳ ዘጠኝ ሺህ አምስት) የገንዘብ ቅጣት ይሆናል። ይህም በቅጣት አወሳሰን መመሪያው አባሪ አንድ በእስራት እርከን 37 እና መቀጮ እርከን 9 ስር የሚገኝ ነው።

በሌላ በኩል በስር ፍርድ ቤት ተቀባይነት ያገኘ አንድ የቅጣት ማክበጃ ምክንያት እና አምስት የቅጣት ማቅለያ ምክንያቶች መኖራቸውን ከስር ፍርድ ቤት የመዝገብ ይዘት ለመገንዘብ የተቻለ በመሆኑ እና በእነዚህ የቅጣት አስተያየቶች ላይ የቀረበ መከራከሪያ ባለመኖሩ ምክንያቶቹ በዚህ ችሎትም ተወስደዋል። በዚህ አግባብ በሚደረግ ስሌት መጨረሻ ቅጣቱ የሚሰላው በእስራት እርከን 34 እና መቀጮ እርከን 6 ስር ይሆናል ማለት ነው። ለዚህ እርከን የተቀመጠው ቅጣት ደግሞ ከ15 (አስራ አምስት) ዓመት እስከ 18 (አስራ ስምንት) ዓመት በሚደርስ ፅኑ እስራት እና እስከ ብር 10,000 (አስር ሺህ ብር) የሚደርስ መቀጮ ነው። እናም በቅጣት አወሳሰን መመሪያ መሰረት በሚደረስ ስሌት ተጠሪ በትንሹ 15 ዓመት ፅኑ እስራት ይቀጣሉ ማለት ነው።

ይሁንና ከተፈፀመው የወንጀል ድርጊት እንዲሁም ከድርጊቱ አፈፃፀም ሁኔታ አኳያ የዚህ ቅጣት ተመጣጣኝነት እና አስተማሪነቱም መፈተሽ ያለበት ጉዳይ ሆኖ ተገኝቷል። እንግዲህ የወንጀል ቅጣት ቀዳሚ ዓላማው ወንጀል ፈፃሚዎችን በማረም በቀሪ ህይወታቸው ከመሰል ድርጊት ታቅበው መልካም ዜጋ እንዲሆኑ ማድረግ ነው። የቅጣት ውሳኔ የወንጀል አጥፊዎችን ለማረም ደግሞ አጥፊው ከፈፀመው የወንጀል ድርጊት ጋር ተመጣጣኝ ሊሆን ይገባል። በሌላ አገላለፅ የተፈፀመው የወንጀል ድርጊት ቀላል

ወይም የአጥፊውን አደገኛነት የማያሳይ ሆኖ እያለ የተጋነነ ቅጣት የሚወሰንበት ከሆነ ወይም ድርጊቱ ከባድ ሆኖ አነስተኛ ቅጣት የሚወሰን ከሆነ አጥፊውንም ሆነ ሌላውን ማህበረሰብ የማያስተምር በመሆኑ የወንጀል ቅጣት ውሳኔ መሰረታዊ ዓላማን የማያሳካ ነው ማለት ነው። ሥራ ላይ ያለው የቅጣት አወሳሰን መመሪያም በመርህ ደረጃ የትኛውም የወንጀል ቅጣት ውሳኔ በመመሪያው መሰረት እንዲወሰን ካዘዘ በኋላ ከመመሪያው ውጭ ቅጣት ሊወሰን የሚችልበትን ሁኔታ በአንቀፅ 27 ስር ያስፈረውም በዚሁ መነሻነት እንደሆነ መገንዘብ ይቻላል።

አሁን በቀረበው ጉዳይ ተጠሪ የተከሰሱትም ሆነ በወንጀል ጥፋተኛ የተባሉት ስድስት የተለያዩ የገንዘብ መጠን የተፃፈባቸውን ፔኮች ለአራት ግለሰቦች ሰጥተዋል በሚል ነው። በ4ኛ ክስ ውስጥ ከተጠቀሰው ፔክ ውጭ ቀሪዎቹ የተሰጡበት ሁኔታ የተጠሪን የወንጀል ኃላፊነት የሚያስቀር ባይሆንም በተጠሪ እና በፔክ ተቀባዮቹ ማካከል በነበረው የጋራ የንግድ ስራ ውስጥ የተሰጡ ለመሆናቸው በፍሬ ነገር ደረጃ ተረጋግጧል። የዚህ ድርጊት አፈፃፀም ሁኔታ ሲታይ የተጠሪን ወንጀል የመፈፀም አደገኛነት የሚያሳይ አይደለም። ይህ ከሆነ ደግሞ በንግድ ግንኙነት ውስጥ በተሰጠ ፔክ መነሻነት ተጠሪ በቅጣት አወሳሰን መመሪያው በተለየው የእስራት ቅጣት እንዲቀጡ መወሰኑ ከተፈፀመው ድርጊት ጋር የማይጣጣም በመሆኑ ቅጣቱ የወንጀል ህጉን አላማና ግብ የማያሳካ ሆኖ ተገኝቷል። በመሆኑም ቅጣቱ ከመመሪያው በመውጣት በወንጀል ህግ አንቀፅ 88(2) እና 179 መሰረት መወሰን እንደሚገባው ታምኗል።

በዚሁ አግባብ ተጠሪ ጥፋተኛ የተባሉበት የወንጀል ድርጊት የተፈፀመበት ከባቢያዊ ሁኔታ እና የተጠሪን አደገኛነት መጠን ከግንዛቤ በማስገባት ለሁሉም የወንጀል ድርጊቶች ተጠሪ ከዚህ በፊት በዚሁ ጉዳይ የታሰሩት ካለ ታስቦበት በ5 (አምስት) ዓመት ዕኑ እስራት እና በብር 10,000 (አስር ሺህ ብር) መቀጮ እንዲቀጡ ተወስኗል። በሌላ በኩል በወንጀል ጥፋተኛ የተባለን ሰው ለማስተማር ሁሌም ወደ ማረሚያ ቤት መላክ አስፈላጊ ላይሆን ይችላል። ይልቁንም ለጥፋተኛው አንድ የፈተና ጊዜ ከፅኑ ማስጠንቂያ ጋር ሰጥቶ አመሉ ቢፈተሽ መልካም ይሆናል ተብሎ ሲታመን የእስራት ቅጣቱን አፈፃፀም ለጊዜው አግዶ ማቆየት እንደሚቻል ከወንጀል ህጉ አንቀፅ 192 እና ተከታዮቹ መገንዘብ ይቻላል። የወንጀል ቅጣት ውሳኔ ሊገደብ የማይቻልባቸው ልዩ ሁኔታዎች ደግሞ በወንጀል ህጉ አንቀፅ 194 ስር በዝርዝር ተቀምጠዋል። በእነዚህ መመዘኛዎች መሰረት የአሁን ተጠሪ ላይ በዚህ ችሎት የተላለፈው የእስራት ቅጣት ውሳኔ እንዳይገደብ የተቀመጠ ክልከላ ባለመኖሩ የቅጣቱ አፈፃፀም በፈተና ጊዜ እንዲቆይ ማድረግ ተገቢ ሆኖ ተገኝቷል። ሲጠቃለል ይህንን ጉዳይ በተመለከተ ተከታዩ ውሳኔ ተሰጥቷል።

ውሳኔ

1. ከወንጀል ህግ አንቀፅ 693(1) አተረጓጎም ጋር ተያይዞ ቀደም ሲል በዚሁ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 67947 ላይ ተሰጥቶ የነበረው የህግ ትርጉም በፍርድ ቤቶች ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀፅ 26 መሰረት ተሻሽሏል። በዚሁ አግባብ “በወንጀል የተከሰሰ ፔክ አውጪ ፔኩን ለዋስትና ወይም ለመያዥያነት የሰጠ ለመሆኑ እና የዋስትና ወይም የመያዥያ ውሉም

በንግድ ህጉ እና በፍትሐ ብሔር ህጉ በተመለከተው መመዘኛ መሰረት የተፈፀመ ስለመሆኑ ማስረዳት ከቻለ በወንጀል ጥፋተኛ ሆኖ ሊቀጣ አይገባም” ተብሏል።

2. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በኮ/መ/ቁ/187459 ላይ ጥር 22/2010 ዓ.ም የሰጠው የጥፋተኝነት ፍርድ እና ይህንኑ ፍርድ በማፅናት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁ/156522 ላይ ሚያዝያ 29/2010 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ በወንጀል ህግ ሥነ ሥርዓት ቁጥር 195(2(ለ(2)) መሰረት ተሻሽሎ ተጠሪ በ1ኛ፣ 2ኛ፣ 3ኛ፣ 5ኛ እና 6ኛ ክሶች በወንጀል ህግ አንቀፅ 693(1) ስር ጥፋተኛ ናቸው ተብሏል።
3. በውሳኔ ተራ ቁጥር 2 ስር በተገለፀው አግባብ ተጠሪ ጥፋተኛ በተባሉበት ስድስቱም ክሶች በጠቅላላው በአምስት ዓመት ፅኑ እስራት እና በብር 10,000 (አስር ሺህ ብር) የመቀጮ እንዲቀጡ ተወስኖ የእስራት ቅጣት ውሳኔው አፈፃፀም በ4(አራት) ዓመት የፈተና ጊዜ እንዲቆይ ተወስኗል።
4. ተጠሪ በወንጀል ሕጉ አንቀፅ 197(2) መሰረት ለመልካም ፀባይ አመራር ዋስትና ይሆን ዘንድ ብር 5,000 (አምስት ሺህ) የአራት ዓመት ጊዜው እስኪጠናቀቅ ድረስ በዋስትና ያስይዘ።
5. የቅጣት ውሳኔው ከቅጣት አወሳሰን መመሪያ ቁጥር 2/2006 ውጭ የተወሰነ መሆኑን እንዲያውቅ የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለፍርድ ቤቱ የሚመለከተው የስር ክፍል እንዲተላለፍ በመመሪያ አንቀፅ 27(3) መሰረት ታዟል።
6. መዝገቡ ተዘግቷል። ይመለስ።

የማይነበብ የአራት ዳኞች ፊርማ አለበት

አ/ኃ

የልዩነት ሃሳብ

እኛ ስማችን በተራ ቁጥር 4 እና 7 ስር የተሰየምነው የችሎቱ ዳኞች ከባልደረቦቻችን (አብላጫውን ድምጽ ከያዙት) የወንጀል ቅጣትን አስመልክቶ በሰጡት የውሳኔ ሃሳብ ላይ የተለየ ሐሳብ ስላለን ለልዩነት ያበቃንን ምክንያት እንደሚከተለው አስፍረናል።

የቀረበው ጉዳይ በቂ ስንቅ የሌለው ቺክ በማውጣት የሚፈፀም ወንጀልን የሚመለከት ሲሆን አስቀድሞ በዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት በቺክ ማታለልን አስመልክቶ የጥፋተኝነት ውሳኔ ላይ ተሰጥቶ የነበረውን አስገዳጅ የሕግ ትርጉም የተወሰኑ መመዘኛዎች እንዲጨመሩበት በማድረግ እንዲሻሻል መደረጉ ተገቢና የምናምንበት ውሳኔ ነው።

ሆኖም በስር ፍርድ ቤት በአመልካች ላይ የተወሰነውን ቅጣት አስመልክቶ አብላጫውን ድምጽ የያዙት የዚህ ችሎት ዳኞች ቅጣቱ ሊወሰን የሚገባው ከፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የወንጀል ቅጣቶችና

የጥንቃቄ እርምጃዎች አወሳሰን መመሪያ ቁጥር 2/2006 ከሚደነግገው መደበኛ የቅጣት አወሳሰን መርህ በመውጣት እንዲወሰን የሚወሰነው ቅጣት አፈፃፀምም በፈተና ጊዜ ተገደቦ እንዲቆይ የተደረሰበት መደምደሚያ ላይ የምንስማማበት አይደለም።

ምክንያቱም፡-

1ኛ. የቅጣት አላማው እና ግቡ ለጠቅላላው ጥቅም ሲባል የአገሪቱን መንግሥት፣ የሕዝቦቿን፣ የነዋሪዎቹን፣ ሰላም፣ ደህንነት፣ ሥርዓት፣ መብትና ጥቅም ማረጋገጥ እና ወንጀል እንዳይፈፀም መከላከል፣ ስለወንጀሎችና ስለቅጣታቸው በቅድሚያ ማስጠንቀቂያ መስጠት፣ ማስጠንቀቂያነቱ በቂ ባልሆነበት ጊዜ ወንጀል አድራጊዎቹ ተቀጥተው ሌላ ወንጀል ከመፈፀም እንዲቆጠቡ እና ሌሎች ማስተማራያ እንዲሆን ወይም እንዲታረሙ ማድረግ ስመሆኑ በ1996 ዓ/ም በወጣው የወንጀል ሕግ አንቀጽ አንድ ስር በግልጽ ተደንግጓል። በመሆኑም ፍርድ ቤቶች በአንድ ሰው ላይ የቀረበውን የወንጀል ክስ ክርክር መርምረው ጥፋተኛ ሆኖ ባገኙት ሰው ላይ ቅጣት ሲወስኑ ይህን ዓላማና ግብ ሊያሟሟ የሚችልና በተጠቀሰው የወንጀል ሕግ ተቀባይነት ያገኙትን የቅጣት አወሳሰን መርሆዎችን ግምት ውስጥ በማስባት ሊሆን ይገባል።

የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የቅጣት አወሳሰን መመሪያ ቁጥር 2/2006 አንቀጽ 3 የቅጣት አወሳሰን መመሪያው የወጣበት ዋና ዓላማ የዳኝነት አካሉ ግልጽነትና ተጠያቂነትን ባረጋገጠ መልኩ ውጤታማና ተገማችነት ያለው ቅጣት የሚሰጥበትን ሥርዓት መመስረት ሊሆን፣ ግቦችም ተቀራራቢና ተገማች የወንጀል ጉዳዮች መከላከል ተቀራራቢነት ያለው ቅጣት እንዲወሰን፣ እንደ ወንጀሉ ክብደትና አደገኝነትም የቅጣትን ተመጣጣኝነት ማረጋገጥ ስለመሆኑ ይደነግጋል። በመሆኑም ፍርድ ቤቶች በአጥፊዎች ላይ የሚወስኑትን ቅጣት በዚህ መመሪያ መሰረት ለመወሰን የማያስችል ነገር ካላጋጠማቸው በስተቀር ቅጣቱ የሚወሰነው የቅጣት አወሳሰን መመሪያውንና አጥፊው ጥፋተኛ የተባለበትን ልዩ ድንጋጌ የሚያስቀምጠውን ቅጣት መሰረት በመድረግ መሆን ይገባዋል።

ሆኖም የተለያዩ ነገር ሲያጋጥማቸው በቅጣት አወሳሰን መመሪያ አንቀጽ 27(1) ስር በተደነገገው መሰረት ከመመሪያው ውጪ ወጥተው ሊወስኑ ይችላሉ። እንደሚታወቀው በሕግ አተረጓጎም የተለየ ነገር ሲባል ከዋናው መርህ መሰረት ሊወሰን የማይችል በጠባቡ ሊተገበር የሚገባ መሆኑ የሚያከራክር አይደለም። በመሆኑም ፍርድ ቤቶች በወንጀል አጥፊዎች ላይ ቅጣት ሲወስኑ ከቅጣት አወሳሰን መመሪያ ሲወጡ ከወዲሁ ከሌላው የተለያየ በወንጀል አፈጻጸሙም ሆነ ባህሪው በዚህ መመሪያ ደረጃ በወጣላቸው ሊወከል የማይችል ሆኖ ባገኘው ጊዜ ወይም በዚህ መመሪያ በተቀመጠው መሰረት ቅጣቱን መወሰን የወንጀል ህጉን የቅጣት ዓላማ እና ግብ የማያሳካ ነው ብሎ ለማመን የሚያስችል ነገር ሊገጥማቸው ሊሆን ይገባል።

በዚህ መርህ መሰረት አብላጫው ድምጽ ተጠሪ ላይ ቅጣት ሊወሰን የሚገባው ከቅጣት መመሪያው ተወጥቶ ነው ሲል የደረሰበት መደምደሚያ አመልካች ላይ የቅጣት መነሻው ከብዶ እና በማቅለያ ምክንያት ቀልሎም ቢሆን 15 ዓመት ጽኑ እስራት ይሆናል ይህ ደግሞ አስተማሪነቱ መፈተሽ አለበት

በሚል እና በተጠሪ ላይ የሚጣለው ቅጣት አጥፊውን ሆነ ማህበረሰቡን አያስተምርም የሚል እሳቤን በመያዝ ነው።

ነገር ግን ቼክን አስመልክቶ ህግ አውጭው ቅጣቱን ከፍ አድርጎ ያስቀመጠበት የማያወላዱ ምክንያቶች ያሉት ስለመሆኑ ልብ ሊባል የሚገባው ነው ብለን እናምናለን። ምክንያቱም በቼክ የሚገበያዩ ሰዎች ስለቼክ በቂ እውቀት ያላቸው፣ በአገር ኢኮኖሚ እና በባንኮች ተአማኒነት ላይ የሚያመጣውንና የሚያደርሰውን ጉዳት ጠንቅቀው የሚረዱ መሆናቸውን እንዲሁም በቼክ አውጭውና በቼክ ግብይት ፈፃሚዎች መካከል ሊኖር የሚገባውን መተማመን ለማስጠበቅ ታስቦ እንደሆነ ግንዛቤ የሚወሰድበት ነው። ይህን በመዳፈር በቂ ስንቅ የሌለው ቼክ በማውጣት ወንጀል መፈፀማቸው የተረጋገጣቸው ሰዎች የሚወሰንባቸው ቅጣት የተለየ ነገር ካላጋጠመ በስተቀር በመመሪያው መሠረት ሊሆን እንደሚገባ የሚያከራክር አይሆንም። በያዝነው ጉዳይ አብላጫ ድምፅ የያዙት የስራ ባልደረቦቻችን የአመልካች ቅጣት ከመመሪያው በመውጣት ቅጣቱን ለመወሰን ያበቃቸው ምክንያት ቅጣቱ ከብዲል በሚል ምክንያት እንጂ የአመልካች የወንጀል ድርጊት በቅጣት መመሪያው አንቀፅ 27/1/ ስር የወንጀል አፈጻጸሙም ሆነ ባህሪው በመመሪያው ደረጃ በወጣላቸው ሊወከል የማይችል ሆኖ ያልተገኘ ወይም መመሪያ በተቀመጠው መሰረት ቅጣቱን መወሰን የወንጀል ህጉን የቅጣት ዓላማ እና ግብ የማያሳካ ስለመሆኑ የተቀመጡ መስፈርቶችን ያሟላ ሌላ የማይታለፍ ምክንያት ስላጋጠመ አይለም። በመሆኑም ከቅጣት አወሳሰን መመሪያው በመውጣት ቅጣት ለመወሰን የሚያስችል በቂ ምክንያት ሳይኖር ቅጣት በዝቷል በሚል ምክንያት ብቻ በሰበር ሰሚ ችሎት ደረጃ ከመመሪያው በመውጣት ቅጣት መወሰን በተወሰነ ደረጃም ቢሆን የፍርድ ቤቶችን ተገማችነት ጥያቄ ውስጥ የሚያስገባ ነው ብለን እናምናለን።

2ኛ. ስለተወሰነው ቅጣት አፈፃፀም መገደቡን የሚመለከት ነው። በአንድ የወንጀል ጥፋተኛ ላይ የተወሰነው ቅጣት አፈፃፀሙ ለተወሰነ የፈተና ጊዜ ተገድቦ ስለሚቆይበት ሁኔታ ወይም መስፈርቶችን በሚመለከት፡-

- ❖ ጥፋተኛ የተባለው ሰው አስቀድሞ የተፈረደበት መሆን አለመሆኑ ግምት ውስጥ ሳይገባ፤
- ❖ ቅጣቱ ከመፈፀሙ በፊት ለተወሰነ ጊዜ ታግዶ ቢቆይ አመሉ ቢፈተን ሁለተኛ የጥፋት ድርጊት ከመፈፀም የሚቆጠብ ወይም የሚታገድ ስለመሆኑ ሲታመንበት እና ፤
- ❖ ስለአመሉ መሻሻል አንድ ማስጠንቀቂያ ብቻ የሚበቃው መሆን ፍ/ቤቱ ሲያምንበት የወሰነው ቅጣት አፈፃፀም በገደብ ሆኖ እንዲቆይ ሊወስን እንደሚችል የወንጀል ሕግ አንቀጽ 192 ይደነግጋል።
- ❖ ከዚህ በተጨማሪም በጥፋተኛው ላይ የተወሰነው ቅጣት እንዳይፈፅም በወንጀል ሕግ አንቀፅ 197 ላይ የተደነገጉት ማለትም በመልካም ጠባይ እንደሚመራ የተጣለበትን የገደብ ግዴታ የሚቀበል በተቻለው መጠን በጥፋቱ ምክንያት ያደረሰውን ጉዳት ሁሉ እንደሚክስ ወይም ለተበዳዩ እንደሚከፍል እንዲሁም የፍርድ ቤቱን ወጪ እንደሚከፍል ማረጋገጫ ሲሰጥ እንደሆነ የወንጀል ሕግ አንቀፅ 197 ይደነግጋል።
- ❖ እንዲሁም የቅጣት ገደብ ጥያቄ ጥፋተኛ በተባለው ሰው ስለተጠየቀ ብቻ የሚሰጥ መብት ሳይሆን የዳኞችን ፈቃድ መሠረት ያደረገ እና የሚከለክልም ሆነ የሚፈቀድ ሲሆን ክርክር የሚደረግበትና ማስረጃም የሚቀርብበት ስለመሆኑ ህጉ በግልጽ ደንግጓል።

በዚህ መሰረት ወደ ያዘነው ጉዳይ ስንመለስ ከመጀመሪያውም ቢሆን በአመልካች ላይ የሚወሰነው ቅጣት ከመመሪያው ውጪ ሊወሰን አይገባም የሚል የፀና እምነት ያለን በመሆኑ ቅጣቱ ከ5 ዓመት በላይ እንደሚያስቀጣ አያከራክርም።

በሌላ በኩል ተጠሪ ቼክ አውጥተዋል የተባለው 6 የተለያዩ ቼኮችን በመሆኑ ምንም እንኳን 5ቱን ያወጡት ከግል ተበዳዩ ጋር ባላቸው የንግድ ግንኙነት ነው ቢባልም ቀጥለውም ሌላ ቼክ ፈርመው መስጠታቸው በፍሬ ነገር ደረጃ በስር ፍ/ቤቶች የተረጋገጠ በመሆኑ ተደራራቢ ወንጀል የፈፀሙ መሆናቸው እንዲሁ ተረጋግጧል።

ገደብ ለመከልከል የተቀመጡት መስፈርቶችን ስንመለከት ደግሞ ከ5 ዓመት በላይ የሚቀጣ ያልሆነ እንደሆነ እና ተጠሪ ጉዳዩ በክርክር እያለ እልባት ሳያገኝ ከታሰሩበት መጥተው ጉዳዩን ወደ ችሎት መቅረብም ያቆሙ በመሆኑ የቅጣት ገደብ ከመስጠቱ በፊት በገደቡ ላይ የተጣሉባቸውን ግዴታዎች መቀበል አለመቀበላቸው ሃይረጋገጥ የተወሰነባቸውን የእስራት ቅጣት ከሚፈፀሙ ይልቅ በውጭ ሆነው አመላቸው ቢፈተን ሌላ ወንጀል ከመፈፀም ይገደባሉ የተባለውንም ገደብ ያከብራሉ ተብሎ እምነት ለመያዝ የሚያስችሉ ምክንያቶች ባልተረጋገጠበት፤ ስለአመላቸው መሻሻል ቅጣት በሚወሰንበት ጊዜ በችሎት ተገኝተው እንኳን የዳኛ ተግሳጽን ሊቀበሉ በማይችሉበት ሁኔታ የተወሰነባቸው የእስራት ቅጣት አፈፃፀም በገደብ እንዲሆን መወሰኑ የወንጀል ህግን ዓላማና ግብ፣ የቅጣት መመሪያውን መሰረት እና አስቀድሞ ከዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ/ 171503 በሆነው ላይ ከተሰጠውን የህግ ትርጉም ጋር የማይጣጣም ነው ብለን ስላለመን በሃሳብ ተለይተናል።

የማይነበብ የሁለት ዳኞች ፊርማ አለበት

አ/ኃ

የማስማሚያ ሀሳብ

በንግድ ህጉ አንቀፅ 952 እና በፍታብሄር ህግ ቁጥር 2864፤2865 እና 2866 ላይ የተመለከቱትን ጥብቅ መመዘኛዎች ያሟላ ቼክ በመያዣነት ወይም በዋስትና የሰጠ ቼክ አውጪ በወ/ሀ/አ.693(1) የሚያዝበት ገንዘብ ሳይኖር ቼክ በማውጣት ወንጀል ጥፋተኛ ሊባል አይገባም በማለት በሰ/መ/ቁ.67947 የተሰጠውን አስገዳጅ ውሳኔ በመቀየር በተሰጠው አስገዳጅ ውሳኔ የምስማማበት ቢሆንም የስራ ባልደረቦች ወደዚህ መደምደሚያ የደረሱት ከመነሻውም የህጉ አቀራረብ ግልፅ ያልሆነ በዚህ አግባብም ትርጉም የሚያስፈልገው መሆኑን መነሻ ሳያደርጉ ከዚህ ይልቅ የቀደመውን ውሳኔ ለመቀየር በቂ ተደርጎ የተቀመጠው በወንጀልም ሆነ በፍታብሄር ጉዳይ ላይ የሚሰጠውን የህግ ትርጉም ወጥነት ከማረጋገጥ አንፃር ብቻ በመሆኑ በኔ እይታና ግንዛቤ የወ/ሀ/አ.693 ለብቻው ሳይሆን በወንጀል ህጋችን ተካትቶ ከተቀመጠበት ምዕራፍ አንፃር በማየትና በመመርመር ትርጉም ሊሰጠው ይገባል የሚል እምነት ስላለኝ በዚህ አግባብ በሰ/መ/ቁ.67947 የተሰጠውን አስገዳጅ የህግ ትርጉም ለመቀየር የሚከተለው ምክንያት በተጨማሪነት ሊካተት ይገባል በማለት የማስማሚያ ሀሳቤን እንደሚከተለው አስፍሬያለሁ።

ከላይ እንደተመለከተው የወ/ሀ/አ.693 በወንጀል ህጋችን በስድስተኛ መፅሀፍ በንብረት ላይ በሚፈፀሙ ወንጀሎች ስር በምዕራፍ ሶስት፤ ክፍል አንድ ማታለልን ካካተቱ ወንጀሎች ጋር የተቀመጠ መሆኑ ለክፍሉ ከተሰጠው አርዕስት ስንሳ በወ/ሀ/ቁ.693 የተመለከተው የሚያዝበት ገንዘብ ሳይኖር ቼክ ማውጣት የወንጀል ድርጊት የማታለል ድርጊትን የሚወክል ከማታለል የወንጀል ድርጊት ጋር የሚጠቃለል የወንጀል ተግባር መሆኑን ያሳያል።በወ/ሀ/አ.693 የተመለከተው ድርጊት በቼክ ማውጣት የሚፈፀምን የማታለል ድርጊትን የሚወክል ከሆነ ደግሞ በወ/ሀ/አ.693 አንድን በሂሳብ ውስጥ በቂ ገንዘብ ሳይኖረው ቼክ ፅፎና ፈርሞ የሰጠን ሰው ጥፋተኛ ለማለት ቼክ በሚወጣበት ወይም ቼኩ ለክፍያ ባንክ በቀረበበት ጊዜ በቂ ስንቅ የሌለው መሆኑን ከማረጋገጥ በተጨማሪ ቼኩን የተቀበለውን ሰው የተሳሳተ እምነት ወይም ግምት በመጠቀም አታልሎ የቼክ ተቀባዩን ጥቅም የሚጎዳ ድርጊት መፈፀሙ በተጨማሪነት ሊረጋገጥ የሚገባ መሆኑን ያሳያል።

በኔ እምነት የቼክ ተቀባዩ ቼኩን በሚቀበልበት ወቅት መታለል ወይም አለመታለል አስመልክቶ ለማረጋገጥ ሁሉንም የማስረጃ አይነቶች መቀበል ለክርክሮች መንዛዛት፤በዚህ አግባብም ፍርድ ቤቶችን ላልተፈለገ ጫና የሚዳርግ በመሆኑ በዚህ የሕግ ትርጉም ሊጠቀም የሚገባውም ምክንያታዊ እና ጥንቁቅ ቼክ አውጪ ብቻ ሊሆን ይገባል ብዬ ሰለማምን፤ በንግድ ህጉ አንቀፅ 952 እና በፍታብሄር ህግ ቁጥር 2864፤2865 እና 2866 ላይ የተመለከቱትን ጥብቅ መመዘኛዎች ያሟላ ቼክ በመያዣነት ወይም በዋስትና የሰጠ ቼክ አውጪ ይህንኑ መስፈርት ያሟላ የመያዣዊ የዋስትና ውል በማቅረብ ማስረዳት ከቻለ ፤ቼኩ የህጉን መስፈርት ያሟላ መያዣዊ መሆኑን እያወቀ አምኖ የተቀበለው ቼክ ተቀባይ ተታልሏል፤ቼክ አውጪውም ቼኩን በመፃፍ ለቼክ ተቀባዩ ሲሰጥ ጀምሮ የቼክ ተቀባዩን የተሳሳተ እምነት ወይም ግምት ተጠቅሟል በዚህ አግባብም አታልሎ የቼክ ተቀባዩን ወይም የሶስተኛ ወገንን የንብረት ጥቅም የሚጎዳ ድርጊት ፈፅሟል ሊባል ስለማይችል በንግድ ህጉ አንቀፅ 952 እና በፍታብሄር ህግ ቁጥር 2864፤2865 እና 2866 ላይ የተመለከቱትን ጥብቅ መመዘኛዎች ያሟላ ቼክ በመያዣነት ወይም በዋስትና መስጠቱ የተረጋገጠ ቼክ አውጪ በወ/ሀ/አ.693(1) የሚያዝበት ገንዘብ ሳይኖር ቼክ በማውጣት ወንጀል ጥፋተኛ ሊባል አይገባም በማለት ተጨማሪ የህግ ምክንያትን በማስቀመጥ የማስማሚያ ሀሳቤን አስፍሬያለሁ።

የማይነበብ የአንድ ዳኛ ፊርማ አለበት

አ/ኃ

ዳኞች፡- መዓዛ አሸናፊ

ስለሞን አረዳ

እትመት አሠፋ

ፀሐይ መንክር

ኑረዲን ከድር

መላኩ ካሣዩ

እስቲበል አንዱዓለም

አመልካች፡- ወ/ሮ ጠጂቱ ጎረምሶ ማገር

ተጠሪ፡- ወ/ሮ ወርቅነሽ በሻ

መዝገቡ ለምርመራ የተቀጠረ ነው፡፡ በመሆኑም መርምረን ተከታዩን ፍርድ ሰጥተናል፡፡

ፍርድ

የሰበር አቤቱታው ሊቀርብ የቻለው አመልካች ሐምሌ 29 ቀን 2011 ዓ.ም ጽፈው ባቀረቡት የሰበር አቤቱታ አመልካች በስር የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ይዞታና ቤቱ ይለቀቅልኝ፤ በተጠሪ ስም የተሰራው ካርታም እንዲመክን ይወሰንልኝ ሲሉ ያቀረቡት ክስ አስቀድሞ የመጨረሻ ፍርድ ያገኘ ጉዳይ ነው ተብሎ በፍ/ብ/ሕ/ሥ/ሥ/ቁ/ 5 መሠረት ውድቅ መደረጉ እና ይህም ውሳኔ በይግባኝ መጽናቱ መሠረታዊ የሕግ ስሕተት የተፈፀመበት በመሆኑ ሊታረምልኝ ይገባል በማለት አቤቱታ በማቅረባቸው መነሻነት ነው፡፡

አመልካች ለስር ፍርድ ቤት አቅርበውት የነበረው ክስ ይዘት በአጭሩ፡- በአቃቂ ቃሊቲ ክፍለ ከተማ ወረዳ 08 ቤቁ 147 የይዞታ መለያ ቁጥሩ 559 የሆነ እና በ500 ካ. ላይ ያረፈውን ቤት ተጠሪዋ በስጦታ ወይም በግዢ ሳይተላለፍላቸው 250 ካ.ሜ የሆነውን ይዞታ በስማቸው ካርታ አሰርተው የያዙባቸው መሆኑን በመግለጽ ይዞታውን እንዲለቁ እና አላግባብ ያሰሩት ካርታ እንዲመክን ይወሰንላቸው ዘንድ ዳኝነት መጠየቃቸውን የሚያሳይ ነው፡፡ ተጠሪ መጥሪያ ተልኮላቸው ስላልቀረቡ ጉዳያቸው በሌሉበት የታየ መሆኑን ከመዝገቡ ጋር ተያይዞ የቀረበልን የውሳኔ ግልባጭ ያመለክታል፡፡

ጉዳዩ የቀረበለት ፍርድ ቤት ክስን ሲሰማ ተጠሪ በአሁን አመልካችና በባለቤታቸው ላይ የሁከት ይወገድልኝ ክስ አቅርበውባቸው ክስ ተቀባይነት አግኝቶ ሁከት እንዲወገድ ተወስኖ ቤቱንም በአፈፃፀም ተገደው በመልቀቃቸው የመፋለም ክስ ያቀረቡ መሆኑን ለፍ/ቤቱ ገልጸዋል። ፍርድ ቤቱም በተጠሪ ክስ አቅራቢነት ውሳኔ እና የአፈፃፀም ትዕዛዝ ተሰጥቶባቸዋል የተባሉትን የመዝገብ ቁጥራቸው 14278 እና 95883 የሆኑትን መዛግብት ካስቀረበ እና ጉዳዩ የሚመለከተው የአስተዳደር አካልም ተጠሪ ቤቱን በምን አግባብ እንደያዙ አጣርቶ እንዲልክለት ካደረገ በኋላ አመልካች ያቀረቡት ክስ አስቀድሞ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረበ ነው በማለት ውድቅ አድርጎታል።

አመልካች ይህን ውሳኔ በመቃወም ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት የይግባኝ አቤቱታ አቅርበዋል። ይግባኙ የቀረበለት ፍርድ ቤትም ጉዳዩን መርምሮ የስር ፍ/ቤት የአመልካችን ክስ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 መሠረት ውድቅ ማድረግ ተገቢ ነው ሲል አጽንቶታል።

አመልካች ሐምሌ 29 ቀን 2011 ዓ.ም ጽፈው ያቀረቡት የሰበር አቤቱታው ይህንኑ ውሳኔ በመቃወም መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስሕተት ተፈጽሞበታል በሚል የቀረበ ሲሆን ይዘቱም፡- ተጠሪ በአመልካች እና በባለቤቱ ላይ በመ.ቁ 14278 ያቀረበችው ክስ ሁከት ይወገድልኝ በሚል የቀረበ እንጂ ይዘታ እንዲመለስ ወይም ካርታ እንዲመክን በሚል የቀረበ ክስ አይደለም፤ በጉዳዩ ላይ ውሳኔ የተሰጠውም የተፈጠረው ሁከት እንዲወገድ በሚል እንጂ ይዘታው የተጠሪ መሆኑ ተገልጾ የተሰጠ ውሳኔ የለም፤ ጉዳዩ የቀረበለት ፍርድ ቤት ተጠሪ ቀርባ ባልተከራከረችበት እና ካርታውም ባልመከነበት ሁኔታ ጉዳዩን ከሁከት ክስ ጋር አገናኝቶ አመልካች ያቀረቡት ክስ አስቀድሞ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ ነው በማለት የሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስሕተት የተፈጸመበት በመሆኑ ሊታረም ይገባል የሚል ነው።

የአመልካች የሰበር አቤቱታ በሰበር አጣሪው ችሎቱ ተመርመሮ ቀደም ሲል በመዝገብ ቁጥር 14278 በቀን 30/11/1999 ዓ.ም ውሳኔ ያረፈበት ጉዳይ የሁከት ይወገድልኝ ክስ ሆኖ አሁን የቀረበው ክስ ግን ባለቤትነትን የሚመለከት ሆኖ ሳለ፤ ተጠሪዋም በዚህ ረገድ ያቀረቡት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ሳይኖር ጉዳዩ አስቀድሞ በፍርድ ያለቀ ስለሆነ በድጋሚ የክርክር ምክንያት ሊሆን አይችልም በሚል የመወሰኑን አግባብነት ለመመርመር ሲባል ጉዳዩ በዚህ ችሎት እንዲታይ ተደርጓል። ተጠሪ መጥሪያ ተልኮላቸው መልስ ለመስጠት ፈቃደኛ ባለመሆናቸው መልስ የማቅረብ መብታቸው ታልፏል።

የጉዳዩ አመጣጥ በአጭሩ ከላይ የተገለጸው ነው። ይህ ችሎትም ለሰበር አቤቱታው መነሻ የሆነውን ውሳኔ አመልካች ካቀረቡት ክርክር እና ለጉዳዩ አግባብነት ካላቸው ሕጎች ጋር በማገናከብ፡-

1. ፍርድ ቤቶች ከሳሽ ያቀረበው ክስ አስቀድሞ ፍርድ ባገኘ ጉዳይ ላይ የቀረበ በመሆኑ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 መሠረት ውድቅ ሊደረግ ይገባል የሚል መቃወሚያ ከሌላው ተከራካሪ ወገን ባልቀረበበት ሁኔታ ይህንኑ ድንጋጌ መሠረት በማድረግ የቀረበውን ክስ ውድቅ ማድረግ ይችላሉ? ወይስ አይችሉም?

2. ፍርድ ቤቶች በሌላው ተከራካሪ ወገን የቀረበ መቃወሚያ ባይኖርም ከሳሽ ያቀረበው ክስ አስቀድሞ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ መሆኑን በማናቸውም ምክንያት ባረጋገጡ ጊዜ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 መሠረት ክሱን ውድቅ ማድረግ ይችላሉ ከተባለ የስር ፍርድ ቤት የአመልካችን ክስ በተጠቃሹ ድንጋጌ መሠረት ውድቅ ያደረገው በድንጋጌው ላይ የተቀመጡት ሁኔታዎች የተሟሉ መሆኑን አረጋግጦ ነው? ወይስ አይደለም? የሚሉትን ጭብጦች በመያዝ ጉዳዩን እንደሚከተለው መርምረንዋል፡፡

የመጨረሻ ውሳኔ ስላገኙ ጉዳዮች የሚደነግገው የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 በንዑስ ቁጥር (1) ላይ በሕግ ስልጣን የተሰጠው ማንኛውም ፍርድ ቤት ክርክሩን ተቀብሎ የመጨረሻ የፍርድ ውሳኔ ከሰጠ በኋላ ቀድሞ በፍርድ የተወሰነው ክርክር ሥረ ነገር እና የተያዘው ጭብጥ አንድ ዓይነት ከሆነ በክርክሩ ላይ የነበሩት ወይም ከተከራካሪዎቹ መብት ያገኙ ሶስተኛ ወገኖች በዚያው ነገር ሁለተኛ ክስ ወይም ማንኛውንም ዓይነት ሌላ ክርክር ለማቅረብ አይችሉም በማለት ይደነግጋል፡፡ በዚህ አግባብ የሚቀርበው መቃወሚያም የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ የሚቀርብበትን ሥርዓት አስመልክቶ በተደነገገው የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 244 ድንጋጌ ላይ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያነት የሚቀርቡ ናቸው ተብለው ከተዘረዘሩት ውስጥ አንዱ ነው፡፡ የዚሁ ድንጋጌ ንዑስ ቁጥር (3) የቀረቡት መቃወሚያዎች ከአንድ በላይ ሲሆኑ በተቻለ መጠን በቶሎ ተጠቃለው ሁሉም መቅረብ እንዳለባቸው፤ መቅረብ ከሚገባቸው መቃወሚያዎች ውስጥ ሳይቀርቡ የቀሩት ትክክለኛውን ፍርድ ለመስጠት የማያስናክሉ ከሆኑ ባለጉዳዩ ራሱ ሆነ ብሎ ለማቅረብ ባለመፈለግ እንደተዋቸው ይቆጠራል በማለት ይደነግጋል፡፡

ከላይ በዘርዘር የተመለከቱት የፍትሐ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕጉ ድንጋጌዎች አንድ ጉዳይ የመጨረሻ ውሳኔ ያገኘ ነው በሚል የሚቀርበው መቃወሚያ የሚቀርብበትን ሥርዓት የሚደነግጉ ናቸው፡፡ ሆኖም ፍርድ ቤቶች ተከሳሽ የሆነው ተከራካሪ ወገን ሳይቀርብ ቀርቶ ጉዳዩ በሌለበት የሚታይ በሆነ ጊዜ ወይም ተከሳሹ ቀርቦ መቃወሚያውን ባላነሳው ጊዜ ከሳሽ የሆነው ተከራካሪ ወገን ያቀረበው ክስ አስቀድሞ ፍርድ ባገኘ ጉዳይ ላይ የቀረበ መሆኑን በአንድም ወይም በሌላ ምክንያት ባወቁ ጊዜ ሊኖራቸው የሚገባው ሚና በዚህ ችሎት ምላሽ ማግኘት ያለበት የክርክሩ መሠረታዊ ጭብጥ ነው፡፡ ስለሆነም በጉዳዩ ላይ ምላሽ መስጠት ያስችለን ዘንድ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ 36780 እና 124660 አንጻር እንደሚከተለው መርምረናል፡፡

የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ 36780 በሰጠው ውሳኔ በአብዛኛው ትኩረት ያደረገው አስቀድሞ በተሰጠው ፍርድ ላይ የነበረው የፍሬነገር ጭብጥ እና አሁን በቀረበው ጉዳይ ላይ የተያዘው የፍሬነገር ጭብጥ ተመሳሳይ ነው? ወይስ አይደለም? በሚለው ላይ ሲሆን የፍሬነገር ጭብጥ ከመጀመሪያው ጋር ተመሳሳይ ሆኖ የመጨረሻ ፍርድ ያረፈበት መሆኑ ከተረጋገጠ እንዲሁም ጉዳዩ የመጨረሻ ፍርድ አርፎበታል የሚል ተቃውሞ በተከራካሪ ወገን ከተነሳ ተቀባይነት አለው በሚል

በውሳኔ ላይ በግልጽ አመልክቷል። ችሎቱ ይህንኑ ውሳኔ በመጥቀስ በሲ.መ.ቁ 124660 የሰጠው ውሳኔ ደግሞ የስር ፍርድ ቤቱ ከተጠሪ ጋር የነበረውን ጋብቻ የፈረሰ መሆኑን በመግለጽ የንብረት ክፍፍል እንዲደረግ ያቀረቡትን አቤቱታ ውድቅ ያደረገው ይህ ክርክር አስቀድሞ ታይቶ አብቅቷል በማለት ቢሆንም በአመልካች የቀረበው አቤቱታ ለተጠሪ ደርሶ ተጠሪ መቃወሚያ አላቀረቡበትም፤ ፍርድ ቤቱ ተከላክሎ በጉዳዩ ላይ መልስ እንዲሰጡበት በማድረግ አስቀድሞ በፍርድ ያለቀ ጉዳይ መሆኑን በመግለጽ በድጋሚ ሊቀርብ አይገባም በማለት ያቀረቡት መቃወሚያ ካለ ጉዳዩ አስቀድሞ በፍርድ ያለቀ ጉዳይ መሆን ያለመሆኑን በማስረጃ አጣርቶ ከሚወስን በቀር ተከራካሪዎች ባላነሱት መቃወሚያ በራሱ ጊዜ ማንሳት አይችልም፤ ስለሆነም የስር ፍርድ ቤት ተከራካሪዎች መልስ ያልሰጡበትን እና ያላነሱትን መቃወሚያ በማንሳት ጉዳዩ በድጋሚ ሊቀርብ አይገባም በማለት አቤቱታውን ውድቅ ማድረጉ ተገቢ አይደለም ካለ በኋላ ግራቀኙ በስምምነት ፍቺ ፈጽመው የንብረት ክፍፍላቸው በፍርድ ቤት የጸደቀ በመሆኑ ምንም እንኳን ፍርድ ቤቱ ተጠሪ በጉዳዩ ላይ መልስ እንዲሰጡት ሳያደርግ መቃወሚያው በተጠሪ ሳይነሳ በራሱ ጊዜ በማንሳት ጉዳዩ አስቀድሞ ትዕዛዝ ተሰጥቶበታል በማለት መዝጋቱ ተገቢ ባይሆንም የንብረት ክፍፍላቸው በፍርድ ቤት ጸድቆ ባለበት እና ይህ ስምምነት እንዲፈርስ ጠይቀው ባላስፈረሱበት እንደ አዲስ ንብረት እንድንካፈል ይወሰንልኝ በማለት ያቀረቡት የዳኝነት ጥያቄ ተገቢ አይደለም በማለት የስር ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ በውጤት ደረጃ ተቀብሎ ያጸናው መሆኑን የውሳኔው ይዘት ያሳያል።

ከላይ ከተመለከቱት ውሳኔዎች ይዘት መገንዘብ የሚቻለው ሰበር ሰሚ ችሎቱ በአንድ በኩል ጉዳዩ አስቀድሞ በፍርድ ያለቀ ነው የሚል መቃወሚያ በተከራከሪ ወገኖች እስካልቀረበ ድረስ ፍርድ ቤቱ ራሱ ማንሳት አይችልም የሚል አቋም ያለው መሆኑን፤ በሌላ በኩል ደግሞ በተመሳሳይ ጉዳይ የተሰጠ የጸና ፍርድ ባለበት ሁኔታ አዲስ በቀረበው ክስ ላይ ውሳኔ የሚሰጥበት አግባብ አይኖርም የሚል አቋም ያለው መሆኑን የሚያሳዩ ናቸው። ይህም ሰበር ሰሚ ችሎቱ ፍርድ ቤቶች ተከላክሎ የሆነው ተከራካሪ ወገን ሳይቀርብ ቀርቶ ጉዳዩ በሌለበት የሚታይ በሆነ ጊዜ ወይም ተከላክሎ ቀርቦ መቃወሚያውን ባላነሳው ጊዜ ከላከ የሆነው ተከራካሪ ወገን ያቀረበው ክስ አስቀድሞ ፍርድ ባገኘ ጉዳይ ላይ የቀረበ መሆኑን ባወቁ ጊዜ አዲስ የቀረበው ክስ አስቀድሞ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረበ ነው በማለት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 መሠረት ውድቅ ማድረግ የሚኖርባቸው ስለመሆን አለመሆኑ ግልጽ የሆነ አቋም ያልያዘበት መሆኑን የሚያሳይ ነው።

በመሠረቱ በሕግ ሥልጣን በተሰጠው ማናቸውም ፍርድ ቤት ታይቶ የመጨረሻ ውሳኔ ያገኘ ጉዳይ ድጋሚ ክስ ሊቀርብበት አይገባም በማለት የተደነገገበት ዋና ዓላማ አንድ ተከራካሪ ወገን በተመሳሳይ ጉዳይ ላይ በተለያየ ጊዜ ክስ እየቀረበበት ጊዜውን እንዳያባክን፤ ተጨማሪ ወጪ እንዳያወጣ እና እንዳይሸማቀቅ ለማድረግ፤ አንድ ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ በበላይ ፍርድ ቤት እስካልተሻረ ድረስ በሕብረተሰቡ ዘንድ ተቀባይነት እንዲኖረው ለማድረግ፤ ክርክሮች በአጭር ጊዜ ውስጥ መቋጫ

እንዲኖራቸው ለማድረግ፤ ሕጉ ላልተፈለገበት ዓላማ እንዳይውል በመከላከል የፍትሕ አስተዳደር ሥርዓቱ ተገማች እና ፍትሐዊ እንዲሆን ለማድረግ ስለመሆኑ በዘርፉ ከዳበረው ሥነ ሕግ መገንዘብ ይቻላል።

ስለሆነም አንድ ጉዳይ ስልጣን ባለው ፍርድ ቤት ታይቶ ውሳኔ ያገኘ መሆኑ ከተረጋገጠ አዲስ የቀረበውን ክስ በድጋሚ አይቶ ውሳኔ መስጠት ከላይ የተመለከተውን የሥነ ሥርዓት ሕጉን አይነተኛ ዓላማ የማያሳካ እና በተመሳሳይ ጉዳይ ላይ የተጣረሰ ውሳኔ ሊሰጥ የሚችልበትን ዕድል የሚፈጥር በመሆኑ ፍርድ ቤቶች ተከላሽ የሆነው ተከራካሪ ወገን ሳይቀርብ ቀርቶ ጉዳዩ በሌለበት የሚታይ በሆነ ጊዜ ወይም ተከላሹ ቀርቦ መቃወሚያውን ባላነሳው ጊዜ ከላሽ የሆነው ተከራካሪ ወገን ያቀረበው ክስ አስቀድሞ ፍርድ ባገኘ ጉዳይ ላይ የቀረበ መሆኑን በአንድም ወይም በሌላ ምክንያት ባወቁ ጊዜ በድንጋጌው የተመለከቱት መስፈርቶች መሟላታቸው እስከተረጋገጠ ጊዜ ድረስ አዲስ የቀረበውን ክስ አስቀድሞ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረበ ነው በማለት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 መሰረት ውድቅ ሊያደርጉት ይገባል በማለት ቀደም ሲል የተሰጠውን የሕግ ትርጉም አሻሽለን በያዘነው ጉዳይ የተሰጠው የሕግ ትርጉም ገዢ ሊሆን ይገባል ብለናል። ፍርድ ቤቶች በፊታቸው የቀረበላቸው ጉዳይ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረበ መሆኑን በክርክሩ ሂደት ባረጋገጡ ጊዜ ድረስ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 መሠረት አዲስ የቀረበውን ክስ ውድቅ ማድረግ ይችላሉ ከተባለ የስር ፍርድ ቤት የአመልካችን ክስ ድጋሚ የቀረበ ክስ ነው በማለት ውድቅ ያደረገው በእርግጥም በድንጋጌው ላይ የተቀመጡት መስፈርቶች መሟላታቸውን አረጋግጦ ነው? ወይስ አይደለም? የሚለውን ቀጥለን እንመለከታለን።

በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5(1) ላይ በግልጽ እንደተመለከተው አንድ ጉዳይ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረበ ነው ተብሎ ውድቅ ሊደረግ የሚችለው ቀድሞ በፍርድ የተወሰነው ክርክር ሥረ ነገር እና የተያዘው ጭብጥ አሁን ከቀረበው ጉዳይ ጋር አንድ ዓይነት ከሆነ እና አዲስ በቀረበው ክስ ላይ ተከራካሪ በመሆን የቀረቡት ወገኖች ቀድሞ በነበረው ክርክር ላይ የነበሩ ወይም ከተከራካሪዎቹ መብት ያገኙ ሶስተኛ ወገኖች በሆኑ ጊዜ ነው።

በያዘነው ጉዳይ የአሁን ተጠሪ በአሁን አመልካች እና በባለቤታቸው ላይ በመ.ቁ 14278 አቅርበውት የነበረው ክስ ይዘት ሁከት ይወገድልኝ በሚል የቀረበ ሲሆን አሁን በእጃችን ባለው ጉዳይ አመልካች ያቀረቡት ክስ ደግሞ ተጠሪ አከራካሪ የሆነው ቤት በስጦታም ሆነ በሽያጭ ሳይተላለፍላት ካርታ በስሟ ያወጣችበት ስለሆነ ያለአግባብ የተሰጣት ካርታ እንዲሰረዝልኝ የሚል ነው። ይህም ቀድሞ በነበረው ክስ ሊያዝ የሚችለው ጭብጥ ሁከት ተፈጥሯል? ወይስ አልተፈጠረም? የሚል መሆኑን አመልካች ባቀረቡት አዲስ ክስ ላይ ደግሞ ሊያዝ የሚችለው ጭብጥ የንብረቱ ባለቤት ማነው? የሚል እና ከዚሁ ጭብጥ ጋር ተያያዥን ያለው ሌላ ጭብጥ መሆኑን ነው። ስለሆነም ቀድሞ በፍርድ የተወሰነው ክርክር ሥረ ነገር እና የተያዘው ጭብጥ አሁን ከቀረበው ጉዳይ ጋር አንድ ዓይነት ባልሆነበት ሁኔታ የስር

ፍርድ ቤቶች አስቀድሞ በጉዳዩ ላይ የተሰጠው ውሳኔ ጸንቶ ባለበት ሁኔታ በድጋሚ አዲስ ክስ ማቅረባቸው ተገቢ አይደለም በማለት የአመልካችን ክስ ውድቅ በማድረግ የሰጡት ውሳኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስሕተት የተፈጸመበት ሆኖ አግኝተነዋል። በመሆኑም የስር ፍርድ ቤት አመልካች ያቀረቡት ክስ በድጋሚ የቀረበ አለመሆኑን ተገንዝቦ አግባብነት ያለውን ትዕዛዝ በመስጠት ጉዳዩን አጣርቶ እንዲወስን ማድረግ ስነ- ስርዓታዊ ሆኖ አግኝተነዋል። በዚህም ምክንያት ተከታዩን ውሳኔ ሰጥተናል።

ውሳኔ

1. ከላይ በፍርድ ሐተታው በተገለጸው ምክንያት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ 36780 እና 124660 የሰጠውን ውሳኔ በማሻሻል ፍርድ ቤቶች ተከላሽ የሆነው ተከራካሪ ወገን ሳይቀርብ ቀርቶ ጉዳዩ በሌለበት የሚታይ ወይም ተከላሹ ቀርቦ መቃወሚያውን ያላነሳው ቢሆንም ከላሽ የሆነው ተከራካሪ ወገን ያቀረበው ክስ አስቀድሞ ፍርድ ባገኘ ጉዳይ ላይ የቀረበ መሆኑን በክርክሩ ሒደት ባረጋገጡ ጊዜ በድንጋጌው የተመለከቱት መስፈርቶች መሟላታቸው እስከተረጋገጠ ጊዜ ድረስ አዲስ የቀረበውን ክስ አስቀድሞ በፍርድ ባለቀ ጉዳይ ላይ የቀረበ ነው በማለት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 5 መሰረት ውድቅ ሊያደርጉት ይገባል በማለት ወስነናል።
2. የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት በመ.ቁ 61458 በቀን 02/05/2011 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ፤ ይህንኑ ውሳኔ በማጽናት የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ.ቁ 222445 ሐምሌ 17 ቀን 2011 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ሕ/ሥ/ሥ/ቁ. 348/1/ መሠረት ተሽሯል።
3. የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት አመልካች ያቀረቡት ክስ በድጋሚ የቀረበ አይደለም በማለት የተወሰነ መሆኑን ተረድቶ በውሳኔ የዘጋውን መዝገብ እንደገና በማንቀሳቀስ አግባብነት ያለውን ትዕዛዝ በመስጠት ጉዳዩን አጣርቶ ተገቢውን እንዲወስን በማለት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 341/1 መሠረት ጉዳዩ ተመልሶለታል።

ትዕዛዝ

- የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለስር ፍርድ ቤቶች ይድረሳቸው።
- ይህ ውሳኔ ይታተም ዘንድ ለሕግ እና ጥናት ክፍል ግልባጩ ይድረሰው።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

አ/መ

ዳኞች፡- መዝገብ አሸናፊ

ሰለሞን አረዳ

ብርሃኑ አመነወ

ተሾመ ሽፈራው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግሥቱ

ነጻነት ተገኝ

አመልካቾች፡- 1. መሠረት ወ/አማኑኤል

2. ፍቅሩ ደበበ

} ጠበቃ ደጀኔ ይዘቱ - ቀረቡ

ተጠሪዎች፡- 1. ጌታቸው ይልማ

2. አልማዝ ይልማ

3. ፀደቀ ኃይሌ

} ጠበቃ የጉናወርቅ ስለሺ - ቀረቡ

መዝገቡ ተመርምሮ ከዚህ የሚከተለው የፍርድ ውሳኔ ተሰጥቷል፡፡

ፍርድ

ጉዳዩ የማይንቀሳቀስ ንብረት በስጦታ ለማስተላለፍ የሚደረግ ውል መከተል የሚገባውን ፎርማሊቲና ሕጋዊ ውጤቱን የሚመለከት ነው፡፡ ተጠሪዎች በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በአመልካቾች ላይ በመሰረቱት ክስ አመልካቾች ከሟች እናታችን ወ/ሮ ስንቅነሽ ወልደአማኑኤል በወርስ የሚተላለፍልንን ቤት ይዘው በቀን 06/07/2009 ዓ/ም በተደረገ የስጦታ ውል ሟች አስተላልፈውልናል በማለት የወርስ ሀብት አካል ሆኖ ሊጣራና ክፍፍል ሊፈጸምበት አይገባም በማለት ተቃውመዋል፡፡ ሆኖም በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 እና 881/2 በተደነገገው መሰረት በስጦታ ውሉ ላይ ለስጦታ አድራጊዎ መነበብ እንዳለበት የተመለከተው ሥርዓት የተፈጸመ ስለመሆኑ ውሉ አያሳይም፡፡ የስጦታ ውሉ ተጠሪዎችን ከወርስ የሚነቅል ነው፡፡ እንዲሁም የስጦታ ውሉ ተደረገ በተባለበት ጊዜ የሟች እድሜ ከ90 አመት በላይ ስለሆነ በስጦታ ውሉ ላይ ያለው ፊርማ እና ስም በሟች እናታችን የተጻፈ አይደለም፡፡ ስለሆነም የስጦታ ውሉ ፈራሽ ነው ተብሎ ይወሰንልን በማለት ዳኝነት ጠይቀዋል፡፡

አመልካቾች ለክሱ በሰጡት መልስ የስጦታ ወሉን ሟች በምስክሮች ፊት ተነባባቸው ፈርመዋል። የስጦታ ወሉ በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት የተደረገ በመሆኑ የወሉን ይዘትና ፊርማውን ማስተባበል አይቻልም። ሟች ከመሞታቸው በፊት ባላቸው በንብረታቸው ላይ የመወሰን መብት ተጠቅመው በስጦታ ባስተላለፉልን መሰረት የቤቱ ስመ ሀብት በቀን 17/09/2009 ዓ/ም በአመልካቾች ስም ተመዝግቦ የይዘታ ማረጋገጫ ካርታ ተሰጥቶናል። ሟች የስጦታ ወሉን ሲያደርጉ እድሜያቸው ከ80 ዓመት በላይ የማይሆን ቢሆንም እድሜያቸው 80 ወይም 90 ዓመት በመሆኑ የስጦታ ወሉን ተገንዝበው ሊፈርሙ አይችሉም ሊባል አይችልም። ሰነዶችን ለማፈራረምና ለመመዝገብ ሥልጣን የተሰጠው የመንግስት አካል ሟች በስጦታ ወሉ ቤቱን ለማስተላለፍ ሙሉ ፍላጎት እንዳላቸው አረጋግጦ ወሉን ስለመዘገበ ከዚህ አኳያ የቀረበው ክርክር ተቀባይነት የለውም። ሟች በህይወት እያሉ ለአመልካቾች በስጦታ ስላስተላለፉና ሟች ኑዛዜ ትተዋል የሚያስኝ ነገር ባለመኖሩ ሟች በስጦታ ባስተላለፉት ንብረት ላይ የወርስ ጥያቄ ሊነሳ ስለማይችል ተጠሪዎች ከወርስ ተነቅለናል በሚል የሚያቀርቡት ክርክር ተቀባይነት የለውም የሚሉ መከራከሪያዎችን በማንሳት ክሱ ወድቅ እንዲሆን በመጠየቅ ተከራክረዋል።

ፍርድ ቤቱም በመ/ቁጥር 72640 ላይ ግራ ቀኙን አከራክሮ እና የስጦታ ወሉን ከሕግ ጋር አገናዝቦ በመመርመር በቀን 19/02/2011 ዓ/ም በሰጠው ወሳኔ የስጦታ ወሉ የመጨረሻው ክፍል “ስጦታ አድራጊ ለስጦታ ተቀባይ ወደዉና ፈቅደው ተስማምተው በወሉ የተጠቀሰውን መኖሪያ ቤት በስጦታ ሊያስተላልፉና በወሉም ላይ ሲፈራረሙ ማየታችንን በፊርማችን እናረጋግጣለን”። በማለት ምስክሮች ማረጋገጣቸውንና መፈረማቸውን የሚያሳይ ቢሆንም በወሉ ላይ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 እና 881/2 ስር በአስገዳጅነት በተደነገገው መሰረት የስጦታ ወሉ ስለመነበቡ በግልጽ የሰፈረ ነገር የለም። ሕጉ ኑዛዜው መነበብ አለበት የሚል ብቻ ሳይሆን የተነበበ ስለመሆኑም ተገልጾ መጻፍ አለበት የሚል በመሆኑ በሕጉ አግባብ በወሉ ላይ የመነበብ ስርዓት መፈጸሙን በሚያመለክት መልኩ አልተገለጸም። ወሉ በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት የተመዘገበ ቢሆንም ይህ አካል በሕጉ በጥብቅ የተደነገገውን መስፈርት ማስቀረት አይችልም። ወሉ በወል አዋዋይ ፊት መደረጉ ወሉ በሕጉ የተመለከተውን መስፈርት ማሟላት አለማሟላቱን ከመመርመር የሚያግድ አይደለም። በመሆኑም ሟች ወ/ሮ ስንቅነሽ ወ/አማኑኤል በቀን 06/07/2009 ዓ/ም በተደረገ የስጦታ ወል በአቃቂ ቃሊቲ ክፍለ ከተማ ወረዳ 06 ክልል ወስጥ የሚገኘውን የቤት ቁጥር 338 የሆነ መኖሪያ ቤት ለአመልካቾች በስጦታ ለማስተላለፍ ያደረጉት ወል በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 እና 881/2 ስር በተደነገገው እና በሰ/መ/ቁጥር 700057 ላይ በተሰጠው አስገዳጅ ትርጉም መሰረት የመነበብ ሥርዓት የተፈጸመበት ስለመሆኑ የተገለጸበት ስላልሆነ ፈርሷል በማለት ወስኗል።

አመልካቾች ከፍ ሲል በተመለከተው መሰረት በተሰጠ ወሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት አቅርበው ፍርድ ቤቱም ግራ ቀኙን በመ/ቁጥር 222201 አከራክሮ በቀን 28/09/2011 ዓ/ም

በሰጠው ወሳኔ በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ ኑዛዜ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 882 መሰረት ዋጋ እንዲኖረው በ2 ምስክሮች ፊት መደረጉ ብቻ በቂ ነው። በዚህ ድንጋጌ መሰረት ኑዛዜው ለምስክሮች መነበብ እንዳለበት እንደቅድመ ሁኔታ አልተደነገገም። በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ አዋጅ ቁጥር 922/2008 አንቀጽ 17(1/ሀ እና ሐ) ስር ተረጋግጦ የሚመዘገብ የስጦታ ወሎ በምስክሮች ፊት መነበብ እንዳለበት አላስቀመጠም። ይህም የሆነው ገለልተኛ የሆነው አካል በግልጽ የተደረገ ኑዛዜን ሲያረጋግጥ የኑዛዜውን ፍሬ ነገር ለምስክሮችም ሆነ ለተናዛዥ በመግለጽ(በማንበብ) ያረጋግጣል ተብሎ ስለሚጠበቅ ሕግ አወጪው በዚህ አግባብ የሚረጋገጠውን ሰነድ ለምስክሮች ማንበብ ይገባዋል ብሎ መደንገግ አላስፈለገውም። ስለዚህ ኑዛዜው በምስክሮች ፊት አልተነበበም ተብሎ ክርክር ሊቀርብበት የሚገባ አይደለም። ከዚህ አኳያ በአዋጅ ቁጥር 922/2008 ላይ የተደነገገው ግልጽ ነው። ይህ አዋጅ ከፍትሐ ብሔር ሕግ በኋላ የወጣ ሕግ በመሆኑ በሁለቱ ሕጎች መካከል ተቃርኖ ካለ የፍትሐ ብሔር ሕጉ ተፈጻሚነት አይኖረውም። ስለሆነም የስጦታ ወሎ በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት የተደረገ ስለሆነና ስለኑዛዜ ከተደነገገው አንጻር የሚታይበት ምክንያት ስለሌለ የስር ፍርድ ቤት ወሎ የፍትሐ ብሔር ሕግ ያስቀመጠውን ፎርማሊቲ አላሟላም በማለት እንዲፈርስ መወሰኑ ተገቢ አይደለም ሲል የስር ፍርድ ቤትን ወሳኔ ሽሯል።

በመቀጠል ተጠሪዎች ይግባኝ ለፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት አቅርበው ችሎቱም በመ/ቁጥር 179562 ላይ ግራ ቀኙን አክራክሮ በቀን 29/07/2012ዓ/ም በሰጠው ወሳኔ በአክራካሪው ወል ላይ ስጦታ አድራጊዋ ተነበላቸው የፈረሙ ስለመሆኑ በግልጽ የሚያሳይ ሀረግ የለም። ወሎ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ስር ኑዛዜው በተናዛዥ ፊት መነበብ አለበት ተብሎ የተደነገገው ሥርዓት የተፈጸመበት አይደለም። ወሎ በወል አዋዋይ ፊት መደረጉ በሕግ በአስገዳጅነት የተደነገገውን ይህንን ሥርዓት የሚያስቀር ካለመሆኑም በተጨማሪ ለስጦታ ሰጭዋ የተነበበ ስለመሆኑ በሰነዱ ላይ አልተገለጸም የሚል ክርክር ከማቅረብ የሚከለክል አይደለም። እንዲሁም የስጦታ ወሎ ስጦታ ሰጭ በህይወት እያሉ የሚፈጸም መሆኑም የሕጉን መስፈርት እንዳያሟላ የሚያደርግ አይደለም። ስለሆነም የስጦታ ወሎ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ስር በተደነገገውና በስ/መ/ቁጥር 107020፣ 147331 እና 70057 ላይ በተሰጠው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም መሰረት በስጦታ ሰጪዋ ፊት ስለመነበቡ ስለማያሳይ በፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ወሎ እንዲፈርስ መወሰኑ ተገቢ ነው በማለት የከፍተኛ ፍርድ ቤትን ወሳኔ በመሻር ወስኗል። አመልካቾች ለዚህ ችሎት በቀን 15/11/2012 ዓ/ም የተጻፈ የሰበር አቤቱታ ያቀረቡት ይግባኝ ሰሚው ችሎት የሰጠው ወሳኔ መሰረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ነው በሚል ሲሆን የአቤቱታቸው አጭር ይዘት የሚከተለው ነው።

ስጦታ ሰጭዋ በህይወት እያሉ ስመ ሀብቱ ወደ አመልካቾች ስም ዞሮ ተመዝግቧል። ስጦታ ሰጭዋ በሞቱበት ጊዜ ቤቱ በእጃቸው ስላልነበረ የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881 እና 2443 ተፈጻሚነት የለውም። እነዚህ ድንጋጌዎች ተፈጻሚነት የሚኖራቸው ስጦታ ሰጭዋ የስጦታ ወሎ የሚፈጸመው እኔ ከሞትኩ

በኋላ ነው በሚል ያደረጉት ስጦታ ቢሆን ነበር። ስጦታ አድራጊ በህይወት እያለ የሚፈጸም የስጦታ ወል ከሆነና የንብረቱ ስመ ሀብት ወደ ስጦታ ተቀባይ የዞረ ከሆነ ስለኑዛዜ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881 የተደነገገው ተፈጻሚነት የለውም በማለት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 61421(ቅጽ 13) የሕግ ትርጉም ሰጥቶበታል። በዚህ መሰረት አከራካሪው ወል በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ በመሆኑ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 882 መሰረት በሁለት ምስክሮች ፊት የተደረገ ወል ከሆነ በቂ ነው። በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ስር የተደነገገው ተፈጻሚነቱ በወል አዋዋይ ፊት ላልተደረገ(በተለምዶ የመንደር ወል በሚባለው አካሄድ ለተደረገ የስጦታ(ኑዛዜ)) ብቻ ነው። የስጦታ ወሉ በተደረገበት ጊዜ ስጦታ ሰጭ በንብረታቸው ላይ የመወሰን መብታቸውን ተጠቅመው ለአመልካቾች ሲያስተላልፉ በምስክሮች ፊት ፈቃዳቸው ተጠይቆና ተረጋግጦ የተመዘገበ ወል ሆኖ እያለ ስለመነበቡ የሚገልጽ ሀረግ በወሉ ላይ ባለመገለጹ ብቻ ኑዛዜው ፈራሽ ሊሆን እንደማይችል በሰ/መ/ቁጥር 17429(ቅጽ 2) ላይ አስገዳጅ ትርጉም ተሰጥቶበታል። በአዋጅ ቁጥር 922/2008 አንቀጽ 17/ሀ መሰረት የተደረገ የስጦታ ወል ሕጋዊነቱ ተረጋግጦ የተመዘገበ ስለሆነ ወይም ይዘቱና ፊርማው እምነት የሚጣልበት ስለሆነ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 መሰረት የመነበብ ስርዓት አያሟላም ተብሎ ይዘቱ ሊስተባበልና ሊፈርስ የሚገባ አይደለም ተብሎ ይግባኝ ሰሚው ችሎት በሰጠው ወሳኔ የተፈጸመው መሰረታዊ የሕግ ስህተት ታርሞ የስር ክፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጠው ወሳኔ ይፅናልን በማለት አቤቱታቸውን አቅርበዋል።

የሰበር አጣሪ ችሎት አቤቱታውን መርምሮ ሟች ለአሁን አመልካቾች ያደረጉት የስጦታ ወል በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ መሆኑ ባልተካደበት ሁኔታ ሟች በህይወት እያሉ ስመ ሀብቱ የተዛወረን ቤት የስር ፍርድ ቤት ፎርማሊቲ አያሟላም በማለት ወሉ ፈራሽ ሊሆን ይገባል ሲል የወሰነበት የሕግ አግባብ ተጠሪዎች ባሉበት እንዲመረመር ትእዛዝ በመስጠቱ ተጠሪዎች በቀን 17/02/2013 ዓ/ም የተፃፈ በአጭሩ የሚከተለውን መልስ አቅርበዋል።

አመልካቾች ሟች በህይወት እያሉ በስጦታ ንብረታቸውን አስተላልፈውልናል በማለት ያነሱት ክርክር ተጠሪዎች የማናወቀውና አዲስ ክርክር በመሆኑ በፍ/ብ/ስ/ስ/ሕግ ቁጥር 329 ላይ የተደነገገውን የሚቃረን በመሆኑ ተቀባይነት ሊኖረው አይገባም። ተጠሪዎች የስጦታ ወል መኖሩን ያወቅነው ወርስ በተጣራበት ጊዜ ነው። የስጦታ ወሉ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443፣ 881/2 እና 882 ስር የተደነገገውን ፎርማሊቲ የማያሟላ በመሆኑ ፈራሽ ነው ተብሎ መወሰኑ ሕግን መሰረት ያደረገ ስለሆነ የተፈጸመ ስህተት የለም። እናታችን በህይወት እያሉ የቤቱ ስመ ሀብት ወደ አመልካቾች ስም ዞሮ የተመዘገበው የስጦታ ወሉ ሕጉ ያስቀመጠውን ፎርማሊቲ ባላሟላበት ሁኔታ በመሆኑና ተጠሪዎችም የወርስ ሀብቱን እንዳንካፈል በማሰብ ከቅን ልቦና ውጭ ያደረጉት በመሆኑ ስመ ሀብቱ በአመልካቾች ስም ዞሮ መመዝገቡ የሕጉን ፎርማሊቲ የማያሟላ ወል እንዳይፈርስ የሚከለክል አይደለም። ስለሆነም በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 መሰረት የስጦታ ወሉ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881-883 ስር የተደነገገውን ፎርማሊቲዎች ማሟላት እንዳለበት በአስገዳጅነት የተደነገገውን ለክርክሩ መነሻ የሆነው የስጦታ ወል እንደማያሟላ

ተረጋግጦ የተወሰነ በመሆኑ የተፈጸመ ስህተት የለም ተብሎ የሰበር አቤቱታው ወድቅ ይደረግልን በማለት ተከራክረዋል። አመልካቾችም በቀን 14/03/2013/9/ም የተጻፈ የመልስ መልስ በማቅረብ ተከራክረዋል።

ከዚህ በላይ የተመዘገበው የግራ ቀኝ ክርክርና በስር ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ውሳኔዎች ይዘት ሲሆን እኛም ሰበር አጣሪ ችሎት ጉዳዩ ለሰበር ችሎት ያስቀርባል ሲል ከያዘው ጭብጥ አንጻር የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን ከግራ ቀኝ ክርክር፣ ከዚህ ቀደም ከጉዳዩ ጋር በተያያዘ በሰበር ሰሚ ችሎት ከተሰጠ አስገዳጅ የሕግ ትርጉም እና አግባብነት ካለው ሕግ ድንጋጌዎች ጋር በማገናከብ እንደሚከተለው መርምረናል።

እንደመረመርነውም ሟች ወ/ሮ ስንቅነሽ ወ/አማኑኤል በአቃቂ ቃሊቲ ክፍለ ከተማ ወረዳ 06 ክልል ውስጥ የሚገኘውን የቤት ቁጥር 338 የሆነ መኖሪያ ቤታቸውን በቀን 06/07/2009 ዓ/ም በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት ፊት ተረጋግጦ በተመዘገበ የስጦታ ውል ለአመልካቾች በስጦታ ለማስተላለፍ ውል መዋዋላቸውን ማስረጃ የመመዘን ሥልጣን የተሰጣቸው የስር ፍርድ ቤቶች ከግራ ቀኝ ክርክርና ማስረጃዎች የተረጋገጠ ፍሬ ነገር ነው። አንዲሁም ሟች ወ/ሮ ስንቅነሽ ወ/አማኑኤል ከዚህ አለም በሞት የተለዩት በቀን 05/06/2010 ዓ/ም መሆኑን፣ ተጠሪዎች የሟች ወራሾች መሆናቸውን ያረጋገጡት በቀን 17/07/2010 ዓ/ም እንደሆነና የስጦታ ውሉን ተከትሎ በሟች ስም የነበረው ቤት ወደ አመልካቾች ስም ዞሮ ተመዝግቦ ለአመልካቾች የይዘታ ማረጋገጫ ካርታ የተሰጣቸው በቀን 17/09/2009 ዓ/ም እንደሆነ ከስር የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት መዝገብ ተመልክተናል። ግራ ቀኙን ያከራከረውና የዚህን ችሎት የሕግ ትርጉም የሚሻው ጭብጥ ሟች ወ/ሮ ስንቅነሽ ወ/አማኑኤል መኖሪያ ቤታቸውን ለማስተላለፍ ያደረጉት የስጦታ ውል በስጦታ ሠጭዋና በምስክሮች ፊት ካልተነበበና በወሎ ላይ የማንበብ ሥርዓት ስለመፈጸሙ ያልተመለከተ ከሆነ ሕጋዊ ውጤቱ ምን ሊሆን ይገባል? ከዚህ ጋር በተያያዘ ተፈጻሚነት ያላቸው ሕጎች ትክክለኛ ትርጉም ምን ሊሆን ይገባል? የሚሉ ናቸው።

ለክርክሩ መነሻ በሆነው የስጦታ ውል ላይ የወሎ ጉዳይ የሆነው የማይንቀሳቀስ ንብረት በስጦታ ማስተላለፍ በመሆኑ በፍትሐ ብሔር ሕጉ ቁጥር 2443 ስር በተደነገገው የስጦታ ውል ፎርም ሥርዓት መሰረት መፈጸም ይኖርበታል። በዚህ ድንጋጌ ላይ የማይንቀሳቀስ ንብረት ስጦታ ውል የሚፈጸምበት ፎርም በሚከተለው መሰረት ተደንግጓል።

ቁ.፪ሺ፬፻፵፫ የስጦታ ሥርዓት ፎርም(፩) የማይንቀሳቀስ ንብረቶች

“በማይንቀሳቀስ ንብረት ወይም በማይንቀሳቀስ ንብረት ላይ መብትን የሚሰጥ ስጦታ በግልጽ በሚደረግ ኑዛዜ አሠራር ዐይነት ካልተደረገ ፈራሽ ነው።”

“A donation relating to an immovable or a right on an immovable shall be of no effect unless it is made in the form governing the making of a public will (Art. 881-883).”

ከላይ ይዘቱ የተመለከተውን ድንጋጌ አፈጻጸምና ትርጓሜ ከመመልከታችን በፊት ስለስጦታ ምንነት መመርመሩ ተጠቃሹ ድንጋጌ ሊኖረው የሚገባውን ትክክለኛ አፈጻጸምና ትርጉም (Application and interpretation) ላይ ለመድረስ ጠቃሚ ይሆናል። ከስጦታ ውል ሕግ (Law of Contracts of Donation) ጽንሰ ሀሳብና በዘርፉ ከተጻፉ ድርሳናት እንደምንገነዘበው ስጦታ ሁለት ገጽታዎች አሉ። ይሄም ስጦታ ሰጪው በህይወት እያለ ስጦታ ተቀባዩ የተሰጠውን ንብረት የግል አድርጎ እንዲጠቀም መብት የሚሰጥ ስጦታ ዐይነት በላቲን donation inter vivos (የቁም ኑዛዜ) ተብሎ የሚታወቅ ነው። ይህም ስጦታ ሰጭ በህይወት እያለ በንብረቱ ላይ ያለውን የመወሰን ወይም ከሁሉ የሰፋ የባለቤትነት መብት በመጠቀም ለፈለገው ሰው ንብረቱን የሚያስተላልፍበትን ሥርዓት የሚመለከት ነው። ሁለተኛው ዐይነት ደግሞ ስጦታ ሰጪው ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ ተፈጻሚ የሚሆን የስጦታ ውል በላቲን donation mortis causa በሚል የሚታወቀው ነው። ይህም አንድ ሰው ሲሞት ንብረቱን የሚወስደውን ወይም የሚወርሰውን ሰው ከወዲሁ በስጦታ ውል የሚወስንበት ሥርዓት ሲሆን ስጦታ ተቀባዩ ስጦታ በተደረገለት ንብረት ተጠቃሚ መሆን የሚጀምረው ስጦታ ሰጪው መሞቱን ተከትሎ በመሆኑ እንደ ኑዛዜ ስጦታ የሚቆጠር ነው። እንዲሁም ይህ ሁለተኛው ዐይነት የስጦታ ውል የሚቸን ሀሳብ በአግባቡ ተግባራዊ ከማድረግ (executing the will of the deceased) አንጻር እና ስጦታ ያልተደረገላቸው የሚቸ ወራሾች ሊኖራቸው የሚችለውን የወርስ መብት ከግምት እየገባ በወርስ ሕጉ መሰረት ሚቹ ያደረገው የስጦታ ውል አፈጻጸም ሊመረመር ስለሚችል በእንዲህ አይነት ስጦታ የስጦታ ሰጭው መብት በአንጻራዊነት በሕግ በተመለከተው ምክንያት ሊገደብ የሚችል ነው።

ይህንን አጠቃላይ የስጦታ ጽንሰ ሀሳብ ይዘን ከላይ ይዘቱ የተመለከተውን ድንጋጌ እንመልከት። በአገራችን ስጦታንና ኑዛዜን የሚገዙ ድንጋጌዎች በፍትሐ ብሔር ሕጉ በሁለት የተለያዩ ዘርፎች ተደንግገዋል። በፍትሐ ብሔር ሕጉ ከቁጥር 2427 እስከ 2470 ስለ ስጦታ በጠቅላላው የተደነገገ ሲሆን በፍትሐ ብሔር ሕጉ አንቀጽ (Title) አምስት ስር ስለውርስ በጠቅላላው እና በተለይ ደግሞ በክፍል 3 ከቁጥር 857 ጀምሮ ባሉ ድንጋጌዎች ስለኑዛዜ ተደንግጓል። ከላይ ይዘቱ የተመዘገበውን የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 ከርዕሱ ጀምሮ የማይንቀሳቀስ ንብረት በስጦታ ሲተላለፍ ውሉ መደረግ ስላለበት ፎርም በጠቅላላው የሚመለከት መሆኑን በግልጽ የሚያሳይ ነው። በድንጋጌው ላይ የተመለከተውን ፎርም መከተል ያለበት የትኛው ዐይነት የስጦታ ውል ነው የሚለውን ድንጋጌው ልዩነት አለማስቀመጡንም የድንጋጌው ይዘት ያሳያል። ይህም ስጦታ ሰጭ በህይወት እያለ ተፈጻሚ የሚሆነውን የስጦታ አይነት (donation inter vivos) በተመለከተ የሚደረግ ውልም ሆነ ስጦታ ሰጭ ከሞተ በኋላ ተፈጻሚ

የሚሆነውን ስጦታ (donation mortis causa) በተመለከተ የሚደረግ ውል በድንጋጌው ላይ በተመለከተው መሰረት በግልጽ ለሚደረግ ኑዛዜ በፍ/ብ/ሕግ ከቁጥር 881 እስከ 883 የተደነገገው ተከትሎ መደረግ እንዳለበት በአስገዳጅነት መደንገጉን የሚያሳይ ነው። በዚህ መልኩ ጥብቅ የሆነ የውል አደራረግ ሥርዓት የተደነገገበት ምክንያት ስጦታ ሰጭ ያለዋጋ ስጦታ ወይም ችሮታ በማድረግ ሀሳብ (without consideration) ንብረቶችን (ከንብረቶች አንዱን) ለመስጠት ግዴታ የሚገባበት በመሆኑ ውሉ የስጦታ ሰጭውን ፈቃድ (ፍላጎት) በማያሻማ መልኩ የሚገልጽ መሆኑን ለማረጋገጥ እንዲያስችል ለማድረግ ካለው ዓላማ ነው።

የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 ሁለቱም ዐይነት የስጦታ ውል መከተል ስላለበት ፎርም የተደነገገ መሆኑን ተመልክተናል። በዚህ ድንጋጌ መሰረት ለሁለቱም ዐይነት ስጦታ ውል በተመሳሳይ ሁኔታ ተፈጻሚ የሚሆኑት በፍትሐ ብሔር ሕግ ስለኑዛዜ በሚመለከተው ክፍል ውስጥ ካሉ ድንጋጌዎች መካከል በግልጽ ስለሚደረግ ኑዛዜ ፎርም ከቁጥር 881 እስከ 883 ድረስ የተመለከቱት ሲሆኑ ከእነዚህ ድንጋጌዎች በስተቀር ኑዛዜን የሚገዙ ሌሎች ድንጋጌዎች ስጦታ ሰጭ በህይወት እያለ ተፈጻሚ የሚሆነውን የስጦታ ዐይነት (donation inter vivos) በተመለከተ ተግባራዊ የሚሆኑ አይደሉም። ይህንን ድምዳሜ የሚያጠናክረው በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2428 ላይ በሞት ምክንያት የሚደረጉ ስጦታዎች (donation mortis causa) በሚል ርዕስ ስር “ሰጪው ሲሞት ይፈጸማል ተብለው በተወሰኑት ስጦታዎች ላይ ስለኑዛዜ የተነገሩት ድንጋጌዎች ተፈጻሚዎች ይሆናሉ።” በሚል መደንገጉ ነው። በመሆኑም ስጦታ ሰጭ በህይወት እያለ ተፈጻሚ የሚሆነውን የስጦታ ውል ፎርም (forms of donation inter vivos) በተመለከተ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881-883 ድረስ የተደነገጉ ድንጋጌዎች ተፈጻሚ ሲሆኑ በሌሎች ይሄኛውን የስጦታ ውል በሚመለከቱ ጉዳዮች ላይ ተፈጻሚ የሚሆኑ ድንጋጌዎች በፍ/ብ/ሕግ በቁጥር 2427 እና ተከታዮቹ ስለስጦታ የተደነገጉት ናቸው።

ቀጥለን በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር ከቁጥር 881 እስከ 883 ስር በግልጽ ለሚደረግ ኑዛዜ (ከዚህ በኋላ ኑዛዜ ተብሎ የተገለጸው እንደነገሩ ሁኔታ የስጦታ ውልንም የሚመለከት ነው) ከተቀመጡ የፎርም ሥርዓቶች መካከል ከተያዘው ጉዳይ ጋር በተያያዘ ትርጉም ለሚሹ ድንጋጌዎች አጽንኦት ሰጥተን እንመረምራለን። በፍ/ብ/ሕግ ከቁጥር 881 እስከ 883 ድረስ ባሉ ድንጋጌዎች በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ ማሟላት ያለባቸው ናቸው ተብለው የተጠቀሱ መስፈርቶች፡-1) ኑዛዜው በጽሁፍ መደረግ ያለበት ስለመሆኑ (የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/1 ይመለከተዋል)፤ 2) ስለምስክሮች ብዛት፣ ችሎታ እና ስለተናዛዥና ስለምስክሮች ፊርማ (የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881(1 እና 3)፤ 882 እና 883 ይመለከቷል)፤ 3) ኑዛዜው በተናዛዥና በአራት ምስክሮች ፊት መነበብና ይኸው ሥርዓት መፈጸሙንና የተፈጸመበትን የሚያመለክት መሆኑን ያለበት ስለመሆኑ (በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ይመለከቷል) እንዲሁም 4) እነዚህን መስፈርቶች አለማሟላት ስለሚያስከትለው ውጤት ተደንግጓል። ምንም እንኳን በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ በውል አዋዋይ ፊት እንዲደረግና እንዲመዘገብ (Authentication) ሕግ ባያስገድድም በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 882 ስር

እንደተመለከተው በግልጽ የተደረገው ኑዛዜ በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ እንደሆነ ኑዛዜው በሁለት ምስክሮች ፊት የተደረገና የተፈረመ ከሆነ በቂ ሲሆን ከዚህ ውጭ በሆነ አኳኋን በተለምዶ የመንደር ወል በሚል በሚገለጸው አኳኋን የተደረገ ከሆነ ግን ኑዛዜው (የስጦታ ወሉ) በአራት ምስክሮች ፊት ተደረጎ በአራቱም ምስክሮች የተፈረመ መሆን አለበት።

ሌላው ትርጉም የሚሻው ነጥብ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ስር ኑዛዜው በተናዛዢና በአራት ምስክሮች ፊት መነበብና ይኸው ሥርዓት መፈጸሙንና የተፈጸመበትን የሚያመለክት መሆን አለበት የሚለው መስፈርት በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 882 መሰረት በወል አዋዋይ ፊት ለተደረገ ግልጽ ኑዛዜ ጭምር ሊፈጸም የሚገባ ሥርዓት ነው ወይስ አይደለም የሚለው ነው። አንድን ሕግ ተግባራዊ ለማድረግ ወይም ለመተርጎም ጥቅም ላይ የሚውሉ የተለያዩ መርሆዎች፣ ዶክትሪኖችና ቴክኒኮች ያሉ ሲሆን የሕጉን ቃላት በቀጥታ ተግባራዊ ማድረግ (Textualism) ተብሎ የሚታወቀውን የአተረጓጎም አካሄድ የሚከተሉ ዳኞች (ፍርድ ቤቶች) ሕግ አወጪው አካል ያወጣቸውን ሕግጋት ሕጎቹ በወጡበት ጊዜ ያላቸውን ሁኔታ ታሳቢ በማድረግ ተፈጻሚ ማድረግ አለባቸው እንጂ ሕግ አወጪው በቃላቶቹ ለማስተላለፍ የፈለገውን ዓላማ መፈለግ የለባቸውም የሚል አስተሳሰብ የሚከተሉ ናቸው። ሌላው የሕግ አተረጓጎም አካሄድ ዓላማዊነት (Purposeivism) ተብሎ የሚታወቀው ሲሆን ይህንን ዘዴ ተከትለው ሕግ የሚተረጎሙ ዳኞች (ፍርድ ቤቶች) ትርጉም የሚያስፈልጋቸውን ሕግጋት ሲተርጉሙ ሕግ አወጪው ሕጉን ሲያወጣ የነበረው ሀሳብና ሊያሳካ የፈለገው ዓላማ ምን እንደሆነ አወቀው መተርጎም አለባቸው የሚለውን ኃላፊነት መወጣት አለባቸው የሚለውን ታሳቢ ያደርጋሉ። ይህንንም ኃላፊነት ለመወጣት ማንኛውም ሕግ የራሱ የሆነ ዓላማ ይዞ የሚወጣ በመሆኑ ዳኞች የሚተረጎመውን ሕግ ቃላቶች፣ አወድ፣ የጉዳዩን ምንነት፣ ወጤት እና የሕጉን መንፈስ ተከትለው ወደ ሕግ አወጪው ዓላማ የሚያደርስ ትርጉም መስጠት አለባቸው ይላሉ። በዋናነት የሚጠቀሱ የሕግ አተረጓጎም እነዚህ ቢሆኑም ከዓላማዊነት አተረጓጎም ጋር ተቀራራቢ ወጤት ያለው ቴሌሎጂካል የሕግ አተረጓጎም (teleological interpretation of law) እና ሌሎች የሕግ አተረጓጎም ሥርዓቶች መኖራቸውም የሚታወቅ ነው።

እንደሚታወቀው በኢ.ፌ.ዲ.ሪ. ሕገ መንግስት አንቀጽ 79/1 ስር እንደተደነገገው በአገራችን የዳኝነት ሥልጣን የፍርድ ቤቶች በመሆኑ ዳኝነት በተጠየቀበት ጉዳይ ላይ አግባብነት ያለውን ተፈጻሚ ሕግ ለይቶ በቀጥታ ተግባራዊ ማድረግም ሆነ ለሕጉ ትርጉም መስጠት ባስፈለገ ጊዜ ሕጎችን በመተርጎም ዳኝነት መስጠት የፍርድ ቤቶች ሥራ ነው። ሕግ መተርጎም ማለት ለአንድ ሕግ ምክንያታዊ በሆነ መልኩ ፍቺ መስጠት ማለት ነው። በአገራችን ዳኞች ሕግን ሲተረጎሙ መከተል ስላለባቸው መርሆዎችና ዘዴዎች ወጥ በሆነ መልኩ የወጣ ሕግ ባይኖርም በተለያዩ ሕጎች ላይ በተበታተነ መልኩ የተደነገገውን (ለአብነት በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1733-1737) የተደነገገውንና በዳኝነት ሥራ በተግባር የዳበረውን (Judicial jurisprudence) መሰረት በማድረግ ትርጉም የማያሻቸው ሕጎች ሲሆኑ በቀጥታ ተግባራዊ በማድረግ ትርጉም የሚፈልጉትን ደግሞ ሕግ ፊደል ብቻ ሳይሆን ፊደልና መንፈስ (letter

and spirit) መሆኑን ታሳቢ ባደረገ መልኩ ፊደሉን ብቻ ሳይሆን መንፈሱንም የተከተለ እንዲሆን በማድረግ የሕግ አተረጓጎም ዘዴዎችን በየሚዛናቸው በማየት ሲተረጎም ይስተዋላል። ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት እስከአሁን በሰጠው የሕግ ትርጉሞች ላይ በአብዛኛው በዚህ መልኩ ትርጉም ለሚፈልጉ ሕግጋት ትርጉም ሲሰጥ ቆይቷል፤ እየተሰጠም ይገኛል። የተያዘውም ጉዳይ በዚሁ አግባብ ተመርምሯል።

በያዝነው ጉዳይ ላይ ትርጉም ከሚሹ የሕግ ድንጋጌዎች ጋር በተያያዘ አስቀድሞ በሰበር ሰሚ ችሎት የተሰጡ ትርጉሞችን የተመለከትን እንደሆነ በሰ/መ/ቁጥር 70057 (ቅጽ 13 ላይ እንደታተመው) ላይ በተሰጠ የሕግ ትርጉም የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 882 የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/1 ተከታይ ሆኖ የተደነገገ በመሆኑና በወል አዋዋይ ፊት ለሚደረግ ግልጽ ኑዛዜ ስለመነበብ ሥርዓት የተደነገገው በኋለኛው ድንጋጌ አስፈላጊ አይሆንም ተብሎ ስላልተደነገገ በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ ኑዛዜ ቢሆን እንኳን በተናዛዥና በምስክሮች ፊት ኑዛዜው ስለመነበብ በሰነዱ ላይ ካልተመለከተ ኑዛዜው ፈራሽ ነው በማለት ወስኗል። በሰ/መ/ቁጥር 147331 ላይም ተመሳሳይ ትርጉም ተሰጥቷል። በሌላ በኩል ደግሞ በሌሎች በሰ/መ/ቁጥር 17429 (ቅጽ 2 ላይ እንደታተመው) እና በሰ/መ/ቁጥር 22712 (ቅጽ 4 ላይ እንደታተመው) ሕጉ ኑዛዜ መነበብ አለበት ብሎ ያስቀመጠበት ዓላማ ኑዛዜው በሚነበብበት ወቅት የተናዛዥ ፈቃድ መሟላቱን ማረጋገጥ እንዲቻል በመሆኑ በኑዛዜው ላይ ስለመነበብ ባይገለጽም በኑዛዜው ላይ “ሲናዘዙ ሰምተናል፤ አይተናል” በሚል የተገለጸው አገላለጽ ምስክሮች ያዩትና የሰሙት ኑዛዜው ሲደረግና የተጻፈው ሲነበብ ነው ተብሎ ሊገመትና ለኑዛዜው ዉጤት ሊሰጠው ይገባል የሚል ትርጉም ተሰጥቷል።

እንዲሁም ከቁም ኑዛዜ (ከስጦታ ዉል) ጋር በተያያዘ በሰ/መ/ቁጥር 32337 (ቅጽ 5 ላይ እንደታተመው) ለክርክሩ መነሻ የሆነው የቁም ኑዛዜ (donation inter vivos) በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ በመሆኑ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 መሰረት በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 882 ስር የተደነገገውን ፍርማሊቲ የሚያሟላ ነው በሚል ትርጉም ተሰጥቷል።

ስለአንድ ጉዳይ ለተደነገገ ድንጋጌ ትርጉም ሲሰጥ የሚሰጠው ትርጉም የተለያየ ሳይሆን ካሉት የተለያዩ ትርጉሞች ውስጥ ለድንጋጌው ህይወት ለሰጡት ቃላትም ተገቢውን ዋጋ በመስጠት ሕጋዊ ተቀባይነት ያለውንና ወደ ግቡ የሚያደርስ ትርጉም መስጠት ይገባል። የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 መስፈርት የተደነገገው በግልጽ የሚደረግ ኑዛዜ ወይም ደግሞ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 ላይ በተደነገገው መሰረት ሁለቱም ዐይነት ስጦታ ሲደረግ የስጦታ ዉሉ ሊከተል የሚገባው ፎርም አካል ሆኖ የተደነገገ ነው። በዚህ መልኩ ስለፎርም ለተደነገገው ድንጋጌ ትርጉም ሲሰጥ ቃላቱን ብቻ ሳይሆን በድንጋጌው በተካተቱ ቃላት ለማሳካት የተፈለገውን ዓላማ ከግብ በሚያደርስ መልኩ ወጥ የሆነና በአግባቡ ጥቅም ላይ ሊዉል የሚችል ትርጉም ሊሰጥ ይገባል። በተጨማሪም ከዚህ ድንጋጌ አፈጻጸም ጋር በተያያዘ በተለይም ኑዛዜ ወይም የስጦታ ዉል በሕግ ሥልጣን በተሰጠው አካል ወይም ዉል አዋዋይ ፊት የተደረገ በሆነ ጊዜ

ከዚህ ድንጋጌ ጋር ግንኙነት ያለው በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ አዋጅ ቁጥር 922/2008 እና ይህንን አዋጅ ተግባራዊ ሲያደርግ የሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ኤጀንሲ የሚከተለው አሰራር ከግምት ገብቶ ሊመረመር ይገባል።

እንደሚታወቀው ኑዛዜ እና የስጦታ ወል በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 1723/1 ስር በተደነገገው መሰረት የግድ በወል አዋዋይ ፊት እንዲደረጉ የማይጠበቅባቸው የወል አይነቶች ናቸው። ስለኑዛዜና ስለስጦታ ወል ሕጉ ባለቀመጠው ፎርም ላይ በተለይም በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ስር “ኑዛዜው መነበብ እንዳለበትና ይኸው ስለመፈጸሙ በኑዛዜው ሰነድ ላይ መመልከት አለበት” የሚለው መስፈርት የተቀመጠበት ዓላማ በኑዛዜው ወይም በስጦታ ወሉ ላይ የሰፈረው ቃል የተናዛዘዘ ወይም የስጦታ ሰጭው መሆኑን በመቆጣጠር ፈቃዱን ያለእንክን መስጠቱን ማረጋገጥ ይቻላል በሚል ዓላማ ነው። ይህንን ዓላማ ለማሳካት የተቀመጠው መስፈርት በወል አዋዋይ ፊት ያልተደረገ ኑዛዜ ወይም የስጦታ ወል ሲሆን ኑዛዜው ወይም የስጦታ ወሉ በተናዛዘዘ (በስጦታ ሰጭ) እና በአራት ምስክሮች ፊት ካልተነበበና ይኸው ሥርዓት መፈጸሙ በኑዛዜ ሰነዱ ወይም በስጦታ ወሉ ላይ ካልተመለከተ በሰነዱ ላይ የሰፈረው ቃል የተናዛዘዘ (የስጦታ ሰጪው) መሆኑ ሊረጋገጥ የሚችልበት መንገድ ስለማይኖር በጥብቅ ተግባራዊ ሊደረግና የኸው ሥርዓት ካልተፈጸመም ኑዛዜው ወይም የስጦታ ወሉ ፈራሽ ሊሆን ይገባል።

በሌላ በኩል ኑዛዜ ወይም የስጦታ ወል በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ እንደሆነ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ስር የተደነገገው የፎርም አካል የሆነው መስፈርት ሲሆን በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ አዋጅ ቁጥር 922/2008 (በቀድሞው የሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ አዋጅ ቁጥር 334/1995 በአዋጅ ቁጥር 467/1997 እንደተሻሻለው በተመሳሳይ እንደተመለከተው) ዓላማና በአዋጁ ዝርዝር ድንጋጌዎች አንድን ሰነድ ለማረጋገጥ ከተዘረጋው ሥርዓት ጋር ተገናዝቦ መታየት አለበት። በዚህ አዋጅ መግቢያ ላይ እንደተመለከተው...በሰዎች መካከል የሚደረጉ ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ሌሎች መስተጋብሮችን በሚመለከት የሚፈጸሙ የወል እና ሌሎች ግንኙነቶችን በሕግ አግባብ በማረጋገጥ እምነት የሚጣልበት ሰነድ ማመንጨት በአዋጁ በተዘረጋው ሥርዓት ለማሳካት የታለመ ዓላማ ነው።

በተጨማሪም በዚህ አዋጅ አንቀጽ 7/3 ስር እንደተመለከተው ማንኛውም ሰነድ የማረጋገጥና የመመዝገብ ተግባር እንዲፈጽም በአዋጁ ሥልጣን የተሰጠው አካል የዜጎችን የግል ንብረት የማፍራት፣ የመጠቀም እና በሕጋዊ መንገድ የማስተላለፍ መብቶችን በማስከበር የፍትሕ ሥርዓቱን በማገዝ የሕግ የበላይነትን የማስጠበቅ ዓላማ ከግብ የማድረስ ኃላፊነት አለበት። በዚህ አዋጅ አንቀጽ 2(2 እና 5)፣ 8/5 እና 10/2 ስር ሰነድ አረጋጋጩ አዲስ ሰነድ በአዘጋጁ ወይም ጉዳዩ በሚመለከተው ሲፈረም ማየትና ይኸው መፈጸሙን ማረጋገጥ ወይም በትክክል መስፈሩን በማረጋገጥ እንዲፈረም ማድረግ፣ ለመረጋገጥ የሚቀርቡ ሰነዶችን ሕጋዊነት ማረጋገጥ እንዲሁም በአዋጁ አንቀጽ 17 ስር የተደነገገው እንደተጠበቀ ሆኖ አግባብ ባላቸው ሕጎች የተደነገገውን ሥርዓት መከተል የሰነድ አረጋጋጩ ተግባርና ኃላፊነት

እንደሆነ ተደንግጓል። በተጨማሪም ሰነድ አረጋጋጩ ሰነድ ከማረጋገጡና ከመመዝገቡ በፊት የሰነዱን ይዘት የመለወጥ ወይም የማስለወጥ ሥልጣን ባይኖረውም የሰነዱን ይዘት ትክክለኛነት የማረጋገጥና የሰነዱ ይዘት ሕግንና ሞራልን የማይቃረን መሆኑን የማረጋገጥ ኃላፊነት እንዳለበት በአዋጁ አንቀጽ 13 ላይ የተደነገገው ያሳያል።

ሰነድ አረጋጋጩ ከላይ በተጠቀሰው መሰረት የማረጋገጥ ኃላፊነቱን በአግባቡ ይወጣል በሚል እምነት ሕግ አወጪው በአዋጁ አንቀጽ 17 ስር የስጦታ ውል ወይም ኑዛዜ የማረጋገጥና የመመዝገብ ተግባር በሚፈጸምበት ጊዜ ሁለት ምስክሮች እንዲፈርሙ ማድረግ እንደሚገባ ከመደንገቡ በስተቀር በዚህ በአዋጁ አንቀጽ 17 ላይ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 በተደነገገው መሰረት ሰነድ አረጋጋጭ “ኑዛዜ መነበብ እንዳለበትና ይኸው ስለመፈጸሙ በኑዛዜው ሰነድ ላይ መመልከት አለበት” የሚለው በኑዛዜ ሰነዱ ወይም በስጦታ ውሉ ላይ መመልከቱን ማረጋገጥ ይኖርበታል በሚል አልደነገገም። ሕግ አወጭው ይህንን መስፈርት በዝምታ ያለፈበት ምክንያት የስርዓቱ መፈጸም አስፈላጊ አይደለም በሚል ሳይሆን ሰነድ አረጋጋጭ ኑዛዜ ወይም የስጦታ ውል ከማረጋገጡና ከመመዝገቡ በፊት (before authenticating and registering) የሰነዱን ይዘት ትክክለኛነት የማረጋገጥና ይዘቱ ሕግንና ሞራልን የማይቃረን መሆኑን የማረጋገጥ ኃላፊነት በአግባቡ ይወጣል በሚል እምነት ሰነዱ ላይ በቃላት ባይገለጽም አረጋጋጩ የማረጋገጥ ተግባሩን ሲወጣ የታለመው ዓላማ ከግም ይደርሳል በሚል ነው።

በመሆኑም በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ኤጀንሲ (ሥልጣን በተሰጠው ውል አዋዋይ ፊት) ተረጋግጦ በተመዘገበ የኑዛዜ ሰነድ ወይም የስጦታ ውል ላይ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 በተደነገገው መሰረት “ኑዛዜ መነበብ እንዳለበትና ይኸው ስለመፈጸሙ በኑዛዜው ሰነድ ላይ መመልከት አለበት” የሚለው ሥርዓት ስለመፈጸሙ በግልጽ ያልተገለጸ ቢሆንም እንኳን ይህ ተግባር ኑዛዜ ወይም የስጦታ ውል ከማረጋገጡና ከመመዝገቡ በፊት በሰነድ አረጋጋጩ እንደተፈጸመ ሊቆጠር ይገባል እንጂ ይህ ሥርዓት ስለመፈጸሙ የሚያመለክቱ ቃላት ወይም ሐረጎች በኑዛዜ ሰነዱ ወይም በስጦታ ውሉ ላይ አልተመለከተም በሚል ኑዛዜው ወይም የስጦታ ውሉ ፈራሽ ሊሆን አይገባም።

ከላይ ከተመለከተው የሕጎች አቋምና ትርጉም አንጻር የያዝነውን ጉዳይ ስንመለከት ሟች ወ/ሮ ስንቅነሽ ወ/አማኑኤል በአቃቂ ቃሊቲ ክፍለ ከተማ ወረዳ 6 ክልል ውስጥ በካርታ ቁጥር 018352/1 የተመዘገበ በቤት ቁጥር 338 የሚታወቀውን መኖሪያ ቤታቸውን በቀን 06/07/2009 ዓ/ም በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት ተረጋግጦ በተመዘገበ ውል ለአመልካቾች በስጦታ ማስተላለፋቸው የተረጋገጠ ፍሬ ነገር ነው። በዚህ ላይ ስጦታ ሰጭና ሁለት ምስክሮች መፈረማቸው ተመልክቷል። እንዲሁም የስጦታ ውሉ ላይ አመልካቾች ሟች በህይወት እያሉ መኖሪያ ቤቱን በስማቸው እንዲጠቀሙበት ሟች መስማማታቸው ተመልክቷል። በዚህ መሰረት ሟች በህይወት እያሉ የመኖሪያ ቤቱ ስመ ሀብት ከሟች ስም ወደ አመልካቾች ስም ዞሮ መመዝገቡ ስለተረጋገጠ ስጦታው ስጦታ ሰጭ በህይወት እያለ ተፈጻሚ

የሚሆን የስጦታ ዐይነት (donation inter vivos) ነው። ለእንዲህ ዐይነት ስጦታ ከወሎ ፎርም ወጭ ላሉ ጉዳዮች ተፈጻሚ የሚሆኑ ድንጋጌዎች በፍትሐ ብሔር ሕግ ስለስጦታ የተደነገጉ ድንጋጌዎች በመሆናቸው በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2463 መሰረት ስጦታ ተቀባዮች ስጦታውን መቀበላቸውን ወሎ ያሳያል። በስጦታ ወሎ ላይ ከፎርም አንጻር ስለመፈጸሙ በቃላት ወይም በሐረጎች ያልተመለከተው ሥርዓት በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881/2 ስር የተደነገገው “ኑዛዜ (የስጦታ ወሎ) መነበብ እንዳለበትና ይኸው ስለመፈጸሙ በኑዛዜው ሰነድ(በስጦታ ወሎ) ላይ መመልከት አለበት” የሚለው ነው። ይህ በስጦታ ወሎ ላይ ስለመፈጸሙ ያልተመለከተው የፎርም መስፈርት ከላይ እንደተገለጸው የስጦታ ወሎ በሰነዶች ማረጋገጫና ምዝገባ ጽ/ቤት ተረጋግጦ የተመዘገበ በመሆኑ በሰነድ አረጋጋጩ ወሎ ተረጋግጦ በተመዘገበበት ጊዜ እንደተፈጸመ የሚቆጠር በመሆኑ ሥርዓቱ ስለመፈጸሙ በወሎ ላይ በቃላትና በሐረጎች ባለመገለጹ ብቻ እንዳልተፈጸመ ተቆጥሮ ወሎ ፈራሽ የሚሆንበት ምክንያት የለም።

ሲጠቃለል የስጦታ ወል ስጦታ ሰጪው በህይወት እያለ የሚፈጸምም ሆነ ስጦታ ሰጭው ከሞተ በኋላ የሚፈጸም ቢሆንም በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 ስር በተደነገገው መሰረት በፍ/ብ/ሕግ ከቁጥር 881 እስከ 883 ድረስ በግልጽ ለሚደረግ ኑዛዜ የተደነገገውን ፎርም ተከትሎ መፈጸም አለበት። ሆኖም የስጦታ ወል በወል አዋዋይ ፊት ተረጋግጦ የተመዘገበ ከሆነ ግን በስጦታ ወሎ ላይ ወሎ በስጦታ ሰጭና በምስክሮች ፊት የመነበብ ሥርዓት የተፈጸመበት እንደሆነ የሚያመለክት አገላለጽ ያልተመለከተ ቢሆንም የመነበብ ሥርዓት በሰነድ አረጋጋጩ እንደተፈጸመ ተቆጥሮ ወሎ ወጤት ሊኖረው ይገባል። በተያዘውም ጉዳይ የስጦታ ወሎ በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ በመሆኑ ይህ ሥርዓት በሰነድ አረጋጋጩ እንደተፈጸመ ሊቆጠርና ወሎም ሕጋዊ ወጤት ሊኖረው የሚገባ ነው። በዚህ መሰረት በሰ/መ/ቁጥር 70057(ቅጽ 13 ላይ እንደታተመው)፣ በሰ/መ/ቁጥር 147331፣ በሰ/መ/ቁጥር 17429(ቅጽ 2 ላይ እንደታተመው) እና በሰ/መ/ቁጥር 22712(ቅጽ 4 ላይ እንደታተመው) እና በሌሎች መዝገቦች ላይ ከኑዛዜና ከስጦታ ወል ፎርም ጋር በተያያዘ የተሰጠ የሕግ ትርጉም ተፈጻሚነታቸው በወል አዋዋይ ፊት ተረጋግጠው ባልተመዘገቡ ኑዛዜዎችና የስጦታ ወሎች ላይ ብቻ ነው በሚል በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26 መሰረት ተሻሽለዋል። እንዲሁም በሰ/መ/ቁጥር 32337(ቅጽ 5 ላይ እንደታተመው) በተሰጠ የሕግ ትርጉም ላይ የቁም ኑዛዜ(ስጦታ ሰጭ በህይወት እያለ የሚፈጸም የስጦታ ወል/donation inter vivos/) በወል አዋዋይ ፊት የተደረገ ከሆነ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 መሰረት በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 882 ስር የተደነገገውን ፍርማሊቲ ከሟላ በቂ እንደሆነ በሚያመለክት መልኩ መተርጎሙ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2443 ላይ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 881 እስከ 883 ድረስ የተደነገጉ የፎርም አካል የሆኑ ሌሎች መስፈርቶችን ያላገናዘበና ሰነድ አረጋጋጭ የሰነዱን ይዘት ትክክለኛነትና የስጦታ ሰጭውን ፈቃድ ከማረጋገጥ ጋር ያለበትን ኃላፊነት ቀሪ እንደሆነ በሚያመለክት መልኩ የተሰጠ ትርጉም በመሆኑ በመዝገቡ ላይ ከፎርም ጋር በተያያዘ የተሰጠው የሕግ ትርጉም ከላይ በተመለከተው መሰረት በተሰጠ ትርጉም እንዲተካ በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26 መሰረት ተለወጧል።

ስለሆነም የስር የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ከላይ እንደተመለከተው የስጦታ ውሉ ፈራሽ ነው ብሎ መወሰኑ እንዲሁም ጉዳዩን በይግባኝ ያየው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ጉዳዩን ከላይ በዝርዝር በተመለከተው መሰረት በማየት የስጦታ ውሉ ውጤት እንዲኖረው በማድረግ መወሰን ሲገባው አዋጅ ቁጥር 922/2008ን መሰረት በማድረግ የስጦታ ውሉ ሊፈርስ አይገባም ሲል የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የወሰነውን በመሻር የሰጠው ውሳኔ የፍ/ብ/ስ/ሕግ ቁጥር 881/2ን ዓላማ እና የአዋጅ ቁጥር 922/2008ን ዓላማና በአዋጁ የተዘረጋውን ሰነድ የሚረጋገጥበትን ሥርዓት ያላገናዘበ በመሆኑ ሊታረም የሚገባው መሰረታዊ የሕግ ስህተት በመሆኑ ተከታዩን ወስነናል።

ዉ ሳ ኔ

1. የፌዴራል መጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 72640 ላይ በቀን 19/02/2011ዓ/ም የሰጠው ውሳኔ እና የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 179562 ላይ በቀን 29/07/2012ዓ/ም የሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ስ/ሕግ ቁጥር 348/1 መሰረት ተሸረዋል።
2. የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 222201 ላይ በቀን 28/09/2011 ዓ/ም የሰጠው ውሳኔ ከላይ በፍርዱ ሀተታ ላይ በተመለከተው አግባብ በተወሰነ ደረጃ ምክንያቱ ተሻሽሎ በፍ/ብ/ስ/ሕግ ቁጥር 348/1 መሰረት ፀንተዋል።
3. በሰ/መ/ቁጥር 70057፣ በሰ/መ/ቁጥር 147331፣ በሰ/መ/ቁጥር 17429 እና በሰ/መ/ቁጥር 22712 ላይ እና በሌሎች መዝገቦች ላይ በተመሳሳይ ክስብ እና ክስጦታ ውል ፎርም ጋር በተያያዘ የተሰጠ የሕግ ትርጉም ከፍ ሲል በፍርዱ ላይ በተመለከተው ልክ ተሻሽለዋል። እንዲሁም በሰ/መ/ቁጥር 32337 ላይ እና በተመሳሳይ በሌሎች መዝገቦች ላይ የተሰጠ የሕግ ትርጉም ከቁም ነብዜ(ክስጦታ ውል) ፎርም ጋር በተያያዘ የተሰጠው የሕግ ትርጉም በዚህ ፍርድ ማጠቃለያ ላይ በተመለከተው አግባብ ተለወጧል።
4. ግራ ቀኝ በዚህ ችሎት ያወጡትን ወጭ የየራሳቸውን እንዲችሉ ተወስኗል።

ት እ ዛ ዝ

1. የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለስር ፍርድ ቤቶች ይተላለፍ።
2. ግራ ቀኝ ሲጠይቁ ግልባጩ ይሰጣቸዋል።
3. በመዝገቡ ላይ የተሰጠ ዕግድ ካለ ተነስቷል ፤ይጻፍ።
4. የስር ፍርድ ቤት መዝገብ ይመለስ።
5. መዝገቡ ተዘግቷል፤ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ህዳር 29 ቀን 2014 ዓ.ም

ዳኞች፡- መዓዛ አሸናፊ

ሰለሞን አረዳ

ብርሃኑ አመነው

ተሾመ ሽፈራው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግስቱ

ነፃነት ተገኝ

አመልካች- የካ ክ/ከተማ ዐቃቤ ሕግ ጽ/ቤት

ተጠሪዎች- 1. አቶ አበበ በቀለ

2. ሻለቃ ደሳለኝ ኃይሌ

3. ፪ አለቃ ሻሜ አስቻለው

4. ፶ አለቃ ኃ/ስላሴ አደራ

5. አቶ አሰፋ ክፍሌ

6. አቶ መንግስቱ ይታፈሩ

7. አቶ ሁንዴሳ ጎሴ

8. አስር አለቃ አራርሳ ደገፉ

9. አቶ ቡልቶ ስሜ

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቷል ።

ፍርድ

ጉዳዩ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የሚቀርብ አቤቱታ የሚስተናገድበትን አግባብ የሚመለከት ነው። የጉዳዩም አመጣጥ ሲታይ ተጠሪዎች በየካ ክ/ከተማ ወረዳ 01 አስተዳደር ጽ/ቤት ላይ ባቀረቡት ክስ ቤትና ንብረታቸውን ያላግባብ አፍርሶ በመወሰድ ጉዳት ያደረሰባቸው መሆኑን ጠቅሰው ካሳ እንዲከፈላቸው ዳኝነት ጠይቀዋል። ጉዳዩን የተመለከተው የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤትም ተከላሽ በሌለበት ጉዳዩን መርምሮ የተለያዩ ንብረቶች ዋጋ ብር 443,215.00 ንብረቱ ከተወሰደበት ጊዜ ጀምሮ ከሚታሰብ ወለድ ጋር ተከላሽ እንዲከፍል ወሳኔ ሰጥቷል። ይህ ከሆነ በኋላ ተከላሽ በነበረው

በየካ ክ/ከተማ ወረዳ 01 አስተዳደር ጽ/ቤት ላይ የተሰጠው ወሳኔ ሊሻር ይገባል በማለት አመልካች አቤቱታ ያቀረበ ቢሆንም የፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የመቃወም አቤቱታ የሚቀርበው ለአቤቱታው ምክንያት የሆነው ወሳኔ ያረፈው የክርክሩ ምክንያት በሆነው ንብረት ላይ ሆኖ በክርክሩ ተካፋይ ያልሆነ ወገንን መብትና ጥቅም የሚነካ መሆኑ ሲረጋገጥ ሲሆን፤ በተያዘው ጉዳይ ተከላሽ መጥሪያ ደርሶት ለፍርድ ቤቱ ቀርቦ ክርክሩን ማስማት ባለመፈለጉ ምክንያት በሌለበት ወሳኔ በተሰጠበት ሁኔታ አመልካች ተከላሹ ክርክሩን አላሳወቀንም የሚል ምክንያት በመጥቀስ ወሳኔው ይሻርልን በማለት ያቀረበው አቤቱታ የፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉን አንቀጽ 358 ዓላማ ያገናዘበ አይደለም በማለት ወድቅ አድርጎታል፤ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤትም ይህንኑ በትዕዛዝ አጽንቶታል።

ይህ የሰበር አቤቱታ የቀረበውም በዚሁ ወሳኔ ቅር በመሰኘት ለማስለወጥ ሲሆን አመልካች የካቲት 02 ቀን 2012 ዓ.ም አዘጋጅቶ ያቀረበው አቤቱታ መሰረታዊ ይዘትም በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር የአፈፃፀምና ማዘጋጃ አገልግሎት አካላትን እንደገና ለማቋቋም በወጣው አዋጅ ቁጥር 35/2004፤ አዋጅ ቁጥር 64/2011 ላይ በተመለከተው መሠረት አመልካች የከተማ አስተዳደሩ ነዋሪዎችን መብትና ጥቅም ለማስከበር በማናቸውም ዳኝነት አካል ዘንድ የመቃወሚያ አቤቱታ የማቅረብ መብት አለው፤ ተከላሽ የነበረው ተቋም እና አመልካች በአንድ መንግስታዊ መዋቅር ስር መገኘታቸው ብቻ አከራካሪውን ጉዳይ በተመለከተ ተመሳሳይ ጥቅምን የሚወክሉ አካላት ናቸው ወደሚል መደምደሚያ የሚያደርስ አይደለም፤ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 37502 ላይ በሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም ይህንኑ አረጋግጧል፤ ይህ ሆኖ እያለ አመልካች በፍ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት ያቀረበውን አቤቱታ ወድቅ በማድረግ በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ተሰጥቶ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በትዕዛዝ የጸናው ወሳኔ መሠረታዊ የህግ ስህተት በመሆኑ ሊታረም ይገባል የሚል ነው።

የሰበር አቤቱታው በአጣሪ ችሎት ተመርምሮም አመልካች የመቃወም አቤቱታ አቅርቦ የከተማ አስተዳደሩን መብትና ጥቅም ማስከበር እንደሚችል በህግ ስልጣን ተሰጥቶት እያለ አቤቱታውን ወድቅ በማድረግ የተሰጠውን ወሳኔ አግባብነት ግራ ቀኝ በተገኙበት አጣርቶ ለመወሰን ሲባል ያስቀርባል በመባሉ ተጠሪዎች በተደረገላቸው ጥሪ መሠረት ጥቅምት 27 ቀን 2013 ዓ.ም አዘጋጅተው በሰጡት መልስ አመልካች በፍ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት ያቀረበውን የመቃወም አቤቱታ ወድቅ በማድረግ በተሰጠ ወሳኔ ላይ የተፈጸመ መሠረታዊ የህግ ስህተት ያለመኖሩን ጠቅሰው ጸንቶ እንዲወሰንላቸው ዳኝነት ጠይቀዋል ።

ከስር ጀምሮ የጉዳዩ አመጣጥ እና የግራ ቀኝ ክርክር ይዘት አጠር አጠር ባለ መልኩ ሲታይ ከፍ ሲል የተመለከተውን ሲመስል ይህ ችሎትም የሰበር አቤቱታውን ለማስቀረብ የተያዘውን ጭብጥ ከግራ ቀኝ ክርክር እና ለጉዳዩ አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ መዝገቡን እንደሚከተለው

መርምሮታል። እንደመረመረውም አመልካች በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት ላቀረበው የመቃወም አቤቱታ መሠረት ያደረገው ተጠሪዎች በስር ተከላሽ በነበረው የየካ ክ/ከተማ ወረዳ 01 አስተዳደር ጽ/ቤት ላይ ያቀረቡትን ክስ መሠረት በማድረግ ብር 443,215.00 ከወለድ ጋር ለተጠሪዎች እንዲከፈል ፍርድ ቤቱ የሰጠው ውሳኔ የአስተዳደሩ ነዋሪዎችን መብትና ጥቅም የሚነካ በመሆኑ እና አመልካች በፍርድ ቤት ክርክር አቅርቦ ይህን መብት ለማስከበር በህግ ስልጣን የተሰጠው መሆኑን በመጥቀስ ነው። በእርግጥ አመልካች በፍርድ ቤት ክርክር አቅርቦ የክፍለ ከተማ አስተዳደሩንና የነዋሪዎችን መብትና ጥቅም የማስከበር ስልጣን በህግ የተሰጠው መሆኑ አላከራከረም። አከራካሪው እና የዚህን ችሎት እልባት የሚያሻው ጭብጥ አመልካች በፍርድ ቤት ክርክር በማድረግ የከተማው ነዋሪዎችን /የህዝብና የመንግስትን መብትና ጥቅም ለማስከበር ያለው መብት/ ስልጣን ተመሳሳይ መብትና ጥቅምን ለማስከበር ስልጣንና ኃላፊነት ባለው ሌላ የከተማው አስተዳደር አካል ክርክር ተደርጎበት ውሳኔ ያረፈበት ጉዳይ በድጋሚ እንዲታይ በፍ/ብ/ሥ/ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የመቃወም አቤቱታ ለማቅረብ ያስችለዋል ወይ? የሚለው ነው።

እንደሚታወቀው ፍርድ ቤቶች የቀረበላቸውን የጽሑፍ ክርክር መርምረው፣ በቃል የሚቀርቡ ክርክሮችን አዳምጠው፣ ማስረጃዎችን መዘነው እና መሠረታዊ ህጎችን ተርጉመው ወጤት ላይ መድረስ ይችሉ ዘንድ ሥርዓት ያስፈልጋቸዋል። ክርክሮች የሚመሩባቸው ሥርዓት እና ደንቦች በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህግ ተቀርጸው ስራ ላይ እንዲውሉ የሚደረግበት ምክንያትም ይሄው ነው። የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህግ የፍትሐብሔር ክርክሮችን አስመልክቶ የምንከተለው ስርዓት ሲሆን አጠቃላይ ዓላማውም የፍትሐብሔር ጉዳዮችን ፍትሐዊ፣ ኢኮኖሚያዊ እና ቀልጣፋ በሆነ ሁኔታ በመምራት ፍትሐዊ ውሳኔ እንዲያገኙ ማስቻል ነው። ይህን ዓላማ ለማሳካት ይቻል ዘንድም የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህግ የተለያዩ ደንቦች እና መርሆዎችን ይደነግጋል። ክርክሮች በዘፈቀደ ሳይሆን ሥርዓት ባለው ሁኔታ እንዲመሩ በማድረግ የተከራካሪ ወገኖችን የመሰማት መብትን፣ ብሎም ክርክሮች ባነሰ ወጪ እና ጊዜ መቋጫ እንዲያገኙ በማድረግ በፍርድ ቤት እና በተከራካሪ ወገኖች ላይ ያላግባብ የሚደርሰውን የገንዘብ እና የጊዜ ብክነት በማስቀረት የክርክሩ ሂደትም ሆነ ወጤቱ ፍትሐዊ እንዲሆን በማድረግ ረገድ የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህግ የሚኖረው ሚና ከፍተኛ በመሆኑ በህጉ ላይ የተመለከቱትን ደንቦች እና መርሆዎች በአግባቡ ሥራ ላይ እንዲውሉ የማድረግ አስፈላጊነትም የሚያጠያይቅ አይደለም።

በዚህ ረገድ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጎችን ዕውቅና ከተሰጣቸው ደንቦች ውስጥ አንዱ በከላሽነት እና በተከላሽነት ከተሰየሙት ወገኖች ወጪ ያሉ ሦስተኛ ወገኖች የክርክር ተሳታፊ የሚሆኑበትን ሁኔታ የሚመለከተው ደንብ ነው። በከላሽነት እና በተከላሽነት ከተሰየሙት ተከራካሪዎች ውጭ የሆነ ሦስተኛ ወገን በክርክሩ ተሳታፊ ካልሆነ ፍርድ ቤቱ በጉዳዩ ላይ ፍትሐዊ ውሳኔ ለመስጠት የማይችል ዓይነት (indispensable party) ከሆነ በፍርድ ቤቱ አነሳሽነት ወይም መብት ባለው ሰው አቤቱታ አቅራቢነት፣ እንዲሁም ወጤቱ መብቱን ሊነካ ይችላል በሚል ወገን (interested party) አቤቱታ

አቅራቢነት ሦስተኛ ወገን በተጀመረ ክርክር ተሳታፊ የሚሆንበትን ሥርዓት የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ ይዘረጋል (አንቀጽ 40 እና 41 ይመለከታል)። ዓላማውም የጉዳዩ አመራር ፍትሐዊ እንዲሆንና በሥርዓት እንዲከናወን ለማስቻል ሲባል ነው ተብሎ ይታመናል። ይሁንና በተለያዩ ምክንያቶች ከላይ በተመለከቱት ድንጋጌዎች መሠረት ክርክሩ በሂደት ላይ እያለ በክርክሩ ተሳታፊ ሆኖ መብቱን ማስከበር ይችላል የነበረ ሰው ተሳታፊ ባልሆነበት መብቱን የሚነካ ወሳኔ ሊሰጥ የሚችልበት ሁኔታ ሊኖር ይችላል። ስለሆነም በፍርድ ቤት ወይም በህግ የዳኝነት ስልጣን ባለው አካል በተሰጠ ወሳኔ መብቱ ተነክቷል የሚል ሦስተኛ ወገን አቤቱታውን በማቅረብ ወሳኔውን በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 ላይ የተመለከተ ሲሆን፤ የድንጋጌው ሙሉ በመቃወም መብቱን ሊያስከብር የሚችልበትን ሥርዓት ይዘትም፡-

በክርክሩ ውስጥ ተካፋይ መሆን የሚገባው ወይም በክርክሩ ውስጥ ለመግባት የሚችልና እንዲሁም ተካፋይ ባልሆነበት ክርክር የተሰጠው ፍርድ መብቱን የሚነካበት ማናቸውም ሰው ራሱ ወይም ጠበቃው ወይም ነገረ ፈጁ ተካፋይ ባልሆነበት ክርክር የተሰጠው ፍርድ ከመፈጸሙ በፊት መቃወሚያውን ለማቅረብ ይችላል የሚል ሲሆን የዚህ ድንጋጌ የእንግሊዝኛው ቅጅም Any person who should or could or could have been a party to a suit and whose interests are affected by a judgment in the suit may, if he was not a party to such suit either in person or through a representative , file an opposition to such judgment at any time before such judgment is executed በማለት ይደነግጋል ።

ከዚህ ድንጋጌ መገንዘብ የሚቻለውም ክርክሩ መጀመሩን ሳይረዳና ሳያውቅ በከላሽነትና በተከላሽነት በተሰየሙት ወገኖች መካከል የተደረገው ክርክር ተጠናቆ መወሰኑ እንኳ ቢታወቅ ለትክክለኛ ፍትሕ አሰጣጥ ይረዳ ዘንድ በወሳኔው መብቱ ተነክቷል የሚለው የክርክሩ ተካፋይ ያልነበረው ሰው ይህንኑ ወሳኔ መቃወም የሚችል መሆኑን ነው። በተለይም በድንጋጌው ማናቸውም ሰው ራሱ ወይም ጠበቃው ወይም ነገረ ፈጁ ተካፋይ ባልሆነበት ወይም በእንግሊዝኛው if he was not a party to such suit either in person or through a representative በሚል የተገለጸው የሚያሳየው ሦስተኛ ወገን የሚያቀርበው አቤቱታ ተቀባይነት የሚኖረው አቤቱታ አቅራቢው ለአቤቱታው በምክንያትነት የጠቀሰው ጉዳይ በቀደመው የክርክር ሂደት በመቃወም አመልካቹ በራሱ ወይም በወኪሉ ወይም ተመሳሳይ መብትና ጥቅም ለማስከበር ስልጣን ባለው ሰው ክርክር ያልቀረበበት ሲሆን ነው። በሌላ አገላለጽ የመቃወም አመልካቹ ለአቤቱታው መሰረት ያደረገው ክርክሩ በሂደት ላይ በነበረበት ወቅት ጉዳዩ የሚያገባው ሰው የክርክሩ ተሳታፊ በሆነበት ታይቶ ወሳኔ የተሰጠበት ጉዳይ ከሆነ እና የመቃወም አመልካቹ ወሳኔው በግል መብቱን የሚነካ መሆኑን በአቤቱታው ካላሳየ በስተቀር አቤቱታው ተቀባይነት

የሚኖረው አይደለም። የመቃወም አመልካች ለመቃወሚያው ምክንያት የሆኑትን ዝርዝር ምክንያቶች እና የሚጠይቀውን ዳኝነት በአቤቱታው በዝርዝር መግለጽ እንዲሁም አቤቱታው ለሌሎች ተከራካሪ ወገኖች እንዲደርስ ተደርጎ ክርክሩም የሚሰማው የመጀመሪያው ክርክር በተሰማበት ሂደት ስለመሆኑ በህጉ አንቀጽ 359 እና 360 ላይ የተመለከቱት ድንጋጌዎችም የሚያሳዩት ለመቃወም አቤቱታው ምክንያት የሆነው ወሳኔ የመቃወም አመልካቹን መብትና ጥቅም በግል የሚነካ መሆን ያለመሆኑ ጉዳይ የመቃወም አመልካቹ እና በክርክሩ ተሳታፊ የሆኑ ሌሎች ተከራካሪ ወገኖች የሚያቀርቡትን ክርክር እና ማስረጃ መሠረት በማድረግ ታይቶ ወሳኔ የሚሰጥበት መሆኑን ነው። ስለሆነም በፍርድ ቤት ወይም በህግ ስልጣን በተሰጠው የዳኝነት አካል የተሰጠን ወሳኔን መቃወም የሚቻልበትን ሥርዓት አስመልክቶ በሥነ ሥርዓት ህጉ የተመለከተው ድንጋጌ በወሳኔው መብቱ 'በግል' የተነካበት ሰው መቃወሚያውን አቅርቦ መብቱን ለማስከበር እንዲችል እንጂ አንድን መብትና ጥቅም ለማስከበር የተለያዩ ሰዎች የሚያቀርቡትን አቤቱታ ለማስተናገድ ያለመሆኑን መገንዘቡ ተገቢ ነው። ይልቁንም የመቃወም አቤቱታ የሚቀርብበትን ሁኔታ አስመልክቶ በድንጋጌው ላይ ከተመለከቱት መስፈርቶች አንፃር ሲታይ የድንጋጌው ዓይነተኛ ዓላማ በአንድ በኩል በከላሽነት እና በተከላሽነት በተሰየሙ ወገኖች መካከል በተደረገ ክርክር መነሻነት የተሰጠ ወሳኔ መብቱን የሚነካበት ሰው ወሳኔውን በመቃወም ተከራክሮ መብቱን እንዲያስከብር በማድረግ ፍትሕ የማግኘት መብቱን በማረጋገጥ ፣ በሌላ በኩል በከላሽነት እና በተከላሽነት በተሰየሙት ወገኖች መካከል ክርክር ተደርጎበት እልባት ባገኘ ጉዳይ ላይ በድጋሚ ክርክር በማቅረብ ተመሳሳይ መብትና ጥቅም ለማስከበር በሚል በሦስተኛ ወገን የሚቀርብ አቤቱታ ተቀባይነት እንዳይኖረው በማድረግ በአንድ ጉዳይ ላይ ወይም ተመሳሳይ መብትና ጥቅምን ለማስከበር በሚል ክርክሮች በተደጋጋሚ ሊቀርቡ የሚችሉበትን ሁኔታ በማስቀረት ክርክሮች በአጭር ጊዜ እና በአነስተኛ ወጪ መቋጫ እንዲያገኙ ብሎም የፍርድ ሂደቱም ሆነ ወጤቱ ተገማች እንዲሆን ማድረግ ነው። ስለሆነም በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የቀረበ የመቃወም አቤቱታ ተቀባይነት ያለው መሆን ያለመሆኑን አስመልክቶ በፍርድ ቤቶች የሚሰጠው ትርጉም ይህንኑ ያገናዘበ ሊሆን ይገባል።

ወደ ተያዘው ጉዳይ ስንመለስ፣ ከፍ ሲል እንደተመለከተው፣ በተጠሪዎች ከላሽነት በስር ፍርድ ቤት በተከላሽነት የተሰየመው የየካ ክ/ከተማ ወረዳ አስተዳደር ጽ/ቤት ሲሆን ለቀረበው ክስ ምክንያት የሆነውም የተጠሪዎችን ቤት አፍርሶ ንብረታቸውንም ያላግባብ በመውሰድ ጉዳት ያደረሰባቸው መሆኑ ነው። ተጠሪዎች ይህ ድርጊት በስር ተከላሽ መስሪያ ቤት የተፈጸመ እና ለጉዳቱ ኃላፊነቱን የሚወስደው መስሪያ ቤቱ ስለመሆኑ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 33(3) እና 92 መሠረት አረጋግጠው ክስ ያቀረቡ መሆኑን ለመገንዘብ ይቻላል። ይህ በመሆኑም አመልካች በህጉ አንቀጽ 33(3) መሠረት በቀጥታ ተከላሽ ሆኖ ሊቀርብ የሚችልበት ሁኔታ አይኖርም። በተከላሽነት የተሰየመው የወረዳው አስተዳደር ጽ/ቤት ቀርቦ ባለመከራከሩም ወሳኔ በሌለበት ተሰጥቷል። አመልካች

የህግ ሰወነት የተሰጠው ተቋም በመሆኑ የህግ ሰወነት የተሰጠው የመንግስት ወይም የግል ተቋም እንደሚያደርገው ሁሉ በቀጥታ ተቋሙን በሚመለከተው ጉዳይ ላይ በከላሽነት፣ በተከላሽነት፣ በጣልቃ ገብነት ወይም በመቃወሚያ አቤቱታ አቅራቢነት በፍርድ ቤት ወይም በህግ ስልጣን በተሰጠው የዳኝነት አካል ቀርቦ የክርክሩ ተሳታፊ በመሆን እንደ ተቋም ያለውን መብት የማስከበር መብትም ግዴታም አለው። ይሁንና በተያዘው ጉዳይ ላይ አመልካች በተጠሪዎች የቀረበው ክስ ይመለከተኛል ወይም በህጉ አንቀጽ 33 (3) መሠረት በተከላሽነት መጠራት የነበረብኝ እኔ ነኝ የሚል ክርክር የለውም፤ ይልቁንም በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 ያቀረብኩት የመቃወም አቤቱታ ተቀባይነት ሊኖረው ይገባል በማለት የሚከራከረው በስር ተከላሽ የነበረው የየካ ክ/ከተማ ወረዳ 01 አስተዳደር እንዲከፍል የተወሰነበት ገንዘብ የክፍለ ከተማውን ነዋሪዎች መብትና ጥቅም የሚሳካ መሆኑን እና የክፍለ ከተማውን ነዋሪዎች መብትና ጥቅምን በሚመለከቱ ጉዳዮች ላይ የመቃወም አቤቱታ አቅርቦ መከራከር እንዲችል በህግ ስልጣን የተሰጠው መሆኑን ነው። በእርግጥም የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር አስፈፃሚ አካላት እንደገና ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 64/2011 አንቀጽ 5 የዐቃቤ ሕግ ቢሮ የከተማው አስተዳደር መስሪያ ቤቶች የአስተዳደሩና የነዋሪው መብትና ጥቅም ወኪል ሆኖ እንደሚከራከር የተመለከተ ሲሆን፤ አመልካች የክፍለ ከተማ አቃቤ ሕግ ጽ/ቤት በመሆኑ ስለ ክፍለ ከተማ የሥልጣን አካላት ሥልጣንና ተግባር በሚደነግገው ክፍል አንቀጽ 78 መሠረት የክ/ከተማውንና የክፍለ ከተማውን ነዋሪዎችን መብትና ጥቅም በሚመለከቱ ጉዳዮች ላይ ወኪል ሆኖ ለፍርድ ቤት ወይም በህግ የዳኝነት ስልጣን በተሰጠው አካል ጋር ቀርቦ ክርክር የማቅረብ ስልጣን ይኖረዋል።

በዚህም መሠረት በክፍለ ከተማው እና በስሩ የተደራጁት መስሪያ ቤቶች ከክፍለ ከተማው ነዋሪዎች መብትና ጥቅም ጋር በተያያዘ በከላሽነት ወይም በተከላሽነት ተሳታፊ በሆኑበት ጉዳይ ላይ አመልካች ወኪል ሆኖ መከራከር ይችላል። እንዲሁም እነዚህ መስሪያ ቤቶች የክርክሩ ተሳታፊ መሆን ሲገባቸው ተሳታፊ ባልሆኑበት የተሰጠ ወሳኔ ሲኖር እና ወሳኔውም የክ/ከተማውን ነዋሪዎች መብትና ጥቅም የሚጎዳ ከሆነ የሚመለከተውን የክፍለ ከተማውን መስሪያ ቤት በመወከል በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የመቃወም አቤቱታ ማቅረብ ይችላል። ይህ እንዳለ ሆኖ በከላሽነት ወይም በተከላሽነት ወይም በጣልቃ ገብነት ወይም በመቃወም አመልካችነት የክርክር ተሳታፊ ሲሆን መስሪያ ቤቱ በራሱ የህግ ባለሙያ ወይም ነገረ ፈጅ ክርክሩን ማቅረብ የሚችልበት ሁኔታ እንዳለ የሚታወቅ ነው። ይህም የሚያሳየው በፍርድ ቤት ክርክር አድርጎ አንድን መብትና ጥቅም በማስከበር ሂደት አመልካች (ዐቃቤ ህግ) እና ጉዳዩ የሚመለከተው መስሪያ ቤት ተሳታፊ ሊሆኑ የሚችሉበት ዕድል መኖሩን ነው። ይህ ማለት ግን ሁለቱ ተቋማት አንድን መብትና ጥቅም ለማስከበር በጋራ ተከራካሪ በመሆን ይቀርባሉ ወይም ከሁለቱ አንደኛው መስሪያ ቤቱን በመወከል ክርክር አድርጎ ወሳኔ ከተሰጠ በኋላ ሌላኛው ወገን ተመሳሳይ መብትን የማስከበር በህግ ስልጣን/መብት ስላለው ብቻ ወሳኔውን ለመቃወም አቤቱታ ያቀርባል ማለት እንዳልሆነ መገንዘብ ተገቢ ነው። ይልቁንም የከተማውን/የክፍለ

ከተማውን ነዋሪዎች መብትና ጥቅም ከማስከበር ጋር በተያያዘ ክርክር ሲኖር የሚመለከተውን መስሪያ ቤት ወክሎ ክርክሩን ማቅረብ የሚችል አካል ከአቃቤ ህግ እና ከመስሪያ ቤቱ የህግ ባለሙያ ማን መሆን እንዳለበት የአቃቤ ህግ መስሪያ ቤት እና መስሪያ ቤቱ ተነጋግረው የሚወስኑት ነው። በዚህ መልኩ ተነጋግረው ጉዳዩን አቃቤ ህግ እንዲይዝ ከተወሰነ ሌላ የተለየ ውክልና እንዲያቀርብ ማድረግ ሳያስፈልግ ጉዳዩን የሚመለከተው ፍርድ ቤት አቃቤ ህግ የሚያቀርበውን ክርክር መቀበል እንዲችል የተመለከተ ድንጋጌ ነው። ከዚህ ውጪ ዐቃቤ ህግ ጉዳዩ የከተማው ነዋሪዎችን መብትና ጥቅም የሚመለከት በመሆኑ ብቻ የሚመለከተው መስሪያ ቤት የክርክሩ ተሳታፊ በመሆን በተደረገ ክርክር መሠረት ወሳኔ ያገኘውን መብትና ጥቅም ለማስከበር ስልጣን አለኝ በሚል ብቻ ተመሳሳይ መብትና ጥቅም ማስከበርን መሠረት ያደረገ አቤቱታ በፍትሒብሔር ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የመቃወም አቤቱታ ማቅረብ አይችልም። ዐቃቤ ህግ ክርክር በማቅረብ የነዋሪዎችን መብትና ጥቅም ማስከበር እንደሚችል ስልጣን የሚሰጠው ከላይ የተመለከተው የአዋጁ ድንጋጌ አተገባበርም ይህን እውነታ ባገናዘበ መልኩ ሊሆን ይገባል።

ከዚህ አንፃር የተያዘውን ጉዳይ ስንመለከት ክሱ የቀረበበት የየካ ክፍለከተማ ወረዳ 1 አስተዳደር ጽ/ቤት ለፍርድ ቤት ቀርቦ ባለመከራከሩ በሌለበት ጉዳዩ ታይቶ ወሳኔ የተሰጠ ሲሆን፤ ክርክር ሳይደረግ የተሰጠ ወሳኔ የክፍለ ከተማውን ነዋሪዎች መብትና ጥቅም የሚጎዳ ነው የሚል ከሆነ እና ተከላሽ መስሪያ ቤት ለፍርድ ቤቱ ቀርቦ ክርክሩን ሊያቀርብ ያልቻለበት በቂ እና አሳማኝ ምክንያት አለው የሚል ከሆነ ከተከላሽ መስሪያ ቤት ጋር በመነጋገር አቤቱታው በፍትሒብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 78 መሠረት ማቅረብ ይችል ነበር። አመልካች ይህን ሳያደርግ እና በዚህም ምክንያት በተከላሽነት የተሰየመው መስሪያ ቤት በሌለበት ክርክሩ እንዲቀጥል ተደርጎ የተሰጠ ወሳኔ ሥነ ሥርዓታዊ ነው ተብሎ በሚገመትበት ሁኔታ ወሳኔውን በፍትሒብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት ያቀረበው አቤቱታ ተቀባይነት ያለው አይደለም።

ሲጠቃለል በፍትሒብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የሚቀርብ አቤቱታ የክርክሩ ተሳታፊ ባልሆነበት በተደረገ ክርክር የተሰጠ ወሳኔ መብቱን የሚነካበት ሦስተኛ ወገን የመቃወም አቤቱታውን አቅርቦ የክርክሩ ተሳታፊ በመሆን ተከራክሮ መብቱን ማስከበር እንዲችል ታስቦ የተዘረጋ ነው። በመሆኑም አቃቤ ህግ ወኪል ሆኖ ሊከራከር የሚችልበት መብትና ጥቅም ክርክር በማድረግ ተመሳሳይ መብትና ጥቅም ለማስከበር ስልጣን ባለው ጉዳዩ በሚመለከተው መስሪያ ቤት ክርክር ቀርቦበት ወሳኔ ከተሰጠ በኋላ አቃቤ ህግ ወሳኔውን በፍትሒብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት ሊቃወም የሚችልበት ህጋዊ ምክንያት የለም። በዚህ አግባብ ለመወሰን ለክርክሩ ምክንያት ከሆነው ጉዳይ ጋር በተያያዘ ሁለቱም (ዐቃቤ ህግ እና ጉዳዩ የሚመለከተው መስሪያ ቤት) የሚያስከብሩት መብትና ጥቅም አንድ እስከሆነ ድረስ የአቃቤ ህግ መስሪያ ቤት እና በክርክሩ በከላሽነት ወይም በተከላሽነት የተሰየመ መስሪያ ቤት የየራሳቸው ስልጣንና ኃላፊነት ያላቸው መሆን ያለመሆኑ

ጉዳይ በጭብጥነት ሊያዝ የሚገባው ጉዳይም አይደለም። ስለሆነም ከዚህ ጋር በተያያዘ አመልካች የሚያቀርበው ክርክር ተገቢነት የለውም። በእርግጥ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 37502 በቅጽ 8 ላይ በታተመው ወሳኔ ሁለት ራሳቸውን የቻሉና የህግ ሰውነት ያላቸው ተቋሞች በአንድ የመንግስት መዋቅር ሥር የሚገኙ በመሆናቸው ብቻ ተመሳሳይ ጥቅምን የሚወክሉ አካላት ናቸው ወደሚል መደምደሚያ የሚያደርስ አለመሆኑን በመጥቀስ ከከተማ አስተዳደሩ አንዱ አካል የክርክሩ ተሳታፊ በሆነበት ክርክር ተደርጎ ወሳኔ መሰጠቱ የአመልካች መስሪያ ቤት በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የመቃወም አቤቱታ እንዲያቀርብ የሚከለክል አይደለም የሚል ይዘት ያለው የህግ ትርጉም ሰጥቷል። ይሁንና ይህ የህግ ትርጉም በሦስተኛ ወገን አቤቱታ የሚቀርብበትን ሁኔታ አስመልክቶ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 ላይ የተመለከተውን ድንጋጌ ዓላማ ያገናዘበ ባለመሆኑ ሊለወጥ የሚገባው የህግ ትርጉም ሆኖ አግኝተነዋል። በዚህ ሁሉ ምክንያት ተከታዩ ወሳኔ ተሰጥቷል።

ወሳኔ

1. የአመልካችን የመቃወም አቤቱታ ውድቅ በማድረግ በፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁጥር 210662 ላይ ሐምሌ 02 ቀን 2011 ዓ.ም በዋለው ችሎት የተሰጠው ወሳኔ እንዲሁም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ/ቁጥር 181686 ላይ ታህሳስ 24 ቀን 2012 ዓ.ም በዋለው ችሎት የሰጠው ትዕዛዝ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 348(1) መሰረት ጸንተዋል።
2. የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 37502 (ቅጽ 8 ላይ እንደታተመው) የሰጠው የህግ ትርጉም ተለወጧል።
3. የአዲስ አበባ ከተማ ዐቃቤ ህግ ቢሮ (በየደረጃው ያሉ ዐቃቤ ህግ ጽ/ቤቶችን ይጨምራል) ወኪል ሆኖ ክርክር በማቅረብ የነዋሪውን መብትና ጥቅም እንዲያስከብር በአስፈፃሚ አካላት ማቋቋሚያ አዋጁ ስልጣን የተሰጠው ቢሆንም፤ ይህ ስልጣኑ ብቻውን ተመሳሳይ መብትና ጥቅምን ለማስከበር ስልጣን ያለው የሚመለከተው የከተማዉ አስተዳደር አካል የክርክሩ ተሳታፊ በሆነበት ታይቶ ወሳኔ የተሰጠበትን ጉዳይ መሠረት አድርጎ እንደገና ክርክር ለማድረግ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ አንቀጽ 358 መሠረት የመቃወም አቤቱታ እንዲያቀርብ ምክንያት አይሆንም።
4. በዚህ ችሎት የተደረገው ክርክር ያስከተለውን ወጪና ኪሳራ ግራ ቀኝ የየራሳቸውን ይቻሉ።
5. የሰበር አጣሪ ችሎት የካቲት 17 ቀን 2012 ዓ.ም በዋለው ችሎት የሰጠው እግድ ተነስቷል።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት።

መጋቢት 23 ቀን 2014 ዓ.ም

ዳኞች፡- መዓዛ አሸናፊ

ሰለሞን አረዳ

ብርሃኑ አመነው

ተሾመ ሽፈራው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግስቱ

ነፃነት ተገኝ

አመልካች፡- ወ/ሮ አገሬ ምህረት

ተጠሪ፡- አቶ ምህረት የሻነህ

መዝገቡ ተመርምሮ የሚከተለው ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

የሰበር አቤቱታ የቀረበው የአማራ ክልል ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ በዚህ ችሎት እንዲታረም በሚል ነው፡፡ጉዳዩ የገጠር መሬት ይዞታን የሚመለከት ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው በአማራ ክልል በባህር ዳር አካባቢ ጎንጂ ወረዳ ፍ/ቤት ሲሆን የአሁኑ አመልካች ከሳሽ በመሆን የአሁኑ ተጠሪ ላይ ያቀረቡት ክስ በህጋዊ መንገድ ተሰጥቶኝ የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር በስሜ የተመዘገበውን 1.5 ቃዳ መሬት ተጠሪ በህገወጥ መንገድ ስለያዘብኝ እንዲለቅልኝ እንዲወሰን የሚል ሲሆን ተጠሪ በበኩሉ መሬቱን ከደርግ ዘመን መንግስት ጀምሮ ሲጠቀም የቆየሁ ስለሆነ ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው፤ መሬቱ የአመልካች አይደለም ሊጠየቅ አይገባም በማለት መከራከሩን መዝገቡ ያሳያል፡፡

የወረዳው ፍርድ ቤት የምስክሮች ቃል እና ከወረዳው መሬት አስተዳደር የቀረበውን ሪፖርት መርምሮ መሬቱ በ1989 ዓ.ም በአመልካች ስም የተመዘገበ እና የተቆጠረ መሆኑን በሌላ በኩል ተጠሪ መሬቱን ይዞ ሲጠቀም መቆየቱና የያዘበት አግባብ በአባት እና በልጅ ግንኙነት ተሰጥቶት ነው ስለተባለ በይርጋ ቀሪ ሊሆን አይገባም፤ ግንኙነቱም የመሬቱ ባለመብት ነው ሊያስብለው አይችልም በሚል ተጠሪ ያላግባብ በስሙ አስመዝግቦ የያዘው ነው በሚል መሬቱን ለአመልካች እንዲለቅ በማለት ውሳኔ ሰጥቷል፡፡

ተጠሪ በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ለባህርዳር እና አካባቢው አስተዳደር ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት ይግባኝ ቢታወቅም ፍ/ቤቱ ይግባኝን በፍ/ስ/ስ/ህ/ቁ.337መሰረት ሰርዞበታል። ተጠሪ ውሳኔው መሰረታዊ የህግ ስህተት ተፈጽሞበታል በማለት ለክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ባቀረበው አቤቱታ መነሻ ችሎቱ የግራቀኝን ክርክር መርምሮ የሰር ፍ/ቤት ተጠሪ ያነሳውን ይርጋ መከራከሪያ ውድቅ ያደረገው ክርክሩ በአባትና በልጅ መካከል መሆኑን ምክንያት በማድረግ ነው። ይሁን እንጂ አመልካች መሬቱን ያልጠየኩት ተጠሪን በመፍራት እና በማክበር ነው የሚል ክርክር አላቀረበችም፤ ይልቁንም በህገወጥ መንገድ ስለያዘባት እንዲለቅላት ዳኝነት እየጠየቀች የሰር ፍ/ቤት በአመልካች በኩል ያልተነሳን መከራከሪያ በዋቢነት በመጥቀስ ተጠሪ ያቀረበውን ይርጋ አልቀበልም ማለቱ አግባብ አይደለም፤ ተጠሪ መሬቱን ከ1989 ዓ.ም ጀምሮ ይዞ ሲገለገልበት የቆየ መሆኑ የተረጋገጠ በመሆኑ የገጠር መሬት መጠቀም መብት መደፈር ጋር በተያያዘ የሚነሳ ጥያቄ በ10 ዓመት ይርጋ የሚታገድ ስለመሆኑ የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁ 69302 ላይ አስገዳጅ የህግ ትርጉም የሰጠበት በመሆኑ የሰር ፍ/ቤት ክሱ በይርጋ ታግዷል ብሎ መወሰን ሲገባው መሬቱን ተጠሪ ለአመልካች እንዲያስረክብ መወሰኑ መሰረታዊ የህግ ስህተት ነው በማለት የሰር ፍ/ቤት ውሳኔ በመሻር የአመልካች የዳኝነት ጥያቄ በይርጋ ቀሪ ነው በማለት ውሳኔ ሰጥቷል።

አመልካች ለዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት አቤቱታ ያቀረቡት የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት የሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት ተፈጽሞበታል በማለት ሲሆን ይዘቱ ባጭሩ፤ ከ2002 ዓ.ም ጀምሮ እስከ ዛሬ ድረስ ያልጠየኩት ተጠሪ ወላጅ አባቱ በመሆኑ በቅንነትና በማክበር ነው እያልኩኝ እና በቤተዘመድ በኩል ክርክር ሲነሳ በይርጋ ቀሪ እንደማይሆን በፍ/ህ/ቁ 1853 ተደንግጎ እያለ እና መሬቱ በህጋዊ መንገድ በ1989 ዓ.ም እና በ1996/97 ዓ.ም በስሜ ጸንቶልኝ የባለይዞታነት ማረጋገጫ ደብተር ተሰጥቶኝ እየተጠቀምኩ መሆኑ በሰር ፍ/ቤት ተረጋግጦ እያለ ይህንን ወደ ጎን በመተው ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው የተባለው ውሳኔ ተሽሮ የሰር ፍ/ቤት ውሳኔ እንዲፀናልኝ በማለት አመልክተዋል።

የአመልካች አቤቱታ በሰበር አጣሪ ችሎት ተመርምሮ ተጠሪ በህጋዊ መንገድ ይዞ እየተጠቀመ እንደነበር ባልተረጋገጠበት እና መሬቱ የአመልካች መሆኑ ተመስክሮ እያለ የአመልካች ክስ በይርጋ ቀሪ የሆነበት አግባብ መጣራት ያለበት መሆኑ ስለታመነበት ጉዳዩ ለሰበር ሰሚ ችሎት ያስቀርባል ተብሎ ተጠሪ መልስ እንዲሰጥበት ታዘዋል።

ተጠሪ ያቀረበው መልስ ባጭሩ ሲታይ መሬቱን ከ1973 ዓ.ም ጀምሮ መያዙን፤ በ1989 ዓ.ም በተደረገው ሽግግ በስሙ ተደልድሎ ለበርካታ ዓመታት በመሬቱ ላይ ቤት ሰርቶ አትክልት አልምቶ የምጠቀምበት መሆኑን የመሰከረለት መሆኑን፤ በአመልካች በኩል የቀረቡት ምስክሮችም ቢሆኑ በተመሳሳይ መሬቱ የተጠሪ መሆኑንና ለበርካታ ዓመታት በመያዝ የሚጠቀምበት መሆኑን አረጋግጠው መስክረዋል፤ በዚህ መሰረት ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው ተብሎ ውሳኔ መሰጠቱ የሚነቀፍበት ምክንያት የለም፤ መሬቱን

የያዘኩት በወረራ ወይም በህገ ወጥ መንገድ ሳይሆን በህጋዊ መንገድ በድልድል ይገፍ በስሜ አስመዝግቤ ግብር በመክፈል እየተጠቀምኩበት ስለሆነ የአዋጅ 252/2009 አንቀጽ 55 የይርጋ ገደብ ጽንሰ ሃሳብ ተፈፃሚ ሊሆን አይችልም። ስለዚህ የስር ፍ/ቤት ይህንን በሚገባ በመመርመር የሰጠው ውሳኔ የሚነቀፍበት አግባብ ስለሌለ እንዲህና በማለት ተከራክረዋል።

የጉዳዩ አመጣጥ እና የግራቶች ክርክር አጠር አጠር ባለመልኩ ከላይ የተመለከትነው ሲሆን ጉዳዩ ለሰበር ያስቀርባል ከተባለበት ጭብጥ አንጻር የስር ፍርድ ቤት ውሳኔ አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ መርምረናል። መዝገቡን መርምረን እንደተገነዘብነው የአመልካች የዳኝነት ጥያቄ በስመ የተመዘገበውን ይዞታ ተጠሪ በህገወጥ መንገድ ይዟል በሚል እንዲለቅ እንዲወሰን የሚል ሲሆን ተጠሪ በበኩሉ ክስ የቀረበበትን መሬት ከደርግ ዘመነ መንግስት ጀምሮ በይዞታው ስር አድርጎ የሚጠቀምበት መሆኑን በመግለጽ ክሱ በይርጋ ቀሪ መሆን እንደሚገባው በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ አንስቶ የተከራከረ ሲሆን የስር ፍርድ ቤት ይህንን ክርክር ወድቅ ያደረገው በአመልካች እና በተጠሪ መካከል የአባት እና የልጅ ግንኙነት መኖሩን በመግልጽ ሲሆን የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ይህንን ውሳኔ ምክንያት ያልተቀበለው አመልካች በዚህ አግባብ ያቀረበችው መከራከሪያ አልነበረም በማለት ነው። አቤቱታው ለዚህ ሰበር ችሎት ሲቀርብ የተያዘው ጭብጥ ተጠሪ በህጋዊ መንገድ መያዙን ባልተረጋገጠበት ሁኔታ የአመልካች ክስ በይርጋ ወድቅ መደረጉ ተገቢ መሆን አለመሆኑን ለማጣራት በመሆኑ እና የክልል ሰበር ሰሚ ችሎት ውሳኔ ይርጋ መሰረት አድርጎ የወሰነ በመሆኑ መመርመር ያለበት ነጥብ ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው መባሉ ላይ የተፈጸመ የህግ ስህተት መኖር አለመኖሩን የሚመለከት ነው።

በመሰረቱ ይርጋ መብትን እና መብት ለማስከበር የሚቀርብ ክስ /limitation of action/ ቀሪ የማድረግ ውጤት ያለው የህግ ጽንሰ ሃሳብ ነው። የይርጋ ደንብ /period of limitation/ ዓይነተኛ ዓላማ እና ዝርዝር አፈጻጸሙ የተለያየ ቢሆንም በጥቅሉ ሲታይ አንድ ባለመብት በህጉ በተገለጸ ጊዜ ገደብ ውስጥ በመብቱ ባለመስራቱ የመብት ጥያቄው በጊዜ ማለፍ ምክንያት ቀሪ የሚሆንበት ሲሆን በሌላ በኩል ሌላውን ወገን ባለመብት የማድረግ ወይም ግዴታውን ቀሪ የማድረግ ውጤት ያለው ነው። በሌላ አገላለጽ የይርጋ ደንብ ጽንሰ ሃሳብ በሶስት ተከፍሎ ሊታይ ይችላል።አንደኛው ዓይነት የይርጋ ደንብ በህግ የተወሰነ ጊዜ ካለፈ በኋላ ለፍርድ ቤት የሚቀርብ ክስ (ዳኝነት) ተቀባይነት እንዳይኖረው የሚያደርግ (የሚከለክል) ወይም ዳኝነት ጥያቄ በጊዜው ባለመቅረቡ ምክንያት ብቻ ክሱ ቀሪ ነው /limitation of action/ የሚባለው ሲሆን በፍትሃብሐር ህግ ቁጥር 1845 የተደነገገው ዓይነት ነው። ይህ ማለት ባለመብቱ ወይም ባለገንዘቡ በህግ በተመለከተው ጊዜ ውስጥ መብቱን ባለመጠየቁ ጥያቄ የማቅረብ መብቱን የሚያሳጣው ሲሆን በሌላ በኩል ከባለ ግዴታው አንጻር ሲታይ ግዴታ አስቀሪ (liberative prescription) ተብሎ የሚገለጸው ነው። ደንቡ የሚያገለግለው አንድ ግዴታ ከወል ይሁን ከወል ውጭ የመነጨም ቢሆን ግዴታው መጠየቅ ባለበት ጊዜ ውስጥ ባለመጠየቁ ግዴታ ያለበት ወገን ዝንተ ዓለም

እያሰበ እንዳይኖር የሚከላከል ነው። ሁለተኛው የይርጋ ደንብ አንድ ሰው ያልነበረውን መብት የሚያጎድ ወይም የሚያሥግኝ (acquisitive prescription) በመባል የሚታወቅ ሲሆን በዚህ ደንብ መሰረት ያለማንም ክልካይ ወይም ጠያቂ አንድን ንብረት በህግ ለተወሰነ ጊዜ ይዞታል ስር አድርጎ ሌሎች የህግ መስፈርቶችን እያሟላ በመጠቀም በንብረቱ ላይ የባለቤትነት ወይም የባለይዞታነት መብት የሚያገኝበት ነው። በዚህ ረገድ የፍ/ብ/ህግ ቁጥር 1168 ድንጋጌ ተጠቃሽ ነው። ሶስተኛው ዓይነት የይርጋ ደንብ ተብሎ የሚወሰደው ባለንብረቱ በንብረቱ ለተወሰነ ጊዜ ባለመጠቀሙ ወይም ንብረቱን ይዞ ባለመገኘቱ የባለቤትነት ወይም የባለይዞታነት መብት የሚያሳጣ (extinctive perscription) መሆኑን የሚያመለክት ደንብ ነው። በዚህ ረገድ የፍ/ብ/ህግ ቁጥር 1192 ድንጋጌ ሊጠቀስ ይችላል። በአጠቃላይ የይርጋ ደንብ ዓይነተኛ ዓላማ ባለመብቱ ዳተኛ እንዳይሆን ማስጠንቀቅ ሲሆን በሌላ በኩል ከወል ወይም ከህግ የመነጨ ግዴታ ያለበት ወገን በህግ ከተወሰነ ጊዜ በኋላ በህግ እንደማይገደድ ብሎም መብት ላልነበረው ሰው መብት የሚሰጥ ተብሎ የሚወሰድ የህግ ጽንሰ ሀሳብ የያዘ ነው።

በተያዘው ጉዳይ አመልካችን እና ተጠሪን ያከራከረው የገጠር መሬት ባለይዞታነት መብት የሚመለከት ነው። አመልካች ክስ ይ ተጠሪ ያለአግባብ ይዟል በሚል ባለይዞታ መብት ለማስከበር ዳኝነት የጠየቀች ሲሆን ተጠሪ በበኩሉ ህጋዊ ይዞታዋ እንደሆነ በመከራከሩ ይዞታዋ ተጠሪ እጅ የገባው በህጋዊ መንገድ ነው ወይስ በህገወጥ መንገድ ነው የሚለው የፍሬነገር ጭብጥ እልባት የሚያስፈልገው ነው። የአመልካች ክስ ፍሬነገር ከመመርመሩ በፊት ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው በሚል ተጠሪ በመከራከሩ በእርግጥም በይርጋ ቀሪ ነው ወይስ አይደለም የሚለውን ለጉዳዩ ተፈጻሚነት ያለው የይርጋ ደንብ አንጻር መታየት ይገባዋል። ከዚህ አኳያ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ክሱ 10ዓመት ጊዜ አልፎበታል የሚል ድምዳሜ ላይ የደረሰው የሰበር መ/ቁ 69302 ዋቢ በማድረግ ነው።

የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰበር መ/ቁ/69302 እና በሌሎች በርካታ መዝገቦች በሰጠው ውሳኔ የገጠር መሬት አስተዳደር እና አጠቃቀም በሚመለከት በፌዴራልም ሆነ በክልል የወጡ ህጎች የገጠር መሬት ባለይዞታ የመጠቀም መብቱ በሌላ ሰው ተደፍሮብኛል የሚል አርሶ አደር የመሬት ባለይዞታነት እና የመጠቀም መብቱን ለማስከበር ክስ ማቅረብ ያለበት በስንት ጊዜ ውስጥ እንደሆነ የማይደነግጉ ቢሆንም የይርጋ ህግ ድንጋጌ በህገ መንግስቱ በተደነገገው አርሶ አደሮች የመሬት ባለይዞታነት እና የመጠቀም መብት በማያጣብብ ሁኔታ አግባብነት ካላቸው የፍትሓብሔር ህጉ ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ ሊተረጎም እንደሚገባው፤ ማንኛውም አርሶ አደር ምክንያታዊ በሆነ ጊዜ ገደብ ውስጥ በእርሻ መሬት ላይ ያለውን የይዞታ እና የመጠቀም መብት ለማስከበር ተገቢውን ትጋት የማድረግ ግዴታ ያለበት መሆኑን፤ በፍ/ብ/ህግ ቁጥር 1677/1/ እና 1845 በተደነገገው የአስር ዓመት የይርጋ ጊዜ ገደብ መሰረት አርሶ አደሮች በህገ መንግስት የተከበረላቸውን የመሬት ባለይዞታነትና በመሬት የመጠቀም መብት በፍርድ ለማስከበር ሰፊ ያለ እድል የሚሰጥ መሆኑን እና ይዞታዋ በሌላ ሰው የተነጠቀ አርሶ አደር ወይም ወራሾቹ ይዞታዋ በሌላ ሰው ከህግ ወይም ከወል ውጭ ከተያዘበት

ቀን ጀምሮ በአስር ዓመት የይርጋ ጊዜ ገደብ እንደሚታገድ በመግለጽ አስገዳጅ የህግ ትርጉም መስጠቱ ይታወቃል። ሰበር ችሎቱ በዚህ አግባብ የሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም በተመሳሳይ ክርክሮች ላይ ተፈጻሚ ሲደረግ እንደቆየ እሙን ነው።

በሌላ በኩል የአማራ ክልል መንግስት የገጠር መሬት አስተዳደር እና አጠቃቀም በሚመለከት ቀድሞ ስራ ላይ የነበረውን አዋጅ ቁጥር 133/98 እና ማሻሻያውን አዋጅ ቁ/148/99 በመሻር በአዋጅ ቁጥር 252/09 መተካቱ ይታወቃል። አዋጅ ቁጥር 252/09 ይዞ ከመጣው አዲስ ነገር አንዱ ይርጋ ደንብ የሚመለከት ድንጋጌ ነው። በዚህ አዋጅ አንቀጽ 55 ላይ እንደተደነገገው የገጠር መሬትን በመወረራ ወይም በሌላ በማናቸውም ህገወጥ በሆነ መንገድ ይዞ በመገልገል ላይ የሚገኝ ማናቸውም ሰው መሬቱን እንዲለቅ በማናቸውም ሌላ ሰው ወይም ስልጣን ባለው የመንግስት አስተዳደር አካል ሲጠየቅ ወይም በመደበኛ ፍርድ ቤት ሲከሰስ የይርጋ ጊዜ ገደብን (period of limitation) በስነስርዓት መቃወሚያነት ሊያነሳ እንደማይችል ተመልክቷል። ይሁንና ይርጋ ጊዜው ምን ያህል ነው የሚለውን አስመልክቶ የተለየ የጊዜ ገደብ አዋጁ ባለመስቀመጡ ሰበር ችሎቱ በሰበር መ/ቁ/ 69302 እና 113973 ላይ 10ዓመት ጊዜ ገደብ በመሰረታዊነት የሚለወጥ አለመሆኑን መገንዘብ ይቻላል። ነገር ግን ክስ የቀረበበትን መሬት በህገወጥ መንገድ ይዟል የተባለው ተከላሽ 10ዓመት ጊዜ ገደብ በመቃወሚያነት ቢያነሳ ከአዋጁ አንጻር እንዴት ይታያል የሚል ጥያቄ ያስነሳል። የዚሁ አዋጅ አንቀጽ 2(39) ላይ እንደተተረጎመው ህገወጥ ይዞታ ማለት ህጋዊ ባልሆነ መንገድ የተያዘ እና አግባብ ባለው አካል እውቅና ያልተሰጠው ማናቸውም የመሬት ይዞታ ነው በማለት ደንግጓል። ከዚህ ድንጋጌ ይዘት መገንዘብ እንደሚቻለው ይዞታው በህገ ወጥ መንገድ የተያዘበት ከላሽ የይዞታ መብቱን ለማስከበር በሚያቀርበው ክስ ላይ ተከላሹ ማንኛውንም ዓይነት የይርጋ ጊዜ ገደብ በማንሳት የሚያቀርበው መቃወሚያ ተቀባይነት እንደሌለው ነገር ግን የመብቱ ህጋዊነት ሙሉ ክርክር ተደርጎ በማስረጃ ተጣርቶ ሊወሰን እንደሚገባ ያመለክታል።

በዚህ መዝገብ የተያዘው ጉዳይ በሰር ፍርድ ቤት ክስ የቀረበው በ23/09/2011ዓ.ም በመሆኑ እና የአማራ ክልል የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/09 ስራ ላይ የዋለው ከጥቅምት 20 ቀን 2010ዓ.ም ጀምሮ በመሆኑ ቀደም ሲል ሰበር ችሎቱ በመ/ቁ/69302 የሰጠው አስገዳጅ ትርጉም ተፈጻሚነት ከአዋጁ ጋር በተጣጣመ ሁኔታ ተግባራዊ መደረግ የሚገባ መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው። በተመሳሳይ ክርክር ይህ ሰበር ችሎት በመ/ቁ/179827 ላይ የወሰደው አቋም በዚህ መዝገብ በቀረበው ክርክር ላይም ተፈጻሚ ሊሆን ይገባል ወይ የሚለው ነጥብ አከራካሪ ሆኖ በመገኘቱ ጉዳዩ በ/7 ሰባት/ ዳኞች እንዲታይ ተደርጓል። ጉዳዩ በሰባት ዳኞች ሲመረመር የክልሉ የገጠር መሬት አዋጅ አንቀጽ 55 በአንድ በኩል ስለይርጋ ደንብ እያወሳ በሌላ በኩል በህገወጥ መንገድ የተያዘ የገጠር መሬት ለማስለቀቅ የሚቀርብ ክስ በይርጋ አይታገድም ማለቱ ምን ለማለት ነው? የሚለውን በሌላ በኩል ደግሞ ክሱ በህገ ወጥ መንገድ የተያዘ መሬት የሚመለከት ነው ሲባል ክርክር ያስነሳው መሬት የተያዘው በህጋዊ መንገድ ነው ወይስ

በህገወጥ መንገድ ነው የሚለው የፍሬነገር ጉዳይ ስለሆነ በማስረጃ የሚጣራ መሆኑ እየታወቀ ይርጋ በመቃወሚነት የማይነሳው በምን ሁኔታ ነው? የሚለው ግልጽነት የለውም የሚል መነሻ ሀሳብ ተይዞ ነው። በእርግጥ ይርጋ መቃወሚያ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያነት ከሚቀርቡ ምክንያቶች አንዱ ስለመሆኑ እና ወደ ሙሉ ክርክር ከመገባቱ በፊት እልባት ሊሰጥበት የሚገባ ስለመሆኑ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህግ ቁጥር 244/2/ እና 245 ድንጋጌ ይዘት ያስገነዝባል። ይዘታወቀው በህጋዊ መንገድ የተገኘ ነው ወይስ አይደለም የሚለው ደግሞ የፍሬነገር ክርክር እንደመሆኑ ወደ ሙሉ ክርክር ሲገባ በማስረጃ ነጥሮ የሚወሰን በመሆኑ የአዋጁ ይዘት በስነ-ስርዓት ህግ ላይ ስለመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ውሳኔ አሰጣጥና ክርክር አመራር ስርዓት ጋር የሚጣጣም አለመሆኑ ግልጽ ነው። ነገር ግን ህግ አወጪው አካል ከጉዳዩ ልዩ ባሕርይ አንጻር በማየት ባለይዘታወቀው ከመሬት ይዘታወቀው ያለመፈናቀል ህገ መንግስታዊ መብት ለማስከበር ያስችላል በሚል የወሰደው አማራጭ በህገወጥ መንገድ መሬት የያዘ ሰው በይርጋ ተጠቃሚ እንዳይሆን ማድረጉን የሚያሳይ ነው። ህጉ ግልጽ በሆነ ጊዜ ፍርድ ቤቱ ሌላ ትርጉም እንዲሰጥ አይጠበቅም። ከዚህ አኳያ ጉዳዩም መታየት የሚገባው ከይርጋ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ የሚታይ ነው ከሚለው የስነስርዓት ህግ ባሻገር በህገ መንግስቱ የተመለከተውን የመሬት ባለይዘታነት መብት የሚገኝበት ስርዓት ጋር ተገናዝቦ መሆን አለበት።

በመሰረቱ የገጠርም ሆነ የከተማ መሬት እና የተፈጥሮ ሀብት ባለቤትነት መብት የመንግስት እና የህዝብ ስለመሆኑ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት የተደነገገ ሲሆን አርሶ አደሮች፣ አርብቶ አደሮች ወይም ከፊል አርብቶ አደሮች የገጠር መሬትን በነጻ የማግኘት እና የመጠቀም መብት የተረጋገጠላቸው በመሆኑ በዚህ መሬት ላይ በገንዘባቸው፣ በጉልበታቸው እንዲሁም በእውቀታቸው ያፈሩትን ሀብት የመሸጥ እና የመለወጥ መብት እንዳላቸው ከህገ መንግስቱ ድንጋጌዎች የምንገነዘበው ጉዳይ ነው። የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 40(4-7) ድንጋጌ ይመለከቷል። ምንም እንኳን አሁን በአገራችን በስራ ላይ ባለው የመሬት ስሪት መሠረት መሬት የህዝብ እና የመንግስት መሆኑ እንዲሁም መሬት የእራሱ የሆነ የተለየ ባህርይ ያለው ቢሆንም፤ ከመሬት ጋር በተያያዘ የሚፈጠሩ መብቶች እና ግዴታዎች፣ አጠቃላይ ግንኙነቶች የሚመሩት በንብረት ህግ አጠቃላይ መርሆዎች በመሆኑ የከተማም ሆነ የገጠር መሬት አስተዳደር እና አጠቃቀምን አስመልክቶ የሚወጡ ህጎች/አዋጆች በንብረት ህግ ማዕቀፍ ውስጥ የሚመደቡ መሆኑንም መገንዘብ አዲሶች አይደለም። ስለሆነም ከንብረት ጋር በተገናኘ ያሉ ጽንሰ ሃሳቦች፣ ህጎች እና መርሆዎች ከመሬት ጋር በተያያዘ ለሚቀርብ ክርክር እንደየአግባብነታቸው ተፈጻሚነት ይኖራቸዋል። በጽንሰ ሃሳብ ደረጃ የንብረት ህግ ማለት ለአንድ ንብረት ባለመብት ወይም ባለይዘታ የሆነ ሰው ከሌሎች ሰዎች ጋር የሚኖረውን ግንኙነት የሚገዛ ነው። የንብረት ህግ አንድ ሰው በአንድ ንብረት ላይ ባለቤትነት ወይም ባለይዘታ ሊሆን የሚችልበትን መንገድ፣ የመብቱ ዓይነት፣ ስፋት እና ማዕቀፍ፣ መብቱ ከአንዱ ወደ ሌላ ሊተላለፍ የሚችልበትን ሥርዓት የሚደነግግ የህግ ክፍል ነው። ንብረትን የመከታተል መብት፣ በመብቱ ማዕቀፍ ያለ ማንም ጣልቃ ገብነት የመጠቀም መብት

እንዲሁም ክስ አቅርቦ መብትን የማስከበር መብት የንብረት ባለ ሀብት ወይም ባለይዞታ መሆን ከሚሰጣቸው መብቶች ውስጥ ዋነኞቹ ስለመሆናቸው መገንዘብ ያስፈልጋል።

አንድ ሰው የአንድ ንብረት ባለመብት ወይም ባለይዞታ መሆኑ የሚታወቀው እና የንብረት ባለ ሀብት ወይም ባለይዞታ መሆን በሚሰጣቸው መብቶች ተጠቃሚ ሊሆን የሚችለው ንብረቱን በህግ አግባብ በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ መንገድ በእጁ ካደረገበት ጊዜ ጀምሮ ስለመሆኑም ከአጠቃላይ የንብረት ህግ ጽንሰ ሃሳብ የምንገነዘበው ጉዳይ ነው። ስለሆነም አንድን ንብረት አስመልክቶ የሚቀርበውን ክስ ተከትሎ ንብረትን የሚመለከት የህግ ክፍል ተፈፃሚ የሚሆነው ከላሽ ክስን ያቀረበው ንብረቱን በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ መንገድ በእጁ ካደረገ በኋላ በንብረቱ ላይ ያለው መብት እንዲከበርለት የቀረበ ክስ መሆኑ በክሱ የተረጋገጠ ሲሆን ነው። ይህም ማለት አንድ ከላሽ ባቀረበው ክስ የጠየቀው ዳኝነት ንብረትን የሚመለከት መሆኑ ብቻውን ጉዳዩን የንብረት ክርክር አያደርገውም ማለት ነው። በአጠቃላይ ንብረትን የሚመለከት ለፍርድ ቤት የሚቀርብ ዳኝነት ሁለት ገጽታዎች ያሉት ሲሆን አንደኛው የንብረት ባለሀብትነት ወይም ባለይዞታነትን ወይም ከንብረቱ ጋር በተያያዘ ያለውን ማንኛውንም መብት ለማስከበር የሚቀርብ ዳኝነት ሲሆን፤ ሁለተኛው የንብረት ባለቤትነት ወይም ባለይዞታነት መብት በፍርድ ኃይል እንዲተላለፍለት በዚህም የንብረቱ ባለሀብት ወይም ባለይዞታ ለመሆን የሚቀርብ ዳኝነት ነው። የመጀመሪያው በንብረት ህግ ማዕቀፍ የሚመራ ሲሆን፤ ሁለተኛው ዓይነት ለቀረበው የመብት ይተላለፍልኝ ጥያቄ መሠረት የሆነውን ምክንያት መሠረት በማድረግ የሚወሰን ሲሆን እንደየጉዳዩ ባህርይ በተለያዩ የህግ ማዕቀፎች መሠረት የሚዳኝ ነው። ይህም ማለት ለቀረበው የመብት ይተላለፍልኝ ዳኝነት መሠረቱ ወል ከሆነ የወል ህግ ድንጋጌዎች፤ ወርስ ከሆነ የወርስ ህግ ድንጋጌዎች፤ ጋብቻ መፍረሱን ተከትሎ የቀረበ ከሆነ የቤተሰብ ህግን መሠረት በማድረግ ሊታይ የሚችልበት ሁኔታ ይኖራል ማለት ነው። ይህ ከፍ ሲል በተመለከተው ምክንያት ከመሬት ይዞታ መብት ጋር በተያያዘ ለሚቀርቡ የመብት ጥያቄዎችም እንደየአግባብነታቸው ተፈፃሚነት ይኖራቸዋል። በፌዴራልም ሆነ በክልል የገጠር መሬት አዋጅ መሰረት የመሬት ባለይዞታነት መብት የሚገኘው በመንግስት በሚደረግ ድልድል፣ በስጦታ ወይም በወርስ ነው። (የፌዴራል የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 456/1997 አንቀጽ 59(2) እና የአማራ ክልል የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 11 ይመለከታል)።

በተያዘው ጉዳይ የአመልካች የዳኝነት ጥያቄ መሰረቱ ተጠሪ የአመልካችን መሬት ያለአግባብ(በህገ ወጥ) ይዟል በሚል በፍርድ ሃይል ተገዶ እንዲለቅ የሚል ሲሆን ተጠሪ በበኩሉ መሬቱን ከደርግ ዘመን መንግስት ጀምሮ ይዞ የሚጠቀምበት መሆኑን ገልጾ ክሱ በይርጋ ቀሪ ሊሆን እንደሚገባ ያቀረበውን መቃወሚያ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ተቀብሎ ክሱ በ10ኛው ደርጋ ጊዜ ቀሪ ነው ሲል የሰጠው ወሳኔ ላይ የህግ ስህተት አለበት በማለት አመልካች የምትከራከረው በአንድ በኩል የአባት እና የልጅ ግንኙነት ስላለን በመከባበር መንፈስ ሳልጠይቅ ቆይቻለው በማለት ሲሆን በሌላ በኩል የአማራ ክልል የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/09 አንቀጽ 55 ድንጋጌ ያላገናዘበ ነው በማለት ነው።

ይሁንና በተጠሪ እና አመልካች መካከል የአባትና የልጅ ዝምድና ግንኙነት መነሻ በማድረግ በማክበር ስሜት በጊዜው ሳትጠይቅ እንደቆየች በማነሳት የተከራከረች ቢሆንም ይህ ምክንያት በስር ፍርድ ቤት የተገለጸ ነገር አለመሆኑን የክልሉ ሰበር ችሎት ያረጋገጠው ጉዳይ ነው። ከዚህም ሌላ ለክስ ምክንያት የሆነው መሬት በ1989ዓ.ም በአመልካች ስም የተቆጠረ ሆኖ እያለ ተጠሪ በህገ ወጥ መንገድ ይዟል የሚል በመሆኑ ክስ እስከቀረበበት 23/09/11ዓ.ም ድረስ ሳትጠይቅ የቆየችበት ምክንያት በሁለቱ መካከል ያለው የዝምድና ግንኙነት ነው እያለች አሁን ክስ ለማቅረብ ያስቻላት የተለየ ሁኔታ/ምክንያት/ መፈጠሩ አስመልክቶ የተገለጸ ነገር ባለመኖሩ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ይህንን የአመልካች መከራከሪያ ነጥብ ወደቅ ማድረጉ ላይ የተፈጸመ የህግ ስህተት አላገኘንም።

የአመልካች ዋነኛ መከራከሪያ ምክንያት ተጠሪ በህገ ወጥ መንገድ የያዘው መሬት ላይ ይርጋ መከራከሪያ ሊያነሳ አይችልም የሚል ሲሆን በዚህ ረገድ የአማራ ክልል የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/09 አንቀጽ 55 በዋቢነት ጠቅላላች። የተሻሻለው የአማራ ብ/ክ/መ/ የገጠር መሬት አስተዳደርና አጠቃቀም አዋጅ ቁጥር 252/09 ስለይርጋ የሚደነግገው አንቀጽ 55 ላይ የገጠር መሬትን መወረራ /invasion/ ወይም በሌላ በማናቸውም ህገወጥ መንገድ /in any illegal means/ ይዞ በመገልገል ላይ የሚገኝ ማንኛውም ሰው መሬቱን እንዲለቅ በማንኛውም ሰው ወይም ስልጣን ባለው የመንግስት አስተዳደር አካል ሲጠየቅ ወይም በመደበኛ ፍርድ ቤት ሲከሰስ የይርጋ ጊዜ ገደብን በመቃወሚያነት ሊያነሳ እንደማይችል ያመለክታል። ከዚህ ድንጋጌ ይዘት በሁለት ምክንያት ይርጋ መከራከሪያ ሊሆን እንደማይችል የተገለጸ ሲሆን የመጀመሪያው በወረራ የተያዘ መሬት የሚመለከት ሲሆን ይህ ቃል በአዋጁ ትርጉም የተሰጠው ባይሆንም በሃይል የህዝብ ወይም የመንግስት መሬት ወረራ መያዝን ለመከላከል እንደሆነ መገንዘብ ይቻላል። ሁለተኛው ህገ ወጥ ይዞታን የሚመለከት ሲሆን ይህ ቃል በአዋጁ ትርጉም የተሰጠው ሲሆን ይዘቱ ሲታይ ህጋዊ ባልሆነ መንገድ የተያዘና አግባብ ባለው አካል እውቅና ያልተሰጠው ማንኛውም የገጠር መሬት ይዞታ ስለመሆኑ ተመልክቷል። የአዋጁን አንቀጽ 2/39/ይመለከታል። በዚህ የህጉ አገላለጽ መሰረት መሬቱ በህገ ወጥ መንገድ የተገኘ ይዞታ ወይስ አይደለም የሚለውን ለመለየት ይዞታው ህጋዊ ባልሆነ መንገድ መያዙ ብቻ ሳይሆን ስልጣን ባለው አካል እውቅና ያልተሰጠው መሆኑ ጭምር መረጋገጥ አለበት። በዋናነት ህጉ ሊከላከል የፈለገው ህጋዊ ያልሆነ የመሬት ባለይዞታነት ማለትም በህገ መንግስቱ በግልጽ የተከለከለውን መሬት ሽያጭ እና በሌሎች ህጎች መሬት የሚተላለፍበት ስርዓት ላይ የተደረገውን ገደብ የሚጻረሩ ህገ ወጥ ተግባራት ጸንተው እንዳይቀሩ ለማድረግ እንደሆነ መገንዘብ ይቻላል። ከዚህም ባሻገር የከሳሹ የክስ ምክንያት በህገወጥ መንገድ የተያዘ ይዞታ ለማስለቀቅ በሚል ክስ መቅረቡን የክሱ ፍሬነገር የሚያሳይ ከሆነ ተከሳሹ የያዘው በህጋዊ መንገድ መሆኑን ሳያስረዳ ክሱ በይርጋ ደንብ ቀሪ መሆን የለበትም የሚለው ከአዋጁ መንፈስ እና ዓላማ ጋር ተገናዝቦ መታየት የሚገባው ነው። ይህም በዋናነት ህጉ ካስቀመጠው የመሬት ባለይዞታነት ማግኛ

መንገዶች ውጭ የሚያዝ መሬት ላይ የሚቀርብ የማይረጋ የመብት ጥያቄ ለመከላከል እንደሆነ መገንዘብ ተገቢ ነው።

ከላይ እንደተመለከትነው የይርጋ ደንብ ጽንሰ ሃሳብ አንዱ አንድ ሰው መብቱን ለማስከበር የሚያቀርበው ክስ በጊዜ የተገደበ (period of limitation of action) መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው። ለክርክሩ ተፈጻሚነት ያለው ይርጋ ጊዜ እንደጉዳዩ ባሕርይ የሚለያይ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ተከላሹ ከቅን ልቦና ውጪ ይርጋን መከራከሪያ ሊያድርግ እንደማይገባ እና በተለይም በህግ በግልጽ የተደነገገ እንደሆነ ደግሞ ህጉ መከበር እንዳለበት ስለይርጋ የሚመለከቱ ድንጋጌዎች ያስገነዝባሉ። (የፍ/ብ/ህግ/1853 ፣1854 እና 1856 ድንጋጌዎችን ይመለከቷል)። ከዚህ አኳያ ክርክር የተነሳበት መሬት ተጠሪ በህገወጥ መንገድ ይዞታል ተብሎ በክሱ ፍሬነገር የተገለጸ በመሆኑ ተጠሪ ይርጋ ጊዜን በማንሳት የሚያቀርበው መቃወሚያ ተቀባይነት የለውም ተብሎ በህግ በግልጽ የተደነገገ በመሆኑ የህግ አወጪው ሃሳብ ተፈጻሚ መሆኑን እንዳለበት እሙን ነው። በዚህ ረገድ ይህ ሰበር ችሎት አስቀድሞ በሰበር መ/ቁ 69302 ላይ የሰጠውን ትርጉም ከአዋጁ ጋር በማጣጣም አዋጁ የወጣበት መንፈስ እና ይዘት ውጤታማ ማድረግ በሚያስችል አግባብ መተግበር እንዳለበት በተመሳሳይ ክርክር የያዘው አቋም ይህንኑ የሚያስገነዝብ ነው። (በመ/ቁ/179827 ቅጽ 24 ላይ የታተመውን ይመለከታል)። ከዚህ አኳያ አንድ ባለይዞታ የይዞታ መብቱን ለማስከበር በ10ዓመት ጊዜ ውስጥ ክስ ካላቀረበ መብቱ በይርጋ ቀሪ ሊሆን እንደሚገባ ሰበር ችሎቱ ከሰጠው ትርጉም የተለየ ጊዜ ገደብ ስለመኖሩ በክልሉ የገጠር መሬት አዋጁ የተገለጸ ነገር ባይኖርም በህገወጥ መንገድ ይዟል ተብሎ ክስ የቀረበበት ሰው ማንኛውንም ዓይነት ይርጋ ጊዜ (በዚህ በሰበር ችሎት ውሳኔ የተገለጸውን 10ዓመት ጊዜ)ጭምር በመቃወሚያነት ሊያነሳ እንደማይችል በግልጽ የተደነገገው የአዋጁ አንቀጽ 55 ተፈጻሚ ሊሆን ይገባል። ይህም ከሆነ ደግሞ በህገወጥ መንገድ የተያዘ ነው በሚል መሬቱን ለማስለቀቅ በሚቀርብ ክስ ላይ ተከላሹ መሬቱን በህጋዊ መንገድ ስለማግኘት አለማግኘቱ በፍሬነገር ክርክር በማስረጃ መጣራት ያለበት ስለመሆኑ ሰበር ችሎቱ መ/ቁ/178927 ላይ የሰጠው ትርጉም የአዋጁን ዓላማ እና መንፈስ ያገናዘበ ሆኖ አግኝተናል። በመሆኑም አዋጁን እና የሰበር ችሎቱን ውሳኔ (መ/ቁ/69302 ይመለከታል) በማጣጣም ክርክሩ በይርጋ ሊታገድ አይገባም በማለት ሰበር ችሎቱ በመ/ቁ/179827 የሰጠውን ውሳኔ ለመለወጥ የሚያስችል በቂና አሳማኝ የህግ ምክንያት የለም የሚል ድምዳሜ ላይ ደርሶናል።

ስለሆነም ግራቀኙ የሚከራከሩበት መሬት ተጠሪ በህገ ወጥ መንገድ ነው የያዘው በሚል አመልካች ያቀረበችውን ክስ የስር ፍርድ ቤቶች ተቀብለው በማስረጃ አጣርተው የሰጡት ውሳኔ ላይ አቤቱታ የቀረበለት የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት ክሱ 10 ዓመት ይርጋ ጊዜ አልፎበታል በሚል ውድቅ ማድረግ የክሱን ፍሬነገር እና የክልሉን የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/09 አንቀጽ 55 እንዲሁም በዚህ ሰበር ችሎት በመ/ቁ 179827 የተሰጠውን ውሳኔ የሚቃረን በመሆኑ በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ

2/4/ሺ/ እና 10/1/ሐ መሰረት መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ ሊታረም ይገባል ብለናል። በዚህ አግባብ ተከታዩን ውሳኔ ሰጥናል።

ዉ ሳ ኔ

1. የአማራ ክ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁ/03-90921 ላይ ላይ በ29/05/2012ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ስ/ስ/ህግ ቁ/348/1/መሰረት በአብላጫ ድምጽ ተሸሯል።
2. ሰበር ችሎቱ መዝገቡን በማንቀሳቀስ የስር ፍርድ ቤቶች ውሳኔ ላይ በፍሬነገር ረገድ የቀረበለትን አቤቱታ መርምሮ ተገቢውን ውሳኔ እንዲሰጥ በማለት በፍ/ብ/ስ/ስ/ህግ ቁጥር 343/1/ መሰረት ጉዳዩን መልሰናለታል።ይጻፍ።
3. በዚህ ሰበር ሰሚ ችሎት የተደረገው ክርክር ላስከተለው ወጭና ኪሣራ ግራ ቀኙ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል። መዝገቡ ተዘግቷል ይመለስ።

የማይነበብ የአራት ዳኞች ፊርማ አለበት።

የሃሳብ ልዩነት

ስማችን በተራ ቁጥር አራት፣ አምስት እና ስድስት ላይ የተሰየምነው ዳኞች ከአብላጫው ሃሳብ የተለየነበትን ምክንያት እንደሚከተለው አስፍረናል።

አመልካች የገጠር መሬቱን ተጠሪ በጉልበት ይዟል እንዲለቅ ይወሰንልኝ በሚል ላቀረቡት ዳኝነት ተጠሪ የይርጋ መቃወሚያ አቅርበዋል። በዚህ ሰበር ችሎት መሠረት የሆነው ፍርድ የሰጠው የአማራ ክልል ሰበር ሰሚ ችሎት ተጠሪ መሬቱን ከ10 ዓመት በላይ ስለያዙት ክስ በሰ/መ/ቁ. 69302 በተሰጠው አስገዳጅ ትርጉም መሠረት በይርጋ የታገደ ነው በማለት በመወሰኑ ውሳኔው ላይ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሞበታል በሚል የቀረበ የሰበር አቤቱታ ነው። አብላጫው ሃሳብ ውሳኔው መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ነው ያለው የአማራ ክልል የተሻሻለው የገጠር መሬት አስተዳደር እና አጠቃቀም አዋጅ ቁጥር 252/2009 ዓ/ም አንቀጽ 55 እና በዚህ ፍርድ ቤት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁ. 179827 የተሰጠው ትርጉም መሠረት በማድረግ ተጠሪ መሬቱን በጉልበት በሕገ-ወጥ መንገድ ስለያዙት ይርጋን በማንሳት ሊከራከሩ አይችሉም በማለት ነው። አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 ላይ የገጠር መሬትን በወረራ ወይም በሌላ በማናቸውም ሕገ-ወጥ መንገድ ይዞ በመገልገል ላይ የሚገኝ ማንኛውም ሰው መሬቱን እንዲለቅ በማንኛውም ሌላ ሰው ወይም ሥልጣን ባለው የመንግስት አስተዳደር አካል ሲጠየቅ ወይም በመደበኛ ፍርድ ቤት ሲከሰስ የይርጋ ጊዜ ገደብን በሥነ-ሥርዓት መቃወሚያነት ሊያነሳ አይችልም ተብሎ ተደንግጓል። በሰ/መ/ቁ. 179827 (በቅጽ 24 እንደታተመ) ድንጋጌውን አስመልክቶ በሰጠው ትርጉም በገጠር መሬት ይዞታ ይገባኛል ክርክር ተከላሽ የሆነ ወገን የይርጋ መቃወሚያ ለማንሳት መሬቱን በሕግ መሠረት በሚመለከተው የአስተዳደር አካል ተፈቀዶለት በሕጋዊ መንገድ

ወይም በከላሽ ፈቃድ የያዘው ስለመሆኑ አስቀድሞ የማስረዳት ኃላፊነት አለበት ብሏል። የተሰጠው ትርጉም ስህተት ያለበትና መለወጥ ያለበት ስለመሆኑ የሚከተሉትን ምክንያቶች ማየት ተገቢ ነው።

በመጀመሪያ ደረጃ የተሰጠው ትርጉም ክስ የማቅረብ መብትን ቀሪ ከሚያደርገው የይርጋ ደንብ ጽንሰ ሃሳብ ጋር የማይሄድ ነው። ከፍትሐብሔር ጉዳዮች ጋር በተያያዘ ሦስት የይርጋ ዓይነቶች ያሉ ሲሆን፤ የመጀመሪያው በህግ የተወሰነ ጊዜ ካለፈ በኋላ ለፍርድ ቤት የሚቀርብ ክስ ወይም ዳኝነት ተቀባይነት እንዳይኖረው የሚከለክል የይርጋ ዓይነት ወይም በእንግሊዝኛው “period of limitation” በመባል የሚታወቅና በፍትሐብሔር ህጋችን አንቀጽ 1845 ላይ የተመለከተው ዓይነት ነው። ሁለተኛው ዓይነት ይርጋ አንድን ንብረት በህግ ለተወሰነ ጊዜ በመያዝ ወይም በመጠቀም በንብረቱ ላይ የባለቤትነት ወይም የባለይዞታነት መብት የሚገኝበትና በእንግሊዝኛው “acquisitive prescriptive” በመባል የሚታወቅ ሆኖ በፍትሐብሔር ህጋችን አንቀጽ 1168 ላይ የተመለከተው ዓይነት ሲሆን፤ ሦስተኛው በህግ ለተወሰነ ጊዜ ንብረትን ይዞ ባለመገኘት ወይም በንብረቱ ባለመጠቀም የባለቤትነት ወይም የባለይዞታነት መብትን የሚያሳጣና በእንግሊዝኛው “extinctive prescriptive” በመባል የሚታወቅ ሆኖ በህጋችን አንቀጽ 1192 ላይ የተመለከተው ዓይነት ይርጋ ነው። ይህም በአጭሩ ሲቀመጥ የመጀመሪያው ይርጋ ዓይነት የተወሰነ ጊዜ ካለፈ በኋላ ክስ ማቅረብን የሚከለክል ሲሆን፤ በሁለተኛ እና ሦስተኛ ላይ የተመለከቱት ግን በህግ የተወሰነ ጊዜ ካለፈ በኋላ የንብረት ባለቤትነት ወይም ባለይዞታነት መብትን የማግኘት ወይም የማጣት ውጤትን የሚያስከትሉ ናቸው።

ከላይ በመጀመሪያ ላይ የተመለከተው ዓይነት ይርጋ መብትን ለማስከበር የሚቀርብ ክስን (limitation of action) ቀሪ የሚያደርግ ሲሆን፤ በመርሕ ደረጃ የይርጋ ደንቡ የሚነሳው ተከላሽ ከሆነ ወገን በክርክሩ ንብረት ላይ ካለው መብት አኳያ ሳይሆን ከላሽ የሆነው ወገን መብቱን ለማስከበር በምን ያህል ጊዜ ክሱን ማቅረብ እንዳለበት የሚመለከትና ጊዜው ካለፈም ክስ የማቅረብ መብቱን ቀሪ የሚያደርግ ነው። ይሕም ከላሽ የሆነው ወገን ክስ በሚያቀርብበት ንብረት/ገንዘብ ላይ መብት ቢኖረውም በጊዜው ባለማቅረቡ ብቻ መብቱን ማስከበር የማይችልበት ሁኔታ መኖሩን ታሳቢ ያደረገ ነው። ሕግ አውጪው ለተለያዩ የመብት ዓይነቶች የተለያዩ የይርጋ ደንብ አስቀምጧል። እንደክሱ መሠረት ዓይነት ተፈጻሚ የሚሆነው የይርጋ ደንብና ሕግ የተለያየ ነው። የቀረበው ክስ በይርጋ ቀሪ ሊሆን የሚገባ መሆን አለመሆኑን በመወሰን ረገድ ፍርድ ቤቶች መሰረት እንዲያደርጉ የሚጠበቅባቸው በከላሽ ክስ ላይ የተመለከተውን የክስ ምክንያት እንጂ ተከላሽ ለይርጋው መሰረት ይሆናል በማለት በበኩሉ ያቀረበውን ሌላ የክርክር ምክንያት ወይም ተከላሽ በንብረቱ ላይ ያለው መብት አይደለም።

የተያዘው ጉዳይ በአማራ ክልል የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 የተመለከተው ይርጋ ደንብን የሚመለከት ሲሆን በዚህ ድንጋጌ ላይ የተመለከተው የይርጋ ደንብ ክስ ለማቅረብ ያለን መብት ቀሪ የሚያደርግ የይርጋ ዓይነት ነው። ሁሉም የገጠር የእርሻ መሬት ጋር የተያያዘ የክስ ዓይነት

ላይ ተመሳሳይ የይርጋ ደንብም ተፈጻሚ ሊሆን አይችልም። ክሱ ይዞታ እንዲለቀቅ የሚቀርብ የይዞታ መብትን ለማስከበር የሚቀርብ ክስ ወይም የገጠር መሬት ውርስ ይገባናል በሚል የቀረበ ክስ ወይም ከገጠር መሬት ጋር የተያያዘ ውልን መሠረት ያደረገ ክስ መሆኑ እየታየ እንደክሱ የዳኝነት መሠረት ክሱ በይርጋ ቀሪ የሚሆንበት ጊዜና ለጉዳዩ ተፈጻሚ የሚሆነው የይርጋ ደንብ ወይም ድንጋጌ የተለያየ ነው። የክሱን መሠረት መለየት የይርጋ ክርክሩንም ሆነ ቀጣይ ያሉ ሂደቶችን ለመምራት አስፈላጊ መሆኑን መገንዘብ ያስልጋል። ስለሆነም በሰ/መ/ቁ. 179827 በተሰጠው ትርጉም ላይ ይርጋ መቃወሚያውን ለመመርመር የከሳሽ ክስና የክሱ ምክንያት ሳይሆን ተከሳሽ ክስ በቀረበበት የገጠር መሬቱ ላይ ያለው መብት መሠረት ተደርጎ ሊመረመር ይገባል መባሉ የይርጋ ደንብ ጽንሰ ሃሳብን ያልተከተለና ሊታረም የሚገባው ሆኖ አግኝተነዋል።

ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ የገጠር መሬት ይገባኛል ክርክር የሚመራበት ሥነ-ሥርዓት የሚመለከት ነው። የገጠር መሬት ክርክር የፍትሕ ብሔር/ንብረት መብት ክርክር እንደመሆኑ መጠን ጉዳዩ የሚመራው በፍትሕ ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ ነው። የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ-መንግሥት ሥራ ላይ ከዋለበት ጊዜ ጀምሮ ኢትዮጵያ የፌደራሊዝም ሥርዓት የምትከተል ከመሆኑ አኳያ ክልሎች የራሳቸውን የፍትሕ ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ በተሟላ ሁኔታ እስካለወጡ ድረስ በ1958 የወጣውና በሥራ ላይ ያለው ሥነ-ሥርዓት ሕግን የመከተል ኃላፊነት አለባቸው። ክርክሩ የተጀመረበት የአማራ ክልል የተሻሻለው ፍርድ ቤቶች ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 223/2007 ላይ ሥለ ፍርድ ቤቶች ሥልጣንና ተያያዝ ጉዳዮች የሚወሰን የሥነ-ሥርዓት ሕግ በማውጣት ሥራ ላይ ያዋለ ቢሆንም አሁን ለተያዘው ጉዳይ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ እንዴትና መቼ ይቀርባል፣ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ክርክር እንዴት ይመራል የሚለውን በተመለከት የወጣ የክልል ሥነ-ሥርዓት ሕግ የለም። በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 244 እና 245 መሠረት ይርጋን ጨምሮ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያዎች ቶሎ ተጠቃለው መቅረብ ያለባቸው ስለመሆኑና ፍርድ ቤቱም መቃወሚያው ላይ ወደሥራ-ነገሩ ክርክር ሳይገባ መወሰን እንዳለበት ተመልክቷል። የገጠር መሬት ይገባኛል ክርክር ላይ የይርጋ ክርክር ሲቀርብም መመራት ያለበት በዚህ ማዕቀፍ ሥር ነው።

ክርክሩን በፍትሕ ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕጉ መሰረት መምራት እና መቆጣጠር የፍርድ ቤቱ ኃላፊነት ሲሆን በተገቢው ሁኔታ ካልተመራ የሥነ-ሥርዓት ሕጉን ዓላማዎች የሆኑትን እንደ ሥነ-ሥርዓታዊ ፍትህ፣ ክርክርን ውጤታማ እና ወጭና ጊዜ ቆጣቢ በሆነ አግባብ መምራት የመሳሰሉትን ማሳካት ስለማይቻል የተከራካሪዎችን መብት ይካሄዳል። ተከራካሪ ወገኖች መብታቸውን በተዘረጋው ሥርዓት አግባብ ካልተጠቀሙ መብታቸውን ሊያጡ ይችላሉ። ሥነ-ሥርዓታዊ ፍትሕ /procedural justice/ በተመሳሳይ በመሠረታዊ ሕግ እንደተመለከተው መብትና ፍትሕ /substantive justice/ መከበርና መተግበር አለበት። አንዱን ከአንዱ ማበላለጥ ሆነ አንደኛውን የፍትሕ ዘንግ ለማስከበር ሌላኛውን መጣስ ተገቢ አይደለም።

ሕግ ሲተረጎምም ሀገሪቱ ያላትን የሕግ ማዕቀፎች መሠረት ያደረገ ስለመሆን አለመሆኑና ትርጉሙ ሌሎች የሕግ ሥርዓቶችን የማያፋልስ ስለመሆኑ መጠንቀቅ ያስፈልጋል። የገጠር መሬት አስተዳደርና አጠቃቀም አዋጅ ቁጥር 252/2009 በዋናነት ከገጠር መሬት ጋር የተያያዙ መብቶችና ግዴታዎችን ለመደንገግ የወጣ እንጂ ክርክር የሚመራበትን ሥርዓት የሚደንግግ አይደለም። ሥነ-ሥርዓት ሕጉ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ላይ ብይን እንዲሰጥና መቃወሚያው ክርክሩን ካልቋጨው ወደሥራ-ነገሩ ተገብቶና ማስረጃ ተሰምቶ ክስ በቀረበበት ንብረት/ገንዘብ ላይ ውሳኔ እንዲሰጥ የሚያዝ ሲሆን በሰ/መ/ቁ. 179827 የተሰጠው ትርጉም ደግሞ በመጀመሪያ ተከላሽ የሆነው ወገን ክስ በቀረበበት ንብረት ላይ ሕጋዊ መብት ያለው ስለመሆን አለመሆኑ የግራቀኙ ማስረጃ ተሰምቶ ፍርድ ቤቱ ተከላሹ በንብረቱ ላይ ሕጋዊ መብት ያለው መሆኑን ያረጋገጠ ከሆነ የቀረበው የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ በመመርመር በይርጋ ክርክሩ ላይ ብይን እንዲሰጥ የሚያደርግ ነው። በአዋጁ አንቀጽ 55 ላይም የተደነገገውም የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ከመወሰኑ በፊት ተከራካሪዎች በንብረቱ ላይ ያላቸው መብት ምን እንደሆነ ማስረጃ ተሰምቶ እንዲወሰንና በመቀጠል የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያው ላይ ፍርድ ቤቱ ብይን እንዲሰጥ የሚያዝ አይደለም። ተከላሽ የሆነው ወገን በንብረቱ ላይ ሕጋዊ መብት ያለው መሆኑን ፍርድ ቤቱ ካረጋገጠና ከወሰነ ክርክሩን በሥራ-ነገሩ ከመቋጨት ባለፈ እንደገና ተመልሶ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ መሠረት ይርጋ ክርክሩ ላይ ብይን የሚሰጥበት ሥርዓት እንዳለ ተደርጎ መቀረጹ ከሕጉ ዓላማ ውጭ የሆነ፤ ክርክር የሚመራበትን ሥርዓት በመሠረታዊነት ያፋለሰ (turning upside down) እና ክርክሮች በሥርዓት እንዳይመሩ በር የሚከፍት በመሆኑ ሊታረም የሚገባው ነው።

ከፍ ሲል እንደተገለጸው የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ህጉ ይርጋን ጨምሮ ሌሎች የመጀመሪያ መቃወሚያዎች ቶሎ ተጠቃለው መቅረብ እንዳለባቸው ይደነግጋል። እንዲሁም ፍርድ ቤቱ ክስ ከሰማ በኋላ ግራ ቀኝ የተለያዩበትን የህግ እና/ወይም የፍሬ ነገር ነጥብ መሠረት በማድረግ ጭብጥ መስርቶ ወደሚቀጥለው የክርክር ሂደት ከመግባቱ በፊት በመጀመሪያ መቃወሚያ ላይ ብይን መስጠት እንዳለበት በህጉ አንቀጽ 244(1)፣ 245 (2) እና 246 (1) ላይ ከተመለከቱት ድንጋጌዎች መገንዘብ ይቻላል። የሥነ ሥርዓት ህጉ በዚህ ሁኔታ ሲደነግግ ማሳካት የፈለጋቸው የተለያዩ ዓላማዎች እንዳሉት የሚታወቅ ሲሆን ከዚህም ውስጥ አንዱ እና መሠረታዊው የቀረበው ክስ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ውድቅ የሚደረግ ከሆነ ከፍሬ ነገር ጋር በተያያዘ የግራ ቀኝን ክርክር እንዲሁም ማስረጃዎችን ለመስማት የሚባክነውን የፍርድ ቤቱ እና የተከራካሪ ወገኖችን ወጪ፣ ጊዜ እና ድካም ያስቀራል፤ ጉዳዩም በአጭር ጊዜ ውስጥ መቋጫ እንዲያገኝ በሚል ዓላማ እንደሆነ ይታመናል። በሌላ በኩል እንደነገሩ ሁኔታ በመጀመሪያ መቃወሚያ ላይ ውሳኔ ለመስጠት ማስረጃን መስማት እና መመርመር አስፈላጊ ሲሆን የሚችልበት ሁኔታ መኖሩ እንደተጠበቀ ሆኖ፣ በዋናው ጉዳይ ላይ ክርክር እና ማስረጃ ቀርቦበት እልባት ሊሰጥበት የሚገባው የክርክር ጭብጥ የመጀመሪያ መቃወሚያን ለመወሰን የክርክር ነጥብ ሊሆን

የሚችልበት ሁኔታ የለም። ከላይ እንደተመለከተው የፍሬ ነገር ክርክር የሚመረመረው ክስ በመጀመሪያ መቃወሚያ ውድቅ የማይደረግ ከሆነ ብቻ ነው።

በተያዘው ጉዳይ የክልሉ አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 የገጠር መሬትን በሕገ-ወጥ መንገድ የያዘ ሰው የይርጋ ክርክርን በማንሳት ሊከራከር አይችልም የሚለው ድንጋጌ በአጠቃላይ ሲታይ በህገ ወጥ መንገድ የተያዘ ይዞታ ካልሆነ በስተቀር የይርጋ መከራከሪያ ሊቀርብ የሚችልበት ሁኔታ እንዳለ ያመለክታል። ከላሽ ለክስ መሠረት ያደረገውን ይዞታ እንዲለቅለት ዳኝነት ሲጠይቅ መሠረት የሚያደርገው ተከላሽ በህገ ወጥ መንገድ ይዟል በሚል ካልሆነ በስተቀር (የወል እና የወርስ ጉዳዮች እንደተጠበቁ ሆነው) በህጋዊ መንገድ ይዞታል በሚል እንደማይሆን እሙን ነው። ስለሆነም ተከላሽ መሬቱን የያዘው በህጋዊ መንገድ መሆን አለመሆኑ ጉዳይ ተከላሽ የሚያቀርበውን ክርክር መሠረት በማድረግ በጭብጥነት ተይዞ በፍርድ ሂደት ተጣርቶ ወሳኔ ሊሰጥበት የሚገባ የፍሬ ነገር ክርክር ይሆናል ማለት ነው። በሌላ አገላለጽ ተከላሽ የከላሽን መሬት በህግ አግባብ የያዘ መሆን ያለመሆኑ ጉዳይ በይርጋ መቃወሚያ ላይ ወሳኔ ለመስጠት ጥቅም ላይ ሊውል የሚገባው ነጥብ ሊሆን አይችልም።

ሦስተኛው ምክንያት ደግሞ የአማራ ክልል የተሻሻለው የገጠር መሬት አስተዳደርና አጠቃቀም አዋጅ ቁጥር 252/2009 የተመለከቱ ድንጋጌዎች አተረጓጎም ጋር የተያያዘ ነው። በአዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 ላይ የገጠር መሬትን በወረራ ወይም በሌላ በማናቸውም ሕገ-ወጥ መንገድ ይዞ በመገልገል ላይ የሚገኝ ማንኛውም ሰው መሬቱን እንዲለቅ በማንኛውም ሌላ ሰው ወይም ሥልጣን ባለው የመንግስት አስተዳደር አካል ሲጠየቅ ወይም በመደበኛ ፍርድ ቤት ሲከሰስ የይርጋ ጊዜ ገደብን በሥነ-ሥርዓት መቃወሚያነት ሊያነሳ አይችልም የሚለው ከአዋጁ መግቢያ ክፍል ከተመለከተውና ከሕግ አውጪው ሀሳብ ጋር ተጣጥሞ ሊተረጎም የሚገባው ነው። በአዋጁ መግቢያ ክፍል ላይ አዋጁ መደንገግ ካስፈለገበት ዓላማ አንዱ ሕገ-ወጥ የወል መሬት ወረራን ለመከላከል ስለመሆኑ ተመልክቷል። ስለሆነም ሕጉ ሲተረጎም በአዋጁ የተመለከቱ ጉዳዮች ተጣጥመው መሆን የሚገባቸው በመሆኑ በአንቀጽ 55 ላይ የሰፈረው መሬትን በወረራ መያዝ የሚለው የወል ወይም የመንግስት ይዞታን በመያዙ ምክንያት የሚቀርብ ክስን የሚመለከት ነው። የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 112906 (በቅጽ 19 እንደታተመ) የሕዝብና የመንግስት መሬትን ለረዥም ጊዜ ይገድዋለሁ በሚል የሚነሳ የይርጋ ክርክር ተቀባይነት የሌለው ስለመሆኑ ትርጉም ሰጥቷል። ሕግ አውጪው በአንቀጽ 55 ላይ የደነገገውም በችሎቱ የተሰጠውን ትርጉም በግልጽ ድንጋጌ ማካተትና መተካት መፈለጉን የሚጠቁም ነው። ስለሆነም በአዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 ስለመሬት ወረራ የተመለከተው የሕዝብና የመንግሥት መሬት ይዟል ተብሎየተከሰሰ ሰው የይርጋ ክርክር ማንሳት የማይችል መሆኑን የሚመለከት መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል።

በአዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 ያለው ሁለተኛው ክፍል የገጠር መሬትን በሕገ-ወጥ መንገድ የያዘ ሰው የይርጋ ክርክርን በማንሳት ሊከራከር አይችልም የሚለው ሲሆን በሰ/መ/ቁ 179827 የተሰጠው ትርጉም በአዋጁ አንቀጽ 2(39) ስለ ሕገ-ወጥ ይዞታ የተሰጠውን ትርጉም መሠረት ያደረገ ነው። በተያዘው ጉዳይ ሆነ በሰ/መ/ቁ 179827 ላይ ክስ የቀረበው መሬቱን ተከላሽ የሆነው ወገን በጉልበት ይዟል በሚል መነሻ ነው። መሬት ያላግባብ ተይዟል በሚል የሚቀርብ የገጠር መሬት ይገባኛል ክርክር ላይ ተከላሽ የሆነ ወገን የይርጋ ክርክር ማንሳት አይችልም ተብሎ ከተተረጎመ ሕግ አውጪው በመሬት ይገባኛል ክርክር ላይ የይርጋ የለውም በሚል ደንግጋል ወደሚል የተሳሳተ መደምደሚያ ያደርሳል። ሕግ አውጪው በመሬት ይገባኛል ክርክር ላይ የይርጋ ደንብ የማያስፈልግ መሆኑን ቢያምንበት በግልጽ ለመሬት ይገባኛል ክርክር በይርጋ አይታገድም በማለት ሊደነግግ ይችል ነበር። የአዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 ይዘቱ ግን መሬትን በወረራና በሕገ-ወጥ መንገድ በመያዙ ምክንያት ከሚቀርቡ ክሶች ውጭ ሌሎች የይገባኛል ክርክሮች በይርጋ ሊታገዱ የሚችሉ ስለመሆኑ አመላካች ድንጋጌ ነው።

ሕገ-ወጥ የሚለው አገላለጽ ሕገ ያላግባብ የያዘን ሰው እንጂ ሕጋዊ ባልሆነ መንገድ ወይም ሕግን በተላለፈ ግብይት መሬት ሲያዝ ይርጋ መቃወሚያ ሊቀርብበት አይችልም በሚል አልደነገገም ወደሚል የተሳሳተ መደምደሚያ እንዳያደርስ መጠንቀቅ ያስፈልጋል። ከሕገ-መንግስቱ እና ከሰበር ትርጉም የሚቃረንን ጉዳይ የሕግ አውጪው ትክክለኛ ሀሳብ ነው ተብሎ የሚወሰድ አይደለም። ምክንያቱም በኢ.ፌ.ዴ.ሪ እና በአማራ ክልል ሕገ-መንግሥት አንቀጽ 40(3) መሠረት መሬት የማይሸጥና የማይለወጥ መሆኑ ስለተደነገገ ይሕን ተላልፎ መሬተን በሽያጭ ያገኘ ሰው ላይ በሕገ-ወጥ ሽያጭ ያገኘውን መሬት ያስረከብኝ የሚል ክስ ሲቀርብ ተከላሽ የይርጋ መቃወሚያ በማንሳት ሊከራከር ይችላል ወይስ አይችልም የሚለው ምላሽ ማግኘት ያለበት ሲሆን በዚህ ረገድ ሰበር መዝገብ ቁጥር 79394 (በቅጽ 14 እንደታተመ) በተሰጠው ትርጉም፤ ሕገ-ወጥ ውል ወይም ሕገ-ወጥ በሆነ አግባብ ንብረት የተላለፈለት ሰው ይርጋን አንስቶ መከራከር የማይችልና ፍርድ ቤቶችን ሕገ-ወጥ የሆነ ግብይትን ዕውቅና ሊሰጡት የማይችሉ ስለመሆኑ ትርጉም ተሰጥቶበታል። በአማራ ክልል አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 የተመለከተው መሬትን በሕገ-ወጥ መንገድ ያገኘ ሰው ይርጋን አንስቶ መከራከር አይችልም የሚለው በዚህ ማዕቀፍ የሚወሰድ ነው። ይሕም በብዙ ሕጎች የይርጋ ደንብ የተመለከተ ቢሆንም በተወሰኑ አግባቦች ንብረትን የያዘ ሰው በተመለከተ ግን የሕግ የበላይነት ከማስፈንና ሕገ-ወጥ የሆነ ጉዳይ በይርጋ ሰበብ ሕጋዊ ዕውቅና አግኝቶና ጸንቶ እንዳይቀር ለመከላከል ሲባል በይርጋ ሊታገዱ የማይገባ ስለመሆኑ በሕግ ሊደነግግ የሚችል መሆኑን የሚያስረዳ ነው። ስለዚህ ድንጋጌው በሕገ-ወጥ ግብይት ንብረትን የያዘ ሰው ላይ ክስ ሲቀርብ ይርጋን በማንሳት ሊከራከር አይችልም የሚል አንድምታ ያለው መሆኑን ያስነገዝባል። የገጠር መሬትን በሽያጭ አግባብ ስለያዘ መሬቱን ተከላሽ ሊያስረክብኝ ይገባል በሚል እና ተመሳሳይ ዓይነት ክስ ሲቀርብ ይርጋን በማንሳት ተከላሽ ሊከራከር ፍርድ ቤቶች እንዳይቀበሉ የሚያዝ ድንጋጌ እንጂ ሁሉም የመሬት ይገባኛል ክርክር ላይ ተፈጻሚነት ያለው አይደለም።

ስለሆነም መሬትን በጉልበት ወይም ያላግባብ ስለያዘ ያስረክቦኝ በሚል ለቀረበ ክስ የአማራ ክልል አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 55 ተፈጻሚነት የሌለው በመሆኑ ይህ ሰበር ችሎት ቀደም ሲል በመዝገብ ቁጥር 179827 የሠጠው ትርጉም ሊለወጥ የሚገባው ነው። አሁን በተያዘው ጉዳይ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት የመሬት ይገባኛል ክርክሩን ተመልክቶ ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው ሲል የደረሰበት መደምደሚያም መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ባለመሆኑ ሊጸና ይገባል በማለት በሃሳብ ተለይተናል።

የማይነበብ የሶስት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ጥቅምት 3 ቀን 2014 ዓ.ም

ዳኞች፡- መዓዛ አሻናፊ

ሰለሞን አረዳ

ብርሃኑ አመነው

ተሾመ ሸፈራው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግስቱ

ነፃነት ተገኝ

አመልካች፡ የመከላከያ ኮንስትራክሽን ኢንተርፕራይዝ ጣርማ ቦር መለያ ሰፊድ ሜዳ መንገድ ሥራ ፕሮጀክት

ተጠሪዎች፡ 1ኛ/ አቶ ይርጋ ጌታነህ

2ኛ/ አቶ አስገልል ተስፋዬ

መዝገቡ ተመርምሮ የሚከተለው ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ አሰሪ ድርጅት የተሰማራበት የኮንስትራክሽን ስራ እያለቀ በመሄዱ በቅነሳ ምክንያት የስራ ወል ሲቋረጥ የስራ ስንብት ክፍያ ሊፈጸም የሚችልበትን ሁኔታ የሚመለከት ነው፡፡ክርክሩ የተጀመረው በአማራ ክልል ሰሜን ሸዋ ዞን የመንዝ ማማ ምድር ወረዳ ፍ/ቤት ሲሆን ተጠሪዎች ጨምሮ ሌሎች 70 ሰዎች ከሳሽ በመሆን በ30/10/2012 ዓ.ም ባቀረቡት ክስ በአመልካች ድርጅት ውስጥ በተለያየ የሙያ መስክ ከአንድ አመት በላይ እየሰራን እያለ ያለምንም ምክንያት የምንሰራው ስራ ሳያልቅ ወይም ሳይቀነስ እንዲሁም በኮረና ቫይረስ ምክንያት የወጣውን የአስቸኳይ ጊዜ አዋጅ በሚሳረር መልኩ ያሰናበተን በመሆኑ ስንብቱ ህገ ወጥ ነው ተብሎ ወደ ስራችን እንድመልሰን ወይም የስንብት ክፍያ እና ጥቅማ ጥቅም እንድከፈለን ይወስንልን በሚል ዳኝነት የጠየቁ ሲሆን አመልካች በበኩሉ ከሳሾች የተቀጠሩት የፕሮጀክቱን የሰራተኞች ካምፕ ለመገንባት የተወሰነ ስራ ለመስራት ሲሆን የፕሮጀክቱ ኮንስትራክሽን ኬዝ ቲም ሥራ ማለቁን ለፕሮጀክት ሥራ አስኪያጅ በማሳወቁ በአዋጅ 1156/2011 አንቀጽ 24(1) እና 30 መሰረት 92 ራተኞች በማስታወቂያ ቦርድ አሳውቀን ስለቅነሳው ግንዛቤ ሰጥተን ተማምነን ወላቸው ተቋርጧል፤የተቀጠሩትም በቀን ሰራተኝነት ነው፤ድርጅቱም የመንግስት ልማት ድርጅት በመሆኑ የአስቸኳይ ጊዜ አዋጁ አይመለከተንም፤ ስንብቱ ህጋዊ ነው በማለት መከራከሩን መዝገቡ ያሳያል፡፡

የወረዳው ፍ/ቤት ጉዳዩን መርምሮ አመልካች ከሳሾችን ከስራ ያሰናበተው የሚሰሩት ስራ እየተገባደደና እያለቀ መሆኑን በማስረጃ ስላረጋገጠ ከሳሾችን ያለማስጠንቀቂያ ከስራ ማሰናበቱ ህጋዊ ነው በማለት ወደ ስራ ሊመለሱ አይገባም፤ የስራ ስንብት ክፍያን በተመለከተ ከሳሾች ከስራ ስለተቀነሱ በአዋጁ አንቀጽ 39/1/ሐ መሰረት ከስራ የተቀነሰ ሰራተኛ የስራ ስንብት ክፍያ ሊከፈል ይገባል በማለት እንደ አገልግሎት ዘመናቸው አስልቶ የአገልግሎት ክፍያ እንዲከፈላቸው በማለት የአዋጁን አንቀጽ 40/1/እና 2/ መሰረት አድርጎ ውሳኔ ሰጥቷል።

አመልካች በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ለሰሜን ሸዋ ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት ይግባኝ ያቀረበ ሲሆን ፍ/ቤቱም ጉዳዩ ያስቀርባል በማለት የግራ ቀኝ ክርክር ከመረመረ በኋላ የስር ፍ/ቤት ውሳኔ የሚነቀፍ ሆኖ አላገኘነውም በማለት አጽንቷል። የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎትም ውሳኔው መሰረታዊ የህግ ስህተት የለበትም ሲል ቅሬታው ለሰበር ችሎት የሚቀርብ አይደለም በማለት አቤቱታውን ሰርዞታል።

አመልካች ይህ ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት ተፈጽሞበታል፤ በዚህ ሰበር ችሎት እንዲታረምልን በማለት ያቀረበው የሰበር አቤቱታ ይዘት ባጭሩ ሲታይ፤ በአዋጅ ቁ/1156/2011 አንቀጽ 40(2) እንደመለከተው የስራ ውሉ በህግ አግባብ ከተቋረጠ የስንብት ክፍያ እንደማይከፈል እንዲሁም የፌዴራል ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁ 25511 እና መ/ቁ 99799 የሰጠው የህግ ትርጉም የስንብት ክፍያ የሚከፈለው በማንኛውም ምክንያት የስራ ውል ለተቋረጠ ሰራተኛ ሳይሆን በዉስን ምክንያቶች ስለመሆኑ እና በአንቀጽ 30 መሰረት ለተቀነሰ እና ለሚሰናበት ሰራተኛ የስንብት ክፍያ እንደማይከፈል በተለይም በመ/ቁ/ 99799 የህግ ትርጉም የተሰጠ ስለሆነ የስር ፍ/ቤት ስንብቱ ህጋዊ ነው ካለ በኋላ የአገልግሎት ክፍያ እንዲከፈል መወሰኑ መሰረታዊ የህግ ስህተት በመሆኑ ውሳኔው ተሽሮ በነፃ እንዲሰናበት በማለት አመልክቷል።

የአመልካች አቤቱታ በሰበር አጣሪ ችሎት ተመርምሮ የስር ፍ/ቤት ስንብቱ ህጋዊ ነው ካለ በኋላ የአገልግሎት ክፍያ ይከፈል በማለት የወሰነበት አግባብ መጣራት ያለበት መሆኑ ስለታመነበት ጉዳዩ ለሰበር ሰሚ ችሎት ያስቀርባል በማለት ተጠሪዎች መልስ እንዲሰጡበት አሟሏል።

ተጠሪዎች የካቲት 16 ቀን 2013ዓ.ም ጽፎ ባቀረቡት መልስ አመልካች ስንብቱ ህጋዊ ነው በሚል የተከራከረ ቢሆንም ተጠሪዎች የተቀጠርንበት የስራ መስክ ስራው ያልተጠናቀቀ ስለመሆኑ በስር ፍ/ቤት ተረጋግጦታል፤ የስራ ስንብት ህጋዊ ነው የሚለው በተመለከተ አዋጅ 1156/2011 አንቀጽ 39(1)(ሐ) መሰረት ሰራተኛ ከስራው በቅነሳ ሲሰናበት የስንብት ክፍያ ሊከፈል እንደሚገባ ከመገለጹ አኳያ እና የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁ 105620 የህግ ትርጉም አንፃር የስር ፍ/ቤት ለተጠሪዎች የአገልግሎት ክፍያ እንዲከፈል የደረሱበት ድምዳሜ የሚነቀፍ ባለመሆኑ የተፈፀመ የህግ ስህተት የለም ተብሎ እንዲወሰንልን በማለት ተከራክረዋል።

የጉዳዩ አመጣጥ እና የግራቶች ክርክር አጠር አጠር ባለመልኩ ከላይ የተመለከተው ሲሆን ጉዳዩ ለሰበር ያስቀርባል ከተባለበት ጭብጥ አንጻር የስር ፍርድ ቤት ውሳኔ አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች እና ከዚህ ቀደም በሰበር ችሎቱ ከተሰጡት ውሳኔዎች ጋር በማገናዘብ መርምረናል። መዝገቡን መርምረን እንደተገነዘብነው የስር ፍርድ ቤት የግራቶችን ክርክርና ማስረጃ ሰምቶና አመዛዝኖ ስራው እያለቀ እና እየተገባደደ በመሄዱ አመልካች ሰራተኞችን በቅነሳ ማሰናበቱ አዋጁን አንቀጽ 30 መሰረት ያደረገ በመሆኑ ስንብቱ ህገወጥ ነው ሊባል እንደማይችል ነገር ግን በቅነሳ ምክንያት ለተሰናበተ ሰራተኛ የስንብት ክፍያ እንደሚከፈል በአዋጁ አንቀጽ 39/1/ሐ/ ተመልክቷል በሚል ለእያንዳንዳቸው የስራ ስንብት ክፍያ እንዲከፍል ሲል ሌሎች ክፍያዎች እንደማይገባቸው ወስኗል። አመልካች አሁንም አጥብቆ የምክራከረው በኮንስትራክሽን ስራ ዘርፍ የተሰማራ ድርጅት በቅነሳ ምክንያት ሰራተኛ ሲያሰናብት አሰራው የስንብት ክፍያ ለመክፈል እንደማይገደድ የአዋጁ አንቀጽ 30 እንዲሁም ይህ ሰበር ችሎት በመ/ቁ/ 99799 ላይ የሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም እያለ የሥር ፍርድ ቤቶች ውሳኔ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ ሊታረም ይገባል በማለት ነው።

የዚህ ሰበር ችሎት ውሳኔ የሚሻ አቢይ ነጥብ በኮንስትራክሽን የስራ ዘርፍ የተሰማራ ድርጅት የፕሮጀክቱ ስራ እየተገባደደ ወይም እያለቀ ሲሄድ የሚቀነስ ሰራተኛ የስራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብት አለው ወይስ የለውም? የሚለው ጉዳይ ነው።

በአሰሪና ሰራተኛ መካከል በህግ አግባብ የተቋቋመ የስራ ውል የሚቋረጥባቸው መንገዶች በአሰሪና ሰራተኛ አዋጅ ቁ/1156/11 አንቀጽ 23 ስር የተደነገገ ሲሆን በዋናነት በአሰሪው ወይም በሰራተኛው አነሳሽነት ወይም በህግ በተደነገገው መሰረት ወይም በህብረት ስምምነት ወይም በተዋዋይ ወገኖች ስምምነት የስራ ውል ማቋረጥ እንደሚቻል የሚያመለክት ነው። ከእነዚህ ሁኔታዎች ውጪ የሚደረግ የስራ ውል ማቋረጥ ህገ ወጥ እንደሚሰኝ እና ውጤቱም በአዋጁ አንቀጽ 42 እና ተከታዮቹ ድንጋጌዎች የተመለከቱት እንደሚሆን ያሳያል። በመሰረቱ የስራ ውል መቋረጥ ከሚያስከትላቸው ውጤቶች አንዱና ዋነኛው የስራ ስንብት ክፍያ ሲሆን የስራ ስንብት ክፍያ የሚከፈልባቸው ሁኔታዎች በአዋጁ አንቀጽ 39 ስር በዝርዝር ተመልክቷል። ከእነዚህ ውስጥ አንዱ በቅነሳ ምክንያት የተሰናበተ ሰራተኛ የስንብት ክፍያ የሚያገኝ ስለመሆኑ በአዋጁ አንቀጽ 39/1ሐ/ ላይ የተመለከተው ነው።

እንደሚታወቀው የአሰሪና ሰራተኛ አዋጅ የተቀረጸበት ጽንሰ ሃሳብ በአዋጁ መግቢያ ላይ እንደተመለከተው ሁለት ተወዳዳሪ ወይም ተፋላሚ መብትና ጥቅሞችን ሚዛን መጠበቅ ነው። በአንድ በኩል የድርጅቱን (አሰሪውን) ምርታማነትና ውጤታማነት በማሳደግ ህልውናውን ማስቀጠል በሌላ በኩል የሰራተኛውን መብትና ጥቅም በማስከበር የእንዱስትሪ ሰላምን ማረጋገጥ ታላቢ ያደረገ መሆኑን እንገነዘባለን። ይህንን ግብ ከማሳካት አኳያ ከተደነገጉት ሁኔታዎች አንዱ የድርጅቱን ውጤማነት እና ቀጣይ ህልውና የሚፈታተኑ ሁኔታዎች ሲያጋጥሙ ችግሩ የሚፈታበትን መፍትሔ ለመስጠት አሰሪው

የተለያዩ እርምጃዎችን ሊወስድ የሚችል ሲሆን ከዚህ ውስጥ አንዱ የሰራተኛ ቅነሳ ነው። አሰሪው ይህንን አማራጭ ሲወስድ በሌላ በኩል የሰራተኛው የስራ ዋስትና ጥያቄ ውስጥ የሚገባ መሆኑ ስለሚገመት ሰራተኛው ባላሰበውና ባልገመተው ሁኔታ ከስራ ሲቀነስ ለሚያጋጥመው ማህበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ ችግር ማቃለያ እንዲሆነው የሥራ ስንብት ወይም አገልግሎት ክፍያ እንዲያገኝ በማድረግ የሁለቱንም ወገን ጥቅም ማስጠበቅ ይቻላል ማለት ነው። ስለሰራተኛ ቅነሳ የሚደነግግው የአዋጁ አንቀጽ 28/3/ በአሰሪው ድርጅታዊ አቋም ወይም የሥራ እንቅስቃሴ ጋር በተያያዘ የሰራተኛ ቅነሳ የሚደረግባቸውን ሁኔታዎች ደንግጓል። በአዋጁ አንቀጽ 28/3/ መሰረት ሲሆን የሰራተኛ ቅነሳ ማድረግ የሚቻለው በአዋጁ አንቀጽ 29 የተጠቀሱ የሰራተኞች ቅነሳ ስነስርዓቶችን መሰረት በማድረግ ነው። የሰራተኛ ቅነሳ በተመለከተ መሰረቱ በአንቀጽ 28/3/ ተደነገጉ ምክንያቶች ሆነው ቁጥራቸው ከድርጅቱ ሰራተኞች ቢያንስ ከመቶ አስር የሚያህለውን ወይም የሰራተኞቹ ቁጥር ከሀያ እስከ ሃምሳ በሆነበት ድርጅት ቢያንስ አምስት ሰራተኞችን የሚመለከት ከአስር ተከታታይ ቀናት ላላነሰ ጊዜ የሚቆይ የስራ ውል ማቋረጥ እንደሆነ በአዋጁ አንቀጽ 29/1/ ስር ትርጉም ተሰጥቶበታል። የሰራተኛ ቅነሳ ሲደረግ አሰሪው ሊከተላቸው የሚገባቸው ስርዓቶች በአንቀጽ 29/3/ ስር በዝርዝር ሁኔታም ይህንኑ የህጉን ዓላማ ለማሳካት ያለመ መሆኑን እንገነዘባለን።

ይሁንና ልብ ሊባል የሚገባው ጉዳይ የኮንስትራክሽን ስራ ዘርፍ በባሕር ወይም በሌሎች አገልግሎት ሰጪ ወይም አምራች ድርጅት የሥራ ዘርፍ በተለየ ሁኔታ ስራው ላልተወሰነ ጊዜ የሚቀጥል አለመሆኑ ነው። የኮንስትራክሽን ስራ ተብሎ በአዋጁ አንቀጽ 30/2/ ላይ የተዘረዘሩት ህንጻ፣ መንገድ፣ የባቡር ሃዲድ፣ የባህር ወደብ፣ የውሃ ግድብ፣ ድልድይ የመሳሪያ ተከላና ሌላም ተመሳሳይ ስራ የተባሉት በባሕርያቸው አላቂ ስራዎች በመሆናቸው ውሉ እንደስራው ዓይነት በስራው መጠን ወይም በጊዜ የተገደበ ሊሆን ይችላል። እንዲህ ዓይነት ስራ ላይ የተሰማራ የኮንስትራክሽን ድርጅት ሰራተኛውን የሚቀጥረው አንድም ለስራው የተወሰነ ክፍል ወይም ለተወሰነ ጊዜ ወይም ለፕሮጀክቱ አጠቃላይ ስራ ሊሆን ይችላል። ሰራተኛው የተቀጠረው ለፕሮጀክቱ የተወሰነ ክፍል ወይም ስራ ከሆነ ስራው እንዳለቀ ሊያሰናብተው ስለሚችል የቅነሳ ጉዳይ ሊነሳ አይችልም። ነገር ግን ሰራተኛው የተቀጠረው ለፕሮጀክቱ አጠቃላይ ስራ ከሆነና ስራው ሙሉ ለሙሉ ሳይጠናቀቅ ስራ መጠኑ እየቀነሰ ወይም እየተገባደደ በመሄዱ ሰራተኛ መቀነስ አስፈላጊ ከሆነ የቅነሳ ስርዓት መከተል እንደማይገደድ ህጉ በግልጽ ያሳያል።

በኮንስትራክሽን ስራ ዘርፍ የተሰማራ ድርጅት የሰራተኛ ቅነሳ ስነስርዓት መከተል እንደማይኖርበት ልዩ ሁኔታ በአዋጁ አንቀጽ 30/1/ ስር ተደንግጎ እናገኛለን። የዚህ ድንጋጌ ሙሉ ይዘት ሲታይ «ቅነሳው የሚመለከታቸው ሰራተኞች የተቀጠሩበት ስራ ከማለቁ በፊት ካልሆነ በስተቀር የኮንስትራክሽን ስራው በተከታታይ እያለቀ ሲሄድ የስራው መጠን በመቀነሱ ምክንያት ተቀጥረው በሚሰሩ ሰራተኞች ላይ ቅነሳ ሲደረግ አሰሪው በዚህ አዋጅ የተመለከቱትን የሰራተኛ ቅነሳ ስርዓት መከተል አይኖርበትም» ይላል።

በዚህ ድንጋጌ ሁለት መሰረታዊ ጉዳዮች መካተታቸውን መገንዘብ ይቻላል። የመጀመሪያው ቅነሳ ምክንያትና ውጤቱ ለኮንስትራክሽን ስራ የተቀጠሩ ሰራተኞችን ጭምር የሚያካትት መሆኑን ሲሆን ሁለተኛው የኮንስትራክሽን ሰራው በሂደት እየተገባደደ ወይም እየቀነሰ በመሄዱ ምክንያት የሰራተኛ ቅነሳ ሲደረግ በአዋጁ አንቀጽ 29/3/ሀ-ሰ ስር የተመለከሉትን የቅነሳ ቅደም ተከተል መጠበቅ ሳያስፈልግ ቅነሳውን ማካሄድ እንዲችል ለአሰሪው መብት የሚሰጠው መሆኑን ነው። በሌላ በኩል የኮንስትራክሽን ሰራው መጠን እየተገባደደ ወይም እየቀነሰ ሲሄድ አሰሪው የቅነሳ ስርዓት መከተል እንደማይገደድ ከማመላከት አልፎ በቅነሳ ምክንያት የሰራ ውሉ የተቋረጠ ሰራተኛ የስራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብት እንዳለው በአዋጁ አንቀጽ 39/1/ሐ/ ስር የተደነገገው የኮንስትራክሽን ድርጅት ሰራተኛን አይመለከትም የሚል ድንጋጌ በአዋጁ አልተመለከተም። ሆኖም ግን በቅነሳ ምክንያት የሥራ ውሉ የተቋረጠበት ሰራተኛ የስንብት ክፍያ የማግኘት መብቱን በግልጽ አልከለከለም።

በመሰረቱ ፍርድ ቤት ወይም የዳኝነት ስልጣን የተሰጠው አካል ህጉ ግልጽ እና ትርጉም የማያስፈልገው ከሆነ የህጉን ሓይለቃል እና ሃሳብ መሰረት በማድረግ ህጉ ተግባር ላይ እንዲወልድ የማድረግ ሃላፊነት አለበት። የዳኝነት አካል ህጉን እንድትረገግም የሚጠበቀው ህጉ አሻሚ ወይም ግልጽነት የጎደለው ሲሆን ወይም ህጉ ክፍተት ሲኖረው ወይም የህጉ ሓይለቃል ወይም ሃሳብ እርስ በርስ የሚጋጭ ሲሆን ስለመሆኑ ቅቡልነት ያላቸው የህግ አተረጓጎም መርሆዎች የሚያሥገነዝቡን ጉዳይ ነው። ከዚህ ውጪ በትርጉም ሰብብ ህግ አወጪው ያላሰበውን እና ያልፈለገውን ምክንያት በመጨመር ተግባራዊ ማድረግ ለዳኝነት አካል ከተሰጠው ስልጣን ውጪ ስለሚሆን ተቀባይነት የለውም።

ከህጉ አቀራረጽ አንጻር ሲታይ የአዋጁ አንቀጽ 30 የአንቀጽ 29 ልዩ ሁኔታ ስለመደንገጉ አሻሚ አይደለም። የዚህ ድንጋጌ ይዘት እንደሚያሳየው የኮንስትራክሽን ሰራተኛ ቅነሳ በሚመለከት በአንቀጽ 29 የተመለከተውን የስነስርዓት ጉዳዮች ያለመጠበቅ ልዩ ሁኔታን የሚፈቅድ እንጂ ስለስንበት ክፍያ ከሚደነገገው አንቀጽ 39 ጋር በቀጥታ የሚያያዝ አይደለም። በእርግጥ የህጉ አገላለጽ ወይም አቀራረጽ እና ሃሳቡ አንዱ ክፍል ከሌላው ክፍል የማይጣጣም ሆኖ ሲገኝ አንዱን ከሌላው ጋር በማዛመድ ህጉ ለማሳካት ያሰበውን ዓላማ ከግብ ለማድረስ በሚያስችል መልኩ ትርጉም መስጠት ተገቢ ቢሆንም በዚህ ጉዳይ ይህንን ለማድረግ የሚያስገድድ የሃሳብ አለመጣጣም ስለመኖሩ በወሳኔው ላይ አልተገለጸም። ከላይ እንደተገለጸው ልዩ ሁኔታው የሚመለከተው አንቀጽ 29 ላይ የተዘረዘሩ የስነስርዓት ጉዳይ ብቻ እንጂ ስለክፍያ የሚያወሳው ነገር ካለመኖሩም በተጨማሪ ልዩ ሁኔታዎች በጠባቡ መተረጎም እንዳላበቸው የህግ አተረጓጎም መርህ ያሥገነዝባል።

በሌላ በኩል የአዋጁ አንቀጽ 30 ይዘትም ሲታይ የኮንስትራክሽን ስራ ዘርፍ ላይ የተሰማራ ሰራተኛ የስራ ውል የሚቋረጥበት አግባብ እንደሰራው ባህርይ የሚታይ መሆኑን የሚያሳይ ነው። በአዋጁ አንቀጽ 30 ላይ እንደተደነገገው ቅነሳው የሚመለከታቸው ሰራተኞች የተቀጠሩበት ስራ ከማለቁ በፊት ካልሆነ በቀር

የኮንስትራክሽን ስራው በተከታታይ እያለቀ ሲሄድ የስራው መጠን በመቀነሱ ምክንያት ተቀጥረው በሚሰሩ ሰራተኞች ላይ ቅነሳ ሲደረግ አሰሪው በዚህ አዋጅ የተመለከቱትን የሰራተኛ ቅነሳ ስነስርዓት መከተል አይኖርበትም። በዚህ ድንጋጌ መሰረት አሰሪው የቅነሳ ስነስርዓት መከተል የማይገደደው በማናቸውም የስራ ሁኔታ ነው ወይስ አይደለም የሚለው አስተውሎት የሚፈልግ ጉዳይ ነው። ከድንጋጌው ይዘት መገንዘብ እንደሚቻለው ስራው የኮንስትራክሽን ስራ ቢሆንም ሰራተኞቹ የተቀጠሩት ለስራው አንድ ክፍል ሲሆን እና ለጠቅላላ ስራ ሲሆን የቅነሳ ስነስርዓት አተገባበር ልዩነት ያለው መሆኑን ያሳያል። ይህም ማለት ሰራተኞቹ የተቀጠሩት ለጠቅላላ ስራ ሲሆን ስራው በተከታታይ እያለቀ ሲሄድ የሥራው መጠን በመቀነሱ ምክንያት ሰራተኛ መቀነስ አስፈላጊ ሲሆን አሰሪው የቅነሳ ስነስርዓት እንዲከተል የማይገደድ ሲሆን ሰራተኞቹ የተቀጠሩት ለስራው የተወሰነ ክፍል ሲሆን እና ስራው ሙሉ ለሙሉ ከማለቁ በፊት የሥራው መጠን በመቀነሱ ሰራተኞችን መቀነስ አስፈላጊ ሲሆን የቅነሳ ስነስርዓት መከተል የሚገባ መሆኑን ያመለክታል። በዚህ ረገድ የእንግሊዘኛው ቅጂ /...unless the reduction affects workers employed for parts of the work before the work for which they are employed is completed.(ሰረዝ የተደረገበት) የሚለው አገላለጽ ሲታይ ሃሳቡን ይበልጥ ግልጽ ያደርገዋል። በዚህ ድንጋጌ መሰረት የኮንስትራክሽን ሰራተኛ በሁለት መንገድ ሊቀነስ ይችላል። አንደኛው ሰራተኞቹ የተቀጠሩት ለጠቅላላው የፕሮጀክቱ ስራ ሲሆን እና ስራው እየተገባደደ ሲሄድ የቅነሳ ስነስርዓት መከተል ሳያስፈልግ በቅነሳ ማሰናበት የሚቻል ሲሆን ሁለተኛው ለፕሮጀክቱ ተወሰነ ስራ/part of the work/ የተቀጠረ ሰራተኛ ሲሆን አንድም ስራው በማለቁ ማሰናበት የሚቻል ሲሆን ነገር ግን ከሥራ ክፍሉ ስራው እየቀነሰ ወይም እየተገባደደ በመሄዱ ሰራተኛ መቀነስ ሲያስፈልግ የቅነሳ ስርዓት መከተል እንደሚያስፈልግ ነው። ይህ የኮንስትራክሽን ስራ ባህርይ ከግምት በማስገባት የሥራ ሂደቱ የተሳለጠ ለማድረግ በህጉ የተዘረጋ ልዩ ጥበቃ ነው።

በሌላ አገላለጽ ሰራተኞቹ የተቀጠሩበት ስራ ከፕሮጀክቱ የተወሰነ ክፍል ላይ ከሆነ የፕሮጀክቱ አጠቃላይ ስራ ባያልቅም የተቀጠሩበት ስራ ማለቁ ከተረጋገጠ በአዋጁ አንቀጽ 24/1 መሰረት የሥራ ውሉ ሊቋረጥ የሚችል ሲሆን ለጠቅላላ ስራ የተቀጠረ ሰራተኛን ስራው ከማለቁ በፊት ማሰናበት የሚቻለው ስራው እየተገባደደ ወይም እየቀነሰ በመሄዱ የቅነሳ ስርዓት መከተል ሳይገደድ በቅነሳ ማሰናበት የሚቻል መሆኑን የሚያሳይ ነው። በዚህ አግባብ በቅነሳ የተሰናበተ ሰራተኛ እንደማናቸውም ድርጅት ሰራተኛ በአዋጁ አንቀጽ 39/1/ሐ የተደነገገውን የስንብት ክፍያ የማያገኝበት ልዩ ሁኔታ ወይም ምክንያት በህጉ ላይ አልተደነገገም። ይህንን የሚያጠናክር ሌላው ምክንያት ድርጅቱ በመክሰሩ ወይም በሌላ ምክንያት ለዘለቀታዊ ሲዘጋ ለሰራተኛው የስራ ስንበት ክፍያ እንደሚከፈል በአንቀጽ 39/1/ሀ ላይ መደንጉ ነው። ይህ ሁሉ የሚያሳየን በድርጅቱ የስራ ሁኔታ እና ምክንያት ሰራተኛው ባላሰበውና ባልገመተው ጊዜና ሁኔታ የስራ ውሉ በመቋረጡ ምክንያት የሚደርስበትን ማህበራዊ ጉዳት ለመቀነስ የስራ ስንብት ክፍያ ከሚፈጸምበት ሁኔታዎች አንዱ በቅነሳ ምክንያት የተሰናበተ ሰራተኛ (የአዋጁ አንቀጽ 39/1/ሐ

ይመለከታል) በመሆኑም የኮንስትራክሽን ድርጅት ሰራተኛ በቅነሳ ምክንያት ሲሰናበት አሰሪ የስንብት ክፍያ ነጻ ስለመሆኑ በህጉ ልዩ ሁኔታ ያልተደነገገ መሆኑን መገንዘብ ተችሏል።

ሲጠቃለል የኮንስትራክሽን ሰራተኛ በቅነሳ ምክንያት ውሉ የተቋረጠ ሰራተኛ የስንብት ክፍያ የሚከፈለው መሆን አለመሆኑ ጋር በተያያዘ መታየት ያለባቸው መሰረተ ሃሳቦች በኮንስትራክሽን ስራ ዘርፍ የተሰማራ አሰሪ የቅነሳ ስነስርዓት አለመከተል የተሰጠው መብት ከስንብት ክፍያ ግዴታ ነጻ የሚያደርገው አለመሆኑ፤ የሰራተኛ ቅነሳ ምክንያት የሚወሰነው በአሰሪው እንደመሆኑ በቅነሳ የሚሰናበት ሰራተኛ ባላሰበውና ባልገመተው ሁኔታ የሥራ ውሉ ሲቋረጥ ሊደርስበት የሚችለውን የኑሮ መቃወስ ለመቀነስ ታስቦ የሚከፈለውን የስንብት ክፍያ እንዳያገኝ የሚከለክል ልዩ ድንጋጌ የሌለ መሆኑ እና ጉዳዩ የህግ ትርጉም ያስፈልገዋል ቢባል እንኳን በዚህ መልክ በሰራተኛው ላይ ሊደርስ የሚችለውን የኑሮ መቃወስ ሊያስቀር በሚችል መልኩ ሊተረጎም የሚገባ መሆኑ ነው። በመሆኑም በኮንስትራክሽን የስራ ዘርፍ ላይ የተቀጠረ ሰራተኛ በቅነሳ ምክንያት የስራ ውሉ ሲቋረጥ የስራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብቱ በአሰሪና ሰራተኛ አዋጅ የተጠበቀለት ሆኖ እያለ ሰበር ችሎቱ በመ/ቁ/ 99799 እና ሌሎች መዝገቦች ላይ የሰጠው ወሳኔ ከላይ በፍርድ ሀታታ ላይ በተገለጹት ምክንያቶች በዚህ ወሳኔ በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26 መሰረት በአብላጫ ድምጽ ተለወጧል። ስለዚህም በዚህ ጉዳይ የሥር ፍርድ ቤቶች የግራቀኙን ማስረጃ አመዛዝነው ተጠሪዎች የተሰናበቱት ስራው እየተገባደደ እና የስራው መጠን እየቀነሰ በመሄዱ በቅነሳ ምክንያት መሆኑን በማረጋገጥ ስንበቱ ህጋዊ ነው በማለት የደረሱበት ድምዳሜ እና በቅነሳ ለተሰናበቱት ሰራተኞች የስንብት ክፍያ ይገባቸዋል በማለት የሰጡት ወሳኔ አዋጁን አንቀጽ 30 እና 39/1/ሐ ድንጋጌዎች ያገናዘበ ነው ከሚባል በስተቀር መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ነው የሚባልበት ምክንያት ባለመኖሩ ተከታዩን ወሳኔ ሰጥተናል።

ወሳኔ

1. በዚህ ጉዳይ የመንዝ ማማ ምድር ወረዳ ፍ/ቤት በመ/ቁ/01-13266 ላይ በ06/12/2013ዓ.ም የሰተዉ ፍርድ እና ይህንኑ በማጽናት የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት እና አማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት እንደቅደም ተከተላቸው በመ/ቁ/0133329 እና 03-12099 ላይ የሰጡት ወሳኔ በፍ/ብ/ስ/ስ/ህግ ቁጥር 348/1/መሰረት በአብላጫ ድምጽ ጸንቷል።
2. ከላይ በፍርድ ላይ በተገለጸው ምክንያት ሰበር ችሎቱ ከዚህ ቀደም በመ/ቁ/99799 ላይ የሰጠው የህግ ትርጉም በዚህ ወሳኔ ተለወጧል።

ትእዛዝ

- በዚህ መዝገብ ላይ በ25/05/2013ዓ.ም ተሰጥቶ የነበረው የእግድ ትእዛዝ ተነስቷል።ይጻፍ

የልዩነት ሃሳብ

ስማችን በተራ ቁጥር አንድ እና አምስት ላይ የተሠየምነው ዳኞች ከአብላጫው ሃሳብ የተለየንበትን ምክንያት እንደሚከተለው አስፍረናል። የሰበር አቤቱታው የሚመለከተው በኮንስትራክሽን ሥራ ፕሮጀክቱ እየተገባደደ ሲሄድ የሚቀነስ ሠራተኛ የሥራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብት አለው ወይስ የለውም የሚለው ጉዳይ ነው።

የአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 28(3)፣ አንቀጽ 29 እና አንቀጽ 30(1) መሰረት በኮንስትራክሽን ሥራ የሠራተኞች ቅነሳ በሁለት ዓይነት ሂደት ሊፈጸም ይችላል። አንደኛው ሠራተኞቹ የተቀጠሩት ለጠቅላላው ፕሮጀክት ጋር ለተያያዘ ሥራ ሲሆን ስራው በተከታታይ እያለቀ በመሄዱ የሥራው መጠን በመቀነሱ ምክንያት ሠራተኞች ከሥራ ሲቀነሱ አሠሪው በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 የተመለከተውን የሠራተኞች የሥራ ቅነሳ ሥነ-ሥርዓት መከተል አይኖርበትም። ሁለተኛው የኮንስትራክሽን ሥራ የተለያዩ ደረጃና ሂደት (phase) ያለው በመሆኑ ሠራተኞች የተቀጠሩት ከኮንስትራክሽን ሥራው ውስጥ ለተለየና ለተወሰነ ሥራ (part of the work) ከሆነ እና የተቀጠሩበት ሥራ ሳያልቅ ሠራተኞች ከሥራ የሚቀነሱ ከሆነ በአዋጁ የተመለከተውን የቅነሳ ሂደት አሠሪው የመከተል ግዴታ እንዳለበት የአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 30(1) ንባብ ያስረዳል። ለተለየና ለተወሰነ ሥራ የተቀጠሩት የኮንስትራክሽን ሠራተኞች የተቀጠሩበት ውስን ሥራ ካለቀ ጠቅላላ የግንባታ ሥራው ወይም ፕሮጀክቱ ባያልቅም የሥራ ውላቸው በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 24(1) መሰረት በህጋዊ መንገድ እንደተቋረጠ የሚቆጠር ነው።

ተጠሪ ስራው በመገባደዱ ምክንያት በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 30(1) መሰረት የሕጉን የቅነሳ ሥነ-ሥርዓት ተከትለን መቀነስ ሳንገደድ በአንቀጽ 24(1) መሰረት ስራው በሕግ ተቋርጧል የሚለውን የአመልካች ክርክር የሥር ፍርድ ቤቶች ተቀብለው ወስነዋል። ተጠሪ ሥራቸው በኮንስትራክሽን ሥራው ለተለየና ለተወሰነ ሥራ የተቀጠሩ ስለመሆኑ አልተረጋገጠም። የተቀጠሩት ለጠቅላላ ኮንስትራክሽን ሥራው በመሆኑ እና ሥራው በተከታታይ እያለቀ በመሄዱ የሥራው መጠን በመቀነሱ ምክንያት አመልካች በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 የተመለከተውን የሠራተኞች የሥራ ቅነሳ ሥነ-ሥርዓት እንዲከተል ሳይገደድ ተጠሪን ከሥራ ቀንሷል።

የአሠሪና ሠራተኛ ሕግ የሠራተኛው መብትና ጥቅሞች የማስጠበቅ እንዲሁም የአሠሪው ግብ የሆነው ምርታማነት ማሳደግ እና አገልግሎት ጥራት ከፍ ማድረግን ለማሳካት በሚረዳ መልኩ ሁለቱን ፍላጎቶችና ጥቅሞች ለማሳካት በሚያስችል መልኩ የተቀረጸ ነው። በአንድ በኩል የሥራ ዋስትና ማረጋገጥ ለሠራተኛው ሆነ ለሀገር መሠረት የሆነውን የሠራተኛውን ቤተሰብ መጠበቅ እንዳለበት ታሳቢ ያደረገ መሆኑን ሲያሳይ በሌላ በኩል የሥራ ሁኔታውን እና የኢንዱስትሪውን ሰላም ማስጠበቅ፤

ምርታማነት ማሳደግ ዓላማን በመገንዘብ በሁለቱ እሳቤዎች መካከል ጉዳዩ እንዲገዛ የፖሊሲ ውሳኔ ላይ መድረሱን ያሳያል። የሥራ ስንብት ክፍያ ዓላማው ሠራተኛው ሌላ ሥራ እስከሚፈልግ ድረስ የሚደርስበትን ኪሣራ ለማካካስ የተቀረጸ ነው። በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 የሥራ ስንብት ክፍያ የሥራ ውሉ ለተጠናቀቀ ሠራተኛ የሚከፈል አይደለም። ምክንያቱም ሥራው መቼ እንደሚጠናቀቅ ስለሚያውቅና ሊገምት ስለሚችል አስቀድሞ ማከናወን የሚገባውን ተግባር/ዝግጅት የመፈጸም ኃላፊነት ሠራተኛው እንዳለበት ሕጉ ታሳቢ ስለሚያደርግ ነው።

በኮንስትራክሽን ሥራ ፕሮጀክቱ ሁልጊዜም ጊዜያዊ እንጂ ቋሚ እንዳልሆነ ይታወቃል። ሥራው እየተገባደደ ሲሄድ ለፕሮጀክቱ ጠቅላላ ሥራ የተቀጠሩ ሠራተኞች የተቀጠሩበት ሥራ እያለቀ መሆኑን መረዳት ይችላሉ። ሥራው መገባደዱ ቀሪው ሥራ ሁሉንም ሠራተኞች ማስተናገድ እንደማይቻል ታሳቢ የተደረገ በመሆኑ ውጤቱ የሚቀነሱት ሠራተኞች የሚሰሩት ሥራ በማለቁ ምክንያት እንደሆነ መረዳት ይቻላል። የኮንስትራክሽን ሥራ ልዩ ባህሪን ግንዛቤ ውስጥ በመክተት በዚህ አግባብ ሥራ መስጠት በማይችልበት ጊዜ የሚቀነሱት ሠራተኞች ተግባሩ ቅነሳ የተባለው ጠቅላላ ፕሮጀክቱ ባለማለቁ እንጂ የእነርሱ ሥራ ያለቀ በመሆኑ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 24(1) መሠረት ሥራው በማለቁ እንደተሰናበቱ ሠራተኞች የሚቆጠሩ ናቸው። ሥራው በማለቁ ምክንያት የሥራ ውሉ የሚቋረጥ ሠራተኛ ደግሞ በሕጉ መሠረት የሥራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብት የለውም። ይሕ ጉዳይ ለኮንስትራክሽን ዘርፉም ተፈጻሚ መሆን ይኖርበታል። ሥራው ሲያልቅ ከኮንስትራክሽን ኢንዱስትሪው ውጭ ባሉ ሥራዎች ክፍያው የማይከፈልና ለኮንስትራክሽን ሥራ ግን የሥራ ስንብት ክፍያ የሚከፈል ከሆነ የሕጉ አተገባበር ሁለት ዓይነት ገጽታ እንዲኖረው የሚያደርግና የእኩልነት መብትን የሚጥስ ይሆናል። ሰበር ሰሚ ችሎቱም በመዝገብ ቁጥር 138054 (በቅጽ 21 እንደታተመ) በሠጠው ውሳኔ ላይ የኮንስትራክሽን ሥራ ቅነሳ ሥራው እንዳለቀ የሚቆጠር በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 377/1996 አንቀጽ 24(1) መሠረት በሕግ እንደተሰናበቱ የሚቆጠር መሆኑ ላይ ትርጉም የሠጠበትና የሕጉን ዓላማ መሠረት ያደረገ ነው።

በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 39(1) ላይ የሥራ ስንብት ክፍያ የሚያስገኙ ሁኔታዎች የተዘረዘሩ ሲሆን አሁን በተያዘው ጉዳይ ጋር የሚገናኘው የአዋጁ አንቀጽ 39(1)(ሐ) በዚህ አዋጅ በተመለከቱት ሁኔታዎች (conditions) መሠረት ሠራተኛው ከሥራ ሲቀነስ የሚለው ነው። የድንጋጌው ተቃራኒ ንባብ በአዋጁ ከተመለከቱት ዝርዝር ሁኔታዎች ውጭ የሚቀነስ ሠራተኛ የሥራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብት የለውም የሚል ነው። በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 የተመለከተውን የሠራተኞች የሥራ ቅነሳ ሁኔታዎች የሚለው በአዋጁ አንቀጽ 29(1) የተመለከተው የሠራተኞች ቅነሳ ትርጉም ላይ የተዘረዘሩት መስፈርቶች፣ በአዋጁ አንቀጽ 29(3) የተዘረዘሩትን ሂደቶች፣ በአዋጁ አንቀጽ 28(3) መሰረት የሚሰጥ ማስጠንቀቂያን የሚጨምር ነው። በኮንስትራክሽን ዘርፍ እንደማንኛውም ድርጅት ሥራው ሳይጠናቀቅ ሆነ ሳይገባደድ ከድርጅታዊ አቋም ወይም ከጥሬ

ዕቃ ዕጥረት ጋር በተያያዘ ሥራው እያለ ግን በተከሰቱ ችግሮች ሠራተኞችን ለመቀነስ ቢገደድ በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 አንቀጽ 28(3) እና 29 ላይ የተመለከቱትን ሂደቶች መከተል አለበት፤ ለሚቀነሱ ሠራተኞችም የሥራ ስንብት ሊከፍል ይገባል። በአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 1156/2011 30(1) መሠረት የኮንስትራክሽን ሥራ ሲገባደድ ግን የተለየ ውጤት ያለው ነው፤ አሠሪው በሕጉ ያሉትን ሂደቶች እና ሁኔታዎች መከተል ሳያስፈልገው ሠራተኞችን መቀነስ የሚችል በመሆኑ የሥራ ስንብት ክፍያ ፕሮጀክቱ እየተጠናቀቀ በመሄዱ ምክንያት የሚቀነስ ሠራተኛ የሥራ ስንብት ክፍያ የማግኘት መብት እንደሌለው የአዋጁ አንቀጽ 39(1)(ሐ) አነጋገር ያስረዳል።

አሠሪው የኮንስትራክሽን ፕሮጀክቱ እየተገባደደ በመሄዱ ሥራ ሊሠጣቸው ለማይችሉና ሥራቸው በማለቁ ምክንያት መያዝና ማሠራት የማይችለውን ሠራተኞች ይዞ እንዲያቆይ ሆነ የሥራ ስንብት ክፍያ እንዲከፍል ማድረግ የኮንስትራክሽን ኢንዱስትሪው በተግባር ከያዘው የሠራተኛ ብዛት አኳያ ጫና የሚፈጥር እና ሕጉ ካሰበው ዓላማ ውጭ በመሆኑ ለጠቅላላ የፕሮጀክት ሥራው የተቀጠሩ ሠራተኞች ሥራው እየተገባደደ በመሄዱ ከሥራ ሲቀነሱ የሥራ ስንብት ክፍያ ሊከፈላቸው ስለማይገባ የሥር ፍርድ ቤቶች ለተጠሪ የሥራ ስንብት ሊከፈላቸው ይገባል በማለት መወሰናቸው መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ ሊታረም ይገባል በማለት ከአብላጫው ውሳኔ በሃሳብ ተለይተናል።

የማይነበብ የሁለት ዳኞች ፊርማ አለበት

ዳኞች፡- ቴዎድሮስ ምስረት

አበባ እምቢአለ

እትመት አሰፋ

ደጅኔ አያንሳ

ብርቅነሽ እሱባለው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግስቱ

አመልካች ፡- 1. አቶ ሰይፈ ላቀው

2. ወ/ሮ አስካለ ላቀው

ተጠሪዎች ፡- አቶ አሸናፊ ተክለ

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሠጠ።

ፍርድ

የሰበር አቤቱታው የቀረበው የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት የሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሞበታል በሚል ነው። የክርክሩን አመጣጥ ከሰበር ፍርድ ቤት የመዝገብ ግልባጭ እንደተረዳነው አመልካቾች በሰበር ፍርድ ቤት ከሳሾች፤ ተጠሪ ተከላሽ ሆነው ተከራክረዋል። ጉዳዩ የተጀመረው በቀይት ንዑስ ወረዳ ፍርድ ቤት ሲሆን አመልካቾች በ09/07/2011 ዓ/ም ጽፈው ባቀረቡት የሚችሉ እናታችንና አባታችን ወራሾች መሆናችንን በአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት የመሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 17/5 መሰረት ወራሽነታችንን አሳውጀናል። ነገር ግን ተጠሪ ሌላኛውን የሰበር ፍርድ ቤት ተከላሽ ወ/ሮ ዘነበች ላቀውን ጨምሮ ያለ ህግ አግባብ የወላጆቻችንን መሬት ከጥር ወር 2011 ዓ.ም ጀምሮ ልዩ ቦታው ስርጥ ተብሎ በሚጠራው አካባቢ የሚገኘውን 4 ጥማድ መሬት፤ ልዩ ቦታው ግመሎ ተብሎ በሚጠራው አካባቢ የሚገኘውን ½ ጥማድ መሬት፤ ልዩ ቦታው ዳዲስ እየተባለ በሚጠራው አካባቢ የሚገኘውን ¼፤ ሌሎች 2 ቦታ የሚገኙ 1/8 ጥማድ መሬት፤ ልዩ ቦታው ዋደር ተብሎ በሚጠራው አካባቢ የሚገኘውን 1/8 ጥማድ መሬትና ልዩ ቦታው አፋሳሽ ተብሎ በሚጠራው

አከባቢ ¼ ጥማድ መሬት የስር ፍርድ ቤት 2ኛ ተከላሽ ለቀው እንዲያስረክቡ እንዲወሰንልን በማለት ዳኝነት ጠይቀዋል።

ተጠሪን የስር ፍርድ ቤት 2ኛ ተከላሽም በ20/07/2011 ዓ/ም ባቀረቡት የመከላከያ መልስ ተጠሪ የሟች ሙሉነሽ አስፋው ወራሽ በአዋጅ ቁጥር 133/98 ደንብ ቁጥር 51/99 አንቀጽ 11/7/ለ ተወስኖልኝ ቀድሞ በስራ ላይ በነበረው አዋጅ መሰረት የቀደምትነት መብት ስላለኝ ከተራ ቁጥር 1- 3 በክሱ ላይ በተዘረዘሩት የሙሉነሽ አስፋው ድርሻ ተላልፎልኝ፤ በስሜ ተመዝግቦ፤ የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር ተሰጥቶኝ፤ በስሜ እየገበርሁ የያዝኩት ስለሆነ አመልካቾች ሊጠይቁኝ አይገባም። አመልካቾች የሟች ቤተሰቦቻቸው ልጆች ቢሆኑም በቀድሞው አዋጅ መሰረት የውርስ ቅድም ተከተልን መሰረት በማድረግ በተጠሪ ቀድመው የመውረስ መብት ወይም መካፈል የሚያስችል ስላልነበራቸው የውርስ መሬቱን አልጠየቅም። አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 57 በቀድሞው አዋጅ መሰረት የተገኙ መብቶች የሚጸኑ መሆናቸውን ይደነግጋል። በመሆኑም በውርስ ያገኘሁትን መሬት ላካፍል ወይም ላስረክብ አይገባም በማለት ተከራክሯል። የስር ፍርድ ቤት 2ኛ ተከላሽ አሁን በተያዘው ክርክር ያልተካተተች ስለሆነ ክርክሯን መመዝገብ አስፈላጊ ሆኖ ስላልተገኘ ታልፏል።

የወረዳ ፍርድ ቤቱም መዝገቡን መርምሮ በአመልካቾች አቤቱታ ላይ የተጠቀሱትን መሬቶች ተጠሪዎች ለአመልካቾች ለቀው ሊያስረክቡ ይገባል ወይስ አይገባም? የሚለውን ጭብጥ በመያዝ የግራ ቀኙን ምስክሮች አስቀርቦ ሰምቷል። ወላጆቻቸው መሞታቸውን ተረጋግጧል፤ አመልካቾች የሟች ወራሾች መሆናቸውን በፍ/ብ/መ/ቁ 07245 በ15/07/2011 ዓ.ም በአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት መሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 17/5 መሰረት አረጋግጠዋል፤ በተጨማሪም በቅደም ተከተል በፍ/ብ/መ/ቁ 07266 በ06/07/2011 ዓ/ምና በፍ/ብ/መ/ቁ 07035 በ22/12/2011 ዓ/ም በአማራ ክልላዊ መንግስት የመሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 17/5 መሰረት ያሳወጁ መሆናቸውን 2 የወራሽነት ማስረጃ ከመዝገቡ ተያይዟል። ተጠሪ ደግሞ በፍ/መ/ቁ 06174 በ02/02/2009 ዓ/ም በአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት የመሬት አዋጅ ቁጥር 133/98 አንቀጽ 16/5ና በደንብ ቁጥር 51/99 አንቀጽ 11/7/ለ መሰረት ያሳወጀውንና በ05/12/2010 ዓ/ም የወ/ሮ ሙሉነሽ አስፋውን መሬት በወረዳው መሬት አስተዳደር በኩል ተላልፎለት በይዞታ መለያ ቁጥር Am/11/6/5/1450 ያወጣውን የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር በማስረጃነት ያያያዝ መሆኑን የሚያሳይ ሲሆን የስር ፍርድ ቤት 2ኛ ተከላሽ በዚህ መዝገብ ተከራካሪ ስላልሆነ ማስረጃውን መመዝገብ አስፈላጊ ሆኖ አልተገኘም። የተጠሪ ምስክሮች ተጠሪ መሬቱን ሊይዝ የቻለው የሟች የቤተሰብ አባል በመሆኑ ወራሽነቱን አረጋግጦ መሆኑን አስረድተዋል። የአመልካቾች ምስክሮች አመልካቾች የሟች ልጆች ከመሆናቸው ውጪ የተለየ ያስረዱት ነገር የለም።

ክርክር ያስነሳው የሟች መሬት ተጠሪና የስር ፍርድ ቤት 2ኛ ተከላሽ የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር ያወጡበት መሆኑን አመልካቾች ያልካዱት ጉዳይ ነው። በተጨማሪም የወረዳው መሬት አስተዳደር

በቁጥር ባ/ወ/ወ/7/ወ/አስ/አጠ/5451/30/28 በ11/08/2011 ዓ/ም በጻፈው ደብዳቤ ተጠሪ የሚች መሉኝ አስፋው የገጠር መሬት ይዞታ ወራሽ መሆኑን በቀያት ንዑስ ወረዳ ፍርድ ቤት የፍ/ብ/መ/ቁ 06174 አስወስኖ ይዞታዋ እንዲተላለፍለት አመልክቶ ተቃዋሚ ካለ እንዲቀርብ ማስታወቂያ ተለጥፎ ባለመቅረቡ በውርስ የገጠር መሬት ይዞታ የሚተላለፍበት ፎርማሊቲ ተሟልቶ ውርስ እንዲተላለፍለት ተወስኖ ተላልፎ ይገኛል። ተጠሪ አዲስ የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር በደ/መ/ቁ Am/11/6/5/1450 ተመዝግቦ እንዳገኘ በመግለጽ መሬት አስተዳደር ማስረጃ ልኳል። ፍርድ ቤቱ ከላይ ከተጠቀሱት ማስረጃዎች የሚች መሬት ህጉን በጠበቀ መልክ ለተጠሪና ለ2ኛ የስር ፍርድ ቤት ተከላሽ ተላልፏል። ተጠሪና የስር ፍርድ ቤት 2ኛ ተከላሽ የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር ያወጡበት መሆኑን ገልጸዋል። አመልካች ተጠሪ መሬቱን ለቆ ያስረክበን ከማለት ውጪ በተጠሪ ስለቀረበው የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር የገለጹት ነገር የለም። የአማራ ክልል የመሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 35/2 የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር የባለ ይዞታው በህግ የተጠበቀ ማስረጃ መሆኑንና የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር እያለ ዳኞች ሌሎች የሰነድም ሆነ የሰው ማስረጃዎችን ቅደሚያ ሰጥተው ሊቀበሉና ሊመለከቱ እንደማይችሉ ሲገልጽ በዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 5 ስር ደግሞ ይህንን የሚቃረን ጠንካራ የጽሑፍና አብልጦ የሚያሳምን ምክንያት ካልቀረበ በስተቀር የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር በስሙ ተዘጋጅቶ የተሰጠው ማንኛውም ሰው የመሬቱ ህጋዊ ባለይዞታ እንደሆነ ህጉ ደንግጎ ይገኛል። የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር በስሙ ተዘጋጅቶ የተሰጠው ሰው መሬቱ የእሱ አይደለም የሚል ክርክር የሚያቀርብ ግለሰብ ጠንካራ የጽሑፍ ማስረጃና አሳማኝ ምክንያት ማቅረብ አለበት። በመሆኑም በሰው ምስክር ብቻ ተጠሪ ማረጋገጫ ደብተር አውጥተው የያዙትን መሬት የሚለቁበት የህግ አግባብ ስለሌለ ሊለቁ አይገባም በማለት ፍርድ ሰጥቷል። አመልካች በዚህ ፍርድ ቅር በመሰኘት የይግባኝ አቤቱታቸውን ለሰሜን ሸዋ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ቢያቀርቡም ተጠሪን አስመልክቶ የቀረበውን ይግባኝ የሰረዘው ሲሆን በዚህ ውሳኔ ቅር በመሰኘት ለአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት አመልካች የሰበር አቤቱታቸውን አቅርበው በስር ፍርድ ቤቶች በተሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት አልተፈጸመም በማለት ሰርዞታል።

የሠበር አቤቱታ የቀረበው በዚህ ውሳኔ ላይ ነው። አመልካች የካቲት 18 ቀን 2012 ዓ/ም በጻፉት የሰበር አቤቱታ የአሁኑን ተጠሪ በቀድሞው አዋጅ መሰረት የመሰረተው መብት የለውም ምክንያቱም በፍ/ብ/ህግ ቁጥር 996 መሰረት የወራሽነት ማስረጃ ብቻ በመያዝ በአውራሹ ንብረቶች ላይ መብት መመስረት አይችልም። መሬቶቹን በመዘርዘር በመሬት ይዞታው ላይ እኔ ነኝ ወራሽ በማለት ተከራክረናል። ተጠሪ በቀድሞው አዋጅ ቁጥር 133/1998 መሰረት መሬቱን አልተረከበውም፤ በእጁ አላደረገውም ስለዚህ በቀድሞው አዋጅ መሰረት የተመሰረተ መብት የለውም። ስለዚህ ውሳኔ መሰጠት የነበረበት በአዋጅ ቁጥር 252/2009 መሰረት ነው። በመሆኑም አመልካች የሚች ልጆች ስለሆንን በአዋጅ ቁጥር 252/2009 መሰረት ወራሾች ነን። ተጠሪ በመሬቱ ላይ የይዞታ ማረጋገጫ ያገኘው በ05/12/2010 ዓ/ም ሲሆን ይዞታውን የተረከበው በጥር ወር 2011 ዓ/ም በአዋጅ ቁጥር 252/2009

መሰረት መሆኑን ነው። ተጠሪ የቤተሰብ አባል ነው እንኳን እንዳይባል ፍርድ ቤቱ የቤተሰብ አባል ነው በማለት ውሳኔ አልሰጠም፤ በቤተሰብ አባልነቱ መብት አልመሰረተም። በመሆኑም ተጠሪ በቀድሞው አዋጅ መሰረት ህጋዊ መብት የሌለው ስለሆነ በስር ፍርድ ቤቶች መሰረታዊ የህግ ትርጉም ስህተት የተፈጸመበት ውሳኔ ነው።

መሬቱ የማን ይዞታ ነው ወይም የእኔ ይዞታ ነው የሚል ክርክር አልተነሳም፤ ፍርድ ቤቱም ይህንን ጉዳይ በጭብጥነት አልያዘውም፤ መሬቱ የሚች ወ/ሮ ሙሉነሽ አስፋው መሆኑን ተጠሪ ክዶ አልተከራከረም፤ በመሆኑም ተከራካሪዎች የተማመኑበት ጉዳይ ነው። በሌላ በኩል ደግሞ የክልሉ መሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 35/2/ እና /5/ ተፈጻሚነቱ ክርክር በተነሳበት የይዞታ መሬት ላይ ህጋዊ ባለይዞታ ማነው የሚመለከተውን ክርክር በተመለከተ ስለሆነ የስር ፍርድ ቤቱ ይህን ድንጋጌ መሰረት አድርጎ የሰጠው ፍርድ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ነው። በጭብጥነት ሊያዝና ውሳኔ ሊሰጥበት የሚገባው የወራሽነት መብት ያለው ማነው የሚለው ጭብጥ ነው። ተጠሪ የስር ፍርድ ቤት 2ኛ ተከላሽ ልጅ መሆኑ ተረጋግጦ ባለበት የሚች ሙሉነሽ አስፋው ልጅ ነው በማለት የተሰጠው ማስረጃ የሀሰት በመሆኑ፤ ያገኘው የመሬት ማረጋገጫ ደብተር ያገኘው ሀሰተኛ ማስረጃ ላይ ተንተርሶ ነው፤ የአዋጁን አንቀጽ 34/5 የሚጥስ ነው፤ የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ህግ ድንጋጌዎችን መንፈስና የክርክርን ሂደት የሚጸረር ስለሆነ በስር ፍርድ ቤት የተሰጠው ውሳኔ አግባብነት የሌለው ነው። ይዞታው በአጠቃላይ የሚች ወ/ሮ ሙሉነሽ አስፋውና የሚች አቶ ላቀው ሙሉኔታ የጋራ የይዞታ መሬት ነው። በስር ከፍተኛ ፍርድ ቤት የአባታችን ድርሻ እኩል እንድንካፈል ተወስኗል። የሚች እናታችን ድርሻ መሬት ተጠሪ ለቀው ሊያስረክቡን ይገባል የሚል ነው።

የሠበር አጣሪ ችሎት ጉዳዩን ተመልክቶ ከግራ ቀኙ ክርክር የአሁን አመልካቾች የሚች ወራሽ መሆናቸው አከራካሪ ባልሆነበትና የአመልካቾች ክስ/አቤቱታ/ በይርጋ ይቋረጣል ባልተባለበት ሁኔታ የአመልካቾች የወርስ ሀብት ጥያቄ ውድቅ ተደርጎ በስር ፍርድ ቤቶች የሰጠውን ውሳኔ አግባብነት መጣራት ያለበት መሆኑ ስለታመነበት ጉዳዩ ለሰበር ችሎት ይቅረብ ብሎ ተጠሪ የመከላከያ መልሳቸውን ይዘው እንዲቀርቡ ትዕዛዝ ሰጥቷል። ተጠሪ ባቀረቡት መልስ ክርክር በሚደረግበት ይዞታ ላይ መብት አቋቁሜበታለሁ፤ በመሬት አስተዳደር ተመዝግቧል። በስር ፍርድ ቤቶች በነበረን ክርክር መብት መቋቋሙ በማስረጃ ተረጋግጦ የሙሉነሽ አስፋው ድርሻ አይገባችሁም የላቀው ሙሉኔታን ድርሻ ተካፈሉ ተብለው ተካፍለዋል። አመልካቾች ወራሽነቱ በሀሰት የተገኘ ነው ይሰረዝልን የሚል ክስ በወረዳው ፍርድ ቤት አቅርበው በሰሜን ሸዋ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በይግባኝ ታይቶ ወራሽነት አይሰረዝም ተብሎ ስለተወሰነ ራሱን አስችሎ ክርክር አቅርቦበት ውሳኔ ያገኘ ጉዳይ ስለሆነ በዚህ ችሎት ክርክር ሊቀርብበት አይገባም። የይዞታ ማረጋገጫ በይዞታው ላይ መብት የተቋቋመበት ስለመሆኑ በቂና ተአማኒ የሆነ ማስረጃ ነው። አመልካቾች አዲስ አዋጅ ሲወጣ ልጆች ነን በሚል መብት የተቋቋመበት ይዞታ ከተጠሪ ላይ ሊወስዱ አይችሉም። የስር ፍርድ ቤቶች ማስረጃን በአግባቡ መዝኖ ውሳኔ

ሰጥተዋል። አመልካቾች የሙሉነሽ አስፋው ውርስ ይገባናል ሲሉ ውድቅ መደረጉ አግባብ ነው በማለት ተከራክረዋል።

አመልካቾች መጋቢት 28 ቀን 2014 ዓ/ም በሰጡት የመልስ መልስ የስር ፍርድ ቤቶች ውሳኔ የሰበር ሰሚ ችሎቱ ቀደም ሲል በመዝገብ ቁጥር 99567፣ 121822፣ 183645፣ 86089 የሰጠውን ውሳኔ ወደጎን በመተው የሰጡት ውሳኔ ስለሆነ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ውሳኔ ነው። በአዋጅ ቁጥር 252/2009 መሰረት አመልካቾች የሟች ወ/ሮ ሙሉነሽ አስፋው ልጆች ስለሆኑ በዚህ አዋጅ መሰረት የመውረስ መብት ያላቸው አመልካቾች ናቸው። ስለዚህ ተጠሪ ወራሽ ሳይሆን መውረሱ ተገቢነት የሌለው ነው። የሟች ወ/ሮ ሙሉነሽ አስፋው ብቸኛ ወራሾች አመልካቾች ብቻ ናቸው። ተጠሪ በቀድሞው አዋጅ መሰረት በወረዳው መሬት አስተዳደር ወራሽ መሆኑን አረጋግጦ አላስመዘገበም መሬቱን አልተረከበም በማለት የሰበር አቤቱታቸውን በማጠናከር ተከራክረዋል።

የክርክሩ ሂደት በአጭሩ ከላይ የተገለጸው ሲሆን እኛም ለውርስ ክርክሩ ተፈጻሚነት ያለው ሕግ የትኛው ነው የሚለውን በመያዝ የሥር ፍርድ ቤት ውሳኔ ላይ የተፈጸመ መሠረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን እንደሚከተለው መርምረናል።

እንደመረመርነው አመልካቾች ክስ ያቀረቡት የውርስ መሬት ለመረከብ ሲሆን ተጠሪ በበኩላቸው የቤተሰብ አባል በመሆኑ የውርስ መሬቱ ወራሽ መሆናቸውን እና አውራሻቸው በሞቱበት ጊዜ በሥራ ላይ በነበረው ሕግ መሠረት ቀዳሚ ወራሽ መሆናቸውን ገልጸው ተከራክረዋል። በኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ በአምስተኛው አንቀጽ (Title) አገሪቱ የውርስ ስርዓት እንዴት እንደሆነ ዝርዝር የሆኑ ደንቦችን የያዙ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ተደንግገው ይገኛሉ። እነዚህ ስለ ውርስ የተደነገጉትን ድንጋጌዎች አቀራረጽ ስንመለከት በአንድ በኩል የውርስ ሕግ ጠቅላላ መሪ ደንቦች የሆኑ ጠቅላላ የሕግ ድንጋጌዎች ያሉት ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ የሟች ውርስ በኩዛይ ወይም ያለኩዛይ የሚተላለፍበትን መንገድ በዝርዝር የሚያስቀምጡ ስለ ውርስ ንብረት አስተዳደር እና የውርስ ንብረት እንዴት ለወራሾች እንደሚከፋፈል የሚዘረዝሩ ልዩ የሕግ ድንጋጌዎች ተደንግገው ይገኛሉ። በፍትሐብሔር ሕጉ ውርስ ስለሚከፈትበት ጊዜና ስፍራ ለወራሾች ሊተላለፉ ስለሚችሉ የሟች መብትና ግዴታዎች እና ሟችን ለመውረስ ስለሚያስፈልግ ችሎታ ከፍ/ሕ/ቁ. 826-841 የተደነገጉት የሕግ ድንጋጌዎች ጠቅላላ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች መሆናቸው በግልጽ ተመልክቷል።

ውርስ ሞትን መሰረት አድርጎ መብትና ግዴታ ከአንድ ሰው ወደሌላ ሰው የሚተላለፍበት የሕግ ሁኔታ ነው። የፍ/ሕ/ቁ. 1 መሰረት ሰው ከተወለደበት ቀን አንስቶ እስከሞተበት ቀን ድረስ የሕግ መብት አለው። ስለዚህ በሞት ምክንያት አንድ ሰው ያለው መብት የሚቋረጥ ስለሆነ በተለይ ከንብረት ጋር የተያያዘው ጥቅም የማን ሆኖ ይቀጥላል የሚለው እንዲሁም በሞት በእንጥልጥል የሚቀረው መብት ምን ይሆናል ለሚሉት ጥያቄዎች ምላሽ የምናገኘው ከውርስ ሕግ ነው። የፍ/ሕ/ቁ. 826/2/ መሰረት

በሚችሉ ሞት ምክንያት የሚቋረጡ ካልሆነ በስተቀር በውርስ ውስጥ የሚገኙ የሚችሉ የነበሩ መብቶችና ግዴታዎች ለወራሾችና ለኑዛዜ ባለስጦታዎች ይተላለፋሉ። የነዚህ መብቶችና ግዴታዎች መተላለፍ የውርስ መክፈትን ወይም መጀመርን የግድ ይላል። የሚችሉ ውርስ ተክፈተ የምንለው ሚች በሞት ሲለይ በሕይወት ዘመኑ ሲኖር በነበረው መብቱ ተጠቅሞ ያፈራው ንብረት ባለቤት በማጣቱና ለሚች ግዴታም ተጠያቂ የሚሆን ባለመኖሩ የአንዲት አገር ሕግ የሚችን መብትና ግዴታ ለሌሎች ሰዎች/ወራሾች ለማስተላለፍ ስለ ሚችሉ ውርስ አስተዳደር ትኩረት ሰጥቶ ጥበቃ ማድረግ መጀመሩን የምናመለክትበት ነው። የኢትዮጵያ ሕግ በዚህ ላይ ያለውን አቋም ስንመለከት አንድ ሰው የሞተ አንደሆነ በሞተበት ጊዜ ዋና መኖሪያ ሥፍራ በሆነበት ቦታ የሚችሉ ውርስ ይከፈታል በማለት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 826/1/ ይደነግጋል። ከዚህ የሕግ ድንጋጌ የምንረዳው የኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ስለ ሚች ንብረትና የውርስ አስተዳደር ትኩረት መስጠትና ጥበቃ ማድረግ የሚጀምረው ሚች ከሞተበት ጊዜ ጀምሮ ምንም አይነት የጊዜ ክፍተት ሳይተው መሆኑን ነው። ሚች ህይወቱ ማለፉ ከተረጋገጠበት ቅጽበት ጀምሮ የሚችሉ ውርስ ይከፈታል። የሚችሉ ውርስ የሚከፈሉበትን ጊዜ በሕግ መወሰኑና ግልጽ በሆነ ድንጋጌ ማስቀመጡ ሚችን የሚወርሰው ሰው ሚች ከሞተ በኋላ በስንት ጊዜ በህይወት የኖረ ነው የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ በሌላ አነጋገር የሚችሉ ወራሾች እነማን እንደሆኑ ለማረጋገጥ መርዳቱ ነው። በፍትሐብሔር ሕጎችን ሚችን ለመውረስ ሚች ሲሞት በህይወት መኖር አስፈላጊ መሆኑ በፍ/ሕ/ቁ. 830 ተደንግጓል። የሚችሉ ውርስ የሚከፈተው ሚች በሞተበት ቅጽበት በመሆኑ ሚች ከሞተ በኋላ በውስን ጊዜም ዘግይቶ የሞተ ሰው ሚችን ወርሶ እንደሞተ ይቆጠራል። ስለዚህ የሚችሉ ውርስ የሚከፈሉበትን ጊዜ ትኩረት ሰጥቶ የሕጉ ድንጋጌ በግልፅ ማመልከቱ የወራሽነት ችሎታን እና በሌሎች ጉዳዮች ላይ የተደነገጉትን የሕግ ድንጋጌዎች ለማስፈጸም ይረዳል። የሚችሉ ውርስ መክፈት የሚለው ጽንሰ ሀሳብ ሚች በህይወት እያለ የነበረው የፍትሐብሔር መብትና ግዴታ የተቋረጠና የሚች ንብረት በፍ/ሕ/ቁ.942 በተደነገገው መሠረት እንደ አንድ ልዩ ንብረት ተቆጥሮ /estate/ ሕግ ጥበቃ ማድረግ መጀመሩን የሚያመለክትና ይህም የሚችሉ ህይወት ያለፈበት ቅጽበት ጀምሮ የሚከናወን መሆኑን የሚያሳይ ነው።

ከአመልካቾች የክስ አቤቱታ እንደተረዳነው አውራሾቻቸው የሞቱት እንደቅደምተከተላቸው አባታቸው አቶ ላቀው ሙሉጌታ የካቲት 30 ቀን 1996 ዓ/ም ሲሆን ወላጅ እናታቸው ወ/ሮ ሙሉነሽ አስፋው ደግሞ ነሐሴ 04 ቀን 2009 ዓ/ም ነው። አመልካቾች በሰበር አቤቱታቸው የአባታቸውን የውርስ ድርሻ መሬት ያገኙ መሆኑ እና ተጠሪ የያዙት የእናታቸውን የውርስ ድርሻ መሆኑን ጠቅሰው ተከራክረዋል። ተጠሪም ከስር ጀምሮ የሚከራከሩት የሚች ሙሉነሽ አስፋው የቤተሰብ አባልና ወራሽ መሆናቸውን በመግልጽ በአማራ ክልል የገጠር መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 133/1998 እና አዋጁን ለማስፈጸም በወጣው ደንብ ቁጥር 51/1999 አንቀጽ 11(7)(ለ) መሠረት ቀዳሚ ወራሽ ነኝ በማለት ነው። አመልካቾች ጉዳዩ በአማራ ክልል የገጠር መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 252/2009 መሠረት ሊገዛ እንደሚገባ ጠቅሰው ተከራክረዋል።

ለክርክሩ መነሻ የሆነው የወርሰ ጉዳይ የገጠር መሬትን የሚመለከት ሲሆን፤ የወራሽነት መብት የሚተላለፍላቸውን ሰዎች ማንነት አስመልክቶ ከተመለከቱት ድንጋጌዎች ውጭ (ይህ በልዩ ሁኔታ በገጠር መሬት አዋጅ የተመለከተ በመሆኑ) ያሉት ሌሎች ከወርሰ ጋር በተያያዘ በፍትሐብሔር ህጉ ላይ የተመለከቱ ደንቦች እና መርሆዎች ከገጠር መሬት ወራሽነት ጋር በተያያዘም እንደየአግባብነታቸው ተፈፃሚነት እንዳላቸው የሚታወቅ ነው። ወርሰ የሚከፈሉበትን ሁኔታ አስመልክቶ በፍትሐብሔር ህጉ አንቀጽ 826(1) ላይ ከተመለከተው ድንጋጌ መገንዘብ የሚቻለው ወርሰ የሚከፈተው አወራሹ በሞተበት ጊዜ እና ቦታ መሆኑን ነው። መብት የሚመነጨው ከህግ መሆኑም እሙን ነው። ስለሆነም አንድ ሰው የሚች ወራሽ መሆን ያለመሆኑ የሚረጋገጠው ሚች በሞተበት ጊዜ በስራ ላይ ያለውን ህግ መሠረት በማድረግ ይሆናል። የወራሽነት ማረጋገጫ፤ ከስሙም መገንዘብ እንደሚቻለው፤ በህግ የተገኘን መብት ለማረጋገጥ የሚሰጥ እንጂ በአራሱ መብት የሚሰጥ አለመሆኑንም መገንዘብ ያስፈልጋል።

ለዚህ ጉዳይም ሆነ በተለያዩ የሰበር ችሎት ውሳኔዎች ለተነሳው ጭብጥ መሰረት የሆነው የትኛው ሕግ የተከራከሪ ወገኖችን መብት ለመወሰን መዋል አለበት የሚል ሆኖ እናገኘዋለን። በአጠቃላይ የወርሰ ሕግን መሰረት በማድረግ የወርሰ ጉዳይ አልባት ለመስጠት ቢሞክር ብያኔው መሰረት የሚያደርገው በሕግ የታወቀን ዝምድና/ግንኙነትን ነው። አመልካቾች የፍ/ብ/ሕ/ቁ 996 መሰረት አድርገው መብት እንዳገኙ የተከራከሩ ሲሆን የተጠቀሰው የምስክር ወረቀት የሚኖረውን ውጤት በተመለከተ የፍ/ሕ/ቁ 997 ወራሹ በምስክር ወረቀቱ እንደተገለጸው ወራሽ እንደሆነ ግምት ይወሰዳል። ሆኖ በሕጉ ታሳቢ የተደረገው የምስክር ወረቀቱ ወራሽ መሆንን ከማረጋገጥ ባለፈ የወራሹን ድርሻ የሚያመለክት መሆኑን እንደሆነ ከቁጥር 996 ንባብ መረዳት የሚቻል ቢሆንም በአሰራር ደረጃ ፍርድ ቤቶች የሚሰጡት ማረጋገጫ ዝምድናን መሰረት አድርጎ ወራሽ መሆንን ከማወቅ የዘለለ አይደለም። በፍ/ሕ/ቁ. 946 እና ተከታዮቹ መሰረት ተጠሪን ባሳተፈ መልኩ ወርሰ ተጣርቶ የወራሾች ማንነትና የወራሾች የወርሰ ሀብት ድርሻ ተለይቶ በፍትሐ ብሔር ሕግ ቁጥር 996 መሰረት ተገልጾ የተሰጠ የወራሽነት ምስክር ወረቀት ባለመሆኑ አመልካቾች የወራሽነት ማስረጃውን በመጥቀስ የሚያቀርቡት ክርክር የሚሰጣቸው የተለየ መብት የለም።

በአመልካችና በተጠሪ መካከል የተነሳው ክርክር ለወርሰ መብቱ መሰረት የሆነው ሕግና ጉዳዩ የተከሰተበትን ውርሱ የተከፈተበትን ጊዜ ከግምት በማስገባት አግባብበነት ያለውን ህግ መለየት ያስፈልጋል። አመልካቾች ጉዳዩ በአማራ ክልል የገጠር መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 252/2009 መሰረት የመብት ጥያቄ የሚያነሱ ሲሆን ተጠሪ ደግሞ በአማራ ክልል የገጠር መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 133/1998 መሠረት ቀዳሚ ወራሽ ነኝ በማለት ነው። በፍሬ ነገር ደረጃ ተጠሪ ወራሽ መሆናቸው እንደተረጋጋጠ፤ የይዞታ ማረጋገጫ ደብተር እንዳላቸው በፍሬ ነገር ደረጃ ተረጋግጧል። አመልካቾች የመብት ጥያቄ የሚያነሱት በአዋጅ ቁጥር 252/2009 መሰረት በመሆኑ ጥያቄው የሚሆነው ይህ አዋጅ ከመወጣቱ በፊት የተከናወነ ተግባራት እና የተገኘ መብት ላይ

ተፈጻሚ ሊሆን መቻሉን የሚመለከት ነው። ከዚህ በተጨማሪ በዚህ ጉዳይ ላይ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የተለያዩ አቋም የተያዘ በመሆኑ የተነሳውን የሕግ ጥያቄ በዝርዝር ማየት ያስፈልጋል።

በመርሕ ደረጃ ሕጎች የሚኖራቸው ውጤት የወደፊት ነው። በኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 22 የወንጀል ሕግ ወደ ኋላ ተመልሶ እንደማይሰራ ስለተደነገገ የወንጀል ጉዳዮችን በተመለከተ ወደ ኋላ ተፈጻሚ የሚሆን ሕግ ኢ-ሕገመንግስታዊ ይሆናል። የፍትሐብሔር ጉዳዮችን በተመለከተ ምንም እንኳን ከልካይ የሕገ መንግስት ድንጋጌ ባይኖርም ተቀባይነት ያለው የሕግ አስተምሮ ሕጎች ተፈጻሚ መሆን ያለባቸው ወደፊት ብቻ እንጂ አስቀድሞ የተገኙ መብቶችን መቀየር የለባቸውም የሚል ነው። ሕግ ወደ ኋላ ተመልሶ አይሰራም ከሚለው አጠቃላይ መርህ (the principle of non-retroactivity of laws) አንፃር ስንመለከተውም ሕግ በዜጎች መካከል ያለውን ግንኙነት ለመቆጣጠር ሲባል በሕግ አወጪው አካል የሚወጣ ነው። ህግ የሚወጣውም ህጉ በስራ ላይ ባለበት ወቅት በዜጎች መካከል ያለውን ወይም ወደ ፊት የሚፈጠረውን ግንኙነት ለመቆጣጠር ወይም ለመዳኘት በመሆኑ ህጉ ከመወጣቱ በፊት ወይም ከተሻረ በኋላ በተፈጠረ/በሚፈጠር ግንኙነት ላይ ተፈፃሚ ማድረግ አይቻልም። ህግ ወደ ኋላ ተመልሶ አይሰራም የሚለውም መርህ ከዚህ የመነጨ ሲሆን፣ መሠረተ ሃሳቡም አንድ ህግ ተፈፃሚ የሚሆነው ህጉ በስራ ላይ ከዋለ በኋላ ለተፈጠረ መብትና ግዴታ ወይም ፍሬ ነገር ነው የሚል ነው። በሌላ አገላለጽ አንድ ህግ ተፈፃሚ መሆን የሚጀምርበትን ጊዜ አስመልክቶ በህግ አወጪው ከተደነገገው ቀን በፊት ለተፈጠሩት ክስተቶች ወይም መብትና ግዴታዎች ተፈፃሚነት አይኖረውም የሚል ሃሳብ ያለው ነው። ይህ መርህ ከህግ የበላይነት መገለጫዎች ውስጥ አንዱ ነው። ስለሆነም አንድ መሠረታዊ ህግ ወደ ኋላ ተመልሶ እንዲሰራ ህግ አወጪው እራሱ በልዩ ሁኔታ ካላመላከተ በስተቀር፣ ፍርድ ቤት ወይም ሌላ የዳኝነት ስልጣን የተሰጠው አካል ለያዘው ጉዳይ ተፈፃሚነት ያለውን መሠረታዊ ህግ (substantive law) ሲወስን መሠረት ሊያደርግ የሚገባው ወይም መሠረት እንዲያደርግ የሚጠበቅበት ለክርክሩ መነሻ የሆነው ጉዳይ በተፈጠረበት ጊዜ በስራ ላይ የነበረው ህግ ሊሆን ይገባል። ስለሆነም ድርጊቱ ወይም መብትና ግዴታ በተፈጠረበት ጊዜ የነበረው ህግ በሌላ ህግ የተተካ ሆኖ ሲገኝ እና ክርክሩ ለፍርድ ቤት ወይም ለዳኝነት ሰጪ አካል የቀረበው አዲሱ ህግ በስራ ላይ ከዋለ በኋላ ሆኖ ከተገኘ ፍርድ ቤቱ ክርክሩን መምራት እና ወሳኔ መስጠት ያለበት በተሻረው ህግ መሠረት ይሆናል፤ ክርክሩ አዲሱ ህግ ስራ ላይ ከዋለ በኋላ ለፍርድ ቤት መቅረቡ ጉዳዩ በአዲሱ ህግ መሠረት እንዲመራ ምክንያት ሊሆን አይገባም። ይህን ማድረግ ህግ ወደ ኋላ ተመልሶ አይሰራም የሚለውን የህግ መርህ የሚጥስ ከመሆኑም በላይ የህግ የበላይነት እንዳይረጋገጥ ወይም እንዲሸረሸር ምክንያት ይሆናል።

የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎቱ በተያዘው ጭብጥ ጋር በተያያዘ ቀደም ሲል የተለያዩ አቋምን የያዘ ትርጉም የሰጠ ሲሆን በሰበር መዝገብ ቁጥሮች 189013፣ 163796 እና ሌሎች መዛግብት ላይ ተፈጻሚ የሚሆነው ውርሱ በተከፈተበት ጊዜ በሥራ ላይ በነበረው ሕግ እንጂ በክርክሩ ጊዜ አዲስ

ሥራ ላይ በዋለው ሕግ አይደለም በማለት ትርጉም ሰጥቷል። በሌላ በኩል ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 86089፣ 99587፣ 121822፣ 183645 እና በሌሎች መዛግብት ላይ በሰጠው ትርጉም ለውርስ ክርክር ተፈጻሚነት ያለው ሟች በሞተበት እና ውርሱ በተከፈተበት ጊዜ የነበረው ህግ ሳይሆን ክርክሩ በቀረበ ጊዜ በሥራ ላይ ባለው ሕግ መሠረት ሊሆን ይገባል በማለት ትርጉም መስጠቱ በአንድ ጭብጥ ላይ የተለያየ እና የሚቃረን ትርጉም በመሆኑ ወጥ የሆነ ትርጉም መስጠት አስፈላጊ ነው። ከላይ በፍርድ ሐተታው እንደተገለጸው ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 86089፣ 99587፣ 121822፣ 183645 የሰጠው ትርጉም ሕግ ወደኋላ ተመልሶ አይሰራም የሚለው መርሕ እና በፍ/ሕ/ቁ. 826(1) አግባብ የተመለከተው ውርስ የሚከፈተው አወራሽ በሞተበት ጊዜ እና ቦታ መሆኑን የሚለውን ያላገናዘበ በመሆኑ ትርጉሙ ሊለወጥ የሚገባው ሆኖ ተገኝቷል። ስለሆነም የውርስ ክርክር ወራሾች ሆነ ቀዳሚ ወራሾች እነማን ናቸው የሚለው ሊወሰን የሚገባው አወራሽ በሞተበት ጊዜ በሥራ ላይ ባለው ሕግ መሠረት ሊሆን ይገባል ብለናል።

በተያዘው ጉዳይ ወ/ሮ ሙሉነሽ አስፋው ከዚህ ዓለም በሞት በተለዩበት ወቅት በ2009 ዓ/ም በክልሉ ስራ ላይ የነበረው አዋጅ ቁጥር 133/98 ነው። የመሸጋገሪያ ድንጋጌን አስመልክቶ በአዋጅ ቁጥር 252/2009 አንቀጽ 57 ላይ የተመለከተው ድንጋጌ በሌሎች ህጎች የተቋቋሙ መብቶች እና ግዴታዎች ከዚህ አዋጅ ጋር እስካልተጋጩ ድረስ ተፈጻሚነታቸው እንደሚቀጥል እንዲሁም አዋጁ ከመወጣቱ በፊት በመታየት ላይ ያሉ ጉዳዮች በተጀመሩበት አግባብ አልባት እንደሚያገኙ የሚደነግግ ቢሆንም፣ ከወርስ ጋር በተያያዘ ለሚነሳ ክርክር ይህ አዋጅ ወደ ኋላ ተመልሶ እንደሚሰራ አያመለክትም። በአመልካች የተነሳው ጥያቄ ተጠሪ በቀድሞው አዋጅ መሰረት መሬቱን አልተረከበውም፤ በእጁ አላደረገውም ስለዚህ በቀድሞው አዋጅ የተመሰረተ መብት የለውም እንዲሁም ተጠሪ በመሬቱ ላይ የይዞታ ማረጋገጫ ያገኘው በ05/12/2010 ዓ/ም ሲሆን ይዞታውን የተረከበው በጥር ወር 2011 ዓ/ም በአዋጅ ቁጥር 252/2009 መሰረት መሆኑን በተመለከተ የተነሳው ክርክር መሬቱን መረከብ በመሬት ላይ ለሚኖር መብት መሰረት ባለመሆኑና ተፈጻሚ የሚሆነውን ሕግ ለመወሰን ስለማይረዳ ይህ ክርክር ተቀባይነት የለውም። በሌላ በኩል አመልካቾች ልጆች ስለሆንን ተጠሪ ደግሞ የቤተሰብ አባል ስላልሆነ በአዋጅ ቁጥር 252/2009 መሰረት አመልካቾች ወራሾች ነን በሚል የሚቀርበው ክርክር ከላይ በዝርዝር እንደቀረበው ይህ የሚወሰነው አግባብ ባለው ሕግ እንጂ አንዱ ተከራካሪ ወገን ለክርክሩ መሰረት ባደረገው ሕግ ባለመሆኑ አግባብነት የለውም።

ስለሆነም አመልካቾች ሟችን ለመወረስ መብት ያላቸው መሆን ያለመሆኑ የሚወሰነው በአዋጅ ቁጥር 133/98 መሠረት ይሆናል። ተጠሪ የሟች ሙሉነሽ አስፋው ልጅ ባይሆኑም የቤተሰብ አባል እና ወራሽ ስለመሆናቸው መረጋገጡን የሥር ወረዳ ፍርድ ቤት በፍርድ ሀተታው አስፍሯል። ይህም ተጠሪ በአማራ ክልል የገጠር መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 133/1998 እና አዋጁን ለማስፈጸም በወጣው ደንብ ቁጥር 51/1999 አንቀጽ 11(7)(ለ) መሠረት ወራሽ መሆናቸውን የሚያሳይ ሲሆን

አመልካቾች የሚችሉ ልጆች ሲሆኑ ራሱን ለማስተዳደር የግል መሬት ያለው ወራሽ የሆነ ልጅ በደንብ ቁጥር 51/1999 አንቀጽ 11(7)(ሐ) መሠረት ወራሽ ነው፤ ነገር ግን በአወራረስ ቅድመተከተል ተጠሪ ቀዳሚ ወራሽ በመሆናቸው ተጠሪ በውርስ የያዙቱን መሬት ሊለቁ አይገባም ተብሎ በሥር ፍርድ ቤቶች የተሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ሆኖ አላገኘነውም፡፡ ስለሆነም ተከታዩን ውሳኔ ሰጥተናል፡፡

ውሳኔ

1. የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 03-11116 ሕዳር 22 ቀን 2012 ዓ/ም፤ የሰሜን ሸዋ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 0130745 ሰኔ 19 ቀን 2011 ዓ/ም እና የቀይት ንዑስ ወረዳ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 07293 ሰኔ 05 ቀን 2011 ዓ/ም ተጠሪን አስመልክቶ የሠጡት ውሳኔ በፍብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 348(1) መሰረት ፀንቷል፡፡
2. የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 86089፣ 99587፣ 121822 እና 183645 ላይ ለውርስ ክርክር ተፈጻሚነት ያለው ሚች በሞተበት እና ውርሱ በተከፈተበት ጊዜ የነበረው ህግ ሳይሆን ክርክሩ በቀረበ ጊዜ በሥራ ላይ ባለው ሕግ መሠረት ሊሆን ይገባል በማለት የሰጠው ትርጉም ተለውጧል፡፡
3. የውርስ ክርክር ወራሾች ሆነ ቀዳሚ ወራሾች እነማን ናቸው የሚለው ሊወሰን የሚገባው አወራሽ በሞተበት ጊዜ በሥራ ላይ ባለው ሕግ መሠረት ሊሆን ይገባል በማለት ትርጉም ተሰጥቷል፡፡
4. በዚህ ችሎት ለወጣ ወጭና ኪሣራ ግራቶች የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል፡፡

ትዕዛዝ

- ❖ የውሳኔው ግልባጭ ለስር ፍርድ ቤቶች ይተላለፍ፡፡
- ❖ መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ፡፡

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ብ/ም

መጋቢት 26 ቀን 2015 ዓ.ም

- ዳኞች:- 1. ብርሃኑ አመነው
2. ተፈሪ ገብሩ (ዶ/ር)
3. በዕውቀት በላይ
4. ቀነዓ ቂጣታ
5. ሌሊሴ ደሳለኝ
6. ተሾመ ሽፈራው
7. ኑረዲን ከድር

አመልካች.....ሐጂ መሀመድ አስማኤል

ተጠሪ ...1. የድሬዳዋ አስተዳደር ልማትና ማኔጅመንት ቢሮ

2. አቶ ጌታቸው ረጋሳ ካባ

መዝገቡ ተመርምሮ የሚከተለው ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍርድ

ይህ የሊዝ ወልን መነሻ ያደረገ ክርክር የተጀመረው በፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ሲሆን፤ የአሁን አመልካች የሥር ከሳሽ፤ የአሁን ተጠሪዎች የሥር ተከላሾች ሆኖ ሲከራከሩ ነበር፡፡ ይህ ጉዳይ ለዚህ ችሎት ሊቀርብ የቻለው አመልካች የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት በመ.ቁ.17839 በ14/3/2014 ዓ.ም የሰጠው ትዕዛዝ መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈጸመበት ስለሆነ እንዲታረምልኝ በማለት በማመልከታቸው ነው፡፡

የጉዳዩ አመጣጥ ሲታይ ከሳሽ በሥር ፍ/ቤት ባቀረበው ክስ፡- የኢትዮጵያ ልማት ባንክ በሕግ በተሰጠው ስልጣን መሰረት ከሲራክ ኢንተርናሽናል ኃ/የተ/የግ/ማህበር በዕዳ ምክንያት ወርሶ በጨረታ የሸጠልኝ ስፋቱ 11410 ካ.ሜ የሆነውን በማዕድን ውሃ ማምረቻ ፋብሪካ በስሜ እንዲመዘገብ በጠየቅኩኝ መሰረት በካርታ ቁጥር መል/ሊ/3095 በስሜ ተመዝግቦልኝ ከ1ኛ ተከላሽ ጋር የሊዝ ወል ተዋወለን ሥራውን ለማስቀጠል የወሃ ጉድጓድ ለማስቆፈር በዝግጅት ላይ እያለሁኝ፤ 1ኛ ተከላሽ ከተሰጠኝ ይዞታ ውስጥ 8620 ካ.ሜ ቦታ ቀንሶ ለ2ኛ ተከላሽ በሊዝ ወል የሰጠው በመሆኑ፤ ከ1ኛ ተከላሽ ጋር ያደረኩኝ የሊዝ ወል ሊሰረዝ የሚችልበት ምክንያት ስለሌለ 1ኛ ተከላሽ ከወላችን ውጭ ቀንሶ ለ2ኛ ተከላሽ በካርታ ቁጥር መል/ሊ/5455 የሰጠው የ8620 ካ.ሜ ቦታ የይዞታ ማረጋገጫ እንዲሰረዝልኝ በማለት ዳኝነት ጠይቋል፡፡

1ኛ ተከላሽ (የአሁን 1ኛ ተጠሪ) በዚህ ክስ ላይ ባቀረበው የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ይህ ጉዳይ በቀጥታ ክስ በመደበኛ ፍ/ቤት የሚታይ ባለመሆኑ ክሱ ወድቅ ነው በማለት ተከራክሯል። በፍሬ ነገር ክርክር 1ኛ ተከላሽ ከከላሽ ቦታ ቀንሶ ለ2ኛ ተከላሽ የሰጠው በተደረገው የሊዝ ወል እና በሕግ መሰረት ከላሽ በቦታው ላይ ምንም ሥራ ባለመስራቱ እና ላለመስራቱም ከአቅም በላይ ችግር የገጠመው ስለመሆኑ በሊዝ ወሉ በተመለከተው ጊዜ ያሳሳወቀው በመሆኑና አምስት አመቱም የተጠናቀቀ በመሆኑ፤ ከዚህ በላይ ጊዜ ሊሰጠው የማይችል በመሆኑ ክሱ ወድቅ እንዲደረግልን በማለት ተከራክሯል።

2ኛ ተከላሽ (የአሁን 2ኛ ተጠሪ) በዚህ ክስ ላይ ባቀረበው የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ የከላሽ የሊዝ ወል በሊዝ አዋጁ፤ ደንብ እና መመሪያ መሰረት ተሰርዞ የድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ግንቦት 24 ቀን 2009 ዓ.ም ወደ መሬት ባንክ እንዲገባ ያደረገው በመሆኑ፤ ፍ/ቤቱ ይህን ጉዳይ ለማየት የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን የለውም። በፍሬ ነገር ክርክር ከላሽ በተሰረዘና በሌለ ወል ክስ ማቅረብ አይችልም፤ ክሱ እኔን አይመለከተኝም፤ ከላሽ መከራከር ካለበት ወሉን ካደረገውና ከሰረዘው አካል ጋር እንጂ ከእኔ ጋር መሆን የለበትም፤ ለእኔ ካርታ የተሰጠኝ ሕጉን ተከትሎ በመሆኑ ሊሰረዝ የሚችልበት ምክንያት የለም በማለት ተከራክሯል።

ከዚህ በኋላ የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት በሰጠው ትዕዛዝ ግራ ቀኙ በክርክር ላይ እያሉ የድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር መሬት ልማትና ማኔጅመንት ቢሮ ከላሽ ለክሱ ምክንያት ያደረገው የይዞታ ማረጋገጫ ካርታ የመከና መሆኑን ስላረጋገጠ፤ ይህ ደግሞ የከላሽን ክስ ቀሪ የሚያደርግ በመሆኑ፤ በክርክሩ ሂደት ለክሱ መነሻ የሆነው ነገር ተቋርጧል በማለት መዝገቡን ዘግቶታል።

ከላሽ በዚህ ትዕዛዝ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት ያቀረበ ሲሆን ፍ/ቤቱም ግራ ቀኙን በማከራከረ ባሳለፈው ወሳኔ ከላሽ ከ1ኛ ተከላሽ ያደረሁኝ የሊዝ ወል እያለ 1ኛ ተከላሽ ከወላችን ወጭ በመሰረዝ እና በሊዝ ካገኘሁት ይዞታ ላይ ቀንሶ ለሌላ ሰው መስጠቱ ሕጋዊ አይደለም የሚል በመሆኑ፤ የከላሽ የዳኝነት ጥያቄ የሊዝ ወል አፈጻጸምን የሚመለከት በመሆኑ፤ ይህ ጉዳይ በፍ/ቤት መታየቱ ተገቢ ቢሆንም ከከተማ አስተዳደር ፍ/ቤት እና ከመደበኛ ፍ/ቤት መካከል በየትኛው ፍ/ቤት መታየት አለበት የሚለው ነጥብ ምላሽ የሚፈልግ ጉዳይ ነው። በመሆኑም በአዋጅ ቁጥር 416/1996 አንቀጽ 33 (1) (ሀ) እና (መ) መሰረት የከተማ አስተዳደር ወሎችን በተመለከተ እና የከተማውን መዋቅራዊ ፕላን አስመልክቶ በሚነሱ ክርክሮች ላይ አከራክሮ ለመወሰን የሥራ-ነገር ስልጣን ያለው መሆኑን ስለሚያስገነዝብ፤ የሊዝ ወል ደግሞ ከሊዝ አዋጅ እና አዋጁን ተከትሎ ከወጡ ሕጎች እንዲሁም የፍ/ብ/ሕ/ቁ.3132 መሰረት የአስተዳደር ወል መሆኑን ስለሚያመለክት፤ የሥር ፍ/ቤት ይህን ጉዳይ ተቀብሎ የማከራከር የሥራ-ነገር ስልጣን የድሬዳዋ ከተማ ፍ/ቤት ነው በማለት ወስኗል። ይህ የሰበር አቤቱታ የቀረበው በዚህ ወሳኔ ቅር በመሰኘት ለማስለወጥ ነው።

የአሁን አመልካች በ25/5/2014 ዓ.ም በተጻፈ የሰበር አቤቱታ፡ አመልካች ከ1ኛ ተጠሪ ጋር ያደረገው የሊዝ ወል 1ኛ ተጠሪ ከሕግ ውጭ በመሰረዝ ከይዞታው ቀንሶ ለ2ኛ ተጠሪ መስጠቱ ሕገወጥ ተግባር መሆኑን በመግለጽ ክስ ያቀረብኩኝ በመሆኑ፤ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በተመሳሳይ ጉዳይ በሰ.መ.ቁ.150925 በ27/10/2010 ዓ.ም በሰጠው አስገዳጅ ውሳኔ ከድሬዳዋ አስተዳደር ቻርተር አዋጅ ቁጥር 416/96 አንቀጽ 33 እና 3132 መሰረት የድሬዳዋ ከተማ ፍ/ቤቶች ከሊዝ ወል ጋር ተያይዞ የሚቀርበውን ዳኝነት አይተዉ ለመወሰን የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን እንደሌላቸው እና ጉዳዩን ለማየት የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያላቸው የፌዴራል ፍ/ቤቶች መሆናቸውን የወሰነ ሆኖ ሳለ፤ የሥር ፍ/ቤቶች የሰጡት ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ እንዲሻርልኝ፤ ጉዳዩ ወደሥር ፍ/ቤት ተመልሶ በፍሬ ነገር ክርክር ታይቶ ውሳኔ እንዲሰጥልኝ በማለት አመልክቷል፡፡

የሰበር አጣሪ ችሎት ጉዳዩን በማየት፣ የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት የሥር ፍ/ቤት ይህን ጉዳይ ተቀብሎ የማከራከር የሥራ-ነገር ስልጣን የለውም በሚል የወሰነበትን አግባብነት ከአዋጅ ቁጥር 416/1996 እና የሰ.መ.ቁ.150925 ላይ ከተሰጠው አስገዳጅ ውሳኔ አንጻር ለመመርመር ሲባል የሰበር አቤቱታው ያስቀርባል በማለት ተጠሪ መልስ እንዲሰጥ ባዘዘው መሰረት 1ኛ ተጠሪ በ20/8/2014 ዓ.ም የተጻፈ መልስ አቅርቧል፡፡ የመልሱም ይዘት ባጭሩ፡ የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት የሥር ፍ/ቤት ይህን ጉዳይ ለማየት የዳኝነት ስልጣን የለውም፤ ጉዳዩን ለማየት የዳኝነት ስልጣን ያለው የድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ፍ/ቤት ነው በማለት የሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ስላልሆነ እንዲጸናልን በማለት በዝርዝር ተከራክሯል፡፡ 2ኛ ተጠሪ በ20/8/2014 ዓ.ም በተጻፈ መልሱ፡ በዚህ ጉዳይ የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት የውሳኔ ምክንያት በመለወጥ እና የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት የሰጠው በሰጠው ምክንያት፤ ውሳኔው የህግ ስህተት ያልተፈጸመበት ስለሆነ እንዲጸናልኝ በማለት በዝርዝር ተከራክሯል፡፡ አመልካች የሰበር አቤቱታውን በማጠናከር በ8/9/2014 ዓ.ም የተጻፈ የመልስ መልስ አቅርቧል፡፡

የጉዳዩ አመጣጥ ከፍ ሲል የተመለከተው ሲሆን ይህ ችሎት የግራ ቀኙን ክርክር አግባብነት ካላቸው የህግ ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ እንዲሁም የሰበር አቤቱታው ያስቀርባል ሲባል ከተያዘው ጭብጥ አንጻር እንደሚከተለው መርምሮታል፡፡ እንደመረመርነው አመልካች ባቀረበው ክርክር 1ኛ ተጠሪ በሊዝ ወል ያገኘሁትን ይዞት ከሊዝ ወሉ ውጭ በመቀነስ ለ2ኛ ተጠሪ በሊዝ ወል የሰጠ በመሆኑ፤ የ1ኛ ተጠሪ ተግባር ከሕግ ውጭ በመሆኑ በሊዝ ወል ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ ለ2ኛ ተጠሪ የተሰጠው ካርታ እንዲሰረዝልኝ የሚል ነው፡፡ ተጠሪዎች በኩላቸው ደግሞ አመልካች በሊዝ ወል የተሰጠውን ይዞታ በወሉ በተመለከተው ጊዜ ውስጥ ስላልሰራበት በሕግ አግባብ ይዞታው የተወሰደ ነው በማለት ተከራክሯል፡፡

ይህ ጉዳይ የቀረበለት የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ክርክር እያየ እያለ የአመልካች ካርታ መሰረዙ ስለተገለጸ ክስ የቀረበበት ምክንያት ቀሪ ሆኗል በማለት መዝገቡን የዘጋ ሲሆን፤ የፌዴራል

ከፍተኛ ፍ/ቤት ደግሞ ክርክሩን በማየት ይህ ጉዳይ የሊዝ ዉል አፈጻጸምን የሚመለከት ስለሆነ ጉዳዩን ለማየት የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያለዉ የከተማ አስተዳደር ፍ/ቤት መሆኑን በማመልከት የፌዴራል ፍ/ቤቶች ጉዳዩን ለማየት ስልጣን የላቸዉም በማለት መወሰኑን የሥር ፍ/ቤት የዉሳኔ ግልባጭ ያሳያል።

በመሆኑም በዚህ ጉዳይ ምላሽ ማግኘት ያለበት የግራ ቀኙ ክርክር የሊዝ ዉል አፈጻጸምን የሚመለከት በመሆኑ ጉዳዩን ለማየት የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያለዉ የከተማ አስተዳደር ፍ/ቤት ነዉ ወይስ የፌዴራል ፍ/ቤቶች ናቸዉ? የሚለዉ ነጥብ ነዉ።

ከዚህ አንጻር የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት በአመልካቾች በእነ የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር የመሬት ልማት አስተዳደር ባለስልጣን ሁለት ሰዎች እና በተጠሪ ድንቅ ስራ ኃ/የተ/የግ/ማህበር መካከል የነበረዉን ክርክር በመመርመር በሰ.መ.ቁ.54697 መስከራም 24 ቀን 2003 ዓ.ም በሰጠዉ ዉሳኔ ጉዳዩ የሊዝ ዉልን መሰረት አድርጎ ለአንድ ሰዉ የተሰጠ ቦታ ለሌላ ሰዉ ሲሰጥ ጉዳዩን አይቶ የመወሰን ስልጣን ያለዉ አካል የትኛዉ ነዉ? የሚለዉን ጭብጥ በመያዝ፤ የሥር ፍ/ቤት በሰጠዉ ዉሳኔ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያነት የቀረቡትን የአመልካቾችን መከራከሪያ ነጥቦችን በመመርመር ጉዳዩ በፌዴራል ፍ/ቤቶች ስልጣን ሥር የሚወድቅ አይደለም በማለት መወሰኑን እና የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ደግሞ ይህን የሥር ፍ/ቤትን ዉሳኔ በማሻር ጉዳዩን የማየት ሥራ-ነገር ስልጣን የአዲስ አበባ ከተማ ፍ/ቤቶች ናቸዉ በማለት የወሰነዉን በመመርመር፤ ይህ ጉዳይ በፍ/ቤት የሚታይ ነዉ መባሉ ተገቢ ቢሆንም ጉዳዩን የማየት የሥራ-ነገር ስልጣን ያላቸዉ ፍ/ቤቶች የትኞቹ ናቸዉ (የአዲስ አበባ ከተማ ፍ/ቤቶች ወይም የፌዴራል ፍ/ቤቶች)፤ የተጠሪ ክስ መሰረቱ የሊዝ ዉል ሆኖ ዉሉ ተጥሷል በሚል ዳኝነት የጠየቁ በመሆኑ፤ የተጠሪ ጥያቄ የክፍለ ከተማ አስተዳደር ከሕግ ዉጭ በሊዝ የተወሰደ ቦታ ለመዉሰድ ካርታና የምስክር ወረቀት በመሰረዝ ሕገወጥ እርምጃ ፈጽሟል በማለት በሊዝ ዉል ያገኙት የንብረት መብታቸዉ (የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 40 (6) ይመልከቷል) በፍርድ እንዲጠበቅላቸዉ የሚጠይቅ በመሆኑ በፍ/ቤት ሊያስተናግድ የሚገባዉ እና ዉሳኔ የሚሰጥበት ጉዳይ በመሆኑ እና መታየት ያለበትም በአዲስ አበባ ከተማ ነክ ጉዳዮች ፍ/ቤቶች በመሆኑ፤ የፌዴራሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት በዚህ ረገድ የደረሰበት ድምዳሜ ከአዋጅ ቁጥር 361/95 አንቀጽ 41 (1) (ሀ) እና (መ) ድንጋጌዎች ይዘትና መንፈስ አንጻር ሕጋዊ ሁኖ አግኝተናል በማለት የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ዉሳኔን በማጽናት መወሰኑን ማየት ይቻላል።

ይህ በእንዲህ እንዳለ ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በአመልካቾች በድሬዳዋ አስተዳደር የመሬት ልማትና ማንጅመንት ቢሮ እና በተጠሪዎች በእነ አቶ ደጉ ወ/ሚካኤል ሁለት ሰዎች መካከል በነበረዉ ክርክር በሰ.መ.ቁ.150925 ሰኔ 27 ቀን 2010 ዓ.ም በሰጠዉ አስገዳጅ ዉሳኔ 1ኛ ተጠሪ ባቀረበዉ ክስ አመልካቾች በሊዝ ዉል መሰረት የተሰጠኝን ይዞታ በተመለከተ የሊዝ ዉልን በማቋረጥ ካርታዉን በማምከን፤ ለ2ኛ

ተጠሪ ይዞታውን በሊዝ ዉል በመስጠት ካርታ የሰጠ በመሆኑ፤ የ1ኛ ተጠሪ የዳኝነት ጥያቄ የሊዝ ዉል እንዲጸናልኝ እና ከ2ኛ ተጠሪ ጋር የተደረገዉ የሊዝ ዉል እንዲሰረዝ የሚጠይቅ መሆኑን የሚያስገነዝብ በመሆኑ፤ የድሬዳዋ አስተዳደር ቻርተር አዋጅ ቁጥር 416/1996 አንቀጽ 33 መሰረት የድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ፍ/ቤቶችን ስልጣን የሚያመለክት ቢሆንም ከዚህ የአዋጁ ደንጋጌ እና ከፍ/ብ/ሕ/ቁ.3132 አንጻር ሲታይ 1ኛ ተጠሪ የእኔ የሊዝ ዉል እንዲጸናልኝ እና ከ2ኛ ተጠሪ ጋር የተደረገዉ የሊዝ ዉል እንዲሰረዝልኝ በማለት ያቀረበዉ የዳኝነት ጥያቄ የአስተዳደር ፍ/ቤቶች የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ሥር የሚወድቅ ሆኖ አልተገኘም፤ የድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ፍ/ቤቶች ይህን ጉዳይ ሰምተዉ ለመወሰን የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን የላቸዉም በማለት የሥር ፍ/ቤቶችን ወሳኔ በመሻር መወሰኑን ያመለክታል።

በመሆኑም ከፍ ሲል ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ.54697 በሰጠዉ ወሳኔ የሊዝ ዉል ከሕግ ዉጭ ተቋርጦብኛል በዉሉ ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ በማለት የሚቀርበዉ የዳኝነት ጥያቄ በአዲስ አበባ ከተማ ፍ/ቤቶች የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ሥር እንደሚወድቅ የሚል ሲሆን፤ በሰ.መ.ቁ.150925 በሰጠዉ ወሳኔ ደግሞ የሊዝ ዉል ከሕግ ዉጭ ተቋርጦብኛል በዉሉ ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ በማለት የሚቀርበዉ የዳኝነት ጥያቄ የድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ፍ/ቤቶች የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን የላቸዉም በማለት መወሰኑን ያሳያል። ምንም እንኳን የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር እና የድሬዳዋ አስተዳደር ራሳቸዉን የቻሉ ከተሞች ቢሆኑም ሁለቱም ከተሞች በቻርተር የሚተዳደሩና ተጠሪነታቸዉ ለፌዴራል መንግስት በመሆኑ፤ የአዲስ አበባ ከተማ ቻርተር አዋጅ ቁጥር 361/95 አንቀጽ 41 (1) (ሀ) እና (መ) እና የድሬዳዋ አስተዳደር ቻርተር አዋጅ ቁጥር 416/1996 አንቀጽ 33 (1) (ሀ) እና (መ) ተመሳሳይ ይዘትና ዓላማ ያላቸዉ ድንጋጌዎች መሆናቸዉን ማየት ይቻላል። እነዚህ የአዲስ አበባ አስተዳደር እና የድሬዳዋ አስተዳደር ቻርተር ድንጋጌዎች ተመሳሳይ ይዘትና ዓላማ ያላቸዉ ሆኖ ሳለ፤ የሊዝ ዉል ከሕግ ዉጭ ተቋርጦብኛል መብቴ እንዲከበርልኝ በማለት የሚቀርበዉን የዳኝነት ጥያቄ በተመለከተ በአዲስ አበባ አስተዳደር በከተማዉ አስተዳደር ፍ/ቤቶች እንደሚታይ፤ እና በድሬዳዋ አስተዳደር ደግሞ በከተማ አስተዳደር ፍ/ቤቶች እንደማይታይና የፌዴራል ፍ/ቤቶች የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ሥር እንደሚወድቅ መወሰኑን ያመለክታል። እነዚህ ሁለቱ የሰበር ወሳኔዎች እርስ በእርሳቸዉ የሚቃረኑ በመሆናቸዉ እና ተከራካሪ ወገኖችን ላልተፈለገ ክርክር የሚደርጉና ችሎቱም ወጥና ተመሳሳይ የህግ ትርጉም እንዳይሰጥ እንቅፋት የሚሆኑ በመሆናቸዉ፤ እነዚህን ወሳኔዎች አንድ ላይ አድርጎ አንድ ወጥ የሆነ የህግ ትርጉም እንዲኖር ማድረጉ አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል።

ስለሆነም ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት ህዳር 28 ቀን 2015 ዓ.ም በዋለዉ ችሎት በሰጠዉ ትዕዛዝ መሰረት በሰ.መ.ቁ.54697 እና 150925 በሆኑት መዛግበት ላይ የሊዝ ዉል ከሕግ ዉጭ ተቋርጧብኛል መብቴ እንዲከበርልኝ በማለት የሚቀርበዉን የዳኝነት ጥያቄ በተመለከተ ከፍ/ቤቶች ስልጣን አንጻር ወሳኔዎቼ መካከል ቅራኔ ወይም ግጭት መኖሩን ስለሚያመለክት ከሰባት ያላነሱ ዳኞች ለሚሰየሙበት ችሎት

ቀርቦ እንዲታይ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ፕሬዚዳንት እንዲቀርብ በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26 (1) መሰረት አሟላ። በዚህ መሰረት የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ፕሬዚዳንት ደግሞ በአዋጁ አንቀጽ 26 (2) መሰረት ጉዳዩ በሰባት ዳኞች እንዲታይ በ7/4/2015 ዓ.ም ትዕዛዝ ሰጥቶበታል። በዚህ አግባብ ይህ ጉዳይ ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት እንዲታይ ተደርጓል።

በዚህ መሰረት አመልካች ባቀረበው የዳኝነት ጥያቄ 1ኛ ተጠሪ የሊዝ ወል ከሕግ ውጭ በመሰረዝ በወሎ ያገኘሁትን ይዞታ በመቀነስ ለ2ኛ ተጠሪ በሊዝ ወል በመስጠት ካርታ የሰጠው በመሆኑ ይህ የ1ኛ ተጠሪ ድርጊት ከሕግ ውጭ በመሆኑ ለ2ኛ ተጠሪ የተሰጠው የይዞታ ማረጋገጫ ካርታ እንዲሰረዝልኝ በማለት መጠየቁን ያመለክታል። ስለሆነም አመልካች የሊዝ ወልን ሊያሰርዝ ወይም ሊያቋርጥ የሚችል ምንም ዓይነት ሕጋዊ ምክንያት ሳይኖር በሊዝ ወሎ ያገኘሁት ይዞታ ተቀንሶ ለ2ኛ ተጠሪ የተሰጠው ይዞታ ከሕግ ውጭ ስለሆነ በሊዝ ወል ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ በማለት የጠየቀው ዳኝነት ከሊዝ ወል አፈጻጸም ጋር የተያያዘ መሆኑን መገንዘብ ይቻላል።

እንደሚታወቀው የከተማ ቦታን በሊዝ ስለመያዝ የወጣ አዋጅ ቁጥር 721/2004 አንቀጽ 2 (1) መሰረት «ሊዝ» ማለት በጊዜ በተገደበ ወል መሰረት የከተማ ቦታ የመጠቀም መብት የሚገኝበት የመሬት ይዞታ ሥራት መሆኑን ይደነግጋል። እንዲሁም የዚህ አዋጅ አንቀጽ 16 (1) እንደሚያመለክተው የከተማ ቦታ በሊዝ እንዲይዝ የተፈቀደለት ሰዉ አግባብ ካለው አካል ጋር የሊዝ ወል መፈራረም እንደሚኖርበት ያስገነዝባል። ከዚህ ድንጋጌ መረዳት እንደሚቻለው የሊዝ ወል የከተማ ቦታን በሊዝ በመያዝ የመጠቀም መብትን የሚፈጠር ውል መሆኑን ነው። የከተማ ቦታን በሊዝ በመያዝ እንዲጠቀም የሊዝ ወል ያደረገው ሰዉ በወሎ መሰረት ይዞታውን የተጠቀመ እንደሆነ እስከወሎ ጊዜ ገደብ ድረስ በይዞታው የመጠቀም መብቱ የተረጋገጠለት መሆኑን ያመለክታል።

በሌላ በኩል የመንግስት አስተዳደር መስሪያ ቤቶች በሕግ የተጣለባቸውን ኃላፊነት ለመወጣት የአስተዳደር ወሎችን ለመዋወል እንደሚችሉ በፍ/ብ/ሕ/ቁ.3131 ሥር ተመልክቷል። በፍ/ብ/ሕ/ቁ.3132 ሥር እንደተመለከተው አንድ ወል እንዳስተዳደር መሥሪያ ቤት ወል ሆኖ የሚቆጠረው፡ ሀ) ሕግ ወይም ተዋዋዮቹ ግልጽ በሆነ ቃል የአስተዳደር መሥሪያ ቤት ወል ነው ያሉት ሲሆን፤ ለ) ወሎ ከሕዝብ አገልግሎት ሥራ ጋር የተያያዘና ለሥራውም አፈጻጸም የተዋዋዩ የአስተዳደር መሥሪያ ቤቱን ሥራ ተካፋይነት ሳይቋረጥ የሚጠይቅ ሲሆን፤ ሐ) በወሎ ውስጥ ለጠቅላላ ጥቅም አስቸኳይ በመሆናቸው ብቻና የግል ሰዎች በሚያደርጓቸው ወሎች ውስጥ የማይገኙ አንድ ወይም ብዙ ወለታዎች ያሉበት ሲሆን ነው በማለት ይደነግጋል።

እንግዲህ የሊዝ ወል በሕግ በግልጽ የአስተዳደር ወል ነው ተብሎ ባልተመለከተበት እና የከተማ ቦታን በሊዝ ወል በመያዝ የመጠቀም መብት ከፍ/ብ/ሕ/ቁ.3132 ድንጋጌ አንጻር ሲታይ በድንጋጌ ሥር

የተመለከቱትን ሁኔታዎች የሚያሟላ ባለመሆኑ የአስተዳደር ወሎች ሥር የሚወድቅ ነው ለማለት አይቻልም፡፡

በሌላ በኩል ከሊዝ ውል አፈጻጸም ጋር በተያያዘ ማለትም የሊዝ ውል ከሕግ ውጭ ተቋርጧል በወሎ ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ፤ እንዲወሰንልኝ በማለት የሚቀርብ የዳኝነት ጥያቄ በአዋጅ ቁጥር 361/95 አንቀጽ 41 (1) (ሀ) እና (መ)፤ በአዋጅ ቁጥር 416/1996 አንቀጽ 33 (1) (ሀ) እና (መ) ሥር የሚወድቅ ጉዳይ መሆኑን የሚያመለክት ነገር የለም፡፡ እንዲሁም ከኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 37 (1)፤ 79 (1) እና የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.4 ድንጋጌዎች የጣምራ ንባብ ይዘትና ዓላማ ሲታይ ሕግ በቀጥታ ወይም በማልጽ ለሌላ በሕግ የዳኝነት ስልጣን ለተሰጠው አካል ካልሰጠ በቀር በፍርድ ሊወሰን የሚገባውን ጉዳይ ሰምቶ ለመወሰን ስልጣን ያላቸው መደበኛ ፍ/ቤቶች በመሆናቸው፤ የሊዝ ውል ከሕግ ውጭ ስለተቋረጠ በወሎ ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ በማለት ከሊዝ ውል አፈጻጸም ጋር በተያያዘ የሚቀርበውን ክስ ተቀብሎ ሰምቶ ለመወሰን የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያላቸው የፌዴራል ፍ/ቤቶች መሆናቸውን ያስገነዝባል፡፡ በዚህ መሰረት የአዲስ አበባ ሆነ የድሬዳዋ ከተማ የአስተዳደር ፍ/ቤቶች ይህን ጉዳይ ለማየት የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያላቸውም፡፡ ከዚህ አንጻር ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ.54697 መስከረም 24 ቀን 2003 ዓ.ም የሰጠውን አስገዳጅ የህግ ትርጉም ቀሪ ሊደረግ የሚገባው እና በሰ.መ.ቁ.150925 ሰኔ 27 ቀን 2010 ዓ.ም የሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም ተፈጻሚነት ሊቀጥል የሚገባው ሆኖ ተገኝቷል፡፡ በመሆኑም በአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደርም ሆነ በድሬዳዋ ከተማ አስተዳደር ውስጥ የሊዝ ውል ከሕግ ውጭ ተቋርጦብኛል በወሎ ያገኘሁት መብት እንዲከበርልኝ እንዲወሰንልኝ በማለት ከሊዝ ውል አፈጻጸም ጋር የሚያያዙትን ጉዳዮች መሰረት በማድረግ የሚቀርበውን ክስ ሰምቶ ለመወሰን የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያላቸው የፌዴራል ፍ/ቤቶች ናቸው ብለናል፡፡

በዚህ አግባብ አሁን የተያዘውን ጉዳይ ስንመለከተው 1ኛ ተጠሪ የሊዝ ውልን ለማቋረጥ ወይም ለመሰረዝ የሚያበቃ በቂ ምክንያት ሳይኖር በሊዝ ያገኘሁትን ይዞታ በመቀነስ ለ2ኛ ተጠሪ በሊዝ ውል የሰጠና ካርታ እንዲሰጠው ያደረገው ከሕግ ውጭ በመሆኑ ለ2ኛ ተጠሪ የተሰጠው ካርታ እንዲሰረዝልኝ በማለት ያቀረበውን ክስ፤ የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት የግራ ቀኙን ክርክር በሕግ አግባብ አጣርቶ ተገቢ ነው ያለውን ወሳኔ መስጠት ሲገባው በክርክር ሂደት ላይ እያሉ የአመልካች የይዞታ ማረጋገጫ ካርታ መሰረዙ ስለታወቀ አመልካች ክስ ያቀረበበት ጉዳይ የክስ ምክንያት ተቋርጧል በማለት መዝገቡን መዝጋቱ የህግ መሰረት የለውም፡፡ እንዲሁም የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት አመልካች ባቀረበው ክስ የጠየቀሰውን የዳኝነት ጥያቄ ለማየት፤ የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያላቸው የፌዴራል ፍ/ቤቶች መሆናቸውን ተገንዝቦ የግራ ቀኙን ክርክር አጣርቶ መወሰን ሲገባው የፌዴራል ፍ/ቤቶች ጉዳዩን ለማየት የዳኝነት ስልጣን ያላቸውም፤ ጉዳዩን ለማየት የሥራ-ነገር የዳኝነት ስልጣን ያላቸው የከተማው አስተዳደር ፍ/ቤቶች ናቸው በማለት ያሳለፈው ወሳኔ የህግ ድጋፍ የሌለው ነው ብለናል፡፡

ሲጠቃለል የሥር ፍ/ቤቶች የግራ ቀኛቸውን ክርክር በሕግ አግባብ መርምሮ መወሰን ሲገባቸው የአመልካችን የክስ አቤቱታ ውድቅ በማድረግ ያሳለፉት ውሳኔ መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ ተከታዩን ወስነናል።

ውሳኔ

1. የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት በመ.ቁ.77574 በ6/7/2013 ዓ.ም የሰጠው ትዕዛዝ እና የፌዴራል ከፍተኛ ፍ/ቤት በመ.ቁ.17839 በ14/3/2014 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት የተፈጸመባቸው ስለሆኑ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.348 (1) መሰረት ተሽሯል።
2. የፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት የተዘጋውን መዝገብ በማንቀሳቀስ በፍርድ ሐተታው በተመለከተው አግባብ የግራ ቀኙን ክርክር በማጣራት ተገቢ ነው ያለውን ውሳኔ እንዲሰጥበት በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.341 (1) መሰረት ተመልሶለታል።
3. የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለሥር ፍ/ቤቶች ይድረስ።
4. ግራ ቀኙ የሰበር ክርክር ያስከተለውን ወጪና ኪሳራ የየራሳቸውን ይቻሉ።

መዝገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ዕ/ወ

ቀን ሐምሌ 28 2015 ዓ.ም

ዳኞች፡- ቴዎድሮስ ምስረት

አበባ እምቢአለ

እትመት አሰፋ

ደጀኔ አያንሳ

ብርቅነሽ እሱባለው

ሀብታሙ እርቅይሁን

ብርሃኑ መንግስቱ

በሰ.መ.ቁ 239711 አመልካች፡- የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ፍትሕ ሚኒስቴር

ተጠሪ፡- አቶ ካሳሁን ግዛቸው የቀረበ የለም

በሰ.መ.ቁ 233141 አመልካች፡- የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ፍትሕ ሚኒስቴር

ተጠሪ፡- አቶ ኢሳያስ መኮንን

በሰ.መ.ቁ 239711 እና በሰ.መ.ቁ 233141 ላይ የሰበር ትርጉም የሚሻው ጭብጥ አንድ በመሆኑ ሁለቱም መዛግብት ተጣምሮ ተመርምረው ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቷል።

ፍርድ

የክርክሩ አመጣጥ በሰ.መ.ቁ 239771 ላይ የፌደራል ከፍተኛ ፍ/ቤት በመ.ቁ 268279 በ29/10/14 ዓ.ም የሰጠው ብይን እና የፌደራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ.ቁ 231725 በ 7/2/15 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሞበታል በሚል እና በሰበር መዝገብ ቁጥር 233141 ላይ ደግሞ የፌደራል ከፍተኛ ፍ/ቤት በመ.ቁ 278868 በ 12/7/14 ዓ.ም የሰጠው ብይን እንዲሁም የፌደራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ.ቁ 225404 በ 24/9/14ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት ተፈጽሞበታል በሚል የሰበር አቤቱታ በመቅረቡ ነው ።

ጉዳዩ የጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ሕግጋት እና አሰራሮች ሳይመዘገቡ ወይም ፈቃድ ሳይሰጣቸው የጦር መሳሪያ የሚጠቀሙ ሰዎች ለምዝገባ

በተሰጠው አንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ በወንጀል ተጠያቂ ሲሆን የሚችል መሆን አለመሆኑን የሚመለከት ነው። ከሥር ፍርድ ቤት ግልባጭ እንደተረዳነው አመልካች በፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በሰበር መዝገብ ቁጥር 239711 አቶ ካሳሁን ያዛቸው ላይ የመሰረተው ክስ የጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 4 (2) እና 22 (3) ድንጋጌዎችን በመተላለፍ በክሱ በተመለከተው ጊዜ እና ቦታ የውግ ቁጥር የሌለው አውቶማቲክ ሲ.ኤ.ኤል.ኤም 8 የሆነ መሣሪያ ከ 05 (አምስት) መስል ጥይቶች ጋር ይዞ በመገኘቱ እንዲሁም በፍርድ ቤት ብርበራ ትዕዛዝ ቤቱ ሲፈተሽ አምስት ፍሬ የሽጉጥ ጥይቶችን አስቀምጦ ተገኝቷል የሚል ሲሆን ፤ በሲ.መ.ቁ 233141 በሆነው መዝገብ ደግሞ በአቶ ኢሳያስ መኮንን ቸኮል ላይ የቀረበው ክስ ከላይ የተገለጹትን የአዋጁን ድንጋጌዎች በመተላለፍ በክሱ በተጠቀሰው ቀን፤ ጊዜ እና ቦታ መኖሪያ ቤቱ ሲፈተሽ ህጋዊ ፈቃድ ካለው ማካሮቭ ሽጉጥ የውግ ቁጥር ዲ 06283 የሆነ ከመሰል 8 ጥይቶች እና አንድ ካርታ ጋር ፈቃድ የሌላቸው ሌላ 31 ፍሬ የሽጉጥ ጥይቶች እና አንድ ካርታ ጋር ይዞ የተገኘ በመሆኑ በፈጸመው ብዛት ያለው ህገወጥ የጦር መሳሪያ ይዞ መገኘት ወንጀል ተከሷል በሚል ቀርቦባቸዋል ።

በሰበር መዝገብ ቁጥር 233141 ተጠሪ የሆኑት አቶ ኢሳያስ መኮንን የአዋጁ አንቀጽ 23(2) ስር የተመለከተው አንድ ዓመት የመመዝገቢያ የእፎይታ ጊዜ ከማለቁ በፊት ልክሰስ አይገባም በማለት ያቀረቡትን የክስ መቃወሚያ የመረመረው የፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት አዋጅ ቁጥር 1177/2012 በሥራ ላይ የዋለው ከታህሳስ 30 ቀን 2012 ዓ.ም ጀምሮ ሲሆን መሳሪያው በተጠሪ እጅ የተገኘው ታህሳስ 10 ቀን 2013 ዓ.ም ነው ። አዋጁ ምዝገባ ያልተደረገላቸው የጦር መሳሪያዎችን በተመለከተ ከታህሳስ 30 ቀን 2012 ዓ.ም እስከ ታህሳስ 30 ቀን 2013 ዓ.ም ድረስ የእፎይታ ጊዜ የሰጠ በመሆኑ የተሰጠው የመሸጋገሪያ ጊዜ ሳያልቅ በአዋጁ ስር ክስ መቅረብ የለበትም በማለት በወ.መ.ሥ.ሥ.ህ.ቁ 130(2) (ሐ) መሰረት ክሱን ውድቅ በማድረግ ብይን ሰጥቷል።

በሲ.መ.ቁ 239711 አቶ ካሳሁን ግዛቸውም ክሱ ደርሷቸው የወንጀል ድርጊቱን አልፈዋቸውም በማለት ክደው ተከራክረዋል። ዐቃቤ ሕግም ክሴን ያስረዱልኛል ያላቸውን የሰው ምስክሮችን አቅርቦ ያሰማ ሲሆን በሰነድ ማስረጃነትም ተጠሪ በወ.መ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ 27(2) እና 35 መሠረት የሰጡትን ቃል አቅርቧል።

ፍርድ ቤቱም ባደረገው ምርመራ፡- በክሱ ላይ በተገለፀው ጊዜ እና ቦታ ተጠሪ የተባለውን ሽጉጥ እና ጥይቶች ይዞ መገኘቱ በዐቃቤ ሕግ ማስረጃ የተረጋገጠ ሲሆን ፤ ተጠሪ ሽጉጡንና ጥይቶቹን ከ 1995 ዓ.ም ጀምሮ መያዙን የሰጠው የዕምነት ቃል ያስረዳል ። በተጠሪ እጅ የተገኙት ሽጉጥ እና ጥይቶች ፈቃድ አልወጣባቸውም ። አዋጁ ከመውጣቱ በፊት ፈቃድ ሳይኖራቸው መሣሪያ የያዙ ሰዎች በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ በሚቋቋመው ተቆጣጣሪ ተቋም ፈቃድ መውሰድ ያለባቸው መሆኑና በተጠቀሰው ጊዜ ፈቃድ ያላገኙ ሰዎች የያዙት የጦር መሣሪያ ለተቆጣጣሪው ተቋም ማስረክብ እንዳለባቸው የሽግግር

ግዜ በአዋጁ ቁጥር 23 (1), (2) እና (3) ሥር ተደንግጓል። የጊዜ ሰሌዳ የተሰጠው ለመመዝገቢያ እና ፈቃድ መውሰጃ የሽግግር ወቅት በመሆኑ የእፎይታ ጊዜ ነው። በዚህ ጊዜ ውስጥ አዋጁ ተፈጻሚ የሚሆንበት ዕድል አይኖርም። ተጠሪ ፈቃድ የሌለው የጦር መሣሪያ ይዟል ተብሎ ክስ የቀረበበት ሚያዝያ 19 ቀን 2011/2 ዓ.ም አዋጁ ከወጣ በአምስት ወር ግዜ ውስጥ ሆኖ የአንድ ዓመት ግዜ ሊጠናቀቅ ሰባት ወር ሲቀረው በመሆኑ የወንጀል ተጠያቂነት የለበትም። ዐቃቤ ሕግ እንደ ክስ አመሰራረቱ የተጠሪ ድርጊት ወንጀል መሆኑን ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ አላስረዳም በማለት በወ.መ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ 141 መሠረት መከላከል አያስፈልገውም በሚል በብይን በነፃ አሰናብቶታል።

አመልካችም በሁለቱም መዛግብት ላይ የተሰጠውን ብይን በመቃወም ያቀረበው የይግባኝ አቤቱታ በይግባኝ ሰሚው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በመሠረዙ የሥር ፍርድ ቤቶች ውሳኔ አስቀድሞ በሲመቱ 205727 እና 205827 ላይ የተሰጠውን አስገዳጅ የሕግ ትርጉም የሚጣረስ 1 የአዋጁ ዓላማ ለብዙሐኑ ደህንነት ሲባል ያለፈቃድ በግለሰቦች እጅ ገብተው የሚገኙ የጦር መሣሪያዎችን መዝግቦ ህጋዊ የቁጥጥር ስርዓትን መዘርጋት ሆኖ እያለ በአንድ ዓመት የጊዜ ገደብ ውስጥ ማንኛውም ግለሰብ ያለጠያቂ ህገወጥ የጦር መሳሪያ ይዞ መንቀሳቀስ ይችላል በሚል የተሰጠው ብይንና ውሳኔ የአዋጁን አላማ ስለሚቃረን በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 2(4)(ለ) ድንጋጌ መሠረት መሠረታዊ የሕግ ስህተት የተፈፀመበት ነው በሚል ያቀረበው የሰበር አቤቱታ ተመርምሮ የስር ፍ/ቤት የአመልካችን ክስ ውድቅ በማድረግ የሰጠው ውሳኔ የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ.ቁ 205727 እና በመ.ቁ 205827 ከሰጠው አስገዳጅ ውሳኔዎች አንጻር ለማጣራት ያስቀርባል ተብሎ ተጠሪዎች በሰጡት መልስ በአዋጁ በግልጽ የተቀመጠው የጊዜ ገደብ ሳያልፍ ክስ መቅረቡ የህጋዊነት መርህን የሚጣረስ ከመሆኑም በላይ አመልካች የጠቀሳቸው አስገዳጅ የሰበር ውሳኔዎች ከተያዘው ጉዳይ ጋር የማይገናኙ በመሆኑ የስር ፍርድ ቤቶች ውሳኔ ሊጸና ይገባል የሚል ሆኖ አመልካችም የሰበር አቤቱታውን በማጠናከር የመልስ መልስ ሰጥቷል።

የሰ.መ.ቁ 233141ን በተመለከተ ተጠሪ በ 24/6/15 ዓ.ም በተጻፈ በአዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26(1) መሰረት ቀድሞ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ 205827 በሰ.መ.ቁ 205727 በተሰጠ አስገዳጅ ውሳኔ የተሰጠ የህግ ትርጉም እንዲሻሻል ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት እንዲታይ ባቀረቡት አቤቱታ መነሻነት በችሎቱ ታምኖበት እንዲሁም በሰ.መ.ቁ 239711 ላይ አከራካሪው ጭብጥ በሰ.መ.ቁ 233141 ከቀረበው ጋር ተመሳሳይ በመሆኑ ምክንያት ሁለቱም መዝገቦች ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት ታይተው ጉዳዩ እንደሚከተለው ተመርምሯል።

የክርክሩ ሂደት በአጭሩ ከላይ የተመለከተው ሲሆን የጦር መሣሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 በሥራ ላይ ከዋለ በኋላ ባለው የአንድ ዓመት ግዜ ውስጥ ሕጉ ከመውጣቱ በፊት የፀና ፈቃድ ሳይኖራቸው በግለሰብ ደረጃ ሊያዝ የሚችል የጦር መሣሪያ ይዞ መገኘት የአዋጁን አንቀጽ 4(2)

እና 22(3) ድንጋጌዎችን በመተላለፍ የወንጀል ተጠያቂነት ማስከተል አለማስከተሉን በጭብጥነት በመያዝ የሥር ፍርድ ቤቶች ብይንና ውሳኔ መሠረታዊ የሆነ የህግ ስህተት የተፈፀመበት መሆን አለመሆኑን እንደሚከተለው መርምረናል ።

የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የጦር መሣሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 ለማውጣት ካስፈለገበት ምክንያቶች ውስጥ ከፊሉ ግለሰቦች የታጠቁት የጦር መሣሪያዎች ህብረተሰቡን ሰላም እና ፀጥታ ለማስጠበቅ ተግባር የሚውሉበትን ዕድል መፍጠር መሆኑን፤ በሥራ ላይ ባሉ ሕጎች ያልተሸፈኑ ጉዳዮችን በዝርዝር ሕግ በመደንገግ ወጥነት ያለው ሥርዓት መፍጠር መሆኑን፤ ሀገራችን ያፀደቀቻቸው ሕገወጥ የጦር መሣሪያ ቁጥጥርን የሚመለከቱ ዓለም አቀፍ ስምምነቶችን ለማስፈፀምና ዓለማዊ ትብብር ለማድረግ የሚያስችል ሥርዓትን መዘርጋት በማስፈለጉ እንደሆነ ከአዋጁ መቅድም (Preamble) መረዳት ይቻላል። ኢትዮጵያ በአፍሪካ ቀንድና በታላላቅ ሀይቆች አካባቢ ሕገ ወጥ ትናንሽና ቀላል የጦር መሣሪያዎችን ለመከላከልና ለመቆጣጠር በናይሮቢ ከተማ ሚያዝያ 13 ቀን 1996 የተፈረመውን የናይሮቢ ፕሮቶኮል ለማጽደቅ አዋጅ ቁጥር 429/1997 ወጥቶ በሥራ ላይ ውሏል። የጦር መሣሪያዎችን፤ መለዋወጫዎቻቸውንና አካሎቻቸውን እንዲሁም ፈንጂዎችን በሕገ ወጥ ማምረትና ማዘዋወርን ለመከካከል የወጣው ፕሮቶኮልም አዋጅ ቁጥር 735/2004 ሆኖ ፀድቋል።

ማንኛውም ሰው የፀና ፈቃድ ሳይኖረው በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የጦር መሣሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 4 ሥር የተዘረዘሩትን ተግባራት መፈፀም ክልክል ነው ። በአዋጁ አንቀጽ 22 (2) ድንጋጌ መሠረት ማንኛውም ሰው በአዋጁ የተመለከተውን ክልክላ እና ግዴታ በመተላለፍ የፀና ፈቃድ ሳይኖረው የጦር መሳሪያ ፣ የጦር ሜዳ መነጽር ፣ በጦር መሳሪያ ላይ ሊገጠም የሚችል ማንኛውም አይነት መነጽር ወይም የጦር መሳሪያ ሲተኮስ ድምጽ ለማስወገድ የሚያገለግል መሳሪያ ወደ ሀገር ያስገባ፤ ከሀገር ያስወጣ ያስቀመጠ፤ የተገለገለ፤ ያሳየ፤ የደለለ፤ የሸጠ የገዛ፤ ያጓዝ፤ ያመረተ፤ ያሰለጠነ፤ የጠገነ ወይም ያስወገደ፤ በማናቸውም መንገድ ያስተላለፈ ወይም የያዘ እንደሆነ ከአንድ አመት እስከ ሶስት አመት በሚደርስ ቀላል እስራት እና ከአምስት ሺህ እስከ አስር ሺህ ብር በሚደርስ የገንዘብ መቀጮ ይቀጣል በማለት ደንግጓል። የዚሁ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 3 የተፈጸመው ወንጀል ብዛት ባለው የጦር መሳሪያ ሊሆን ቅጣቱ ከስምንት አመት እስከ ሀያ አመት በሚደርስ ጽኑ እስራት እና ከመቶ ሺህ እስከ ሁለት መቶ ሺህ በሚደርስ የገንዘብ መቀጮ ይቀጣል በማለት ደንግጓል። በሌላ በኩል የአዋጁ አንቀጽ 23 (2) ይህ አዋጅ ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ህጎችና አሰራሮች ሳይመገቡ ወይም ፈቃድ ሳይሰጣቸው የጦር መሳሪያ የያዙ ወይም የሚጠቀሙ ሰዎች በአንድ አመት ግዜ ውስጥ ተቆጣጣሪው ተቋም በሚያወጣው የግዜ ሰሌዳ መሰረት በአካል ቀርበው ፈቃድ መጠየቅ እና በዚህ አዋጅ መሰረት የተመለከቱ መስፈርቶችን አሟልተው በተቆጣጣሪ ተቋሙ ፈቃድ መውሰድ አለባቸው በማለት ደንግጓል። የዚሁ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 3 በዚህ

አንቀጽ 30-ስ አንቀጽ 1 እና 2 መሰረት ፈቃድ ያላገኙ ሰዎች የያዙትን የጦር መሳሪያ ለተቆጣጣሪው ተቋም ማስረከብ አለባቸው በማለት ደንግንል ። አዋጁን ለማስፈፀም የወጣው የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የጦር መሳሪያ አስተዳደር አጠቃቀም እና ቁጥጥር መመሪያ ከሀምሌ 8 ቀን 2014 ዓ.ም ጀምሮ በሥራ ላይ መዋሉን የመመሪያው ቁጥር 58 የሚያመለክት ሲሆን የጦር መሳሪያ ፈቃድ የሚሰጠው በአዋጁ አንቀጽ 7 እና በመመሪያው አንቀጽ 10 ሥር የተመለከቱ መስፈርቶችን አሟልቶ ለተገኘ ሰው ነው። ፈቃድ ሊሰጠው የሚገባው የጦር መሳሪያ ምንጩ መሳሪያ እንዲያመርት ወይም እንዲሸጥ ፈቃድ ከተሰጠው ተቋም በግዢ የተገኘ ፤ ከመንግስት ግምጃ ቤት ፤ በዓለም ዓቀፍ ድርጅት ወይም በውጪ ሀገር ተወካይ ወደ ሐገር ውስጥ የገባ ፤ በውርስ ፤ በሽልማት ወይም በስጦታ የተገኘ ፤ አዋጁ ከመጽደቁ በፊት ተመዝግቦም ይሁን ሳይመዘገብ በሰው እጅ ተይዞ የነበረ፤ በተለያዩ የፀጥታ አካላት እጅ የሚገኝ እና በሕገ-ወጥ መንገድ ሲዘዋወር ወይም ተደብቆ የተገኘ ሊሆን እንደሚችል አንቀጽ 14 ያመለክታል። ለግለሰብ የሚፈቀደው የጦር መሳሪያ ዓይነት እና ብዛት በመመሪያው አንቀጽ 19 ሥር ተዘርዝሯል።

የጦር መሳሪያ ለመታጠቅ ብቁ የሚያደርጉ ዝርዝር መስፈርቶችም በመመሪያው አንቀጽ 15 ሥር ተመላክቷል። በቀደሙት ሕጎች ላይ የነበረውን ክፍተት ለመሙላት ታስቦ የጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ 1177/2012 በሕግ አውጪው ወጥቶ ከታህሳስ 30 ቀን 2012 ዓ.ም ጀምሮ በሥራ ላይ ይገኛል። የአዋጁ ዓላማ በግለሰብ ደረጃ ሊያዝ የሚችልን የጦር መሳሪያ በፈቃድ በመያዝ የሕብረተሰቡን ሰላምና ፀጥታ ለማስጠበቅ ተግባር እንዲውል ፈቃድ ሳይኖራቸው የጦር መሳሪያ የያዙ ፈቃድ ማግኘት ለሚችሉ ሰዎች ፈቃድ መስጠት ያለፈቃድ በግለሰቦች እጅ ተይዞ ከቆዩት የጦር መሳሪያዎች በፈቃድ ሊያዝ የማይችለውን የጦር መሳሪያ በመሰብሰብ የነበረውን የሕግ መሳሪያ አያያዝ ሥርዓትን ለመዘርጋት ነው። ዓላማውን ከግብ ለማድረስ የጦር መሳሪያ ምንጩ በሕገ - ክፍተት በመሙላት ወጥነት ያለው የጦር ወጥ መንገድ የሚዘዋወር እና በሕገ - ወጥ መንገድ ተቀምጦ የተገኘ ሊሆን እንደሚችል ከአዋጁ እና መመሪያው ድንጋጌዎች ግንዛቤ መውሰድ ይቻላል። የጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ 1177/2012 ወጥቶ በሥራ ላይ የዋለው ከታህሳስ 30 ቀን 2012 ዓ.ም ጀምሮ ቢሆንም ከላይ የተመለከቱ ተግባራት ፈጽሞ የሕጉን ዓላማ ከግብ ለማድረስ ግዜ አስፈላጊ በመሆኑ በአዋጁ አንቀጽ 4 እና 22 (2) ሥር የተመለከተው ክልከላ እና የወንጀል ተጠያቂነት አዋጁ ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ሕጎች እና አሰራሮች ሳይመዘገብ ወይም ፈቃድ ሳይሰጣቸው የጦር መሳሪያ የያዙ ወይም የሚጠቀሙ ሰዎች ተቆጣጣሪው አካል በሚያወጣው የጊዜ ሰሌዳ መሠረት በአዋጁ እና መመሪያው የተመለከቱ መስፈርቶችን አሟልተው ፈቃድ እንዲወስዱ የአዋጁ አንቀጽ 23 (1) ደንግንል። ስለዚህ አዋጁ ታህሳስ 30 ቀን 2012 ዓ.ም በሥራ ላይ እንደዋለ በማግስቱ የፀና ፈቃድ ሳይኖራቸው የጦር መሳሪያ የያዙትን ሰዎች በወንጀል ተጠያቂ ከማድረግ በፈቃድ የጦር መሳሪያ ሊይዙ ለሚችሉ ሰዎች ፈቃድ ለመስጠት እና ፈቃድ ከማይሰጣቸው ሰዎች እጅ ደግሞ መሳሪያዎችን ለመሰብሰብ የሚያስችል

ግዜን ወስኖ የጦር መሳሪያ አስተዳደር እና ቁጥጥር ሥርዓት ለመዘርጋት ያለመ ነው። አዋጁ በሥራ ላይ ከዋለበት ቀን ጀምሮ አስቀድሞ ያለፈቃድ የጦር መሳሪያ የያዙ ሰዎችን የአዋጁን አንቀጽ 4 እና 22(2) ድንጋጌዎች በመተላለፍ በወንጀል ተጠያቂ ማድረግ አዋጁ ከመውጣቱ በፊት የጦር መሳሪያ የያዙ ሰዎች በአዋጁ በተቀመጠው አግባብ ፈቃድ እንዳይወስዱ እንቅፋት ስለሚሆን በሕጉ የተመለከተውን የምዝገባ ሥርዓት ያሰናክላል።

ከዚህ ቀደም የአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት ዐቃቤ ሕግ የአዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 4(2)ን ጠቅሶ የመሰረተው የወንጀል ክስ በክልሉ በየደረጃው ጉዳዩን ባዩት ፍርድ ቤቶች የሰጡት ውሳኔ በመጨረሻ በክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ታይቶ በተሰጠ ውሳኔ አዋጁ ከመውጣቱ በፊት ፈቃድ የሌለውን የጦር መሳሪያ የያዙ ሰዎች መሳሪያውን አስመዝግበው ፈቃድ ለመውሰድ የሚችሉበትን የጊዜ ሰሌዳ ወስኖ ወደስራ ያልገባ በመሆኑ ተጠሪ በዚህ ጊዜ ውስጥ መሳሪያውን ይዞ መገኘቱ ወንጀል አይደለም በማለት የስር ፍርድ ቤቶችን ውሳኔ በመሻር ተከላሽን በነጻ በማሰናበቱ መሰረታዊ የሕግ ስህተት ተፈጽሟል በሚል የሰበር አቤቱታ አቅርቦ የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ 205/27 ላይ ጥቅምት 29 ቀን 2014 ዓ/ም በዋለው ችሎት የአዋጁን አንቀጽ 23(2)ን በመተርጎም ውሳኔ ሰጥቷል። በዚህ ውሳኔ ላይ “ ... የአዋጁ አንቀጽ 23(2) ከአዋጁ መሰረታዊ ዓላማ ጋር ተገናዝቦ ሲታይ የዚህ ድንጋጌ ዋናው ዓላማ ፈቃድ የሌላቸው ሰዎች ፈቃድ በማውጣት ሂደት ላይ መሳሪያውን ይዘው ሲንቀሳቀሱ ሊያጋጥማቸው ከሚችለው የህጋዊነት ጥያቄ ለመጠበቅ እንጂ እስከ አንድ ዓመት ድረስ ያለማንም ጠያቂ የጦር መሳሪያ ዝውውርን ለመፍቀድ አይደለም። በተያዘው ጉዳይ ተጠሪው የጦር መሳሪያን አስመልክቶ ህጋዊ ፈቃድ ያለው ለመሆኑ አልያም ፈቃድ በማውጣት ሂደት ላይ እያለ የተያዘ ስለመሆኑ እንዲሁም በመሳሪያው ላይ ፈቃድ ያላወጣው ተቆጣጣሪ ተቋሙ ወደ ስራ ባለመግባቱ ነው በሚል ያቀረበው ክርክርም ሆነ ከዚህ አንጻር የተረጋገጠ ነገር በሌለበት የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት የአዋጁን ድንጋጌ ባልተገባ መንገድ ተርጉሞ ተጠሪን ከወንጀል ተጠያቂነት ነጻ ማድረጉ መሰረታዊ የሆነ የህግ ስህተት የተፈጸመበት ነው።” በማለት የክልሉን ሰበር ሰሚ ችሎት ውሳኔ በመሻር የስር የወረዳ እና የከፍተኛ ፍርድ ቤቶች የሰጡትን የጥፋተኝነት እና የቅጣት ውሳኔ በማጽናት ወስኗል።

በተመሳሳይ መልኩ የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ 205827 ላይ ሕዳር 27 ቀን 2014 ዓ/ም በሰጠው ውሳኔ ላይ “የአዋጁ አንቀጽ 23(2) ድንጋጌ ከአዋጁ መሰረታዊ ዓላማ ጋር ተገናዝቦ ሲታይ የድንጋጌ ዋና ዓላማ ፈቃድ የሌላቸው ሰዎች ፈቃድ በማውጣት ሂደት ላይ መሳሪያውን ይዘው ሲንቀሳቀሱ ሊያጋጥማቸው ከሚችለው የህጋዊነት ጥያቄ ለመጠበቅ እንጂ እስከ አንድ ዓመት ድረስ ያለማንም ጠያቂ የጦር መሳሪያ ዝውውርን ለመፍቀድ አይደለም።” በማለት የክልሉን ሰበር ሰሚ ችሎት ውሳኔ በመሻር የስር የወረዳው እና የከፍተኛ ፍርድ ቤቶች የሰጡትን የጥፋተኝነትና የቅጣት ውሳኔ በማጽናት ወስኗል።

በተጠቀሱት መዛግብት ላይ በሰበር ችሎቱ የአዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 23(2)ን አተገባበር በተመለከተ የተሰጠው ትርጉም ከአዋጁ ዓላማ እና ከሚከተሉት የወንጀል ሕግ መርሆዎች አንፃር እንደሚከተለው ተመርምሯል ።

የወንጀል ሕግ ዓላማ የሕዝቦችን፣ የነዋሪዎችን ሠላም፣ ደህንነት፣ ሥርዓት፣ መብት እና ጥቅም ማረጋገጥ ሆኖ ይህንን የሚያደርገው ስለወንጀሎች እና ቅጣታቸው በቅድሚያ ማስጠንቀቅያ በመስጠት፣ ማስጠንቀቂያነቱ በቂ ባልሆነበት ጊዜ ወንጀል አድራጊዎቹ ተቀጥተው ሌላ ወንጀል ከመፈፀም እንዲቆጠቡና ለሌሎች ማስተማሪያ እንዲሆኑ መሆኑን የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 1 ያመለክታል።

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገመንግስት አንቀጽ 22 (2)፣ እንዲሁም የወንጀል ሕግ አንቀጽ 2 (2) ስር ፍርድ ቤት አንድ ድርጊት በተፈፀመበት ጊዜ ድርጊቱን መፈፀሙ ወይም አለመፈፀሙ ወንጀል መሆኑ በሕግ ካልተደነገገ በስተቀር ሊያስቀጣ እንደማይችል ተደንግጓል። ይህም የሕጋዊነት መርህ (Principle of Legality) አንደኛው መገለጫ እና የወንጀል ሕግ መሰረታዊ መርህ በመሆኑ በጥብቅ ተግባራዊ መደረግ የሚገባው ነው። በዚህ መሰረት ዐቃቤ ሕግ የወንጀል ክስ መመስረት የሚችለውም ሆነ ፍርድ ቤት የወንጀል ክሱን ሰምቶ በተከሳሹ ላይ የጥፋተኝነትና የቅጣት ውሳኔ ማስተላለፍ የሚችለው ሕገወጥነቱና እና አስቀጭነቱ (ወንጀልነቱ) በሕግ የተደነገገውን ድርጊት ወይም አል ድርጊት በተመለከተ ብቻ ነው። በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 23/2 መሰረት አንድ ወንጀል ተደረገ የሚባለው ወንጀሉን የሚያቋቁሙ ናቸው ተብሎ በሕጉ የተመለከተው ሕጋዊ ግዙፋዊ እና ሞራላዊ ፍሬ ነገሮች በአንድነት ተሟልተው ሲገኙ ብቻ ነው። ይህ ድንጋጌ በውስጡ ያለ ሕግ ወንጀልም ሆነ ቅጣት አይኖርም የሚሉ መርሆች የያዘ ነው። የወንጀል ድርጊትን በማመሳሰል (by analogy) መፍጠርም አይቻልም። በሌላ ሕግ በተለየ መልኩ ካልተደነገገ በቀር የወንጀል ሕግ መርሆች በሌሎች የወንጀል ድርጊት እና ቅጣት በሚደነግጉ ሕጎች ላይ ተፈፃሚነት ያላቸው መሆኑን የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 3 ያስረዳል። የወንጀል ሕግ የሰውን ማህበራዊ ኑሮ ደረጃን፣ የዘርን፣ የብሔርን፣ የብሔረሰብን፣ የቀለምን፣ የጾታን፣ የቋንቋን፣ ሃይማኖትን፣ የፖለቲካን ወይም የሌላ አስተሳሰብን፣ የሃብትን፣ የትውልድን ወይም ሌላ አቋምን ልዩነት ሳያደርግ በአኩል ተፈፃሚ እንደምሆን የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 4(1) ይደነግጋል።

የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የጦር መሣሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 23(2) ስር አዋጁ ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ሕጎችና አሰራሮች ሳይመዘገቡ ወይም ፍቃድ ሳይሰጣቸው የጦር መሣሪያ የያዙ ወይም የሚጠቀሙ ሰዎች በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ ተቆጣጣሪው ተቋም በሚያወጣው የጊዜ ሰሌዳ መሰረት በአካል ቀርበው ፈቃድ መጠየቅ እና መስፈርቱን በማሟላት ፈቃድ መውሰድ እንዳለባቸው ሲደነገግ አዋጁ ከጸናበት ቀን ጀምሮ ለሚኖረው ሕጉ ከመጽናቱ በፊት ያለፈቃድ ወይም በፈቃድ የጦር መሣሪያ የያዙ ሰዎች አዋጁ ከፀና አንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ በወንጀል ተጠያቂ ሳይሆኑ ወደሕጋዊ ሥርዓት ለማስገባት ሕግ አውጪው በግልጽ አቋሙን መግለጹን

የሚያሳይ ነው ። በዚህ መልኩ ሕጉ በተጠቀሰው ጊዜ ውስጥ አስቀድሞ ያለፈቃድ ለተያዘ የጦር መሣሪያ የወንጀል ተጠያቂነት እንዳይኖር ደንግሳ ሳለ የአንድ አመት ጊዜ ከማለቁ በፊት መሳሪያውን ለማስመዝገብ ሂደት ያልጀመሩ ሰዎች የወንጀል ተጠያቂነት ይኖርባቸዋል በሚል ከላይ በተጠቀሱት ሁለቱም መዛግብት ላይ የተሰጠው የሕግ ትርጉም ከሕገመንግስት አንቀጽ 22(2)፣ ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 1፣ አንቀጽ 2(2)፣ (3)፣ አንቀጽ 3 እና አንቀጽ 23(1) እና (2) አንፃር እንዲሁም ሕግ አውጪው በአዋጅ ቁጥር 1177/2012 በተመለከተው አግባብ በሕጋዊ መንገድ መሣሪያ ለመታጠቅ ዝርዝር የአፈፃፀም ደንብ እና መመሪያ በማውጣት ወጥነት ባለው መልኩ በሥራ ላይ ለማዋል የተቀመጠው የአንድ ዓመት ጊዜ ሳይጠናቀቅ አዋጁ ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ሕጎችና አሰራሮች ሳይመዘገቡ ወይም ፍቃድ ሳይሰጣቸው የጦር መሳሪያ የያዙ ወይም የሚጠቀሙ ሰዎች በአንድ ዓመቱ ጊዜ ውስጥ መቼ እንደሚያስመዘገቡ ማወቅና መለየት አይቻልም። ይህንን የሚያውቀው መሳሪያውን ለማስመዝገብ የወሰነ ሰው ነው። በዚህ ረገድ ሕጉ አስመዝጋቢው ላይ የጣለው ግዴታ የሌለ ከመሆኑም በላይ በተሰጠው ጊዜ ውስጥ መቼ ማስመዝገብ እንዳለበት የሚወስነው መሳሪያውን ይዞ የሚገኘው ሰው ብቻ ነው። በዚህ መሰረት በተሰጠው አንድ ዓመት ጊዜ ባሉት የመጀመሪያው ቀናት ለማስመዝገብ ሂደቱን የጀመረም ሆነ በዓመቱ መጨረሻ ወር ባሉት ቀናት መዘጋቢው አካል ያወጣውን የጊዜ ሰሌዳ ተከትሎ መሳሪያውን ለማስመዝገብ ሂደት ውስጥ የገባ ሰው ወይም አንድ አመት ጊዜ ሳያልፍ መሳሪያ ይዞ የተገኘ ሰው በአዋጅ ቁጥር 1177/2012 በሕጋዊ መንገድ በፈቃድ ብቻ የጦር መሣሪያን ለመያዝ የተዘረጋውን ሕጋዊ ሥርዓት ጥሷል በሚል በአዋጁ አንቀጽ 23 (2) መሰረት የወንጀል ተጠያቂነት ሊኖርበት አይገባም።

የሕጋዊነት መርህ በውስጡ ከያዛቸው ሐሳቦች አንዱ ሰዎችን አስቀድሞ ማስጠንቀቅን ሲሆን በዚህ ሚዛን የአዋጁ አንቀጽ 23 (2) ሲመዘን የሚሰጠው ማስጠንቀቂያ ዜጎች ከአዋጁ በፊት በእጃቸው የያዙትን መሳሪያ እንዲያስመዘገቡ ማሳወቅና በተጠቀሰው ጊዜ ውስጥ የማስመዝገብ ግዴታን መጣል ነው። ይህ ድንጋጌ ባይኖር ያልተመዘገበ የጦር መሳሪያ መያዝ ወይም መጠቀም የወንጀል ተጠያቂነት ሊያስከትል ይችላል የነበረ ሲሆን እንደ ግብ የተያዘው በዚህ መልክ የተያዘ የጦር መሳሪያ በሽግግር ጊዜው ውስጥ ወደ ሕጋዊ ስርዓት በማስገባት በሕጉ የታሰበውን ዓላማ ማሳካት ነው። ስለዚህ በተሰጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ ያልተመዘገበ መሳሪያ መያዝ በራሱ ወንጀልን የሚያቋቁም ሳይሆን በሚወጣው የጊዜ ሰሌዳ የማስመዝገብ ግዴታን የሚጥል ነው። በተያዙት ሁለቱም ጉዳዮች የክሱ የሕግ መሰረት በሆኑት የአዋጁ አንቀጽ 4(2) እና 22(2) በግልጽ እንደተመለከተው የወንጀሉ መቋቋም የጸና ፈቃድ አለመኖርን ታሳቢ ያደረገ ሲሆን በዚሁ አዋጅ ከአዋጁ መጽናት በፊት የተያዙ ነገር ግን ያልተመዘገቡትን መሳሪያዎች ለማስመዝገብ እና ፈቃድ ለማግኘት እንዲቻል የአንድ ዓመት የሽግግር ጊዜ ተሰጥቷል። ስለዚህ የጸና ፈቃድ አለመኖርን ታሳቢ የሚያደርገው አዋጅ በሽግግር ጊዜ ውስጥ ፈቃድ ሊሰጥ የሚችልበትን ሁኔታ ስላስቀመጠ በተጠቀሰው ጊዜ ውስጥ ወንጀሉ ሊቋቋም የሚችልበትን ሁኔታ

አስቀርቷል። በአንድ አመት ውስጥ በነባሩ ሕግ ያልተመዘገበ መሳሪያ እንዲያስመዘግብ በሕግ ጊዜ የተሰጠው ሰው በዚህ ጊዜ ውስጥ ሕግ ተላልፎ የጦር መሳሪያ ይዞታ በሚል በወንጀል ተጠያቂ ሊሆን የሚችልበት ሁኔታ የለም።

ከላይ በተጠቀሱት የሰበር መዛግብት ላይ በተሰጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም መሰረት ከወንጀል ተጠያቂነት ነጻ መሆን የሚቻለው በምዝገባ ሂደት ውስጥ በመግባት በመሆኑ በአንድ በኩል የአንድ አመት ጊዜ ለመጠናቀቅ ገና የስድስት ወር ጊዜ ቀርቶት እያለ የምዝገባ ሂደት ያልጀመረ መሳሪያ የያዘ ሰው መሳሪያ መያዙ ከታወቀበት በወንጀል እንዲጠየቅ የሚያደርግ በሌላ በኩል መሳሪያ መያዙ ሳይታወቅበት የአንድ አመት ጊዜ ሊጠናቀቅ ጥቂት ጊዜ ቀርቶት እያለ መዝጋቢው አካል ባወጣው የጊዜ ሰሌዳ መሰረት ወደ ምዝገባ ሂደት የገባ ሰው በወንጀል ተጠያቂ እንዳይሆን የሚያደርግ ይሆናል። ይህም የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 በዜጎች መካከል በእኩልነት ተፈጻሚ እንዳይሆን የሚያደርግ አሉታዊ ውጤት የሚያስከትል ስለሚሆን የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 3 እና 4 ድንጋጌዎችን ያላገናዘበ ነው።

ከዚህም በላይ በተጠቀሰው መዝገብ የተሰጠው ትርጉም መሳሪያ ለማስመዘገብ የሚቀርቡ ሰዎች ጭምር በወንጀል ተጠያቂ የማድረግ ውጤት ያለውና አዋጁ በመግቢያው ያሰባቸውን ግቦች የሚያከሽፍ ይሆናል። አዋጁ የጊዜ ገደብ ያስቀመጠው ከአዋጁ መውጣት በፊት በነበረው የምዝገባ ስርዓት የማይታወቁ የጦር መሳሪያዎችን ወደሕጋዊ ስርዓት ለማስገባት በመሆኑ ለዚህ ዓላማ በሚወጣው መመሪያ መሰረት በአንድ ዓመት ውስጥ በቀድሞ ሕግ ያልተሸፈኑትን መሳሪያዎች ወደሕጋዊ ስርዓት ለማስገባት በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ ምዝገባውን ለማካሄድ እንዲቻል ሰዎች ከተጠያቂነት ነጻ ሆነው ማስመዘገብ እንዲችሉ ስርዓት ለመፍጠር የታሰበ ነው። ወንጀል እንዲከላከልና ተፈጽሞ ሲገኝ እንዲመረምር ስልጣን የተሰጠው አካል ከላይ በተሰጠው አስገዳጅ ትርጉም መሰረት ከአዋጁ በፊት የጦር መሳሪያ የያዙ ሰዎችን ሕጋዊ አድርጎ ሊመዘግብ የሚችልበት መንገድ አይኖርም። ይልቅም ለምዝገባ ዓላማ የሚቀርቡ ሰዎችን በሙሉ የወንጀል ተጠያቂ እንዲሆን ማድረግ ይጠበቅበታል። ይህ ደግሞ በሕግ አውጪው ያልታሰበ ከመሆኑም በላይ አዋጁንም ሆነ አፈጻጸሙን ውድቅ የሚያደርግ ነው። የተጠቀሰው ድንጋጌ አሻሚ ቢሆን እንኳ መተርጎም ያለበት የሕጉን መንፈስ ጠብቆ በሕግ አውጪው የታሰበውን ግብ ለማሳካት መሆን እንዳለበት ወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2(4) ይደነግጋል። ስለዚህ የሕግ አውጪውን ሐሳብ ማሳካት የሚቻለው በተጠቀሰው ጊዜ ውስጥ ሰዎች ከተጠያቂነት ፍርሀት ውጪ በመሆን ስልጣን የተሰጠው አካል ዘንድ ቀርበው ቀደም ሲል በነበረው ሕግ ያልተመዘገበ የጦር መሳሪያ ማስመዘገብ ሲችሉ ብቻ ነው። ከዚህ በተቃራኒ ያለው አተረጓጎም ከላይ የቀረቡት ነጥቦች እንደተጠበቁ ሆነው አዋጁን እንዳይፈጸም የሚያደርግ በመሆኑና ሕግ መተርጎም ያለበት ሕግ አውጪው ያሰበውን ዓላማ ለማሳካትና የሕጉን መንፈስ ተከትሎ በመሆኑ ቀደም ሲል የተሰጠው ውሳኔ ይህን መስፈርት የሚያሟላ አይደለም።

በተያዙት ጉዳዮች የተከሰሱ ዓይነት ሰዎችን ለመለየት የአዋጁ አንቀጽ 23 (2) «ይህ አዋጅ ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ሕጎችና አሰራሮች ሳይመዘገቡ ወይም ፈቃድ ሳይሰጣቸው የጦር መሳሪያ የያዙ ወይም የሚጠቀሙ ሰዎች ... » የሚል አገላለጽ ይጠቀማል። መልስ ሰጭዎች በዚህ አገላለጽ ስር የሚወድቁ መሆኑ አላከራከረም። በነዚህ ሰዎች ላይ የተጣለው ግዴታ ተቆጣጣሪው አካል በሚያወጣው የጊዜ ሰሌዳ መሰረት ቀርበው በእጃቸው የሚገኝን የጦር መሳሪያ ማስመዝገብና መስፈርቱን ካሟሉ ፈቃድ ማውጣት ነው። ከዚህ አልፎ በሽግግር ጊዜው ውስጥ በሚታዩት መዝገቦች በተለዩት ፍሬ ነገሮች መሰረት የወንጀል ተጠያቂነት የሚኖርበት ሁኔታ አልተመለከተም። ግለሰቦች በአዋጁ መሰረት ለመመዝገብ እና ፈቃድ ለማግኘት ጠይቀው ካልተፈቀደላቸው ውጤቱ የሚሆነው የጦር መሳሪያውን ማስረከብ እንደሆነ በአዋጁ አንቀጽ 23 (3) ተደንግጎዋል። ስለዚህ በዚህ አገላለጽ የሚሸፈኑ ሰዎች በሙሉ በአንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ በእጃቸው የሚገኘውን የጦር መሳሪያ ማስመዝገብ፣ ፈቃድ መውሰድ ወይም ይህ ካልተሳካ የጦር መሳሪያውን የማስረከብ ግዴታን ከመወጣት ባለፈ የወንጀል ተጠያቂነት ሊጣልባቸው የሚችልበት ሁኔታ በሕጉ አልተመለከተም።

አንድ ሕግ የሕጉን ይዘት ከመወሰን ባለፈ የጊዜ ተፈጻሚነት ላይ በመበየን የሕጉን ውጤት ወዲያው፣ በሂደት ወይም በሁኔታዎች መሟላት ላይ የተመሰረተ ስለመሆኑ በግልጽ ያስቀምጣል። የአንድ ሕግ መውጣት ከሕጉ በፊት የተጀመሩ ወይም በሂደት ላይ ያሉ ጉዳዮችን በተመለከተ ያለውን ተፈጻሚነት የሚገዙ ድንጋጌዎችን በማካተት የሽግግሩ ሂደትን የተሳለጠ ማድረግ የተለመደ ነው። የመሽጋገሪያ ድንጋጌ በቀድሞውና በአዲሱ ሕግ መካከል በድልድይነት የሚያገለግል ነው። ለተከላከለ የሚጠቅም ካልሆነ በስተቀር የወንጀል ሕግ ተፈጻሚነት የወደፊት (prospective) በመሆኑ ጥያቄው ሊሆን የሚችለው ሽግግሩ በቀድሞ ሕግ የነበረውን ሁኔታ በአዲሱ ሕግ እንዴት እንደሚስተናገድ ማሳወቅ ነው። ስለዚህ የሽግግር ድንጋጌ ቀደም ሲል ያሉት ሁኔታዎች ወይም ድርጊቶች በአዲሱ ሕግ እንዴት እንደሚስተናገዱ በግልጽ ለማመልከት የሚያገለግል ነው። አዋጁ ከታህሳስ 30 ቀን 2012 ዓ.ም ጀምሮ በስራ ላይ የዋለ ሲሆን ቀደም ሲል የነበረው ሕግን ስለሻረው ከዚህ በኋላ የሚቀርቡ ክሶች ይህን አዋጅ መሰረት አድርገው ነው። ቀደም ሲል በነበረው ሕግ መሰረት የተከናወኑ ተግባራትም የሚበየኑት በዚሁ አዋጅ ነው። ከአዋጁ ግልጽ ድንጋጌ መረዳት የሚቻለው አዋጁ ከመውጣቱ በፊት የጦር መሳሪያ የያዙና ፈቃድ የሌላቸው ወይም ያልሰመዘገቡ ሰዎች ላይ አዋጁ ተፈጻሚ የሚሆነው በሕግ በተመለከተው አግባብ የአንድ ዓመት ጊዜ ገደቡ ሲያበቃ እንደሆነ ነው። በአዋጁ አንቀጽ 23 የተካተተው የሽግግር ጊዜ ድንጋጌ ዓላማ ደግሞ የአንድ ሕግ ተፈጻሚነትን ከመጀመሩ በፊት የሚኖረውን ሂደት መግዛት እና ተፈጻሚነትን ማሻሻል ሲሆን የጊዜ ገደቡ ሲያበቃ ወይም ሁኔታው ሲሟላ ቀሪ የሚሆን ነው። ውጤቱም በሽግግር ድንጋጌ በተመለከተው ሁኔታ ጉዳዮች ላይ ሕጉ ተፈጻሚ ከመሆኑ በፊት ያለው ሂደት የሚጀመርበት ነው። ይህም ከላይ በዝርዝር ከቀረበው የአዋጁ ዓላማ እንዲሁም ሕግ ወዲያውኑ ተፈጻሚ ሲደረግ ሊያስከትል የሚችለው ችግር ከመቅረፍ አንጻር ከታየ ሕግ አውጪው የሽግግር

ጊዜውን የሕጉን ተፈጻሚነት በማዘግየት ለሕጉ ዓላማ መሳካት በጥንቃቄ የወሰነ መሆኑን ያሳያል። ስለዚህ የአዋጁ አፈጻጸም በዚህ የጊዜ ገደብና በተጠቀሱት ሁኔታዎች በእንጥልጥል እንዲቆይ ተደርጎታል። በዚህም የሽግግር ድንጋጌ ምክንያት ወንጀሉን ለማቋቋም ከሚያስፈልጉ ሁኔታዎች ውስጥ የሕግ መስፈርት ስለማይሟላ የወንጀል ተጠያቂነትን መፍጠር አይቻልም። ድርጊቱ በሌላ ሁኔታ ጥፋት ቢሆንም በሽግግር ጊዜ ውስጥ የወንጀል ተጠያቂነት የላቀውንና ሕግ አውጪው ያሰበውን አጠቃላይ ዓላማ መሳካት እንዲቻል በጊዜያዊነት ቀሪ ተደርጎታል።

የሕጋዊነትም ሆነ የእኩልነት መርሁ ተፈጻሚነት ከአዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 23(2) ጋር ተገናዝቦ የሚታይ በመሆኑ አዋጁ ስራ ላይ ከመዋሉ በፊት በእጁ የጦር መሳሪያ የያዘ ሰውን የሚመለከት ነው፤ አዋጅ ቁጥር 1177/2012 ነጻ የጦር መሳሪያ ዝውውር የመፍቀድ ዓላማ የለውም፤ ዓላማው አስቀድሞ በእጃቸው መሳሪያ የያዙ ሰዎች በሕግ አግባብ ማስተዳደር እና ከሕግ ውጭ የጦር መሳሪያ የያዙ ሆነ የሚያዘዋውሩ ሰዎችን በወንጀል ተጠያቂ ማድረግ ነው። በመሆኑም ዐቃቤ ሕግ በአዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 22/2 እና 223 መሠረት የወንጀል ክስ ሲያቀርብ የጦር መሳሪያው ተከላኸ የሆነው ወገን ይዞ የተገኘው በአዋጁ አንቀጽ 23/2 በተመለከተው ጊዜ ውስጥ ከሆነ መሳሪያው አዋጁ ከጸና በኋላ በተከላከሉ የተያዙ ስለመሆኑ ተጨማሪ የማስረዳት ግዴታ ይኖርበታል። በተጨማሪም የአዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 23 (2) በሚተገበርበት ጊዜ የወንጀል ህጉ አንቀጽ 481 ስለጦር መሳሪያ መነገድ ወንጀል ጸንቶ ያለና ተፈጻሚነት ያለው ህግ ከመሆኑ አኳያ የመሸጋገሪያው ጊዜ ህገወጥ የጦር መሳሪያ ዝውውር የሚፈቅድ ሆኖ መተርጎም ተገቢነት የሌለው በመሆኑ አስገዳጅ የሕግ ትርጉሙ ሊለወጥ የሚገባ ሆኖ ተገኝቷል። ስለሆነም በአዋጁ አንቀጽ 23 (2) ድንጋጌ መሠረት አዋጅ ቁጥር 1177/2012 ወጥቶ በሥራ ላይ ከመዋሉ ታህሳስ 30 ቀን 2012 ዓ.ም በፊት በፈቃድም ሆነ ያለፈቃድ የጦር መሳሪያ የያዙ ሰዎች በአዋጁ ለፈቃድ ማውጫ በተቀመጠው አንድ ዓመት ጊዜ ውስጥ፤ እንዲሁም በተለምዶ የጦር መሳሪያ የሚያዝባቸው አካባቢዎች ነዋሪ የሆኑ እና ይህ አዋጅ ከመጽናቱ በፊት የጦር መሳሪያ የያዙ ሰዎች ሲሆኑ በአዋጁ አንቀጽ 8 (1) መሰረት እንዲያስመዘግቡ በተፈቀደው የሁለት ዓመት ጊዜ ውስጥ የአዋጁን አንቀጽ 4፤ 22 (2)፤ እንዲሁም 22 (3) ድንጋጌዎች በመተላለፍ በወንጀል ተጠያቂ ሊሆኑ አይገባም።

በተያዘው ጉዳይ በሁለቱም የሰበር መዛግብት ተጠሪዎች የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 4(2) እና 22 (3) ድንጋጌዎችን በመተላለፍ ተክሰው በሰበር መዝገብ ቁጥር 233141 ተጠሪ የሆኑት አቶ ኢሳያስ መኮንን የአዋጁ አንቀጽ 23(2) ስር የተመለከተው አንድ ዓመት የመመዝገቢያ የእፎይታ ጊዜ ከማለቁ በፊት ልክሰስ አይገባም በማለት ያቀረቡትን የክስ መቃወሚያ ተቀባይነት አግኝቶ አመልካች በተጠሪው ላይ ያቀረበው ክስ ውድቅ መሆኑን፤ እንዲሁም የሰበር መዝገብ ቁጥር 239711 ተጠሪ የሆኑት አቶ ካሳሁን ግዛቸው ፈቃድ የሌለው የጦር መሳሪያ ይዟል ተብሎ ክስ የቀረበባቸው ሚያዝያ 19 ቀን 2012 ዓ.ም አዋጁ ከወጣ

በአምስት ወር ጊዜ ውስጥ ሆኖ የአንድ ዓመት ጊዜው ሊጠናቀቅ ሰባት ወር ስለሚቀር የወንጀል ተጠያቂነት የለባቸውም ተብሎ የተሰጠው ብይንና ውሳኔ ሊነቀፍ የሚችል ባለመሆኑ ተከታይ ተወስኗል።

ውሳኔ

1. የሰ.መ.ቁ 233141ን በተመለከተ የፌደራል ከፍተኛ ፍ/ቤት በመ.ቁ 278868 በ12/7/14 ዓ.ም እንዲሁም የሰ.መ.ቁ 239711ን በተመለከተ በመ.ቁ 268279 በ 29/10/14 ዓ.ም የሰጠው ብይን እንዲሁም የሰ.መ.ቁ 233141 ን በተመለከተ የፌደራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ.ቁ 225404 በ 24/9/14 ዓ.ም እና የሰ.መ.ቁ 239711 ን በተመለከተ በመ.ቁ 231725 በ7/2/2015 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ በወ.መ.ህ.ሥ.ሥ.ቁ 195 (2) (ሀ) መሰረት ጸንተዋል።
2. የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰበር መዝገብ ቁጥሮች 205727 እና 205827 “የአዋጁ አንቀጽ 23 (2) ከአዋጁ መሰረታዊ ዓላማ ጋር ተገናዝቦ ሲታይ የዚህ ድንጋጌ ዋናው ዓላማ ፈቃድ የሌላቸው ሰዎች ፈቃድ በማውጣት ሂደት ላይ መሳሪያውን ይዘው ሲንቀሳቀሱ ሊያጋጥማቸው ከሚችለው የህጋዊነት ጥያቄ ለመጠበቅ እንጂ እስከ አንድ አመት ድረስ ያለማንም ጠያቂ የጦር መሳሪያ ዝውውርን ለመፍቀድ አይደለም።” በማለት ለጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አንቀጽ 23(2) ድንጋጌ የሰጠው የህግ ትርጉም ተለውጧል።
3. የጦር መሳሪያ አስተዳደርና ቁጥጥር አዋጅ ቁጥር 1177/2012 አዋጁ ከጸናበት ከ30/4/12 ዓ.ም ጀምሮ እስከ አንድ አመት ይኸውም እስከ 30/4/13 ዓ.ም ባለው የአንድ አመት ጊዜ ውስጥ አዋጁ ከመጽናቱ በፊት በነበሩ ሕጎችና አሰራሮች ያልተመዘገበ ወይም ፈቃድ ያልተሰጠው በሰው ሊያዝ የሚችል የጦር መሳሪያን የያዘ ወይም የተጠቀመ ሰው የአዋጁን አንቀጽ 4(2) እና 22 (3) ድንጋጌዎችን በመተላለፍ የወንጀል ተጠያቂነት የለበትም በማለት ለአዋጁ አንቀጽ 23(2) ድንጋጌ የህግ ትርጉም ተሰጥቷል።
4. የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለስር ፍርድቤቶች ይድረስ።
5. መዝገቡ ውሳኔ ስላገኘ ተዘግቷል። ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

ታህሳስ 25 ቀን 2016 ዓ.ም

ዳኞች፡- ቴዎድሮስ ምህረት

ብርሃኑ አመነው

ተፈሪ ገብሩ(ዶ/ር)

ረታ ቶሎሳ

በእውቀት በላይ

ቀነዓ ቂጣታ

ኑረዲን ክድር

አመልካች፡- አፍሪካ ኢንሹራንስ ኩባንያ ኢ.ማ

ተጠሪ፡- ወ/ሮ እጸገነት ክበደ

ጣልቃ ገብ፡ - አቶ አባይነህ ድንቁ

መዝገቡ የተቀጠረው ለምርምራ ሲሆን በዚሁ አግባብ ተመርምሮ የሚከተለው ፍርድ ተሰጥቷል፡፡

ፍርድ

የሰበር አቤቱታው ሊቀርብ የቻለው አመልካች በቀን 28/11/2013 ዓ.ም ጽፈው ባቀረቡት የሰበር አቤቱታ በኢ.ብ.ክ.መ የሰሜን ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ.ቁ 27177 በቀን 22/05/2013 ዓ.ም የሠጠውን ውሳኔ የኢ.ብ.ክ.መ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ.ቁ 0110125 በቀን 15/10/2013 ዓ.ም በሰጠው ውሳኔ ማጽናቱ መሰረታዊ የህግ አተረጓጎም ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ ሊታረም ይገባል በማለታቸው ሲሆን በሰበር ፍ/ቤት ተጠሪ ከሳሽ የነበሩ ሲሆን የአሁኑ ጣልቃ ገብ 1ኛ ተከሳሽ እና አቢቲ ጥጋቡ የተባሉት ደግሞ 2ኛ ተከሳሽ በሆኑበት መዝገብ አመልካች ጣልቃ ገብ ሆነው በጉዳት ካሳ ጉዳይ ተከራክረዋል፡፡

ተጠሪ በሰበር ፍ/ቤት የካቲት 13/2011 ዓ.ም ባቀረቡት ክስ ንብረትነቱ የተጠሪ የሆነውን ኮድ 3 የሰሌዳ ቁጥሩ አማ 06334 የህዝብ ማመላለሻ መኪና መስከረም 06 ቀን 2011 ዓ.ም ከደሴ ወደ ወልደያ አቅጣጫ በመሄድ ላይ እያለ መርሳ ከተማ ቀበሌ 04 አካባቢ ከሚገኘው ድልድይ ንብረትነቱ የጣልቃ ገብ የሆነው የሆነው ኮድ 3 የሰሌዳ ቁጥሩ 65882 ኢት የሆነ የህዝብ ማመላለሻ አውቶቢስ ከፊት ለፊት ገጭቶ ጉዳት ያደረሰበት በመሆኑ ለማስጠገን የወጡ ወጭዎች፣ መኪናው እስኪነሳ ለጥበቃ የወጡ

ወጪዎች እንዲሁም የተቋረጠ ገቢ በማስላት በአጠቃላይ ብር 307,650.00 (ሶስት መቶ ሰባት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ) ጣልቃ ገብና የስር 2ኛ ተከላሽ እንዲከፍሏቸው ጠይቀዋል ።

ጣልቃ ገብም ሚያዚያ 29/2011 ዓ.ም ጽፈው ባቀረቡት መልስ የመኪናው ጉዳት በባለሙያ ያልታየና ግምቱ የተጋነነ ነው። የአፍሪካ ኢንሹራንስ የመድን ዋስትና ስለገባሁ ጣልቃ እንዲገባ ይታዘዝልኝ። ለጉዳቱ ምክንያት የተጠሪን መኪና ሲያሸከረክር የነበረው ሰው ነው። የጣልቃ ገብ አሽከርካሪ ጥፋተኛ ተብሎ ያልተቀጣ ስለሆነ ሃላፊነት የለብኝም። የእርጅና ቅናሽ ሳይደረግ መቅረቡ ተገቢነት የለውም። መኪናውን እንዳስነሳ ባልተጠየኩበት የተቋረጠ ጥቅም ልጠየቅ አይገባም በማለት ተከራክረዋል።

አመልካችም ጣልቃ እንዲገቡ ተደርጎ ሰኔ 4 ቀን 2011 ዓ.ም ባቀረቡት መልስ፦ ግምቱ በባለሙያ ያልተገመተና የተጋነነ ነው። እቃዎችን መጠገን እየተቻለ ሙሉ በሙሉ እንደሚቀየር ሆኖ መቅረቡ ተገቢነት የለውም። ጉዳት ያልደረሰባቸው እቃዎች ጉዳት ከደረሰባቸው እቃዎች ጋር ተቀላቅለው መቅረባቸው አግባብነት የለውም። የ1ኛ ተከላሽ ጥፋት ስለመሆኑ በአደጋ ፕላን ሪፖርት አልተረጋገጠም። የተቀየሩ እቃዎች ሊመለሱልን ይገባል። የቀን ገቢ እና የጥበቃ ወጪ ተብሎ የቀረበው የተጋነነ ነው። ጣልቃ ገብ ሃላፊነት አለበት ከተባለ የመድሀን ሽፋኑ ብር 500,000.00 (አምስት መቶ ሺህ) በመሆኑ ከዚህ በላይ ሃላፊነት የለበትም። የተቋረጠ ጥቅምን በተመለከተ አመልካች ሃላፊነት የለበትም በማለት ተከራክረዋል።

ፍ/ቤቱም የግራ ቀኝን ማስረጃዎችና ምስክሮች ከተገቢው ህግ ጋር አገናዝቦ በመመርመር የጣልቃ ገብ መኪና ለጉዳቱ ምክንያት እንደሆነ የምስክሮች ቃልና የአደጋ ፕላኑ የሚያሳይ በመሆኑ ሃላፊነቱ የጣልቃ ገብ ነው። ተጠሪ ለጥገና ያወጡት ብር 88,400.00 (ሰማኒያ ስምንት ሺህ አራት መቶ) መሆኑንና የእርጅና ቅናሽም 15% መሆኑን ባለሙያ ያረጋገጠ በመሆኑ 1ኛ ተከላሽ በዚህ መጠን ሃላፊነት ያለበት ሲሆን መኪናው ተጠግኖ እስኪወጣ ድረስ 107 ቀናት የወሰደ መሆኑን ተጠሪ ቢገልጽም በፍ/ብ/ህ/ቁ 1802 ወጪን ከመቀነስ ጋር ተያይዞ ተገቢውን ጥረት ማድረግ ስለሚገባ ምክንያታዊ ጊዜ 90 ቀናት መውሰድ እንደሚገባ የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሠበር ሰሚ ችሎት በመ.ቁ. 46076 (ቅጽ 12) ውሳኔ የሰጠበት በመሆኑ ይኸው ቀን ተወስዶ የመኪናው የቀን ገቢ ብር 1,500.00 (አንድ ሺህ አምስት መቶ) መሆኑ በምስክሮች የተረጋገጠ በመሆኑ የዚሁን ብዜት ብር 135,000.00 (አንድ መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ) ወደፊት የሚደርስ ጉዳት ጣልቃ ገብ ለተጠሪ ሊከፍሉ ይገባል። ለጥበቃ የወጣ ወጪም ለ36 ቀናት በቀን 400 ብር መሆኑ በማስረጃ የተረጋገጠ በመሆኑ 14,400.00 (አስራ አራት ሺህ አራት መቶ) ተከላሽ ለተጠሪ ሊከፍል ይገባል። በአጠቃላይ የጣልቃ ገብ ሃላፊነት ብር 237,800.00 (ሁለት መቶ ሰላሳ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ) ሲሆን አመልካችም ለተከላሽ እስከ ብር 500,000.00 (አምስት መቶ ሺህ) የሚደርስ የመድሀን ሽፋን ዋስትና ሃላፊነት ብቻ ነው ያለብኝ በማለት ቢከራከሩም ከጉዳቱ ጋር ተያይዘው ለሚደርስ ጉዳቶች ሃላፊነት ያለባቸው በመሆኑ ጣልቃ ገብንን በመተካት ብር 237,800.00

(ሁለት መቶ ሰላሳ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ) ለተጠሪ ሊከፍሉ ይገባል፤ የተቀየሩ እቃዎችን በመዘርዘር ተጠሪ ለአመልካች ሊመልሱ ይገባል በማለት ወስኗል።

አመልካችም በዚህ ውሳኔ ቅሬታ አድርጎባቸዋል በማለት ለአማራ ብሄራዊ ክልላዊ መንግስት ጠቅላይ ፍ/ቤት የይግባኝ አቤቱታ ያቀረቡ ቢሆንም ፍ/ቤቱ የስር ፍ/ቤት ውሳኔን በማጽናት ወስኗል። አመልካችም ይህ ውሳኔ መሰረታዊ የህግ አተረጓጎም ስህተት የተፈጸመበት በመሆኑ ሊታረም ይገባል በማለት በቀን 28/11/2014 ዓ.ም የተጻፈ የሰበር አቤቱታ ለዚህ ችሎት ያቀረቡ ሲሆን ይዘቱም፦ በመድሀን ፖሊሲያችን ክፍል ሁለት 1(ለ)(ቦ) እንደተደነገገው አመልካች በንብረት ላይ ለሚደርስ ጉዳት እንጂ በ3 ኛ ወገን ላይ ለሚደርስ የተቋረጠ ጥቅም ሃላፊነት የሌለበት ሁኖ እያለ፤ ለተቋረጠ ጥቅም ተብሎ የሚከፈል አረቦን በሌለበት የስር ፍ/ቤት ከ3ኛ ወገን የመድሀን አዋጁ ውጭ በሆነ ሁኔታ እና የተሳሳተ የሰበር ውሳኔን መሰረት እድረጎ የተቋረጠ የ90 ቀናት ጥቅም ይክፈሉ በማለት መወሰኑ፤ የጠቅላይ ፍ/ቤቱም የጥበቃ ወጪን በተመለከተ በቀጥታ ስለተገባ የመድሀን ሽፋን የሚያትተውን የውሉን ክፍል 1(3) በመጥቀስ ክርክራችንን ውድቅ ያደረገው ቢሆንም ስለ 3ኛ ወገን ሽፋን የሚያትተው የፖሊሲው ክፍል 2 ሲሆን በዚህ ክፍል ውስጥም ለ3 ኛ ወገን የጥበቃ ክፍያ ክፈሉ የሚል ነገር በሌለበት የተሳሳተ ድንጋጌ ጠቅሶ የጥበቃ ወጪ እንድንከፍል መወሰኑ፤ የመድሀን ሃላፊነቶች መሰረት ውል ስለመሆኑ የንግድ ህግ አንቀጽ 654 የደነገገ በመሆኑና በ3ኛ ወገን ለሚደርስ የንብረት ጉዳት እንጂ ለተቋረጠ ጥቅም ለመክፈል ውል ሳይኖረን እንዲሁም ለተቋረጠው ጥቅም አመልካች አስተዋጽኦ ስለማድረግ የሚያሳይ ማስረጃ ባልቀረበበት ፍ/ቤቱ ለተቋረጠ ጥቅም ሃላፊነት አለባችሁ ብሎ መወሰኑ፤ ትክክለኛው የተጎጂው መኪና ገቢ ሊታወቅ የሚችለው ግብር በሚከፈልበት የገቢዎች ማስረጃ ሆኖ እያለ የስር ፍ/ቤት የቀን ገቢን በተመለከተ በምስክሮች ቃል ብቻ ተመርኩዞ መወሰኑ፤ የስር ፍ/ቤቱ በጠቀሰው የሰበር ውሳኔ የጥገና ጊዜ 90 ቀን ይፈጃል የተባለው በቀጥታ የመድሀን ውል ለገቡ ደንበኞች ሲሆን አመልካች ከተጠሪ ጋር የውል ግንኙነት የሌለን ከመሆኑ ባሻገር ተጠሪ ከጉዳቱ አነስተኛነት አንጻር ማስጠገንና ጉዳቱን መቀነስ እየቻለ ያላግባብ ጉዳቱን ላባባሰበት አመልካች ሊከፍል ይገባል ተብሎ መወሰኑ የፍ/ብ/ህ/ቁ 1731ን፤ የ3ኛ ወገን የመድን አዋጅን እና የፌ/ጠ/ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ.ቁ 22162 እና 129710 የሰጣቸውን ውሳኔዎች የሚቃረን መሰረታዊ የህግ አተረጓጎም ስህተት በመሆኑ እንዲሻርልን እንጠይቃለን የሚል ነው።

አቤቱታው የቀረበለት የሰበር አጣሪም በዚህ ጉዳይ የስር ፍ/ቤት ጉዳት የደረሰበትን መኪና የተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) አመልካች እንዲከፍሉ የሰጠው ውሳኔ በውሉ (policy) ላይ የተመለከተውን የማግለያ ድንጋጌ ያገናዘበ መሆን አለመሆኑን ለማጣራት ጉዳዩ ለሰበር ችሎት ይቅረብ ግራ ቀኙም መልስና የመልስ መልስ ይቀበሉ በማለት ትዕዛዝ ሰጥቷል።

ተጠሪም በዚህ ትዕዛዝ መሰረት በ30/05/2014 ዓ.ም የተጻፈ መልስ ያቀረቡ ሲሆን ይዘቱም፦ የተቋረጠ ጥቅም ጥያቄ ሊነሳ የቻለው አመልካች በጊዜው መኪናውን ማስነሳትና የመድሀን ግዴታውን መወጣት ሲገባው ባለመወጣቱ ስለመሆኑ የስር ፍ/ቤት መዝገብ የሚሳይ ሲሆን እንዲህ በሆነ ጊዜም ኢንሹራንስ የገባ አካል ለተቋረጠ ጥቅም እና ከጉዳት ጋር ተያያዥ ለሆነ ኪሳራም ሃላፊነት ያለበት ስለመሆኑ ይኸው ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ.መ.ቁ 95751 (በቅጽ 17) እና በሰ.መ.ቁ 27567 (በቅጽ 5) ላይ ትርጉም የሰጠበት በመሆኑ የስር ፍ/ቤት ውሳኔ ሊነቀፍ አይገባውም። አመልካች ጉዳት የደረሰበትን መኪና በጊዜው ባለማስጠገን የተቋረጠ ጥቅምና ኪሳራ የመጣ መሆኑ በፍሬነገር የተረጋገጠ ጉዳይ ሲሆን ይህም የህግ ክርክር እንጂ የፍሬ ነገር ባለመሆኑ የህግ ስህተት ተብሎ እዚህ ሊቀርብ አይገባም። በስር ፍ/ቤት የቀን ገቢን በተመለከተ ተጠሪ በምስክሮች ያቀረበውን ማስረጃ አመልካች ለማስተባበል አልቻለም። የተሻለ ያስረዳው ተጠሪ ሆኖ እያለ ምንም የማስተባበያ ማስረጃ ባላቀረበበት የቀን ገቢ ጉዳይ አቤቱታ ማቅረቡ ተገቢነት የለውም። ይህ ጉዳይም የፍሬ ነገር ጉዳይን የማጣራት ስልጣን ባለው የስር ፍ/ቤት ተጣርቶ ያለቀ በመሆኑ አሁን እዚህ ሊቀርብ አይገባውም። የገቢ ሁኔታ በምን አይነት ማስረጃ ነው ሊረጋገጥ የሚገባው የሚለውን በሚመለከት ምንም አይነት አስገዳጅ የህግ ማዕቀፍ የሌለ በመሆኑ በምስክሮች የተረጋገጠ ፍሬ ነገር ተቀባይነት የለውም ሊባል ስለማይችል ያቀረቡት አቤቱታ ተቀባይነት የሌለው በመሆኑ የስር ፍ/ቤቶች ውሳኔ እንዲጸናልኝ እጠይቃለሁ የሚል ነው።

አመልካችም ተጠሪ የጠቀሳቸው የሰበር ውሳኔዎች ለተያዘው ክርክር አግባብነት የሌላቸው ናቸው። አመልካች በጣልቃ ገቢነት ወደዚህ ክርክር የገባው ከደንበኛው ጋር ባለው ውል ምክንያት በመሆኑ መክፈል ያለበትም በውሉ በተመለከተው አኳኋን ነው። የመድን ሽፋን ሊሰጥ የሚገባው አረቦን ለተከፈለበት ጉዳይ ብቻ ስለመሆኑ የንግድ ህጉ እንቀጽ 654፣658 665 (1) የፍ/ብሄር ህጉ አንቀጽ 1731፣ 1711፣ 1678 (ለ) እንዲሁም የሰበር ውሳኔ መ.ቁ 79977 (ቅጽ 14) የሚያስረዱ በመሆኑና የተቋረጠ ጥቅም ደግሞ አረቦን ያልተከፈለበት በመሆኑ ለመክፈል ልንገደድ የማይገባ ሲሆን በተጨማሪም በመድሀን ውሉ ክፍል 4 ተ.ቁ 5(ሀ) በተመለከተው አጠቃላይ የማግለያ ድንጋጌ አመልካች ለተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) ሃላፊነት እንደሌለበት የተደነገገ በመሆኑ አመልካች ሃላፊነት የለበትም ተብሎ እንዲወሰንልን እንጠይቃለን የሚልና አቤቱታቸውን የሚያጠናክር በቀን 18/06/2014 ዓ.ም የተጻፈ የመልስ መልስ አቅርበዋል።

ጉዳዩ ተመርምሮ ሀምሌ 28 ቀን 2014 ዓም በዋለው ችሎት በሰ/መ/ቁ .129710 (ያልታተመ) አዋጅ ቁጥር 559/2002ን መሰረት ያደረገ ሆኖ የንብረት ጉዳትና ንብረት በመጎዳቱ ምክንያት የተቋረጠ ገቢ የተለያየ ፅንሰ ሀሳቦች መሆናቸውን የአዋጁ አንቀፅ 6 የመድን ውሉ ህጉን ሊቋረጥ አይገባም የሚለው የተቋረጠ ጥቅምን አስመልክቶ ሀላፊነት እንደማይኖርበት መዋወልን የሚከልክል አይደለም የሚል መነሻን መሰረት በማድረግ ኢንሹራንስ ሰጪው የተቋረጠ ጥቅምን ሊከፍል አይገባም በማለት ሲወሰን፤ በሰ/መ/ቁ 197530 እና 196878 (ያልታተመ) አዋጅ ቁጥር 799/2005 ን መሰረት በማድረግ መድን

ሰጪው የመድን ውሉን መሰረት በማድረግ የተቋረጠ ጥቅምንም ሆነ ሌሎች የጉዳት አይነቶችን የመክፈል ሀላፊነት የለብኝም በማለት እንዳይከራከር የአዋጁ አንቀጽ 6 የሚከለክለው መሆኑንና የንብረት ጉዳት የሚለው የተቋረጠ ጥቅምን የሚያካትት ስለመሆኑ ትርጉም የሰጠ መሆኑን፤ በሁለቱ ትርጉሞች መካከል ያለውን ልዩነት መርምሮ ወጥ ትርጉም መያዝ ለህጉ አፈፃፀምም ሆነ ለተከራካሪዎች አስፈላጊ በመሆኑ ጉዳዩ ለሰባት ዳኞች ትርጉም እንዲሰጥበት ትዕዛዝ ሰጥቶ በዚህ አግባብ መዝገቡ ሰባት ዳኞች በሚያስችሉበት ችሎት ተመርምሮ ሰኔ 16 ቀን 2015 ዓም በዋለው ችሎት ጣልቃ ገብ በፍ/ብ/ስ/ስ/ህ/ቁ 40 (2) መሰረት ወደ ክርክሩ ገብተው ለሰበር አቤቱታው መልስ እንዲሰጡበት ትዕዛዝ ሰጥቶ ጣልቃ ገብ ሀምሌ 05 ቀን 2015 ዓ.ም የተፃፈ መልሳቸውን አቅርበዋል።

ጣልቃ ገብ በዚህ መልሳቸውም በአመልካች የቀረበው የሰበር አቤቱታ ከመነሻውም በተጠሪ ላይ የቀረበ ተጠሪን የሚመለከት እንጂ ጣልቃ ገብን የሚመለከት አይደለም፤ መኪናው በጊዜ ያልተጠገነው በአመልካች ቸልተኝነት እንጂ በጣልቃ ገብ ጥፋት አይደለም፤ ገቢን በተመለከተም የመኪናው ገቢ የተጋነነ መሆኑን ምስክር በማቅረብ አመልካች ያላስረዳ በመሆኑ የአመልካች ክርክር ተቀባይነት ሊኖረው አይገባም፤ ጣልቃ ገብ አደጋው እንደደረሰ በውሉ ላይ በተቀመጠው ጊዜ ለአመልካች ሪፖርት በማድረግ ግራ ቀኙ እንዲነጋገሩ በማድረግ ግዴታዬን የተወጣሁ በመሆኑ ከዚህ በኋላ ለሚመጣው ሀላፊነት ተጠያቂነት የለብኝም፤ በአጠቃላይ በወቅቱ ባለማስጠገኑ ለመጣ ሀላፊነት ተጠያቂ ሊሆን የሚገባው አመልካች በመሆኑ ጣልቃገብ ሀላፊነት የለበትም ተብሎ ከክሱ ውጪ ይደረግልኝ በማለት ተከራክረዋል። አመልካች ለዚህ የጣልቃ ገብ መልስ ጥቅምት 02 ቀን 2016 ዓም የተፃፈ የመልስ መልሱን በማቅረብ ክርክሩን አጠናክሯል።

ከዚህ በላይ አጠር ባለመልኩ የተገለጸው የግራ ቀኙን ክርክርና በስር ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ወሳኔዎች ይዘት የሚመለከት ሲሆን እኛም የሰበር አጣሪ ችሎት የያዘውን ማስቀረቢያ ጭብጥ መሰረት በማድረግ በውሳኔው ላይ በዚህ ችሎት ደረጃ ሊታረም የሚችል የተፈጸመ መሰረታዊ የሕግ ስህተት መኖር አለመኖሩን አግባብነት ካለዉ ሕግ ጋር በማገናዘብ እንደሚከተለው መርምረናል።

መድን ከመድን ተቀባዩ አንፃር በጥቅሉ አንድ ሰው በንብረቱ፤ በህይወቱ ወይም በአካሉ ላይ ባልተጠበቀ ሁኔታ ሊያጋጥም የሚችል አደጋ ምክንያት የሚደርስ በገንዘብ የሚለካ ጉዳትን ለኢንሹራንስ ድርጅት ማስተላለፊያ መንገድ ተደርጎ የሚወሰድ ሲሆን ከኢንሹራንስ ሰጪው ድርጅት አንፃር ስናየውም ኢንሹራንስ ሰጪው በአደጋ ምክንያት የሚያጋጥምን ኪሳራ በተመሳሳይ አይነት አደጋ ተጋላጭ ለሆኑ ሰዎች የሚያከፋፍልበት መንገድ ወይም ዘዴ ተደርጎ የሚወሰድ ነው። ወደ ሀገራችን የህግ ስርዓት ስንመለከትም የኢንሹራንስ ውል ማለት ኢንሹራንስ ሰጪው በአንድ ወይም በብዙ የተመደበውን የኢንሹራንስ መግቢያ ዋጋ ተቀብሎ በውሉ የተመለከተው አደጋ በደረሰ ጊዜ ኢንሹራንስ ለገባው ሰው የተወሰነ ገንዘብ ለመክፈል ግዴታ የሚገባበት ውል መሆኑን ከንግድ ህጉ አንቀጽ 654 (1) የምንረዳው

ነው። ጉዳትን (Damages) መሸፈን መድን ከሚሰጥባቸው ጥቅሞች መሃከል አንዱ መሆኑን ከንግድ ህጉ አንቀፅ 654(2) የምንረዳው ሲሆን እንዲህ አይነቱ የመድን ሽፋን በንብረት ላይ የሚደርሰውን ጉዳት (insurance of Objects) (የንግድ ህጉን ከአንቀፅ 675-684 ይመለከታል) ወይም በኢንሹራንስ ገቢው ላይ የሚደርስ የፍትሐብሄር ሀላፊነትን (insurance of Liability for Damages) (የንግድ ህጉን ከአንቀፅ 685-688 ይመለከታል) የሚያካትት መሆኑን ከድንጋጌው አጠቃላይ ይዘት የምንረዳው ሲሆን በሰዎች ላይ ለሚደርሰው አደጋ ወይም ጉዳት ሽፋን መስጠት (Insurance of Persons) (የንግድ ህጉን ከአንቀፅ 691-710 ይመለከታል) ሁለተኛውና መሰረታዊው መድን የሚሰጥበት ጥቅም መሆኑን ከንግድ ህጉ አንቀፅ 654(3) የምንገነዘበው ነው።

የመድን ውል መድን ሰጪና መድን ገቢ የሚኖራቸውን መብትና ግዴታ የሚደራጀሩበት ልዩ ውል በመሆኑ ይህንን ውል የሚገዙ የንግድ ህጉና አግባብነት ያላቸው የፍትሐብሄር ድንጋጌዎች የተመለከቱ ሲሆን ይህ የመድን ሰጪና መድን ገቢን ስምምነት የያዘው ሰነድ (የመድን ፖሊሲ) በአንዳንድ ሁኔታዎች ከሶስተኛ ወገኖች መብት አንፃር የተለየ ውጤትን የሚያስከትል በመሆኑ አዋጅ ቁጥር 799/2005 ከሶስተኛ ወገኖች መብትና ጥቅም አንፃር ለጉዳዩ አግባብነት ያለው ገዢ ህግ ተደርጎ የሚወሰድ ነው። ምንም እንኳን የመድን ውል የሚያስከትለው መብትና ግዴታ እንደማንኛውም ውል በተዋዋሮች ነፃ የመዋዋል ፈቃድ ላይ የሚመሰረት ቢሆንም መድን ሰጪዎች ሊያሳድሩ ከሚችሉት አንዳንድ ተፅዕኖ መድን ገቢዎችን ለመጠበቅ ሲባልና በሌሎችም አጠቃላይ የፖሊሲ ምክንያቶች መድንን የሚመለከቱ አንዳንድ የንግድ ህጉ ድንጋጌዎች ተዋዋይ ወገኖች በአስገዳጅነት ሊከተሏቸው የሚገባቸውንም ሁኔታዎች አስፍረው ይገኛሉ። የንገድ ህጉ አንቀጽ 663(2)፤ 666(2)፤ 666(3)፤ 668(2)፤ 672(1) እና 673(1) ለዚህ ማሳያ ተደርገው ሊወሰዱ የሚችሉ ናቸው። በዚህ አግባብም በተሽከርካሪ ምክንያት እየደረሰ ያለው አደጋ ከጊዜ ወደ ጊዜ በጣም እየጨመረ መምጣቱን መነሻ በማድረግ፤ በተሽከርካሪ አደጋ ምክንያት የሚደርሰው የሰው ሞት፤ የአካል ጉዳትና የንብረት ኪሣራ ማህበራዊ ችግር እያስከተለ ያለ መሆኑን በማገናዘብ የተሽከርካሪ አደጋ ተጎጂዎች አስቸኳይ የህክምና አገልግሎት የሚያገኙበት ስርዓት ለማመቻቸት የተሽከርካሪ ባለንብረቶች የተሽከርካሪ አደጋ የሦስተኛ ወገን መድን ሽፋን እንዲኖራቸው አስገዳጅ መስፈርቶችን በማስቀመጥ የተቀረፀው አዋጅ ቁጥር 799/2002 ተዋዋይ ወገኖች በአስገዳጅነት ሊከተሏቸው የሚገባቸውን ሁኔታዎች በማካተት መቀረፁን ከአጠቃላይ የአዋጁ ድንጋጌዎች የምንገነዘበው ነው።

ስለተሽከርካሪ አደጋ የሶስተኛ ወገን መድን ዋስትና አዋጅ (አዋጅ ቁጥር 799/2005) በተሽከርካሪ አደጋ ምክንያት የሚደርሰው የሰው ሞት የአካል ጉዳትና የንብረት ኪሳራ ማህበራዊ ችግር የሚያስከትል በመሆኑ ይህንን ችግር ለማስወገድ አልያም ለመቀነስ የተሽከርካሪ ባለንብረቶች የተሽከርካሪ አደጋ ሶስተኛ ወገን የመድን ሽፋን እንዲኖራቸው የሚያስገድድ አዋጅ ሆኖ የተቀረፀ ሆኖ የመድን ሽፋን የተገባለት ተሽከርካሪ ለሚያደርሰው የሰው ሞት የአካል ጉዳትና የንብረት ጉዳት ጋር በተያያዘ ከሚከፈለው ካላና

የአስቸኳይ ህክምና አገልግሎት ወጪ ጋር በተያያዘ በአዋጁ አንቀጽ 6(1)(ሀ) በመድን ፖሊሲው ውስጥ ፖሊሲው ተጠያቂነትን አያስከትልም በሚል የሚቀመጥ የውል ሁኔታ ተፈፃሚነት እንደማይኖረው መመልከቱ ከሰው ሞት፤ የአካል ጉዳትና የንብረት ጉዳት ጋር በተያያዘ ከሚከፈለው ኪሳራና የአስቸኳይ ህክምና አገልግሎት ወጪን በተመለከተ በመዋዋል ነፃነት ላይ በአዋጁ ገደብ የተቀመጠ መሆኑን ያሳያል።

አሁን በያዘነው ጉዳይ ንብረትነቱ የተጠሪ የሆነውን ኮድ 3-06334 አማ የህዝብ ማመላለሻ መኪና መስከረም 06 ቀን 2011 ዓ.ም ከደሴ ወደ ወልድያ አቅጣጫ በመሄድ ላይ እያለ መርሳ ከተማ ቀበሌ 04 አካባቢ ከሚገኘው ድልድይ ንብረትነቱ የጣልቃ ገብ የሆነ ኮድ 3-65882 ኢት የሆነ የህዝብ ማመላለሻ አውቶቢስ ከፊት ለፊት ገጭቶ ጉዳት ያደረሰበት መሆኑ፤ አደጋው የደረሰውም በጣልቃገብ ተሽከርካሪ ጥፋት መሆኑ ማስረጃን የመስማት፤ የመመርመርና የመመዘን ስልጣን ባላቸው የስር ፍርድ ቤቶች የተረጋገጠ ነጥብ ነው። በመኪናው አካል ከደረሱት የተለያዩ የንብረት ጉዳቶች በተጨማሪ የፍ/ብ/ሀ/ቁ.1802(1) መሰረት ተደርጎ በሰ/መ/ቁ.46076 በተሰጠ አስገዳጅ የህግ ትርጉም መሰረት ጉዳት የደረሰበት መኪና ተጠግኖ እስኪወጣ ድረስ ምክንያታዊ በሆነ ሁኔታ የዘጠነ ቀን ገቢ በብር 1,500.00 (አንድ ሺህ አምስት መቶ) ሂሳብ በድምሩ ብር 135,000.00 (አንድ መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ) የገቢ መቋረጥ በተጠሪ ላይ የደረሰባቸው መሆኑ በሰሜን ወሎ ዞን አስተዳደር ከፍተኛ ፍርድ ቤት የተረጋገጠ ነጥብ ነው። ይህንን የተቋረጠ ገቢ (consequential loss) አስመልክቶም አመልካች የተቋረጠ ገቢን የመክፈል የውል ግዴታ የለብኝም፤ ይህ የተቋረጠ ገቢ በፖሊሲው መሰረት የተገለለ በመሆኑ የመክፈል የውል ግዴታ የለብኝም በማለት እየተከራከረ አመልካች ለተጠሪ ብር 135,000.00 (አንድ መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ) እንዲከፍል የስር ፍርድ ቤቶች ውሳኔ ማስተላለፋቸውን የስር ፍርድ ቤት መዝገቦች የሚያሳዩ በመሆናቸው አመልካች ለመድን ውሉ ሶስተኛ ወገን ለሆኑት ተጠሪ የደረሰባቸውን የገቢ መቋረጥ የመካስ ሀላፊነት አለበት? ወይስ የለበትም? የሚለው ነጥብ የዚህን ችሎት ምላሽ የሚሻ ጭብጥ ሆኖ አግኝተነዋል።

በአመልካችና ጣልቃ ገብ መሃል የተደረገው የንግድ ሞተር ተሽከርካሪ ክፍል 1 አመልካች ለጣልቃ ገብ ተሽከርካሪ መለዋወጫዎችና በተለያዩ የተሽከርካሪው ክፍሎች ለሚደርሰው ጉዳት ሽፋን የሰጠበትን የውል ግዴታ የሚገዛ በመሆኑ፤ የፖሊሲው ክፍል ሶስትም ከተጎዱ ተሽከርካሪዎች ማስጎተቻ ጋር የተያያዘ በመሆኑ ለተያዘው ጉዳይ አግባብነት የላቸውም። ከተያዘው ጉዳይ ጋር ጥብቅ ቁርኝት አለው ተብሎ ሊወሰድ የሚችለው አመልካች ለሶስተኛ ወገኖች ያለውን ሀላፊነት የሚመለከተው የፖሊሲው ክፍል 2 መሆኑን ከፖሊሲው አጠቃላይ ይዘት የምንረዳው ነው። በዚህ የፖሊሲው ክፍል መድን ገቢው ሞተር ተሽከርካሪውን ሲጠቀም በማንኛውም ግለሰብ ላይ ለሚደርስ ሞት ወይም የአካል ጉዳት ወይም በንብረት ላይ ለሚደርስ ጉዳት መድን ሰጪው ተገቢውን ካሳ ለመክፈል ግዴታ የገባ መሆኑን የሚያሳይ ሲሆን በዚህ ልዩ ክፍል የተመለከተ ማግለጽ የለም። በፖሊሲው ከሶስተኛ ወገን ኃላፊነት ጋር በተያያዘ የተቋረጠ ጥቅም

የተገለለ ነው የሚል ክርክር በአመልካች የሚቀርብ ቢሆንም ፖሊሲው ይህ ይዘት የለውም። አመልካች በአንድ በኩል በክፍል 1 ማግለያ ቁጥር 1 የተጠቀሰውን መሰረት በማድረግ የሚከራከር ሲሆን ከላይ እንደተመለከተው ይህ ሶስተኛ ወገንን የማይመለከት በመሆኑ ለጉዳዩ አግባብነት የለውም። በተመሳሳይ ሁኔታ አመልካች የአጠቃላይ ማግለያው ተራ ቁጥር 5(ሀ)ን በመጥቀስ የሚከራከር ቢሆንም ይህም በተለይ ከተጠቀሱት ሁኔታዎች (ለምሳሌ በራዲዩ አክቲቪቲ የደረሰ ጉዳት) ጋር በተያያዘ ብቻ ካልሆነ በስተቀር እነዚህ ልዩ ሁኔታዎች በሌሉበት ሊጠቀስ ስለማይችል ይህም የውሉ ይዘት አግባብነት የለውም። በአጠቃላይ የተቋረጠ ጥቅም በፖሊሲው የተገለለ ነው በሚል አመልካች የሚያቀርበው ክርክር በፖሊሲው ይዘት ያልተደገፈ ስለሆነ ተቀባይነት ያለው አይደለም

ስለዚህ ጉዳዩ መታየት ያለበት ከፖሊሲ የማግለያ ድንጋጌዎች አንጻር ሳይሆን ከውሉ ሽፋንና የሶስተኛ ወገን ኢንሹራንስ ከሚገዛው ሕግ ድንጋጌ አንጻር እንዲሁም በሰበር ሰሚ ችሎት ከተያዙት አቋሞች አንጻር ነው። ኢንሹራንስ መሰረቱ ስምምነት ሲሆን (የን/ሕ/ቁ. 654(1) ይመለከቷል) ስምምነቱ ከሚያካትታቸው መሰረታዊ ነገሮች አንዱ የሚሸፈነውን የአደጋ ስጋት (risk) ማመልከት ነው (የን/ሕ/ቁ. 658 (መ))። ከመድን ስራ አዋጅ ቁጥር 746/2004 አንቀጽ 2(16) መረዳት የሚቻለው ጉዳት፣ ጥፋት፣ ኪሳራ ወይም ሕጋዊ ኃላፊነት በመድን ስጭው ሊካስ የሚችለው በአደጋ ስጋት ምክንያት የተከሰተ ከሆነ ብቻ ነው። ከዚህም በላይ የአረቦን ክፍያን ጨምሮ በርካታ የስምምነቱ ድንጋጌዎች መነሻ የሚያደርጉት አላባ የአደጋ ስጋቱን ነው። በንግድ ሕግ ቁጥር 663(1) እንደተመለከተው መድን ሰጪው የሚገደደው በፖሊሲው ከተመለከተው የአደጋ ስጋት የሚያስከትለውን ጉዳት መካስ ሲሆን የሽፋኑ ወሰን ግን በሕግ ወይም በስምምነት ሊሰፋ እንደሚችል ከዚሁ ድንጋጌ ንዑስ ቁጥር 2 ንባብ ጭምር መረዳት ይቻላል። በተያዘው መዝገብም ጉዳዩ መታየት ያለበት ስምምነቱ የሚሸፍነው የአደጋ ስጋትን በመለየት ከውሉና ከሕግ የሚመነጨውን የኃላፊነት ወሰን በማወቅ ይሆናል።

መድን ሰጪው የሰጠው ፖሊሲ የንግድ ሞተር ተሽከርካሪ ፖሊሲ (Commercial Motor Car Policy) ሲሆን አመልካች ወደጉዳዩ እንዲገባ የተደረገው ለሶስተኛ ወገን ኃላፊነት በሰጠው ሽፋን ነው። ሆኖም ፖሊሲው አስገዳጅ የሶስተኛ ወገን ኃላፊነት ላይ ብቻ የተመሰረተ ሳይሆን ሁሉን አቀፍ ፖሊሲ (comprehensive insurance policy) ላይ የተመሰረተ ነው። ጣልቃ ገብ በሕግ ከሚመነጭ ግዴታ በላይ በመሄድ ሽፋኑ ሰፊ ያለ ፖሊሲ ያላቸው በመሆኑ የሚመጣቸውን ኃላፊነት በተመለከተ የሚኖርባቸውን አደጋ ስጋት በመድን ስምምነቱ ማስፋት ይችላሉ። የመድን ፖሊሲው ሁሉን አቀፍ (comprehensive) መሆኑ መድን ገቢው በሕግ ከሚገደደው በላይ ሽፋን ለማግኘት በራሱ ላይ የሚደርሰውን ጉዳት ጭምር ለመካስ በማሰብ የሚገባው ነው። በዚህ ሁኔታ ይህ ፖሊሲ በሕግ ከሚመነጫው የሶስተኛ ወገን ጉዳት ሽፋን በተጨማሪ በፈቃደኝነት በሚደረግ ውል የሚሸፈኑ የአደጋ ስጋቶችን እንዲጨምር ያደርጋል። በዚህ ጉዳይ መታየት ያለበት በተጠቀሰው ፖሊሲ በመልስ ሰጭ ላይ የሚደርስ ጉዳት በሕግ በተጣለው ግዴታ ማዕቀፍ መስተናገድን የሚመለከት በመሆኑ ከዚህ ውጭ

ያለው የፖሊሲው ክፍል ከላይ እንደተጠቀሰው በዚህ ጉዳይ አግባብነት የለውም። በፖሊሲው ሁለተኛ ክፍል ቁጥር 1(ለ) እንደተመለከተው በፖሊሲው በተለየው የአደጋ ስጋት በተጠቀሰው ተሽከርካሪ አማካይነት በንብረት ላይ የሚደርስ ጉዳትን ነው። ሽፋኑ በንብረት ላይ በደረሰ ጉዳት ምክንያት ከሶስተኛ ወገን የሚመጣን የካሳ ክፍያ ጥያቄ ለመሸፈን የሚደረግ ስምምነት ሲሆን ኃላፊነቱ የንብረት ጉዳት ላይ መሰረት አድርጎ የሚደረግ ነው። ከላይ በዝርዝር እንደቀረበው መድን መሰረት የሚያደርገው የአደጋ ስጋትን በመሆኑ በግልጽ ከተመለከተው የአደጋ ስፋት በማለፍ የካሳ ክፍያ ሊስተናገድ አይችልም። በመሰረታዊነት የዚህ ዓይነት መድን አንድ ሰው ከንብረት ወይም በሰው ላይ በሚደርስ ጉዳት የሚመጣ ተጠያቂነትን ሽፋን የሚያገኝበት ሲሆን የመድን ሰጪው ኃላፊነት በስምምነቱ የተመለከተው የአደጋና አደጋው የሚያስከትለው ጉዳት ዓይነት ላይ በሚያደርጉት ስምምነት ነው። በትርጉምም የዚህ ዓይነት መድን ከንብረት ጋር በተያያዘ ሲሰጥ የንብረት ጉዳትን ብቻ የሚሸፍን ሲሆን ከዚህ አልፎ የተቋረጠ ጥቅምን ለመሸፈን የተለየ ስምምነት ያስፈልጋል። በንብረት ላይ በሚደርስ ጉዳት ጋር በተያያዘ የሚከሰት የተቋረጠ ጥቅም ቀጥተኛ ሳይሆን ቀጥተኛ ያልሆነ፤ በአደጋ ስጋቱ የደረሰ ጉዳት ሳይሆን ተዛማጅ ወይም ተቀጥላ ጉዳት (collateral damage) ተደርጎ የሚወሰድ ነው። ስለዚህ ተዋዋይ ወገኖች ተስማምተው ሽፋን ካልሰጡት በስተቀር ከተጠያቂነት አንጻር የሚከሰት ጉዳት የተቋረጠ ጥቅምን ይጨምራል ሊባል አይችልም። በዚህ ጉዳይ በሚታየው ፖሊሲም የተቋረጠ ጥቅምን በተመለከተ የተደረገ ስምምነት ስለሌለ ከፖሊሲው የሚመነጭ ተጠያቂነት ሊኖር አይችልም።

በቀጣይነት መታየት ያለበት በተሽከርካሪ በሚደርስ ጉዳት ለሶስተኛ ወገን የሚኖር ተጠያቂነት ለውል ብቻ የተተወ ጉዳይ ባለመሆኑ የአመልካች ኃላፊነት ከሕግ አንጻር መታየት አለበት። አዋጅ ቁጥር 799/2005 በመግቢያው እንደተመለከተው በተሽከርካሪ ምክንያት እየደረሰ ያለው አደጋ በየጊዜው እጨመረ በመሆኑና በዚህ አደጋ ምክንያት የሚደርሰው የሰው ሞት፣ አካል ጉዳትና የንብረት ኪሳራ ማኅበራዊ ችግር እያስከተለ በመሆኑ ይህንን መፍትሔ መስጠት ታሳቢ ያደረገ መሆኑ ተመልክቶዋል። አዋጁ በይዘቱም መድን በተገባለት ተሽከርካሪ የሚደርስ የሰው ሞት፣ የአካል ጉዳትና የንብረት ኪሳራ መከፈል የሚገባውን ካሳና የአስቸኳይ ሕክምና ወጪን የሚሸፍን መሆን አንዳለበት በአንቀጽ 4(1) ደንግጎዋል። በዚህ ድንጋጌ ውስጥ የንብረት ኪሳራ የሚለው ሐረግ የኪሳራውን መጠን የጥቅም መቋረጥን መጨመር ስለመቻሉ ጥያቄ ሊነሳ ይችላል። በተለይም አዋጁ በተመሳሳይ ሁኔታ ይህንን ሐረግ መጠቀሙ ሲታይ ሕግ አውጭው የተለየ ውጤት አስቦ የተለያየ አገላለጽ መጠቀሙ ነው የሚል ሐሳብ ሊያጭር ይችላል። የንብረት ኪሳራ በሚል የተገለጸው (በእግሊዝኛው damage to property) በአንቀጽ 16(ሐ) እንደተመለከተው በንብረቱ ላይ ለሚደርስ ኪሳራ ወይም ጉዳት የሚከፈል መሆኑና በአጠቃላይ በአዋጁ ውስጥ ካለው አገባብ (ለምሳሌ አንቀጽ 7ን ይመለከቷል) እና ከኢንሹራንስ ጽንሰ ሐሳብ በመነሳት በንብረቱ ላይ በአደጋው ምክንያት የደረሰ ቀጥተኛ ጉዳትን ብቻ የሚመለከት መሆኑን ለመረዳት አያዳግትም። ከዚህም በላይ ግን ከአዋጁ ዓላማም ሆነ በአጠቃላይ ከኢንሹራንስ ኢንደስትሪው

ከሚገባበት መርዕ አኳያ ከዚህ ውጭ ያለ አረዳድ ውጤቱ ተቀባይነት ያለው አይደለም። የተቋረጠ ጥቅም ቀጥተኛ ጉዳት ሳይሆን ሽፋን ያገኘውን ጉዳት ተከትሎ የሚመጣ የገቢ/ትርፍ መታጣት በመሆኑ ከተመለከተው የአደጋ ስጋት ወይም ከደረሰው ጉዳት ወይም ከመድን ፖሊሲው ጋር በቀጥታ የተገናኘ አይደለም። ስለዚህ ይህ ቀጥተኛ ያልሆነ ጉዳት ተሸፍኗል ሊባል የሚችለው በሕግ ወይም በፖሊሲው የመድን ሰጪው ኃላፊነት የአደጋ ስጋት የሚያስከትለው ይህንን ጉዳት እንዲያካትት ከተደረገ ወይም በጥፋት ምክንያት ከውል ውጭ በሚከሰት ኃላፊነት በጥፋት ምክንያት የደረሰ ጉዳት እንዲካሄድ ከተጠየቀና ተቀባይነት ካገኘ ብቻ ነው።

በመቀጠል መታየት ያለበት ከዚህ በላይ ከቀረበው ትንታኔ አንጻር በሰበር መዝገብ ቁጥሮች 197530 እና 196878 እና 204682 (ያልታተሙ) እና በመሳሳሉት መዝገቦች በአንድ ወገን እንዲሁም በሰ/መ/ቁ 129710 በሌላ ወገን ከተሰጡት አስገዳጅ ውሳኔዎች አንፃር የተቋረጠ ጥቅም በፖሊሲው ባልተሸፈነበት ከሕግ የሚነጭ ኃላፊነት ሊኖር ስለመቻሉ አለመቻሉ ተገቢውን ምላሽ ሊያገኝ የሚሻ መሰረታዊ ነጥብ መሆኑን የምንረዳው ነው።

በመሰረቱ የተሸከርካሪ አደጋ የሶስተኛ ወገን መድን ፖሊሲ ሊሰጥ የሚችለው በመድን ኩባንያዎች መሆኑ በአዋጅ ቁጥር 799/2005 አንቀጽ 4(1) የተመለከተ ጉዳይ ነው። በእነዚህ ኩባንያዎች የሚሰጠው የመድን ሽፋን መድን ለተገባለት ተሸከርካሪ ለሚያደርሰው የሰው ሞት፤ የአካል ጉዳትና የንብረት ኪሳራ መከፈል የሚገባውን ካሳና የአስቸኳይ የህክምና አገልግሎት ወጪን በመሸፈን ላይ የተገደበ መሆኑ በአንቀጽ 4(2) መመልከቱ እንዲሁም በአዋጁ የትርጉም ክፍል በአንቀጽ 2(8) የመድን ፖሊሲ ማለት የመድን ገቢው በሶስተኛ ወገን ላይ ለሚያደርሰው የሞት አደጋ፤ የአካል ጉዳት ወይም የንብረት ኪሳራ ካሳ ለመክፈልና የአስቸኳይ የህክምና አገልግሎት ክፍያን ለመፈፀም መድን ሰጪው ውለታ የሚገባበት ሰነድ ለመሆኑ የሚያመለክት ነው። የእነዚህ ድንጋጌዎች (አንቀጽ 2(8)፤ 4(1) እና (2)፤ 7 እና 16(ሐ)) የጋራ ንባብም የተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) ከመነሻውም አስገዳጅ የሆነው የሶስተኛ ወገን የመድን ሽፋን ውስጥ የማይካተት መሆኑን ያሳያል።

በዘርፉ ያለው የቆየ ልምድና አሰራርም የተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) የአደጋው ቀጥተኛ ጉዳት ከመሆን ይልቅ ቀጥተኛ ያልሆነ ጉዳት ተደርጎ የሚወሰድ መሆኑን በሚያመለክት መልኩ ለተቋረጠ ጥቅም (indirect loss, Secondary loss, Business interruption or business income Insurance) የመሳሰሉ መጠሪያዎችን ማስቀመጣቸው በዘርፉ የዳበረው ልምድ የተቋረጠ ጥቅምን እንደ አደጋው ቀጥተኛ ጉዳት የማይመለከት መሆኑን ያሳያል። ከዚህ በተጨማሪም ለአደጋው የተሰጠው ቀጥተኛ የመድን ሽፋን ይህንን የተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) የማይሸፍን በመሆኑ የተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) በመድን ሰጪው ለሶስተኛ ወገን ካሳን እንዲያስገኝ በግልፅ የተደረገ ስምምነት የሚያስፈልገው መሆኑን (Losses relating to income are consequential and require

separate coverage , with consequential loss coverage reimbursing the insured for business costs due to damaged facilities or equipment) በዘርፉ የዳበረው ልምድም ማመልከቱም በህጉም ሆነ በፖሊሲው የተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) ተገቢውን ሽፋን እንዲያገኝ በህጉም ሆነ በፖሊሲው ይኸው በግልፅ ተመልክቶ ሊቀረፅ የሚገባ መሆኑን ያሳያል። የተለያዩ ሀገራት በአስገዳጅ የሶስተኛ ወገን የህግ ማዕቀፋቸው አስገዳጅ የመድን ሽፋን ሊሰጣቸው የሚገባቸውን ጉዳቶች ሲዘረዝሩ የሞት አደጋ፣ የአካል ጉዳት ወይም የንብረት ኪሳራ በማለት ካመለከቱ በኋላ በተጨማሪነት የተቋረጠ ጥቅም (consequential loss) የሚል የመድን ሽፋን ማካተታቸው በህጉ (consequential loss) አስገዳጅ የሶስተኛ የመድን ሽፋን እንዲያገኝ ይኸው በህጉ በግልፅ ሊመለከት የተቋረጠ ጥቅም የሚገባ መሆኑን ያሳያል።

አሁን በያዘነው ጉዳይ ከላይ በተመለከቱት የአዋጁ ድንጋጌዎች አስገዳጅ የሆነው የህግ ማዕቀፍ የሞት አደጋ የአካል ጉዳት ወይም የንብረት ኪሳራን ከማካተቱ ውጪ የተቋረጠ ጥቅምን (consequential loss) በማካተት የተቀረፀ አይደለም። ከዚህም በተጨማሪ የአዋጁ አንቀፅ 6(1)(ሀ) የመድን ገቢው በሶስተኛ ወገን ላይ ለሚያደርሰው የሞት አደጋ፣ የአካል ጉዳት ወይም የንብረት ጉዳት (ኪሳራ) ካሳ ላለመክፈልና የአስቸኳይ የህክምና አገልግሎት ክፍያን ለማስቀረት የሚያስቀምጣቸውን ማግለያዎች በተመለከተ ገደብ ለማበጀት የተቀመጠ ድንጋጌ ከመሆኑ ውጪ ከመነሻውም በዝርዝሩ ውስጥ ያልተካተተን የጉዳት ካሳ አይነት በማግለያ ማግለልን የማይከለክል በመሆኑ፣ የተቋረጠ ጥቅምን (consequential loss) አስመልክቶ በአመልካችና በጣልቃ ገብ መሀከል የተደረገው ስምምነት የአዋጁን አጠቃላይ መንፈስ የተከተለ አይደለም የሚባልበት የህግ አግባብ አይኖርም። በሰበር መዝገብ ቁጥር 197530፣ 204682 እና በመሳሰሉት በአዋጁ ለሶስተኛ ወገኖች ጥበቃ የተደረገላቸው መብቶች ሳይሸራረፉ ተግባራዊ የሚደረጉት አስገዳጅ የሆነው የሶስተኛ ወገን የመድን ሽፋን አዋጁ በመነሻነት ይዟቸው የተነሱትን የመድን ገቢው በሶስተኛ ወገን ላይ ለሚያደርሰው የሞት አደጋ የአካል ጉዳት ወይም የንብረት ጉዳት (ኪሳራ) ካሳ ማስከፈልና የአስቸኳይ የህክምና አገልግሎት ክፍያን ማስፈፀምን መሰረት በማድረግ ሊሆን ከሚገባ ውጪ ከመነሻውም በዝርዝሩ ውስጥ ያልተካተተውን የተቋረጠ ጥቅምን (consequential loss) በማካተት ሊሆን አይገባም ።

በዚህ አግባብም መድን ሰጪው ለማስጠገን የተረከበውን ንብረት ሀላፊነት በጎደለው መልኩ አዘግይቶ በማስጠገኑ በጥፋቱ ምክንያት ለሚደርሰው ጉዳት ያለበት ከውል ውጪ ሀላፊነት እንደተጠበቀ ሆኖ በሰ/መ/ቁ .129710 በአዋጅ ቁጥር 799/2005 የተሻረውን አዋጅ ቁጥር 559/2002 አንቀፅ 6(1)(ሀ) እና ለጉዳዩ አግባብነት ያለውን የመድን ፖሊሲ መሰረት በማድረግ ያስቀመጠው አስገዳጅ የህግ ትርጉም ለጉዳዩ አግባብነት ያላቸውን ህጎች፣ የኢንሹራንስ መርሆች፣ የዘርፉ ፀሀፍት በዝርዝር ያስቀመጧቸውን ሀሳቦች መሰረት ያደረገ ሆኖ ስላገኘው የስር ፍርድ ቤቶችም እነዚህን ለጉዳዩ አግባብነት ያላቸውን ህጎችና የኢንሹራንስ ህግ መርሆች እንዲሁም በአመልካችና ጣልቃገብ መሀከል የተደረገውን የመድን

ፖሊሲ መሰረት በማድረግ ከተቋረጠ ጥቅም ጋር በተያያዘ በአመልካች ላይ የቀረበውን የክፍያ ጥያቄ ውድቅ በማድረግ የተቋረጠ ጥቅም አመልካችና ጣልቃ ገብ በገቡት የመድን ውል ሽፋን ያልተሰጠው በመሆኑ የመኪና አደጋውን ተከትሎ በተጠሪ ላይ መድረሱ የተረጋገጠውን የተቋረጠ ጥቅም ብር 135,000.00 (አንድ መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ) ጣልቃ ገብ ለተጠሪ እንዲከፍሉ ተገቢውን ውሳኔ ሊሰጡ ሲገባ ምንም አይነት በቂና ዝርዝር ምክንያት ሳያስቀምጡ አመልካች በስር ፍርድ ቤት የተረጋገጠውን የተቋረጠ ጥቅም ብር 135,000.00 (አንድ መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ ብር) ለተጠሪ ሊከፍል በማለት መወሰናቸው መሰረታዊ የህግ ስህተት የተፈፀመበት ሆኖ ስላገኘው ተከታቶን ወስነናል።

ውሳኔ

1. በኢ.ብ.ክ.መ የሰሜን ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ.ቁ. 27177 በቀን 22/05/2013 ዓ.ም የተቋረጠ ጥቅምን አስመልክቶ የሠጠው የውሳኔ ክፍልና ይህንን ውሳኔ ክፍል በማፅናት የኢ.ብ.ክ.መ. ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመ.ቁ. 0110125 በቀን 15/10/2013 ዓ.ም የሰጠው ፍርድ የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር ስነ-ስርዓት መመሪያ ቁጥር 17/2015 አንቀፅ 9(1)(ለ) መሰረት ተሸሯል። ቀሪው የውሳኔ ክፍል አልተነካም።
2. አመልካች ለተጠሪ የተቋረጠ ጥቅም የመክፈል የውል ግዴታ የለበትም ብለናል።
3. በስር ፍርድ ቤት በተጠሪ ላይ መድረሱ የተረጋገጠውን የተቋረጠ ጥቅም ብር 135,000.00 (አንድ መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ) ሊከፍል የሚገባው ጣልቃ ገብ ነው ብለናል።
4. ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት ቀደም ሲል በሰ/መ/ቁጥር 197530፤ 196878፤ 204682 እና በተመሳሳይ ሌሎች አስገዳጅ ከሆነው የሶስተኛ ወገን የመድን ሽፋን ጋር በተያያዘ የተቋረጠ ጥቅምን አስመልክቶ የተሰጠው የህግ ትርጉም የተቋረጠ ጥቅምን (consequential loss) በተመለከተ በውል ወይም በህግ በግልፅ ካልተመለከተ በስተቀር መድን ሰጪው የመክፈል የህግም ሆነ የውል ግዴታ የለበትም ተብሎ በፌደራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀፅ 26(3) እና የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር ስነ-ስርዓት መመሪያ ቁጥር 17/2015 አንቀፅ 14(2) መሰረት ተለወጧል።
5. ግራ ቀኙ በሰበር ክርክሩ ምክንያት ያወጡትን ወጪና ኪሳራ የየራሳቸውን ይቻሉ ።

ትዕዛዝ

- የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለስር ፍርድ ቤቶች ይድረሳቸው።
- ይህ ውሳኔ ይታተም ዘንድ ለህግ እና ጥናት ክፍል ግልባጪ ይድረሰው።
- መጋቢት 12 ቀን 2014 ዓም በዋለው ችሎት በመ/ቁ. 27177 በተጀመረው አፈፃፀም ላይ የተሰጠው የእግድ ትዕዛዝ ተነስቷል።
- ጉዳዩ ውሳኔ ስላገኘ መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የሰባት ዳኞች የማይነበብ ፊርማ አለበት

ግንቦት 29 ቀን 2016 ዓ.ም

ዳኞች፡- ቴዎድሮስ ምህረት

አበባ እምቢያለ

ተፈሪ ገብሩ (ዶ/ር)

እንዳሻው አዳነ

ተሾመ ሽፈራው

ዋዚሞ ዋሲራ

ሰናይት አድነው

አመልካቾች፡- 1.የኢትዮጵያ መንግሥት አስተዳደር

2.አጋርፋ ከተማ አስተዳደር ነገረፈጅ አሰፋ ጣሰው ቀረቡ።

ተጠሪ፡- ወ/ሮ አቤብ በቀለ አልቀረቡም።

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ውሳኔ ተሰጥቷል ።

ፍ ር ድ

በዚህ መዝገብ ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ሰበር ችሎት ውሳኔ ይሻል የተባለው ጉዳይ ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበትንና የንብረት ካሳ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጡ ህጎችን ተከትሎ የፌዴራል መንግስት አካላት ተከራካሪ በሆኑበት የፌደራል ጉዳይ በሚሰጡ ውሳኔዎች ላይ ለሰበር ችሎቶች አቤቱታ የሚቀርብበትን ሁኔታ የሚመለከት ነው ።

1. ከመዝገቡ መረዳት እንደሚቻለው ጉዳዩ የጀመረው በኦሮሚያ ክልል ጋሰራ ወረዳ የካሳ ግምት ቅሬታ ሰሚ ሲሆን ቀጥሎ በወረዳው የካሳ ቅሬታ ይግባኝ ሰሚ፤ በባሌ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት እንዲሁም በመጨረሻ በኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት ታይቶ ውሳኔ ተሰጥቶበታል።

2. የሰበር አቤቱታው ለዚህ ፍርድ ቤት የቀረበው አመልካቾች ጥቅምት 11/2015 ዓ.ም በተባራ የሰበር ማመልከቻ የባሌ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመ/ቁ 33344 በቀን 29/09/2014 ዓ.ም እንዲሁም የኦሮሚያ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ደቡብ ምድብ ችሎት በመ/ቁ 47042 በቀን 02/02/215 ዓ.ም የሰጡት ውሳኔ የህግ ስህተት የተፈፀመበት ነው በሚል ለማሳረም ነው።

3. የአመልካቾች የሰበር ቅሬታ በአጣሪ ችሎቱ ተመርምሮ በካሳው ውሳኔ ላይ ቅሬታ በህጉ አግባብ በተቀመጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ የቀረበ ስለመሆኑ፤ ለተጠሪ ሊከፈል ይገባል የተባለው ካሳ

ከተጨማሪ እሴት ታክስ ጋር ታስቦ እንዲከፈል የመወሰኑን ተገቢነት፤ የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ካሳው በድጋሚ ተሰልቶ ሪፖርት እንዲቀርብለት የሰጠው ትዕዛዝ በህጉ አግባብ የተሰጠ ስለመሆኑ፤ እንዲሁም ከተጠሪ የባንክ ሂሳብ ላይ ተቀናሽ እንዲሆን ትዕዛዝ ያልተሰጠበት አግባብ ከአዋጅ ቁጥር 1161/11 እና ደንብ ቁጥር 472/12 እንዲሁም አግባብነት ካላቸው ድንጋጌዎች አንፃር መጣራት አለበት ተብሎ ለዚህ ሰበር ችሎት እንዲቀርብና ተጠሪ መልስ እንዲሰጡበት ተደርጓል። በዚህ መሰረት ግራቀኝ ክርክራቸውን በዕሁፍ አጠናቀው መዝገቡ ለምርመራ ተቀጥሯል።

4. ጉዳዩ ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ሳይቀርብ በቀጥታ ለፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የቀረበው የአሁን 1ኛ አመልካች የፌዴራል መንግስት አካል በመሆኑ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 5(1)(ረ) መሰረት የፌዴራል መንግስት አካል ተከራካሪ የሆነበት ጉዳይ የፌዴራል ጉዳይ ስለሚሆን የክልሉ ሰበር ችሎት ጉዳዩን ለማየት ስልጣን አይኖረውም በሚል ነው።

5. ስለሆነም ከፍሬ ነገሩ በፊት ውሳኔ የሚሻው ጭብጥ ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበትንና የንብረት ካሳ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጡ ህጎችን መሰረት በማድረግ የፌዴራሉ መንግስት አካላት ተከራካሪ በሆኑበት የፌዴራል ጉዳይ ላይ በክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በሚሰጡ የመጨረሻ ውሳኔዎች የሰበር አቤቱታ ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ሊቀርብ የሚገባ መሆን አለመሆኑ ነው። ከዚህ ጭብጥ ጋር በተያያዘ ይህ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት የተለያዩና የሚቃረኑ ገዢ ውሳኔዎች ሰጥቷል።

6. በሰ/መ/ቁ 186320 እና በተመሳሳይ ሌሎች መዛግብት በሰጠው ትርጉም፡- በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ መሰረት የፌዴራል መንግስቱ አካል የፍትሐብሔር ጉዳይ እንደ ፌዴራል ጉዳይ ተቆጥሮ የፌዴራል ፍርድ ቤቶች በጉዳዩ ላይ ተከራካሪ የሆነበት የዳኝነት ሥልጣን እንደሚኖራቸው የተደነገገ በመሆኑ፤ አከራካሪው የካሳ ጉዳይም የፌዴራል መንግስት ህግ የሆነውን አዋጅ ቁጥር 455/1997 (በአዋጅ ቁጥር 1161/2011 እንደተተካ) መሰረት ያደረገ በመሆኑ፤ ጉዳዩም የፌዴራል ፍርድ ቤቶች የወል ዳኝነት ስልጣን ውስጥ የሚታቀፍ በመሆኑ ምክንያት ምንም እንኳን አስከ ይግባኝ ያለውን መሰል ክርክር የማየት ስልጣን የክልል ከፍተኛ ፍርድ ቤቶች እና የከተማ ነፃ ጉዳዮች ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤቶች ስልጣን እንደሆነ በህጉ የተደነገገ ቢሆንም አዋጁ ስለሰበር ዳኝነት ስልጣን ያለው ነገር ባለመኖሩ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ መሰረት በሰበር ደረጃ ጉዳዩን የማየት ስልጣን የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ስልጣን ነው፤ ስለሆነም የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የፌዴራል መንግስት ተቋም (የኢትዮጵያ መንገዶች ባለስልጣን) ተከራካሪ በመሆኑ ጉዳዩን የማየት ስልጣን የለውም በማለት ትርጉም ሰጥቷል።

7. በሌላ በኩል ሰበር ችሎቱ በተመሳሳይ ጭብጥ ላይ በሰ/መ/ቁ 224864 በአብላጫ ድምጽ ተቃራኒ ውሳኔ ሰጥቷል። በዚህ መዝገብ በሰጠው ውሳኔ፡- ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበትንና የንብረት ካላ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን በወጣው አዋጅ ድንጋጌ መሰረት ተከራካሪ ወገኖች በክልል ይሁን በፌዴራል መንግስት ተመዝጋቢ መሆናቸው እና አለመሆናቸው ከግምት ሳይገባ ጉዳዩ በክልል ከሆነ በክልል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በአ/አበበ እና ድሬደዋ ከሆነ ደግሞ በፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት በይግባኝ ሊቀርብ እንደሚገባ ያሳያል። የአዋጁ አቀራረጽ ሲታይ ቅሬታ ያለው ወገን ለቅሬታ ሰሚ ኮሚቴ፣ በኮሚቴው ውሳኔ ላይ ቅሬታ ካለው ደግሞ ለይግባኝ ሰሚ ጉባዔ ማቅረብ እንደሚችል በአስተዳደር የተዋቀሩት አካላት ጉዳዩን ከተመለከቱ በኋላ ለክልል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በይግባኝ እንደሚቀርብ በአዋጁ ተመላክቷል። በሌላ አነጋገር በአዋጁ የቅሬታ አቀራረብ ስርዓት መጀመሪያ በአስተዳደር አካላት ቀጥሎ በፍርድ ቤት እንደሚታይ ተመላክቷል። ከፍርድ ቤት አኳያ ስንመለከተውም ጉዳዩ በክልሉ ከፍተኛ ፍርድ ቤት እንዲታይ የተደረገበት ዓላማ እዛው በክልል ደረጃ ጉዳዩ እንዲያልቅ ተፈልጎ ነው ከማለት በስተቀር ጉዳዩ የክልል ወይም የፌዴራል የሚለውን ለመለየት ተፈልጎ አይደለም። ከዚህም ባሻገር የተከራካሪዎች ማንነትም ከግምት በማስገባትም አይደለም። በአዋጁ በሌላ በኩል የአ/አበበ እና በድሬደዋ በሚል በግልጽ የተቀመጠውም ሲታይ ይዞታው የተወሰደበት ወገን በአዲስ አበባ ወይም ድሬደዋ ከሆነ የአስተዳደር እርከኑን የጨረሰ ቅሬታ አቅራቢ ለፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ማቅረብ የሚችል ስለመሆኑ ተደንግጓል። ከአዋጁ የምንገነዘበው ጉዳዩ በይግባኝ በክልሉ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ከተጀመረ በክልል ደረጃ ያለውን የይግባኝ ስርዓት ተከትሎ ጉዳዩ መታየት ያለበት እንጂ ተከራካሪ ወገኖች የፌዴራል ተመዝጋቢ ከሆነ ጉዳዩን የፌዴራል የሚያሰኘው አይደለም። ስለሆነም ጉዳዩን የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ለማየት ስልጣን እያለው በጉዳዩ የፌዴራል መንግስት አካል ተከራካሪ ስለሆነ ጉዳዩ ለክልሉ ሰበር ሊቀርብ አይገባም ተብሎ መወሰኑ ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበት ካህ የሚከፈልበት እና ተነሿዎች መልስዉ ለማቋቋም የወጣውን አዋጅ ያገናዘበ አይደለም። ስለሆነም የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ጉዳዩን በሰበር የማየት ስልጣን አለው በማለት ትርጉም ሰጥቶ ወስኗል።

8. ስለሆነም የፌዴራል መንግስት አካል ተከራካሪ የሆነበት የፌዴራል ጉዳይ በክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ሊታይ ይገባል ተብሎ በኋላ የተሰጠው ትርጉም ተገቢነቱ ተጣርቶ መወሰን ይቻል ዘንድ ጉዳዩ ከአምስት በላይ በሆኑ ዳኞች ሊታይ ይገባል ተብሎ ብይን ተሰጥቶበት ይህ የሰባት ዳኞች ፓናል ችሎት እንዲሰየም ተደርጓል።

9. ይህንኑ ነጥብ በፌዴራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት አስቀድሞ በተሰጡ ውሳኔዎች ከተያዘው አቋም እና ከተሰጠው ትርጉም፤ ከሰበር ችሎቶች ህገመንግስታዊና ህጋዊ ስልጣን፤

እንዲሁም የሰበር የክርክር አመራር እና የትርጉም ለውጥ የሚደረግበት ሥርዓትና መሰረታዊ መርሆዎች አንፃር መመርመሩ ተገቢ ይሆናል።

10. ከፍ ሲል እንደተገለፀው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት አስቀድሞ በሰ/መ/ቁ 186320 እና በተመሳሳይ መዛግብት ለሰጠው ትርጉም መሰረት ያደረገው የፌዴራል መንግስቱ አካል ተከራካሪ የሆነበት የፍትሐብሔር ጉዳይ በመሆኑ፤ አከራካሪው የካሳ ጉዳይም የፌዴራል መንግስት ህግ የሆነውን አዋጅ ቁጥር 455/1997 (በአዋጅ ቁጥር 1161/2011 እንደተተካ) መሰረት ያደረገ በመሆኑ፤ ጉዳዩም በፌዴራል ፍርድ ቤቶች የወል ዳኝነት ስልጣን ውስጥ የሚታቀፍ በመሆኑ ምክንያት ምንም እንኳን አስከ ይግባኝ ያለውን መሰል ክርክር የማየት ስልጣን የክልል ፍርድ ቤቶች እና የከተማ ነፃ ጉዳዮች ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤቶች ስልጣን ሊሆን ቢችልም አዋጅ ቁጥር 455/1997 ስለሰበር ዳኝነት ስልጣን የሚለው ነገር ባለመኖሩ የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የፌዴራል መንግስት ተቋም ተከራካሪ የሆነበትን የፌዴራል ጉዳይ የማየት ስልጣን የለውም በማለት ትርጉም መስጠቱን የሚያሳይ ነው። ሥራ ላይ ያለው አዋጅ ቁጥር 1161/2011 የሰበር ችሎቶችን ስልጣን በተመለከተ ከቀደመው አዋጅ የተለየ ድንጋጌ አልያዘም። የፌዴራል ጉዳዮች በክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ታይተው ውሳኔ ይሰጥባቸው ዘንድ የሰጠው የዳኝነት ስልጣንም የለም።

11. እንደሚታወቀው የፌዴራልም ሆነ የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤቶች የሰበር ስልጣን በህገመንግስቱ እንዲሁም በፍርድ ቤቶች አዋጅ በግልጽ ተመልክቷል። በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 80(3)(ለ) ስር እንደተመለከተው የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት መሰረታዊ የህግ ስህተት ያለበትን በክልል ጉዳዮች የተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔ ለማረም በሰበር ችሎት የማየት ስልጣን እንደሚኖረውና ዝርዝሩ በህግ እንደሚወሰን ይደነግጋል። ይህን መሰረት በማድረግ የወጡት የክልል ህገ መንግስታት እና የክልል ፍርድ ቤቶች አዋጆችም የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት ሥልጣን የህግ ስህተት ያለበትን በክልል ጉዳዮች የተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔ ማረም ስለመሆኑ ይደነግጋሉ። ከተያዘው ጉዳይ ጋር ሲታይም በኦሮሚያ ክልላዊ መንግስት ህገ መንግስት እና የክልሉን ፍርድ ቤቶች ስልጣንና ተግባር እንደገና ለመወሰን በወጣው አዋጅ ቁጥር 216/2011 አንቀጽ 26 ስር የተደነገገው ይኸው ነው። ስለሆነም የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በፌዴራል ጉዳይ በተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔ ላይ የህግ ስህተት ለማረም በህገ መንግስትም ሆነ በህግ ስልጣን አልተሰጠውም።

12. እንደሚታወቀው የፍርድ ቤቶች የዳኝነት ስልጣን ምንጭ ህገ መንግስት እና ሥልጣን ባላቸው አካላት የሚወጡ ህጎች ናቸው። በቀጥታ ወይም በግልጽ ካልታገዱ በቀር በህጉ አግባብ ስልጣን የተሰጣቸው ፍርድ ቤቶች ሁሉ በህጉ በተሰጣቸው ስልጣን መሰረት አከራክረው መወሰን ይኖርባቸዋል። ትርጉም የሚሾ ህጎችን ለመተርጎም ፍርድ ቤቶች ያላቸው አጠቃላይ ስልጣን

እንደተጠበቀ ሆኖ የፍርድ ቤት የዳኝነት ስልጣን ከፍርድ ውሳኔዎች ሊመነጭ እንደማይገባም በዘርፉ ከዳበረው ስነህግ መንገዘብ ይቻላል።

13. ከፍሲሉ እንደተገለፀው የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የፌዴራል መንግስት ተቋም ተከራካሪ የሆነበትን ጉዳይ የማየት ስልጣን የለውም በማለት አስቀድሞ ትርጉም የተሰጠው የፌዴራል መንግስቱ የፍትሐብሔር ጉዳይ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ (ስራ ላይ ባለው አዋጅ ቁጥር አካል ተከራካሪ የሆነበት 1234/2013 አንቀጽ 5(1)(ረ)) መሰረት የፌዴራል ጉዳይ መሆኑን፤ የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ስልጣን በክልል ጉዳይ ላይ በተሰጠ የመጨረሻ ውሳኔ ላይ የተመሰረተ ስለመሆኑ በህገ መንግስቱ እና በፍርድ ቤቶች አዋጅ መደንገጉን፤ አከራካሪው የካሳ ጉዳይም የፌዴራል መንግስት ህግ የሆነውን አዋጅ ቁጥር 455/1997 (በአዋጅ ቁጥር 1161/2011 እንደተተካ) መሰረት ያደረገ መሆኑን፤ እንዲሁም አጠቃላይ ጉዳዩ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች የወል ዳኝነት ስልጣን ስር የሚታቀፍ መሆኑንና በአዋጁ እስከ ይግባኝ ያለውን መሰል ክርክር የማየት ስልጣን የክልል ፍርድ ቤቶች እና የከተማ ነክ ጉዳዮች ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤቶች ስልጣን ቢሆን እንኳ በክልልም ሆነ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤቶች የሰበር የዳኝነት ስልጣን ላይ በአዋጁ የተደረገ ለውጥ አለመኖሩን መሰረት በማድረግ የተወሰነ በመሆኑ ትርጉሙ የሚነቀፍ አልነበረም።

14. በአንጻሩ በሰ/መ/ቁ 224864 የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት መሰል የፌዴራል ጉዳይን የማየት ስልጣን አለው በማለት ትርጉም የተሰጠው ይህ ነው የሚባል የህገ-መንግስትም ሆነ የህግ አመክንዮ ሳይኖር ነው። በውሳኔው እንደተመለከተው በአዋጁ የቅሬታ አቀራረብ ስርዓት መጀመሪያ በአስተዳደር አካላት ቀጥሎ በፍርድ ቤት እንደሚታይ መደንገጉ፤ ከፍርድ ቤት አኳያም ጉዳዩ በክልሉ ከፍተኛ ፍርድ ቤት እንዲታይ መደረጉና በአዲስ አበባ ወይም ድሬደዋ ከሆነ የአስተዳደር እርከኑን የጨረሰ ቅሬታ አቀራረብ ለፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ማቅረብ የሚቻል ስለመሆኑ መደንገጉ ሁሉ ተደምረው ሲታዩ የፌዴራል ጉዳዮች የፌዴራል ተፈጥሯቸው እንዲቀር ተደርጎ በክልል ሰበር ችሎት እንዲታዩ የሚያደርግ አይደለም። እነዚህ በምክንያትነት ተጠቅሰው ህገመንግስታዊውና ህጋዊው የዳኝነት ስልጣን ክፍፍል ወደጎን የሚባልበት ምክንያት የለም።

15. የሰበር ስርዓት የመዘርጋት አላማም በአንድ ሀገር ውስጥ ወጥ የሆነ የህግ አተረጓጎም እና አፈጻጸም መኖሩን በማረጋገጥ የህግ የበላይነትን ማስፈን ነው። ይህን ማድረግ ከሚያስችሉ መንገዶች አንዱ የህግ ስህተት ያለበት ውሳኔ ፀንቶ ሊቆይ የማይችልበትን ሁኔታ መፍጠር የሚያስችል የህግ ስርዓት መዘርጋት ነው። በዚህ መልኩ የተዘረጋው የህግ ስርዓት ሳይዛነፍ ሥራ ላይ ሊውል ይገባል።

16. በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26 መሠረት በሰበር ችሎት የተሰጠ ትርጉም መለወጥ ያለበት ከሰባት ያላነሱ ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት ሊሆን እንዲሚገባ

ተመልክቷል። ስለሆነም አስቀድሞ የተሰጠ ትርጉም በሰባት ዳኞች ባልተወለጠበት ሁኔታ፤ እንዲሁም ሰበር ችሎቱ አስቀድሞ የሰጠው ትርጉም ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበትንና የንብረት ካሳ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን ከወጣው አዋጅ ጋር አብሮ የሚሔድ አይደለም ባልተባለበት ሁኔታ በሰ/መ/ቁ 224864 “የፌዴራል መንግስት አካል ተከራካሪ በሆነበት የፌዴራል ጉዳይ ላይ የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት በሰበር የማየት ስልጣን አለው” ተብሎ የተሰጠው ትርጉም በህጉ የተዘረጋውን ስርዓት የተከተለ ሆኖ አላገኘውም።

17. ስለሆነም የፌዴራል መንግስት አካል ተከራካሪ በሆነበት የፌዴራል ጉዳይ ላይ የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት በሰበር የማየት ስልጣን አለው ተብሎ የተሰጠው ትርጉም የፌዴራሉንም ሆነ የክልል ህገ መንግስታቱን፤ የፌዴራል ፍርድ ቤቶችንና የክልል ፍርድ ቤቶችን አዋጆች መሰረት ያላደረገ፤ እንዲሁም አስቀድሞ በሰበር ችሎት የተሰጠ ትርጉም የሚለወጥበትን የህግ ስርዓት መሰረት ያላደረገ በመሆኑ የተሰጠው ትርጉም ሊለወጥ ይገባል ብለናል።

18. በመሆኑም በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26 መሰረት ቀደም ሲል በዚህ ፍርድ ቤት በሰ/መ/ቁ 224864 እና ይህን ተከትለው በተወሰኑ ሌሎች ተመሳሳይ መዛግብት ተሰጥቶ የነበረውን ትርጉም ለውጠናል። ይኸውም፦ ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበት ካሳ የሚከፈልበት እና ተነሿዎች መልሰው ለማቋቋም የወጣውን አዋጅ መሰረት በማድረግ የሚነሱ ክርክሮችን በተመለከተ ተከራካሪ ወገኖች በክልል ይሁን በፌዴራል መንግስት ተመዝጋቢ መሆናቸው እና አለመሆናቸው ከግምት ሳይገባ፤ ጉዳዩም የክልል ወይም የፌዴራል የሚለውን ለመለየት ሳያስፈልግ፤ የተከራካሪዎችን ማንነትም ከግምት ማስገባት ሳያስፈልግ ጉዳዩን የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት በሰበር ለማየት ስልጣን አለው ተብሎ የተሰጠው ትርጉም ተለውጧል። የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበትንና የንብረት ካሳ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጡ ህጎችን ተከትሎ የፌዴራሉ መንግስት አካላት ተከራካሪ በሆኑበት የፌዴራል ጉዳይ ላይ በሚሰጡ የመጨረሻ ውሳኔዎች ላይ በሰበር የማየት ስልጣን የለውም ብለናል ።

ው ሳ ኔ

1. በዚህ ሰበር ችሎት በሰ/መ/ቁ 224864 እና ይህን ተከትለው በተወሰኑ ሌሎች ተመሳሳይ መዛግብት ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበት ካሳ የሚከፈልበት እና ተነሿዎች መልሰው ለማቋቋም የወጣውን አዋጅ መሰረት በማድረግ የሚነሱ ክርክሮችን በተመለከተ ተከራካሪ ወገኖች በክልል ይሁን በፌዴራል መንግስት ተመዝጋቢ መሆናቸው እና አለመሆናቸው ከግምት ሳይገባ፤ ጉዳዩም የክልል ወይም የፌዴራል የሚለውን መለየት ሳያስፈልግ፤ የተከራካሪዎችን ማንነትም ከግምት ማስገባት ሳያስፈልግ ጉዳዩን የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በሰበር ለማየት

ስልጣን አለው ተብሎ የተሰጠው ትርጉም ህገ መንግስቱንና የፍርድ ቤቶችን አዋጅ መሰረት ያላደረገ፤ እንዲሁም አስቀድሞ የተሰጠ ትርጉም የሚለወጥበትን የህግ ስርዓት ተከትሎ ያልተሰጠ በመሆኑ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26 መሰረት ተለውጧል። በዚህ መዝገብ የተሰጠው ውሳኔ ለጉዳዩ ገዢ ይሆናል ብለናል።

2. የክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ለህዝብ ጥቅም ሲባል የመሬት ይዞታ የሚለቀቅበትንና የንብረት ካሳ የሚከፈልበትን ሁኔታ ለመወሰን የወጡ ህጎችን ተከትሎ የፌዴራል መንግስት አካላት ተከራካሪ በሆኑበት የፌዴራል ጉዳይ ላይ በሚሰጡ የመጨረሻ ውሳኔዎች ላይ በሰበር የማየት ስልጣን የለውም ።

3. ከፍ ሲል የተሰጠውን ትርጉም መሰረት በማድረግ በዚህ መዝገብ የተያዘው ቀሪ ክርክር በሰበር ባለ አምስት ዳኞች ችሎት ውሳኔ ሊያገኝ የሚችል መሆኑን ስለተረዳን በዚያው በኩል ይወሰን ብለናል።

የሰባት ዳኞች የማይነበብ ፊርማ አለበት

የካቲት 29 ቀን 2016 ዓ/ም

ዳኞች- ቴዎድሮስ ምህረት

አበባ እምቢአለ

ብርሃኑ አመነው

በዕውቀት በላይ

ቀነዓ ቂጣታ

ብርሃኑ መንግስቱ

ማርታ ተካ

አመልካች፡ - የጦሳ ነጋዴዎች አጠቃላይ ንግድ ሥራ አክሲዮን ማኅበር

ተጠሪ፡- የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ፍትህ ሚኒስቴር - ዐቃቤ ሕግ

መዝገቡ የተቀጠረዉ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26/1 መሰረት ከሰባት ያላነሱ ዳኞች በተሰየሙበት መርምሮ ተገቢውን ለመወሰን በሚል ነው።

ጉዳዩ የህግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ስለሚሆንበት አግባብ በተመለከተ አስቀድሞ በተመሳሳይ ጉዳይ ላይ የተሰጠው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም እንዲለወጥ እንዲሻሻል በአምስት ዳኞች በተመራው መሰረት በዚህ መዝገብ ከቀረበው ከፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132/1 እና 120/1 ድንጋጌዎች ከወንጀል ህጉ አንቀጽ 34/1 እንዲሁም የህግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆንበት አግባብ አስመልክቶ አስቀድሞ በተመሳሳይ ጉዳዮች የተሰጠው የሕግ ትርጉም ለመለወጥም ሆነ ለማሻሻል የሚያስገድድ ህጋዊ ምክንያት አለ ወይስ የለም በሚለው ላይ ጉዳዩ በሰባት ዳኞች ታይቶ ተከታይ ፍርድ ተሰጥቷል።

ፍ ር ድ

የጉዳዩ አመጣጥ አጠር ባለ መልኩ ሲታይ፡- ክርክሩ የተጀመረዉ በአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት በደቡብ ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ሆኖ የአሁን ተጠሪ ተወካይ የነበረዉ የአማራ ብሔራዊ ክልል ጠቅላይ ዐቃቤ ሕግ በአሁን አመልካችና የአመልካች ሥራ አስኪያጅ እና ሠራተኛ በሆኑት ላይ ሁለት ክሶችን መስርቷል።

የመጀመርያው ክስ የመሰረተው በአመልካች ድርጅት ሥራ አስኪያጅ እና የጥበቃ ሠራተኛ ላይ ሲሆን በወንጀል ሕግ አንቀጽ 32(1/ሀ) እና በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ

120/1 ላይ የተደነገገውን በመተላለፍ ያለደረሰኝ ግብይት በማከናወናቸው ያለደረሰኝ ግብይት በመፈጸም ወንጀል ተከሰዋል የሚል ክስ መስርቶባቸዋል።

ሁለተኛው ክስ የመሰረተው አመልካች በሆነው ድርጅት ላይ ሲሆን የክሱ ይዘትም አመልካች በወንጀል ሕግ አንቀጽ 34/1 እና በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120/1 ስር የተደነገገውን በመተላለፍ ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ እንዳለበት እያወቀ በቀን 10/03/2013 ዓ/ም ከምሽቱ በግምት 1:00 ሰዓት በደሴ ከተማ ሆጤ ክፍለ ከተማ መናኸሪያ አካባቢ በሚገኘው ጦላ ቁጥር 1 መኝታ ቤት ደንበኛ የሆኑት ግለሰብ ለተከራዩት አልጋ ደረሰኝ ባለመስጠቱ በፈጸመው ያለደረሰኝ ግብይት በመፈጸም ወንጀል ተከሷል የሚሉ ናቸው።

ለአመልካችና ለስር ተከላሾች የክስ ማመልከቻው በጠበቃቸው በተወከሉበት እንዲደርሳቸው ተደርጎ ተነብሰላቸው አመልካች በጠበቃው አማካኝነት ባቀረበው የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ይህ የወንጀል ክስ ከመቅረቡ በፊት የገቢዎች ሚኒስቴር ኮምቦልቻ ቅርንጫፍ ጽ/ቤት በዚሁ ጉዳይ በአመልካች ላይ አስተዳደራዊ ክስ ስለወሰነበት በድጋሚ ልክሰስ አይገባም በማለት ቢቃወምም ፍርድ ቤቱም አመልካች አስተዳደራዊ ቅጣት መቀጣቱ የወንጀል ክስ እንዳይቀርብበት አያደርግም በማለት መቃወሚያውን ወድቅ ካደረገ በኋላ ተከላሾች የእምነት ክህደት ቃላቸውን እንዲሰጡ ጠይቋቸው ጥፋተኛ አይደለንም በማለት ክደው በመከራከራቸው ፍርድ ቤቱ የዐቃቤ ሕግ ምስክሮች ሰምቶ ምስክሮች የሰጡት ቃል እና የሰነድ ማስረጃዎችን መርምሮ አመልካች የተጨማሪ እሴት ታክስ (ተ.እ.ታ) ተመዝጋቢ መሆኑን የሰነድ ማስረጃ የሚያሳይ መሆኑን፤ የአመልካች የጥበቃ ሠራተኛ የመኝታ አገልግሎት ፈልጎ ለመጣው ለአመልካች ደንበኛ አልጋ በማስያዝ ብር 120.00 ተቀብሎ ደረሰኝ ሳይሰጥ ግብይት መፈጸሙ ተመስክሯል፤ ደንበኛውም አልጋ መያዛቸውን የሚያሳይ የእንግዶች መመዝገቢያ ፎርም የቀረበ መሆኑን ጠቅሶ ዐቃቤ ሕግ እንደ ክስ አቀራረቡ ያስረዳ በመሆኑ አመልካችን ጨምሮ የስር ተከላሾች እያንዳንዳቸው ክሱን እንዲከላከሉ ብይን ሰጥቷል።

የስር ፍርድ ቤት የተከላሾችን መከላከያ ምስክሮች ከሰማ በኋላ የግራ ቀኙን ምስክሮች ቃልና የሰነድ ማስረጃዎችን መርምሮ በመ/ቁጥር 20586 ላይ በቀን 24/06/2014 ዓ/ም በሰጠው ፍርድ የአመልካች ሥራ አስኪያጅ የነበሩት የስር 1ኛ ተከላሽ ወንጀሉ በተፈጸመበት ጊዜ በህመም ምክንያት እረፍት ላይ መሆናቸውን በማስረዳት ክሱን መከላከላቸውን በመግለጽ በነጻ እንዲሰናበቱ ሲወስን የስር 2ኛ ተከላሽ ምንም እንኳን የሥራ ድርሻቸው ጥበቃ ቢሆንም አልጋ በማስያዝ ገንዘብ ለመቀበል ፈቅደው ለሰሩት ሥራ ደረሰኝ የመስጠት ሕጋዊ ግዴታ ያልተወጡ መሆኑን በዐቃቤ ህግ የተመሰከረባቸውን በማስተባበል ስላልተከላከሉ ጥፋተኛ ናቸው በማለት የጥፋተኝነት ፍርድ ሲሰጥ የአሁኑን አመልካችን በተመለከተም በወንጀል ሕግ ቁጥር 34/1 ላይ እንደተመለከተው አንድ ሕጋዊ ሰውነት ያለው ድርጅት ወንጀል እንዳደረገ የሚቆጠረው ከኃላፊዎቹ ወይም ከሠራተኞቹ አንዱ ከድርጅቱ ሥራ ጋር በተያያዘ ሁኔታ

የድርጅቱን ጥቅም በሕገ-ወጥ መንገድ ለማራመድ በማሰብ ወይም የድርጅቱን ሕጋዊ ግዴታ በመጣስ ወይም ድርጅቱን በመሳሪያነት ያለአግባብ በመጠቀም ወንጀል ሲሰራ ነው። በተያዘው ጉዳይ አመልካች ታክስ ከፋይ ሕጋዊ ሰዉነት ያለው ድርጅት በመሆን የአገልግሎት ግብይት ሲፈጽም ደረሰኝ የመስጠት ሕጋዊ ኃላፊነት እያለበት ደረሰኝ ሳይሰጥ ግብይት መፈጸሙ በማስረጃ የተረጋገጠበትን በማስተባበል ያልተከላከለ በመሆኑ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 እና በአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120/1 ስር ጥፋተኛ ነው በማለት ፍርድ በመስጠት የግራ ቀኙን የቅጣት አስተያየት በመመርመር አመልካች ብብር 30,000.00 (ሰላሳ ሺህ ብር) የገንዘብ መቀጮ እንዲቀጣ መወሰኑን ተመልክተናል።

አመልካች ይህንኑ ወሳኔ በመቃወም ለአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ያቀረበው ይግባኝ አቅርቦ በመ/ቁጥር 0207905 ላይ በቀን 15/07/2014 ዓ/ም በሰጠው ትእዛዝ ይግባኙን በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁጥር 195/1 መሰረት ሰርዞበታል። በመቀጠል አመልካች የሰበር አቤቱታውን ለአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ቢያቀርብም ጉዳዩ የፌዴራል ጉዳይ በመሆኑ አቤቱታ የቀረበበትን የመጨረሻ ወሳኔ በሰበር ለመመርመር ሥልጣን የሰኝም በማለት በመ/ቁጥር 0335004 በቀን 16/02/2015 ዓ/ም ወስኗል። የሰበር አቤቱታው የቀረበውም ይህንኑ ወሳኔ በመቃወም ነው።

አመልካች በጠበቃው አማካኝነት በቀን 19/03/2015 ዓ/ም የተዘጋጀ ለዚሁ ሰበር ችሎት ያቀረቡት ሰበር አቤቱታ ይዘቱ አጠር ባለ መልኩ ሲታይ፡- አመልካች ከዚህ ቀደም በዚሁ ጉዳይ አስተዳደራዊ ወሳኔ ተላልፎበት ብብር 15,000.00 ተቀጥቶ እያለ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 23 እና በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2/5 ስር የተደነገገውን በሚቃረን አኳኋን በዚያው ድርጊት ለሁለተኛ ጊዜ ተከሶ መቀጣቱ ተገቢ አለመሆኑን፤ አመልካች ድርጅት ሕጋዊ ሰዉነት ያለው ግሉዝ በመሆኑ ሥራውን የሚመራው፣ የሚያንቀሳቀስውና የሚያስተዳድረው በቀጠራቸው ሠራተኞች አማካኝነት ሲሆን የድርጅቱ ሥራ አስኪያጅ የሆነው ስር 1ኛ ተከላሽ ድርጊቱ በተፈጸመበት ጊዜ በቦታው አልነበረም ተብሎ ከወንጀሉ በነጻ ሲሰናበት አመልካች የሆነው ድርጅት ግን በማያውቀውና ባልፈጸመው ድርጊት ያለደረሰኝ ግብይት ፈጽመሃል ተብሎ ጥፋተኛ ተብሎ መቀጣቱ ተገቢ አለመሆኑ፤ አመልካች ወደ ድርጅቱ የሚመጡ እንግዶች ደረሰኝ ሳይቀበሉ ክፍያ እንዳይፈጽሙ ማስታወቂያ ግልጽ ቦታ በለጠፈበት ሁኔታ በወንጀል ተጠያቂ ሊሆን ስለማይገባ ፍርድ ቤቶች ወሳኔ እንዲሻር በመጠየቅ ተከራክሯል።

ሰበር አጣሪ ችሎቱም የአመልካችን ሰበር አቤቱታ መርምሮ፡- አመልካች ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት ፈጽሟል ተብሎ በአስተዳደር ብር 15,000.00 እንዲከፍል በተደረገበት ሁኔታ በወንጀል ተከሶ ጥፋተኛ ተብሎ ብብር 30,000.00 የገንዘብ መቀጮ እንዲቀጣ የተወሰነበትን አግባብነት ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2/5 እና ጥፋተኛ ከተባለበት አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120/1 ጋር ተገናዝቦ ተጠሪ ባለበት እንዲመረመር ትእዛዝ ሰጥቷል።

ተጠሪ በቀን 05/07/2015 ዓ/ም ጽፎ የሰጠው መልስ ይዘቱ፡- አስተዳደራዊ ቅጣትና የወንጀል ቅጣት ራሳቸውን ችለው የሚቆሙ ስለሆኑ በአመልካች ላይ የወንጀል ቅጣት መወሰኑ የሕገ መንግሥቱን አንቀጽ 23 እና የወንጀል ሕጉን አንቀጽ 2/5ን የወንጀል ክስንና ጥፋተኝነትን የሚመለከት እንጂ አስተዳደራዊ ቅጣትን የሚመለከት ባለመሆኑ ወሳኔው እነዚህን ድንጋጌዎች የሚቃረን ስላልሆነ የሰበር አቤቱታው ወድቅ ሊደረግ ይገባል በማለት ተከራክሯል። አመልካችም የሰበር አቤቱታውን በማጠናከር የመልስ መልስ በመስጠት ተከራክሯል።

የግራ ቀኝ ክርክር ከተጠናቀቀ በኋላ ጉዳዩን በሚመረመርበት ጊዜ ተጨማሪ ጭብጥ መመስረት “አመልካች በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 እና በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120/1 ስር የተደነገገውን በመተላለፍ ያለደረሰኝ ግብይት ፈጽሟል በሚል የተከሰሰውና ጥፋተኛ ተብሎ የተቀጣዉ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 አነጋገር መሰረት ሕጋዊ ሰውነት የተሰጠዉ ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት ከፈጸመ በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 በግልጽ መደንገጉ ተረጋግጦ ነዉ ወይስ አይደለም? የሚለውን ከዚህ ቀደም በሰ/መ/ቁጥር 48850፣ 58008፣ 69899፣ 74237፣ 94913 እና በሌሎችም መዛግብት ላይ ከተሰጡ የሕግ ትርጉሞች ጋር በማገናዘብ መመርመር ይቻል ዘንድ” ለተጠሪ ደርሶት ተጨማሪ በተያዘው ጭብጥ ላይ መልሱን ሰጥተዋል ።

ተጠሪ በተጨማሪ ጭብጥ ተደርጎ በተያዘው ላይ በቀን 15/12/2015 ዓ/ም ጽፎ የሰጠው መልስ፡- በተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ቁጥር 285/1994 አንቀጽ 56፣ በገቢ ግብር አዋጅ ቁጥር 286/1994 አንቀጽ 102 እና በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132 ስር በግልጽ በተደነገገው መሰረት የሕግ ሰውነት የተሰጠዉ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን ስለተደነገገ የስር ፍርድ ቤት በአመልካች ላይ የጥፋተኝነት ፍርድና ቅጣት መወሰኑ ተገቢ መሆኑን፤ አመልካች አክሲዮን ማኅበር በመሆኑ የሂሳብ መዝገብ የመያዝ ግዴታ ስላለበት ለሚፈጽመዉ ግብይት በገቢ ግብር አዋጅ ቁጥር 979/2008 አንቀጽ 3(ሀ/1) እና በአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 2/41 መሰረት ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ ያለበት ታክስ ከፋይ በመሆኑ፤ በአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 2/26 መሰረት ሰዉ ማለት ድርጅትንም እንደሚጨምር የተደነገገ በመሆኑ በአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120/1 ስር የተደነገገዉ ታክስ ከፋይ የሆነ ድርጅትን ጭምር በወንጀል ተጠያቂነት እንደሚሆን፤ የታክስ ወንጀሎች አብዛኛዉን ጊዜ በታክስ ከፋዮች የሚፈጸም በመሆኑና ድርጅቶች ታክስ ከፋይ ሆነዉ ስለሚመዘገቡ በታክስ አስተዳደር አዋጁ የድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት አልተደነገገም ማለት በአዋጁ የተመለከቱት ሁሉም ወንጀሎች በድርጅት ላይ ተፈጻሚ እንዳይሆን ስለሚያደርግ ከአዋጁ ዓላማና ግብ ጋር ተገናዝቦ ሊታይ የሚገባ መሆኑን፤ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 መሰረት የድርጅቱ ሠራተኞች ያለደረሰኝ ግብይት ሲፈጽሙ ድርጅቱ ወንጀል እንዳደረገ ስለሚቆጠር በስር ፍርድ ቤቶች አመልካች ጥፋተኛ ተብሎ በመቀጣቱ የተፈፀመ መሰረታዊ ስህተት የለም በሚል ተከራክሯል።

አመልካችም በጠበቃው አማካኝነት በቀን 22/12/2015 ዓ/ም የተጻፈ የመልስ መልሱን በማቅረብ የወንጀል ተጠያቂነት የለብኝም የሚልበትን ምክንያት ጠቅሶ ተከራክሯል።

ከላይ አጠር ባለ መልኩ የተገለጸው በአመልካች እና በስር ተከላሾች ላይ የቀረቡትን ክሶች፣ በየደረጃው ባሉት የክልሉ ፍርድ ቤቶች የተሰጡ ውሳኔዎችንና ግራ ቀኙ ለዚህ ችሎት ያቀረቡትን ክርክር ባለአምስት ዳኞች ሰበር ሰሚ ችሎት መርምሮ ጉዳዩ በሰባት ዳኞች መታየት አለበት ያለበት ምክንያት እንደሚከለተው ሰፍሯል።

አመልካች በቀረበበት የወንጀል ክስ ጥፋተኛ ተብሎ የተቀጣዉ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 ስር በተደነገገው አግባብ በሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት ከፈጸመ በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 ላይ በግልጽ መደንገጉ ተረጋግጦ ነው ወይስ ሳይረጋገጥ የሚለው ነጥብ ላይ፡-

የሕግ ሰውነት ከተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት ጋር በተያያዘ ምክንያታቸውን በዝርዝር በማስፈር በአገራችን የወንጀል ፍትሕ አስተዳደር አንድ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው በሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ሲሆን ብቻ ነው። ተጠያቂነቱም በተፈጥሮ ሰው ሊፈጸሙ በሚችሉት ሁሉም ወንጀሎች በሚመለከት ሳይሆን የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ የሚሆንባቸው ወንጀሎች ናቸው። በሚል በግልጽ ሕግ በሚደነግጋቸው ወንጀሎች በተመለከተ ብቻ ነው። ከድርጅቱ ኃላፊዎቹ አንዱ ወይም ከሠራተኞቹ አንዱ ከድርጅቱ ሥራ ጋር በተያያዘ ሁኔታ የድርጅቱን ጥቅም በሕገ-ወጥ መንገድ ለማራመድ በማሰብ ወይም የድርጅቱን ሕጋዊ ግዴታ በመጣስ ወይም ድርጅቱን በመሳሪያነት ያለአግባብ በመጠቀም አንድን የወንጀል ድርጊት ቢፈጽም እንኳን የተፈጸመው የወንጀል ድርጊት የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ የሚሆንበት ወንጀል ነው ተብሎ በግልጽ በሕግ ላይ ካልተደነገገ በሥራ ኃላፊው ወይም በሠራተኛው የወንጀል ድርጊት በመፈጸሙ ብቻ የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ሊሆን አይችልም፤ በተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ቁጥር 285/1994ም ሆነ በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 የሕግ ሰውነት ስለተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት በግልጽ አልተደነገገም።

በአዋጅ ቁጥር 285/1994 አንቀጽ 56/1 እና በአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132/1 ድንጋጌዎች የተደነገጉበት ዓላማ ምንድን ነው የሚለውን ስንመረምር በእኛ እምነት በአዋጅ ቁጥር 285/1994 አንቀጽ 56/1 እና በአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132/1 የተደነገገው የተ.እ.ታ ተመዝጋቢ የሆነ ድርጅት በአዋጅ ቁጥር 285/1994 የተደነገገውን ወይም ከወንጀል ተጠያቂነት ጋር በተያያዘ ይህንን አዋጅ በተካው የፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 በመተላለፍ ጥፋት ፈጽሞ ሲገኝ የድርጅቱ ሥራ አስኪያጅ በድርጅቱ የተፈጸመውን ጥፋት ራሱ እንደፈጸመ ተቆጥሮ በአዋጁ የተመለከተው ቅጣት

በሥራ አስኪያጁ ላይ ሊወሰንበት እንደሚችል የተደነገገበት እንጂ የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ለማድረግ የተደነገገ አይደለም፡፡

ሕግ አወጪው የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ለሚፈጽመው ጥፋት በታክስ አስተዳደር አዋጁ መቅጣት የፈለገው በአዋጁ ምዕራፍ ሁለት ከአንቀጽ 101 እስከ 115 ድረስ በተደነገገው መሰረት በአስተዳደራዊ ቅጣት እንጂ በወንጀል ቅጣት መቅጣትን ስላልሆነ፤ በሰ/መ/ቁጥር 74237፤ በሰ/መ/ቁጥር 48850 እና በሌሎች ባልተጠቀሱት መዛግብት ላይ የሕግ ሰዉነት የተሰጣቸውን ድርጅቶች በወንጀል ተጠያቂ በሚያደርግ መልኩ የተሰጠው የሕግ ትርጉም የተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ይሆናል በሚል በግልጽ ባልደነገገበት የተሰጠ ትርጉም በመሆኑ ሊለወጥ ይገባል፡፡

እንዲሁም ከወንጀል ተጠያቂነት ጋር በተያያዘ በተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ላይ የተደነገገውን በተካው በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 ላይ ጭምር ምንም እንኳን ሰው ለሚለው ቃል የተሰጠው ትርጓሜ የተፈጥሮ ሰዉነት ብቻ ሳይሆን በሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት ጭምር የሚያካትት ቢሆንም በሕጎቹ በማንኛውም ሰዉ ወይም በማንኛውም ታክስ ከፋይ የሚፈጸሙ ወንጀሎች በሚል የተደነገጉ የወንጀል ድርጊቶች በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 በመጀመሪያው ፓራግራፍ የተመለከተውን የሕጋዊነት መስፈርት በሚያሟላ አካሄድ የተደነገጉ ስላልሆኑ በሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ላይ የወንጀል ተጠያቂነትን ለማስከተል ታስበው የተደነገጉ አይደሉም የሚል ግልጽ ትርጉም ሊሰጥ ይገባል፡፡ ይህንን በሚደግፍ አካሄድ በሰ/መ/ቁጥር 69899 (በቅጽ 12 እንደታተመው) የንግድ ምልክት ምዝገባ አዋጅ ቁጥር 501/1998 አንቀጽ 41/1 “ማንኛውም ሰዉ” በሚል አገላለጽ መደንገጉ ብቻውን የሕግ ሰዉነት ያላቸውን ድርጅቶች በወንጀል ተጠያቂ ለማድረግ ታስቦ የተደነገገ እንዳልሆነ ግልጽ የሕግ ትርጉም ስለተሰጠ በተጠቃሾቹ በሰ/መ/ቁጥር 48850፤ 74237፤ በሰ/መ/ቁጥር 48850፤ 58008፤ 69899፤ 74237፤ 94913 እና በሌሎችም መዛግብት ላይ የተሰጠው ትርጉም ተለውጦ ከዚህኛው ትርጉም ጋር እንዲጣጣም ተደርጎ ሊተረጎም ይገባል፡፡ እንዲሁም በተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ቁጥር 285/1994 አንቀጽ 56/1 እና በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132/1 ላይ የተደነገገው የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት ሥራ አስኪያጅ የወንጀል ተጠያቂነት የሚመለከት እንጂ የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት የሚመለከት አይደለም በሚል ግልጽ ትርጉም ሊተካ ስለሚገባ በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26/1 መሰረት በሰባት ዳኞች ጉዳይ እንዲታይ መዝገቡ ተመርቷል፡፡

ጉዳዩ ለሰባት ዳኞች መመራቱን ተከትሎ በቅድሚያ የህግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂ ስለሚሆንበት አግባብ በተመሳሳይ ጉዳይ አስቀድሞ የተሰጡ የህግ ትርጉሞች በሰባት ዳኞች ለመለወጥ/ለማሻሻል የሚያስችል በቂና ህጋዊ ምክንያት አለ ወይስ የለውም የሚለውን ጭብጥ በሰባት

ዳኞች በተሰየሙበት ተመርምሯል። ባለአምስት ችሎቱ የህግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂ ስለሚሆንበት አግባብ በተመለከተ ከዚህ ቀደም ተመሳሳይ ጉዳይ የተሰጡ የህግ ትርጉሞች ሊለወጡ/ሊሻሻሉ ይገባል ወደሚል ድምዳሜ ላይ የደረሰበት ምክንያት አጠር ባለ መልኩ ሲታይ በዚህ መዝገብ ዐ/ህግ አመልካች ላይ የፌደራል ታክስ አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120/1 በመተላለፍ ያለደረሰኝ ግብይት ፈፅሞል በሚል ያቀረበው ክስ ከመነሻውም በታክስ አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132/1 ድንጋጌ የሕግ ሰውነት የተሰጠውን ድርጅት ወንጀል ፈጽሞ ሲገኝ የድርጅቱ ሥራ አስኪያጅ ወንጀሉ እንደፈፀመው ተቆጥሮ ተጠያቂ እንደሚሆን እንጂ የሕግ ሰውነት የተሰጠውን ድርጅት የወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን ስለማያመለክት ህጋዊ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት ፈጽሞ ቢገኝ አስተዳደራዊ ተጠያቂነት ሊኖረው ከሚችል በስተቀር በወንጀል እንደሚጠየቅ አዋጁ አያመለክትም በአዋጁ መሰረት ድርጅቱ ወንጀል ፈጽሞ ቢገኝ የሚጠየቀው የድርጅቱ ስራአስኪያጅን እንጂ ድርጅቱን አይደለም የሚል አቋም በመያዝ ነው።

እኛም ጉዳዩን እንደመረመርነው የህግ ሰውነት ያላቸው ድርጅቶች የወንጀል ተጠያቂነት (corporate criminal liability) ድርጅቶች ወይም በድርጅቶቹን በሚመሩ ሀላፊዎች ወይም ሌሎች ሰራተኞች ከስራቸው ጋር በተያያዘ በሚፈጽሙት ጥፋት ድርጅቱ በወንጀል ተጠያቂ ስለሚሆንበትን አግባብ የሚመለከት ሲሆን የሕግ ሰውነት ያለው ድርጅት በሕግ በግልጽ በተደነገገ ጊዜ በዋና ወንጀል አድራጊነት ፣ በአነሳሽነት ወይም በአባሪነት ወንጀል ሊቀጣ የሚችል መሆኑን ሕጋዊ ሰውነት ያለው ድርጅት በሕጉ በወንጀል እንደሚጠየቅ በልዩ ሁኔታና በግልጽ ባልደነገገባቸው ወንጀሎች የወንጀል ተጠያቂነት እንደማይኖርበት በወንጀል ህጉ አንቀጽ 34 ንዑስ አንቀጽ 1 በግልጽ ተደንግጓል ። በዚሁ ንዑስ ድንጋጌ በሁለተኛው ፓራግራፍ ስር አንድ ደርጅት ወንጀል እንዳደረገ ተቆጥሮ የሚቀጣው ከሀላፊዎቹ ወይም ከሰራተኞቹ አንዱ ከድርጅቱ ሥራ ጋር በተያያዘ ሁኔታ የድርጅቱን ጥቅም በህገ ወጥ መንገድ ለማራመድ በማሰብ ወይም ሕጋዊ ግዴታ በመጣስ ወይም ድርጅቱን በመሳሪያነት ያለአግባብ በመጠቀም በዋና ወንጀል አድራጊነት፣ በአነሳሽነት ወይም በአባሪነት ወንጀል ፈጽሞ ሲገኝ መሆኑን ተመልክቷል።

ጉዳዩ አመልካች የሆነው ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት በመፈፀም ወንጀል የተከሰሰ ሲሆን የተከሰሰበት አዋጅ አጠቃላይ አዋጁ የወጣበት አላማ አንጻር ስንመለከት፡- ከመነሻው ታክስ ማለት መንግስት በሕግ መሰረት በማድረግ ለመንግስታዊ ተግባራትና ለልማት ስራዎች ማከናወኛ የሚያስፈልገውን ገቢ ለማግኘት የንግድ እንቅስቃሴ ከሚያከናውኑ ግለሰቦች፤ ድርጅቶች እንዲሁም ገቢ ከሚያገኙ ማናቸውም ሰዎች ገንዘብ የሚያገኝበት ስልት ነው። የታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 እንዲወጣ አስፈላጊ ከሆነባቸው ምክንያቶች አንዱም የታክስ አስተዳደር ይበልጥ ቀልጣፋ ውጤታማ እና ተግማችነት ያለው እንዲሆን ለማድረግ የአገር ውስጥ ታክሶች ሁሉ የሚመሩበት ራሱን የቻለ የታክስ አስተዳደር አዋጅ እንዲኖር ማድረግ በማስፈለጉ እንደሆነ በአዋጁ መግቢያ ላይ በግልጽ ተቀምጧል።

ጉዳዩ ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት እንዲታይ የተመራበት ዋናው ነጥብ የአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120 ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1/ አንጻር በግልጽ የሕግ ሰውነት ያለውን አካል የወንጀል ተጠያቂነትን ስለማያመለክት ከዚህ ቀደም የተሰጠው ትርጉም መቀየር አለበት የሚል ትንታኔ በመቅረቡ ነው። የአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120 የሕግ ሰውነት ያለው ታክስ ከፋይን አያካትትም ለሚለው አረዳድ መነሻው የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34 የዚህ አይነት ኃላፊነት ሕጉ በግልጽ ካልደነገገ በስተቀር ሊኖር አይችልም ከሚል ነው። ሕጉ ግልጽ ነው አይደለም የሚለው ላይ የሚቀርበው ክርክር ወደፊት የሚታይ ሆኖ ሕጉ አሻሚ ነው ቢባል የሕጋዊነት መርህ ፍርድ ቤቶች የወንጀል ሕጉን እንዳይተረጉሙ ገደብ ሊሆን እንደማይችል በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 4(4) በማያሻማ ሁኔታ ተመልክቶ እናገኘዋለን። ሆኖም ፍርድ ቤቶች የሕጉ አነጋር አሻሚ በሚሆንበት ጊዜ ሕጉ ሊደርስበት ያሰበውን ግብ ለማረጋገጥ እንዲቻል ሕግ አውጪው ባቀደው ትርጉምና የህጉ መንፈስ በሚያሳካ ሁኔታ መተርጎም እንዳለበት በዚሁ ድንጋጌ ተመልክቶዋል። ከዚህ አንጻር አመልካች ጥፋተኛ የተባለበት አንቀጽ ግልጽ ቢሆንም አሻሚ ነው ቢባል እንኳ ፍርድ ቤቶች ትርጉም ከመስጠት የተደረገባቸው ገደብ የለም። በዚህ አግባብ የሕጉን ይዘት፣ ዓላማና ሕግ አውጪው በታክስ ሕጉ ሊያሳካ ያሰበውን ግብ ከግምት በማስገባት ሕጉ የሕግ ሰውነት ያላቸውን ታክስ ከፋዮች በይዘትም ሆነ አጠቃላይ መንፈሱ የወንጀል ኃላፊነት እንዲኖርባቸው መወሰኑን ለመረዳት ይቻላል። አጠቃላይ የሕጉን ይዘት በማየት ሕጉ ታክስ ከፋዮች ላይ ግዴታ በመጣል ይህ ሲጣስ አስተዳደራዊ እና የወንጀል ተጠያቂነትን አስቀምጦ ስለምናገኘውና ደረሰኝ መስጠትም በሁሉም ታክስ ከፋይ ላይ የተጣለና ከዚህ ውጭ ያለው አረዳድ የሕግ ሰውነት የተሰጣቸውን ሰዎች ሽፋን በማድረግ ሕጉን ተፈጻሚ እንዳይሆን የሚያደርግ ይህንን ሽፋን አድርገው የታክስ መሰብሰብን የሚያደናቅፉ ሰዎችም ከተጠያቂነት ነጻ የሚያደርግ ይሆናል። ይህ ደግሞ ከአጠቃላይ የሕጉ ይዘትና መንፈስም ሆነ ከተጠቀሰው ድንጋጌ ይዘት የሚቃረን ውጤት ከመሆኑም በላይ የህግ አተረጓጎም መርህንም የሚጣረስ ይሆናል። ሆኖም በዚህ ጉዳይ ሕጉ አሻሚ ካለመሆኑም በላይ አጠቃላይ ይዘቱ የሕግ ሰውነት ያላቸውን ታክስ ከፋዮችንም ተጠያቂ ለማድረግ ያለመ በመሆኑ ለትርጉም የተጋለጠ ነው ለማለት ያስችግራል።

አመልካች ጥፋተኛ የተባለው በአዋጅ ቁጥር 983/2008 በቁጥር 120 መሰረት በመሆኑ ጉዳዩ መታየት ያለበት ከዚህ ድንጋጌ ይዘት አንጻር ሲሆን ድንጋጌው ተጠያቂነት የሚመሰርተው በማንኛውም ታክስ ከፋይ ላይ ነው። የታክስ ወንጀሎች የሚፈጸሙት በማንኛውም ሰው ሳይሆን በታክስ ከፋዮች ነው። ስለዚህ ሕጉ በዚህ ድንጋጌ በግልጽ የጥፋቱን ፈጻሚ አድርጎ የሚወስደው ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ ያለበት ታክስ ከፋይን ነው። በሕጉ ውስጥ ከምናገኘው ሁለት መስፈርቶች ውስጥ የመጀመሪያው ታክስ ከፋይ የሚለው ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ ከታክስ ከፋይም ውስጥ ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ ያለበት ሰውን ነው። ከላይ እንደተጠቀሰው የታክስ ወንጀሎች የሚፈጸሙት በታክስ ከፋይ ሲሆን በዚህ ድንጋጌ ግን ይህንንም አጥብቦ ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ ያለበትን ታክስ ከፋይ ብቻ የሚመለከት ነው።

በሕጉ ታክስ ከፋይ ለሚለው ሐረግ የተሰጠውን ትርጉም ስናይ በዚሁ አዋጅ አንቀጽ 2(41) እንደተመለከተው ታክስ የመክፈል ግዴታ ያለበት ሰው እንደሆነና ለተጨማሪ እሴት የተመዘገበ ወይም መመዝገብ ያለበትን ሰው እንደሚጨምር መረዳት ይቻላል። በዚሁ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 26 ስር ደግሞ “ሰው” ማለት ግለሰብ፣ ድርጅት፣ መንግሥት፣ የመንግሥት አስተዳደር አካል ወይም ዓለም አቀፍ ድርጅት ጭምር እንደሚያካትት የተደነገገ ሲሆን እነዚህ ድንጋጌዎች ታክስን በተመለከተ በሚፈጸሙ ወንጀሎች ላይም ተፈጻሚነት እንዳላቸው የሚያሳዩ ናቸው። አዋጁ የህግ ሰውነት የተሰጠውን ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት አስቀርቷል የሚባል ከሆነ በሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በሕጉ የተጣለበትን ግዴታ ባይወጣም በዚህ ልዩ የሕግ አቋሙ (status) ምክንያት ተጠያቂ የማይሆንበት ሁኔታ ይፈጥራል። በመሆኑም አመልካች ጥፋተኛ የተባለበት ሕግ ተፈጻሚነት ከታክስ ሕግ ዓላማ አንጻር መታየት አለበት። ታክስ ከፋይ የሆነ ሰው ታክስ በመክፈል ረገድ ያለበት ግዴታ፣ የሚከፍለው መጠን፣ የገቢ አሰባሰብና የማሳወቅ ኃላፊነት ወዘተ በሕጉ በተመለከተው አግባብ እንዲፈጽም የሚጠበቅ ሲሆን ይህን መተላለፍ የሚያስከትለው ውጤት ተፈጻሚ ይሆንበታል። የወንጀል ተጠያቂነት ዓላማም የመንግስት መኖርን ወይም ውጤታማነትን የሚወስነውና በአግባቡ፣ በትጋትና በጥንቃቄ መተዳደር ያለበትን ታክስ መሰብሰብ ለማረጋገጥ እንዲሁም የሕግ ተገዢነትን ለማረጋገጥ መሆኑ ግልጽ ነው። ይህ ዓላማ የሚሳካው ሕጉ ወጥ በሆነ መንገድ ሲፈጸም ነው። ሕግ አውጪው የሕግ ሰውነት ያላቸውን ታክስ ከፋዮችን ከዚህ ኃላፊነት ነጻ ለማድረግ አስቦዋል የሚለው አረዳድ በሕጉ ይዘትና ዓላማ መወሰን ያለበት ሲሆን በተቃራኒ የሚቀርበው አረዳድ የሕጉን ሙሉ በሙሉ መፈጸምን የሚያስቀር መሆኑ ግልጽ ነው።

ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚነሳው የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34(1) ሲሆን በዚህ ድንጋጌ መሰረት እንደአመልካች ያለ የሕግ ሰውነት ያለው ድርጅት በሕግ በግልጽ ካልተደነገገ በስተቀር የወንጀል ድንጋጌ ተፈጻሚ እንደማይሆንበት የሚያመለክት ነው። ይህ በወንጀል ሕጉ ውስጥ ያለ ድንጋጌ ታክስ ከፋዮች ላይ ተፈጻሚ በሚሆነውና የሕጉን ተገዢዎች በዚህ መልኩ በሚለየው ሕግ ላይ ተፈጻሚ የሚሆንበትን አግባብ መመርመር ያስፈልጋል። የተጨማሪ እስት ታክስ አዋጅም ሆነ የታክስ አስተዳደር አዋጅ ሕጎች ታክስ ከፋይ ለሚለው ሐረግ የሰጡት ትርጉም አመልካችን እንደሚያካትት ግልጽ ነው። በአዋጁ ውስጥ የተካተቱ የወንጀል ድንጋጌዎችን ስናይ በማንኛው ሰው፣ በግብር ከፋይ፣ በሰራተኛ፣ በታክስ ወኪል ወዘተ እያለ ሕጉ ልዩነቶችን ግምት ውስጥ ያስገባ የተጠያቂነት ምድብ አካቶዋል። ከላይ ከተመለከተው ትርጉም አንጻር የሕግ ሰውነት የተሰጣቸው ሰዎች የተጠቀሰውን የሕግ አቋም ካሟሉ ሕጉ ለዚህ ሁኔታ ያስቀመጠው ተጠያቂነት ተፈጻሚ እንደሚሆንባቸው ግልጽ ነው። በአጠቃላይ የአዋጆቹ ተፈጻሚነት በዋናነት በማናቸውም ሰው ላይ ሳይሆን ልዩ የሕግ አቋም ባላቸው ሰዎች የሚፈጸም ወንጀል አድርጎ ስለደነገገ በሕጉ የተመለከተ ወንጀል ሲፈጸም ይህ ልዩ አቋም ባለው ሰው ላይ ተፈጻሚ እንደመሆኑ ግልጽ ነው። ስለዚህ የወንጀል ሕጉ ከሚደነግገው በሕግ ሰውነት የተሰጣቸው ታክስ ከፋዮች ታክስ ከፋይ

በመሆናቸውና ይህ ልዩ የሕግ አቋም ስላላቸው በድንጋጌው በግልጽ መጠቀሳቸው አሻሚ አይደለም። ስለዚህ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 34(1) በሚያስቀምጠው ደረጃ ሕጉ ታክስ ከፋዮችን በለየበት መንገድ እና ይህ ልዩ የሕግ አቋም በአጠቃላይ የሕጉ ተፈጻሚነት መሰረት ስለሆነ የወንጀል ሕጉ በሚፈለገው መልኩ በግልጽ ተመልክቶዋል ማለት የሚቻል ነው።

ሕጉ ወጣ በሆነ ሁኔታ ይህን አቋም እንደያዘ ከአጠቃላይ ይዘቱ ለመረዳት የሚቻል መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ በተለይ ይህን አረዳድ ከሚያጠናክሩ ድንጋጌዎች ውስጥ የአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132 አንዱ ነው። ይህ ድንጋጌ በሕግ ሰው የሚፈጸመውን ወንጀል ተጠያቂ ወደሆነው ድርጅት ሥራ አስኪያጁ የሚያሰፋ ድንጋጌ ነው። ሕጉ ድርጅቱን እንደታክስ ከፋይ ኃላፊ ስላደረገው በዚህ ድንጋጌ የምናገኘው መልዕክት የታክስ ሕግ በመተላለፍ ወንጀል የፈጸመው ድርጅት በሚሆንበት ጊዜ ወንጀሉ በተፈጸበት ወቅት ሥራ አስኪያጅ የነበረው ሰው ወንጀሉን እንደፈጸመ ይቆጠራል የሚል ነው። ስለዚህ ከላይ በአንቀጽ 120 ጥፋተኛ የሚባል የሕግ ሰውነት ያገኘ ታክስ ከፋይ በሚኖርበት ጊዜ ይህ ጥፋት ድርጊቱ በተፈጸመበት ወቅት በስራ ላይ በነበረ ሥራ አስኪያጅም እንደተፈጸመ ይቆጠራል። ሕጉ የሕግ ሰውነትን ኃላፊነትን በግልጽ ከማስቀመጡም በላይ በአንቀጽ 132 ተጠያቂነቱ ወደ ሥራ አስኪያጁም እንዲደርስ አድርጎታል። ይህን ድንጋጌ በተቃራኒው ቢወሰድ የሕግ ሰውነት የተሰጠው ታክስ ከፋይም ሆነ ሥራ አስኪያጁ የሕግ ተጠያቂነት አይኖርባቸውም። የሥራ አስኪያጁ ኃላፊነት የሚመነጨው ከሕግ ሰውነቱ የወንጀል ተጠያቂነት በመሆኑና ሕጉ ይህንን ታክስ ከፋይ በሚለው ሐረግ ያካተተው በመሆኑ በድጋሚ መደንገግ ሳያስፈልገው ስራ አስኪያጁን በቀጥታ ተጠያቂ አድርጎታል። ስለዚህ የሕግ ሰውነት የተሰጠውን ግብር ከፋይ ከወንጀል ተጠያቂነት ነጻ ለማድረግ የሚኬድበት አተረጓጎም አንቀጽ 120ን በሕግ ሰዎች ላይ ያለውን ተፈጻሚነት ቀሪ ከማድረግ ባለፈ የአንቀጽ 132 በሕግ ሰው ላይ የወንጀል ተጠያቂነት እንደሚኖር የሚገልጸውን ይዘት ብቻ ሳይሆን ሕግ አውጭው ይህን ተጠያቂነት ወደ ሥራ አስኪያጅ ለማስፋት የሕግ ተገዢነትን ለማረጋገጥ ያለውን ሐሳብ ዋጋ የሚያሳ ነው። ይህ ደግሞ ከሕጉ ወጥ አቋምና ግልጽ ይዘት የሚቃረን ከመሆኑም በላይ ሕግ አውጪው ሊደርስበት ካሰበው ግብ ውጭ ስለሚሆን ተቀባይነት ያለው አረዳድ አይሆንም።

የአንቀጽ 132 ተፈጻሚነት አንድ ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት በመፈጸም ወንጀል ፈጸሞ ቢገኝ አስተዳደራዊ ቅጣት እንደሚቀጣና ሥራ አስኪያጁ ግን የወንጀል ተጠያቂነት እንዲኖርበት በማድረግ ውጤታማ ማድረግ እንደሚቻል ክርክር ይቀርባል። ይህ በውስጡ ቅራኔ የያዘ አገላለጽ ነው። አንድ የሕግ ሰው በዋና ወንጀል አድራጊነት በአሳሽነት ወይም በአባሪነት የሚጠየቀው በሕግ በግልጽ ሲደነገገ ነው ከተባለ ከዚህ ውጭ ተጠያቂነት ሊኖር አይችልም። አንቀጽ 132 ተግባራዊ እንዲሆን በወንጀል ኃላፊ የሆነ ድርጅት መኖር አለበት። ከላይ የቀረበው ሙግት ድርጅቱ ወንጀል ፈጽሟል ነገር ግን የሚጠየቀው ሥራ አስኪያጁ ነው የሚል ተቃርኖ የያዘ ነው። የወንጀል መፈጸም ወንጀሉን የሚያቋቁሙ ፍሬ ነገሮች መሟላትን ታሳቢ የሚያደርግ ሲሆን እነዚህ ሁኔታዎች ካልተሟሉ የአንቀጽ ተፈጻሚነት

ትርጉም ያጣል። ወንጀል እንዲቋቋም ከሚያስፈልጉት አላባዎች አንዱ የሕግ ሁኔታ ሲሆን በሕግ የወንጀል ተጠያቂ አይደለም ያልነው ድርጅት ሥራ አስኪያጅ ድርጅቱ ለፈጸመው ወንጀል ተጠያቂ ሊደረግ የሚችልበት አግባብ የለም። ስለዚህ አዋጅ ቁጥር 983/2008 በግልጽ የድርጅቱን የወንጀል ተጠያቂነት በአንቀጽ 120ም ሆነ በአንቀጽ 132 የደነገገ በመሆኑ ድርጅቱን ከወንጀል ተጠያቂነት ነጻ የሚያደርግ አተረጓጎም ይህን ግልጽ የህግ ድንጋጌ የሚጥስ ይሆናል።

የአዋጁ ምዕራፍ ሦስት ድንጋጌዎች የታክስ ወንጀሎችን በሚመለከት የተደነገጉ ድንጋጌዎች ሲሆኑ በዚህ ምዕራፍ ሥር በአንቀጽ 116/2 የተለያዩ የታክስ ሕጎችን በመተላለፍ በምዕራፉ ስር የተመለከተ ተግባር ተፈጽሞ ሲገኝ እያንዳንዱን የታክስ ሕግ በመተላለፍ እንደተፈጸመ የወንጀል ድርጊት ተቆጥሮ በአንቀጽ 120/1 ላይ የተመለከቱትን ቅጣት እንደሚቀጣ ይደነግጋል፤ ከደረሰኝ ጋር የተገናኙ ጠቅላላ ወንጀሎችን በተመለከተ ማንኛውም ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ ያለበት ታክስ ከፋይ ያለደረሰኝ ግብይት ያከናወነ እንደሆነ ከብር 25,000 /ሀያ አምስት ሺህ/ እስከ ብር 50,000 /ሃምሳ ሺህ ብር/ የገንዘብ መቀጫ እና ከሦስት እስከ አምስት ዓመት በሚደርስ ጽኑ እሥራት እንደሚቀጣ በዚህ አዋጅ አንቀጽ 120/1 ስር ተደንግጓል። እንዲሁም የፌደራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ 983/2016 አንቀጽ 132 በድርጅቶች ስለሚፈፀሙ ወንጀሎች በሚለው ርዕስ ስር በዚህ ድንጋጌ ንኡስ አንቀጽ 1 የታክስ አስተዳደር ህጉን በመተላለፍ ወንጀል የፈፀመው ድርጅት በሚሆንበት ጊዜ ወንጀሉ በተፈፀመበት ወቅት ሥራ አስኪያጁ የሆነው ማንኛውም ሰው ወንጀሉን እንደፈፀመ ይቆጠራል በሚል የሚደነግግ ሲሆን ወንጀሉ የተፈጸመው ሥራ አስኪያጁ ሳይፈቅድ ወይም ሳያውቅ ከሆነ እና በተመሳሳይ ሁኔታ ውስጥ ያለ ነገሮችን በጥንቃቄ የሚያይ ሰው የጥፋቱን መፈፀም ለመከላከል ይወስዳቸዋል ተብለው የሚገመቱ ጥንቃቄዎችን ለማድረግ ተገቢውን ትጋት እና የአሠራር ጥበብ የተሞላበት እርምጃ ወስዶ የተገኘ እንደሆነ የዚህ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ (1) ስር የተመለከተው ተፈጻሚ እንደማይሆን በዚህ ድንጋጌ ንኡስ አንቀጽ 2 ስር ተደንግጓል።

ከዚህም መረዳት እንደሚቻለው በዚህ አዋጅ ስር ባሉት ድንጋጌዎች ሰው በማለት የተገለፀው ህጋዊ ሰውነት የተሰጠው ድርጅትንም እንደሚያካትት በትርጉም ክፍል የተጠቀሰ ሲሆን በአብዛኛው በሀገራችን ታክስ ከፋይ ተብሎ የሚታወቀው በተጨማሪ እሴት ታክስ የተመዘገበ ወይም የመመዝገብ ግዴታ ያለባቸው ድርጅቶችንም ጭምር ያካተተ መሆኑን የምንገነዘበው ነው። የታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120 ከደረሰኝ ጋር የተገናኙ ጠቅላላ ወንጀሎችን የሚመለከት ሲሆን በድንጋጌው ንዑስ ቁጥር (1) ላይ ማንኛውም ደረሰኝ የመስጠት ግዴታ ያለበት ታክስ ከፋይ ያለደረሰኝ ግብይት ያከናወነ እንደሆነ በወንጀል እንደሚያስጠይቀው በግልጽ ተመልክቷል። ታክስ ከፋይ ማለት ድርጅትንም ጭምር ስለሚያካትት ድርጅቱ ያለደረሰኝ ግብይት ፈጽሞ ቢገኝ በዚህ ድንጋጌ ስር የማይጠየቅበት የህግ አግባብ አይኖርም። እንዲሁም የፌደራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132(1) ድንጋጌ ስራ አስኪያጁ የሚመራው ድርጅት በወንጀሉ ሃላፊ መሆኑ ከተረጋገጠ የሥራ አስኪያጁ

ሃላፊነት የሕግ ግምት የሚወሰድበት ስለመሆኑ የሚደነግግ ሲሆን ሥራ አስኪያጁ ከዚህ የሕግ ግምት ሃላፊነት ነፃ ሊሆን የሚችለው በዚሁ ድንጋጌ ንኡስ አንቀጽ 2 የተመለከቱትን ሁኔታዎች ማስረዳት ከቻለ ብቻ መሆኑን ከድንጋጌው የምንረዳው ነው። ይህ ከሆነ አዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 132 በድርጅቶች የሚፈፀመው ወንጀል የድርጅቱ ሥራ አስኪያጅ የወንጀል ተጠያቂነት ያለበት ስለመሆኑ የሚመለከት እንጂ የሕግ ሰውነት የተሰጠውን ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት የሚመለከት አደለም በሚል ድንጋጌውን በመተርጎም ባለአምስቱ የያዘው የህግ አቋም አዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 132 ድንጋጌ እና እንደአጠቃላይ የታክስ አስተዳደር አዋጁ አላማ የተከተለ ሆኖ አላገኘውም።

በመሆኑም የፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 132 ድንጋጌዎች ይዘት የሚያመለክተው አንድ የድርጅት ሥራ አስኪያጅ በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው እሱ የሚመራው ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት ማከናወኑ ሲረጋገጥ ይኸው ጥፋት ድርጅቱ በሚመራው ሥራ አስኪያጁ እንደ ተፈፀመ ተቆጥሮ ስራ አስኪያጁም ጭምር ተጠያቂ እንደሚሆን እንጂ ድርጅቱ ለፈፀመው ወንጀል ስራ አስኪያጁ ብቻ ተጠያቂ በማድረግ ድርጅቱ የወንጀል ተጠያቂነት የለበትም ወደሚል ድምዳሜ ላይ የሚያደርስ ሆኖ አላገኘውም፤ አመልካች በሆነው ድርጅት ላይ በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 120/1 ተጠቅሶ ያለደረሰኝ ግብይት በመፈፀም ወንጀል መክሰሱ የዚሁ አዋጅ አንቀጽ 132/1 ድንጋጌ የህግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት ለማስቀረት የተደነገገ ድንጋጌ ባለመሆኑ እና አመልካች ድርጅት የተከሰሰበት በታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120(1) ታክስ ከፋይ ማለቱ በህግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ጭምር የወንጀል ተጠያቂ የሚያደርግ ስለመሆኑ በቀላሉ መረዳት የሚቻል ሆኖ እያለ አመልካች በአዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 120(1) በሆነው ያለ ደረሰኝ ግብይት መፈፀም ወንጀል መክሰሱ ከወንጀል ህጉ አንቀጽ 34(1) ድንጋጌ አንጻር ሲታይ የሕግ መሰረት የለውም ለማለት የሚያስችል ህጋዊ ምክንያት አላገኘንም። በመሆኑም ከዚህ በፊት የሕግ ሰውነት በተሰጣቸው ድርጅቶች ላይ ስለሚኖራቸው የወንጀል ተጠያቂነት አስመልክቶ በተመሳሳይ ጉዳይ ሰበር ችሎቱ በበርካታ መዝገቦች የሰጠው የህግ ትርጉም ለመለወጥ/ለማሻሻል የሚያስችል ህጋዊ ምክንያት ስላላገኘን ጉዳዩ በሰባት ዳኞች ታይቶ የተለየ የህግ ትርጉም የሚያስፈልገው አይደለም በማለት በአብላጫ ድምጽ ፍርድ ሰጥተናል በዚሁ መሰረት ተከታዩ ታሟቃ።

ትዕዛዝ

ጉዳዩ በሰባት ዳኞች የተለየ የህግ ትርጉም የሚስፈልገው ሆኖ ስላላገኘን በመደበኛው ባለአምስቱ ሰበር ችሎት ጉዳዩ ተመልሶ አመልካች ካቀረቡት ሰበር አቤቱታ አንጻር የግራቀኙን ክርክር ተመርምሮ ተገቢውን ውሳኔ እንዲሰጥበት ተመልሷል።

የማይነበብ የአምስት ዳኞች ፊርማ አለበት።

የልዩነት ሀሳብ

በተራ ቁጥር 4 እና 6 ላይ የተሰየምን ዳኞች በዚህ መዝገብ ላይ በቀን 23/12/2015 ዓ/ም በዋለው ችሎት አምስት ዳኞች የተሰየሙበት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰጠው ትዕዛዝ መሰረት በፌዴራል ፍርድ ቤቶች አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀጽ 26/1 መሰረት አስቀድሞ በተመሳሳይ ጉዳይ ላይ የተሰጠው አስገዳጅ የሕግ ትርጉም ተለዉጦ ወይም ተሻሽሎ በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 120/1 ስር የተደነገገው የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት (body corporate) የወንጀል ተጠያቂነት አይደነግግም፤ የዚህ አዋጅ አንቀጽ 132/1 የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት ተጠያቂነት ሳይሆን በድርጅቱ ጥፋት (ወንጀል) ጥፋቱ በሚፈጸምበት ጊዜ የነበረ የድርጅቱ ሥራ አሥኪያጅ በወንጀል ተጠያቂ የሚሆንበትን አግባብ የሚደነግግ ነው ተብሎ ግልጽና አስገዳጅ ትርጉም ሊሰጥበት እና አመልካች የወንጀል ተጠያቂነት የለበትም ተብሎ የስር ፍርድ ቤቶች የሰጡት ውሳኔ ሊሻር ይገባል ብለን ስለምናምን በአብላጫ ድምጽ በቀን 29/06/2016ዓ/ም በተሰጠው ውሳኔ ባለመስማማታችን የሚከተሉትን ምክንያቶች መሰረት በማድረግ የልዩነት ሀሳባችንን አስፍረናል፡፡

አመልካች የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት መሆኑ፤ የተጨማሪ እሴት ታክስ (ተ.እ.ታ) ተመዝጋቢ መሆኑ፤ በጥበቃ ሠራተኛው አማካኝነት በደሴ ከተማ በሚገኘው ጦሳ ቁጥር 1 መኝታ ቤት ወስጥ የመኝታ (የአልጋ) አገልግሎት ለደንበኛው ሰጥቶ የብር 120.00 ግብይት ሲፈጽም ለደንበኛው ደረሰኝ አለመስጠቱ በስር ፍርድ ቤት በማስረጃ የተረጋገጡ ፍሬ ነገሮች ናቸው፡፡ እንዲሁም የስር ፍርድ አመልካችን በአዋጅ ቁጥር 983/2016 አንቀጽ 120/1 ስር በወንጀል ጥፋተኛ ነው በማለት በብር 30,000.00 የገንዘብ መቀጮ እንዲቀጣ ወስኗል፡፡ የዚህን ሰበር ሰሚ ችሎት ውሳኔ የሚሻው ጭብጥ አመልካች በቀረበበት የወንጀል ክስ ጥፋተኛ ተብሎ የተቀጣው በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 ስር በተደነገገው አግባብ በሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ያለደረሰኝ ግብይት ከፈጸመ በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን በፌዴራል ታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 ላይ መደንገጉ ተረጋግጦ ነው ወይ? የሚል ነው፡፡

በአገራችን የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት (legal entity body) በወንጀል ተጠያቂ የሚሆንበትን አግባብ ከመመልከታችን በፊት በሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት (Corporate Criminal Liability) ጋር በተያያዘ ያለውን የሕግ ጽንሰ ሀሳቦችን አስተምህሮዎችን እና መርሆዎችን (Theories, Doctrines and Principles) በአጭሩ መመርመሩ ጠቃሚ ይሆናል፡፡ በዘርፉ ከተጻፉት ድርሳነት መረዳት እንደሚቻለው በሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት ምንጩ የኮመን ሎው ሥርዓት እንደሆነ ይነገራል፡፡ በዚህ የሕግ ሥርዓትም ቢሆን በሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ግዙፋዊ ቁመና፤ የአዕምሮና የሞራል ችሎታ (physical, mental and moral capacity) የለውም ተብሎ ይታመን ስለነበር እስከ 19ኛው ክፍለ ዘመን ድረስ በወንጀል ተጠያቂ ሳይሆን ቆይቷል፡፡ በዋናነት

የኢንዱስትሪ አብዮት ተከትሎ በመጀመሪያ በዩናይትድ ኪንግደም (United Kingdom) በኋላም በአሜሪካ የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት ተግባራዊ ተደርጓል። በአገራችን በሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት ለመጀመሪያ ጊዜ በወንጀል ሕግ ደረጃ እዉቅና ያገኘዉ በ 1996ዓ/ም በወጣዉ የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ሕግ ላይ ነዉ።

የሕግ ሰዉነት ከተሰጠዉ ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት ጋር በተያያዘ ሦስት አይነት አመለካከቶች ያሉ ሲሆን እነዚህም፡- 1ኛ) በሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት ሊኖርበት አይገባም የሚል ወይም ለወንጀል ተጠያቂነት ዕዉቅና የማይሰጥ አመለካከት፤ 2ኛ) የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉን ድርጅት በአስተዳደራዊ ቅጣት ወይም በፍትሐ ብሔር ኪሳራ በማስከፈል ኃላፊ የሚደርግበት ሲሆን እንዲሁም 3ኛዉ) ደግሞ የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ እንዲሆን ማድረግን እዉቅና የሚሰጥ አመለካከቶች ናቸዉ። እነዚህ አመለካከቶች በግርድፉ ግዙፍነት የሌለዉ ሆኖ የተፈጠረ (ፍክሽን) ጽንሰ ሀሳብ (Fiction Theory) እና በራሱ ድርጊትና አል-ድርጊት (commission and omission) መፈጸም የሚችል ወይም በገሃድ ያለ ድርጅት ጽንሰ ሀሳብ (Real Entity Theory) በሚሉ ጽንሰ ሀሳቦች ላይ የተመሰረቱ ናቸዉ።

የመጀመሪያዉ ጽንሰ ሀሳብ የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት ሰዉ ሠራሽ፤ ግዙፍነት የሌለዉ እና ምናባዊ በመሆኑ ሥራዉን የሚያከናውነዉ በተፈጥሮ ሰዎች አማካኝነት ስለሆነ የራሱ የሆነ የአዕምሮ ክፍል ስለሌለዉ ወንጀል የመፈጸም ሀሳብ (mens rea/ criminal intent) በራሱ ማሰብ አይችልም ብሎ ያምናል። የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት ወንጀል የማድረግ ሀሳብ (mens rea) ከሌለዉ ደግሞ የወንጀል ሕግ መሰረታዊ አላባ (element) ስለማይሟላ የወንጀል ተጠያቂነት ሊኖርበት አይገባም የሚል መሰረት ላይ የተመሰረተ ነዉ። ሁለተኛዉ በራሱ ሕጋዊያን ተግባራትን መፈጸም የሚችል ወይም በእዉን ያለ ድርጅት ጽንሰ ሀሳብ በሚል ሊገለጽ የሚችለዉ (Real Entity Theory) ደግሞ የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት በተግባር ያለና የራሱን ሀሳብ እና ፈቃድ ለመያዝ የሚችል መብትና ግዴታ ያለዉ ስለሆነ ለሚፈጽማቸዉ ጥፋት አስተዳደራዊ እና ፍትሐ ብሔራዊ ኃላፊነት ሊኖርበት ይገባል የሚል ጽንሰ ሀሳብ ነዉ።

በሌላ በኩል የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ መሆን አለበት የሚለዉን ሦስተኛዉን አመለካከት የሚያራምዱት በአንግሊዘኛዉ (Expressive Theory of Criminal Law) በሚል የሚታወቀዉን ጽንሰ ሀሳብ በመከተል ሲሆን የጽንሰ ሀሳቡ ማጠንጠኛም የሕግ ሰዉነት የተሰጣቸዉ ድርጅቶች ጥፋት የሚፈጽሙት የተቋቋሙበትን ኢኮኖሚያዊ ትርፍ የማግኘት ዓላማ ባልተገባ መንገድ ለማሳካት በመሆኑ በዚህ ልክ ለራሳቸዉ ጥቅም ለማግኘት ብለዉ የሚፈጽሙት የወንጀል ድርጊት በራሱ ወንጀል የማድረግ ሀሳብ እንዳላቸዉ ስለሚያሳይ በሕዝብ ጥቅምና ደህንነት ላይ ጉዳት እንዳይደርስ በወንጀል ተጠያቂ ሊሆኑ ይገባል የሚል ነዉ።

የሕግ ሰዊነት የተሰጠው ድርጅት ወንጀል ከማድረግ ሀሳብ ጋር በተያያዘ ሊጠቀስ የሚችለው ሌላው ጽንሰ ሀሳብ በሌላ ሰዊ ጥፋት በወንጀል ተጠያቂ የመሆን ጽንሰ ሀሳብ (Theory of Vicarious Liability) ነው። ይህ ጽንሰ ሀሳብ ከወል ውጭ ኃላፊነት ሕግ (Tort Law) ላይ በተወሰደ ሲሆን በዚህ ጽንሰ ሀሳብ መሰረት የሕግ ሰዊነት የተሰጠው ድርጅት ማንኛውም ሠራተኛ ወይም ኦፊሰር ድርጅቱን በሥራ ኃላፊነት የሚወክል ለድርጅቱ ተቀጣሪ (ሠራተኛ በመሆን) ችሎታው አስቦ ለድርጅቱ ጥቅም ብሎ አንድን የወንጀል ድርጊት ከፈጸመ ድርጅቱ በወንጀል ተጠያቂ መሆን ይኖርበታል የሚል ነው። ሌላው ይህ የሕግ ሰዊነት የተሰጠውን ድርጅት በሌላ ሰዊ ጥፋት በወንጀል ተጠያቂ የሚያደርገው ጽንሰ ሀሳብ (Theory of Vicarious Liability) የድርጅቶችን ተጠያቂነት ስለሚያሰፋ የድርጅቶቹ የወንጀል ተጠያቂነት በጠባቡ ሊታይ ይገባል የሚል አቋም የሚያራምደው ሌላ ጽንሰ ሀሳብ (The Theory of Identification) ጥቅም ላይ እየዋለ እንደሚገኝ በዘርፉ የተጻፉ ድርሳናት ያሳያሉ። የዚህ ጽንሰ ሀሳብ አቀንቃኞች የሕግ ሰዊነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ መሆን ያለበት ድርጅቱን የመምራት እና የድርጅቱን ፖሊሲ የማወጣት ሚና ባላቸው ከፍተኛ አመራሮች ለሚፈጸሙ ጥፋት ብቻ እንጂ የድርጅቱን ፖሊሲ በሚፈጽሙ ተራ ሠራተኞች በሚፈጸሙ ጥፋት ሊሆን አይገባም የሚል አመለካከት የሚያራምዱ ናቸው።

የወንጀል ተጠያቂነት የሚኖርባቸው ድርጅቶች (Entities) የትኞቹ ናቸው የሚለውን ለመወሰን አገራት ከሦስት ዓይነት ሞዴሎች ውስጥ አንዱን ወይም በመቀየጥ እንደሚከተሉ በዘርፉ ከተጻፉት ድርሳናት መመልከት ይቻላል። አንደኛው ማንኛውንም ድርጅት (organization) በሌላ አገላለጽ በሕግ ሰዊነት የተሰጠውንም ሆነ ያልተሰጠውን (both legal-status-entities and non-legal-status-entities) ያለገደብ ተጠያቂ የሚያደርግ ሞዴል ሲሆን ሁለተኛው ሞዴል ደግሞ በወንጀል ተጠያቂ የሚሆኑ ድርጅት ዓይነቶችን ለይቶ የሚዘረዝር (listed legal-status-entities and non-legal-status-entities) ሞዴል ነው። ሦስተኛው ሞዴል ደግሞ በሕግ ሰዊነት የተሰጠውን ድርጅት (legal/juristic person) ብቻ በወንጀል ተጠያቂ የሚያደርግ ነው።

ሌላው በሕግ ሰዊነት የተሰጣቸው ድርጅቶች በየትኞቹ ወንጀሎች ተጠያቂ ሊሆኑ ይገባል የሚለውንም በተመለከተ አገራት የተለያዩ ዘዴዎችን የሚከተሉ ሲሆን አንዳንዶች ድርጅቶች የተፈጥሮ ሰዊ ተጠያቂ በሚሆንበት ወንጀል ሁሉ እኩል ተጠያቂ መሆን አለባቸው የሚለውን ሥርዓት የሚያራምዱ ሲሆን ሌሎች ደግሞ በድርጅቶች የሚፈጸሙ ወንጀሎችን (corporate crimes) በሕግ ለይተው የመዘርዘር ሥርዓት የሚከተሉ ናቸው። እንዲሁም የተቀሩት ደግሞ የሕግ ሰዊነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው የሕግ ሰዊነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ይሆናል በሚል አንድን ድርጊት ወንጀል አድርጎ በሚደነገግ ሕግ ላይ በግልጽ በተደነገገባቸው ወንጀሎች ብቻ ነው የሚል ሥርዓት ያራምዳሉ።

ከላይ የተገለጸውን ጽንሰ ሀሳብና አስተምርሆ ከግንዛቤ በማስገባት የአገራችንን የሕግ አቋም ስንመለከት በቀዳሚነት ሊጠቀስ የሚችለው የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 34 ነው። በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 በመጀመሪያው ፓራግራፍ ላይ እንደተመለከተው የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በዋና ወንጀል አድራጊነት፣ በአነሳሽነት ወይም በአባሪነት በወንጀል ሊቀጣ የሚችለው ደርጅት በወንጀል ተጠያቂ ይሆናል ተብሎ በሕግ ላይ በግልጽ ተደንግጎ ሲገኝ ብቻ እንደሆነ ተደንግጓል። ይህም ድንጋጌ ድርጅቶች በየትኞቹ ወንጀሎች ተጠያቂ ሊሆኑ ይገባል? ለሚለው ጥያቄ የሕጋዊነት መርህ ሆኖ ሊያገለግል የሚችል ነው። በዚህ ድንጋጌ መሰረት የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው አንድን ድርጊት ወንጀል አድርጎ በሚደነግግ ሕግ በግልጽ የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ይሆናል በሚል (when the criminal law expressly provides criminal liability of corporation) በደነገገ ጊዜ ብቻ ነው። በመሆኑም በዚህ ድንጋጌ መሰረት በአገራችን የወንጀል ፍትህ አስተዳደር ተቀባይነት ያገኘው ጽንሰ ሀሳብ የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን፤ ተጠያቂ የሚሆነው ደግሞ አንድን በማድረግ ወይም ባለማድረግ የሚፈጸም ተግባር የወንጀል ድርጊት አድርጎ በሚደነግግው ሕግ ላይ በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን እና ድርጅቱ ጥፋተኛ መሆኑ ሲረጋገጥ የሚቀጣው ቅጣት ጭምር በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/2 ስር በተመለከተው መሰረት በግልጽ ሲደነግግ ብቻ ነው። በዚህ አግባብ በግልጽ ካልተደነገገ የወንጀል ክስ አይቀርብበትም፤ ጥፋተኛ ተብሎም ሊቀጣ አይችልም።

በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34(1 እና 2) ስር የተደነገገውን በመከተል ተደንግጓል ሊባል የሚችለው እንዴት ነው የሚለውን ማየት አስፈላጊ ይሆናል። ይህንን ለመረዳት በወንጀል ሕጉ ልዩ ክፍል ያሉትን ድንጋጌዎች አቀራረጽ መመልከቱ ጠቃሚ ይሆናል። የወንጀል ሕጉ በልዩ ክፍሉ ባሉ ድንጋጌዎች የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ የሚሆንባቸውን ወንጀሎች የደነገገ ሲሆን ከዚህ አኳያ ሊጠቀሱ የሚችሉ ድንጋጌዎች፡- በአንቀጽ 354/2 የተደነገገውን የተመለከትን እንደሆነ የተከለከለ ዕቃ የማስተላለፍ፣ ያልተገባ ትርፍ ለማግኘት የተደረገ ሕገ-ወጥ ንግድ ወይም ኮንትሮባንድ... የፈጸመው የሕግ ሰዉነት የተሰጠ ድርጅት የሆነ እንደሆነ በዚህ ሕግ በአንቀጽ 90 የተመለከተው ቅጣት ተፈጻሚ ይሆናል በሚል በግልጽ ደንግጓል። በሌሎች የሕጉ ድንጋጌዎች ላይም - በሁለተኛ ታላቅ ክፍል ልዩ ክፍል ሦስተኛ መጽሐፍ ስር በሚገኝ ርዕስ አምስት ከአንቀጽ 356 እስከ 374 የተደነገጉ ወንጀሎች በሕጉ አንቀጽ 513 ስር በተመለከተው መሰረት ከአንቀጽ 505 እስከ 512 የተደነገጉ ወንጀሎች፣ በሕጉ አንቀጽ 524 ስር በተደነገገው መሰረት በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 514 እስከ 523 የተደነገጉ ወንጀሎች፣ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 530 ስር በተደነገገው መሰረት ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 525 እስከ 529 ድረስ የተደነገጉ ወንጀሎች፣ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 609 ስር በተደነገገው መሰረት ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 613 እስከ 619 ድረስ የተደነገጉ ወንጀሎች፣ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 632 ስር እንደተመለከተው ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 626 እስከ 628 እና 631 የተደነገጉ ወንጀሎች፣ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 638 ስር

እንደተመለከተው ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 634 እስከ 637 ድረስ እና በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 684/6 ስር በተመሳሳይ የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ የሚሆንባቸው ወንጀሎችና ቅጣታቸው በግልጽ ተደንግገዋል።

ሌሎች የወንጀል ድርጊቶችንና ቅጣትን የሚደነግጉ ልዩ ሕግጋትን (አዋጆች) የተመለከትን እንደሆነ የወንጀል ሕጉን አንቀጽ 34/1 የመጀመሪያውን ፓራግራፍ በመከተል የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ የሚሆንባቸውን ወንጀሎች በግልጽ ደንግግዋል። የተወሰኑትን ለአብነት ለመጥቀስ ያህል በቀድሞው የጉምሩክ አዋጅ ቁጥር 622/2001 አንቀጽ 92/2 እና 93/2 ላይ እና ይህንን አዋጅ በተካው አዋጅ ቁጥር 859/2006 አንቀጽ 173 ላይ በሕጋዊ ዕቃ ከለላነት የሚፈጸም የማጭበርበር ወንጀል የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት የፈጸመ እንደሆነ በዚህ ወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆንና በድንጋጌው የተመለከተውን የገንዘብ መቀጮ እንደሚቀጣ ተደንግግባል። በተመሳሳይ የሙስና ወንጀሎችን ለመደንገግ በወጣው አዋጅ ቁጥር 881/2007 አንቀጽ 5 ላይ፣ የኮምፒውተር ወንጀል ለመደንገግ በወጣው አዋጅ ቁጥር 958/2008 አንቀጽ 20 ላይ እና በሰው የመነገድ እና ሰውን በሕገ-ወጥ መንገድ ድንበር የማሻገር ወንጀልን ለመከላከልና ለመቆጣጠር በወጣው አዋጅ ቁጥር 1178/2012 አንቀጽ 18 ላይ የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆንና የሚቀጣው ቅጣት በግልጽ የተደነገገባቸው ልዩ ሕግጋትና ድንጋጌዎች ናቸው።

ከዚህ ጋር ተያይዞ ሊታይ የሚገባው በወንጀል ሕግ አንቀጽ 34/4 ስር ለድርጅት የተሰጠው ትርጓሜ ነው። በዚህ ትርጓሜ መሰረት በተለይም በሕጉ የእንግሊዝኛ ቅጅ ላይ “juridical person” በሚል ከተገለጸው በግልጽ መረዳት እንደሚቻለው “ድርጅት” በሕግ ሰውነት የተሰጠውን መንግሥታዊም (የመንግሥት አስተዳደር አካላትን ሳይጨምር) ሆነ መንግሥታዊ ያልሆነ ወይም ሕዝባዊም ሆነ ግላዊ መዋቅር ያለው አካል ሲሆን ለንግድ፣ ለኢንዱስትሪ ለፖለቲካ፣ ለሃይማኖት ወይም ለሌላ ሕጋዊ አላማ የተቋቋመና በመንግሥት እወቅና ያገኘውን ማናቸውንም ማኅበር እንደሚያጠቃለል ተደንግግባል። ይህም በሕግ ሰውነት የተሰጠውን ድርጅት (legal-status-entity/juristic person) ብቻ በወንጀል ተጠያቂ የሚያደርግ የሕግ ሞዴል እንደምንከተል የሚያሳይ ነው።

በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34/1 ፓራግራፍ ሁለት ስር የተደነገገውን የተመለከትን እንደሆነ በዚህ ድንጋጌ ላይ በተመለከተው መሰረት የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ወንጀል አድርጓል በሚል ጥፋተኛ ሊባልና ሊቀጣ የሚችለው ከኃላፊዎቹ አንዱ ወይም ከሠራተኞቹ አንዱ ከድርጅቱ ሥራ ጋር በተያያዘ ሁኔታ የድርጅቱን ጥቅም በሕገ-ወጥ መንገድ ለማራመድ በማሰብ ወይም የድርጅቱን ሕጋዊ ግዴታ በመጣስ ወይም ድርጅቱን በመሳሪያነት ያለአግባብ በመጠቀም ተካፋይ ሲሆኑ ነው። በዚህ መሰረት መደንገጉ የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው የድርጅቱ ከፍተኛ አመራሮች ወይም ወሳኔ ሰጪዎችና ፖሊሲ አወጪዎች በሚፈጽሙት ጥፋት ብቻ ሳይሆኑ የድርጅቱ ማንኛውም

ሠራተኛ ክድርጅቱ ሥራ ጋር በተያያዘ ሁኔታ የድርጅቱን ጥቅም በሕገ-ወጥ መንገድ ለማራመድ በማሰብ ወይም የድርጅቱን ሕጋዊ ግዴታ በመጣስ ወይም ድርጅቱን በመሳሪያነት ያለአግባብ በመጠቀም የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ በሚሆንበት ወንጀል ተካፋይ ሊሆኑ በመሆኑ ሕጉ በሌላ ሰዉ ጥፋት በወንጀል ተጠያቂ የመሆን ጽንሰ ሀሳብ (Theory of Vicarious Liability) መከተሉን የሚያሳይ ነዉ።

በመሆኑም በአገራችን የወንጀል ፍትሕ አስተዳደር አንድ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነዉ በሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት ሊሆን ብቻ ነዉ። ተጠያቂነቱም በተፈጥሮ ሰዉ ሊፈጸሙ በሚችሉ ሁሉም ወንጀሎች ላይ ሳይሆን የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት ተጠያቂ የሚሆንባቸዉ ወንጀሎች ናቸዉ በሚል ከእነቅጣቱ በግልጽ ሕግ በሚደነግጋቸዉ ወንጀሎች ብቻ ነዉ። ክድርጅቱ ኃላፊዎቹ አንዱ ወይም ከሠራተኞቹ አንዱ ክድርጅቱ ሥራ ጋር በተያያዘ ሁኔታ የድርጅቱን ጥቅም በሕገ - ወጥ መንገድ ለማራመድ በማሰብ ወይም የድርጅቱን ሕጋዊ ግዴታ በመጣስ ወይም ድርጅቱን በመሳሪያነት ያለአግባብ በመጠቀም አንድን የወንጀል ድርጊት ቢፈጽም እንኳን የተፈጸመዉ የወንጀል ድርጊት የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት ተጠያቂ የሚሆንበት ወንጀል ነዉ ተብሎ በግልጽ በሕግ ላይ ካልተደነገገ በሥራ ኃላፊዉ ወይም በሠራተኛዉ የወንጀል ድርጊት በመፈጸሙ ብቻ የሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ሊሆን አይችልም።

ከላይ እንደገለጽነዉ በሕግ ሰዉነት የተሰጠዉ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ስለሚሆንበት አግባብ ለመጀመሪያ ጊዜ በአገራችን የወንጀል ፍትሕ አስተዳደር የተደነገገዉ ግንቦት 1 ቀን 1997 ዓ/ም ጀምሮ ተፈጻሚ በሆነዉ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 34 ስር በተደነገገዉ መሰረት ነዉ ብለን እናምናለን። ይህ ከሆነ የወንጀል ሕጉ ተፈጻሚ መሆን ከመጀመሩ በፊት የታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 ወስጥ እንዲጠቃለል በተደረገዉ በ1994 ዓ/ም በወጣዉ በተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ቁጥር 285/1994 አንቀጽ 56/1 ላይ የተደነገገዉ ምንድን ነዉ የሚለዉን መመርመር አስፈላጊ ይሆናል። በዚህ አዋጅ ክፍል 12 እና በማሻሻያዉ አዋጅ ቁጥር 609/2001 ስር የተደነገጉት አብዛኞቹ የወንጀል ጥፋቶች “በማንኛዉም ሰዉ” ወይም “በታክስ ክፋይ” ወይም “በታክስ ባለሥልጣኑ ሠራተኞች” የሚፈጸሙ የወንጀል ጥፋቶች እንደሆኑ የድንጋጌዎቹ ይዘት ያሳያሉ። በሌላ በኩል በአዋጁ አንቀጽ 56 ላይ በድርጅቶች ስለሚፈጸም ጥፋት ተደንግጓል። የዚህን ድንጋጌ አቋም በግልጽ መረዳት በአሁኑ ጊዜ ተፈጻሚ እየሆነ ባለዉ የታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132/1 ስር ስለተደነገገዉ በአግባቡ ለመገንዘብ ጠቃሚ ይሆናል። የአዋጅ ቁጥር 285/1994 አንቀጽ 56/1 እንደሚከተለዉ ይነበባል፡- “በንዑስ አንቀጽ 3 ሥራ አሥኪያጁ ስለማይቀጣባቸዉ ሁኔታዎች የተደነገገዉ እንደተጠበቀ ሆኖ አንድ ድርጅት ይህንን አዋጅ በመተላለፍ ጥፋት የፈጸመ እንደሆነ ጥፋቱ በተፈጸመ ጊዜ የድርጅቱ ሥራ አስኪያጅ የሆነ ማናቸዉም ሰዉ በድርጅቱ የተፈጸመዉን ጥፋት እንደፈጸመ ተቆጥሮ በዚህ አዋጅ የተጣለዉ ቅጣት ተፈጻሚ ይሆንበታል” የሚል ነዉ። ሆኖም በአዋጁ አንቀጽ 56/1 የተደነገገዉ ድርጅት

በተጨማሪ እሴት ታክስ ወንጀል ጥፋተኛ ተብሎ ስለሚቀጣበት አግባብ ሳይሆን በድርጅት ለሚፈጸም የወንጀል ጥፋት ጥፋቱ በተፈጸመ ጊዜ የድርጅቱ ሥራ አሥኪያጅ የሆነ ማናቸውም ሰው በድርጅቱ ለተፈጸመው ጥፋት ተጠያቂ እንደሚሆንና በሕጉ የተደነገገውን ቅጣት እንደሚቀጣ የሚያሳይ እንጂ ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን የተደነገገበት አይደለም።

በታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 132/1 ላይ የተደነገገውም አስቀድሞ በአዋጅ ቁጥር 285/1994 አንቀጽ 56/1 ስር ከተደነገገው ጋር ተመሳሳይ ይዘት ያለው ነው። በአንቀጽ 132/1 ስር በግልጽ እንደተመለከተው በዚሁ አንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 2 ስር የተደነገገው እንደተጠበቀ ሆኖ የታክስ ሕግ በመተላለፍ ወንጀል የፈጸመው ድርጅት በሚሆንበት ጊዜ ወንጀሉ በተፈጸመበት ወቅት ሥራ አሥኪያጅ የሆነ ማንኛውም ሰው ወንጀሉን እንደፈጸመ ተቆጥሮ በድርጅት ለሚፈጸሙ ወንጀሎች ሥራ አስኪያጁ ተጠያቂ እንደሚሆን ተደንግጓል። ይህም የሚያሳየን በአዋጁ አንቀጽ 2/5 ስር ትርጓሜ የተሰጠው ድርጅት የታክስ ወንጀል ለመፈጸም እንደሚችል፤ ነገር ግን ድርጅት ለፈጸመው ወንጀል ተጠያቂ ሆኖ የሚቀጣው ወንጀሉ በተፈጸመበት ጊዜ ሥራ አሥኪያጅ የሆነ ሰው እንደሆነ የሚያስነገዝብ ነው።

ሌላው አዋጅ ቁጥር 285/1994ትም ከወንጀል ሕጉ ቀድሞ የወጣ እንደመሆኑ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34 ላይ የተደነገገውን በተከተለ አኳኋን የሕግ ሰዉነት ስለተሰጠው ድርጅት የወንጀል ተጠያቂነት እንዲደነግግ አይጠበቅም። ነገር ግን አዋጅ ቁጥር 983/2008 የወንጀል ሕጉ ተፈጻሚ ከሆነ በኋላ የወጣ ሕግ እንደመሆኑ በመርህ ደረጃ የሕግ ሰዉነት የተሰጣቸው ድርጅቶች ስለሚኖራቸው የወንጀል ተጠያቂነት ከላይ በጠቀስናቸው ልዩ ሕግጋት ላይ በተደነገገው መሰረት በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34 ስር የተደነገገውን ጠቅላላ መርህ በመከተል የሕግ ሰዉነት ያለው ድርጅት ስለሚኖርበት የወንጀል ተጠያቂነት መደንገግ ይኖርበታል። አዋጅ ቁጥር 983/2008 በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34 ስር የተደነገገውን መርህ ለመከተል የማይገደደው በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 3 ስር በተደነገገው መሰረት ለታክስ ወንጀሎች በወንጀል ሕጉ የተደነገጉ መርሆዎች ተፈጻሚ አይሆኑም በማለት ሕግ አወጪው በዚሁ አዋጅ ላይ በግልጽ ሲደነግግ ብቻ ነው። ነገር ግን ሕግ አወጪው በአዋጅ ቁጥር 983/2008 ላይ የወንጀል ሕጉ መርሆዎች ተግባራዊ እንዳይሆኑ የሚፈቅድ ድንጋጌ አልደነገገም። በመሆኑም አዋጅ ቁጥር 983/2008 በሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ አድርጓል ሊባል የሚችለው በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34(1 እና 2) ስር በተደነገገው መሰረት በአዋጁ ምዕራፍ ሦስት የታክስ ወንጀል በሚደነግጉ ዝርዝር ድንጋጌዎች ስር የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ እንደሚሆንና ስለሚቀጣው ቅጣት አይነትና መጠን በግልጽ ደንግጎ ሲገኝ ብቻ ነው።

በአብላጫ ድምጽ ወሳኔ ላይ የአዋጁ አንቀጽ 120/1ም ሆነ 132/1 ትርጉም አያስፈልገውም የሚል ድምዳሜ ላይ የተደረሰው በአዋጅ ቁጥር 983/2008 ላይ “ሰዉ” እና “ታክስ ከፋይ” ለሚሉ ቃላት ትርጓሜ ስለተሰጠ በዚህ መልኩ የተሰጠው ትርጓሜ በሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት የሚያካተት

ስለሆነ፣ የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2/4 ሕጉን መተርጎም ስለሚፈቅድ አዋጁ የወጣበትን ዓላማ በሚያሳካ አኳኋን ሕጉ ተግባራዊ ሊደረግና የአዋጁ አንቀጽ 120/1 የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ በሚያደርግ መልኩ ተፈጻሚ ሊደረግ ይገባል በሚሉ ምክንያቶች ነው።

ከሕጋዊነት መርህ መገንዘብ እንደሚቻለው አንድ ድርጊት ወንጀል ሆኖ አድራጊውን እንዲያስቀጣ በወንጀል ሕግ ወይም በሌላ አንድን ድርጊት እንደወንጀል ቆጥሮ ቅጣት በሚደነግገው ልዩ ሕግ ላይ ድርጊቱ እንደ ወንጀል ሊቆጠርና በወንጀል አድራጊው ላይ ስለሚፈጸም ቅጣትና የጥንቃቄ እርምጃ ሊደነግግ ይገባል። ፍርድ ቤት ሕገ-ወጥነቱ በሕግ ያልተደነገገን ድርጊት ወይም ገድፈት እንደወንጀል ሊቆጥረው እና ቅጣት ሊወሰን እንዲሁም በሕግ ላይ ከተደነገጉት ወንጀሎች ጋር ይመሳሰላል በማለት ወንጀልነቱ በግልጽ ያልተደነገገን ድርጊት ወይም ግድፈት እንደወንጀል ሊቆጥረው አይችልም። (የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2(1-3) ይመለከታል።) በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2/4 መሰረት ለፍርድ ቤት የተሰጠው የመተርጎም ሥልጣን ተግባራዊ መሆን ያለበት በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2(1-3) ስር የተደነገገውን መርህ በማይሸራርፍ መልኩ ሊሆን ይገባል። ይህ መርህ የቆመለት አንዱና ዋነኛ ዓላማም በሕግ የወንጀል ድርጊት ነው፤ ተጠያቂነት አስከትሎ ያስቀጣል በሚል በተገቢው ሕግ በይፋ ሕዝብ እንዲያውቀው ያልተደረገ ድርጊት በማንኛውም ሰው ቢፈጸም እንደወንጀል ተቆጥሮ እንዳይከሰስ ጥፋተኛ ተብሎም እንዳይቀጣ ጥበቃ ማድረግ በመሆኑ በጥብቅ ተግባራዊ ሊደረግ የሚገባው መርህ ነው።

በመሰረቱ ከዚህ ቀደም ተመሳሳይ የሕግ ነጥብ አከራክሮ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁጥር 69899 (በቅጽ 12 እንደታተመው) ላይ በሰጠው ወሳኔ ላይ እንደተመለከተው...የንግድ ምልክት ምዝገባ አዋጅ ቁጥር 501/1998 አንቀጽ 41/1 “ማንኛውም ሰው” በሚል አገላለጽ መደንገጉ ብቻውን የሕግ ሰዉነት ያላቸውን ድርጅቶች በወንጀል ተጠያቂ ለማድረግ ታስቦ የተደነገገ አይደለም የሚል የሕግ ትርጉም ተሰጥቷል። በእርግጥ ታክስ በተፈጥሮ ሰው ብቻ ሳይሆን በሕግ ሰዉነት በተሰጠው ድርጅት ጭምር የሚከፈል በመሆኑ በታክስ ሕጉ ላይ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 34ን በተከተለ አኳኋን በተደነገገ ጊዜ የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት የታክስ ወንጀሎችን ሊፈጽም እንደሚችል እናምናለን። ሆኖም አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120 የወንጀል ሕግ አንቀጽ 34(1 እና 2) በሚያዘው መሰረት የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ በሚያደርግ አኳኋን ባለመደንገጉ በአዋጁ አንቀጽ 120/1 “ማንኛውም ታክስ ከፋይ...” በሚል የተደነገገውን ከአዋጁ አንቀጽ 2(26 እና 41) ትርጓሜ አንጻር በማየት በአንቀጽ 120/1 ስር የተደነገገው አመልካችን ወይም የሕግ ሰዉነት ያለውን ድርጅት በወንጀል የሚያስጠይቅ ነው ብሎ መተርጎም አይቻልም። በዚህ መልኩ ትርጉም መስጠት ይህ ሰበር ሰሚ ችሎት አስቀድሞ በሰ/መ/ቁጥር 69899 ላይ የተከተለውን የአተረጓጎም ስልት አለመከተል ስለሚሆን የሰበር ወሳኔዎች ተገማች እንዳይሆኑ በማድረግ የሕዝብ አመኔታን ይሸረሸራል።

እንዲሁም በአዋጁ አንቀጽ 120 የተመለከተውን ወንጀል የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ተላላፊ ቢገኝ ድርጅቱ በወንጀል ተጠያቂ ይሆናል በሚል በግልጽ ባልተደነገገበትና ድርጅቱ ጥፋተኛ ሆኖ ሲገኝ የሚቀጣው ቅጣት አይነትና መጠን በግልጽ በድንጋጌው ላይ ባልተመለከተበት ድርጅቱን በወንጀል ተጠያቂ አድርጎ መቅጣት በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2/4 ስር በተመለከተው መሰረት ሕግ ከመተርጎም ወሰን ያለፈ እና የሕግ ሰዉነት ከተሰጠው ድርጅት አንጻር ሕገ-ወጥነቱና አስቀጩነቱ በሕግ ያልተደነገገውን ድርጊት በትርጉም ሰብብ ጥፋተኛ አድርጎ መቅጣትን ስለሚያስከትል በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2(1 እና 2) እና 23/1 ስር የተደነገጉትን መሰረታዊ የወንጀል ሕግ መርሆዎችን የሚቃረን ይሆናል። በተጨማሪም “ማንኛውም ሰዉ” ወይም “ማንኛውም ግብር ከፋይ” የሚለውን የሕጉን ትርጓሜ ብቻ በመከተል የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ማድረግ በማንኛውም በታክስ አስተዳደር አዋጁ በተደነገጉ ወንጀሎች የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ተጠያቂ እንዲሆን የሚያደርግ ውጤት ያስከትላል። ይህም በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34 ስር የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው በግልጽ ተለይተው በተደነገጉ ወንጀሎች ብቻ ነው በሚል የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት የወንጀል ተጠያቂ በተመለከተ በአገራችን የተዘረጋው የወንጀል ፍትህ አስተዳደር እንዲፋለስ ያደርጋል።

በአብላጫ ድምጽ ወሳኔ ላይ ድንጋጌው ከአዋጁ ዓላማ አንጻር መተርጎም አለበት በሚል የተገለጸው በመርህ ደረጃ ሕግ ሲተረጎም ሕጉ የወጣበትን ዓላማ ከምንት ማስገባት ይገባል ከሚል የሕግ አተረጓጎም ስነ ዘዴ አንጻር ሲታይ እኛም የምንስማማበት ነው። ነገር ግን የሚተረጎመው ሕግ የወንጀል ሕግ በሆነ ጊዜ ይህ የአተረጓጎም ስነ ዘዴ የወንጀል ሕጉን መሰረታዊ መርሆዎች በሚሸራርፍ መልኩ ተፈጻሚ ሊሆን አይገባም የሚል አቋም አለን። በታክስ የሚሰበሰብ ገቢ አገራችን የወጣነችውን ኢኮኖሚያዊ፣ ማኅበራዊና ፖለቲካዊ እድገት ከማፋጠን አንጻር መተኪያ የሌለው መሆኑ አከራካሪ አይደለም። የታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 የወጣበት ዓላማም ከልዩ ልዩ ታክስ የሚሰበሰቡ ገቢዎችን በአግባቡ እንዲሰበሰቡ ለማድረግ፣ የታክስ ከፋዩን እንግልት የሚቀርፍ ሥርዓት ለመዘርጋት፣ በሕጉ ታክስ ከፋይ ማድረግ አለበት ወይም የለበትም ተብለው የተደነገጉት ድርጊቶች ተፈጽመው ሲገኙ በግልጽ አስተዳደራዊ፣ ፍትሃብሔራዊ እና የወንጀል ቅጣቶችን በመደንገግ በማስጠንቀቅ ታክስ ከፋዩን ማኅበረሰብ ወደ ሕጋዊ ሥርዓት ማስገባትና በማስጠንቀቂያዉ የማይማረውን ታክስ ከፋይ ተገቢውን ቅጣት በመቅጣት የታክስ አስተዳደሩን ውጤታማነት ማረጋገጥ ነው። ይህ እንደተጠበቀ ሆኖ የታክስ አስተዳደር አዋጁ የአስተዳደር አዋጅ እንደመሆኑ ግለሰብም ሆነ ድርጅት ታክስ ከፋዮችን ወደ ሕጋዊ ሥርዓት ማስገባት የሚቻለው በወንጀል ተጠያቂ አድርጎ በመቅጣት ብቻ ነው ብሎ የሚያምን ሕግ አለመሆኑን ከአቀራረጹ መገንዘብ ይቻላል።

ሲጠቃለል አመልካች የተከሰሰበት የአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120 የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ይህንን ድንጋጌ ተላልፎ ሲገኝ በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆንና ሊቀጣ የሚችለውም ቅጣት

አይነትና መጠን ይህ ነው ተብሎ በግልጽ የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34(1 እና 2) በሚያዘው መሰረት የተደነገገበት አይደለም። በአዋጁ አንቀጽ 132/1 ስር የተደነገገውም በአዋጁ እንደወንጀል የተቆጠረውን ድርጊት የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ሲፈጽም በወቅቱ የድርጅቱ ሥራ አሥኪያጅ በሆነ ሰዉ እንደተፈጸመ ተቆጥሮ ሥራ አስኪያጁ እንደሚቀጣ የሚደነግግ እንጂ በአዋጁ እንደ ወንጀል የተደነገጉ ድርጊቶችን የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ሲፈጽም ድርጅቱ በወንጀል ተጠያቂ ይሆናል በሚል በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34(1 እና 2) የተደነገገውን መርህ ለመተካት ታስቦ የተደነገገ አይደለም። በአዋጁ ለተሸፈኑ የታክስ ወንጀሎች የወንጀል ሕግ መርሆዎች ተፈጻሚ አይሆኑም በሚል በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 3 ስር በተደነገገው መሰረት በአዋጁ ላይ አልተደነገገም። በአዋጁ የትርጓሜ አንቀጽ ላይ “ማንኛውም ሰዉ” ወይም “ማንኛውም ታክስ ከፋይ” በሚል የተደነገገውን ትርጉም በመውሰድ በአዋጁ ላይ እንደወንጀል ተቆጥረው አስቀጭኑታቸው በተደነገገባቸው ድርጊቶች ሁሉ የሕግ ሰዉነት የተሰጣቸው ድርጅቶች ተጠያቂ እንዲሆኑ ማድረግ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2(2-3)፣ 23/1 እና አንቀጽ 34(1 እና 2) ስር የተደነገጉትን የወንጀል ሕጉን መሰረታዊ መርሆዎች የሚቃረን ይሆናል። በመሆኑም በአዋጅ ቁጥር 983/2008 አቀራረጽ መሰረት የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት ደረሰኝ ሳይሰጥ ግብይት የፈጸመ እንዲሆን የሚቀጣው በዚሁ አዋጅ አንቀጽ 108 በተደነገገው መሰረት በአስተዳደራዊ ቅጣት ብቻ ነው። ስለሆነም ነሐሴ 23 ቀን 2015 ዓ/ም አምስት ዳኞች በተሰየሙበት ሰበር ሰሚ ችሎት በዚህ መዝገብ ላይ በተሰጠው ትእዛዝ መሰረት ከዚህ ቀደም በሰ/መ/ቁጥር 74237፣ በሰ/መ/ቁጥር 48850፣ 102640፣ 218957 እና በዚሁ ትእዛዝ ላይ በተጠቀሱት ሌሎች መዛግብት ላይ የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ስለሚሆንበት አግባብ የተሰጠው ትርጉም ተለዉጦ ወይም ተሻሽሎ የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው ወይም ጥፋተኛ ተብሎ የሚቀጣው በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34(1 እና 2) የተደነገገውን መርህ በሚያሟላ አኳኋን በወንጀል ሕጉ ወይም በልዩ ሕግ ላይ የሕግ ሰዉነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆንና ጥፋተኛ ሲሆን ስለሚቀጣበት ቅጣት አይነትና መጠን በግልጽ ሲደነገግ ብቻ ነው በሚል አስገዳጅ ትርጉም ሊተካ ይገባል። በአመልካች ላይ የተጠቀሰው የአዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ 120/1 የሕግ ሰዉነት የተሰጠውን ድርጅት በወንጀል የማያስከስስ ነው ተብሎ ወሳኔው ተሽሮ አመልካች ሊሰናበት ይገባል ብለን ስለምናምን አብላጫው ድምጽ ወሳኔ ላይ አስቀድመው የተሰጡ ትርጉሞች ሊለወጡ አይገባም ተብሎ በመወሰኑ ባለመስማማታችን በሀሳብ ተለይተናል።

የማይነበብ የሁለት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ዳኞች፡- ቴዎድሮስ ምህረት

ሱልጣን አባተማም

ሽመክት አሰፋ

ገበየሁ ፈለቀ

አለማየሁ ሹናራ

ተሾመ ሽፈራው

ተናኘ ጥላሁን

የሰበር አመልካች፡- 1. ወ/ሮ ፋናዬ ዶሼ ነጋሽ አልቀረቡም

2. አቶ ኃይለማሪያም አባተ በቀለ

ተጠሪዎች፡- 1. ወ/ሮ አባይነሽ ዲማ ሰልፈቆ

2. ም/ሳጅን ተስፋዬ ዶሼ ነጋሽ

3. አቶ መሰለ ዶሼ ነጋሽ ጠበቃ ጌታቸው ገ/ስላሴ - ቀረቡ

ጉዳዩን መርምረን ፍርድ ሰጥተናል

ፍርድ

1. ጉዳዩ ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ሰበር ችሎት እንዲታይ የቀረበው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁ 250725 በኢ.ፌ.ዴ.ሪ የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ባልተሾመ ዳኛ የተሰጠ ውሳኔ ባልተሟላ ዳኛ እንደተሰጠ ውሳኔ ስለሚቆጠር ህጋዊ ውጤት አይኖረውም ሲል የሰጠው አስገዳጅ ውሳኔ ተሻሽሎ መወሰን አለበት በሚል በሰበር ባለአምስት ዳኞች ችሎት በተሰጠው ትዕዛዝ መነሻነት ነው። አዋጅ ቁጥር 1234/2013 አንቀፅ 26(1) መሰረት ችሎቱ ቀድሞ የተሰጠ አስገዳጅ የሕግ ትርጉም በተለያዩ ምክንያቶች ማሻሻል አስፋላጊ ሆኖ ካገኘው ከሰባት ያላነሱ ዳኞች በተሰየሙበት የሰበር ችሎት እንዲታይ በቂ እና አሳማኝ ምክንያቶችን ተንትኖ በመግለጽ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ፕሬዚደንት ማቅረብ እንደሚችል ደንግጓል። በዚህ መሰረት ጉዳዩ ሰባት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት ታይቶ ችሎቱ ጉዳዩን ከመረመረ በኋላ የሚከተሉትን ሁለት ጭብጦችን ለይቶ መርምሯል።

1. የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ሰኔ 27 ቀን 2016 ዓ.ም በሰ/መ/ቁ 250725 ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በኢ.ፌ.ዴ.ሪ የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ባልተሾመ ዳኛ የተሰጠ ውሳኔ ባልተሟላ ዳኛ እንደተሰጠ ውሳኔ ስለሚቆጠር ሕጋዊ

ውጤት አይኖረም ሲል በአብላጫ ድምፅ የተሠጠው ውሳኔ ከአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 26(2) አንጻር ታይቶ ሊለወጥ ይገባል ወይስ አይገባም?

2.በዚህ መዝገብ ላይ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ችሎት ውሳኔውን ከሰጡት ዳኞች መካከል በ3ተኛ ተራ ቁጥር ላይ የተሰየሙት ዳኛ በፌዴራል ዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ከፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በጊዜያዊነት መዝገብ እንዲሠሩ የተመደቡ ዳኛ እንጅ ለፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የተሾሙ አይደሉም ተብሎ ባልተጠየቀ ዳኝነት ወይም ተከራካሪ ወገኖች ባላነሱት እና በማያውቁት ጭብጥ ላይ ውሳኔ መስጠት ይቻላል ወይስ አይቻልም?

2. እነዚህ ጭብጦች በዋናው ክርክር መሰረት ተደርገው ሳይሆን በአስገዳጅ የሰበር ውሳኔው መነሻነት የተያዙ በመሆናቸው በሰበር መመሪያ ቁጥር 17/2015 አንቀጽ 7(6) መሰረት ተከራካሪ ወገኖች አስተያየት እንዲሰጡ ትእዛዝ ተሰጥቶ ግራ ቀኙ አስተያየታቸውን በ7/12/2016 ዓ.ም አቅርበው ከመዝገቡ ጋር ተያይዞዋል። በአመልካች በኩል “ምንም እንኳን የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ጊዜያዊ የዳኛ ምደባ ማድረግ ስልጣን ቢኖረውም በዋናነት በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት መሰረት ዳኛው በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ቀርቦ እስካልተሾመ ድረስ በጊዜያዊነት ተሰይሞ የሰጠው ፍርድ ባልተሟላ ዳኛ እንደተሰጠ የሚቆጠር በመሆኑ ተቀባይነት የሌለው ስለሆነ ውሳኔው ሕጋዊ ውጤት የሌለው ነው” በማለት ተከራክረዋል። በተጠሪ በኩል የቀረበው አስተያየት ደግሞ በተከራከሪ ወገኖች ባልተነሳ ጭብጥ ላይ ማከራከርም ሆነ ውሳኔ መስጠት የፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 182(2)ን የሚጥስና ለአንደኛው ወገን የሕግ ምክር እንደመስጠት ስለሚቆጠር የፍርድ ቤቱን ገለልተኝነት ጥያቄ ላይ የሚጥል በመሆኑ፤ ጊዜያዊ ምደባው የተደረገው በአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 26(2) መሰረት በመሆኑ፤ አዋጁም የጸደቀው በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት በመሆኑ ውሳኔው ሊጸና ይገባል የሚል ነው።

የተያዙትን ጭብጦች፤ ተከራካሪ ወገኖች የሰጡትን አስተያየት፤ ለጉዳዩ አግባባነት ያላቸውን ሕጎች እና የሕግ አስተምህሮን መሰረት በማድረግ ጉዳዩ እንደሚከተለው ተመርምሮዋል።

3. የመጀመሪያው ጭብጥ በተመለከተ አስገዳጁ ውሳኔ የተሰጠው አምስት ዳኞች በተሰየሙበት የሰበር ችሎት ሲሆን በአብላጫው ድምጽ ተሰጠውን ውሳኔ የሚመለከት ነው። ውሳኔው በጊዜያዊ ዝውውር ከፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በጠቅላይ ፍርድ ቤት ተመድበው በተሰየሙበት ችሎት የተሰጠው ውሳኔ ባልተሟላ ችሎት ስለሆነ ውሳኔው እንዳልተሰጠ ይቆጠራል የሚል መደምደሚያ ላይ የደረሰ ሲሆን በልዩነት ሐሳባቸውን ያሰፈሩት ሁለቱ ዳኞች በዚህ ድምዳሜ ባለመስማማት ለዳኞች አስተዳደር ጉባኤ በሕግ በተሰጠው ስልጣን መሰረት በዝውውር በጉባኤው ውሳኔ ከፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመጡ ዳኛ ተሟልቶ የተሰጠ ውሳኔ ስለሆነ የጉባኤው ውሳኔ ባልተሻረበት ሁኔታ ባልተሟላ ዳኛ የተሰጠ ውሳኔ ነው ሊባል አይችልም፤ በዳኛው አመጣጥ ላይ የሕገ

መንግስት ጥያቄ የሚነሳ ከሆነ ለትርጉም ለተገቢው አካል መቅረብ አለበት በማለት በሐሳብ መለየታቸውን መዝገቡ ያሳያል።

4. ችሎቱ የያዘውና እልባት የሰጠው ጭብጥ “በኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ሹመት ሳይሰጠው በዳኞች አስተዳደር ጉባዔ ምደባ የተደረገለት ሰው የሚሰጠው ውሳኔ ሕጋዊ ውጤት ምንድን ነው?” የሚለውን ነው። ጭብጥ የጉዳዩ የጀርባ አጥንት እንደመሆኑ መጠን ፍርድ ቤት ለጉዳዩ ትክክለኛ ውሳኔ ለመስጠት የሚያስችለውን ጭብጥ መያዝ እንዳለበት በፍ/ሥ/ሥ/ሐ/ቁ. 246 ሥር ተደንግጓል። ጭብጥ የክርክሩን ስረ መሰረት የሚለይ የክረክሩን ድንበር ያላለፈ መሆን ይጠበቅበታል። የዳኞች አስተዳደር ጉባዔ በዳኝነት አዛውሮ ያሰራው በስልጣን እርከን ዝቅ ያሉ ቢሆንም በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት የተሾሙ ዳኞችን ስለሆነ ምንም ሹመት የሌላቸው ወይም ከዳኝነት ስራ ጋር ግንኙነት የሌላቸውን ሰዎች በሚጨምር መንገድ ጭብጥ መያዙ አግባብ እንዳልነበር ተገንዝበናል። በተጨማሪም ክርክሩ የሚመለከተው እንዲሰሩ ለተመደቡበት እርከን ያልተሾሙ ዳኞችን ሆኖ እያለ የተያዘው ጭብጥ በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት እንዳልተሾሙ ተደርጎ በመሆኑ ይህም አሳሳች መሆኑን ተረድተናል። ምንክልባት ለተዛወሩበት ደረጃ ፍርድ ቤት ያልተሾሙ ለማለት ከሆነ ይህም አሻሚ ባልሆነ አገላለጽ መመልከት ነበረበት። ጉባዔው አዛውሮ ያሰራው ሹመታቸው ለዚያ ደረጃ ፍርድ ቤት ባይሆንም ዳኞችን ሲሆን ይህም በአዋጁ አንቀጽ 2(7) ለቃሉ የተሰጠውን ትርጉም በትክክል የሚያሟሉ መሆኑ እየታወቀ ችሎቱ ይህን በማገናዘብ ጭብጡን ትኩረት እንዲኖረው አድርጎ መተንተን ሲገባዉ በዚህ አግባብ አለመተንተኑን ተመልክተናል። ይህ ደግሞ በመሰረታዊነት በጽንሰ ሐሳብ ደረጃም ሆነ በሕግ ሳይንስ ለውጥ የሚያመጣ አረዳድ መሆኑን ዝቅ ብሎ ከቀረበው ትንታኔ የምንረዳው ነው።

5. አሁንም ተገቢውን ነጥብ በመለየት መታየት ያለበት አከራካሪ ሆኖ የቀረበው ጭብጥ አንድን የፌዴራል ዳኛ ወዳልተሾመበት ደረጃ ፍርድ ቤት አዛውሮ ማሰራትን የሚመለከት ነው። ችሎቱ በውሳኔው በኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት የተመለከተውን የዳኞች አሿሿም ሥርዓትን መሰረት በማድረግ በአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 26/1/ እንደተመለከተው በጊዜያዊነት የተመደበው ሰው ሊያከናውን የተፈለገውን ሥራ ጉባዔው በመመሪያ በማመልከት ሥራውን ማስፈጸም የሚችል ቢሆንም ምደባው ዳኛው በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ባልተሾመበት ከፍ ወዳለው የፍርድ ቤት እርከን ሹመት የማስገኘት ውጤት የለውም፤ ጉባዔውም ዳኛ የመሾም ስልጣን የለውም የሚል ድምዳሜ ላይ ደርሷል። በተጨማሪም ምደባ ከሹመት የተለየ ውጤት ያለው መሆኑን የድንጋጌው ውጤት ዳኛው ከተሾመበት የፍርድ ቤት እርከን ወደታች ወደሚገኝ ፍርድ ቤት በጊዜያዊነት ተመድቦ ስራ የሚያቃልልበት መንገድ መኖሩን የሚጠቁም ነው የሚል ትርጉም ሰጥቷል። ችሎቱ የደረሰበትን ይህንን ድምዳሜ ከሕጉ ይዘት፣ ከሕግ መንገስቱ ድንጋጌዎችና እና ከሕግ አስተምሮ አንጻር ከዚህ በታች እንፈትሻለን።

6. በመ/ቁ. 250725 የተሰጠው ውሳኔ የሚመለከተው ድንጋጌ የአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 26(2) የሚለው “አስፈላጊ ሲሆንና በቂ ምክንያት ሲኖር ዳኛ በፈቃደኝነት ከአንድ የፌዴራል ፍርድ ቤት ደረጃ ወደሌላ የፌዴራል ፍርድ ቤት ደረጃ በጊዜያዊነት መድቦ ሊያሰራ ይችላል።” ነው። አስገዳጅ ውሳኔው መሰረት የሚያደርገው በዚህ ድንጋጌ ግልጽነት መጉደል ሳይሆን “አዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 2/7፣ አንቀጽ 8/1/ እና /2/ ፣ አንቀጽ 20-23 እና አንቀጽ 24 ዳኛ ለመሆን በየፍርድ ቤቱ እርከን በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ሹመት ማግኘት የግድ ስለመሆኑ የተደነገገ በመሆኑ የአንቀጽ 26/2/ ውጤትም ከአዋጁ ሌሎች ድንጋጌዎች ጋር በተጣጣመ መልኩ ሁሉም ድንጋጌዎች አዎንታዊ ውጤት በሚያገኙበት መልኩ መተርጎም ይኖርበታል” በሚል መነሻነት ነው። ሆኖም የአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አጠቃላይ መንፈስን እየታየ ባለው አውድ ዳኛ ሆኖ መሾም የግድ መሆኑን ለማሳየት የተጠቀሱት ድንጋጌዎች ችሎቱ የደረሰበት ድምዳሜ የሚደግፉ አይደሉም። የመጀመሪያው አንቀጽ 2/7/ የፌዴራል ዳኞች ለሚለው ሐረግ ትርጉም የተሰጠበት በዋናነት በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት የተሾሙ ዳኞችን የሚመለከት እንጂ ዳኞችን በየደረጃው የማይመድብ በዚህ ረገድ ልዩነት የማያደርግ ለሁሉም ተፈጻሚ የሆነ ድንጋጌ ነው። ይህ አጠቃላይ ድንጋጌ ከአዋጁ አንቀጽ 26(2) ጋር በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ በተቃርኖም ሆነ በሌላ የሚነሳ ግንኙነት የለውም። ይህ ትርጉም ዳኞች በየትኛውም ደረጃ ፍርድ ቤት ይስሩ ስያሜያቸው ተመሳሳይ መሆኑን የሚያመለክት ስለሆነ የቀረበውን ትንታኔ የሚደግፍ ይዘት የለውም። የአዋጁ አንቀጽ 8 የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ስልጣንን የሚመለከት ሲሆን የያዛቸው ንዑስ ድንጋጌዎች ዳኞችን መልምሎ ለሹመት ማቅረብን የሚመለከቱ በመሆኑ ለተያዘው ጉዳይ አግባብነት የለውም።

7. በአንቀጽ 20-24 የተካተቱት ድንጋጌዎች በየደረጃው ባሉ ፍርድ ቤቶች በዳኝነት ለመሾም የሚያስፈልጉ አጠቃላይና ልዩ መስፈርቶችን የያዙ ሲሆን ምንክልባት ከተቀመጠው የሙያ መስፈርት አንጻር አንድ ዳኛ ላልተሾመበት ደረጃ የማገልገል ውጤት አለው የሚል አንድምታ ስላለው በአንቀጽ 26(2) የተመለከተው የሹመት ጉዳይ መሆን አለመሆኑን መመርመር ያስፈልጋል። እነዚህና ከላይ የተመለከቱትና የአዋጁን መንፈስ ይገልጻሉ የተባሉት ድንጋጌዎች የሚጋሩት ሐሳብ ዳኝነትን በሹመት የሚገኝ እንደሆነና ለእያንዳንዱ ፍርድ ቤት ደረጃ የሚፈለገው መስፈርትና ሂደት የተለያየ መሆኑን ችሎቱ አጽንዖት የሰጠው መሆኑን ለመገንዘብ ይቻላል። ከዚህ አንጻር በአንቀጽ 26(2) ለዳኞች አስተዳደር የተሰጠው ስልጣን ሹመት ነው የሚል አንድምታ በችሎቱ እንደተወሰደ መረዳት ይቻላል። ነገር ግን ድንጋጌው በግልጽ በጊዜያዊነት አዛውሮ ስለማሰራት እንጂ ስለሹመት የማይናገር ከመሆኑም በላይ ውሳኔው በዓላማ፣ በውጤት እና በይዘት ከሹመት ፍጹም የሚለይ በመሆኑ ንጽጽሩም ሆነ የአዋጁን መንፈስ በመፈለግ ለትርጉም ለመጠቀም የተደረገው ጥረት አግባብነት የሌለው ነው።

8. የአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 26(2) ድንጋጌ አንድን ዳኛ ከአንድ ደረጃ ፍርድ ቤት ወደሌላ ደረጃ ፍርድ ቤት በጊዜያዊነት መድቦ ማሰራት እንዲችል ሕግ አውጭው ለጉባኤው ስልጣን የሰጠበት ነው። የተሰጠው ትርጉም ከሕገ መንግስቱ ድንጋጌና ከአዋጁ መንፈስ አንጻር ይህ እንደሹመት ይቆጠራል የሚል አንድምታ ያለው ነው። ነገር ግን ሁለቱ ፍጹም የተለያዩ ናቸው። ምደባው ለጊዜያዊ ችግር አስተዳደራዊ መፍትሔ መስጠትን ታሳቢ ያደረገ እርምጃ ሲሆን ሁለተኛው ሹመት ነው። በሹመትና በጊዜያዊ ምደባ መካከል ጉልህ የሆነና የሕግ ውጤት ያለው ልዩነት አለ። አንደኛ ጊዜያዊ ምደባ ጊዜያዊ የተፈለገበት ምክንያት ሲያበቃ ቀሪ የሚሆን ነው። በሌላ በኩል የዳኝነት ሹመት ከጥፋት፣ ከችሎታ ማነስ፣ ከጡረታ እና ከፈቃደኝነት ጋር በተያያዘ ካልሆነ በስተቀር የማይገደብ ነው። በምደባ የሚዛወሩ ዳኞች በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ተሹመው ያገኙትን ደረጃ (status) የሚቀይር አይደለም። ይህ መፍትሔ ታሳቢ የሚያደርገው ሹመት ከምልመላ እስከ ቃለመሐላ ባለው ሂደት የሚወስደውን ጊዜ ታሳቢ በማድረግ በዚህ መሐል የሚፈጠር ጊዜያዊ ችግርን ለመፍታት የተቀመጠ ማስታገሻ እንጂ ዘላቂ ውሳኔ አይደለም። ስለዚህ ንጽጽሩ ተገቢ ባለመሆኑ ድንጋጌው ከተካተተበት ዓላማና ሊያሳካ ካለበት ግብ አንጻር ብቻ መታየት አለበት።

9. አግባብነት ከሌለው ንጽጽር ውጭ ድንጋጌውን ካየነው ግልጽ ከመሆኑም በላይ ውሳኔው በተሰጠበት መዝገብ ዳኝነቱን በጠየቁት አመልካችም ሆነ ፍርዱን በሰጠው ፍርድ ቤት ዳኞች መካከል በግልጽነቱ ላይ የተነሳ ጥያቄ የለም። ስልጣኑ ለጉባኤው የተሰጠው አስፈላጊ በሚሆንበት ጊዜ በቂ ምክንያት መኖሩ ሲረጋገጥ ብቻ ተግባራዊ እንዲደረግ ነው። ይህም በጊዜያዊነት የሚፈጸም ማንኛውንም ሰው የመመደብ ሳይሆን ሕጉ የተመለከተው ፈቃጅ ሁኔታ ሲኖር በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ቀርበው ቃለ መሐላ የፈጸሙ ዳኞችን ወደሌላ ደረጃ ፍርድ ቤት መድቦ ማሰራትን ነው። በዚህ ረገድ ድንጋጌው ግልጽ መሆኑ ላይ ስምምነት አለ ለማለት ይቻላል። በዚህም ምክንያት ከሕገ መንግስቱና ከአዋጁ አጠቃላይ መንፈስ ይቃረናል ያለውን የድንጋጌውን ውጤት ተፈጻሚነት ብቻ በማስቀረቱ ችሎቱ ድንጋጌውን ሙሉ በሙሉ ውድቅ ስላላደረገው የሰጠው ትርጉም አንድን ዳኛ ዝቅ ወዳለ ደረጃ ፍርድ ቤት መድቦ ማሰራትን የሚፈቅድ ነው የሚል ነው። ነገር ግን ይህ አተረጓጎም በሕግ አውጭው ያልታሰበ ሕግ አውጭው በማያሻማ ሁኔታ የሰጠውን ስልጣን የሚገድብ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ችሎቱ በተጠቀመው ሚዛን በተመሳሳይ አመክንዮ ወደታች መደቦ ማሰራትም ትክክል ስለማይሆን ይህ አተረጓጎም ድንጋጌውን ሙሉ በሙሉ ውጤት አልባ የሚያደርገው እና ከሕጉ ይዘትም ሆነ መንፈስ የማይነሳ በመሆኑ ለጉባኤው በሕግ የተሰጠን ስልጣን የመገደብ እንዲሁም ሕግን የማሻሻል ውጤት ያለው ነው።

10. የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች በተጻፈ ሕግ ላይ ተመስርተው ውሳኔ ይሰጣሉ። የተጻፈው ሕግ ግልጽ ከሆነ ለዚህ ድንጋጌ ውጤት ከመስጠት ባለፈ በመርህ ደረጃ ይዘቱን መለወጥም ሆነ የሚለውጥ

ትርጉም መስጠት አይችሉም። ይህም በሕገ መንግስቱ አንቀጽ 79(3) እንደተመለከተው ዳኞች የሚመሩት በሕግ ብቻ በመሆኑ የዳኝነት ስራን የሚሰሩት ሕግን መሰረት አድርገው ነው። ይህ ስልጣን ሕግን መተርጎምን የሚጨምር ነው። ሕግ የመተርጎም ስልጣን የሚኖረው ሕጉ ግልጽ ካልሆነ ብቻ ነው። ከላይ እንዳየነው ድንጋጌው በራሱ የሚቆምና ግልጽ ነው። ከውሳኔው ይዘትም ሆነ ከመዝገቡም መረዳት እንደሚቻለው ደንጋጌው በይዘቱ አሻሚ የሆነ ለትርጉም የተጋለጠ ቃል ወይም ሐረግ አለው የሚል ትንታኔ ወይም ክርክር ስለሌለ ድንጋጌው ግልጽ ነው። ግልጽ ከሆነ ደግሞ የፍርድ ቤቶች ስልጣን ይህን ድንጋጌ ተፈጻሚ ማድረግ እና ከቀረበው ፍሬ ነገር ጋር ማዛመድ ብቻ ነው። ከዚህ አልፎ የሚሰራ ስራ ከስልጣን ውጭ ስለሚሆን በሕግ የተፈቀደ አይደለም።

11. ችሎቱ ሕጉን ለመተርጎም የሄደበት ሂደት እና የተከተለው መንገድ ላይ ጥያቄ ሊነሳ ይችላል። ሕግን መተርጎም ማለት በጽሁፍ የተገለጸ ሐሳብ መለየት እንዲሁም አንድ ጽሁፍ ለቀረበት ፍሬ ነገሮች እንዴት በተገቢው ሁኔታ ተፈጻሚ እንደሚሆን ማረጋገጥ የሚል ትርጓሜ ሊሰጠው ይችላል። (Interpretation means ascertainment of a text's meaning; the determination of how a text most fittingly applies to particular facts. Black's Law Dictionary (11th edition)) ድንጋጌው ግልጽነት ስለማይጎድለው ትርጉም የሚያስፈልገው አለመሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ይተርጎም ቢባል የሕግ ትርጉም ኢላማ የሚያደርጋቸውን ብዙ ጸሐፊዎች የሚስሙባቸውን ሁለት ግቦችን ታሳቢ አድርጎ መመዘን ይቻላል። የመጀመሪያው የሕጉን ቋንቋ ግልጽነት የሚመለከት ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ የሕግ አውጭውን ሐሳብ (intent) ማረጋገጥን ታሳቢ የሚያደርግ ነው። ከላይ እንዳየነው በሕጉ ይዘት እና በቋንቋው ግልጽነት ላይ ጥያቄ የለም። የሕግ አውጭውን ሐሳብ አሻሚ ነው የሚል ሙግትም አይቀርብም። በዋናነት የሚነሳው ድንጋጌው ከህገ መንግስቱና ከሌሎች የአዋጁ ድንጋጌዎች አይጣጣምም የሚል ነው። ሆኖም የሕግ አውጭው ሐሳብ ላይ ችሎቱ ጥያቄ ካላነሳ አሻሚነት ከሌለው ደግሞ ለተነሱት ፍሬ ነገሮች በአግባቡ ተፈጻሚ ማድረግ ቀጣይ ስራው ሊሆን ይገባል።

12. በቀጣይ መታየት ያለበት የተነሳው ነጥብ ድንጋጌው ከሕገ መንግስቱ የሚቃረን ወይም የሕገ መንግስት ትርጉም የሚያሻው መሆኑን የሚመለከት ነው። ችሎቱ ድንጋጌው ከአዋጁ መንፈስ ጋር የሚሄድ አይደለም ለሚለው ትንታኔው የሕገ መንግስቱን አንቀጽ 81(1) ተጠቅሟል። በዚህ የሕገ መንግስት ድንጋጌ የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኞች በሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት እንደሚሾሙ ተመልክቷል። በመዝገቡ ለፍርድ ቤቱ ከቀረቡት የዳኝነት ጥያቄዎች ውስጥ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎቱ የተሰጠ ውሳኔ ላይ በዳኝነት ከተሰየሙት ዳኞች ውስጥ አንድ ዳኛ በሕገ መንግስቱ አንቀጽ 81(2) መሰረት የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኛ ሆነው ያልተሾሙ በመሆኑ ሕገ መንግስቱን በሚቃረን ሁኔታ የተሰጠው ውሳኔ እንዲሻርልኝ

የሚል ነው። የሚያዘው ጭብጥም ሆነ ውሳኔ መነሻ መሆን የነበረበት ይህ የዳኝነት ጥያቄ ቢሆንም ችሎቱ ይህን ግልጽ የዳኝነት ጥያቄ አልፎ ጉዳዩን የሕግ ትርጉም አድርጎ ተመልክቶታል። ፍርድ ቤቱ ድንጋጌው ከሕገ መንግስቱ ጋር ይጋጫል ወይስ አይጋጭም የሚለውን ጭብጥ ይዞ የሕገ መንግስት ትርጉም ያስፈልገዋል ብሎ ካመነ ጉዳዩ በሕገ መንግስቱ አንቀጽ 84(2) መሰረት ለሕገ መንግስት ጉዳዮች አጣሪ ጉባኤ ማቅረብ ነበረበት። ነገር ግን ችሎቱ እዚህ ድምዳሜ ላይ በግልጽ አልደረሰም። በሌላ በኩል ጉባኤው ዳኞችን በስልጣን እርከን ከፍ ወዳለው ፍርድ ቤት አዛውሮ ለማሰራት መወሰኑ ግልጽ ነው። ችሎቱም ያየው የውሳኔውን ትክክለኛነት ሳይሆን ለውሳኔው መነሻ የሆነው ሕግ ትክክለኛነትን የመዘነበት በመሆኑ የክለሳ ሳይሆን በውጤት ደረጃ የሕግን ሕገ መንግስታዊነት ወይም ትክክለኛነት የመዘነበት በመሆኑ ስህተት ነው።

13. የዳኞች አስተዳደር ጉባኤ ውሳኔ ከፌዴራል የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ወደ ከፍተኛ ፍርድ ቤት፣ ከፌዴራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ወደ ፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የተወሰኑ ዳኞችን ውዝፍ ስራን ለማቃለል ዓላማ በጊዜያዊነት አዛውሮ መድሃለፍ። ይህ ውሳኔ በቀጥታ ጥያቄ ያልቀረበበት ሲሆን ተግዳሮት የገጠመው ለዚህ ውሳኔ መሰረት የሆነው የአዋጁ አንቀጽ 26(2) ነው። በተደጋጋሚ እንደተገለጸው ይህ ድንጋጌ ጸንቶ ያለ በጊዜያዊነት መድቦ እንዲያሰራ ለጉባኤው ስልጣን የሰጠ ነው። በሕግ መሰረት የተሰራ ስራ ደግሞ ሕጋዊ በመሆኑና ጉባኤውም ይህን ድንጋጌ መሰረት አድርጎ የሰራ በመሆኑ በውሳኔው በተገኘ ስልጣን የተሰራ ስራ ቀሪ ሊደረግ የሚችልበት አግባብ የለም።

14. ከላይ እንዳየነው ሕጉ ግልጽ ስለሆነ ይህን መሰረት ተደርጎ የሚሰጥ ውሳኔ ሕጋዊ ነው። ይህ ሕግ ወይም አከራካሪው ድንጋጌ አልተሻረም ወይም የሕገ መንግስት ትርጉም ተሰጥቶበት ሕገ መንግስታዊ አይደለም አልተባለም። ሕጉ ሕገመንግስቱን ይጥሳል ከተባለ ከላይ በተመለከተው አግባብ ትርጉም እንዲሰጥበት መጠየቅ ነበረበት። ችሎቱ ይህን ሳያደርግ ድንጋጌው አጠቃላይ የሕጉን መንፈስ ይቃረናል የሚል ድምዳሜ ላይ መድረሱ ከላይ በቀረበው ዝርዝር ትንታኔ መሰረት የሕጋዊነት መርህን (principle of legality) የሚጥስ ይሆናል። ሕግ አውጭው ሐሳቡን በግልጽ ባስቀመጠበት፣ በድንጋጌው ወይም በያዛቸው ቃላት ወይም ሐረጎች ላይ አሻሚነት በሌለበት ሁኔታ ግልጽ ድንጋጌን ተግባራዊ አለማድረግ የሕግ አውጭውን ስልጣን የሚጋፋ ይሆናል። ሕግ አውጭው አስፈላጊ ሁኔታ ሲኖርና በቂ ምክንያት ካለ ዳኞችን ከአንድ ደረጃ ወደሌላ አዛውሮ መመደብ ትችላለህ በማለት ለጉባኤው ስልጣን ሰጥቶታል። ይህን ስልጣን ማክበርና ተግባራዊ ማድረግ ስልጣን የተሰጠው አካል ግዴታም ጭምር ነው። ምንም እንኳን በድንጋጌው የተመለከተው ጊዜያዊ ምደባ እንጂ ሹመት አለመሆኑ ግልጽ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ሹመት ሰጥቷል የሚል ስምምነት ላይ ቢደረስ ሹመት ሰጪው አካል የተመለከቱት ልዩ ሁኔታዎች ሲኖሩ መድበህ አስራ በማለት ስልጣኑን አሳልፎ ወይም በውክልና ሰጠ ከሚባል በስተቀር መዳበው አካል ሕገ

መንግስታዊ ጥሰት ፈጸመ ሊባል አይችልም። በማንኛውም ሁኔታ (በጊዜያዊነት መድቦ ማሰራትን ጨምሮ) ስልጣኑ የምክር ቤቱ ነው የሚባል ቢሆን ስልጣኑን ውክልና ሰጠ የሚባል ከመሆኑ ባለፈ ምንም የማይመለከተው አካል በጉዳዩ እንደወሰነ ተደርጎ ሊቆጠር አይችልም። በዚህም ሁኔታ ጥያቄው የሚሆነው የውክልናውን ሕገመንግስታዊነት በመሆኑ በዚህ ላይ የመወሰን ስልጣኑ ከፍርድ ቤት ውጭ ይሆናል። ከሁሉም በላይ ግን ግልጽ ስልጣን ባለው አካል የወጣ ሕግ መሰረት ተደርጎ ጸንቶ ባለ ሕግ መሰረት የተሰጠ የጉባኤው ውሳኔ ሊነቀፍ የሚችልበት እና ይህን መሰረት ተደርጎ የተከናወነ ተግባር የሕጋዊነት ጥያቄ ሊቀርብ የሚችልበት አግባብ የለም።

15. የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት በሕዝብ የተመረጡ አባላት ያሉት በሕገ መንግስት ሕግ የማውጣት ስልጣን የተሰጠው ተቋም በመሆኑ ሕጎች ግልጽ እስከሆኑ ድረስ ተፈጻሚ ማድረግ የዳኞች ግዴታ ነው። ዳኞች ሕጎች በውጤታቸው ትርጉም አልባ የሚሆኑ ድንጋጌዎችን፣ የሕግ ክፍተትን ወይም አሻሚ ድንጋጌዎችን ወዘተ ውጤት ለመስጠት ያላቸው ስልጣን ግልጽና አሻሚ ያልሆነ በውጤቱም ትርጉም አልባ ድምዳሜ ላይ የማያደርስን ድንጋጌ ተፈጻሚ አለማድረግ የሚያስችላቸው አይደለም። ፍርድ ቤቶች በዳኝነታዊ ተአቅቦ እና በዳኝነታዊ ተነሳሽነት (judicial restraint and activism) መካከል ያለውን ሚዛን ካልጠበቁ ተለዋዋጭ በሆነ ዓለም እና ሌሎች የመንግስት አካላት ኃላፊነታቸውን ባልተወጡበት ሁኔታ የሚጠበቅባቸውን ተግባር ለማከናወን ይቸገራሉ። በዚህ ረገድ የሚኖራቸው ሚና እንደተጠበቀ ሆኖ በተያዘው ጉዳይ ግን ችሎቱ የሄደበት ርቀት ግልጽ የሆነና ጸንቶ ያለ ድንጋጌን ተፈጻሚ አለማድረግ ስለሆነ ዳኝነታዊ ተነሳሽነት (judicial activism) ተብሎ ሊወሰድ የሚችል አይደለም። የአዋጁ አንቀጽ 26(2) መነሻ ፖሊሲ ያለው፣ በአጋጣሚ ሳይሆን ታስቦበት የሕጉ አካል የተደረገ በመሆኑ ከጀርባ ባለው ፖሊሲ አለመስማማት ፖሊሲ የማውጣት ስልጣን ለፍርድ ቤቱ የተሰጠ ባለመሆኑ የድንጋጌውን ተፈጻሚነትን ግን የሚያስቀር መሆኑን የለበትም።

16. ሕግ የመተርጎም ወይም የዳኝነት ስልጣን ለፍርድ ቤቶች የተሰጠ በመሆኑ ይህን ስልጣን ሌሎች የመንግስት አካላት ማክበር አለባቸው። በተመሳሳይ ሁኔታ ፍርድ ቤቶችም ስራቸውን በስልጣናቸው ክልል ውስጥ በመጠቀም ለሌሎች የመንግስት አካላት የተሰጠውን ስልጣን ማክበር አለባቸው። በሕግ አውጭው የወጣ ግልጽ ሕግ ባለበት ሁኔታ ፍርድ ቤቶች ይህን አልፈጽምም ማለት የሚችሉበት ሁኔታ የለም። ሕገ መንግስቱ በሕገ መንግስቱ እውቅና ለሰጣቸው አካላት ስራ ድርሻና ይህን ለመፈጸም በሚያስፈልገው ልክ ስልጣን ለይቶና ሰፍሮ የሰጠ በመሆኑ ይህን ማክበር ከሁሉም የመንግስት አካላት ይጠበቃል። በሕገ መንግስቱ ማዕቀፍ ውስጥ በሚሰራ ፓርላሜንታዊ ስርዓት ውስጥ ሕግ አውጭው ሕግ አስፈጻሚውና ሕግ ተርጉሚው በሕገ መንግስቱ በተሰመረላቸው መስመር ውስጥ ሆነው የሌላውን አክብረው ኃላፊነታቸውን መወጣት አለባቸው። የአዋጁ አንቀጽ 26(2) ሕገ መንግስታዊነት በችሎቱ ጥያቄ ያልተነሳበት በመሆኑ፣ ስልጣን ባለው አካል ሕገ

መንግስታዊ አይደለም ስላልተባለ ሕግ አውጭው ከስልጣኑ አልፎ የሰራው ነው የሚል ክርክርም ስለሌለ በግልጽነቱ ላይ የተነሳ ጥርጣሬ ስለሌለ ፍርድ ቤቶች ይህን ድንጋጌ ተቀብለው በዚህ አግባብ የተሰጠውን ውሳኔ የማያከብሩበት ሕጋዊ ምክንያት የለም። በዚህ መሰረት ከላይ እንደተገለጸው ጸንቶ ያለው ሕግ ግልጽ ከሆነ ተፈጻሚ ማድረግ የፍርድ ቤቶች ግዴታ ሲሆን ይህንን ሕግ ወይም ድንጋጌ መሰረት ተደርጎ የተሰጠ ውሳኔ ካለም ይህንኑ ማክበር ይገባል።

17. በሌላ በኩል ችሎቱ ለደረሰበት ድምዳሜ ውሳኔ ከተሰጠበት መዝገብ ባለፈ ማንኛውም ዳኛ ከተሾመበት ደረጃ ከፍ ባለ እርከን ባለ ፍርድ ቤት ተሰይሞ የሰጠውን ውሳኔ በሙሉ ቀሪ የማድረግ ውጤት ያለው በመሆኑ የሚያስከትለው ችግር ከግምት ገብቶ በአግባቡና በጥልቀት መመርመርና መተንተን ነበረበት። በተለይም የተሰጠው ውሳኔ ከዚህ በፊት የተሰጡ በሺዎች የሚቆጠሩ ውሳኔዎችን ወደፊትና ወደኋላ በፌዴራል እና በክልል የሚያስከትለውን ውጤት እና መጠነ ሰፊ ቀውስ የሚመጥን በቂ ምርምራ መደረግ ነበረበት። ለአብነትም ችሎቱ ለደረሰበት ድምዳሜ የሕግ መሰረቱን ያልገለጸ ሲሆን በዋቢነት የተጠቀሰው የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር ሰሚ ችሎት ውሳኔ ለዚህ ጉዳይ አግባብነት የሌለው ነው። ይኸውም አስገዳጅ ተደርጎ የተወሰደው የውሳኔው መሰረት የሆነው በመ/ቁ. 73696 የተሰጠው ውሳኔ ሲሆን በዚህ መዝገብ የክልሉ ሰበር ሰሚ ችሎት መዝገቡን የዘጋበት መንገድ ሕጉን የተከተለ መሆን አለመሆኑ ለመመርመር የሚል ነጥብ በመያዝ ጉዳዩ ሊሰማ በተቀጠረበት ቀን አመልካች አልቀረቡም፤ ተጠሪም ክደው ተከራክረዋል በማለት ሶስት ዳኞች በተሰየሙበት ችሎት መዝገቡን የዘጋበት ውሳኔ ነው። ስለዚህ ውሳኔው የሚመለከተው አምስት ዳኞች ባሉበት ችሎት መታየት ያለበት ጉዳይ ሶስት ዳኞች ባሉበት ችሎት ታይቶ መዘጋቱን የሚመለከት ሲሆን አሁን እየታየ ያለው ግን ሶስት ዳኞች በሚሰየሙበት ችሎት አንድ ዳኛ ከከፍተኛ ፍርድ ቤት በጊዜያዊ ምደባ በጉባኤው ተመድበው የመሰየማቸው ሕጋዊነት/ሕገመንግስታዊነት ክርክር በመነሳቱ ነው። የተጠቀሰው አስገዳጅ ውሳኔ የዳኞች ቁጥርን ወይም ተገቢው ችሎትን ወይም በችሎት የሚሰየሙ ዳኞችን ብዛት የሚመለከት ሲሆን በዚህ መዝገብ የተነሳው ክርክር በቁጥር/በችሎት/ ረገድ ጉድለት ሳይኖር አንድ ዳኛ የተሰየሙበትን አግባብ (ስልጣናቸውን) የሚሞግትና የሰጡትን ውሳኔ ሕጋዊነት የሚመለከት ነው። በዋቢነት በተጠቀሰው ውሳኔ የዳኞች ስልጣን ላይ የተነሳ ክርክር የለም። በኢ.ፌ.ዴ.ሪ የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ባልተሾመ ዳኛ የተሰጠ ውሳኔ ባልተሟላ ዳኛ እንደተሰጠ ውሳኔ ይቆጠራል ለሚል ድምዳሜ በስልጣናቸው ላይ ጥያቄ ባልተነሳባቸው ነገር ግን በቁጥር ባነሱ ዳኞች የተሰጠ ውሳኔ ትክክል አይደለም የሚል ውሳኔ መጠቀሱ አግባብነት የለውም። ስለዚህ በዋቢነት የተጠቀሰው ውሳኔው ለጉዳዩ ወይም ለሚቀርበው ክርክር ምንክልባት በተዛምዶ በድጋፍነት ሊጠቀስ ከመቻል ባለፈ በቀጥታ አግባብነት ያለው ሆኖ አላገኘውም።

18. በመ/ቁ 250725 ፍርድ ቤቱ ውሳኔ የሰጠበት ጉዳይ ያነሳው ጽንሰ ሐሳብ በሕግ ቋንቋ ዲፋክቶ ዳኛ (de facto judge/judge de facto) በመባል የሚታወቅ ሲሆን ከላይ በተጠቀሰው አስገዳጅ የሰበር ውሳኔ ከተነሳው ፍሬ ነገርም ሆነ ከተጠቀሰው የሥነ ሥርዓት ሕግ ጋር ግንኙነት የለውም። ብላክስ ሎው የሕግ መዝገበ ቃላት ይህን ሐረግ A judge operating under color of law but whose authority is procedurally defective, such as a judge appointed under an unconstitutional statute (በሕግ መሰረት የሚሰራ የሚመስል ነገር ግን ስልጣኑ ሥነ ሥርዓታዊ ጉድለት ያለበት ለምሳሌ ሕገ መንግስታዊ ባልሆነ ሕግ መሰረት የተሾመ ዳኛ) በማለት ይፈታዋል። በጉዳዩ የተሰየሙት ዳኛን በተመለከተ አስገዳጅ ውሳኔ በተሰጠበት መዝገብ አመልካች የሆኑት ‘የሕገ መንግስቱን አንቀጽ 81 የሚቃረን’ የሚሉት፣ ችሎቱ ደግሞ ‘ከሕጉ አጠቃላይ መንፈስ የሚቃረን’ የሚለው ድንጋጌ መሰረት የተሾሙ በመሆናቸው የተሰጠ ውሳኔ ከሆነ ባልተሟላ ዳኛ የተወሰነ ሳይሆን በሕግ ስልጣን ሳይኖረው የሕግ መልክ/ቀለም ባለው ሹመት መሰረት በሚሰራ ዳኛ (defacto judge) የተሰጠ ውሳኔን የሚመለከት ነው። ነገር ግን በተጠቀሰው መዝገብ ይህን መርህ የሚመለከት ቢሆንም የተያዘው ጭብጥ የተደረሰበት ድምዳሜ ይህን ያገናዘበ አይደለም።

19. ችሎቱ ድንጋጌውን ውድቅ በማድረግ የደረሰበት ድምዳሜ ትክክል ነው ተብሎ ቢወሰድ ቀጥሎ መታየት የነበረበት ጥያቄ በዚህ ሁኔታ (de facto judge) የተወሰነ ውሳኔ ውጤቱ ምንድነው የሚለውን ነበር። የፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 181(1) ፍርድ ተጽፎ ባስቻሉት ዳኞች መፈረም እንዳለበት ደንግጓል። ሆኖም አሁን በተያዘው ጉዳይ የተነሱት ፍሬ ነገሮች ባሉበት ሁኔታ የሚሰጠው ውጤትን በተመለከተ ከሕጉ የምናገኘው ግልጽ ምላሽ የለም። ጥያቄ የተነሳበት ውሳኔ ባስቻሉት ዳኞች የተፈረመ ቢሆንም አንድ ዳኛ ላይ የተነሳው የሹመት ጥያቄ ሲኖር መፍትሔውን አይሰጥም። ነገር ግን በተለይ በጉዳዩ የተነሳውን ፍሬ ነገር እና ሕጉ ምላሽ አለስጠቱን ከግምት በማስገባት በሌሎች አገሮች ያለውን ተሞክሮ ስናይ ጭብጡ በበርካታ መዝገቦች አጋጥሞ ውሳኔ የተሰጠበት ሲሆን ፍርድ ቤቶቹ ጥንታዊውን የዲፋክቶ መርህን (the de facto doctrine/de facto officer doctrine) ተፈጻሚ ሲያደርጉ ቆይተዋል። መርሁ እንደሚከተለው ይገለጻል: The acts of officers de facto performed by them within the scope of their assumed official authority, in the interest of the public or third persons and not for their own benefit, are generally as valid and binding, as if they were the acts of officers de jure. ትርጉሙም፡- ሹሞች ከሕግ የመነጨ ስልጣን ሳይኖራቸው ለራሳቸው ሳይሆን ለሕዝብ ወይም ለሶስተኛ ወገን ጥቅም ታሳቢ በተደረገው ስልጣናቸው ወሰን ውስጥ የሚፈጸሙት ተግባር በሕግ አግባብ እንደተፈጸመ ተግባር ተቆጥሮ የሚጸናና አስገዳጅ ይሆናል። በዚህ መሰረት የተጠቀሱት ሁኔታዎች በተሟሉበት በዳኞች የሚሰጥ ውሳኔ በአግባቡ ሳይሾሙ ወይም የጸና ስልጣን ሳይኖር የተደረገ ቢሆንም የጸናና አስገዳጅ ተደርጎ ይወሰዳል። ይህ መርህ በራሱ ወይም ስልጣን

በመውሰድ ዳኛ ሆኖ የተሰየመን የማይመለከት ሲሆን በዳኝነት የሰሩ ሰዎች ራሳቸውን ለመከላከል ሊጠቀሙበት የሚችሉት አይደለም፡፡

20. ተመሳሳይ ፍሬ ነገር በተነሳበት ሁኔታ ይህ ነጥብ በበርካታ የውጭ አገር ፍርዶች በቂ ሽፋን ያገኘ ነው፡፡ እንግሊዝ ይህን መርህ በመቀበል ቀደምት ተብለው ከሚጠቀሱት አገሮች ተርታ የምትገኝ (እ.ኤ.አ 1431 ጀምሮ) ሲሆን ቀደም ያሉ ይህን መርህ ያስተዋወቁ ሁለት ጉዳዮች ይጠቀሳሉ (Parker v. Kett 1701-1 Ld Raym 658 and Turner v. Baynes 1795-2 Hy Bl 559)፡፡ በዩናይትድ ስቴትስ ኦፍ አሜሪካ ፍርድ ቤቶች መርሁ ለረጅም ጊዜ ታውቆ የዘለቀ ሲሆን በዚህ ጉዳይ ላይ የመጀመሪያ ተብሎ የሚጠቀሰው ውሳኔ (Abbe of fountaine, 9 Hen. VI at 32(3) (431)) መሰረት በማድረግ የዲፋክቶ ሹም መርህን (de facto officer doctrine) ተጠቅመው ሹሞች ከስልጣናቸው ውጭ ሰርተዋል በሚል የሚቀርብን ተቃውሞ ውደቅ ሲያደርጉ ቆይተዋል (ለምሳሌ Ryder v. United States (94-431), 515 U.S. 177 (1995)፡፡ የኢትዮጵያ ፍትሐብሔር ሥነ ስርዓት ሕግ ምንጭ ተደርጋ የምትጠቀሰው የሕንድ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሕገመንግስቱን ይጥሳል በሚል ሹመታቸው ቀሪ የሆኑ ዳኞች የሰጡት ውሳኔ የጸና እንደሚሆን ፍርድ የሰጠባቸውን ጨምሮ መርሁ በርካታ ውሳኔዎች ተቀባይነት ያገኘ ነው (ለምሳሌ Pulin Behari v. King Emperor, I.J. Raja Sekhar vs G. Immanuel And Ors. on 24 October, 1975)፡፡ በተመሳሳይ ሁኔታ በማሌዢያ ፣ በካናዳ፣ ፊሊፒንስ ወዘተ ይህ መርህ ተቀባይነት አግኝቶ የሕጋቸው አካል አድርገውታል፡፡

21. ይህ መርህ በአመዛኙ የኮመን ሎው የሕግ ስርዓት ባላቸው አገሮች በፍርድ ቤቶች አነሳሽነት የተዋወቀ መርህ ሲሆን ለዚህም በየአገሩ የሚጠቀሰው ምክንያት ተቀራራቢ ነው፡፡ የመጀመሪያው ቴክኒካዊ በሆነ ጉድለት ምክንያት በዳኞች ሹመት ላይ ጥያቄ ስለተነሳ ብቻ የተላለፉ ውሳኔዎችን ውደቅ ማድረግ የሚፈጥረውን ቀውስና ምስቅልቅል በመፍራት ነው፡፡ ከዚህም በላይ የሕዝብ አገልግሎት ላይ የሚፈጠረው እምነት መታጣት ተገማችነት አለመኖር ሰዎች ተቀብለውት የሚኖሩትን እውነት የሚያናጋ መሆኑ ተጠቃሽ ምክንያት ነው፡፡ እነዚህ ስጋቶች አሁን እየታየ ያለው ውሳኔ የሚያስከትለውን አደጋ በግልጽ የሚያሳዩ ሲሆን በእኛም አገር እውነት ተደርገው የሚወሰዱ አግባብነት ያላቸው ታሳቢዎች ናቸው፡፡ እነዚህ ምክንያቶች በአገራችን ባለው ነባራዊ ሁኔታ እንዲሁም እስከ አሁን በዚህ አግባብ የተወሰኑ በብዙ ሺ የሚቆጠሩ ውሳኔዎች ዋጋ ማጣት የሚያስከተለውን አደጋ ከግምት በማስገባት ተቀባይነት ያላቸው አድርጎ መውሰዱ ምክንያታዊ ነው፡፡ በተለይም አገሮች የሹመቱ መነሻ የሆነውን ሕግ ሕገመንግስታዊ አይደለም የሚል ውሳኔ በሰጡበት ሁኔታ በዚህ ሕግ መሰረት በተሾሙ ዳኞች የተሰጡ ውሳኔዎችን ግን ጸንተው እንዲቀጥሉ ያደርጋሉ፡፡ በሚታየው ጉዳይ ግን ግልጽ ድንጋጌ መኖሩ ብቻ ሳይሆን ችሎቱ በሕገ መንግስታዊነቱ

ላይ ጥያቄ እንኳን ባላነሳበት ሁኔታ በዚህ ሕግ አግባብ የተሾሙ ዳኞች የፈረሙበት ውሳኔ ውጤት አልባ የሚያደርግ ውሳኔ ተሰጥቷል።

22. ሕግ በግልጽ መልስ የማይሰጥ ቢሆን እንኳን በአጠቃላይ ዳኛ ባልሆነ ተሿሚ የተሰጠ ፍርድ እንደ ፍርድ አይቆጠርም የሚል ተቀባይነት ያለው መርህ አለ። ነገር ግን ይህ መርህ ተግባራዊ ሲደረግ የሚፈጠረው ቀውስ ማለትም የተሰጡ እና የተፈጸሙ ፍርዶች፣ ትዕዛዞች፣ ብይኖች፣ ቅጣቶች፣ ወዘተ ምን ይሆናሉ? የሚለው በብርቱ የሚያሳስብ ጉዳይ በመሆኑ ዳኞች ዲፋክቶ መርህ የሚባለውን ፈጥረው ችግሩን ፈትተዋል። በርካታ አገሮች እዚህ ውሳኔ ላይ የደረሱት ፖሊሲን (public policy) መነሻ በማድረግ ነው። ከዚህ በላይ እንዳየነውና በተለያዩ ፍርድ ቤቶች ከተሰጡ ውሳኔዎች መረዳት የሚቻለው ለተያዘው አቋም ከሞላ ጎደል ተመሳሳይ ምክንያት እንደሚቀርብ ነው። የዚህ መርህ መተግበር መሰረታዊው የሆነ መነሻ ሕጋዊ መልክ (color of law) ባለው ሹመት የሚሰጡ ውሳኔዎች መሆናቸው ነው። ለዚህ ጥሩ ማሳያ የሚሆነው አስገዳጅ በሆነው እየታየ ባለው ውሳኔ ተዛውረው የሰሩት ዳኞች በሕግ አውጭ በወጣ ሕግ መሰረት በዳኞች አስተዳደር ጉባኤ በተደረገ ጊዜያዊ ምደባ በተገኘ ስልጣን የፈረሙት ውሳኔ ስለሆነ ድንጋጌው ሕገ መንግስታዊ አይደለም ቢባል እንኳን የሰጡት ውሳኔ ጸንቶ እንዲቀጥል የሚስችል መርህ መሆኑ ነው። ስለዚህ ባልተሾመ ዳኛ/ሹም/ሰው የሚሰጥ ውሳኔ እንዳልተሰጠ ይቆጠራል የሚል መርህ ላይ መስማማት የሚቻል ቢሆንም በዲፋክቶ ዳኛ የሚሰጥ ውሳኔ ግን እንደልዩ ሁኔታ መወሰድ ያለበት መሆኑ በተመሳሳይ ሁኔታ ተቀባይነት ያለው ነው።

23. አገራት ሕገ መንግስታዊ ባልሆነ ሕግ መነሻነት የተከናወኑ ተግባራትን በተመለከተ የሚከሰተውን አደጋ ከግምት በማስገባት መርህና መላዎችን በሕጎቻቸው በፍርድ ቤት ውሳኔዎች በማካተት ክፍተቱ የሚያስከተለውን ችግር ለመቀነስ ወይም ለማስወገድ ችለዋል። በእኛ አገር ችግሩ በዚህ ደረጃ ርዕስ ወይም ጭብጥ ሆኖ ስለማየውቅ መፍትሔ ያልተበጀለት ችግር ሆኖ ይታያል። ምንም እንኳን አሁን በታየው ጉዳይ የዚህ ዓይነት ውጤት የሚያስገኝ ነው የሚል መደምደሚያ ላይ እንደማያደርስ ከላይ የቀረበ ቢሆንም በችሎቱ ድምዳሜ እና የትንተና አቅጣጫ ቢኬድ ተቀባይነት ካለው አሰራር፣ ምርጥ ተሞክሮ እና ከዳበረው የሕግ አስተምህሮ በተለያዩ አገሮች ለተመሳሳይ ችግር ከተሰጠው መፍትሔ እና በተግባር ከሚደቅነው አደጋ አንጻር ሲታየ የችሎቱ ድምዳሜ ምክንያታዊ ሆኖ የሚታይ አይደለም። ከዚህም በላይ ግን ችሎቱ ጭብጡን በአግባቡ ይዞ ተገቢውን ውሳኔ መስጠት የነበረበት ሲሆን ከዚህ በላይ እንዳየነው ከጭብጥ አያያዝ ጀምሮ ለውሳኔው መሰረት በሆነው የሕግ መሰረትም በቂ እና አስተማማኝ ትንተናም ሆነ ድምዳሜ ተደርሷል ለማለት ያስቸግራል።

24. ሲጠቃለል ተዛውረው የሰሩት ዳኞች የተመደቡት በዳኞች አስተዳደር ጉባኤ በመሆኑ፤ ጉባኤው ይህንን ምደባ ያደረገው ጸንቶ ባለው በአዋጅ ቁጥር 1233/2013 አንቀጽ 26(2) በተሰጠው ስልጣን በመሆኑ ፤ ድንጋጌው የማያሻማና ግልጽ ስለሆነ ፍርድ ቤቶች ተፈጻሚ ሊያደርጉት የሚገባ በመሆኑ፤ ችሎቱ ይህንን ግልጽ ድንጋጌ ተቀብሎ ለቀረበው ፍሬ ነገር ከማዋል ባለፈ የሚሰጠው ሌላ ትርጉም ስለሌለ፤ ከዚህ ታልፎ የተሰጠው ውሳኔም የሕግ መሰረቱ ያልተገለጸ ወይም አግባብነት የሌለው መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ጭብጡን በአግባቡ ስላልለየ የጉዳዩን ዋና ነጥብ አንጥሮ ያልተነተነ በመሆኑ ውሳኔው በደረሰበት መደምደሚያ ተንተርሶ የሕገ መንግስት ትርጉም ያስፈልገዋል ካለ ስልጣን ለተሰጠው አካል መምራት ሲገባው ይህንን አልፎ እንዲሁም ውሳኔው የሚያስከትለው አደጋና ቀውስን በማገናዘብ አገሮች የወሰዱትን መፍትሔ እና በሕግ ሳይንስ ተቀባይነት ያለውን ጽንሰ ሐሳብ ግምት ውስጥ ሳያስገባ የተሰጠ ውሳኔ በመሆኑ አግባብ ነዉ ሊባል የሚችል አይደለም፡፡

25. ሁለተኛው ጭብጥ በተከራከሪ ወገኖች ክርክር ባልተነሳበት እና በማያውቁት ነጥብ ላይ ጭብጥ ይዞ ውሳኔ መስጠት መቻል አለመቻሉን በተመለከተ ነው፡፡ ተከራካሪ ወገኖች በተለያዩበት ጉዳይ ጭብጥ የሚያዘው ተከራካሪ ወገኖች በማመልከቻዎቻቸው ካቀረቡት ክርክር ፤ ካቀረቧቸው ሰነዶች ይዘት እና ለፍርድ ቤቱ ከሚሰጡት ቃል መሆኑ በፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 248 ተመልክቶዋል፡፡ በዚህ መዝገብ የተነሳውን ጭብጥ በተመለከተ ተከራካሪ ወገኖች በምንም አጋጣሚ አላነሱትም፡፡ ከተከራካሪ ወገኖች አንደኛውም ቢሆን ባቀረቡት ማመልከቻም ሆነ መልስ እንዲሁም በማናቸውም መንገድ ጥያቄ ያነሱበት ጉዳይ አይደለም፡፡ ስለዚህ አሁን የተነሳው ጉዳይ ሕጉ ጭብጥ የሚያዘባቸው ብሎ የለያቸው መነሻዎች በሌሉበት ተከራካሪ ወገኖች እንዲዳኙ ባልጠየቁበት ፍርድ ቤቱ በራሱ ጊዜ ጭብጥ መያዝ ይችላል ? የሚለውን የሚጠይቅ ነው፡፡

26. ጭብጥ መመስረት የዳኛ ስልጣን በመሆኑ ዳኞች የቀረበውን ክርክር መሰረት በማድረግ ተከራካሪ ወገኖች የተለያዩበትን ነጥብ በመለየት የሚወስኑት ነው፡፡ ጭብጥ የሚያዘው ጉዳዩን ለመወሰን ዓላማ በመሆኑ ችሎቱ በጉዳዩ ላይ የራሱ ዓላማ የሌለው በመሆኑ ከዚህ ዓላማ ውጭ ጭብጥ ሊመሰርት የሚችልበት አግባብ የለም፡፡ በፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 251(1) ፍርድ ቤቱ ተጨማሪ ጭብጥ ለመያዝ እንዲሁም የተያዘውን ጭብጥ ለማሻሻል መቻሉ የተመለከተ ሲሆን ይህ ታሳቢ የሚያደርገው ይህ ስልጣን በተከራካሪ ወገኖች መካከል ያለውን ሙግት መፍትሔ ለመስጠት ዓላማ ብቻ መሆኑን ነው፡፡ በፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 343 የተመለከተውም ጉዳዩን ለመወሰን የሚያስፈልገውን ጭብጥ ስለመያዝ ስለሚናገር ትኩረቱ ተመሳሳይ ነው፡፡ አሁን በተያዘው ጉዳይ የሚታየው ጭብጥ በሌላ መዝገብ በተሰጠ ውሳኔ የተዋወቀ እንጂ ተከራካሪ ወገኖች ያነሱት አይደለም፡፡ የዚህ ጭብጥ አስፈላጊነትና መዳረሻ ሕጋዊነትን ማክበር እንጂ የተከራካሪ ወገኖችን ሙግት በቀጥታ የሚፈታ ስለሆነ አይደለም፡፡

27. በተለይም የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 31547 በሰጠው ውሳኔ ተከራካሪ ወገኖች በግልጽ ባላመለከቱት ነገር ላይ ተመስርቶ ውሳኔ መስጠት እንደማይቻል የፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 182 ድንጋጌን መሰረት አድርጎ አስገዳጅ ውሳኔ ሰጥቷል። ተመሳሳይ ውሳኔ በተለያዩ መዝገቦች የተሰጠ ሲሆን በተለይ በመ/ቁ. 43825 ልዩ ፎርም በሕግ በተመለከተበት ሁኔታ ይህ የተመለከተ ክርክር በተከራካሪ ወገኖች ካልተነሳ ፍርድ ቤቱ በራሱ አንስቶ ውሳኔ ለመስጠት አይችልም የሚለው አስገዳጅ ውሳኔ በተጨማሪነት ሊጠቀስ ይችላል። ነገር ግን ይህ ገደብ በመጀመሪያ ደረጃ ጉዳዩን ባየው ፍርድ ቤት ላይ ሲሆን አስገዳጅ ውሳኔውም ይህንን መሰረት ያደረገ ነው። ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ግን ነገሩን ለማስፈጸም ተስማሚ ነው ብሎ የሚገምተውን ማናቸውንም ውሳኔ ብይን ወይም ትህዛዝ ወይም ፍርድ መስጠት ይችላል። በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር መመሪያ ሥነ ሥርዓት አንቀጽ 20(1) መሰረት ይህ ድንጋጌ ለሰበር ችሎትም ተፈጻሚ ስለሆነ የሰበር ችሎት በዚህ ረገድ ገደብ የለበትም ሊባል ይችላል። ሆኖም የይግባኝ ሰሚም ሆነ የሰበር ሰሚ ችሎቱ የሚይዙት ጭብጥ የሚመሰረቱት በፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁጥር 247 መሰረት ግራ ቀኙ በተለያዩበት በሕግ ወይም በማስረጃ የተደገፈ ፍሬ ነገር በመሆኑ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በመዝገቡ ላይ በተረዳው መሰረት ጭብጡን ለውጦ ከመወሰን እንደማይታገድ በፍ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 342 ስለተመለከተ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት የሚሰጠው ውሳኔ ጉዳዩን ለመወሰን በመሆኑ ጭብጥ ለማሻሻል ወይም ለመለወጥ ያለው ስልጣን ወይም ሊሰጥ የሚችለው ውሳኔ ጉዳዩን እልባት ከመስጠት ባለፈ በመዝገቡ የሌለ ወይም ግራ ቀኙ ያልተከራከሩበትን ጉዳይ በተመለከተ ሊሆን አይችልም። ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በመዝገቡ ይዘት ተወስኖ የስር ፍርድ ቤት የያዘውን ጭብጥ ለውጦ ወይም አሻሽሎ በስር ባልታየ ወይም ጭብጥ ባልተደረገ ጉዳይ ላይ ውሳኔ መስጠት የሚፈቅድ ነው። ስለዚህ ለይግባኝ ሰሚው የተሰጠው ስልጣን የሚውለው በመዝገቡ ይዘት ተወስኖ በመዝገቡ የተነሳና ክርክሩን እልባት ለመስጠት የሚረዳ ነጥብ ማንሳት የሚችልበት ነው። ነገር ግን አስገዳጅ ሕግን የተመለከተ ጉዳይ ኖሮ በዚህ ጉዳይ ግራ ቀኙ ያላነሱት ወይም ያልተከራከሩበት ከሆነ ፍርድ ቤቱ ምን ማድረግ አለበት የሚለው መታየት አለበት።

28. በመሰረቱ ተከራካሪዎች ያሉበት በፍርድ ቤት ያለ ጉዳይ መነሻው ልዩነት ወይም አለመግባባት ሲሆን ተከራካሪ ወገኖች ባላቀረቡት ጉዳይ ላይ ውሳኔ እንደማይሰጥ ግልጽ ነው። ሆኖም በዚህ ጉዳይ ችሎቱ ጉዳዩን እያየ ባለበት ወቅት በሌላ ችሎት የተሰጠ አስገዳጅ ውሳኔ መኖሩን በመረዳቱና ይህ ውሳኔ በመዝገቡ ላይ ተፈጻሚነት ያለው እና ሳይፈጸም ወይም ሳይተረጎም ሊታልፍ የሚችል ባለመሆኑ ችሎቱ አዲስ ጭብጥ ለመያዝ ተገዷል። ስለዚህ ፍርድ ቤቱ በተከራካሪ ወገኖች ባይነሳም ወይም ለጉዳዩ አወሳሰን አስፈላጊ ያልሆነ ተከራካሪ ወገኖች እንደተወሰኑ የማይቆጠርና ፍርድ ቤቱ ውጤት ያለው እና የጸና ውሳኔ ከመስጠት የሚያግደው የሕግ ጉዳይ ቢያጋጥመው ምን ማድረግ አለበት የሚለውን ጥያቄ የሚመለከት ነው።

29. ተከራካሪ ወገኖች ለጉዳዩ አግባብ የሆኑትን ፍሬ ነገሮችና አግባብነት ያላቸውን ማስረጃ አጠናቀው እንዲያርቡ ይጠበቃል። ፍርድ ቤቱም ተግባራዊ የሚያደርገው አግባብነት ያለውን ሕግ በቀረበው ፍሬ ነገር ላይ በመመስረት ይሆናል። ስለዚህ ፍርድ ቤቱ የቀረበውን ፍሬ ነገር የግድ የማይለውን ሕግ አንስቶ ውሳኔ መስጠት አይችልም። ሆኖም በዚህ አግባብ የሚሰጠውን ውሳኔ ዋጋ የሚያሳጣ በተከራካሪ ወገኖች ቢተውትም ፍርድ ቤቱ ሊያልፈው የማይችለው፣ ቢያልፈውም የሚሰጠውን ውሳኔ ቀሪ ሊያስደርግ የሚችል ወይም ከሕግ ጋር እንዲጋጭ የሚደርግ ከሆነ ችሎቱ ይህንን ሕግ ማክበር ይጠበቅበታል። በዚህ መዝገብም ይህ ጭብጥ እንዲነሳ የግድ ያለው ጉዳዩ በሃይት ላይ እያለ በዝውውር ወደ ፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የመጡ የከፍተኛ ፍርድ ቤት ዳኞች የፈረሙበት ውሳኔ እንዳልተሰጠ ይቆጠራል የሚል አስገዳጅ ውሳኔ በመሰጠቱና ይህም ችሎት ይህን አስገዳጅ ውሳኔ ማክበር ስላለበት ጭብጡ ሊነሳ ችሏል። በሰበር እየታየ ባለው የይግባኝ ሰሚው ችሎት ውሳኔ ከሰጡት ዳኞች አንዱ ከከፍተኛ ፍርድ ቤት በጊዜያዊ ምደባ የተሰየሙ በመሆኑ ይህ አስገዳጅ ውሳኔ ታልፎ ውሳኔ ቢሰጥ የሚጋጭ ወይም ጥያቄ የሚነሳበት በመሆኑ የሕጋዊነት መርህን መጣስ ስለሚያስከትል ችሎቱ ጭብጡን ይዞ ውሳኔ መስጠት ነበረበት።

30. ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚነሳው ፍርድ ቤቱን ገለልተኝነት ጥያቄ ውስጥ ሊያስገባ የመቻሉ ጉዳይ ነው። አንድ ተከራካሪ ወገን ያላነሳውን ክርክር ምንክልባትም ሆነ ብሎ የተወደደ ወይም የረሳውን ችሎቱ አንስቶ ሌላኛውን ወገን ጥቅም የሚጎዳ ውሳኔ ከሰጠ ችሎቱ ወገናዊ እንደሆነ የሚያስመስል ምስል ሊፈጥር ይችላል የሚል ሐሳብ ይነሳል። በተጠሪ በኩል የቀረበው ክርክር ይህንን የሚያሳይ ነው። ስለዚህ ፍርድ ቤቶች በተከራካሪ ወገኖች ባልተነሳ ወይም የቀረበው ፍሬ ነገር የግድ የማይለውን በሕጉ የሚገኘው መብት በተከራካሪ ወገኑ ሊተው የሚችል በሚሆንበት ጊዜ የሕግ ጉዳይ ጭብጥ አድርገው መያዝ የለባቸውም። ሆኖም የሚሰጠውን ውሳኔ ዋጋ ሊያሳጣ የሚችልና የክርክሩ መነሳት በተከራካሪ ወገኖች ፍላጎት ብቻ ሊሆን በማይችልበት ሁኔታ ጉዳዩ የወገንተኝነት ሳይሆን የሕግ የበላይነት እና የሕጋዊነት ይሆናል። ስለዚህ በዚህ ልዩ ሁኔታ ተከራካሪ ወገኖች ባያነሱትም ችሎቱ ቢያልፈው የሚሰጠውን ውሳኔ ላይ የሕጋዊነት ጥያቄ ሊያስነሳ ወይም የሕግ መጣስ ሊያስከትል የሚችል ከሆነ የሕግ ጭብጥ በተከራካሪ ወገኖች ባይነሳም ማንሳት ይችላል የሚል መደምደሚያ ላይ ችሎቱ ደርሷል። በመሆኑም ተከታዩ ተወስኗል።

ዉሳኔ

1. የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁ. 250725 ሰኔ 27 ቀን 2016 ዓ.ም በዋለው ችሎት በኢፌዴሪ የህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ባልተሾመ ዳኛ የተሰጠ ውሳኔ ባልተሟላ

ዳኛ እንደተሰጠ ውሳኔ ስለሚቆጠር ሕጋዊ ውጤት አይኖረውም ሲል በአብላጫ ድምፅ የሰጠው ትርጉም ተለውጧል።

2. በአዋጅ ቀጥር 1233/2013 አንቀጽ 26(2) መሰረት በዳኞች አስተዳደር ጉባኤ የተሰጠው ውሳኔ ዳኞችን በጊዜያዊነት ከአንድ ደረጃ ፍርድ ቤት ወደሌላ ደረጃ ፍርድ ቤት አዛውሮ ማሰራት እንጂ የዳኝነት ሹመት ባለመሆኑ እና በሕግ አውጪው በወጣና ጸንቶ ባለ ሕግ በተሰጠ ስልጣን መሰረት የተከናወነ ሕጋዊ ተግባር በመሆኑ በዝውውር በጊዜያዊነት የተመደቡ ዳኛ በተሰየሙበት ችሎት የተሰጠው ውሳኔ ባልተሟላ ዳኛ የተሰጠ ውሳኔ ነዉ ሊባል አይችልም ብለናል።

3. የሚሰጠውን ውሳኔ ዋጋ ሊያሳጣ የሚችልና የክርክሩ መነሳት ለተከራካሪ ወገኖች ፍላጎት ብቻ ሊተው በማይችልበት ሁኔታ የሰበር ችሎት በተከራካሪ ወገኖች ባያነሱትም የሚሰጠውን ውሳኔ ዋጋ ሊያሳጣ የሚችል ወይም ሕጋዊነትን መርህ መጣስ የሚያስከትል ከሆነ በመዝገቡ ያልተነሳ የሕግ ጉዳይ አንስቶ ጭብጥ መያዝና ውሳኔ መስጠት ይችላል የሚል ትርጉም ተሰጥቷል።

4. በመዝገቡ በተያዘው ዋናው ጉዳይ ላይ ለመወሰን ጉዳዩ ወደ አምስት ዳኞች ተመልሷል።

ለመመርመር ቀጠሮ ለጥቅምት 8 ቀን ቀን 2017 ዓ.ም ተቀጥሯል።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ቀን:- ጥቅምት 06 ቀን 2017 ዓ/ም

ዳኞች:- ቴዎድሮስ ምሕረት

አበባ እምቢአለ

እትመት አሰፋ

ደጀኔ አያንሳ

ኑረዲን ከድር

መላኩ ካሳዬ

ሀብታሙ እርቅይሁን

አመልካቾች:- 1. ወ/ሮ ጦይባ መሀመድ

2. ወ/ሮ ነኢማ መሀመድ

3. ወ/ሮ ቀመሪያ መሀመድ

ተጠሪ:- አቶ አብዱልወሃብ መሀመድ

መዝገቡ ተመርምሮ ተከታዩ ፍርድ ተሰጥቷል።

ፍርድ

1. ጉዳዩ ውርስን የሚመለከት ሲሆን የወራሽነት ማስረጃ ማውጣት ተፈጻሚ በሚሆነው የይርጋ ድንጋጌ ተፈጻሚነት ላይ ያለውን ውጤት የሚመለከት ነው። አመልካቾች የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት የሰጠው የመጨረሻ ውሳኔ ላይ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ተፈጽሞበታል በሚል የሰበር አቤቱታ በማቅረባቸው የተደረገ ክርክር ነው። አመልካቾች የካቲት 28 ቀን 2013 ዓ/ም ጽፈው ባቀረቡት ክስ የወላጆቻቸውን ሚች አቶ መሀመድ የሱፍ እና ሚች ወ/ሮ ዘምዘም አሊ /በ20/02/2009 ዓ/ም የሞቱ/ የውርስ ሀብት የሆኑትን የገጠር መሬትና ቤት ለመካፈል ዳኝነት የጠየቁ ሲሆን ተከላሽ የነበሩት ተጠሪ የይርጋ መቃወሚያ አቅርበዋል። ጉዳዩ ሰበር ችሎት የደረሰው የሚች እናታቸውን የውርስ ሀብት በሚመለከት ሲሆን የሥር ወረዳ ፍርድ ቤት አመልካቾች የወራሽነት ማስረጃ ያወጡ ቢሆንም የውርስ ሀብቱን በመያዝ አልተጠቀሙበትም፤ የውርስ ሀብቱ በተጠሪ ከተያዘ ሦስት ዓመት ያለፈው በመሆኑ በፍ/ሕ/ቁ. 1000/1/ መሠረት ክስ በይርጋ ቀሪ ነው በማለት ወስኗል። ጉዳዩን በይግባኝ የተመለከተው ከፍተኛ ፍርድ ቤት በበኩሉ ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 38533 እና 44237 በሰጠው ትርጉም ወራሽ የሆነ ሰው የወራሽነት ማስረጃ ካወጣ የሚቀረው የውርስ ሀብት ክፍፍል በመሆኑና የውርስ ሀብት ክፍፍል በማናቸውም ጊዜ ስለሚጠየቅ የሚች እናታቸው ውርስ ሀብት ጥያቄ በይርጋ ቀሪ አይደለም በሚል በሥራ-ነገሩ እንዲወሰን ጉዳዩን መልሷል። የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት

ይግባኝ ሰሚ ችሎት ግራ ቀኙን አከራክሮ የፍ/ሕ/ቁ. 1000(1) ድንጋጌ ይዘት የሚያስገነዝበው ከሳሽ የሆነ ሰው መብቱን እና የውርስ ንብረቱ በተከሳሹ መያዛቸውን ባወቀ በሦስት ዓመት ጊዜ ካለፈ በኋላ የሚያቀርበው ክስ በይርጋ ቀሪ እንደሚሆን ነው። አመልካቾች የእናታቸው ወራሽ ስለመሆናቸው በሦስት ዓመት ጊዜ ውስጥ ማስረጃ ያወጡ ቢሆንም የውርስ ሀብቱን ከተጠሪ ጋር አብረው ያልያዙ ከመሆኑም በላይ ተጠሪ ንብረቱን በያዘው በሦስት ዓመት ጊዜ ውስጥ ክስ ያላቀረቡ በመሆኑ ክሱ በይርጋ ቀሪ ነው በማለት የከፍተኛ ፍርድ ቤትን ውሳኔን በመሻር የወረዳ ፍርድ ቤቱን ውሳኔ አጽንቷል። የክልሉ ሰበር አጣሪ ችሎት የአመልካቾችን ሰበር አቤቱታ ባለመቀበል ሰርሟል።

2. የሰበር አቤቱታው የቀረበው በዚህ ውሳኔ ነው። አመልካቾች መጋቢት 7 ቀን 2015 ዓ/ም ጽፈው ያቀረቡት የሰበር አቤቱታ ይዘቱም፡- የወራሽነት ማስረጃ ህጉ በሚያዘው ጊዜ ያወጣ ወራሽ የውርስ ድርሻ ክፍፍል በማናቸውም ጊዜ ሊጠይቅ እንደሚችል በመዝገብ ቁጥሮች 38533 እና 44237 ትርጉም የተሰጠበት በመሆኑ ክሱ በይርጋ የሚታገድ አይደለም በመሆኑም የጠቅላይ ፍርድ ቤት ውሳኔው ተሽሮ የስር ከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ ሊጸና ይገባል የሚል ነው።

3. የሰበር ሰሚው ችሎትም የአመልካቾችን የሰበር አቤቱታ መርምሮ አመልካቾች የወራሽነት መብታቸውን በህግ በተመለከተ ጊዜ ውስጥ ያረጋገጡ መሆናቸውን ገልፀው ያቀረቡት ክርክር ታልፎ የዳኝነት ጥያቄያቸው በይርጋ ይታገዳል ተብሎ የተሰጠው ውሳኔ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በሰበር መዝገብ ቁጥር 44237 እና በሌሎች ተመሳሳይ መዛግብት የተሰጠውን ትርጉም የተከተለ መሆኑን አለመሆኑን፤ እንዲሁም አከራካሪው ይዘታ የገጠር መሬት ከመሆኑ አንፃር ጉዳዩ በክልሉ የገጠር መሬት ህጉ የተመለከተውን መሠረት በማድረግ የተወሰነ መሆኑን አለመሆኑን ተጣርቶ መወሰን የሚገባው በመሆኑ ተጠሪዎች መልስ እንዲሰጡበት ታሟቋል።

4. ተጠሪ መስከረም 28 ቀን 2016 ዓ.ም የሰጡት መልስ ይዘት በአጭሩ፡- አመልካቾች የሚችሉ እናታቸው ወራሽነት ማስረጃ በህግ በተደነገገው ጊዜ ውስጥ ያሳወጁ ቢሆንም የውርስ ይገባኛል ክርክሩ በወራሾች መካከል እንደመሆኑ በተጠሪ ንብረቱን ከያዘበት ቀን ጀምሮ በሚቆጠር በ3 ዓመት ጊዜ ውስጥ መጠየቅ ሲገባቸው ጥያቄ ያቀረቡት ግን እናታችን ከሞተች ከ4 ዓመት በኋላ በመሆኑ ክሱ በ3 ዓመት ይርጋ የሚታገድ ነው፤ ክርክር የተነሳበት ቤት የተጠሪና የአመልካቾች ወላጆች በህይወት እያሉ በ16/09/1998 ዓ/ም ለተጠሪ በስጦታ ውል አስተላልፈውልኝ ውሉም በሚመለከተው የመንግስት አካል ጸድቆና ተመዝግቦ በስሜ ካርታ ተሰርቶ ተሰጥቶኝ ግብርም እየገበርኩ እየተጠቀምኩበት ያለሁ ሲሆን፤ አመልካቾች ቤቱ በስጦታ መተላለፉን እያወቁ ያቀረቡት ክርክር ስለሆነ ተቀባይነት ሊኖረው አይገባም። የስር ፍርድ ቤቶች የሰጡት ውሳኔ በወቅቱ በስራ ላይ የነበረውን የክልሉን የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 133/1998 እና ደንብ ቁጥር 51/1999

መሰረት አድርገው የወሰኑት ውሳኔ ነው፤ አመልካቾች የወራሽነት ማስረጃውን ብቻ መሰረት አድርገው ያቀረቡት ክርክር ተገቢነት የሌለው ነው። በመሆኑም የአመልካቾች አቤቱታ ውድቅ ሊደረግ ይገባል የሚል ነው። አመልካቾች በሰጡት የመልስ መልስ ያቀረቡትን የሰበር አቤቱታ በማጠናከር ተከራክረዋል።

5. የግራ ቀኙ ክርክር እና በየደረጃው ባሉ ፍ/ቤቶች የተሰጠው ውሳኔ በአጭሩ ከላይ የተገለጸው ሲሆን ይህ ችሎትም የወራሽነት ማስረጃ አስቀድሞ ማውጣት የወርስ ንብረቱን ለመረከብ ወይም ለመከፋፈል የሚቀርብ ክስ በይርጋ መብቱ ሳይታገድ በማናቸውም ጊዜ ለማቅረብ የሚያስችል ሕጋዊ ውጤት ያለው መሆኑን አለመሆኑን ከተገቢው ሕግ ጋር በማገናዝብ እንደሚከተለው መርምሮታል።

6. በወርስ ጉዳይ የወርስ ንብረት ለመከፋፈል ወይም ንብረት ወይም ድርሻ ለመጠየቅ የሚቀርብ ክስ ከይርጋው ጊዜ ጋር በተያያዘ ሁለት ተቃራኒ አቋም የሚንጸባረቅባቸው አስገዳጅ የሰበር ውሳኔዎች አሉ። አንደኛው በመ/ቁ. 186329 (የመ/ቁ. 26422፣ 20295፣ 26422፣ ወዘተ ጨምሮ) የተሰጠው ውሳኔ የፍ/ሕ/ቁ. 1000 መሰረት በማድረግ ሶስት ዓመት የይርጋ ጊዜ የሚቀበል ሲሆን ሁለተኛው በመ/ቁ. 205248 (መ/ቁ. 44237፣38533 ወዘተ ጨምሮ) የጊዜ ገደብ የሌለው መብት አድርጎ የሚወስድ ነው። ከዚህ በተጨማሪ በተያዘው ጭብጥ ዙሪያ የይርጋ ጊዜው የሚሰላበት ጊዜ፣ ክሱ የሚቀርብበት ጊዜ፣ በማን ላይ እንደሚቀርብ እና ማን እንደሚያቀርብ፣ ወዘተ ጋር በተያያዘ መጠነኛ ልዩነት የሚታይባቸው አስገዳጅ ውሳኔዎች አሉ። በአጠቃላይ በአንድ በኩል ይህ ክስ በሶስት ዓመት መቅረብ አለበት በሌላ በኩል የጊዜ ገደብ የለውም የሚሉ ተቃራኒ ውሳኔዎች በአስገዳጅነት ጸንተው ይገኛሉ። ጉዳዩ በሰባት ዳኞች ችሎት እንዲታይ የተደረገው ይህን ቅራኔ በማስቀረት ወጥ የሆነ ትርጉም ለመስጠት ነው።

7. ችሎቶቹ የሰጡት የሕግ ትርጉም ስለሆነ ለወሰዱት አቋም ዋቢ ያደረጉዋቸውን የፍ/ብ/ሕ/ቁ. 1000 እና 1062 ድንጋጌዎችን መመለከት ይገባል። የፍ/ሕ/ቁ. 1062 ወራሾች በማናቸውም ጊዜ የወርስ ሐብት እንዲከፋፈል መጠየቅ እንደሚችሉ የሚደነግግ አንቀጽ ነው። ይህ ድንጋጌ ተፈጻሚ የሚሆነው የወርስ ማጣራት ተከናውኖ ካለቀ በኋላ ነው። ከፍ/ሕ/ቁ. 1053 ድንጋጌ መረዳት እንደሚቻለው የወርስ ማጣራት መጠናቀቅ ተከትሎ የሚተርፈው ንብረት ከወራሽ ሐብት ጋር የሚቀላቀል ወይም በወራሾች በጋራ የሚያዝ ይሆናል። አንቀጽ 1062 ይህን ታሳቢ ያደረገ ድንጋጌ ሲሆን የጋራ የሆነ ንብረትን ለመከፋፈል የሚቀርብ ጥያቄን የሚመለከት ነው። ከላይ በተጠቀሱት መዝገቦች የሚታየው ጉዳይ ግን የተጣራ ንብረት ላይ ድርሻ እንዳለው ተረጋግጦ ክፍፍል የሚጠይቅን ሳይሆን የወራሽነት ማስረጃ ይዞ የወርስ ጥያቄ የሚያነሳን ሰው የሚመለከት በመሆኑ በፍሬ ነገርም ሆነ በሕግ ይዘት ልዩነት ባለበት ሁኔታ ለአንድ ዓይነት ጉዳይ በተለያየ መዝገብም

ቢሆን የተለያዩ ይዘትና ዓላማ ያላቸውን የፍ/ህ/ቁ. 1062 እና 1000 መሰረት አድርጎ መወሰን የሚቻልበት ሁኔታ የለም።

8. በመሰረቱ የፍ/ሕ/ቁጥር 1062 የሚናገረው ስለክፍያ ጊዜ ሲሆን በይዘቱ ስለይርጋ ሳይሆን የጋራ ወራሾች ውርሱን እንክፋፈል ብለው የሚጠቁበትን ጊዜ፣ ማብቂያውን ሳይሆን መጀመሪያን የሚበይን ነው። ይህ ድንጋጌ ተፈጻሚ የሚሆነው ውርሱ ከተጣራ በኋላ በመሆኑ በዚህ ጊዜ ወራሾችም ሆነ የውርሱ ሐብት ተለይቷል፤ በጋራ የሚያዘውና የግል የሚሆነው ታውቋል፤ ዕዳም ሆነ የኑዛዜ ስጦታዎች ተክፍለዋል። ስለዚህ የቀረበው የተጣራ የውርስ ሐብት የጋራ በመሆኑ ድንጋጌው የሚያወራው ይህ በጋራ የተያዘ ሐብት ስለሚከፋፈልበት ሁኔታ ነው። በዚህ ሁኔታ ጉዳዩ በነጠላ ውርስን ሳይሆን የጋራ ባለሐብትነትም የሚጨምር (ቁጥር 1060ን ይመለከታል) ስለሚሆን ይህ ጉዳይ በፍ/ሕ/ቁ. 1000 የሚሸፈን አይሆንም። ጥያቄው የሚነሳው የይገባኛል ጥያቄ የሚያነሳው ሰው ወራሽነቱ እንዲታወቅለት እንዲሁም የተያዘ ንብረት እንዲመለስለት የሚያቀርበው ክስን በተመለከተ የሚነሳ የይርጋ ክርክር እንዴት መፈታት አለበት የሚለው ነው። ይህ ነጥብ ደግሞ የወራሽነት ምስክር ወረቀት እና የውርስ ጥያቄ ያላቸውን መስተጋብር፣ ዓላማና ውጤትን በሚገባ መረዳትን የሚጠይቅ በመሆኑ ከዚህ እንደሚከተለው ምርመራ አድርገናል።

9. በፍ/ሕ/ቁጥር 996 የተመለከተው የምስክር ወረቀት የሚፈጥረው መብት በአንቀጽ 1062 የጋራ ባለሐብት መሆንን የሚጨምር ስለመሆኑ የሚነሳው ጥያቄ በውሳኔዎቹ መካከል ለሚታየው ተቃርኖ መነሻ ነው። የወራሽነት የምስክር ወረቀት ምንነት፣ የሚፈጥረው መብት ከውርስ ንብረት ጋር የሚያነብረው ትስስር በግልጽ መታወቅ በዚህ ዙሪያ ያለውን ብቸኛ ለማጥራትና አከራካሪ ለሆነው ነጥብ እልባት ለመስጠት ያስችላል። የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 996-998 ያሉት ድንጋጌዎች የ1900 የጀርመን የፍትሐብሔር ሕግ መሰረት ተደርጎ የተቀረጹ መሆናቸውን በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ላይ የተደረጉ ንጽጽራዊ ጥናቶች ያሳያሉ። የሕጉ ምንጭ መሆኑ መቻሉ የሚፈጥረው ተጠባቂ መመሳሰል በመኖሩን ምክንያት የጀርመን ሕግ የወራሽነት የምስክር ወረቀቱ ያለውን አገልግሎት ማየቱ የሰነዱን ዓላማ ለመረዳት ፍንጭ ይሰጣል። በሕጉ ይዘት ረገድ የሚሰጠው የምስክር ወረቀት በሁለቱም አገሮች ወራሽነትንና የውርስ ድርሻን የሚያረጋግጥ በመሆኑ ተመሳሳይነት አላቸው። (የጀርመን የፍ/ብ/ሕ/ቁ. 2353 ይመለከታል)። ነገር ግን በጽንሰ ሐሳብ ደረጃ ወራሾች በዚህ የውርሱ ሂደት ደረጃ ያላቸው መብት ስለሚለያይ የምስክር ወረቀቱ አገልግሎትም ሆነ ውጤት የተለያየ ነው። በጀርመን ሕግ መሰረት ውርስ የውርስ ሐብቱ በአጠቃላይ ለወራሾች መተላለፍን የሚያስከትል (Universal succession) ስለሆነ የወራሽነት ማስረጃው ይህን እውነት የሚከተል ነው። በዚህም ምክንያት ይህን ሰነድ የያዘ ወራሽ የንብረት መብት የሚያስገኝለት ከመሆኑም በላይ የባንክ ሂሳቦችን እና ሌሎች ንብረቶችን ለመድረስ ወይም ለመያዝም ሆነ የግብይት አካል ለማድረግ የሚችልበት ዕድል የሚፈጥር ነው። ወራሹ በምስክር

ወረቀቱ ላይ ከተመለከተው ውጭ በመብቱ ላይ ምንም ገደብ አይኖርበትም። (የጀርመን የፍትሐብሔር ሕግ አንቀጽ 2365-2367 መመልከት ይቻላል)።

10. የወራሽነት ማስረጃ ሕጋዊ ባህሪ የአንድ አገር ውርስ ሕግ ከሟች ወደ ወራሾች ንብረት ለማስተላለፍ የሚከተለውን መንገድ ላይ የሚመሰረት ነው። ከንብረት መተላለፍ ጋር በተያያዘ የንጽጽራዊ ሕግ ጸሐፍት ሶስት ዓይነት የውርስ ሐብት ማስተላለፊያ መንገዶች እንዳሉ ይጠቅሳሉ። አንደኛው ከላይ የተጠቀሰው ሞትን ተከትሎ ንብረቱ ወዲያውኑ ለሕጋዊ ወራሾች የሚተላለፍበት (direct and immediate accrual of the inheritance) ሲሆን ሁለተኛው ንብረቱ የወራሾች ፈቃደኝነት ተረጋግጦ የሚደረግ ዝውውር (direct accrual upon acceptance) ነው። ሶስተኛው የንብረት መተላለፊያ መንገድ የውርስ ንብረቱ በጊዜያዊነት በሌላ ሰው እጅ ቆይቶ የማጣራት ሂደቱ ካለቀ በኋላ የሚደረግ ዝውውር (indirect devolution of the inheritance through an intermediary) ነው።

11. ከነዚህ መንገዶች የኢትዮጵያ ሕግ የሚዛመደው የእንግሊዝ ሕግ ጽንሰ ሀሳብ (a concept of English law) ተብሎ የሚታወቀው ከሶስተኛው ጋር ሲሆን የጀርመን ሕግ ግን የመጀመሪያውን ስልት ይከተላል። ሁለቱ አማራጮች በቀጥታ ለወራሾች የውርስ ሐብት የሚደርሱበት ሲሆን የኢትዮጵያ ሕግ የተከተለው ሶስተኛው መንገድ ግን በመሐል ሶስተኛ ወገን በአጣሪነት ተሳትፎበት የተረፈውን ንብረት የሚያስተላልፍበት አካሄድ ነው። ይህ አማራጭ የፍትሐብሔር ሕጉ በጸደቀበት ወቅት በሲቪል ሕግ ስርዓት በሚከተሉ አገሮች ብዙም ያልተለመደውን የአደራ ጠባቂ (trust) ጽንሰ ሐሳብ ላይ የሚመሰረት በመሆኑና የኢትዮጵያ ሕግ በሲቪል ሎው የሕግ ስርዓት ባልተለመደ ሁኔታ የኮመን ሎው ተቋም የሆነውን የአደራ ጠባቂ (trust) ተቋም እውቅና የሚሰጥ (የፍ/ሕ/ቁ 516 ተከታዮቹ) በመሆኑ ሕጉ ወጥና መስተጋብር እንዲኖረው ያደርገዋል። በአጠቃላይ የኢትዮጵያ ሕግ የውርስ ንብረት የሚያስተላልፍበት መንገድ የድንጋጌው ምንጭ እንደሆነ ከሚጠቀሰው የጀርመን ሕግ (እንዲሁም ከበርካታ የአውሮፓ አገሮች ሕግ) በተለየ ሁኔታ ስለሆነ የወራሽነት የምስክር ወረቀቱም አገልግሎትና ውጤት በተመሳሳይ መልኩ የተለያየ ነው።

12. በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 996 እንደተመለከተው የኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ከይዘት አንጻር በተመሳሳይ ሁኔታ በፍርድ ቤት የሚሰጠው የምስክር ወረቀት ወራሽነትንና ወራሽነቱ የተረጋገጠለት ሰው ከውርስ የሚያገኘውን ድርሻ የሚመለከት ቢሆንም በውጤት ደረጃ ግን ወራሽ ስለመሆን ግምት የሚያስወስድ ብቻ ነው (የፍ/ሕ/ቁ. 997)። ከላይ ከተገለጸው ንብረት የማስተላለፍ ስልት አኳያ ወራሾች ወዲያውኑ በውርስ ንብረቱ ላይ መብት እንደማይኖራቸው ግልጽ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ ሕጉ የምስክር ወረቀቱ ማስረጃ ከንብረት ጋር በተያያዘ የሚፈጥረው መብት ስለመኖሩ የሚናገረው ነገር የለም። ሆኖም በቀጥታ የውርስ አካል የሆነ ንብረት ላይ መብት ባይፈጥርም ከሌሎች

ወራሾች አንጻር በምስክር ወረቀቱ ድርሻው ከተለየ በውርስ ሐብቱ ላይ በድርሻው ልክ ባለሐብት መሆንን ያስከትላል የሚል አንድምታ በፍርድ ቤት ውሳኔዎች ውስጥ ይስተዋላል። ሆኖም በውጤት ደረጃ የሚሰጠው የምስክር ወረቀት ግምት ሊያስወስድ ከመቻሉ ባለፈ በሕጉ ከንብረት ጋር በተያያዘ ተመሳሳይ ውጤት እንደሚኖረው አለመጠቀሱ እንዳለ ሆኖ የውርስ ማጣራት አልቆ የተረፈው ንብረት የጋራ መሆኑ ከተረጋገጠ በኋላ ንብረት ክፍፍል በሚጠየቅበት ጊዜ የወራሾችን ትክክለኛ ድርሻ የሚለየው በጋራ በሚመረጥ ሰው ወይም በፍርድ ቤት በሚሾም ባለሙያ ሊሆን እንደሚችል መመልከቱ የመጨረሻ ውሳኔ ተደርጎ የሚወሰድ አለመሆኑን ያሳያል (የፍ/ህ/ቁ 1083 ይመለከታል)። ከዚህም በወራሽነት ማስረጃ ላይ የሚመለከተው ድርሻ ከቀረበው ማስረጃ የሚወሰድ ግምት መሆኑን እንጂ የንብረት መብት ለመፍጠር ዓላማ እንዳልሆነ መረዳት ይቻላል።

13. የወራሽነት የምስክር ወረቀት በፍርድ ቤት የሚሰጥ በሕጉ አነጋገር ወራሽነትንና የውርስ ድርሻን የሚያረጋግጥ በመሆኑ ይህን ሰነድ የያዘ ሰው የውርስ ድርሻውን መጠየቅ ካልቻለ በተለይም በሕግ ከሚች ጋር ባለው ዝምድና መሰረት የወራሽነት ደረጃ ከመታወቅ ባለፈ በሰነድ ወራሽነቱ የታወቀለትና ድርሻው የተለየ ሰው የንብረት መብቱን መጠየቅ መቻል እንዳለበት የመቀበል አቋም መኖሩን ከውሳኔዎች መረዳት ይቻላል። ከላይ በቀረበው ትንታኔ በመያዝ ይህ ሰነድ ከውርስ ሐብት ጋር በቀጥታ የማይገናኝ ከሆነ በፍርድ ቤት የመሰጠቱ ፋይዳና በሕጉ ምን መብት እንደሚያስገኝ ግልጽ ማድረግ ያስፈልጋል። በተለይም የውርስ ንብረቱ የተለየ ሐብት ተደርጎ የሚቆጠር ቢሆንም ጥቅም ያላቸው ወራሾች (የፍ/ሕ/ቁ. 1060) በመሆናቸው የወራሽነት መብት ከተረጋገጠ ተያይዞ የሚገኘው ጥቅም መከበረ አለበት የሚል አተያይን የሚቀበሉ ውሳኔዎች አሉ። ከላይ እንዳየነው ሰነዱ ከንብረት ጋር የማይገናኝ እና ግምት ለመውሰድ ዓላማ የሚያገለግል በመሆኑ ብቻ ሳይሆን በሕጉም የሚፈጠረው መብት ከዚህ የተለየ መሆኑን መረዳት ይቻላል። ውርሱ እንደተከፈተ ወራሾች የሚኖራቸው መብት የመውረስ መብት እንደሆነ ከፍ/ህ/ቁ. 1124(1) መገንዘብ ይቻላል። ይህ መብት በከፊልም ሆነ በሙሉ ሊተላለፍ ይችላል። ነገር ግን ይህ መብት ከንብረት ጋር የማይገናኝ እና ንብረት ላይ የማይርፍ መሆኑ ከቁጥር 1124 (2) ድንጋጌ መረዳት ይቻላል። ስለዚህ የወራሽነት የምስክር ወረቀት የሚያስገኘው መብት የመውረስ ወይም የወራሽነት መብት ብቻ ነው። የወራሽነት መብት ውርስ በማጣራት ሂደት ለመሳተፍ እና ከውርስ ማጣራት የሚገኘውን ሐብት ለመካፈል የሚያስችል እና የውርስ መጣራትን የማይጠብቁ መብቶችን (እንደ ጡረታ ክፍያ፣ የሰራተኛ ጉዳት ካሳ፣ በተወሰነ ሁኔታ የሕይወት መድን ክፍያ፣ ወዘተ) ለመጠቀም የሚያስችል ነው።

14. የወራሽነት መረጋገጥ ተከትሎ ወራሽ የሆነ ሰው የውርስ ሐብቱ ላይ መብት የሚገኘው የማጣራት ሂደቱ መጠናቀቅን ተከትሎ መሆኑን በፍ/ህ/ቁ.1053 የተገለጸ ሲሆን የክፍፍል ጥያቄ

የሚቀርበው ይህ ሁኔታ ሲሟላ መሆኑ በፍ/ሕ/ቁ. 1062 ተመልክቷል። ሕጉ በውርስ መከፈትና በውርስ ማጣራት መጠናቀቅ መካከል ያለውን ሁኔታ የሚገዛበትን ድንጋጌዎች አካቷል። የመጀመሪያው መርሕ ውርሱ እስከሚጣራ ድረስ የተለየ ንብረት ሆኖ እንደሚቆጠር በፍ/ሕ/ቁ. 942 የተደነገገ ሲሆን ለገንዘብ ጠያቂዎች ደግሞ ዋስትናቸው ሆነ ይቀጥላል (የፍ/ሕ/ቁ. 943)። የሞት መከሰትን ተከትሎ የሚች ወራሾች አጣሪ እንደሆኑ የሚቆጠሩ (የፍ/ሕ/ቁ. 947) ሲሆን የሚኖራቸው መብት ንብረት ጋር ሊደርስ የሚችለው ከውርስ ማጣራት መጠናቀቅ በኋላ መሆኑን ከፍ/ሕ/ቁ.1053 መረዳት ይቻላል። ከዚህ መገንዘብ የሚቻለው ወራሽ ተብለው ሊለዩ የሚችሉ ሰዎች በውርስ ሐብት ላይ ጥቅም ቢኖራቸውም ውርሱ ተጣርቶ ከመጠናቀቁ በፊት በውርስ ንብረት ላይ ወራሾች መብት አይኖራቸውም። ስለዚህ የወራሽነት የምስክር ወረቀት ንብረት ላይ የማይኖር ከዛ በመለስ ያለ የወራሽነት መብት የሚያስገኝ በመሆኑ ከንብረት መብት ጋር አያይዞ ውጤት መስጠት አያስችልም።

15. ከዚህም በላይ በውርስ ማጣራት ሂደት በውርሱ ሐብት የሚደርሳቸውን ሰዎች መለየት ዋና ተግባር በመሆኑ ይህ ሰነድ ከማስረጃነት ያልዘለለ በሚፈጠረው ወራሽነት ደረጃም ሆነ ድርሻ ላይ ጥያቄ ሊቀርብበት የሚችል ነው። የፍርድ ቤቱ ውሳኔ ጥቅም ባለው ሰው ጥያቄ ሲነሳበት የምስክር ወረቀቱ ሊሰረዝ የሚችል የመጨረሻ ፍርድ ተብሎ ሊወሰድ የማይችል ነው (የፍ/ሕ/ቁ. 998 ይመለከታል)። ስለዚህ የምስክር ወረቀቱ በራሱ የንብረት መብት የመፍጠር ዓላማ ያለው ባለመሆኑ አንድ ሰው ይህን ማስረጃ በመያዙ ብቻ የንብረት መብት ጥያቄ ለማንሳት የሚያስችለው ስላልሆነ የፍ/ሕ/ቁጥር 1062 ለሚታየው ጉዳይ ተገቢነት ያለው ድንጋጌ አይሆንም። የሆነ ሆኖ በመሬት ላይ ያለውን እውነት ያየን እንደሆነ በአጠቃላይ የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች ወራሽነትን በማረጋገጥ ከሚሰጡት ማስረጃ ባለፈ የውርስ ድርሻን በምስክር መረቀቱ ላይ የማይጠቅሱ በመሆኑ በሕጉም ሆነ ባለው አሰራር ድርሻን መሰረት አድርጎ ሊነሳ የሚችል የንብረት መብት ጥያቄ አይኖርም።

16. በፍ/ሕ/ቁ. 1000 የተመለከተውን የይርጋ ጊዜ ከወራሽነት የምስክር ወረቀት ጋር በማያያዝ በተጠቀሰው ጊዜ ውስጥ መብቱን የሚያስከብር ሰው የንብረት ጥያቄ ለማቅረብ ገደብ የሌለበት ተደርጎ የተሰጡ ውሳኔዎች አሉ። ይህን አቋም ለመፈተሽና ለተያዘውም ጭብጥ ግልጽነት እንዲረዳ የወራሽነት የምስክር ወረቀትና የወራሽነት ጥያቄ ያላቸውን መስተጋብር ግልጽ ማድረግ ይገባል። ሁለቱም ሐሳቦችን የያዙት ድንጋጌዎች በሕግ መድብሉ አንድ ክፍል ውስጥ ይገኛሉ። የይርጋ ጊዜው የተነሳው ግን ከወራሽነት ጥያቄ ጋር በተያያዘ ነው። በአጠቃላይ የወራሽነት የምስክር ወረቀትን በተመለከተ በተጠቀሰው በሕግ መድብሉ ክፍል የተደነገገ የይርጋ ገደብ የለም። አንቀጽ 1000 በግልጽ የሚናገረው የወራሽነት ጥያቄ ተቀባይነት የማያገኝበትን ጊዜ ነው። ጊዜው ተፈጻሚ የሚሆንበትን ሁኔታ የበለጠ ግልጽ ለማድረግ የወራሽነት ጥያቄ ከወራሽነት የምስክር ወረቀት እንዲሰጠ ከሚቀርብ ማመልከቻ ያለውን ልዩነት ማየት ተገቢ ነው። የወራሽነት የምስክር ወረቀት

ስሙ እንደሚናገረው የምስክር ወረቀት ሲሆን በተግባር ፍርድ ቤቶች አንድ ሰው ከሟች ጋር ባለው ዝምድና ወይም በኑዛዜ መነሻነት ወራሽ መሆኑን በማረጋገጥ የሚሰጡት ውሳኔ ነው። ይህ ማስረጃ የህግ ሁኔታን የሚያረጋግጥ በውጤቱም ሕጉ የሚወሰደውን ግምት የሚያረጋግጥ እንጂ በተከራካሪ ወገኖች መካከል ላለ ክርክር መፍትሔ የሚሰጥ አይደለም።

17. የወራሽነት ጥያቄ (petitio hereditatis) ጥንታዊ ጽንሰ ሐሳብ ሲሆን አንድ ሰው ከሟች ንብረት ለመውረስ የሚያቀርበው ክስ ነው። የፍትሐብሔር ሕጉ ቁጥር 999 እንደሚያስቀምጠው ደግሞ አንድ ሰው ወራሽነቱ እንዲታወቅለትና የተወሰዱት የውርስ ንብረቶች እንዲመለስለት የሚያቀርበው ክስ ነው። ከዚህ መረዳት የሚቻለው ክስ ሁለት ነገሮች የሚረጋገጥበት ነው። የመጀመሪያው የህግ ሁኔታ (status) ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ የንብረት መብት ነው። የመጀመሪያውን ብቻውን ያየን እንደሆነ በቁጥር በፍ/ሕ/ቀ. 996 ሊስተናገድ የሚችል ሲሆን የወራሽነት ጥያቄ ግን ከዚህም የሚዘል በመሆኑ የንብረት ክርክርም በውስጡ ይይዛል። የክሱን ውጤትም ተከላሹ በእጁ ያለውን ንብረት እንዲመልስ መደረጉ መሆኑ በፍ/ሕ/ቀ.1001 መመልከቱ ትኩረቱ ንብረት ላይ መሆኑ ያረጋግጣል። ስለዚህ እውነተኛ ወራሽ መሆንን ለማረጋገጥና የውርስ ንብረት ለማስለቀቅ የሚቀርብ ክስ ነው።

18. የይርጋ ጊዜው ቅድመ ሁኔታ ስናይ ይህን ልዩነት ከግምት ያስገባ መሆኑን ለመረዳት ይቻላል። ክሱ እንዲቀርብ የተመለከተው ጊዜ መነሻ ከላሽ መብቱንና የውርስ ንብረቶችቹ በተከላሹ መያዛቸውን ካወቀበት ጊዜ ጀምሮ ነው። የክሱ ይዘት ወራሽነት እና ንብረትን የሚመለከት የመሆኑን ያህል ይርጋውም እነዚህን መብቶች ከግምት የሚያስገባ ነው። ከላሽ ስለአንደኛው ፍሬ ነገር (ስለወራሽነት መብቱ እና ስለንብረቱ) እውቀት ኖሮት ስለሌላኛው ላያውቅ ወይም ስለሁለቱም ላያውቅ ይችላል። ስለመብቱ አውቆ ስለንብረቱ ላያውቅ የሚችልበት አጋጣሚ አንዱ የወራሽነት ምስክር ወረቀት ይዞ ስለንብረቱ ወይም ንብረቱ በማን እጅ እንደተያዘ ላያውቅ ይችላል፤ እነዚህ ፍሬ ነገሮች ለስሌት መነሻ መሆናቸው የተመለከተ ቢሆንም ሕጉ ሟች ከሞተበት ወይም ከላሽ ስለመብቱ መስራት ከቻለበት ቀን አንስቶ በአስራ አምስት ዓመታት ውስጥ የወራሽነት ክሱን ካላቀረበ ክሱ በይርጋ እንደሚታገድ በንዑስ 2 ይገኛል። ስለዚህ የይርጋ ድንጋጌ ይዘትም የሚያወራው ስለምስክር ወረቀቱ ሳይሆን ስለወራሽነት ጥያቄ (petitio hereditatis) ነው።

19. ተቃራኒ ውሳኔ በተንጸባረቀባቸው ውሳኔዎች ለወራሽነት የምስክር ወረቀት የተሰጠው ውጤት የተለያየ ሲሆን የዚህ ማስረጃ መኖር ወራሽ ተደርጎ ከመገመት ባለፈ የንብረት መብት የማይፈጥር በመሆኑ ሰነዱ በህጉ ከታሰበለት ዓላማ ውጭ ውጤት መስጠት አይቻልም። በሌላ በኩል የወራሽነት ጥያቄ በጽንሰ ሐሳብም ሆነ በውጤት የተለየ በመሆኑና በይዘቱ በተመለከተው አግባብ የሚቀርብ ጥያቄ የጊዜ ገደብ የተቀመጠለት በመሆኑ የይርጋ ጊዜው ተፈጻሚነት በወራሽነት ጥያቄ

ላይ ነው፤ ስለሆነም የወራሽነት ማስረጃ መያዝ አለመያዝ ልዩነት ሳይኖረው በተጠቀሰው የሶስት ዓመት ጊዜ ውስጥ የወራሽነት ጥያቄ ካልቀረበ ክስ በይርጋ የሚታገድ ይሆናል። ስለዚህ የወራሽነት ጥያቄ የጊዜ ገደብ የለውም በሚል የተሰጡ የሰበር ውሳኔዎች ከዚህ በላይ በቀረቡ ዝርዝር ምክንያቶች መለወጥ አለባቸው።

20. ከዚህ በላይ ከቀረበው ትንታኔ አንጻር በዚህ መዝገብ የሚታየውን ጉዳይ ስናይ አመልካቾች የወላጅ እናታቸው ሚች ወ/ሮ ዘምዘም አሊ የውርስ ሀብት የሆኑትን የገጠር መሬትና ቤት ለመካፈል ዳኝነት የጠየቁ ሲሆን ተከሸ የነበሩት ተጠሪ ክስ በፍ/ሕ/ቁ.1000/1/ መሠረት የሦስት ዓመት ጊዜ ካለፈው በኋላ የቀረበ ክስ በመሆኑ ይርጋ የታገደ ነው ሲሉ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ አቅርበዋል። በሥር ፍርድ ቤት በተደረገ ክርክርና ማጣራት አመልካቾች የወራሽነት ምስክር ወረቀት ያወጡ ቢሆንም የውርስ ሀብቱን በመያዝ አልተጠቀሙበትም፤ የውርስ ሀብቱ ከተጠሪ ከተያዘ ሦስት ዓመት ያለፈው ስለመሆኑ ተረጋግጧል። በመሆኑም የቀረበው የውርስ ንብረት ጥያቄ ክስ በፍ/ሕ/ቁ. 1000/1/ መሠረት በሦስት ዓመት ጊዜ ገደብ በይርጋ ቀሪ ነው ተብሎ የተሰጠው ውሳኔ ሕጉን የተከተለ በመሆኑ የተፈጸመ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት አላገኘንበትም። ስለሆነም ተከታዩ ውሳኔ ተሰጥቷል።

ውሳኔ

1. የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ችሎት በመዝገብ ቁጥር 0337041 ታህሳስ 24 ቀን 2015 ዓ/ም፤ የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 0111934 ጥቅምት 23 ቀን 2015 ዓ/ም፤ የደቡብ ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 52932 መጋቢት 13 ቀን 2014 ዓ/ም የሰጠውን ውሳኔ በመሻር እና የወረባዕ ወረዳ ፍርድ ቤት በመዝገብ ቁጥር 01221544 ሰኔ 25 ቀን 2013 ዓ/ም የሠጠውን ውሳኔ በማጽናት፤ የሠጡት ውሳኔ በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር ሥነ-ሥርዓት መመሪያ ቁጥር 17/2015 አንቀጽ 9(1)(ሀ) መሰረት ፀንቷል።

2. የሰበር ሰሚ ችሎት በመ/ቁ. 205248 (መ/ቁ. 44237፣38533 ወዘተ) የወራሽነት የምስክር ወረቀት የያዘ ሰው በማንኛውም ጊዜ የውርስ ንብረት ጥያቄ ማንሳት ይችላል በማለት የሰጠው ትርጉም ተለውጧል።

3. በሌላ ልዩ ሕግ የተደነገገው እንደተጠበቀ ሆኖ የወራሽነት ጥያቄ በፍ/ሕ/ቁ.1000 በተመለከተው የጊዜ ገደብ በይርጋ ይታገዳል። የውርስ ማጣራት ተጠናቆ ንብረቱ የጋራ ባልሆነበት ሁኔታ የወራሽነት ምስክር ወረቀት በመያዝ ብቻ በፍ/ሕ/ቁ. 1062 መሰረት በማድረግ ያለጊዜ ገደብ የክፍፍል ጥያቄ ሊነሳ አይችልም የሚል ትርጉም ተሰጥቷል።

4. ግራ ቀኙ ተከራካሪዎች በዚህ ችሎት ክርክር የደረሰባቸውን ወጭና ኪሣራ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል

ትዕዛዝ

1. የውሳኔው ግልባጭ ለሥር ፍርድ ቤቶች ይተላለፍ።
2. መዝገቡ ተዘግቷል ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የሰባት ዳኞች ፊርማ አለበት

የተጠቀሱ ሕጎች

- የኢትዮጵያ ፍታብሔር ሕግ አዋጅ ቁጥር 165/1952
- የኢ.ፌ.ዴ.ሪ የወንጀል ሕግ አዋጅ ቁጥር 414/1996
- የኢ.ፌ.ዴ.ሪ የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አዋጅ ቁጥር 213/1992
- የፍታብሔር ስነ ስርዓት ሕግ ድንጋጌ ቁጥር 52/1958
- የወንጀል ስነ ስርዓት ሕግ ነጋሪት ቁጥር 1/1954
- የተሻሻለው የንግድ ሕግ አዋጅ ቁጥር 1243/2013
- የንግድ ሕግ አዋጅ ቁጥር 166/1952
- የኢትዮጵያ የባህር ሕግ አዋጅ ቁጥር 164/1952

የተጠቀሱ አዋጆች እና ደንቦች

የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ-መንግስት አዋጅ ቁጥር 1/1987

አዋጅ ቁጥር 22/23/1955

አዋጅ ቁጥር 209/55

አዋጅ ቁጥር 5/1967

አዋጅ ቁጥር 47/67

አዋጅ ቁጥር 25/88

አዋጅ ቁጥር 97/90

አዋጅ ቁጥር 147/1991

አዋጅ ቁጥር 334/1995

አዋጅ ቁጥር 361/1995

አዋጅ ቁጥር 377/96

አዋጅ ቁጥር 408/1996

አዋጅ ቁጥር 416/1996

አዋጅ ቁጥር 454/97

አዋጅ ቁጥር 456/1997

አዋጅ ቁጥር 467/1997

የሀረሪ ክልል ፍርድ ቤቶች ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 3/1988፣ አዋጅ ቁጥር 8/1991 አዋጅ ቁጥር፣
17/1991 እና አዋጅ ቁጥር 68/1998

አዋጅ ቁጥር 622/2001

አዋጅ ቁጥር 714/2003

አዋጅ ቁጥር 721/2004

አዋጅ ቁጥር 799/2005

አዋጅ ቁጥር 859/2006

አዋጅ ቁጥር 880/2007

አዋጅ ቁጥር 881/2007

አዋጅ ቁጥር 882/2007

አዋጅ ቁጥር 907/2007

አዋጅ ቁጥር 922/2008

የአማራ ክልል የገጠር መሬት አዋጅ ቁጥር 252/2009

አዋጅ ቁጥር 985/2009

አዋጅ ቁጥር 1156/2011

አዋጅ ቁጥር 1177/2012

አዋጅ ቁጥር 1234/2013

ደንብ ቁጥር 37/1990

ደንብ ቁጥር 76/1994

የአዲስ አበባ ከተማ ደንብ ቁጥር 46/2004

የአዲስ አበባ ከተማ ደንብ ቁጥር 64/2011

የተጠቀሰ መመሪያ

የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት መመሪያ ቁጥር 17/2015

በሰባት ዳኞች ትርጉማቸው የተለወጠ የሰበር ውሳኔዎች

- የሰ/መ/ቁ 90390
- የሰ/መ/ቁ 37799
- የሰ/መ/ቁ 34406
- የሰ/መ/ቁ 132861
- የሰ/መ/ቁ 111887
- የሰ/መ/ቁ 120858

- የሰ/መ/ቁ 90421
- የሰ/መ/ቁ 29269
- የሰ/መ/ቁ 32337
- የሰ/መ/ቁ 37502
- የሰ/መ/ቁ 27808
- የሰ/መ/ቁ 70057
- የሰ/መ/ቁ 147331
- ሰ/መ/ቁ 17429
- የሰ/መ/ቁ 22712
- የሰ/መ/ቁ 86089
- የሰ/መ/ቁ 99587
- የሰ/መ/ቁ 121822
- የሰ/መ/ቁ 183645
- የሰ/መ/ቁ 54697
- የሰ/መ/ቁ 197530
- የሰ/መ/ቁ 196878
- የሰ/መ/ቁ 204682
- የሰ/መ/ቁ 205248
- የሰ/መ/ቁ 44237
- የሰ/መ/ቁ 38533

በሰባት ዳኞች ትርጉማቸው ላይ ማሻሻያ የተደረገ የሰበር ውሳኔ

- የሰ/መ/ቁ 101396
- የሰ/መ/ቁ 97206
- የሰ/መ/ቁ 36780
- የሰ/መ/ቁ 124660
- የሰ/መ/ቁ 67947
- የሰ/መ/ቁ 205727
- የሰ/መ/ቁ 205827